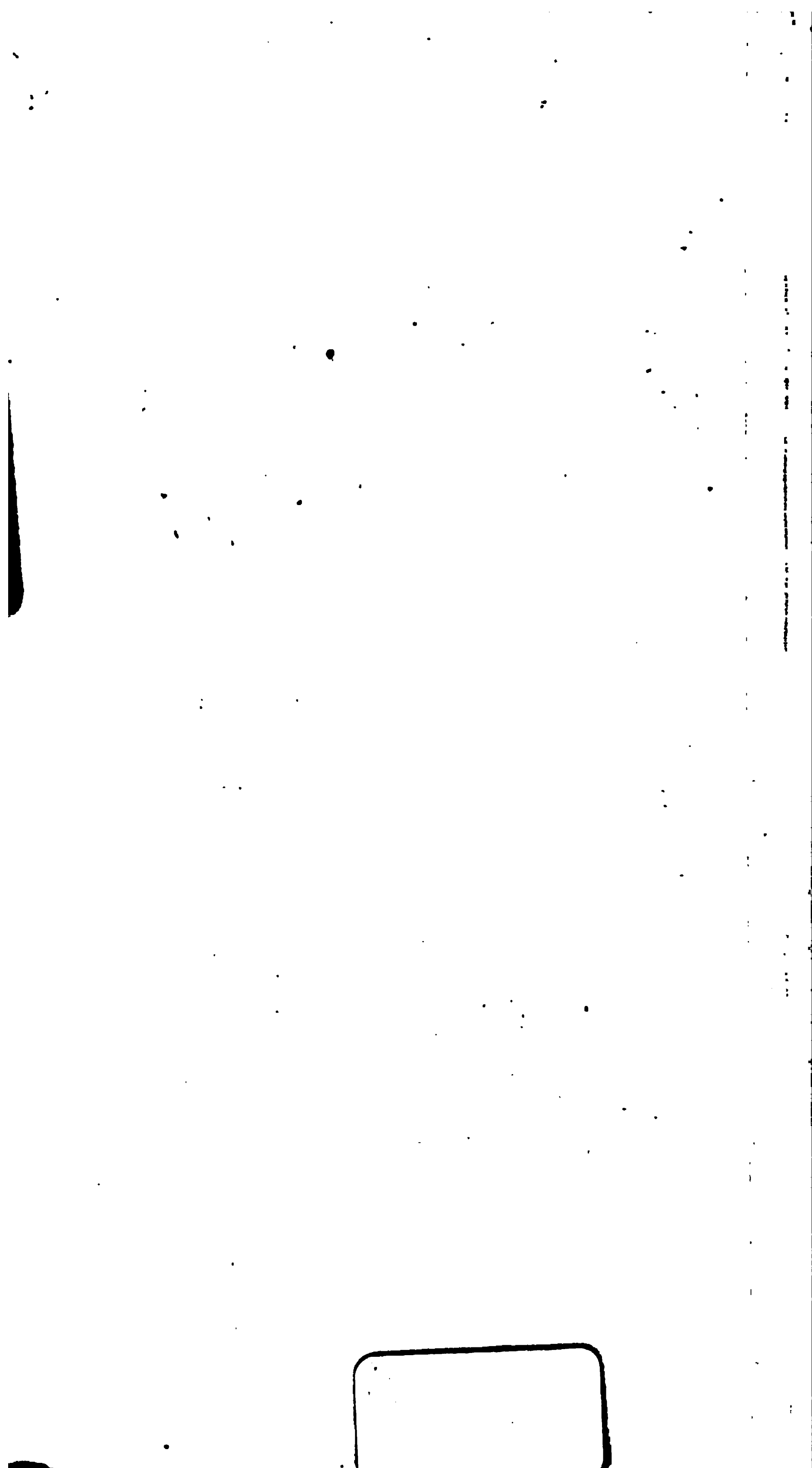

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06660682 7

ADVIEZEN.

GEDRUKT BIJ J. ROERING TE 'S GRAVENHAGE.

ADVIEZEN

IN DE

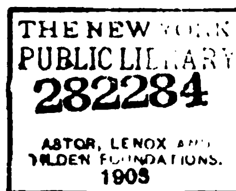
TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL,

ZITTING VAN 1849.

DOOR

Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER.

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1850.

Aan de Kiezers van het voormalig
Distrikt Harderwijk.

Bij de uitgaaf mijner Adviezen moet tot u het woord worden gerigt.

Gij hebt mij in de Tweede Kamer gebragt.

Gij hebt mij in de gelegenheid gesteld om, door de eenvoudige voordragt mijner beginsels, menig misverstand en vooroordeel te doen wijken.

Gij hebt aldus ook in 1850, toen uw distrikt uit een gescheurd werd, eene herkiezing die, zoo de vroegere vooringenomenheid tegen mij nog had bestaan, ondenkbaar zou geweest zijn, mogelijk gemaakt.

Aandoenlijk was mij het vertrouwen, en, ik mag er bijvoegen, de liefde, welke mij dezer dagen door zoo vele landgenooten, aan wie ik persoonlijk geheel onbekend ben, in verscheidene Districten, betoond werd. Doch men legt mij weder eene zware taak op; zwaarder misschien dan zij tot dus ver geweest is. Zijt daarbij, geloofsgenooten en vrienden! aan eigen verantwoordelijkheid gedachtig en verleent mij, gelijk door velen uwer geschied is, die soort van ondersteuning welke door den Christen bovenal begeerd wordt.

Zoo ik, bij de zege door u behaald, enkel op mijn lid-

maatschap der Tweede Kamer het oog had, ik zo naauwelijks verblijden, ik zou welligt met angstvalli bezorgd zijn. De uitkomst der verkiezingen moet uit h standpunt worden beschouwd. Er is meer en beter r van blijdschap en dank. Het is gebleken dat de Nederla sche Volksgeest, waar eenige veêrkracht aan den dag legd wordt, de belemmeringen eener anti-nationale K wet overwint; dat er in ons midden voor te lang miske grondslagen van waarheid en regt sympathie is; dat nog niet, of laat ik zeggen niet meer, aan willekeuri eigenwijsheid, die, in den grond der zaak, geen Souvere in hemel of op aarde erkent, weerloos overgeleverd zijn Het is wederom gebleken dat het vertrouwen niet beschaam gemaakt wordt op Hem die het hart der menschen en he lot der Volkeren bestiert, en wiens genadig alvermogen zo dikwerf in de geschiedenis van Nederland onmiskenbaar geweest is.

'S HAGE,
September 1850.

GROEN VAN PRINSTERER.

VOORBERIGT.

Zonder veel moeite ben ik tot de uitgaaf mijner Adviezen overgehaald. Om de verscheidenheid van beoordeeling die mij ten deel viel, heb ik daarbij, meer dan gewoonlijk het geval is, belang. Met zekere mate van onbezorgdheid laat ik anderen beslissen of ik te langwijlig, te scherp, te weinig practicaal geweest ben; of ik mij aan de overtreding der parlementaire wetten van hooge betamelijkheid heb schuldig gemaakt; of ik de eigenaardigheid eener vergadering heb uit het oog verloren, waar voegzaamheid van uitdrukking en toon met gewigt van roeping en taak in overeenstemming behoort te zijn.

Menigvuldigheid van werk heeft mij belet aan de voordragt de zonderlingheid te ontnemen welke zij, ten gevolge vooral der zwakke stem van den spreker, hier en daar, door gebrekkige opteekening en later aanvulling, verkreeg. Evenzoo werd ik, meer dan ik zou gewenscht hebben, tot spaarzaamheid in het geven van toelichting gedwongen. Welligt evenwel ware zij voor den lezer die met de gebeurtenissen der laatste jaren bekend is, grooten-

deels overtollig. Ook veroorloof ik mij degenen die meerdere uiteenzetting mijner denkbeelden mogten verlangen, bescheidenlijk te verwijzen naar mijne Grondwetherziening en Eensgezindheid *en* Verscheidenheden van Staatsregt en Politiek.[1]

Deze aflevering heeft tot de zitting van 1849, onder het Ministerie DONKER CURTIUS-DE KEMPENAER, *betrekking. Ik vlei mij dat daarin te vergeefs een bekrompen tegenwerken en ondermijnen van het Bewind zal worden gezocht, niet te vergeefs daarentegen de verkondiging van beginsels, wier toepassing, in ter zijdestelling eener* revolutionaire *politiek, in het volgen eener* nationale *Staatkunde, zou worden geopenbaard.*

[1] Amst. bij JOH. MULLER.

I.

ADRES VAN ANTWOORD.

ZITTING VAN 23 FEBRUARIJ 1849.

⁂ Het Concept-adres heb ik gemeend te moeten bestrijden, omdat het, voor de eerste maal, geheel van den inhoud en gang der Troonrede afwijkende was. Een stuk, waarbij de Kamer sprak, als of de Koning niet gesproken of de Kamer naar hetgeen Z. M. zeide, niet gehoord had. Zelfstandigheid kan goed zijn, maar de aard van een dialoog eischt eenig verband met hetgeen voorafging. Daarbij komt de pligtmatige eerbied jegens den Vorst en de wenschelijkheid van die wederzijdsche openbaarmaking van gevoelens, waartoe de regelmatige beantwoording gelegenheid geeft. — Het al dan niet aannemelijke van zoodanig antecedent scheen mij, liefst ten gevolge eener afzonderlijke beraadslaging, vooraf te moeten worden beslist.

—

Ik vraag het woord tot het doen van eene motie van orde. Ik merk op, dat de Commissie in het ontwerp van

adres de troonrede geheel ter zijde heeft gesteld. Voor het oogenblik laat ik de wenschelijkheid van die verandering, van die afwijking van hetgeen er tot dusverre bij de Tweede Kamer geschiedde, in het midden. Dit vraagstuk heeft zich tot hiertoe nooit voorgedaan. Maar juist uit dien hoofde wensch ik dit punt als eene *question préalable* behandeld en beslist te zien. Indien de Vergadering zich daarmede kan vereenigen, vraag ik over de zaak zelve het woord.

De Commissie hierin geen bezwaar ziende, ging ik aldus voort.

Het is in geenen deele mijn verlangen, dat men zich in het adres zoo naauw aan de troonrede houde, dat op *alle* onderwerpen, die daarin worden behandeld, bepaaldelijk zou moeten worden geantwoord. Maar eene geheel andere vraag is, of de troonrede, als ware het, geheel ter zijde moet worden geschoven? Een adres, waarbij op de troonrede geen acht geslagen wordt, zou, tegen de bedoeling der opstellers en van de Vergadering, den schijn kunnen doen ontstaan, dat daarbij de waardigheid der Kroon niet in het oog gehouden wordt. Gaarne breng ik mijne hulde aan den stijl en over 't algemeen aan den inhoud van het adres. Ik zou wenschen dat het kon behouden worden. Doch er bestaat bij mij eene groote zwarigheid, die mij voor alsnog belet, er mijne goedkeuring aan te verleenen. Het ontwerp is namelijk, naar mijne meening, geen antwoord op de troonrede; het is eene toespraak van de Vergadering aan den Koning.

Nog eene andere bedenking is er, die ik aan de beoordeeling der Vergadering onderwerp. De beraadslaging

over het adres is steeds in de constitutionele regeringen als eene der meest gewigtige beschouwd. Zij geeft aanleiding tot eene politieke kennismaking, en om, bij die gelegenheid, van denkbeelden en gevoelens te wisselen over allerlei punten van wetgeving en van bestuur. Ik vrees dat die gelegenheid nu zal worden ontnomen, of dat wij, door ter zijdestelling van den leiddraad dien men gewoonlijk aan de Troonrede gehad heeft, tot eene onregelmatige en verwarde voordragt van allerlei amendementen, zullen worden verleid.

De Voorzitter begreep de motie van orde te kunnen vereenigen met de discussie over de *algemeene strekking* van het Adres. Daarbij was mij de nadere toelichting van mijn gevoelen (dat door verscheidene leden ondersteund werd) vergund. « Geen flaauwe weêrklank verlang ik. Men kan zeer wel krachtig wezen en men kan ook flaauw wezen onder iederen vorm. De nieuwe Kamer moet het niet *anders*, maar *beter* willen maken dan de vorige; zoo niet, dan zou zij ligt kunnen doen wat als *minder goed* zou worden beschouwd. » — Het voorbeeld van Engeland werd aangehaald, waar men, in tegenstelling met Frankrijk, weinig tijd aan het Adres geeft. « Had men », zeide ik, « in Nederland, gelijk in Engeland, gevestigde politieke partijen, wier wederzijdsche gevoelens over de belangrijke punten bekend zijn, dan zou de behandeling van het Adres spoedig kunnen afloopen. Daar dit het geval niet is, zoo verdient de behandeling van het Adres de meeste aandacht van Regering en Vertegenwoordiging. » — Nederland is Engeland niet. Het kind vermag niet, wat den sterken man ligt valt. Omdat bij ons het constitutionele leven nog zeer weinig ontwikkeling heeft, is, ter verkrijging van eenheid en vasten gang, wat in Engeland overtollig is, ten onzent, voor als nog, onmisbaar. — Het Adres behoort, om de uitdrukking van THORBECKE te gebruiken, een kritische (*be*oordeelende, juist niet altijd *ver*oordeelende) weêrslag op elke zinsnede der Troonrede te zijn.

Aldus worden de belangrijkste zaken ter sprake gebragt, en heeft de wisseling van gedachten, ter voorbereiding van het gemeen overleg; onberekenbare waardij. (Vg. mijne *Adviezen in de Dubbele Kamer*, blz. 5.) — Ik ontken niet dat, bij v. in Frankrijk, het misbruik der zaak jammerlijk tijdverlies en gevaarlijke opgewondenheid te weeg brengt; dat het daar meermalen geweest is: « perdre un mois à secouer les bases du pouvoir, à lézarder l'édifice du Gouvernement » (zie FONFRÈDE, *Oeuvres*, Paris 1845, II. 325—333). Doch Nederland, evenmin als het al wat in Engeland nut heeft, kan verrigten, behoeft zich niet te onthouden van al wat, op Franschen bodem, een gevaarlijk karakter erlangt. Hier te lande staat, vrees ik, de vlugtige behandeling van het Adres in verband met de gedachte dat de Staten-Generaal tot het onderzoek enkel van voorgedragene wetten zijn geroepen, en dat de toetsing van beginsels en de overweging van datgene wat aan de Politiek van het Gouvernement gang, rigting en kleur geeft, tot de categorie van tijdverspilling behoort

De *algemeene strekking* van het Adres werd aangenomen met 34 tegen 31 stemmen.

II.

VRIJHEID VAN BIJZONDER ONDERWIJS.

ZITTING VAN 23 FEBRUARIJ 1849.

*** Sedert vele jaren heb ik over de miskenning dezer vrijheid, in de Grondwet gewaarborgd, mijne verontwaardiging geopenbaard. Telkens heb ik het regt doen uitkomen der Ouders om (althans op eigen kosten en onder toezigt van den Staat) de kinderen op te voeden, ook in de school, overeenkomstig het geloof eener hier te lande historisch en grondwettig bestaande Gezindheid. De ergernis, hoe groot reeds, is in mijn oog verdubbeld, toen het Besluit van 2 Januarij 1842, ter gemoetkoming uitgevaardigd, jaar op jaar, in tegenspraak met den Vorstelijken wil en ter bespotting van het Koninklijk gezag, tot meerdere willekeur misbruikt werd. (Zie de reeks mijner vruchtelooze pogingen voorgesteld *Aan Graaf* SCHIMMELPENNINCK *over de vrijheid van onderwijs*, blz. 50.) In mij vooral, zou het pligtverzuim zijn geweest, indien ik, als lid der Kamer, dit belangrijk onderwerp niet terstond ter sprake gebragt had.

—

Ik stel voor de zinsnede omtrent de ontwikkeling der in de Grondwet opgenomen vrijheden aldus te lezen:

« Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord de » hervorming besliste; en hieraan moet, in ons oog, de ontwikkeling » *en zooveel mogelijk de onverwijlde toepassing* der vrijheden » enz.

Ik bedoel met dit amendement de zaak van het *lager onderwijs*. Zoo de gewone vórm van adres gevolgd was, zou ik een meer uitvoerig amendement voorgesteld hebben, namelijk:

« In afwachting der algemeene regeling van het lager onderwijs, » waartoe, uit den aard der zaak, bedaard overleg en rijp beraad » vereischt wordt, zouden wij, gedachtig ook aan Uwer Majesteits » begeerte, reeds bij den aanvang van Hare regering geopenbaard, » wenschelijk achten dat aan billijke bezwaren, door handhaving of, » voor zoo ver noodig en doenlijk, door onverwijlde wijziging der » bestaande verordeningen mogt worden een einde gemaakt. »

Men houde wel in het oog wat eigenlijk het onderwerp is van beklag; wat eigenlijk thans verlangd wordt. Ik wil geen ter zijdestelling, maar betere handhaving der *bestaande* verordeningen. Ik kom dus niet op tegen het 2de additionnele artikel der Grondwet. Evenmin tegen de wet van 1806, of tegen besluiten, die tijdelijk in werking zullen blijven, tot regeling van dit belangrijk onderwerp. Ook niet tegen de autorisatie, welke door Gemeentebestuur en Gedeputeerde Staten moet worden verleend, maar wel tegen het *misbruik;* en eigenlijk niet tegen het misbruik, voor zoo ver dit een onvermijdelijk gevolg is der bevoegdheid, maar tegen de *regels*, die men daar-

bij openlijk gevolgd heeft. Sommige besturen hebben gemeend de autorisatie naar *willekeur* te mogen weigeren. Anderen hebben op de bestaande *behoefte* gelet, en, als maatstaf daarvan, enkel op het *getal*, niet op den *aard* der scholen. Nog anderen hebben erkend dat de *godsdienstige* behoefte in aanmerking kwam, doch zelven, als waren zij regters in geloofszaken, bepaald of de school waartegen men bezwaar had, godsdienstig *genoeg* was.

Nog één voorbeeld moet ik opnoemen, niet omdat ik persoonlijk in de zaak ben betrokken, maar omdat het eenig is en eene eigen categorie vormt. In 's Hage, waar onlangs, na vijf jaren, de autorisatie door Gedeputeerde Staten verleend is, heeft de Regering beweerd, dat geen autorisatie mogt gegeven worden, dan aan bijzondere scholen in alles aan de openbare scholen gelijk.[1] Nooit is er van de zijde der besturen meer weigerachtigheid geweest dan sedert het besluit van 2 Januarij 1842, waarbij tegemoetkoming bedoeld was. — Er is dwang, ten gevolge der *verkeerde toepassing van bestaande verordeningen*. Dit heeft lang geduurd en het kan nog lang duren. De organieke wet behoeft eerst in de volgende zitting te worden voorgedragen; het onderwerp is zoo moeijelijk en tee-

[1] In de Resolutie van 13 Maart 1844, volgens welke *alle* Volksscholen, zonder onderscheid, ook de inrigtingen van *bijzonder* onderwijs, voor kinderen van iedereen, *tot welk kerkgenootschap hij ook moge behooren*, moeten geschikt zijn. De natuur en strekking van dit systema zijn ter toetse gebragt, o. a. in de *Stukken betreffende de afwijzing eener bijzondere school der 1ste klasse te 's Gravenhage* en in het *Verzoekschrift aan de leden van de Provinciale Staten van Zuid-Holland*.

der, dat de aanneming twijfelachtig is. Zoo kunnen wij jaar op jaar onder dien dwang blijven; de regering van 's Hage althans heeft, ook na de grondwetherziening, in dezelfde zonderlinge toepassing van het besluit volhard. — Zal nu het Gouvernement bij voortduring lijdelijk toezien? Dulden dat op de eene plaats vrijheid van onderwijs zij, en op de andere niet? De Regering neme maatregelen, om die ongelijkheid van begrip en van uitlegging te doen ophouden. Ik reken op de ondersteuning van den Minister van Justitie; want deze heeft, in de zitting van de Dubbele Kamer van 7 October ll., bij de verdediging van het ontwerp betrekkelijk het onderwijs gezegd;

« Ik behoor niet tot de halve vrijzinnigen, die aan gelijkdenkenden als zij vrijheid toestaan en die aan andersdenkenden weigeren. Ik heb steeds de vrijheid, maar onderworpen aan openbare orde en aan de wetten, die er zijn en zoolang zij er zijn, in den vollen omvang van de beteekenis van het woord voorgestaan, en dit is alzoo het eenig antwoord dat ik met betrekking tot het onderwerp thans geven kan. Zoolang de nieuwe in dit wetsontwerp toegezegde wet niet zal zijn uitgevoerd, mag en kan de wet van 1806 niet ter zijde worden gesteld. Zoodanige handelwijze zou strijdig zijn met de in de additionnele artikelen voorkomende bepaling, dat alle op het oogenblik der afkondiging van de veranderingen in de Grondwet verbindende wetten, reglementen en besluiten gehandhaafd worden, tot dat zij achtervolgens door andere worden vervangen. Maar die ter zijdestelling eischte de geachte spreker uit Zuid-Holland[1] ook niet. Hij verlangde dat inmiddels de bedoelde wet van 1806 in milderen zin opgenomen en op eene vrijzinniger wijze toegepast zou worden. Ik zeg met hem, dat het kwaad dat bestaat en nog bestaat, minder

[1] Mijn vriend Mackay, door wien het zelfde systeem als later door mij, in de Dubbele Kamer gevoerd werd.

gelegen is in de wet, dan in de wijze waarop zij soms is geïnterpreteerd geworden. Ik voeg er met hem bij, dat ik verwacht *dat eene Regering, die de vrijheid van onderwijs heeft voorgesteld, al wat mogelijk is zal aanwenden om de betrekkelijk dit onderwerp bestaande wettelijke bepalingen in een milderen zin toe te passen.* »

Wel nu, ziedaar op dit oogenblik het eenig verlangen. En mogt iemand meenen ('t geen ik naauwelijks kan vermoeden), dat de plaatselijke en provinciale besturen, krachtens de bestaande verordeningen, een onvoorwaardelijk regt van afwijzing hebben, dan zou er een middel bestaan, om door eenen eenvoudigen *transitoiren* maatregel, die bezwaren uit den weg te ruimen. In de Staats-Commissie van 1840, waarvan ik eer had lid te zijn, is zoodanige transitoire maatregel voorgesteld. Op die wijze zou men op de meest kalme wijze de veranderingen kunnen afwachten, die later in de wet van 1806 mogten gebragt worden. Niettegenstaande de voorstanders van het behoud van het bestaande schoolstelsel ruimschoots in die Staats-Commissie werden vertegenwoordigd, werd het voorstel echter met algemeene stemmen goedgekeurd en met nadruk aan de Regering overgebragt. Die Commissie stelde namelijk voor:

« dat de autorisatiën tot oprigting van bijzondere scholen niet dan om *zeer gewigtige redenen* zouden mogen worden geweigerd, en dat in alle gevallen die redenen, vóór het afwijzen van het daartoe gedaan verzoek, binnen den bepaalden termijn, door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten, aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, en vervolgens door het Departement aan de beoordeeling des Konings, zullen moeten worden onderworpen. »[1]

[1] Zie *Aan Graaf* SCHIMMELPENNINCK, blz. 113.

Nagenoeg het zelfde denkbeeld, dat in art. 5 van het ontwerp van wet betrekkelijk het regt van vereeniging en vergadering wordt aangetroffen.[1]

Het is op deze gronden, dat ik voorstel om de zinsnede te lezen als volgt:

« Dit heeft Uwe Majesteit gewild, toen Uw Koninklijk woord de hervorming besliste; en hieraan moet, in ons oog, de ontwikkeling *en zooveel mogelijk de onverwijlde toepassing* der vrijheden en regten, welke de Grondwet aan het Nederlandsche volk waarborgt, hieraan moet de regeling van bestuur, die zij verlangt, dienstbaar wezen. »

Ik hoop dat de Kamer, door aanneming van het amendement met eenparige stemmen, het bewijs zal leveren dat zij de vrijheid van onderwijs, tot hiertoe slechts in beginsel in de Grondwet opgenomen, zuiver en getrouw in toepassing wenscht te brengen.

Verscheidene leden ondersteunden het amendement. De Heer Storm stelde eene wijziging voor, waartegen ik geen bezwaar had; namelijk om, in plaats van « de ontwikkeling en zooveel mogelijk de onverwijlde toepassing » te lezen « *de onverwijlde ontwikkeling.* » Het amendement werd bestreden door de Commissie en vooral door den Minister van Binnenlandsche Zaken. Deze schreef mij, door misverstand voorzeker, de bedoeling toe waartegen ik stellig geprotesteerd had. « Het verlangen, » zeide hij, « zoo even door een lid uit Gelderland te kennen gegeven, komt eigenlijk hierop neder, om, uit hoofde van een bijzonder belang, af te wijken van de bestaande

[1] « Het verlof, door het plaatselijk bestuur geweigerd, kan door Gedeputeerde Staten en door den Koning worden verleend. »

wetgeving voor het onderwijs, en tot dat einde des noods daar te stellen een transitoiren maatregel. Het zou mij onraadzaam voorkomen, dat aan dit verlangen gevolg wierd gegeven. »

Ik heb met genoegen uit den loop dezer beraadslagingen ontwaard, dat zoo velen mijner medeleden van hunne bijzondere belangstelling in de gewigtige aangelegenheid van het onderwijs hebben doen blijken. Niet minder genoegen doet het mij, dat dit ook geschied is door den voorgaanden spreker[1], waarvan ik mij trouwens overtuigd hield, daar dit geeërde lid in vele zijner geschriften getoond heeft de vrijheid van onderwijs, even als vele andere vrijheden en regten, op hoogen prijs te stellen. Evenzeer was het mij aangenaam te ontwaren dat de Minister van Justitie steeds de gevoelens belijdt, die hij vroeger heeft opengelegd en dat ook deze eene spoedige regeling van dit belangrijk onderwerp verlangt. Een en ander doet bij mij de hoop ontstaan, dat mijn wensch ingang vinden zal. De President der Commissie meent dat door de aanneming van het amendement weinig voor de zaak zelve zou gewonnen zijn. Ik geloof integendeel dat de aanneming, in verband met de discussie, een blijk aan de Regering zal opleveren dat de Kamer gezind is dergelijke regten en vrijheden beter te schragen dan vroeger heeft plaats gehad.

Ik acht mij verpligt den Minister van Binnenlandsche Zaken kortelijk te beantwoorden. De Minister heeft den inhoud mijner rede min juist opgevat en voorgedragen. Ik verlang *geene afwijking* van de wet. Ik wensch dat de *bestaande* verordeningen behoorlijk worden toegepast. Ik

---

[1] Thorbecke.

begrijp niet waarom het eene onmogelijkheid wezen zou, de Gedeputeerde Staten in te lichten omtrent de alleen wettige toepassing en uitvoering der bestaande verordeningen. Zijn dan de Gedeputeerde Staten en de plaatselijke overheden zoo geheel onafhankelijk, dat zij omtrent den aard en omvang van hunne bevoegdheid geene teregtwijzing kunnen ontvangen? Is het zonder voorbeeld dat hun eene zoodanige aanschrijving van den Minister van Finantiën, of van eenigen anderen Minister toegezonden werd? Gaat de stelling des Ministers van Binnenlandsche Zaken op, dan zouden de ingezetenen, na al het gebeurde in het vorige jaar, na de belofte van den Minister van Justitie, den 7den October ll. afgelegd, nog, wat hunne meest dierbare regten aangaat, overgeleverd blijven aan de willekeur der Gedeputeerde Staten en der plaatselijke overheden, waartegen niets te doen zou wezen, dan af te wachten de bestaande nieuwe wetgeving, die, met den besten wil, zoo lang kan uitblijven. Vreemd was de onderlinge tegenspraak der Ministers. Het ware inderdaad wenschelijk dat er, na de volbragte Grondwetherziening, eenstemmigheid over een zoo belangrijk onderwerp, tusschen de leden van een homogeen Ministerie mogt zijn, meer dan heden opgemerkt is.

De Minister van Justitie had inderdaad, met loyauteit, de strekking van mijn verlangen erkend. Indien ik het amendement van den spreker uit de residentie wel begrepen heb, dan strekt het om aan te dringen op eene spoedige toepassing der wetten, die de Grondwet waarborgt. Ten slotte heeft die spreker gezegd, dat hij wenscht, dat de tegenwoordige Regering zich de meest vrijgevigen zin de bestaande

wetten, voor zoo ver zij nog van kracht blijven, toepàsse. Hij wil dus niet eene onmiddelijke verandering van stelsel, maar voor het oogenblik alleen vrijheid en mildheid in de toepassing van het bestaande, voor zoover dit van de Regering afhangt. Het moge nu waar zijn, dat, zoo als een lid der Commissie van redactie heeft gezegd, in het woord *ontwikkeling* ook natuurlijk de *toepassing* is begrepen, zoo is er toch stellig de *spoedige* toepassing niet in begrepen. En het komt mij voor, dat juist wegens de menigte aanmerkingen en bedenkingen, die omtrent dit punt zijn gemaakt, het zeer nuttig zou zijn dit amendement in het adres op te nemen. Ik meen het van de zijde der Regering ten sterkste te moeten ondersteunen, omdat het ook het verlangen der Regering is de regten en vrijheden, die godsdienst en onderwijs betreffen, te ontwikkelen en in spoedige toepassing te brengen. »

Desniettemin blijft de tegenpartij nog steeds (Mei 1850), als er *naleving* van de wet gevraagd wordt, beweeren dat men *afwijking* van de wet verlangt.[1] Doch ik vraag: is het, na al hetgeen ook in de Tweede Kamer plaats gehad heeft, loyaal, tegen ons, wanneer wij de wettelijke regeling der vrijheid volgens de bestaande verordeningen verlangen, wederom eene exceptie van niet-ontvankelijkheid te ontleenen uit het 3de additioneel artikel?

Het amendement werd aangenomen met 34 tegen 29 stemmen.

[1] Men zie bij v. de *Ernstige vraag in een gevaarvollen tijd over de Ministeriële Circulaire betreffende het onderwijs* (te Rotterdam uitgekomen), waarop de Schrijver onverwijld van den Heer MACKAY een *Ernstig antwoord* (waarop geen repliek gevolgd is) ontving.

III.

BESTUUR DER KOLONIEN.

AVONDZITTING VAN 24 FEBRUARIJ 1849.

*** Bij de behandeling van het speciale zeer gewigtige punt, heb ik mij veroorloofd eene algemeene aanmerking te maken omtrent de roeping van de Tweede Kamer en van het Ministerie. — Te dien opzigte zijn de volgende regels van een bekwaam publicist behartigenswaard:

Zoo het wel zal gaan, schrijft hij, « la chambre des députés reviendra à ses fonctions de *contrôle*, de *garantie*. Elle coöpérera, pour son tiers, à l'action législative; elle *surveillera*, sans l'usurper, l'action gouvernementale, et le pays lui devra une large part de sa prospérité; tandis que, si elle persévérait dans la voie fatale où le sophisme l'a poussée, le pays lui devrait sa ruine, par ce que tout pouvoir qui sort des limites que sa nature lui assigne, devient anti-social et destructeur. » FONFRÈDE, *Oeuvres*, II, p. 422.

Ik ben zeer tegen het rekken der beraadslaging door

nuttelooze amendementen, ofschoon voornemens mij te oefenen in dat constitutioneel geduld, hetwelk onder de voornaamste pligten der volksvertegenwoordigers behoort. Maar aan dit amendement zal, daar het een der hoofdpunten geldt van wetgeving en bestuur, geen belangrijkheid kunnen worden ontzegd. Ik stel voor, de 2de zinsnede van die paragraaph[1] aldus te veranderen:

« Wij zullen het onzen pligt achten aan de wettelijke regeling der belangen van deze, aan het opperbestuur van Uwe Majesteit toevertrouwde gewesten, zoo dikwerf de gelegenheid zich aanbiedt, met naauwgezetten ijver bevorderlijk te zijn. »

Ik acht mij verpligt dit amendement kortelijk toe te lichten. Ik verheug mij dat de gewigtigste aangelegenheden der koloniën voortaan bij de *wet* zullen worden geregeld; ik tel dit onder de meest belangrijke der verbeteringen waartoe ook de President der Commissie krachtig heeft medegewerkt. Maar ik vrees dat de nieuwe Kamer, door deze zinsnede aan te nemen, verder dan de gewijzigde Grondwet zou gaan. Men zou aldus ligtelijk en van lieverlede de regering, het bestuur der overzeesche bezittingen overbrengen in de Kamer.

Bij de strekking dezer zinsnede mag ik niet nalaten te doen opmerken, dat, naar mijn oordeel, men in de laatste dertig jaren te veel uit het oog verloren heeft, welke eigenlijk de roeping is van het Ministerie en van de Kamer. Ik stel mij de roeping van een Ministerie (ik moet bepaal-

---

[1] « Wij zullen het onzen pligt achten, van het huishouden dier gewesten zorgvuldig kennis te nemen, en de maatregelen, welke tot bevordering van hunnen voorspoed noodig zijn, ijverig te ondersteunen. »

delijk opmerken, dat ik geene personen, maar zaken in het oog heb) zoodanig voor, dat het de vereeniging moet wezen van personen, die de meest uitstekende en talentvolle mannen zijn van den dag; die op hunne beurt de bekwaamste, de verdienstelijkste personen rondom zich weten te scharen; mannen, die, met ijver werkzaam en alzoo ondersteund, de meerderheid in de Kamer moeten trachten te erlangen, en voor wie, derwijze te werk gaande, ook de meeste kans is de meerderheid op hunne zijde te hebben. Dit groote vereischte is in onze Regering tot hiertoe al te dikwerf schroomelijk verwaarloosd. Zij werd niet ondersteund door zoodanig zamenwerkend geheel, waardoor het bewind werkelijk kracht en ook de meerderheid kon verkrijgen; het gevolg was, dat men, in jaren toen de Kamer zich niet onvoorwaardelijk volgzaam en lijdelijk betoond heeft, in een tegenovergesteld uiterste verviel en zich meester maakte van het bewind; zich met alle *détails* inliet, en de ministers beschouwde als de werktuigen der Vergadering, bijkans als klerken met de praeparatoire redactie der wetten belast. Het werd dan eigenlijk de Kamer die *de wetten maakte*, en het gevolg was: het ontstaan van langdurige beraadslagingen, het vaststellen van gebrekkige wetten. Naar mijn oordeel, is de roeping van een homogeen en verantwoordelijk Ministerie in eenen Constitutionelen Staat van hoogeren aard. Een Ministerie moet de *leiding* der zaken hebben. De Kamers hebben slechts het *toezigt*, het *veto*. Geen maatregel van buitengewoon belang moet kunnen worden uitgevoerd, dan nadat deze door de Kamers is goedgekeurd. Worden de zaken op die wijze behandeld, dan kunnen de belangen van het volk worden behartigd, het welzijn van den Staat

bevorderd.[1] Gaat men op eene tegenovergestelde wijze te werk, dan wordt het wezen onzer staatsinstellingen miskend en dit zal tot nadeel van den Staat uitloopen.

Dit alles geldt omtrent de *koloniën* met dubbele kracht. De redactie dezer paragraaph zou voedsel geven aan het ongelukkige denkbeeld. Zij zou kunnen leiden tot bemoeijenissen der Kamer met de administratie, zelfs in bijzonderheden, van al wat de huishouding der koloniën betreft. Dit geschilpunt is sedert geruimen tijd, in en buiten de Vergadering, van alle kanten behandeld en beschouwd. Zoowel in 1840 als in 1845 en in 1848, was er, nopens de vast te stellen bepalingen in de Grondwet, betrekkelijk de koloniën, verschil van gevoelen. De een wilde het beheer der overzeesche bezittingen grootendeels of geheel overbrengen in den boezem der Vertegenwoordiging. Anderen verlangden dat het beheer aan de Kroon zou verblijven, maar dat de uitoefening van dit beheer, in enkele belangrijke aangelegenheden, bij de *wet* in het moederland zou worden geregeld. De bepalingen nopens de koloniën, thans in de Grondwet voorkomende, zijn, blijkens de belangrijke *Bijdrage* van den President der Commissie, het resultaat van zeer uiteenloopende beraadslagingen tusschen hem en andere leden der Staats-commissie van Maart jl.[2] Vergelijkt men nu daarmede de zinsnede in het

---

[1] Zie o. a. mijne *Bijdrage tot de herziening der Grondwet*, blz. 82.

[2] « Het Verslag van 16 Maart 1848, namens de Afdeelingen der Tweede Kamer, eischte geheele vaststelling der Reglementen door de wet. Een greep in het wild. Welke grond is er om ze met de Staten-Generaal te overleggen, die niet ten aanzien der regeling van andere takken van het koloniaal huishouden gelijk overleg zou vorderen?... De raadplegingen der Commissie van 17 Maart hebben mij

adres door de Commissie voorgesteld, dan moet men bekennen, dat zij niet is overeenkomstig *le terme moyen* bij de Grondwet aangenomen. De zinsnede luidt:

« Wij zullen het onzen pligt achten, van het huishouden dier gewesten zorgvuldig kennis te nemen, en de maatregelen, welke ter bevordering van hunnen voorspoed noodig zijn, ijverig te ondersteunen. »

In die zinsnede nu ligt het denkbeeld opgesloten, dat de Staten-Generaal, in *al* wat het *koloniaal huishouden* betreft, moeten worden gekend. En juist dit denkbeeld is *niet* in de Grondwet opgenomen. Men moge die veranderde Grondwet beschouwen zoo als men verkiest; men mag haar voor verbetering vatbaar achten; men moge de bouwstoffen voor eene toekomstige herziening verzamelen: maar nu ligt de Grondwet voor ons, en er moet niet, reeds in het adres van antwoord, eene soort van *herziening op de herziening* worden gebragt. Indien de Vergadering het voorgedragen amendement goedkeurt, zal in het adres, in overeenstemming met de Grondwet, het regt der Kroon en het regt der Kamers uitgedrukt zijn.

—

Het amendement, bestreden door de Commissie, werd door de Ministers van Koloniën en van Justitie ondersteund. Ook de Heer VAN DAM VAN ISSELT, verklaarde voor het woord *huishouding* onzer

---

op geen punt zoozeer, als op dit, te leur gesteld... De Commissie, al waagde zij nog een paar schreden verder dan het verslag der Kamer, bleef, niet redelijker dan deze, halverwege staan. » THORBECKE, *Bijdrage*, blz. 23.

Oost-Indische bezittingen terug te deinzen; voorts met nadruk aandringende de opmerking door mij gemaakt omtrent de overdreven inmenging der Kamer in het Bestuur, als ware zij een *mede-regerend en administrerend ligchaam* (*Bijblad*, p. 187). — Een spreker zeide: « de kolonien zijn gekocht door het bloed onzer vaderen, aan haar bezit is het lot en de toekomst der Natie naauw verbonden. » Een ander wees op Groot Brittanje; « de bezittingen buiten 's lands van dat Rijk worden door het Parlement geregeld. » Dit gaf mij aanleiding tot een korte Repliek.

Ik zal niet terugkomen op de strekking van mijn amendement. Het spreekt van zelf dat mij geene andere bedoeling bezielt dan de welvaart en het behoud der kolonien, die door het bloed onzer vaderen zijn gekocht en verkregen, en waarvan het ongestoord bezit voor het moederland eene questie is van zijn of niet-zijn. Indien de Kamer meent, dat zij zich met alle zaken der koloniën betreffende, kan en moet bemoeijen; dat zij in dit opzigt den weg kan inslaan die in het Engelsche parlement gevolgd wordt, dan meen ik dat de koloniën groot gevaar loopen en zij welligt voor Nederland verloren zullen gaan. Ik mag niet nalaten te herhalen dat, in de *Bijdrage over de herziening van de Grondwet* van den geachten voorzitter der Commissie, een gevoelen wordt ontwikkeld omtrent de bemoeijenis der Staten-Generaal met het gansche koloniale huishouden, dat bij den grondwetgever *geen* ingang heeft gevonden. Nu is het de vraag niet wat iemand wenschelijk mogt hebben geacht; alle persoonlijke meeningen moeten ter zijde worden gesteld.

Ik zal gaarne toestemmen in de weglating van de woor-

den: *zoo dikwerf de gelegenheid zich aanbiedt*, maar ik blijf aanbevelen de verandering van de zinsnede aldus:

« Wij zullen het onzen pligt achten aan de wettelijke regeling der belangen van deze, aan het opperbestuur van Uwe Majesteit toevertrouwde gewesten, met naauwgezetten ijver bevorderlijk te zijn. »

—

Het amendement werd verworpen met 50 tegen 14 stemmen.

IV.

SOUVEREINITEIT VAN HET HUIS VAN ORANJE.

AVONDZITTING VAN 24 FEBRUARIJ 1849.

*** Het is bij deze gelegenheid dat de Hoogleeraar THORBECKE de grondwettelijke Souvereiniteit van het Huis van Oranje (die, naar mijn inzien, de hoeksteen der Grondwet zelve mag worden genoemd) op de meest stellige wijze ontkend heeft.

—

Ik ben voornemens een amendement voor te stellen, in den geest der Commissie. Zij heeft, in verband met het adres, uwe aandacht op het ongewone der omstandigheden gevestigd, en ook mijn amendement heeft betrekking tot den buitengewonen toestand waarin het vaderland zich bevindt.

Ik moet de Vergadering verzoeken alle vooringenomen-

heid tegen mijne bijzondere gevoelens ter zijde te stellen. Als burger van den Staat, als afgevaardigde des Volks, wensch ik te beproeven of niet de Vergadering zich, aan het einde van het adres, in het uitspreken van eenige wenschen vereenigen kan, die ons allen ter harte gaan. Ook ditmaal zal ik trachten beknoptheid in het oog te houden.

Vooraf evenwel acht ik mij verpligt een paar opmerkingen te maken, die, naar ik vertrouw, het bewijs zullen leveren dat ik niet vrees, waar het noodig is, in de Vergadering te herhalen wat ik daar buiten gezegd heb.[1] De beraadslagingen heden morgen gehouden, hebben mij aanleiding tot die aanmerkingen gegeven.

1.° Door het geachte lid uit Leiden[2] is de uitdrukking gebezigd, dat er in zekeren zin hier te lande eene *revolutie* plaats gehad heeft.[3] Indien men aldus kenbaar maakt dat ons constitutioneel Staatsregt gewigtige veranderingen heeft ondergaan; indien dit, en dit alleen, aangeduid wordt onder het woord *revolutie*, dan kan de uitdrukking juist zijn. Zij moet evenwel met groote voorzigtigheid worden gebezigd, met inachtneming dat Nederland in een, wel is waar gewijzigden, maar voorzeker niet geheel nieuwen toestand verkeert. Van daar ook dat, in het ontwerp van antwoord, over *hervorming* (het tegenovergestelde van *revolutie)* wordt gesproken. Ik houd mij overtuigd dat, in-

---

[1] Ik dacht hier vooral aan het eerste Stukje van *Grondwetherziening en Eensgezindheid.*

[2] THORBECKE.

[3] In het eerste Concept-Adres werd ook gesproken van de *nieuwe* Grondwet.

dien er aan deze Vergadering wierd voorgesteld het woord *hervorming* in *revolutie* te veranderen, dit bij niemand bijval zou vinden.

2.° Een geëerd lid uit Overijssel, de Minister van Justitie, heeft de uitdrukking gebezigd: « dat Nederland geen voet » op het revolutionair terrein gezet heeft. »[1] Het is waar, de veranderingen hebben plaats gehad met inachtneming der parlementaire vormen. In zoo verre is de uitdrukking bruikbaar. Ik ben bereid alle questiën van personen daar te laten, als met de omstandigheden niet genoeg bekend, en bovendien niet overtuigd dat de behandeling van het onderwerp in de Vergadering thans noodig of wenschelijk is. Ik laat de verantwoordelijkheid der gebeurtenissen van Maart 1848 op hen berusten, wie dan ook, die daarvoor aansprakelijk zijn. Maar ik meen evenwel aan het lid uit Overijssel te moeten doen opmerken, dat men, om de hervorming tot stand te brengen, *revolutionaire* middelen gebruikt, de *zedelijke vrijheid* der staatsmagten niet geëerbiedigd, en eene overtuiging omtrent de *noodzakelijkheid* der Grondwetherziening gepoogd heeft te doen ontstaan, voorzeker niet in den zin van het woord, welke door de Grondwet bedoeld werd.[2]

[1] « Nederland mag er roem op dragen dat, ten gevolge van het woord des Konings, de hervorming is volbragt, zonder dat er een stap gedaan is op het revolutionaire terrein. Noch de Koning, noch de Natie is een oogenblik van den weg, bij de Grondwetherziening vastgesteld, afgegaan. » *Bijblad*, blz. 176.

[2] « Door het zwichten, ik zeg niet van den Vorst, maar van het Constitutioneel gezag, in zijn geheelen omvang; door dit feit kwam de Grondwetherziening, gelijk zij nu plaats greep, tot stand. . . Dit ZWICHTEN, dit *historische feit* heeft groote beteekenis en kracht; . .

Ik laat gaarne aan de leden beslissen, welke dezer twee individuële gevoelens, dat van den Minister of het mijne, het meest met de waarheid overeenkomt.

Thans zal ik overgaan tot het voorstellen van mijn amendement. Ik wensch aan het einde van het adres te voegen:

« Wij ontveinzen ons den omvang en den aard niet der gevaren, waarin de beschaafde wereld verkeert. Eene krachtige regering wordt door ons, gelijk door U, Sire! vooral in dezen tijd, als eene eerste behoefte beschouwd; eene Regering, die de kracht waardeert, welke hier te lande haar, in de onbetwistbare wettigheid van het gezag en in de eigenaardigheid van het volkskarakter, te beurt valt. Nederland zal, onder opzien tot den Goddelijken zegen, veilig kunnen zijn tegen de rampen, die omwentelingsgeest en factiezucht over een groot deel van Europa hebben gebragt, wanneer het, onder de Souvereiniteit van het Huis van Oranje, bij het onbekrompen genot zijner regtmatige vrijheden, naar den eisch der constitutionele monarchie en der grondwettelijke verordeningen, beschermd wordt. »

THORBECKE gaf het advies der Commissie aldus te kennen:

« Ik zal het amendement niet in het breede bestrijden; ik zal alleen dit zeggen, dat het, naar het oordeel der Commissie, wat vorm zoowel als wat inhoud betreft, met de strekking van het adres niet is overeen te brengen. Het is uit eene andere gedachte dan ons ontwerp, voortgevloeid. Het is bestemd een geheel stelsel van *individuële* begrippen in het adres in te lijven. Ik roer slechts eene enkele uitdrukking in 't bijzonder aan. Het amendement spreekt van *Souvereiniteit*

Dit geldt niet enkel de Grondwet, maar het aanzijn van den Staat, de orde in elke Maatschappij. De hoofdsom der zaak is dat men de leer der Volkssouvereiniteit in praktijk gebragt heeft. » *Grondwetherziening en Eensgezindheid*, blz. 308.

van het Huis van Oranje. Noch de tegenwoordige, noch de vorige Grondwet noemen den Koning veel min een Huis, Souverein. De Kamer zal in het adres noch dergelijke bewoording willen bezigen, noch het begrip, dat de geachte voorsteller er welligt mede verbindt, kunnen omhelzen. Voorts lees ik van: *onbekrompen genot zijner regtmatige vrijheden naar den eisch der constitutionele monarchie.* Ik vraag: wat is die eisch der constitutionele Monarchie? Anders wordt die welligt begrepen door mijn hooggeachten vriend, anders door andere leden der Vergadering. De eischen der constitutionele monarchie zijn een ruim, ja onbepaald veld, waarover velerlei twist en strijd wordt gevoerd. Zullen wij hier eerst beslissen, hoe deze Vergadering het omschreven of beperkt wil zien? De Kamer heeft gemeend, in het tot dusver goedgekeurde ontwerp, eenvoudig en kort tot den Koning te moeten spreken. Ik vraag, of wij, in het voorgestelde aanhangsel, dezen weg niet ten eenen male zullen verlaten. Welligt kunnen wij over de stellingen, in het amendement vervat, bij eene andere gelegenheid handelen; maar met het adres schijnt het ons onvereenigbaar.»

Mijne repliek moest dus aanvangen met de opmerking dat ook het amendement, eenvoudig en kort, niet omslagtig en lang, was.

—

Ik meen dat mijn amendement dezelfde kortheid en kracht in het oog houdt, waardoor zich het adres van antwoord onderscheidt: vooral wanneer men in aanmerking neemt de gewigtige punten, die daarbij ter sprake worden gebragt.

Thans tot de ontwikkeling overgaande, zal ik mij bepalen met bij elke zinsnede achtereenvolgens eenige inlichtingen te voegen.

Onnoodig is het uit te weiden over *de gevaren waarin Europa verkeert.* Men denke bijv. aan het *pauperisme.*

Er zijn, in het begin van 1848, ook in deze Vergadering belangrijke beraadslagingen gehouden over den nood der armen. Hoe heilzaam, in sommiger oog, de Grondwetherziening moge geweest zijn, deze kwaal heeft zij nog niet geheeld. Voeg hierbij de verderfelijke *theoriën*, die te berde worden gebragt, en de voortduring eener algemeene *onzekerheid*, en het zal genoeg zijn ter regtvaardiging van hetgeen over den *omvang* en *den aard der gevaren* gezegd wordt. Zal het noodig zijn, daaromtrent, na al hetgeen men in 1848 heeft zien gebeuren, in eenige verdere ontwikkeling te treden? Voorts wordt te kennen gegeven, dat *eene krachtige regering, vooral in dezen tijd, als eene eerste behoefte wordt beschouwd.* Als nadere uiteenzetting volgt: *eene regering die de kracht waardeert, welke hier te lande haar, in de onbetwistbare wettigheid van het gezag en in de eigenaardigheid van het volkskarakter, te beurt valt.* Ik bedoel dus niet *elke krachtige regering,*[1] maar er wordt uiteengezet van welken aard die krachtige regering wezen moet. Laten wij het ons niet ontveinzen, de revolutie-begrippen hebben ook hier te lande invloed gehad. En nu is het te vreezen dat men hier, gelijk elders, na revolutionaire *beweging*, in revolutionairen *tegenstand* vervalle. Ook dit stelsel is hoogst gevaarlijk. Reeds worden er kenteekenen bespeurd dat men, ook op Nederlandschen bodem, nadat men aan de beginselen der Volkssouvereiniteit voet gegeven heeft, thans

---

[1] In de Troonrede was gezegd: « Ik verwacht van de Vertegenwoordiging dat zij, waar hare medewerking gevorderd wordt, die zal verleenen onder den indruk der overtuiging, dat eene *krachtige Regering*, vooral in dezen tijd, eene eerste behoefte is. »

gaarne tot zoodanige terugwerkende kracht de toevlugt zou willen nemen. Ik ben een voorstander van de vrijheden en regten der Natie, maar juist uit dien hoofde ben ik een tegenstander van die soort van *Volkssouvereiniteit*, waardoor eene stille, rustige, trouwe Natie onder het juk der factiën gebragt wordt. Ik vrees dat men thans, na te veel aan die begrippen toegegeven te hebben, kracht zoekt, enkel in het bedwingen der beginselen waaraan men schijnbaar hulde bewijst. Indien dit het geval ware, dan zou zulks voor het Vaderland hoogst bedenkelijk zijn. Men heeft in andere Staten den aard van dergelijke krachtige Regeringen gezien! Niet ongelijk aan een dam, dien men, (zoo het mogelijk ware!) dwars door eene onzer rivieren zou hebben gelegd. Voorwaar dat zou een krachtige dam zijn! Maar zou er wel reden wezen tot onbezorgdheid? Als het water al hooger en hooger klom, zou men zeer gerust blijven? En als het gevaarte voor het stroomgeweld bezweek, zou men de wijsheid prijzen van den bouwmeester die zoodanig waterkeerend wonderwerk gemaakt had? Dit is het beeld van een krachtig Gouvernement naar nieuwerwetschen trant. Ik wijs op het voorbeeld van Frankrijk. Daar bestond ook eene krachtige Regering; jaren lang heeft zij zich met ijver en kracht verdedigd tegen de revolutionaire pogingen. Met geldboeten, met gevangenistraf, gewapenderhand, heeft zij die pogingen gefnuikt; wetten, kamers, leger, alle middelen stonden haar ten dienste. En welk was het einde dier krachtige Regering? In één oogwenk was zij verdwenen; zij stond geheel alleen, verlaten van een ieder. Op soortgelijke wijze is het in Nederland gegaan. Ik behoor niet tot degenen die op een gevallen Bewind met hooghartige waanwijsheid neêrzien; die het

goede miskennen dat gesticht werd. Maar ik mag niet verzwijgen dat, ook hier, jaren lang een dergelijk stelsel gevolgd is, en dat, ook hier, een plotselinge overgang van vermeende kracht tot volkomen magteloosheid plaats gehad heeft.[1] Al kon de Regering ook thans in het verkrijgen van zoodanige kracht door de Vertegenwoordiging worden ondersteund, het voorbeeld van Frankrijk is weder daar, om te bewijzen, dat op den dag des gevaars én Regering én Parlement als door een tooverslag worden weggevaagd, en de grondvesten van den Staat in een oogenblik ten onderste boven worden gekeerd.

Daarom wenscht het amendement eene Regering die kracht ontleene uit *de onbetwistbare wettigheid van het gezag en de eigenaardigheid van het volkskarakter.* Het wettig Bewind, hoe ook gewijzigd, heeft bij ons stand gehouden. En een ander groot voorregt bestaat bij ons, de eigenaardigheid van het volkskarakter. Niet als of ik de Regering zou geluk wenschen bewind te voeren over een volk, eenigzins loom en vadzig, dat men ligt in slaap wiegen en in slaap houden kan.[2] Neen, geheel iets anders bedoel ik. Wel is waar, men gaat in nationale zelfverheffing menigmaal te ver; men geeft te weinig op de in menig opzigt toenemende verbastering acht; maar ook aan den anderen kant vergeet men somtijds dat er nog goede eigenschappen van het Nederlandsche volks-karakter zijn overgebleven. Er bestaat hier te

---

[1] Over het conservatief systema in Nederland zie *Bijdrage tot herziening der Grondwet*, blz. 120; *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, § 1070; *Ongeloof en Revolutie*, blz. 412.

[2] *Beschouwingen van Staats- en Volkerenregt*, blz. 19.

lande nog bij velen sympathie voor hetgeen goed, waar en regt is; er is nog afkeer van onregt, van onrust, vooral van onruststokers; er is eene bedaardheid die met veerkracht kan gepaard gaan, wanneer de Natie opgewekt en geleid wordt. In het besef hiervan heeft de Regering een steunpunt, waaruit wezenlijke kracht kan worden ontleend.

In het amendement wordt gewag gemaakt van de *Souvereiniteit van het Huis van Oranje.* Het is waar, dit woord is niet in de tegenwoordige Grondwet te vinden, maar in het 1ste artikel der Grondwet van 1814 leest men:

« *De Souvereiniteit der Vereenigde Nederlanden is en blijft opgedragen* aan Zijne Koninklijke Hoogheid WILLEM FREDERIK, Prins van Oranje-Nassau, om door Hem en Zijne wettige nakomelingen te worden bezeten erfelijk, overeenkomstig de na te melden bepalingen. »

Bij de Grondwet van 1815 zijn de eerste woorden veranderd als volgt:

« *De Kroon der Nederlanden* is en blijft opgedragen aan Zijne Majesteit *Willem Frederik*, Prins van Oranje-Nassau » enz.

Deze woorden staan onveranderd in de gewijzigde Grondwetten van 1840 en 1848. Nu is de uitdrukking *Souvereiniteit*, in 1815, met de uitdrukking *Kroon* niet verwisseld om te verzwakken de regten van Souvereiniteit, in 1814 aan het Huis van Oranje-Nassau verleend. En vreest men het woord, omdat het menigwerf misbruikt is, dan roep ik in het geheugen terug welke soort van Souvereiniteit door de Natie aan het Huis van Oranje-Nassau is opgedragen; namelijk met den wezenlijken volkswil en volksaard, met geschiedenis en zeden, in verband. Ik wijs op de Souvereiniteit van 1813, omdat het nationaal gevoelen en het

nationaal gevoel toen uitgedrukt is door mannen die niet onder verdenking liggen van den geest der tijden of den vrijheidszin der Natie te hebben miskend; mannen die met eerbied genoemd worden: van Hogendorp, Kemper[1], Falck.

In het amendement wordt gesproken, « *van het onbekrompen genot zijner regtmatige vrijheden, naar den eisch der Constitutionele Monarchie.* » Ik heb van *regtmatige vrijheden* gewag gemaakt, om te doen gevoelen dat er vrijheden zijn welke voor ons niet dagteekenen van 1848 of 1795, maar die van oudsher in Nederland inheemsch zijn geweest. Zij moeten evenwel thans genoten worden *naar den eisch eener Constitutionele Monarchie.* Hiermede wil ik te kennen geven dat er geen terugkeer wezen moet tot *verouderde vormen*, en ook niet eene *halve aanneming* van hetgeen tot de eigenaardigheid van het Constitutionele Staatsregt behoort. Men heeft ten onzent eenige brokstukken daarvan in de Grondwet opgenomen; doch het zou moeijelijk zijn te bepalen welken Staatsvorm gedurende 30 jaren Nederland eigenlijk gehad heeft.

Over de *grondwettige verordeningen* wil ik niet uitweiden. Ik herinner slechts dat wij allen den eed op de Grondwet hebben afgelegd; dat aan de daarbij erkende regten eerbied en onderwerping moet worden betoond, en dat de Grondwet aan geen zoogenaamde Volkswil en

---

[1] « Het was van den onvergetelijken Kemper *een meesterlijke greep in de behoefte des tijds*, toen hij, geen Willem VI als Stadhouder, maar Willem I als *Souvereinen Vorst* uitroepen deed. » *Adviezen*, blz. 47.

Volksmagt, die zich boven haar zou pogen te verheffen, ondergeschikt is.

Ik verheug mij ten slotte dat de woorden: *onder opzien tot den Goddelijken zegen*, in geen Nederlandsch Adres van antwoord kunnen worden gemist.

Het zou mij aangenaam wezen, ja tot geruststelling verstrekken voor de toekomst van het Vaderland, indien deze Vergadering bij het begin der werkzaamheden zich met mijn voorstel vereenigen mogt.

—

Hiertegen zeide de Voorzitter der Commissie, wat het voorname punt betreft:

« Van eene *Souvereiniteit van het Huis van Oranje* te gewagen, komt aan uwe Commissie, ook na den voorsteller te hebben gehoord, niet juist voor. Ik zou ongaarne het woord *Volkssouvereiniteit* in de Grondwet of in het Adres zien bezigen; ik vraag of de Souvereiniteit van een Huis of van een Dynastie helderder en gepaster zij. De Grondwet van 1814 zeide: de Souvereiniteit der Vereenigde Nederlanden is en blijft opgedragen aan Z. K. H. Willem Frederik; dit strookte met den toenmaligen titel van Souvereinen Vorst; maar ik vraag, of deze Vergadering zou kunnen besluiten, een artikel in de Grondwet op te nemen, waarbij aan iemand, in plaats van de Kroon, de *Souvereiniteit* over Nederland wierd opgedragen.? »

Deze ter zijdestelling van den historischen en grondwettigen hoeksteen der Constitutionele Monarchie heeft geen enkel woord van tegenspraak of afkeuring ontmoet.

—

Het Amendement werd verworpen met 56 tegen 7 stemmen.

V.

ZELFSTANDIGHEID DER RAPPORTEURS.

ZITTING VAN 23 APRIL 1849.

⁂ Het voorname punt, in de langdurige overweging van het Reglement van Orde, was de vraag omtrent de *zelfstandigheid der Rapporteurs*. Deze quaestie is ook in vorige jaren, met groot verschil van opinie, bij de Tweede Kamer ter sprake gebragt. Dat de gang der discussiën bij de vorige Kamer veel te wenschen liet, was ook mij niet onbekend; doch lag in het Reglement van Orde of in de Kamer zelve de schuld? dit was mij twijfelachtig. Daarom heb ik mij gevoegd bij degenen door wie, ook na de toekenning van het regt van amendement, voor als nog, eene proefneming met het vorige stelsel begeerd werd. Is de proefneming mislukt? voorzeker kan, ook thans niet over het regelmatige en doeltreffende van de latere discussiën worden geroemd; doch men houde in het oog dat, door mij althans, ook in dit opzigt, de leiding en invloed van het Ministerie, als de voorwaarde eener goede behandeling van zaken, ondersteld werd.

Ik begin met de Commissie, welke belast is geweest met wijzigingen in het bestaande Reglement van Orde te brengen, mijnen dank te betuigen voor de uitnemende wijze waarop zij zich van hare taak heeft gekweten. Zij heeft, door de kracht en de juistheid, waarmede zij bepaaldelijk omtrent de bevoegdheid der Rapporteurs haar systema heeft verdedigd, ook de andersdenkenden tot ernstig onderzoek gedrongen; zoodat zij den dank der Vergadering verdient voor de voortreffelijkheid ook van hetgeen ter bestrijding van haar gevoelen gezegd is. Na al hetgeen reeds in het midden is gebragt, zou ik het woord niet hebben gevraagd, indien ik niet doordrongen was geweest van het denkbeeld dat, in eene zoo belangrijke zaak, ook de meest geringe bijdrage niet behoort achtergehouden te worden. Bij het onderzoek van het voorstel tot benoeming van zelfstandige rapporteurs is het mij voorgekomen dat het hoofddenkbeeld der Commissie is geweest eenheid en zamenhang in de verslagen der Kamer te brengen. Dit denkbeeld moet ik allezins toejuichen, en de Commissie heeft het, naar mijn oordeel, in de Memorie van toelichting en in die van beantwoording, kernachtig ontwikkeld. Ik vrees evenwel dat de eenheid welke de Commissie op het oog heeft gehad te bevorderen, niet de ware is, maar dat men door haar voorstel tot eene verkeerde, eene gedwongene eenheid, niet tot *eenheid*, maar tot *eenzijdigheid* zal worden geleid. Bij de invoering van het stelsel van zelfstandige Rapporteurs hier te lande, ben ik beducht dat een klein aantal leden te groot overwigt zullen erlangen. In eene zoo talrijke Vergadering van Vertegenwoordigers als in Frankrijk, is zulk eene praeponderantie minder schadelijk. Zij is er een noodzakelijk kwaad, dat

evenwel minder wordt, omdat de talrijkheid der Vergadering een genoegzamen waarborg oplevert tegen het exclusieve van dien invloed. Daarenboven moet men den landaard van het Fransche Volk in aanmerking nemen. Het bezit in groote mate geest van tegenspraak, zoodat de minste poging van een zeker aantal leden om overwigt te verkrijgen, terstond weêrstand zou ontmoeten, en het tegenwigt spoedig zou gevònden zijn. Het is echter verre af dat ik mij zou willen verzetten tegen den invloed der capaciteiten. De bestrijders van de zelfstandigheid der Rapporteurs zijn daarom nog geene Socialisten en Communisten die, met toepassing der spreuk: *Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap*, het *collectief* aandeel der Kamer aan de wetgeving in 68 gelijke onderdeelen zouden wenschen te splitsen. Ik vrees niet voor den meerderen invloed dergenen die bij de behandeling van een onderwerp als deskundigen worden beschouwd. Ik acht dien integendeel hoogst wenschelijk en bij de vaststelling van wetten onontbeerlijk. Maar ik verlang voorbeeld en raad met vrijheid van beweging te kunnen volgen; het is *leiding*, geen *leiband*, wat ik begeer. Ik moet bekennen eenigzins huiverig geweest te zijn om over deze zaak, waarbij veel praktijk en menschenkennis behoort, het woord te voeren: maar de gedachte dat zij, die eerst onlangs in deze Kamer zitting hebben genomen, meer welligt dan de anderen, een onpartijdig oordeel kunnen vellen, en de bewustheid dat ik niet alleen sta, maar door mannen van theorie en praktijk, die mij te regt kunnen wijzen, omringd ben, heeft mij deze beschroomdheid doen overwinnen. — Ik acht de eenheid welke het voorstel der Commissie te weeg brengen zou, schadelijk, en met haar eigen oogmerken en het Nederlandsche Staats-

regt in strijd. De eenheid welke men behoort te verlangen is die, welke zich uit het geheel der Kamer zelve *ontwikkelt* en het *uitvloeisel* van haar gezamenlijk overleg is. Volgens het voorstel der Commissie, zal de ontwikkeling door een partiëlen *invloed* worden gestoord. Er zal geen voortzetting zijn van het werk, in verband met de impulsie welke van de Kamer zelve uitgegaan is. De eenheid, welke in het praeparatoire onderzoek te pas komt, zal niet bereikt worden; er zal bij het Rapport *afwijking* kunnen plaats hebben van de lijn, welke de Kamer in de afdeelingen gevolgd heeft. Tot nadere toelichting dezer meening beschouw ik de zaak van de praktische zijde. Naar mijne meening lijdt het geen twijfel, of tot zelfstandige Rapporteurs over een wetsontwerp zullen gekozen worden vijf leden, die voor de bekwaamste *ad hoc* bekend zijn. Deze mannen van talent, op welke nu eene tiendubbele verantwoordelijkheid zal rusten, zullen alle hunne krachten inspannen om de hun opgelegde taak naar eisch te vervullen. Zij zullen het onderzoek in de afdeelingen bijwonen, maar geheel onafhankelijk te werk gaan. Niet, gelijk de Commissie gezegd heeft, zullen zij het *gezuiverd*, maar het *zuiverend orgaan* der gevoelens in de afdeelingen zijn. Eene tweeledige zuivering zal er plaats hebben. De eerste betreft de opgaaf van hetgeen in de afdeelingen gezegd is. In dit retrospectief gedeelte van het Verslag zal, als men aan het scheiden en schiften gaat, uit den aard der zaak, bij voorkeur worden opgenomen wat naar de zienswijze der Commissie het meeste gewigt heeft; het overige zal, als eene onbruikbare massa, worden ter zijde gesteld. De tweede zuivering betreft dat gedeelte van het Rapport, waarbij eigen beoordeeling en omwerking verlangd wordt;

naar aanleiding van het onderzoek in de afdeelingen, maar met volkomen zelfstandigheid, door Rapporteurs die (gelijk men het vrij naïf uitgedrukt heeft) *tegenover* hunne afdeelingen staan. Aldus hebben wij te strijden tegen de kunstgrepen waarmeê de Chimie somtijds een geheel uit bestanddeelen weet te vormen welke niemand herkent. Alles welligt zal in het Verslag *opgenomen*, maar het meeste zal daarin *opgelost* worden; en, als of het niet erg genoeg ware! wanneer gij klaagt, zal de chemicus u bewijzen dat hij alle ingrediënten gebruikt heeft. Dit zal aan de Rapporteurs evenmin ten kwade kunnen geduid worden als aan de magneet dat zij enkel de ijzerdeelen aantrekt. *Sympathie* is in het gebied der geesten wat men in de stoffelijke wereld *affiniteit* noemt. De invloed dezer Rapporteurs op de discussie zal zeer groot zijn. Nemen wij de voor hen minst gunstige hypothese; laat ons veronderstellen dat zij, bij het zamenstellen van èen Verslag, slechts *eigen* denkbeelden volgen en zich weinig of niets aan de gevoelens van anderen laten gelegen liggen. Die omstandigheid zou zich kunnen voordoen. Het onderzoek in de Afdeelingen toch is slechts voorloopig, en zal oppervlakkiger worden, naar mate aan de Rapporteurs, mannen van groote bekwaamheden en op wie voortaan eene grootere verantwoordelijkheid rust, meer magt en meer vertrouwen verleend wordt. In het geval dat dezen, met hunnen arbeid bijzonder ingenomen, een weldoordacht Verslag uitbrengen, waarin zij hunne stelling met talent verdedigd hebben, dan zal ongetwijfeld daarvan het gevolg zijn dat dit verslag voor velen een *point de ralliement* wordt. Bij de openbare beraadslaging moge hunne taak moeijelijk zijn; men houde evenwel ook de uit-

nemendheid hunner positie in het oog. Zij vormen een kiem, een kern, in eene Vergadering waarin de meeste leden geisoleerd zijn. Zij bevinden zich op een verheven bolwerk, dat sterk gepalissadeerd is, en met vereenigde krachten zullen zij een hevigen uitval op de overige in gevoelens verdeelde leden der vergadering doen, en dikwerf, meestal welligt, de overwinning behalen.

Het voorgestelde is niet alleen schadelijk, maar het strijdt tegen de oogmerken der Commissie. Deze heeft met haar voorstel een tweeledig doel, vooreerst om de *openbare beraadslaging* belangrijker te maken; ten andere, om bevorderlijk te zijn aan eene behoorlijke uitoefening van het regt van *amendement*. Zij zal echter, in de door haar voorgeslagen bepalingen zelve, wanneer die mogten ten uitvoer gelegd worden, de krachtigste tegenwerking ondervinden. Wat het eerste punt, de openbare beraadslaging betreft, zoo is, blijkens de memorie van toelichting, de Commissie van het beginsel uitgegaan, dat het onderzoek der voorstellen van wet in de afdeelingen moet strekken om, door wisseling van denkbeelden, de leden met het onderwerp beter bekend te maken en licht daarover te verspreiden; zonder zoodanig eene rigting te nemen, dat het lot van ieder ontwerp reeds bij het onderzoek *in de afdeelingen zoo goed als beslist zij*, en de daarop volgende openbare beraadslaging van alle belangrijkheid beroofd worde. Maar nu, zoo het voorstel wierd aangenomen, zou het lot van het ontwerp, wel niet in de afdeelingen, maar doorgaans vòòr de openbare beraadslaging, bij de commissie van Rapporteurs, *beslist zijn*. De discussie, in plaats van belangrijker te worden, zal integendeel schier van belang ontbloot zijn. — En nu het regt van amendement! Met

reden beweert de Commissie dat de Kamer zooveel mogelijk gewaarborgd moet zijn tegen het overhaast aannemen van wijzigingen, die naderhand zouden kunnen blijken met de oeconomie der in behandeling zijnde wet niet te strooken, en dat er geamendeerd moet worden, naar een bepaald stelsel en niet naar individuële gevoelens. Zeer wel; maar het oordeel hierover is subjectief, en in de praktijk zal het neêrkomen op amenderen naar het stelsel door de Commissie bepaald. Van dit denkbeeld uitgaande, heeft de Commissie gemeend het vooraf indienen van wijzigingen te moeten aanmoedigen, boven het inleveren daarvan gedurende de beraadslaging. Zeer wel, indien zij waarborgen begeert tegen het indienen van onoverdachte amendementen bij de publieke discussie. Maar men kan tegen overhaasting zooveel waarborgen nemen, dat men het voorregt van vrije beweging niet in het oog houdt, en wanneer men de amendementen niet *in verband met de openbare beraadslaging* waardeert, vergeet men hunne voorname kracht en waardij. De vrucht der discussie, het nut van de wrijving der denkbeelden, kan somtijds juist in den lichtstraal van een amendement worden geopenbaard. Daarom wordt door het voorstel der Commissie het geheele stelsel van amendementen in zijn hartader gekwetst. Ook vroeger was er gelegenheid om vòòr de discussie op indirecte wijs, door de mededeelingen aan het Gouvernement, wijzigingen in wets-voordragten te verkrijgen. Het groote voorregt van het stelsel van amendement ondervindt men dan eerst, wanneer het, in vereeniging met de publieke discussie, wordt uitgeoefend. Naar het voorstel der Commissie zullen, in den regel, bij de discussie, bijkans alle amendementen, ten gevolge van de overmagt der zelf-

standige Rapporteurs, worden geëcarteerd. Deze overmagt is proefondervindelijk gebleken bij gelegenheid van de beraadslaging over het Adres van Antwoord. Twee dagen lang is er getobd en gezwoegd om hier en daar een amendement te doen inlasschen. Te vergeefs werden telkens tegen het Concept nieuwe aanvallen gerigt. De vijf leden der Commissie voor het Adres hebben alstoen elke voorgestelde wijziging afgewezen, op grond dat er naar een bepaald stelsel en niet naar individuële gevoelens moest worden geamendeerd. Aan den laten avond van den tweeden dag had ik zelf het voorstellen van een amendement gewaagd: ik had, met ter zijdestelling van alle individuële beschouwing, bij de slotparagraaph de warme uitdrukking van eenige gevoelens, waarin voorzeker door zeer velen gedeeld werd, begeerd. Doch een van de leden der Commissie heeft ook toen de Vergadering overreed dat in het amendement een geheel stelsel van individuële gevoelens vervat was. Eene bijzonderheid welke te meer opmerking verdient, omdat in het geheele Adres van Antwoord de individualiteit juist van dat lid der Commissie, zich in inhoud en stijl en uitdrukking vertoont. Ik wijt dit niet aan het bedoelde lid, en ik spreek van de zaak slechts ten bewijze hoe de amendementen in de publieke beraadslaging zullen worden geweerd. Voorzeker, ik verzet mij niet tegen den regtmatigen en onmisbaren invloed der capaciteiten, maar ik meen ze te mogen vergelijken bij den zuurdeesem, tot wier eigenaardige werking het behoort overal door te dringen en nergens te worden geproefd. — Een spreker uit Friesland heeft de Commissie van Rapporteurs bij het openbaar Ministerie, dat de regters voorlicht, vergeleken. De vergelijking is niet juist; de Commissie zal, na

haar praeadvies uitgebragt te hebben, haar taak niet als afgedaan beschouwen, maar door de talenten der leden waaruit zij is zamengesteld, en door haar gedurig oppertoezigt, een groot ascendant in de discussie zelve behouden. Dan eerst ware de vergelijking juist, wanneer men, bij de discussie zelve, de kleine phalanx kon disloqueren; wanneer men, door eene soort van ostracisme, hen uit de vergaderzaal kon bannen; onder beleefde dankbetuiging voor de genomene moeite, maar met verzoek om thans de Vergadering zelve te laten oordeelen over de uitnemendheid van hun Advies. — Hoe schadelijk het voorstel der Commissie in gewone en rustige tijden werken kan, nog veel nadeeliger, meen ik, zal de uitwerking daarvan in moeijelijke oogenblikken zijn. Men moge roemen over de bedaardheid van onzen landaard; het ontstaan van partijen in eene wetgevende Vergadering is echter geene onmogelijkheid. Dat zij zich ook hier te lande kunnen vormen, laat zich bewijzen uit hetgeen vroeger in deze zelfde gehoorzaal voorviel. Ik durf nog verder gaan en betoog de wenschelijkheid van het bestaan van partijen. Vooreerst, met het oog op den aard der tijden die wij beleven. De rust is in Europa niet hersteld; overal is over belangrijke politieke quaestiën strijd. Nu kan men in deze Vergadering zich wel houden, als of men met die ontwikkeling of botsing der begrippen niets te maken heeft. Men kan voortgaan met wetten te maken, waarin men zich, dewijl de *beginselen* onaangeroerd zijn gebleven, omtrent de *vormen* verstaan heeft. Men kan zich verbeelden dat, wanneer binnen de wanden dezer gehoorzaal niet over de groote quaestiën van den dag, noch over de groote beginselen van het Staatsregt gehandeld wordt, daarbuiten, althans

binnen de grenzen van ons vaderland, te dien aanzien geene ontwikkeling plaats vindt. Maar wanneer dit evenwel het geval is; wanneer hetgeen niet in deze Kamer geschiedt, daarbuiten plaats heeft, en partijen zich vormen, dan zal het kunnen gebeuren, gelijk het reeds gebeurd is, dat deze Kamer daardoor overschaduwd en overvleugeld wordt. Eene Vergadering als deze, moet partijen door zedelijke kracht beheerschen of ze wordt daaraan ondergeschikt. Veel is er gesproken en geschreven over de koortsachtige aandoening, wier invloed in de overige Staten van Europa op noodlottige wijs openbaar was; ik laat in het midden of Nederland de koorts gehad heeft; eene vermaning hebben wij voorzeker gevoeld; eene *vermaning:* laten wij dan, hierdoor gewaarschuwd, waken tegen de koorts. Daarenboven behooren, ook in den normalen toestand, partijen (systematische verscheidenheid van politieke beschouwing) onder de eigenaardigheden van een Constitutioneel Rijk. Partijen dus zullen ook in deze Vergadering worden gehoord. Zoo niet, dan zou er òf volkomen en onveranderlijke eensgezindheid, òf de onweêrstaanbare oppermagt van één gevoelen, òf eene beklagelijke onverschilligheid moeten ontstaan. Geen van drieën is wenschelijk, en wanneer nu werkelijk zich partijen opdoen, welke uitwerking zal dan het voorstel der Commissie hebben, indien het ten uitvoer wierd gelegd? Men stelle zich het vijftal Rapporteurs, door de afdeelingen gekozen, voor, behoorende tot eene partij die de meerderheid in de Kamer bezit. Welke zal dan de toestand der minderheid zijn, die het geduchte ligchaam der Rapporteurs ontmoet? Zij zal naauwelijks, of alleen uit eene soort van vriendschappelijke inschikkelijkheid of hooghartig medelijden, worden gehoord; maar de door haar geop-

perde bedenkingen zullen geen ingang vinden; zij zal door de blijkbare onvruchtbaarheid van haren ijver, reeds voor dat zij het woord vraagt, *ad terminos non loqui* zijn gebragt. Ziedaar de nadeelen welke uit het voorgedragen stelsel zullen geboren worden ten opzigte van de minderheid. Maar schadelijk vooral zal het voor de meerderheid zijn, daar zij in den weêrstand der minderheid een onwaardeerbaren, ofschoon doorgaans ganschelijk niet gewaardeerden, steun vindt. Naar mijne meening, hebben wij zwakke menschen tegenkanting noodig, om voor vallen te worden behoed.

Ook uit het oogpunt van ons Staatsregt, zie ik gevaar in het door de Commissie gedane voorstel. Men heeft reeds aangemerkt dat het onderzoek der wetsontwerpen in de afdeelingen grootendeels te niet zou gaan. Ik wil niet zeggen dat men niet zal voortgaan met in de afdeelingen te overwegen; maar, op de voorgestelde wijze, zal dat onderzoek niet plaats hebben in den constitutionelen zin. Het zal niet meer strekken tot een fundament waarop voortgebouwd wordt. Niet dit onderzoek alleen zal daardoor lijden, maar het *gemeen overleg* tusschen Vertegenwoordiging en Regering zal daardoor vermindering ondergaan. Ik vereenig mij volkomen met hetgeen te dien aanzien, door sommige leden en ook bepaaldelijk door den Minister van Binnenlandsche Zaken, is in het midden gebragt. Het verlangen naar gemeen overleg, in de beteekenis van onderling en welwillend raadplegen, moet men aanmerken als een der eigenaardige voortreffelijkheden van onzen Regeringsvorm; want het blijkt daaruit dat Regering en Vertegenwoordiging gerekend worden niet als partijen tegenover elkander te staan, maar elkander de hand te geven

tot bevordering van het algemeen welzijn. Met het gevoelen van een lid der Commissie, dat over dit onderwerp heeft gesproken, kan ik mij niet vereenigen; daar hij is uitgegaan van het denkbeeld dat gemeen overleg niets anders is dan goede verstandhouding, en dat deze, wanneer Gouvernement en Kamer elk in hun afzonderlijke sfeer blijven, het best zal worden bevorderd; even als men somwijlen in het dagelijksche leven menschen ontmoet, voor wie, om in goede harmonie te leven, vereischt wordt dat zij met elkander niet omgaan. De Commissie heeft in de Memorie van Beantwoording te kennen gegeven dat, alleen volgens haar voorstel, de Kamer kan geraken tot het doel, waarnaar zoo lang te vergeefs is gestreefd: het helpen tot stand brengen van wetten namelijk, waarin niet slechts het goede het gebrekkige overtreft, maar die, zoowel in de algemeene strekking als in de bijzonderheden, den toets eener gestrenge kritiek kunnen doorstaan. De Commissie heeft, naar mijn inzien, uit het oog verloren dat de Kamer niet geschikt is om wetten te *maken*. Ik geloof dat de verhouding tusschen de Kamer en de Regering op die wijze niet zal worden gelijk zij behoort te zijn. De leden van het Ministerie moeten, naar ik meen, als bondgenooten der Kamer beschouwd worden tot bevordering van het algemeene welzijn; de Kamer moet niet tegenover het Ministerie staan. Wanneer de Kamer het werk der Ministers corrigeert en deze onder de correctie der Kamer staan, is hun lot niet te benijden, en wordt ook het Staatsregt miskend. Ik wil niet treden in een onderzoek of het tegenwoordig Ministerie bij de Kamer en bij de meerderheid der Natie ondersteuning vindt; maar ik acht dat, voor

elk Bewind, de reeds zoo moeijelijke pligtvervulling nog moeijelijker wordt, zoo die zelfregering der Ministers moet voortduren, waardoor zij, in plaats van leiding te geven aan hun Departement, genoodzaakt zijn alles zelf te verrigten. Daardoor worden zij onder den last der werkzaamheden, ook die aan anderen konden worden overgelaten, bijkans overstelpt; daardoor staan zij tegenover de Kamer als *individus*. Die positie is alleen tegenover eene volgzame Kamer houdbaar. Is de Kamer niet volgzaam, dan zal, uit den aard der zaak, het Ministerie volgzaam moeten zijn. Dan zal de leiding niet meer bij het Bewind kunnen blijven; dan zal de redactie der wetten bij de Kamer worden overgebragt; dan wordt de toestand geheel anormaal.

Een lid uit Friesland heeft te kennen gegeven dat door de vorige Kamer zoo weinig was gedaan; dat zij zoo langzaam had gewerkt, en slechts een dertigtal wetten jaarlijks had tot stand gebragt. Indien spoedige afdoening de verdienstelijkheid eener Kamer bewijst, dan heeft hij onwillekeurig den schoonsten lauwerkrans op het graf der vorige Eerste Kamer gelegd. Gaarne geef ik toe dat er in vorige jaren niet veel in de Tweede Kamer is uitgerigt; maar ik geloof dat de reden daarvan niet moet gezocht worden in de meer of min goede werking van het Reglement van Orde, maar veeleer hierin dat een Gouvernement, hetwelk geen veerkracht in eigen beginselen had, ook geen impulsie aan de Staten-Generaal gaf.

Maar nu! de verbetering welke in deze verhouding van Gouvernement en Vertegenwoording wenschelijk is, zou door het invoeren der voorstellen van de Commissie veel bezwaarlijker zijn. Aldus toch zou in de Kamer eene

soort van ligchaam tegen het Gouvernement worden georganiseerd. Het stelsel der zelfstandige Rapporteurs zou ligt aanleiding geven tot het vormen, in elke questie afzonderlijk, van de kern eener oppositie *quand même*, welke zeer schadelijk zou kunnen zijn. — Ik zie in het voorstel der Commissie een laatste bezwaar. Ik vrees namelijk dat de Kamer daardoor zich te veel magt aanmatigen zal. Er bestaan twee systema's van regering, het monarchale en het parlementaire. Ik vrees niet dit woord *monarchaal* te gebruiken. Langen tijd heeft men vermoed dat ik, zoo niet een Oostersch despotisme, voor het minst eene regering als die van Lodewijk XIV, voor Nederland wenschelijk achtte; thans word ik meer als revolutionair, en door sommigen als een vertegenwoordiger van *l'extrême gauche*, beschouwd; zoodat ik, ten gevolge van velerlei oscillatiën, gevaar loop van, waar ik het meest voor beducht ben, onder de voorstanders van een, naar omstandigheden wisselend *juste milieu* te worden geteld. Te midden dezer Kamer ben ik tegen die misvattingen gerust. *Verbum sapienti.* De Koning regeert, of de Kamer regeert; de Souvereiniteit is bij den Koning, of zij wordt geoefend door de Vertegenwoordiging van het Volk. Ik vrees dat het voorstel der Commissie eene parlementaire Regering in de hand werkt. Het voorstel zelf kan reeds tot een voorbeeld strekken dat die parlementaire Regering juist niet aan de vrijheid van allen bevorderlijk is. Men wil dat de Kamer regere, en, als voorbereiding hiertoe, legt men de Kamer aan band. Voor alsnog althans schijnt dit onnoodig. *Anarchie* der Kamer is niet wenschelijk; maar, vòòr dat het vermoeden daaromtrent is gewettigd, behoeft men een zoo krachtig behoedmiddel niet. Hoe hoog ik de

orde waardeer, zoo kan ik die echter niet boven de vrijheid stellen; daarom heb ik met bevreemding in de beantwoording van het Verslag over het regt van Vereeniging en Vergadering opgemerkt dat «de Regering altijd en alom de orde boven de vrijheid gesteld heeft.» Ik wil niet onderzoeken of er niet een tijd was, toen door den Minister van Justitie, die deze verklaring namens de Regering aflegt, de vrijheid boven de orde gewaardeerd werd. Ik meen dat beide vereenigd moeten zijn, en dat de orde, waar ze niet in willekeurig organiseren ontaardt, in de vrijheid een steun vindt.

Wat de voorgestelde wijziging van het Reglement van Orde aangaat, ik vrees dat ze zeer ligt aanleiding zou kunnen geven tot willekeur en tot eene soort van *vijfhoofdige dictatuur.* In elke quaestie zal een ligchaam gevormd worden waardoor de Kamer in de vrije ontwikkeling van haar gevoelens belemmerd, de Regering bijkans van invloed beroofd, en het gemeen overleg in vijf personen, zoo niet in één persoon, geconcentreerd wordt.

—

Vooral door den President der Commissie[1] en door den Heer Thorbecke, werden tegen mijne voorstelling bezwaren in het midden gebragt. Door den laatsten werd het geheele zamenstel mijner beginselen, op volgende wijs, tot een soort van *politiek anachronisme* gereduceerd.

« De Rapporteurs, zoo heeft men gezegd, zullen hun individuëel gevoelen stellen in de plaats van het gemeene gevoelen hunner medeleden. Dit bezwaar werd ook door het lid uit de residentie aangedrongen. Hij heeft daarbij gewezen op hetgeen heeft plaats

[1] Nedermeijer van Rosenthal.

gehad bij gelegenheid van het Adres van Antwoord op de troonrede. Hij heeft goedgevonden hetgeen hem toen gebeurd is eene nederlaag te noemen, en dit tijdstip gekozen, zoo het schijnt, om ons onze zege betaald te zetten. Een uitvoerig amendement, door hem voorgedragen, werd afgewezen, omdat het voor het grootste gedeelte slechts zijne individuële opinie uitdrukte; maar het adres zelf, zeide hij, was ook geheel individuëel, zoo wat vorm als wat inhoud betreft. Dit had hij niet zoo duidelijk ingezien vóór, maar wel na de aanneming van het adres. Nu moet ik opmerken dat niet alle individuële opiniën op ééne lijn behooren te worden geplaatst. Wanneer eene individuële opinie valt *in den grondtoon des tijds*, wanneer zij uitdrukt de rigting des tijds, dan zal zij meer zijn dan individuële opinie, zij zal die van velen, ja van allen kunnen worden. Maar er zijn ook individuële opiniën, die den tijd waarin men leeft, òf vooruit òf ten achteren zijn, opiniën ter zijde van den stroom der algemeene beweging, die, zonder een element des tijds te zijn, zich om alle elementen van den tijd heenslingeren en daardoor eene vastheid zoeken welke zij in zich zelve niet bezitten. Zoodanige individuële opiniën, hoe ook uitgedrukt, kunnen niet wel de opiniën der Kamer worden. »

Het kwam mij gepast voor op dit een en ander niet geheel te zwijgen.

Ook ik wensch dat de discussie niet noodeloos worde verlengd, maar ik voel mij toch gedrongen om voor eenige oogenblikken het woord te vragen. Zoo ik de aandacht der Vergadering iets langer bezig houd, dan is dit omdat, vooral in eene zaak van zooveel gewigt, ten aanzien der repliek niet behoort te gebeuren hetgeen in Frankrijk *étrangler la discussion* genoemd wordt. De repliek is het belangrijkste gedeelte der discussie; het is de eigenlijke slag. De eerste ontwikkeling van ge-

voelens is, meen ik, het zich scharen in slagorde; de repliek is het eigenlijke gevecht; dan is men niet meer gehinderd door hetgeen men van huis medegebragt heeft. Het is regt en pligt om de repliek te gebruiken, niet om op het systema zelf terug te komen, maar om uit den weg te ruimen datgene waardoor de tegenpartij het in een onjuist daglicht gesteld heeft. — Ik had gevraagd te spreken onmiddelijk na het geachte lid uit Leyden; niet omdat ik zijne redevoering terstond wilde beantwoorden; neen, want de redevoeringen van dat lid zijn niet van dien aard, dat ik ze gaarne onmiddelijk beantwoord Ik zal die, juist op dien grond, onbeantwoord laten. Ik verlang nu aan andere voorstanders van het bestaande systema van Rapporteurs den tijd te geven, om, terwijl ik spreek, na te gaan welke punten uit de rede van den vorigen spreker nog door hen opgenomen moeten worden. Ik bezig dezelfde taktiek die men wel eens in den oorlog gebruikt; het met een klein corps ophouden van den vijand, tot dat men zijne krachten weder bijeengezameld heeft.

Één enkel punt evenwel der redevoering van het lid uit Leyden wil ik opnemen; een punt dat in verband staat tot de tegenstelling van oud en nieuw, welke zoo menigwerf te berde gebragt wordt. Er is in alle landen, ook in ons vaderland, eene partij die zich het monopolie aanmatigt van alle fraaije woorden; die zich bij uitsluiting als voorstanderes beschouwt van vrijheid, voortgang, verlichting. Dit privilegie, ten gevolge waarvan voor de tegenpartij weinig goeds zou overblijven, moet haar worden betwist. Het geeërde lid uit Leyden heeft opgemerkt dat er onderscheid is tusschen individuële opiniën en individuële opi-

niën; hij heeft te kennen gegeven dat de mijne niet vallen in den grondtoon van den tijd, dat zij geene vastheid hebben; dat zij zich, even als de klimop, aan alles vasthechten, maar op zich zelve geene kracht bezitten. Ik heb alzoo mijn stelsel van opiniën in den wortel zien aantasten; zij zouden, indien het gezegde juist is, geen den minsten invloed of waarde meer hebben. Ik zou kunnen antwoorden dat mijne opiniën behooren tot den grondtoon, niet alleen van dezen tijd, maar van alle tijden[1]; doch ik meen dat men, door zoodanige uitspraken, waar de tijd ter ontwikkeling ontbreekt, in magtspreuken vervalt. Ik zal hier nog slechts éene opmerking bijvoegen. Het geachte lid uit Leiden heeft zich beroepen op het Adres van Antwoord. Zoo dit de uitdrukking eener individuële opinie geweest is, het was, gaf hij te kennen, omdat die opinie zelve met den grondtoon des tijds overeen kwam. Maar, blijkens de discussie, had de Kamer moeite, op dien dag, den grondtoon van haar tijd te vatten; want de algemeene strekking is bijkans verworpen, en eerst aan het einde van den tweeden dag, is het Concept, onder de vlag van het lid uit Deventer (die het opstel met een behoorlijken aanhef voorzien en alzoo tot een Adres van Antwoord gemaakt had) in veilige haven gebragt. — Ik gevoel behoefte om een woord te rigten tot den Voorzitter der Commissie, omdat ik vrees

---

[1] « *C'est par l'esprit des siècles que l'esprit du siècle doit être jugé.* » Laat ons niet vergeten dat, zoo wij, tegen den geest onzer eeuw geïsoleerd zijn, die Eeuw zelve, tegenover alle de eeuwen, alleen staat en, door de zeldzaamheid van haar rigting, als uitzondering op den geheelen omvang der wereldgeschiedenis, in den volsten zin des woords, geïsoleerd is. » *Ong. en Rev.*, blz. 29.

dezen welligt zonder opzet gekwetst te hebben. Hij heeft de Commissie verdedigd met gevoel, met warmte en, in den goeden zin des woords, met hartstogtelijkheid. Ik wensch een weinig balsem in de wond te gieten; een weinig, want ik geloof niet dat de wonde zeer diep is. *Partijschap*, gelijk die waarvan men gewag gemaakt heeft, kan ook mijn verlangen niet wezen. Wanneer ik zeide geen *juste milieu* te willen, dan verstond ik daardoor niets anders, dan dat men, ten onregte, wanneer de een het er voor houdt dat twee maal twee vier, de ander dat twee maal twee zes is, zegt: neen, twee maal twee is vijf[1]; of wel, bij verschil van gevoelen of het zwarte wit zij, aanneemt dat het grijs is. Aldus is men voor de uitersten, ter linker- en ter regterzijde, beveiligd; conciliatie, bemiddeling heet het; men is voorstander van vrede, liefde en eensgezindheid. — Hoe is het mogelijk dat er geene partijen bestaan in een Constitutionelen Staat? Indien men, krachtens het regt van *enquête*, eenige Engelschen kon laten overkomen, om van hen te vernemen of er, onder een Constitutioneel Gouvernement, partijen moeten zijn, dan geloof ik dat zij vragen zouden: wat meent gij toch? gij zoudt immers niet een ligchaam verlangen zonder ziel? zoo gij geene partijen wilt, laat dan, naar uw geliefkoosde leus « bezuiniging door vereenvoudiging », het Gouvernement

[1] Maar, als de een beweert dat twee maal drie en de ander dat twee maal twee vijf is, zou dan twee maal twee is vier zoo afkeurenswaard zijn? Voorzeker niet: ik heb niet het aanzijn ontkend van een loffelijk *juste milieu;* ik verhef mij tegen de zienswijze van hen door wie de waarheid *altijd* in een middenterm der strijdige beginsels gezocht wordt.

de Kamers ontbinden en, kan het zijn, niet meer bijeenroepen. Eene Vertegenwoordiging, waar zich geen verscheidenheid van gevoelens en vastheid van overtuiging openbaart, is minstens overtollig. — Men beklaagt zich over het Reglement van Orde, als of het een werken met den vereischten spoed belet had. Ik zal niet vragen of evengemelde leus, waaronder de Grondwetherziening met zooveel ophef werd doorgedreven, in de toepassing niet groote bedachtzaamheid vereischt? of er veel kans is op verwezenlijking van het geopende vooruitzigt? of de bezuiniging, door het wijzigen van den Staatsvorm, zich ver uitstrekken zal? of niet de Grondwetherziening, daar zij het oog afleidt van de groote sociale quaestiën, duur te staan zal komen? of het, in menig opzigt, niet beter geweest ware bedacht te zijn op handhaving en ontwikkeling der Grondwet? Alleen antwoord ik op den wensch dat de wetten met meerderen spoed mogten worden gemaakt. Wanneer men de geschiedenis bij de hand neemt, zullen er zeker vergaderingen van volksvertegenwoordigers gevonden worden, wier leverantie van wetten oneindig grooter was dan ooit van deze Kamer; maar dan zal men ook bevinden dat zoodanige vergaderingen het Vaderland dikwijls, met ongemeenen spoed, in verwarring en ellende gestort hebben. Heeft men, bij dit bezwaar, wel gedacht aan hetgeen in het afgeloopen zittingjaar verrigt is? In dat jaar zijn, naar mijn inzien, groote onderwerpen afgedaan; buiten de behandeling van een vrij aanzienlijk getal wetten, is de geheele Grondwet herzien. Wat kan men meer verlangen? zou men nog meer stoom in de machine willen brengen? Als een voorbeeld van den spoed, waarmede toen gewerkt is, wijs ik op het Verslag van 16 Maart 1848 omtrent de

Grondwetherziening. Jaren lang had men over de quaestiën, die bij eene wijziging van den Staatsvorm beslist zouden moeten worden, gesproken, zonder ooit tot eenstemmigheid te komen. En nu was men, onder het tegenwoordige Reglement, met die gewigtige quaestiën in drie dagen, van 13 tot 16 Maart, gereed. Ik weet niet hoe meerder spoed verlangd zou kunnen worden. — Dit Verslag geeft mij aanleiding om nog eene aanmerking te maken, welligt niet ongegrond. Het geachte lid uit Leiden heeft gezegd dat de Commissie van Rapporteurs zou zijn, niet het gezuiverd orgaan der afdeelingen, ook niet het zuiverend, maar het *ontwikkelend* orgaan. De vergelijking nu van het Verslag van 16 Maart, in handen gesteld der Commissie van den volgenden dag, met hetgeen deze laatste heeft voortgebragt, kan eenig licht geven omtrent hetgeen die ontwikkeling zijn zou. De Commissie van 17 Maart was, als ware het, eene Commissie van zelfstandige Rapporteurs; maar verlangt ge eene ontwikkeling, gelijk zij aan het Verslag van 16 Maart gaf? — Een geacht medelid gaf bevreemding te kennen dat, in het Verslag over de herziening van het Reglement, geen enkel argument ten gunste van het voorstel is opgenomen. Zijn er in de afdeelingen vele argumenten ten voordeele geweest? zoo ja, dan heeft de Commissie willekeurig gehandeld; zij was verpligt hoofdzakelijk op te geven de argumenten, zoo voor als tegen. Doch wat zal gebeuren, indien het voorstel aangenomen wordt? dan zal, in den regel en zonder dat over willekeur moge worden geklaagd, plaats vinden wat men thans, als uitzondering en vreemd verschijnsel, afkeurt. — Door den Voorzitter der Commissie is gezegd dat haar voorstel de individuële meeningen eerbiedigt, vermits

aan iedereen het inzenden van amendementen vrijstaat. Het is de vraag niet, of iedereen amendementen zal mogen inzenden, maar of een ingezonden amendement eenige kans zal hebben om indruk te maken; want, zoo men vooruit het tegendeel weet, dan zal men het amendement al zeer dikwijls terughouden. Ik stel dat, bij v. voor het wetsontwerp tot regeling van het regt van vereeniging en vergadering, eene Commissie van Rapporteurs benoemd zij, die de volkomene vrijheid van vereeniging voorstaat, en dat iemand een met dit denkbeeld strijdig amendement inbrengt. Zal niet de waarschijnlijkheid eener onpartijdige beoordeeling, als men de Commissie in een zoo belangrijk punt tegen zich heeft, zeer gering zijn? De Commissie, zegt men, kan geen amendementen in tweederlei zin formuleren, en moet van een vast beginsel uitgaan. Ziedaar, meen ik, eene *petitio principii;* naar mijn inzien, behoeft de Commissie op geen enkel punt een eindvonnis te formuleren; zij treedt buiten haar werkkring, die geheel *praeparatoir* is. Rapporteren is haar taak; zij heeft enkel te doen met de instructie van het proces. — Er is ook gesproken van geïmproviseerde amendementen, en men heeft die als een schrikbeeld voorgehouden. Hiertegen zijn waarborgen denkbaar. Het gevaar zou, meen ik, vervallen door eene bepaling dat, tusschen den afloop der beraadslaging over de wet en de stemming, een dag verloopen moet; eene bepaling die in België bestaat. Wanneer men verder wil gaan, miskent men de bedoeling van het regt van amendement. Het groote voordeel is, dat de openbare discussie in belangrijkheid en levendigheid winne; zoodat meermalen een amendement ontstaat, als een lichtstraal, uit de botsing der gevoelens. Ik vrees

dat, door de nu voorgedragen bepalingen omtrent de uitoefening van het regt van amendement, de voordeelen van dit regt zouden vervallen. — Er is veel gesproken van overdrijving aan de zijde der bestrijders van het voorstel. Ik erken dat men te ver ging, toen men meende dat het voorgestelde de overweging in de afdeelingen zou doen ophouden; zij zal slechts in menig opzigt geneutraliseerd worden; maar het is geen overdrijving, wanneer ik zeg dat het voorstel zal leiden tot mindere belangrijkheid van de publieke discussie dan thans verkrijgbaar zou zijn. — Een hooggeacht lid heeft gesproken van eene blijvende phalanx, die zich in de Vergadering vormen zou, van een blijvende kern eener stelselmatige oppositie, en maakte daarbij eene onderscheiding tusschen bekwamen en niet-bekwamen. Het geachte lid uit Leiden gaf dezen morgen daarop te kennen, dat ik mij schuldig gemaakt had aan eene republikeinsche hebbelijkheid; dat ik een gevoel van jaloerschheid had opgewekt tegen hen die, te regt of ten onregte, gerekend worden uitstekende bekwaamheden te bezitten. De beschuldiging steunde op eene verkeerde voorstelling van hetgeen heeft plaats gehad. Ik haalde slechts aan wat een ander gezegd had, en voegde er bij dat ik mij nooit tegen de aristocratie van talenten en bekwaamheden verzetten zou; ik zou zoodanig verzet voor elke vergadering doodelijk beschouwen. Ik gaf te kennen dat ik, in de Commissie van Rapporteurs, zoo als die volgens het voorstel werkzaam zou zijn, den grond zag tot eene oppositie *quand même*, die, in iedere speciale quaestie, te grooten invloed zou hebben op den loop der discussie. Hoe dit zij, ik zou reeds daarom mijne goedkeuring moeten weigeren, omdat de *praeparatoire* instruc-

tie niet mag vooruitloopen op de *definitive* beslissing. — Ook het gemeen overleg tusschen de Regering en de Kamer zal, meen ik, schade lijden. Dit overleg kan op tweederlei wijze plaats hebben, òf door schriftelijke mededeelingen, òf door mondeling onderhoud van de Ministers met de Commissie van Rapporteurs. De laatste wijze wil men thans. Een lid uit Gelderland heeft met veel kieschheid gewezen op de nadeelige gevolgen die daaruit kunnen voortvloeijen.[1] Daargelaten de vraag, of hetgeen hij voor mogelijk hield, *thans* al dan niet tot de mogelijkheden behoort, zoo wensch ik waarborgen voor de toekomst. Ook in een ander opzigt zal het schadelijk zijn voor het gemeen overleg, wanneer de schriftelijke antwoorden der Regering ter zijde geschoven worden. De Regering komt in eene valsche positie en de instructie der zaak wordt eenzijdig.— De taak der Rapporteurs zal, ook zonder aanneming van het voorstel, belangrijk genoeg blijven, daar de publieke discussie steeds eenigermate overgebragt zal worden op het terrein der Commissie in haar Verslag. De bekwaamste leden, tot Rapporteurs gekozen, zullen van zelf dien invloed kunnen uitoefenen, die wenschelijk is.— Nog een enkel woord aan hen, die, even als ik, kort geleden in de Vergadering zitting namen. Wat moeten wij doen? wij die geen eigen ondervinding hebben ter beoor-

---

[1] « Is het zoo ondenkbaar dat in de Commissie soms menschen zitting kunnen hebben, die er niet zoo geheel blind voor zouden zijn, indien de Minister bij zulk eene gelegenheid een gordijn opligtte, waar achter zich een heerlijk verschiet vertoonde voor hen en de hunnen? » *Bijblad*, blz. 354.

deeling van de zaak? Ik zie op de oudere leden der Kamer: ik ontwaar hoe dezen tegen elkander overstaan. De een zegt dat het hem niet mogelijk is te begrijpen hoe de Commissie er toe heeft kunnen komen om dergelijken twistappel in de Vergadering te werpen; de ander begrijpt niet hoe zijn geacht medelid dit niet begrijpt. Onder zoodanige omstandigheden, waaruit blijkt dat de beoordeeling der zaak niet zoo ligt valt, meen ik dat voor de nieuwe leden de opgeworpen *dilatoire* exceptie uitnemend te pas komt. Blijkt later dat de tegenstanders van het voorgedragen stelsel gedwaald hebben, dan zal men komen tot hetgeen den anderen aanbevelenswaard schijnt. Het is, naar mijn inzien, veel gemakkelijker van het thans bestaande tot hetgeen de Commissie wil, over te gaan, dan om van hetgeen zij voorstelt, weder te keeren tot het oude. Indien ik mij niet bedrieg, dan zou dit uitstel geheel overeen komen met het denkbeeld van bedachtzamen vooruitgang, terwijl ik het voorstel als een gewaagden sprong beschouw. — Ten slotte merk ik op dat, indien de Commissie nu triumfeerde, juist hierin het bewijs gelegen zou zijn van het gevaarlijke van haar voorstel. Herinnert u hoe het denkbeeld der Commissie, die als eene zelfstandige Commissie van Rapporteurs beschouwd kan worden, in de afdeelingen door eene overgroote meerderheid ten allerstelligste afgekeurd werd. Bijkans eenparig verklaarden zich alle afdeelingen daartegen. Wordt het nu, niettegenstaande die bijna eenparige afkeuring, aangenomen, dan hebben wij van de onweêrstaanbaarheid der kleine phalanx een overtuigend blijk; dan ligt in dezen intellectuëlen triumf der Commissie het bewijs dat zij de nederlaag verdiend had; dat alle redeneringen die tegen haar aangevoerd zijn, ge-

grond waren; dat de schets der gevolgen van haar systeem, in plaats van een schrikbeeld, eene schrikbarende realiteit is.

—

Het voorstel werd verworpen met 39 tegen 25 stemmen.

VI.

REGT VAN VEREENIGING EN VERGADERING.

ZITTING VAN MEI 1849.

*** Zelden welligt heeft een wetsontwerp bij de Kamer zoo weinig ondersteuning gehad. In het Verslag van 13 Maart las men :

« Het voorstel over de uitoefening van het regt van Vereeniging en Vergadering, bij Koninklijke boodschap van 19 Februarij aan de Kamer overgebragt, heeft bij het onderzoek in de Afdeelingen, waaraan 62 leden deel hebben genomen, aanleiding gegeven tot menigvuldig bezwaar. Bijkans algemeen was men van oordeel, dat het ganschelijk niet overeenkomt met de billijke verwachtingen, welke de Grondwetherziening heeft doen ontstaan; dat het veeleer in strijd is met het beginsel opgenomen in art. 10 der Grondwet, waarvan thans de zooveel mogelijk onverwijlde toepassing en ontwikkeling te gemoet gezien wordt. Ter staving hiervan is opgemerkt, dat dit artikel, zoo het eenige beteekenis en kracht heeft, zoo het niet de vrijheid, die het schijnbaar verleent, inderdaad illusoir

maakt, in het ontwerpen van gewone en blijvende maatregelen, de *regeling* van het *erkende* regt voorschrijft, en geene *beperking* in zoodanigen algemeenen omvang, als in het ontwerp voorkomt, vergunt. Men is daarenboven van oordeel geweest dat het voorstel den algemeenen geest der nieuwe wetgeving miskent, die zich, behoudens krachtige *repressie*, zooveel mogelijk van *preventive* maatregelen onthoudt, en dat het alzoo eenigermate de droevige strekking aantoont eener staatkunde, die, voor de gevolgen der beginselen door haar gehuldigd bevreesd, gaarne bij de wet het gebruik bijkans onmogelijk maken zou der vrijheid, die, zij met ophef als een der meest gewigtige volksregten in de Grondwet heeft gebragt.

De algemeene indruk van het ontwerp was derhalve in hooge mate ongunstig, en, om den aard en het gewigt dezer bedenkingen, hebben verscheidene leden verklaard, dat zij zich liever, ware het doenlijk geweest, zouden hebben onttrokken aan het nader onderzoek van een voorstel, hetwelk, naar hun inzien, voor partiële verbetering niet vatbaar is, en veeleer, om met den eisch onzer constitutionele instellingen en met het bepaaldelijk in deze materie aangenomen beginsel in overeenstemming te worden gebragt, eene geheele omwerking behoeft.

Art. 6. De overgroote meerderheid heeft hare verwondering betuigd, dat voor Vergaderingen *binnen gebouwen*, na de erkende billijkheid der klagten over de wijs waarop men zoodanige bijeenkomsten noodeloos heeft belemmerd, bij voortduring meer zou worden vereischt dan kennisgeving aan de Regering, ten einde, bij naauwkeurig toezigt van haren kant, elke ongeregeldheid onverwijld worde gestuit.»

—

Ik vrees ditmaal niet kort te kunnen zijn. Ik hoop door deze bekentenis de welwillendheid der Vergadering niet te hebben verbeurd, als ik er onmiddelijk bijvoeg dat ik zoo kort zijn zal, als mogelijk is bij de beoordeeling van een

ontwerp, hetwelk ingrijpt in de meest belangrijke deelen van ons Staatsregt, en waarbij de geheele Staatkunde van het Ministerie ter sprake zal moeten worden gebragt. — Er bestaat eene bijzondere reden waarom ik het woord het eerst gevraagd heb. Ik ben namelijk geweest een der leden van de Commissie van Rapporteurs. Ik wensch terstond aan de discussie, door toelichting van het Rapport, het karakter van scherpheid te ontnemen, hetwelk, door eene min juiste opvatting van den Minister van Justitie, daarin zou kunnen worden gebragt. De Minister heeft naar de reden gezocht der *scherpe* beoordeeling, zoo als hij ze noemt, en « kon haar moeijelijk aan iets anders toeschrijven, » dan aan den weêrzin om het ontwerp grondig te onder- » zoeken, of aan het verkeerde standpunt, waarop men » zich plaatste, toen men meende hier bloot eene regeling » van vergaderingen van politieken aard te zullen vinden. » Indien de Minister met de uitdrukking « scherpe beoordeeling », bedoelt, dat men in de ontleding en toetsing van het ontwerp zonder oogluiking en toegeeflijkheid te werk is gegaan, dan is de uitdrukking niet onjuist; het ontwerp is scherpelijk onderzocht en het vonnis was gestreng. Doch waar is geschreven dat eene oppositie van zoodanigen krachteloozen aard moet wezen als door de Franschen *opposition à l'eau de rose* genoemd wordt? welk heil brengt zoodanige oppositie den Staat aan? heeft de Minister van Justitie zelf daarvan het voorbeeld gegeven, toen hij in de oppositie was? Bovendien behoort eene zekere mate van scherpheid en puntigheid tot de natuur van stukken, waarin een aantal argumenten binnen een eng bestek moet worden geconcentreerd. Het ontwerp is door de meerderheid der Kamer met nadruk veroordeeld: dit gevoelen der over-

groote meerderheid is opgenomen in het Verslag. De bewoordingen, de uitdrukkingen zijn niet scherp. Veeleer heeft men met zorg vermeden wat aanstootelijk scheen. Het kan niet worden ontkend, dat de indruk, dien het ontwerp op de Kamer maakte, van dien aard was, dat zij het niet vatbaar oordeelde voor partiële verbetering, en het bijkans overbodig achtte in een ernstig en naauwkeurig onderzoek der Artikelen te treden. Aan schampere *épithètes* zou het niet hebben ontbroken, waardoor een zoo afkeurend gevoelen met de meeste juistheid had kunnen worden kenbaar gemaakt; doch in het Rapport heeft men zich èn daarvan onthouden, èn van al wat beleedigend zou geweest zijn. Dit is in het antwoord der Regering niet geschied. Daarin is niet alleen met nadruk het stelsel der Regering ontwikkeld, maar er zijn uitdrukkingen gebezigd die voor de Kamer beleedigend zijn. Ten voorbeelde strekke: « Hier treft men, op zijn zachtst gezegd, zoovele dwalingen als woorden aan ». Nu zal ik mij niet verdiepen in het onderzoek omtrent de gegrondheid der zinsnede, waartoe ik straks zal overgaan; ik vraag slechts naar de gepastheid; ik vraag of dit eene zachte beoordeeling is van het verslag der Kamer? Als individu, ben ik niet buitengemeen gevoelig; voor een lid der Kamer, meen ik dat ligtgeraaktheid somwijlen te pas komt; doch, wanneer men in naam der geheele Kamer het woord voert, dan is eene hooge mate van susceptibiliteit pligt. Er is in der tijd veel gesproken van zelfstandige rapporteurs, en welligt heeft de Minister gedacht dat hij het woord rigtte tot zelfstandige rapporteurs. Hij schijnt te hebben vergeten dat wij waren organen der Kamer. De Minister is, in zijn systema van de eigenliefde der Kamer, waar het noodig

zijn mogt, te kwetsen, te ver gegaan, en ik geloof dat de stoutmoedigheid, waarop hij zich beroemd heeft, in dit geval aan overmoed grenst.[1] Maar ik zou het oogmerk, waarmede ik dit een en ander aangevoerd heb, niet bereiken, indien ik niet tevens de redenen in het midden bragt welke ter verontschuldiging van die scherpheid schijnen te pleiten. Ik kan mij voorstellen dat de Ministers zich meer dan eens in eene moeijelijke positie moeten bevinden; ik begrijp dat zij veel, zeer veel wérk te verrigten hebben; wie zal het ontkennen, dat er eene groote verantwoordelijkheid op hen rust! Ik besef, dat het hun niet aangenaam is door de afkeurende verslagen der Kamer in hunnen veelomvattenden arbeid te worden gestoord. Ik kan mij verplaatsen in den toestand van den Minister van Justitie en van anderen zijner ambtgenooten, die gedurende vele jaren voorstanders geweest zijn van het stelsel der regtstreeksche verkiezingen, en die zich thans omringd zien door eene Kamer, uit dat stelsel voortgesproten; eene Kamer in hun oog (althans vòòr de aanneming der wet op de regterlijke collegiën), wel verre van den heerlijken oogst welken zij te gemoet zagen, een, ik wil niet zeggen schadelijk, maar toch vrij zonderling gewas. Maar hoe dit een en ander ook moge zijn, ik heb alleen willen aantoonen dat het verslag der commissie zich niet door bijzondere scherpheid kenmerkt, en dat de Kamer, zoo het noodig ware, met meer regt dit verwijt aan den Minister van

[1] In de Zitting van den 7den Mei had de Minister gesproken van de vroegere taktiek, waarbij men « vooral ongemoeid liet de magt en de bevoegdheid der Kamer en nooit de eigenliefde derzelve kwetste. » Thans was men stoutmoediger geworden. *Bijblad*, blz. 445.

Justitie, ten aanzien der memorie van beantwoording, zou kunnen doen. Ik hoop dat hiermede deze zaak tusschen de Regering en de Kamer als afgedaan zal worden beschouwd, en dat alle verschil over scherpheid, elke onaangenaamheid over woorden, thans moge ophouden. Immers ik zal dit punt nu verder geheel ter zijde stellen. Daartoe heb ik het wenschelijk geacht deze preliminaire opmerking in het midden te brengen. Laat er, gedurende deze en de verdere beraadslagingen, aan zoodanige beschuldiging niet meer worden gedacht. Het belang des Lands zal daarbij voorzeker winnen.

Ik behoor niet onder de voorstanders van het Ministerie. De beginselen der Ministers zijn niet de mijne. Desniettemin houd ik mij gaarne overtuigd dat ook zij ter goeder trouw de belangen van het Vaderland wenschen te bevorderen. Ik heb nooit geschroomd personen te noemen, wanneer de zaak, die ik behandel, het medebragt; doch nooit heb ik iemand beleedigd en nooit iemand gevleid. Ook thans zal ik niet af dalen tot personaliteiten, in den slechten zin van het woord. Wanneer ik spreek van den Minister van Justitie, is het, omdat hij, die zich steeds als voorstander van een, naar mijn inzien, revolutionairen vooruitgang heeft doen kennen, thans optreedt, als verdediger van een ontwerp, voortgesproten uit een stelsel van gewijzigd behoud. Omdat hij overdreven beperking begeert van regten, welke aan het Nederlandsche volk bij de Grondwet zijn toegekend, en waarop het, naar mijn oordeel, ook buitendien aanspraak heeft.

Wat het ontwerp zelf aangaat, mijne meening, indien zij met de inzigten der Kamer overeenkomt, zou de

discussie aanmerkelijk bekorten. Mij dunkt dat geen amendement te pas komt. Het ontwerp is voor geene partiële wijziging vatbaar. Het regt van amendement, hoe nuttig op zich zelf, heeft zijne grenzen. Daarvan kan gebruik gemaakt worden om een ontwerp te verbeteren, om het aan te vullen; maar geenszins om stuksgewijze het ontwerp af te breken en er een ander voor in de plaats te stellen. Een grondwettig ligchaam, de Raad van State, hetwelk als waarborg van naauwgezette overweging daargesteld is, zou, indien de Tweede Kamer het regt van amendement aldus misbruikte, van alle kracht worden beroofd.

Voorts zouden vele quaestiën, die ten onregte in het ontwerp gebragt zijn, behooren ter zijde te worden gesteld. Wat is het groote doel van dit ontwerp, of wat moest het zijn? geen ander, dan het regelen van de *politieke* vereenigingen en vergaderingen. Al het overige behoort in deze wet niet te huis; de voorziening daarin moet aan andere wetten worden overgelaten. — Nog iets dat mij eenigermate persoonlijk betreft. Ik zal over *godsdienstige* vereenigingen zwijgen. Ik schroom volstrekt niet dit onderwerp aan te roeren, wanneer het te pas komt; maar ik ben thans, bij de verontwaardiging, ook namens de Kamer, aan het einde van haar Verslag uitgedrukt, voor vervolgingen van geloofsgenooten niet zeer bevreesd,[1] en

---

[1] Bij het Ontwerp werd bepaald: « Onder de bij deze wet bedoelde vereenigingen en vergaderingen zijn niet begrepen de erkende Kerkgenootschappen en hunne openbare Godsdienstoefening. » Hieromtrent kwam in het Verslag voor: « De qualificatie van *erkende* kerkgenootschappen is onvereenigbaar met de bepalingen eener Grondwet

ik wensch liever, ook om allen schijn van partijdigheid te ontwijken, het onderwerp uit een algemeen politiek oogpunt te beschouwen.

Ik zal mij bepalen tot het 6de artikel, waarin, naar mij toeschijnt, de wet vooral gekarakteriseerd wordt, aan andere leden overlatende de overige artikelen te behandelen.

In art. 6 wordt vastgesteld:

„Ook *binnen gebouwen* kunnen geene Vergaderingen openbaar opgeroepen, of waarbij elk en een iegelijk wordt toegelaten, „plaats hebben, dan na voorafgaande kennisgeving aan het gemeentebestuur, met de opgave van de plaats, den tijd en het doel der „Vergadering. Deze kennisgeving moet ten minste drie dagen te „voren worden gedaan. . . . Het gemeentebestuur kan echter het houden van elke openbaar opgeroepene vergadering of van de zoodanige waarbij een ieder wordt toegelaten schorsen, doch niet

---

die *alle* kerkgenootschappen gelijkelijk beschermt en als vereenigingen beschouwt, waarvoor, om den aard van hare werkzaamheid en bedoeling, geen erkentenis te pas komt. Sommige leden hebben, uit hoofde van artt. 165 en 167 der Grondwet, de overtolligheid der geheele bepaling beweerd, en algemeen is, met ernst en nadruk de wensch geuit, dat in Nederland voortaan, onder geenerlei vorm of voorwendsel, de vervolgingen om der godsdienst wille mogen worden herhaald, waaraan men, in vorige jaren, de strafbepalingen van het *Code Pénal* dienstbaar gemaakt heeft. — Ook bij de voordragt dezer wet is het wederom gebleken hoe weinig men zich met de quaestiën bekend maakt, waarbij een aanzienlijk deel der bevolking het grootste belang heeft. Ik ben overtuigd dat het Ministerie het ophouden van alle vervolging om der Godsdienst wille begeerd heeft, en intusschen zou de uitdrukking *erkende Genootschappen* ons, in de praktijk, weder naar den ouden slenter hebben gebragt.

anders dan wanneer de openbare orde het eischt. Het is daartoe verpligt, indien de Gouverneur der provincie zulks beveelt. Het geeft van elke schorsing dadelijk kennis aan dien Gouverneur, welke binnen acht dagen aan Gedeputeerde Staten het handhaven of opheffen der schorsing onderwerpt. Het besluit der Staten hierop te nemen is met redenen omkleed. Indien het besluit van handhaving door Ons wordt buiten werking gesteld, kan de vergadering worden gehouden; indien het besluit van opheffing door Ons buiten werking wordt gesteld, is de schorsing gehandhaafd. »

Uit de Memorie van Toelichting blijkt dat men van het beginsel is uitgegaan :

« dat de Vergaderingen binnen gebouwen krachtens dit onderwerp » tot niets zijn gehouden, zoodra zij bestaan uit een *gesloten* gezel- » schap, of niet bijeen zijn gekomen ingevolge eene openbare op- » roeping. »

Het voorstel is alzoo zeer duidelijk. Een besloten gezelschap wordt niet belet; maar, zoodra de vereeniging het karakter van *openbaarheid* aanneemt, waarom het juist hier te doen is, dan wordt zij onderworpen aan de beperkende maatregelen der wet. Toen men zoozeer op het erkennen van het regt van vereeniging en vergadering in de Grondwet aandrong, geschiedde dit juist met het doel, om *in het openbaar* over politieke aangelegenheden te beraadslagen. Ik kan er bij deze gelegenheid niet genoeg op aandringen dat de Kamer toch alle ijdele schrikbeelden ter zijde stelle. Vooreerst, zij die het regt van Vereeniging en Vergadering op eene ruimere schaal wenschen toegepast te zien, verlangen, evenmin als het Ministerie, vergaderingen gewapend of in de opene lucht zonder voorafgaande toestemming. Ten andere, verontruste men zich niet over het

opkomen van zoogenaamde *clubs*. Deze kunnen door eene speciale wet worden geweerd. Daaromtrent zal wel geen verschil van gevoelen bestaan. Men kan zeer goed openbare vereenigingen houden, zonder tot misbruiken, tot uitersten, over te slaan. In Frankrijk is de vrijheid van vereeniging bij de Constitutie gewaarborgd. Zij bestaat er in ruime mate. Dit neemt niet weg dat men de buitensporige clubs aan banden heeft weten te leggen. Ik verzoek alzoo de Vergadering, dat zij zich niet door het schrikbeeld, dat de clubs zouden herrijzen, late wegslepen. Voorts is er, bij hetgeen wij verlangen, geen quaestie van *oproerige zamenscholingen*. Niemand zou het den Ministers ten kwade duiden, wanneer politie-maatregelen genomen werden tot stuiting van het kwaad. Eindelijk, als vereenigingen aangekondigd worden, waarvan het *oogmerk* strijdig is met de inrigting en wetten van den Staat, dan ligt in de aankondiging zelve reeds een misdrijf; het stuiten van den strafbaren toeleg zou geen preventie, maar het gevolg van repressive maatregelen zijn. Er bestaat geene reden om zich nu reeds bovenmatig bevreesd te maken. Ook zijn in het strafwetboek nog al middelen bij de hand, om pogingen van dien aard tegen te gaan en te straffen.

Maar wat zou men bepalen bij dit ontwerp? dat voor elke politieke vergadering, zoodra zij het karakter van publiciteit heeft, onder den naam van *kennisgeving*, inderdaad *autorisatie* wordt vereischt. Het Ministerie zou er gewis niets tegen hebben, zoolang die vergaderingen zich bepalen tot onderwerpen van letterkundigen, wetenschappelijken of dergelijken aard. Maar ik meen dan toch aan den Minister van Justitie te moeten vragen,

of het zijne bedoeling geweest is dat de Nederlanders, ten gevolge van het regt van vergadering, vrijheid zouden hebben, enkel om op historische en dichterlijke, nooit om op politieke vruchten, te worden onthaald?

De Regering zegt in de Memorie van Beantwoording:

« Ook als men openbare oproepingen doet, of de deuren openzet, »is er slechts kennisgeving noodig, en beschermt het regt van petitie »en eene vrije drukpers tegen alle onbehoorlijke belemmering der »Regering.»

Die verklaring kan niet tot onze geruststelling strekken. Indien wij artikel 6 aannemen, zal het Gouvernement bij magte zijn om elke vergadering, die mishaagt, te schorsen en te beletten. Maar nu zegt men: uwe schildering is te donker; de Gedeputeerde Staten moeten worden gehoord. De schorsing moet met redenen zijn omkleed; zij kan plaats hebben, alleen in het belang der openbare orde, en dan is er nog het regt van petitie en de vrije drukpers. Welk een overvloed van waarborgen; wat verlangt ge meer? — Mij dunkt dat ik geen buitensporigheid bega, wanneer ik de bevoegdheid om, naar goedvinden te schorsen, aan het Gouvernement betwist. De kracht der opgenoemde waarborgen reken ik zeer twijfelachtig. Een ieder raadplege zijn eigen ervaring. De mijne heeft mij, in de zaak van het onderwijs, het ongenoegzame dezer waarborgen getoond. Als de verzoekschriften van de hand werden gewezen, was de afwijzing telkens met redenen omkleed; de Gedeputeerde Staten werden gehoord; men keurde onze pogingen af, op grond van bestaande orde en algemeen belang. Jaren achtereen werd het regt van petitie gebruikt; maar, om een voorbeeld bij te brengen, een

eerbiedig en ernstig adres aan den Koning, door velen onzer meest geachte landgenooten geteekend, bleef vijftien maanden, en bleef altijd zonder antwoord.[1] Telkens nam men de drukpers te baat; maar het Bestuur bleef weigerend en het publiek onverschillig. Om eene school in 's Gravenhage te vestigen, is er eene Parijsche, eene Europesche omwenteling noodig geweest! Dergelijke heroïke middelen zijn niet wenschelijk: laat ons liever zorgen dat wij niet alweder, onder andere vormen, aan enge banden worden gelegd. Ik geloof dat het een allergevaarlijkst stelsel is, bij de beperking van eene vrijheid, zich te beroepen op het voorregt dat men in andere vrijheden bezit. Evenzoo zou men telkens iedere vrijheid kunnen beperken, op grond dat men aan de overige vrijheden voor als nog geen schade lijdt. Evenzoo zou men zich het petitieregt laten ontnemen omdat men het regt van vereeniging en vergadering behoudt; evenzoo de vrijheid der drukpers, omdat men aan het regt van petitie en van vrije bijeenkomsten genoeg heeft; altijd *vice versâ* zou er op die wijze, door belangstelling telkens in de vrijheden welke *niet* bedreigd worden, ten laatste geene enkele vrijheid meer overblijven.

Art. 6 komt hierop neder, dat er geene politieke vergadering, behalve in het geheim, zal kunnen worden gehouden, dan met *autorisatie* van het Gouvernement. Indien er alleen eene voorafgaande kennisgeving gevorderd wierd, tot het houden van het noodige toezigt, ik zou het goedkeuren. Maar er wordt hier meer, en wel *autorisatie* vereischt. Men heeft het repressief stelsel geheel verwor-

[1] Zie *Het Regt der Hervormde Gezindheid*, blz. 15, 141.

pen, en het preventief stelsel daarvoor in de plaats gesteld. En juist dit acht ik in strijd met art. 10 der Grondwet. Daarbij toch wordt het regt der ingezetenen tot vereeniging en verg dering erkend, en tevens bepaald:

« De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat regt in het belang der openbare orde. »

Regeling en beperking bij de wet beteekent niet, dat het regt geheel zal worden ter zijde gesteld. De Regering beroept zich op artikel 10, om te toonen dat beperking vergund is. Maar op mijne beurt vraag ik: mag de beperking van zoodanigen aard zijn, dat bij de organieke wet het regt geheel te niet ga? wat heeft het dan te beduiden dat men het regt erkent? Het Ministerie splitst eigenlijk art. 10 der Grondwet; het ziet de eerste zinsnede, de erkenning van het regt, voorbij, om slechts op de tweede zinsnede het oog te vestigen, de regeling en beperking. Opmerkelijk is het, wat mijn geachte vriend uit Leyden, in zijne *Bijdrage over de Grondwetherziening*, omtrent het regt van vereeniging en vergadering, gelijk het, tegen zijn raad, nu in de Grondwet is opgenomen, ter neder stelt:

« Het regt tot Vereeniging en Vergadering, schoon in naam erkend, wordt door de toevoeging, « « behoudens eene wet, de uitoefening daarvan regelende in het belang der openbare orde, » » werkeloos. Wat baat de erkenning van een regt in de Grondwet, welks uitoefening afhangt van de wet? Beter dan, eenvoudig te zeggen: het regt van Vereeniging wordt door de wet geregeld. Ook eene Grondwet moet opregt zijn, en niet den schijn aannemen iets te geven wat zij inderdaad onthoudt. — « « De *uitoefening* van het regt tot Vereeniging en Vergadering » » is, zoo ik mij niet bedrieg, het zich

vereenigen, het vergaderen zelf; gelijk de uitoefening van het regt om te eten of te koopen, eten en koopen is. Art. 10 zegt dus aan de ingezetenen: gij hebt het regt om u te vereenigen en te vergaderen; maar of gij u zult mogen vereenigen, of gij zult mogen vergaderen, zal de wet bepalen. Wij schenken u een regt; wij zullen u later zeggen, in hoeverre gij er gebruik van moogt maken, dit is eene grootmoedigheid, die niet veel kost; op deze wijze maakt eene Grondwet rijk in regten, en blijft de begiftigde zoo arm als te voren. — « De gewone wetgever kan, naar Art. 10, ten aanzien van het regt van Vereeniging doen hetgeen hij ook zonder dat artikel zou kunnen. Art. 291 van het Fransche strafwetboek is met Art. 10, des noods, zeer wel bestaanbaar. »[1]

Ook het Ministerie trekt, naar het schijnt, uit art. 10 der Grondwet het gevolg, dat de Regering met dit artikel doen kan wat zij wil, en, indien zij het noodig acht, elke politieke bijeenkomst beletten. Als men het artikel zoo opvat, is het begrijpelijk hoe de Regering eene dergelijke wet voordraagt; maar geeft zelfs die uitlegging regt om zoo ver te gaan bij *deze* wet? om, bij de *algemeene* wet nopens dit onderwerp, het regt van vergadering over te geven aan de willekeur van het administratief gezag? Zoo de Grondwet de magt verleent om het regt van vereeniging en vergadering te beperken; zoo die beperking tot vernietiging toe *facultatief* gesteld is; zoo *des noods* hiertoe mag worden overgegaan; zoo de omstandigheden daartoe kunnen leiden: dit alles toegegeven zijnde, zou er dan reeds nu reden voor de Kamer bestaan om deze vrijheid te beperken tot de uiterste grens, gelijk in deze wet geschiedt? is dit billijk en staatkundig? is dit vereenigbaar met den

---

1. *Bijdrage*, blz. 16.

geest der Grondwet? Hierop komt het aan. Mij komt het voor dat dit te ver gaat.

Vergunt mij nu dit ontwerp te beschouwen met het oog op *de staatkunde van het Gouvernement.* — De Regering heeft, uit het Verslag der Commissie van Rapporteurs, vooral dat gedeelte hevig aangevallen, waarin gesproken wordt van:

« De droevige strekking eener staatkunde, die, voor de gevolgen »der beginselen, door haar gehuldigd, bevreesd, gaarne bij de wet »het gebruik bijkans onmogelijk maken zoude der vrijheid, die zij *met* »*ophef* als een der meest gewigtige volksregten in de Grondwet heeft »gebragt. »

Deze zinsnede doelt op een reactionair systema of reactionaire strekking van het Gouvernement. De Regering betwist dat het meergemelde regt *met ophef*, als een der gewigtigste volksregten, in de Grondwet is gebragt, en drukt zich omtrent de zienswijze der Kamer, met de wat al te energieke zinsnede die ik reeds aangehaald heb, dus uit: « Hier treft men, op zijn zachtst gezegd, zoovele dwalingen als woorden aan. » Ik geloof dat de regtvaardiging onzer uitspraak niet bezwaarlijk is en spoedig in het oog valt, zoodra men slechts op den oorsprong der verschillende beschouwing acht geeft. De Minister van Justitie ziet enkel op hetgeen de aanneming van art. 10 meer onmiddelijk voorafging; terwijl wij meenen dat er op den geheelen loop der zaak, van den beginne der Grondwetherziening af, moet worden gelet. Wanneer wij ons herinneren wat er vroeger is voorgevallen, zal het blijken dat de woorden *met ophef* niet ten onregte in het Verslag opgenomen zijn. Immers, welke zijn de antecedenten van dit

artikel? In het Rapport der Staats-Commissie van 17 Maart, wordt het volgende aangevoerd:

« Ten aanzien der individuële of bijzondere regten der ingezetenen stellen wij aan Uwe Majesteit voor, de waarborgen, welke de Grondwet reeds bevat, te versterken, en met andere, inzonderheid het regt van Vereeniging, de Godsdienst en het Onderwijs betreffende, tot een, onzen tijd en den Nederlandschen burger waardig, geheel aan te vullen. De Grondwet moet boven vooroordeel en verdeeldheid, al dragen zij populaire kleuren, verheven zijn; zij moet het schild zijn, waarop beide afstuiten. »

Het is niet ongepast te wijzen op hetgeen dezelfde Commissie, in dat Rapport, ten aanzien van art. 10, zegt:

« Het regt van Vereeniging, waarvan Vergadering een uitvloeisel is, heeft in de hedendaagsche gebeurtenissen en maatschappij, gelijk in de wetgeving elders, een zoo groot gewigt verkregen, gezelligheid is een zoo wezenlijk en vruchtbaar middel van menschelijke krachtoefening, dat wij oordeelden, het *onder bescherming* der Grondwet te moeten stellen. Wanneer de wet wordt aangewezen als de magt, welke dat regt met de publieke orde in harmonie moet houden, wordt het tevens tegen de willekeur van een naar afwisselende inzigten handelend bestuur beveiligd. »

Men lette er wel op: het regt is niet gesteld *onder beperking*, maar *onder bescherming* der Grondwet. En wanneer men *nu* deze woorden leest, mag ik vragen of, in verband daarmede, niet mag worden gezegd dat het artikel met ophef in de Grondwet is gebragt? Ik vraag aan de Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken, of het toen te voorzien was dat dergelijke wet, na een jaar tijds, over dit onderwerp zou worden voorgedragen? En of men, met het oog op dergelijke beloften, hun niet met grond kan ver-

wijten dat zij wetten voorstellen van reactionairen aard?

Doch er is meer. Wat zegt het Ministerie zelf in zijn programma van 13 Mei 1848?

« Is Nederland vreemd gebleven aan al hetgeen bij naburige volken is tot stand gebragt? Heeft het geen kennis gedragen van al de hervormingen, welke Brittannië in zijne Constitutie heeft gemaakt? van de Staatsregelingen, welke elkander in Frankrijk hebben opgevolgd? van de instellingen, welke België zich heeft gegeven, en waaronder het, bij eene koortsachtige aandoening van alle natiën, rustig en tevreden is gebleven? Ziet, leest en beoordeelt Nederland de grondwetten niet, die in Duitschland alom werden afgekondigd? Voelt het geene de minste sympathie voor die vrijheid van drukpers, Godsdienstoefening, Onderwijs en Vereeniging welke, *onder een billijk toezigt tot behoud van orde*, den toets eener beproeving schijnen te kunnen doorstaan? Inderdaad, wij gelooven dat men zich zeer zoude bedriegen, indien men meende dat de denkbeelden van onzen tijd ook hier te land geene diepe wortelen hebben geschoten. »

Derhalve, men verkondigde toen dat de vrijheid van vereeniging, welke in de Grondwet zou worden opgenomen, zou verleend worden, en wel onder een *billijk toezigt tot behoud van orde*. Dit is juist wat we van het Gouvernement verlangen; en, zoo dit wordt geweigerd, dan vraag ik: was die verkondiging, in verband met hetgeen later plaats gehad heeft, geen *ophef?* Alle de aanhalingen in de Memorie van antwoord getuigen niet voor, maar *tegen* het Gouvernement. Zij behooren tot hetgeen, na den termijn van ophef, in den termijn van teleurstelling geschied is. Op die wijze worden de stukken, die de Regering tot verdediging bijbrengt, stukken ter veroordeeling.

Er zijn, in de historie van art. 10, en welligt van de

gansche Grondwetherziening, drie tijdperken: het eerste, van vrijzinnige *belofte*, getuige het programma van Commissie en Ministerie, waarin de bedoelde vrijheid met onbekrompenheid voorkomt; het tweede, van *onderhandeling*, waarin de Tweede Kamer, in enkelen en dubbelen getale, en ook de Eerste Kamer, de vrees aan den dag legden dat men met die vrijheid te ver zou gaan; uit welke transactie het regt beperkt is te voorschijn getreden. Thans verkeeren wij in het derde tijdperk, van *terugwerking;* waarin, zoo de Kamer het niet verhoedt, het artikel in reactionairen zin toegepast wordt. De Regering beroept zich in haar antwoord, op het overleg met de Dubbele Kamer. En zij besluit die mededeeling met de woorden: «Dit doende, zoude gehandeld worden tegen den uitgedrukten wil van den Grondwetgever en ook tegen den aard van het onderwerp en het belang der openbare orde.» Dit denkbeeld bestrijd ik. De uitgedrukte wil van den Grondwetgever is geen andere dan om aan den wetgever zekere *latitude* te laten; om beperking, *zoo noodig*, ten allen tijde *mogelijk* te maken; om de magt te laten tot inkrimping van het regt, als er wezenlijk gevaar in de vrije uitoefening ligt. Het is nooit de bedoeling geweest, en het kon die ook niet zijn, om, door die bepalingen in de Grondwet op te nemen, eene nieuwe schrede op het gebied van willekeur te doen; om de vrijheid, het regt, onder *alle* omstandigheden, met betrekking tot *elke* openbare vergadering, aan nieuwe banden te slaan.

Het is mijnerzijds pligt aan te toonen op *welken grond* ik de reactionaire Staatkunde der Regering veroordeel; waarom dit ontwerp onaannemelijk is voor de partij tot welke ik behoor. Een hooggeacht lid der Vergadering

heeft dezer dagen gezegd: « dat hij die in of buiten deze Kamer spreekt, of doet spreken van partijen, eene groote ondienst doet aan het vaderland. » Ik behoor tot de schuldigen. Ik heb, in en buiten de Vergadering, met opzet van partijen gesproken.[1] Een ander geëerd lid heeft gezegd dat er geen partijen in Nederland zijn. Ik ben evenwel niet de eenige die ze gezien heb. Verscheidene leden hebben van het bestaan van partijen gesproken. De Minister van Justitie heeft, bij de beraadslagingen over de Grondwetherziening, het bestaan van drie partijen in den lande erkend. Ons medelid uit Zalt-Bommel, dien wij met leedwezen hebben zien vertrekken, heeft ons verlaten, enkel omdat hij, door het staren op partijen, voor de toekomst bezorgd was; maar dan had ons medelid uit Leiden, zoo hij van het niet-bestaan zoo volkomen overtuigd was, dit toen met zijne gewone scherpzinnigheid moeten bewijzen. Er zou geen motief meer voor het vertrek geweest zijn. — Dit niet-bestaan van partijen is, ik erken het, eenigzins met mijne historische herinneringen in strijd. Ik meende dat er jaren lang, in en buiten deze Vergadering, bestaan had eene partij van zoogenaamd behoud. Ik dacht dat ten vorigen jare de zoogenaamde partij van vooruitgang gezegevierd had. Ik dacht dat tusschen verschillende partijen eene soort van transactie gesloten was nopens het vraagstuk der Grondwetherziening. Ik dacht dat zij door alle partijen aangenomen was, zonder dat daarom de eene partij de geloofsbelijdenis der andere onderschreef; zonder dat de eene aan de beginsels der andere

---

[1] Hierboven, blz. 40. Zie ook *Grondwetherziening en Eensgezindheid*, bijv. blz. 151, vgg.

ondergeschikt werd; zoodat, binnen den kring der constitutionele vormen, de strijd der partijen niet als afgedaan kon worden beschouwd. — Laten wij voor de waarheid uitkomen. In geheel het beschaafd Europa, en ook in ons vaderland bestaan partijen. Ik geloof dat wij het vaderland een groote ondienst doen, indien wij, uit vrees voor drift en partijschap, alle groote vraagstukken ter zijde stellen, en het bestaan van hetgeen onloochenbaar is, ontkennen. Dan zouden wij het voorname doel niet bereiken, dat men met de Grondwetherziening heeft beoogd; het aanwakkeren van den openbaren geest, van *public spirit*. Dan zou het onmogelijk zijn het vaderland voor te bereiden, om, met meer kalmte en vastberadenheid dan in Maart 1848, te kunnen afwachten de schokken, waarmeê Europa steeds bedreigd wordt. Wanneer wij allerwege, zoo in als buiten de Kamer, met openhartigheid en rondborstigheid, en tevens met bescheidenheid, spreken; wanneer wij ons, van welke kleur wij ook zijn, steeds vereenigen in liefde tot het vaderland, in gehechtheid aan het Huis van Oranje, in onderlinge welwillendheid, in het ter zijdestellen van alle godsdienst-vooroordeelen, dan houde ik mij verzekerd dat de weg tot ware eensgezindheid zal worden gebaand en dat wij aan de belangen van het vaderland op krachtdadige wijze bevorderlijk zullen zijn. — Ik vlei mij met deze ontwikkeling van mijn denkbeeld nopens de partijen genoeg te hebben gezegd. Mogt dit het geval niet wezen, dan behoude ik mij voor, om later nog eene zeer korte uitlegging te geven, die duidelijk zal toonen waarom ik wel van partijen durf en wensch te spreken, en waarom door anderen het bestaan van partijen wordt betwist.

Ik verlang niet te behooren, noch tot de partij van re-

volutionair behoud, noch tot die van revolutionairen vooruitgang. Ik betwist hetgeen dezer dagen een dagblad berigtte, dat de partij van vooruitgang in kracht wies, omdat zij door de Roomschen en overdreven Protestanten (de Kamer weet dat ik een *overdreven Protestant* ben) ondersteund werd. In sommige resultaten moge ik met die partij overeenstemmen: een bondgenootschap is er tusschen ons niet. Ik mag ook niet stilzwijgend laten voorbijgaan dat mijne gevoelens door een lid dezer Kamer als *individuële* gevoelens afgeschetst zijn. Ik zou dit welligt geduld hebben in 1840, toen mij de Staten van Holland, wien ik daarvoor steeds erkentelijk blijf, in de Dubbele Kamer hadden gebragt, ik zou bijkans zeggen, als eene soort van politieke curiositeit, die men, na afloop der tentoonstelling, weder in de kas sluit; maar de tijden en omstandigheden zijn niet dezelfde meer. Ik sta hier, als Volksvertegenwoordiger, gekozen krachtens het stelsel der Regtstreeksche Verkiezingen, als mede-vertegenwoordiger eener partij, als vertegenwoordiger van het geheele Nederlandsche volk, in den betamelijken zin der uitdrukking; als iemand die de belangen en regten van alle Gewesten en Gezindheden met billijkheid en onpartijdigheid verdedigen wil; niet naar de ongerijmde uitlegging, als iemand zonder eigen woonplaats, of eigen geloof, of eigen beginsel. Ik ben hier gezonden door eene godsdienstige partij. Maar tevens behoor ik tot eene partij, die thans in alle landen en onder alle Gezindheden aanhangers heeft. Deze partij is van oordeel dat er, in de laatste zestig jaren, in Europa en ook in ons vaderland beginselen zijn gevolgd, waarmede zij zich niet kan vereenigen; en dat deze grondtoon der eeuw geen harmonie, maar, bepaaldelijk nog in 1848,

wanklanken voortgebragt heeft. Ten aanzien van het regt van vereeniging en vergadering, staat die partij op haar eigen terrein; het is een der regten, waarop zij altijd prijs gesteld heeft. Het is een regt, dat vòòr de oppermagt der aristocratie in Nederland geëerbiedigd werd;[1] dat ook in Engeland bestaat, en daar op hoogen prijs gesteld wordt. Mede ten aanzien der vereenigingen, heeft de grondtoon der eeuw zich geopenbaard in krachtige belofte en in groote teleurstelling; in een ontsluiten van clubs en in het beletten van elke bijeenkomst, aan het openbaar gezag ongevallig. Wij zien het ook nu wederom hier: de Minister van Justitie was, evenzeer als de spreker uit Leyden, in den grondtoon zijner eeuw. Zij hebben ons te zamen een heerlijk uitzigt op het regt van vergadering geopend. En reeds nu is de Minister, door den aard van meergemelden grondtoon zelven, gedrongen tot voorlegging van een uitermate beperkend ontwerp; en wanneer ik nu vraag waarom de een voor, en de ander tegen dit ontwerp is, dan weet ik geen oplossing dan dat de een tot het Ministerie, de ander tot de oppositie behoort.

Ik houde mij overtuigd dat zij, die zich scharen onder de partij van den vooruitgang, tegen de wet zullen stemmen. Ten hunnen opzigte gerust, acht ik mij verpligt nog een enkel woord tot de zoogenaamde *conservativen* te rigten. Ik meen te moeten herinneren aan het aandoenlijk tooneel, dat wij weinige dagen geleden in deze Vergadering hebben bijgewoond.[2] Ik meen te moeten vragen of die gebeurtenis, als een geïsoleerd feit, kan worden be-

---

[1] *Handboek der Geschiedenis van het Vaderland*, § 145.

[2] Bij het vertrek van den Heer van Dam van Isselt.

schouwd? Treft men dezelfde ontmoediging niet aan, vertoont zij zich niet dikwerf bij hen die terugdeinzen voor de gevolgen van een geliefkoosd beginsel, en dien het evenwel hard valt in tegenspraak te zijn met hetgeen vroeger door hen gezegd en verrigt is? Er is een uitweg voor dergelijke ontmoediging. Die uitweg is gelegen in de erkentenis der heiligheid van het gezag, in de verwerping der revolutionaire, maar dan ook der reactionaire beginsels. Wil men dit niet, dan zullen wij hoogstens den toestand verkrijgen van vóór 1848; een stelsel van gewijzigd behoud, een toestand die ondragelijk is voor de Natie, een toestand die nieuwe omwentelingen voorbereidt.

Bij sommigen bestaat de vrees dat, als het ontwerp niet wordt aangenomen, de verwerping een groote blaam op het Ministerie zou doen kleven, en zijnen val ten gevolge zou kunnen hebben. Ik ben dienaangaande tamelijk gerust en ook vrij onverschillig. De Minister van Justitie heeft onlangs verklaard dat hij van deze zaak niet zou maken eene kabinets- of portefeuille-questie. Het is mij, welligt meer dan iemand, wanneer ik de mogelijke combinatiën van het oogenblik overzie, onverschillig wie op de bank der Ministers zitting heeft genomen, mits daar personen zijn die de bedenkingen beantwoorden, welke gemaakt worden, en inlichtingen geven nopens de vragen, die aan hen worden gerigt. Het is mij zelfs aangenaam, in de voortduring van dit bewind, een schitterend bewijs te zien eener Constitutionele waarheid die ik op hoogen prijs stel; namelijk, dat een Ministerie niet voor eene meerderheid der Tweede Kamer behoeft te wijken. Maar men zou in dat stelsel te ver kunnen gaan. De Minister heeft, bij de behandeling der voordragt nopens

de regterlijke collegiën, gezegd dat hij geene portefeuille-questie maakte van eene verwerping der voordragten betrekkelijk het regt van vereeniging, de ministeriële verantwoordelijkheid, het regt van enquête, de wet nopens de vreemdelingen enz. Op die wijze zou het Ministerie uitgaan van een beginsel geheel in strijd met de constitutionele leer. Dit zou uitloopen op eene handhaving van het Ministerie *quand même*. De wenschelijkheid van gemeen overleg moet niet uit het oog worden verloren. Meer dan ooit, is het thans onmisbaar. Het is de groote vraag, en daarop komt het ook hier aan, of het Ministerie in staat is de vrijheden te geven, die de Grondwet toezegt, en waarop wij dus aanspraak mogen maken. Hoe dit zij, men kan in allen gevalle gerust zijn dat bij deze gelegenheid, door de verwerping van dit ontwerp, het Ministerie niet zal vallen. Het zou wel eens in de geschiedenis van het Ministerie kunnen gebeuren, wat men somtijds in het dagelijksche leven ziet, dat juist zij het langste blijven die steeds op het punt zijn van te vertrekken.

Een onzer geachte medeleden heeft laatstelijk gesproken van de groote verdiensten van het Ministerie ten aanzien der herziening van de Grondwet. Hij had gewag gemaakt van groote teleurstelling die hij vroeger had ondervonden, en van de gelukkige invoering der regtstreeksche verkiezingen onder de vlag van het tegenwoordige bewind. Ik vrees echter dat hij nog grooter teleurstelling zal ondervinden, indien dit bewind wetten voordraagt aan de tegenwoordige gelijk. Hij heeft vooral gesproken van de verdienste in het behoud van rust en orde. Dit moet niet te breed worden uitgemeten. Het was hier eene zaak ook

van eigen belang. In zoo ver zijn de volgende regels van Guizot toepasselijk:

« Quel est, en définitive, le but des intérêts qui se soulèvent contre un vieil ordre social? C'est de dominer à leur tour, de prendre l'empire, de donner à la société son gouvernement qui sera le leur. La force invoque et produit l'anarchie pour briser le règne de ses ennemis; mais ce qu'elle veut pour son propre compte, c'est le pouvoir. Quand elle l'a acquis, elle ne demande pas mieux que de le régler, car elle en a besoin pour le retenir. »[1]

Ik wil niets afdingen op de loffelijke pogingen van het Ministerie om de rust en orde te helpen handhaven. Maar niet alles is aan het Ministerie te danken. Dit zou onbillijk wezen. Aan de Natie bovenal komt eer en lof toe, dat orde en rust in den lande zijn gehandhaafd.

Dit brengt mij tot eene laatste opmerking. Ik verlang de verwerping dezer wet, in naam van het Nederlandsche volk. Wij mogen niet dulden dat, om het Ministerie buitensporig te verheffen, eene onverdiende blaam op de Natie worde gelegd. De onrust, de spanning, die men soms opmerkte, werd te weeg gebragt door de verdediging en verspreiding der verkeerde beginselen, waarvan ik straks gewag gemaakt heb. Zij ontstond, omdat er somtijds, in een beslissend oogenblik, niet de minste veêrkracht bij de Regering werd aangetroffen, en omdat alzoo belang en regt van het Nederlandsche volk aan het goedvinden van een zeer klein getal personen overgeleverd werd. De Neder-

---

[1] *Des moyens de gouvernement et d'opposition*, in zijne *Oeuvres choisies* (Brux. 1848), p. 316.

landsche Natie heeft, te midden der onrustige tijden, die wij beleven, haar eigenaardig karakter van ordelievendheid behouden. Er bestaat dan ook geene noodzakelijkheid, om haar vrijheid, haar regten, aan banden te leggen. Dit ontwerp ontneemt haar een regt. En nu zeg ik aan de Regering: « Regeer, maar misken het volk niet. » Regeer; want in Maart 1848 zouden, bij dezelfde radeloosheid van het Bewind, bij dezelfde regeringloosheid, geen beperkende wetten u hebben behoed. Misken het volk niet; er is in April 1848 te Amsterdam, er is toen en daarna in Nederland, geen wet tegen de vereenigingen noodig geweest om de bevolking te bedwingen. Wat heeft de Koning, op den gedenkwaardigen dag der inhuldiging, tot ons gesproken? « Thans is het oogenblik dáár, dat ik voor het oog van den Almagtige, die het lot van Koningen en Volken in handen heeft, mij, onder inroeping van Zijnen Heiligen Naam, aan mijn *edel, trouw en ordelievend* volk zal verbinden. » En wat zou onze taal zijn, indien deze wet wierd aangenomen? wij zouden den Koning antwoorden: « Uwe Majesteit regeert over een onhandelbaar volk; het verdient de regten niet, die de Grondwet verleent; wij verlangen, uit dien hoofde, dat er een reactionair stelsel worde gevolgd. » Daartoe kan en zal ik mijne stem niet verleenen. Ik zal veeleer tot den Koning deze woorden rigten: « Uwe Majesteit regeert over een volk, dat onder de leiding uwer vaderen voor de afhankelijkheid van den geboortegrond pal gestaan heeft; dat van het voorgeslacht niet ontaard is; dat, blijkens 1830 en 1848, de ware vrijheid in het behoud van wettig gezag en orde waardeert; een volk, dat aan Willem I, bij zijn terugkeer op het Scheve-

ninger strand, aan Willem II, en nu ook aan Willem III, getoond heeft dat het gehecht en trouw is aan Oranje; een volk, dat aan Nederland, aan Oranje *en aan de vrijheid*, die Nederland en Oranje steeds voorgestaan hebben, gehecht is. Eene vrijheid niet met valsche begrippen, maar met hooger beginselen in verband; die zich niet enkel in woorden, maar in daden openbaart; niet geneutraliseerd, maar gerealiseerd wordt. Wij hebben u gehuldigd als *Koning*; als dengenen aan wien toekomt een *Vorstelijk gezag*, in waarheid, niet in schijn. Zelfstandig en onafhankelijk is de sfeer van uw regt; om, overeenkomstig art. 51 der Grondwet, »de algemeene en bijzondere vrijheden van alle de onderdanen te beschermen.» Wederkeerig moeten deze vrijheden de steun zijn van uw gezag. Dan zal uw troon vast staan. Dan zal de spreuk: *Je maintiendrai!* nageleefd worden, in de beteekenis welke voorvaderlijke dapperheid en vrijheidszin er aan gaven.

Ik zal deze voordragt verwerpen, omdat zij *alle* politieke Vergaderingen aan de goedkeuring der Regering onderwerpt; omdat zij *reactionair* is en het doel en de strekking der Grondwetherziening verijdelt; omdat zij met de eer van het Nederlandsche volk en met den aard van een Vorstelijk gezag, gelijk ik het voor Nederland en Oranje wenschelijk acht, in strijd is.

—

De Minister van Justitie kwam terug op de zinsnede in het Verslag: dat de Regering « gaarne bij de wet het gebruik *bijkans* onmogelijk » maken zoude der vrijheid, die zij *met ophef* als een der meest gewig- » tige volksregten in de Grondwet heeft gebragt. »

Hij liet zich hierover dus uit:

« Juist die bijvoeging *bijkans*, of *eenigermate*, heeft mij diep getroffen, heeft mij innig gegriefd, en de wijze, waarop de vorige spreker de zaak heeft behandeld, maakte de beschuldiging niet minder kwetsend. Immers, welke is die beschuldiging? Dat wij wat we in de Grondwet hadden doen opnemen, het regt van vereeniging en van vergadering, nu valschelijk, verraderlijk, geniepig, steelsgewijze *bij de wet*, die het regt moest regelen en beperken, wilden vernietigen; dat wij wat we eerst aan het volk hadden doen geven, nu wilden terugnemen, en dat wij daardoor het volk als het ware hadden bedrogen. Het is die beschuldiging, hoe ook ingekleed, die mij gegriefd heeft. »

Meermalen ben ik later in de gelegenheid geweest om te doen uitkomen dat, bij het karakteriseren van de onvermijdelijke strekking der revolutionaire politiek, door mij, zelfs niet in de verte, aan persoonlijke oneerlijkheid gedacht was. Het is naderhand ook gebleken dat de bijvoeging van *bijkans* en *eenigermate*, waarmeê verzachting beoogd werd en die den Minister bovenal gegriefd heeft, niet te wijten is aan den steller van het Verslag.

Over hetgeen door mij omtrent *partijen* aangemerkt was, sprak de Hoogleeraar THORBECKE aldus:

« De redenaar behandelde een reeds meermalen aangeroerd punt, het bestaan van partijen hier te lande, en zeide wel te kunnen begrijpen, waarom het lid uit Leijden liefst niet van partijen hoorde spreken. Mijn oude vriend uit de residentie, ik verzoek dit in het voorbijgaan te mogen aanstippen, is voor een president, die de orde van beraadslaging wil handhaven, de gevaarlijkste aller redenaars; niet alleen van wege het genoegen waarmede men mijn vriend hoort, en dat ook den gestrengsten voorzitter het onderwerp aan de orde wel eens kon doen vergeten; maar van wege het verwonderlijk talent van mijn vriend om bij de behandeling eener stoffe dingen te zeggen, die er vreemd aan zijn, en met de meest verrassende overgangen, telkens keerende, in en buiten de orde te wezen. Mijn geachte vriend uit de residentie, tot hiertoe mij ter zijde, thans tegen-

over mij gezeten, waarbij ik mij in dit geval verheug, dat de plaatsen in deze zaal geene politische beteekenis hebben, ziet partijen, die ik vruchteloos tracht te ontdekken. Een verschil van zien en niet-zien, dat welligt alleen uit een verschil van begrip ontstaat. Eene politische partij, naar mijn begrip, eischt eenheid van overtuiging ten aanzien van doel en middelen, en handelt naar die overtuiging. Ik had bij eene vorige gelegenheid gezegd, zoodanige partijen hier te lande niet te kennen; en nu wilde mijn geachte vriend het doen voorkomen, als of deze ontkenning eigenlijk eene soort van tactiek ware. Ik vraag, of zulk een verwijt, dat ik mijne ware meening zou ontveinzen, parlementair is. Ik zal alleen antwoorden, dat ik, verre liefst van partijen niet te willen weten, zoodra er eene partij bestaat, waarvan de overtuiging met de mijne strookt, en wier middelen mij eerlijk en juist schijnen, het mij tot pligt en eere zal rekenen, met die partij zamen te werken, en er openlijk voor uit te komen dat ik tot haar behoor. Ik zou gelooven in die partij de politische kern der Natie te vinden. »

Hetgeen ik met de *casu quo* toegezegde nadere explicatie (blz. 77) bedoeld had, is dit slechts: elke partij die tijdelijk triumfeert zou gaarne, in het nationalizeren van haar eigen denkwijs, alle partijen doen te niet gaan; zou gaarne, uit de eendragtige onderwerping aan haar beginsel, eene, zoo zij meent, dubbel heugelijke eensgezindheid te gemoet zien.

Eenige uitdrukkingen van den Minister noodzaakten mij, in de avondzitting van Mei tot de volgende repliek.

—

Ik had gewenscht de Vergadering niet langer op te houden; maar, na hetgeen de Minister zoo even omtrent de vergadering gezegd heeft, meen ik de Kamer nog even op het regte standpunt, waarop, naar mijn oordeel, dit onderwerp moet worden beoordeeld, te mogen wijzen. Ik spreek ook nu enkel en alleen over art. 6. Al mogt het wetsvoorstel in alle andere opzigten volmaakt zijn, reeds

verdient het, om die bepaling alleen, een openlijke blaam en behoort afgestemd te worden. De Minister heeft gezegd dat het onmogelijk is aan ons verlangen toe te geven, met het oog op vergaderingen waarbij tien en twintig duizend menschen bijeen kunnen komen. Dergelijke talrijke bijeenkomsten *binnen* gebouwen zijn wel niet te duchten. In het algemeen ben ik niet zeer bevreesd geworden door hetgeen de Minister gezegd heeft omtrent vergaderingen waarin misschien beraadslaagd zou worden om tegen deze Kamer en de grondwettige orde van zaken zamen te spannen. De Minister heeft uit het oog verloren dat zulke vergaderingen zouden vallen in de termen van hoogverraad en, volgens het strafregt, reeds het beleggen daarvan, ook vóór de bijeenkomst, *repressief* zou gestraft worden. Indien noch deze Kamer, noch de welgezinden in den lande, noch het Gouvernement, in staat mogten zijn zoodanig gevaar te keeren, dan zullen wij, door de beste beschermende wetten, met de meest enge perken, niet worden gered. De Minister heeft op eenigzins belagchelijke wijze de voorstanders van het repressive stelsel voorgesteld, en de noodzakelijkheid van preventive maatregelen getoond. De vraag is of bij dit ontwerp, in de tegenwoordige omstandigheden, het preventive systema zoover moet gedreven worden, dat voor *elke* vergadering *binnen gebouwen* eene autorisatie (want de *kennisgeving* strekt om eene stilzwijgende autorisatie te verkrijgen) moet verleend worden. — De Minister heeft gezegd dat hetgeen wij verlangen. ongrondwettig was. Ik houd het voorstel des Ministers voor ongrondwettig. Blijkens het verslag der dubbele Kamer op de ontwerpen der Grondwetherziening uitgebragt, is art. 10 der Grondwet gemaakt met het denk-

beeld om aan de Regering voor *buitengewone* omstandigheden een wapen in de hand te geven wanneer het welzijn van den Staat, in een *exceptioneel* oogenblik, tijdelijke voorzorgen van strengeren aard dan de algemeene wet aan de hand geeft, vereischt; men heeft daarbij nooit gedacht om aan de Regering, in *gewone* omstandigheden, eene magt te verleenen waardoor alle politieke vergaderingen aan banden worden gelegd. De Minister heeft ook gesproken van de edele en vrijheidlievende drift waarmede hij de intrekking van art. 291 van het Wetboek van Strafregt begeert. Het is prijzenswaardig dat de bepaling is opgeheven, maar de Minister had zich niet zoo behoeven te overhaasten, dat, tegen zijne bedoeling, maar inderdaad, ten gevolge der opheffing, eene tweede en verergerde editie van het artikel ontstond. Bij de ruiling zouden wij in tweederlei opzigt niet winnen. Vooreerst wordt bij dit wetsontwerp te veel vrijheid gegeven aan vergaderingen welke niet openbaar opgeroepen of niet voor allen toegankelijk zijn; terwijl de nuttige voorzorg van art. 291 algemeen is. Ten anderen kan, volgens art. 291, eene gewone politieke reunie plaats hebben; onder deze wet geenerlei openbare bijeenkomsten, zonder mogelijkheid van schorsing.

Men heeft gesproken van de overdrijving waarmede dit wetsontwerp beoordeeld is. Gevaarlijk woord, van ontzettende kracht, vooral in eene Nederlandsche Vergadering! De overdrijving zou hierin hebben bestaan, dat wij het groote onderscheid voorbijgezien hebben tusschen het vragen van autorisatie en kennisgeving. Dit onderscheid is dunkt mij, wanneer de kennisgeving door schorsing kan worden gevolgd, zoo groot niet. Het regt van vergaderen,

bij dit wetsontwerp schijnbaar verleend, zal telkens kunnen ontnomen worden; en wat baat mij een regt, zoo de uitoefening telkens door de willekeur van het Gouvernement kan worden ontzegd? Maar, zegt men, enkel in het belang der *openbare orde!* Wanneer zal men zich ontwennen aan dergelijke woorden gezag toe te kennen? Openbare orde is dikwijls niet anders dan hetgeen hij die de overmagt heeft, daaronder verstaat: de orde welke hij, om zijne eigene magt te handhaven, behoeft. — Men heeft te kennen gegeven over al wat aan de Grondwetherziening was voorafgegaan, te willen zwijgen. Ook dit acht ik gevaarlijk; men behoort niet in het midden te laten en te verzwijgen wat tot toelichting van de discussiën strekt. Waarin ligt het groote nadeel der wet? minder in de wet zelve dan in haar verband tot de omstandigheden waarin het vaderland verkeert. Het nadeel ligt hierin, dat men van eene organieke wet, die de vrijheid regelen moest, eene *loi exceptionelle* maakt, die alleen in buitengewone omstandigheden dragelijk wezen zou. Op die wijze zal elke aan de Natie beloofde vrijheid tot niets gereduceerd worden. Dit zou, indien mij het gebruik van het woord vergund wordt, eene voortzetting zijn der reactionaire politiek. Een spreker heeft gezegd niet te zullen *dulden* dat men dit Ministerie van reactie beschuldigde. Eilieve! ik zal gaarne zien welk middel van *contrainte* hij zal aanwenden om mij dit te beletten. Ik geloof niet dat wij hier onder de preventive censuur van een onzer medeleden staan. — Ik kom niet in verdere bijzonderheden, maar zeg in het algemeen dat eene wet, waarbij, in den grond der zaak, alle politieke vergaderingen aan eene prealabele autorisatie onderworpen, en de vrijheden der

Natie in dit opzigt verkort worden, niet voegt bij de inhuldiging des Konings, en niet in overeenstemming is met den feestdronk door Zijne Majesteit in het paleis te Amsterdam ingesteld op het Nederlandsche volk. En nu wijs ik de Vergadering op hetgeen, ten aanzien van art. 6, in haar algemeen verslag gezegd wordt:

« De overgroote meerderheid heeft hare verwondering betuigd, dat voor Vergaderingen *binnen gebouwen*, na de erkende billijkheid der klagten over de wijs waarop men zoodanige bijeenkomsten noodeloos heeft belemmerd, bij voortduring meer zou worden vereischt, dan kennisgeving aan de Regering, ten einde, bij naauwkeurig toezigt van haren kant, elke ongeregeldheid onverwijld worde gestuit. »

Daar nu omtrent dit artikel door de Regering geene verandering is voorgeslagen, zal ik mij om die reden tegen het wetsontwerp verklaren, en wacht de stemming der Kamer met volkomen gerustheid af.

Het Ontwerp werd verworpen met 54 tegen 6 stemmen.

Zie over de discussie mijne *Verscheidenheden over Staatsregt en Politiek*, blz. 63, vgg.; blz. 158, vgg. — Men zoeke toch de kracht van het Gouvernement niet in de miskenning van vrijheden waarop ten allen tijde, en met regt, hier te lande hooge prijs gesteld werd. « Pressfreiheit, Associationsfreiheit sind an und für sich nichts weniger als Folgerungen aus der abstracten falschen Freiheit, sondern wahre Freiheiten, nothwendige Früchte eines wirklichen Rechtsbodens. Die Hinneigung zu dem Vereinswesen, die sich gegenwärtig wieder kund gibt, würde ich geneigt seijn, für eins der erfreulichsten Symptome der neuesten Zeit zu halten. » *Gespräche aus der Gegenwart über Staat und Kirche* (Stuttgart), S. 147. — Vg. *Beschouwingen over Staats- en Volkerenregt*, blz. 185.

VII.

EED DER OFFICIEREN.

ZITTING VAN 18 MEI 1849.

*** De discussie betrof, naar aanleiding van een verzoek van den Heer P. J. STIELTJES, de vraag omtrent het *Eedsformulier der Officieren*. — STAHL schrijft: « der Verfassungseid des Militärs ist an » sich und überall widernatürlich und von den übelsten Folgen. Er » macht das Militär, dessen ganzes Wesen auf dem Gehorsam beruht, » zum überlegenden Körper, begründet einen Zwiespalt der Verpflich- » tung und provocirt zu Widersetzung und Meuterei. Er ist eine » Erfindung der Revolution und ist immer nur ein Mittel für die Re- » volution gewesen. » *Die deutsche Rechtsverfassung*. (Berlin 1849). S. 17.

Ik wensch te ondersteunen het voorstel der Commissie, tot nederlegging van het adres ter griffie. Ook mij doet het leed, dat op een officier, die 15jarige dienst heeft, en op wiens gedrag, naar het schijnt, niets valt aan te merken, de blaam wordt geworpen van een niet

eervol ontslag. Ik wil voor een oogenblik aannemen, dat de weigering om den eed af te leggen hem voor de dienst onbekwaam *(inhabiel)* maakt; ook dan nog verkeerde die officier in hetzelfde geval als iemand, die door zijnen bijzonderen toestand, wordt verhinderd in dienst te blijven en dien men niet weigeren kan een eervol ontslag, wanneer op zijn persoon en gedrag niets aan te merken valt. Wij leven in eenen tijd, dat men eerbied moet hebben voor iemand, die een gemoedelijk bezwaar heeft in het afleggen van den eed. Juist van hem, die daarbij met groote gemoedelijkheid te werk gaat, mag men, nadat hij den eed zal hebben afgelegd, de meest getrouwe nakoming verwachten. Ik acht het wenschelijk dat men den eed niet beschouwe als afgelegd aan den *persoon* des Konings, maar *aan den Koning*, omdat ik ook hier wil toegepast zien het beginsel: *le Roi est mort, vive le Roi!* Daardoor zal ook vervallen de tusschentijd, eer dat de eed aan den nieuwen Vorst afgelegd is, die tot groote moeijelijkheden aanleiding zou kunnen geven.

Maar, door te ondersteunen het nederleggen van het adres ter griffie, wil ik geenszins geacht worden goed te keuren vele denkbeelden te dezer gelegenheid ontwikkeld, en vooral niet de gedachte dat de eed van trouw der militairen niet uitdrukkelijk *aan den Koning* zou moeten worden afgelegd. Ik ben integendeel van oordeel dat die eed *aan den Koning* geschieden moet, omdat Hij het oppergezag heeft over de militaire magt. Het woord *Koning* kan en mag men niet anders opvatten dan *Constitutioneel Koning*.

Ik wil mijne bezwaren tegen het afleggen van den militairen eed *op de Grondwet* kortelijk motiveren. — Vooreerst moet men dien eed niet te zeer vermenigvuldi-

gen, zoodat die worde gevergd ook van hen in wie genoegzame bekendheid met den inhoud en de kracht der grondwettelijke bepalingen bezwaarlijk kan worden ondersteld. Ieder militair in ons land, die eene beschaafde opvoeding genoten heeft, weet zeer goed, dat, als hij den Koning trouw zweert, er geen sprake is van een absolutistisch Koning, evenmin als van een *roi citoyen*. Hieruit volgt niet, dat in 't algemeen de militairen geacht kunnen worden eene, voor het afleggen van een eed op de Grondwet, genoegzame kennis van onze constitutionnele regten en vormen te bezitten. Indien men dergelijken eed vermenigvuldigen wil, zou het inderdaad noodig zijn, wat ik anders voor overtollig houd, dat de jeugd reeds op de lagere scholen in het regt verstand der Grondwet opgeleid wierd.

Voorts acht ik zoodanige eedsaflegging der militairen op de Grondwet bedenkelijk, vooral omdat dergelijke eed thans dikwerf met begrippen, die bij ons gansch niet constitutionneel zijn, in verband gebragt wordt. — Ook zou, bij het ontstaan van partijschappen of moeijelijke omstandigheden, het doel van den adressant niet worden bereikt. In zoodanig geval, en dit vergat hij, zegt de eene partij niet dat zij *voor* en de andere dat zij *tegen* de Grondwet is, maar dan zouden zich beiden gelijkelijk *op de Grondwet* beroepen.

Ten slotte vraag ik, en hetgeen buiten 's lands voorvalt geeft mij grond tot deze vraag, of het goed is uit te weiden over dergelijke eventualiteiten omtrent hetgeen door den Koning of door de Staten-Generaal, met terzijdestelling van de Grondwet, zou kunnen worden verrigt. Er zijn vaders die hunne kinderen mishandelen; maar het is weinig bevorderlijk voor den eerbied door het kind aan

den vader verschuldigd, als het kind steeds aan de mogelijkheid gedachtig is dat het van den vader mishandeling zal ondergaan. Het is evenzoo gesteld met de vriendschap. Er zijn verraderlijke vrienden geweest; maar als men altijd denkt dat men door den vriend verraden kan worden, zal dit voor de aangenaamheid van den omvang en de bestendigheid der vriendschap niet zeer bevorderlijk zijn.

Ik zal ondersteunen de conclusie van het rapport der Commissie, tot het nederleggen van het adres ter griffie, alleen uit eerbied voor het gewetens-bezwaar van den adressant. Voor het overige wil ik niet geacht worden, door de stem die ik zal uitbrengen, goed te keuren de verdere punten in het adres.

De Kamer heeft zich vereenigd met de conclusie van het Rapport.

VIII.

EMANCIPATIE VAN DE SLAVEN.

ZITTING VAN 21 MEI 1849.

⁂ Het onderwerp werd ter sprake gebragt bij de discussie over de wet *tot regeling over het koloniaal batig slot over* 1847.

Ik acht mij verpligt een enkel woord in het midden te brengen omtrent het belangrijk onderwerp der *emancipatie van de slaven*. Met genoegen heb ik opgemerkt dat het de belangstelling der Vergadering trekt. Immers zij heeft zich, den 14[en] Maart j.l., op mijn voorstel, vereenigd met de verzending van een daartoe betrekkelijk stuk aan den Minister van Koloniën. Toen gaf ik te kennen, « dat er in de laatste tijden verschillende bijzonderheden aan de Kamer zijn medegedeeld omtrent de *gruwelijke* wijze, waarop de slaven in onze kolonien somtijds behandeld worden. » Het woord *gruwelijke* neem ik niet terug. In het *Bijblad* leest men *ruwe*; ik handhaaf

het woord *gruwelijke*. Toen ik dit woord bezigde, had ik het oog op een request, in 1848 over deze gewigtige aangelegenheid aan den Koning aangeboden, en op de bijzonderheden, over dit onderwerp in het tijdschrift *de Vereeniging*, van Junij 1848. Het is mij voorgekomen dat het besluit dezer Kamer van 14 Maart jl. in den zin moest worden opgevat, dat, daargelaten de meerdere of mindere juistheid van deze of dergelijke feiten, ook zij het provoceren van een nader onderzoek wenschelijk acht. Men heeft wel eens te kennen gegeven dat bovengemeld adres op losse en onbewezene allegatiën steunde; ik heb mij daarom gewend tot iemand die vele jaren in Suriname gewoond heeft, en die niet gezind is de zaken van eene overdrevene zijde te beschouwen; een man bij het Gouvernement in achting, en wiens naam (ofschoon het, om het gepreciseerde zijner opgaven, overbodig is) ik bereid ben aan den Minister van Koloniën te openbaren. Deze heeft mij bijzonderheden medegedeeld en feiten opgegeven, die door het Gouvernement gemakkelijk kunnen worden onderzocht. Hij stelt op den voorgrond dat het zeer moeijelijk is bewijzen te leveren in een land waar aan het getuigenis der slaven geene juridieke kracht toegekend wordt. Evenwel zoodanige bewijzen bestaan. Bij voorbeeld, de beruchte zaak van den heer Rapperhoff, op de plantagie Resolutie, die een neger ter dood geeselen liet, en de gruwelijke straffen, in het jaar 1846, op de plantagie Weijampibo, ten gevolge waarvan eene stellige aanklagt zoo 't schijnt, voor de eerste maal, wegens mishandelingen in de kolonie tegen den directeur ingebragt werd, die hierop uitliep, dat hij tot eene maand arrest, de onkosten

en de onbevoegdheid om over negers het bevel te voeren, veroordeeld werd. Een zekere directeur Valenstein moest wegens mishandelingen in 1846 uit de kolonie vlugten: hij had zijne zwangere bijzit ter dood getrapt op de plantagie la Levante. Het woord *gruwelijk* zal hier wel niet te sterk zijn. — Zelden, volgens denzelfden berigtgever, gaat er een jaar zonder doodslag voorbij; maar wie kan of durft de partij der slaven tegen de meesters nemen? Men bedenke daarenboven dat er geen land is, waar de wetten zoo geheel ten gunste der meesters gemaakt zijn als in Suriname; bijna geen, waar in evenredigheid zoovele suikerplantagiën (op welke de arbeid het zwaarste is) bestaan; dat misschien nergens zoodanige mengeling van allerlei natiën aangetroffen wordt. Reeds hieruit kan men, vergelijkenderwijs met de authentiek bewezene feiten in andere, bijv. in de Fransche koloniën, opmaken, dat er allezins voor het Nederlandsche Gouvernement reden moet zijn om in de klagten welke over dit onderwerp ingebragt werden, te voorzien.— In verband met deze mededeelingen, vraag ik of het niet wenschelijk is iets meer dan de Regering tot dusver gedaan heeft, te verrigten? Wat deed, wat doet zij? men leze de laatste paragraaph van het verslag en van het antwoord der Regering: « Het ligt, » aldus leest men daar, « in de bedoelingen en inzigten der Regering, om al het mogelijke aan te wenden, ten einde het lot der slaven te verbeteren en hen langzamerhand te helpen voorbereiden voor eenen anderen maatschappelijken toestand, dan waarin zij zich nu bevinden. » Dit ligt ook in de bedoelingen en inzigten der Kamer; doch zij wenscht bovendien het *bepaalde voornemen* en den *vasten wil* bij de Regering te ontdekken, om het lot der slaven te

verbeteren. Inderdaad, het antwoord der Regering is te flaauw. Het geeft geen hoop op zoodanigen spoed, als wenschelijk, als noodzakelijk is. In de verklaring der Regering, dat zij het lot der slaven niet uit het oog zal verliezen, is geen waarborg voor de toekomst. — Het Gouvernement deelt in zijne antwoorden mede dat eene dadelijke emancipatie der slaven groote geldelijke offers zou vergen. Ik kan dit zoo gaaf niet toegeven. Er hebben ontwerpen het licht gezien, of zijn aan de hand gegeven, bij welker uitvoering die geldelijke offers niet zouden worden gevergd. Het zijn wederom niet mijne eigene beschouwingen die ik mededeel; ik verwijs naar een geschrift, dat in 1848 in deze residentie het licht heeft gezien, getiteld: *Opmerkingen over den Afrikaanschen slavenhandel*, dat blijken draagt door een kundig man te zijn vervaardigd. Bij eene uitvoering van het ontwerp, in dat geschrift aan de hand gegeven, zouden er geene buitengewone offers van de Regering worden gevorderd tot verwezenlijking van menschlievende wenschen.

De Regering zegt dat elders door eene dadelijke emancipatie het geluk der geëmancipeerden niet bevorderd geworden en de productie verminderd is. Ook dit is een punt waarover tusschen deskundigen een groot onderscheid van gevoelen bestaat.

Ik herinner mij een brief, door den Minister van Marine den 15den Mei 1848, over dit onderwerp geschreven, en die voorkomt in het XVIIde verslag van de Maatschappij tot bevordering van het godsdienstig onderwijs onder de slaven en verdere Heidensche bevolking in Suriname. Ik zeg den Minister dank voor de gevoelens en

beginselen in dien brief blootgelegd. Maar wat blijkt nu uit den brief zelven, ten aanzien dezer gewigtige aangelegenheid! Dat de bevordering der zaak veel te wenschen overlaat en dat men haar tot een punt van ernstige overweging heeft gemaakt. Reeds in 1828 rustte op het Gouvernement de verpligting om zorg te dragen voor spoedige behandeling dezer aangelegenheid en voor verbetering van het lot der slaven. Toen erkende het zelf reeds dat de toestand dier ongelukkigen veel te wenschen overliet. In 1841 was de tegenwoordige Minister van Marine gouverneur der West-Indische bezittingen. Hij heeft zich toen kunnen overtuigen, dat er in die dertien jaren wel overwogen, maar eigenlijk volstrekt niets gedaan was. De gouverneur gaf bevel tot het ontwerpen van een reglement tot verbetering van het lot der slaven. Hij verloor alzoo deze belangrijke zaak niet uit het oog. Hij is ook later met den kolonialen raad in overleg getreden, om eenige verbeteringen aan te brengen. Er zou geene mishandeling der slaven meer plaats hebben; alle mogelijke verbeteringen in hun lot zouden worden aangebragt. Toen de Minister de kolonie verliet, was hij derhalve volkomen gerust gesteld. Hij zag met zelfvoldoening op hetgeen er in dat opzigt door hem was gedaan. Hij hoopte dat *eerlang* de zaak op eenen geregelden voet zou worden gebragt, en dat *weldra* de gewenschte verbeteringen in het lot der slaven zouden worden aangebragt. En wat was er het gevolg van? In het jaar 1848, den 15den Mei, schrijft de voormalige gouverneur, nu Minister, dat alle die ontwerpen zijn ter zijde gelegd en dat er eigenlijk in den bedoelden zin nog niets is verrigt. De Regering heeft alzoo gedurende twintig jaren het lot der

slaven *niet uit het oog verloren*, en de uitkomst daarvan is, dat, ingevolge hare eigene verklaring, het lot der slaven nog veel te wenschen overlaat; dat de ontwerpen nog geene uitvoering hebben erlangd, en dat er mitsdien nog niets is gedaan. Ik hoop dat, door de aanhaling van dezen brief, het homogeen ministerie niet in gevaar zal worden gebragt; want ik ben volkomen overtuigd dat ook de Minister van Koloniën de slaven tegen mishandeling wenscht te kunnen vrijwaren. Ik erken dat de Regering haar aandacht op het onderwerp gevestigd heeft, maar verlang meer. De tijd van wenschen en toezeggingen behoort ook in dit opzigt te eindigen. Het is pligt om met de emancipatie der slaven eindelijk een aanvang te maken. Ik wil aannemen dat de regten van eigendom door den Staat, wat de toewijzing eener indemniteit betreft, moeten worden geëerbiedigd; de eerbiediging der regten van den een, kan nooit aanleiding geven tot mishandeling van den ander. Alles komt hier aan: 1°. op de voorbereiding en den aanvang der emancipatie, en 2°. het verleenen, middelerwijl, van de noodige bescherming aan de slaven. En het is, ten aanzien van beide punten, dat ik meer geruststellende toezeggingen van den kant der Regering wensch te ontvangen, dan tot hiertoe het geval was.

De Minister van Marine, aan het einde der langdurige beraadslaging, zeide: « Ik zou gaarne bereid zijn van het woord af te zien, ware het niet, dat door een geacht redenaar uit deze residentie bij deze gelegenheid een allerbelangrijkst vraagstuk was te berde gebragt en dat geëerde lid ook mij daarin heeft betrokken. Ik zou mij kunnen bepalen met te kennen te geven, dat de schilderij, die hij mij heeft geleverd van den toestand der slaven op Suriname, door een veel te

donker glas is gezien. Ik meen dit te mogen zeggen, omdat ik spreek op grond mijner eigene ondervinding. De gruwelen, die hij geschetst heeft, worden daar niet gepleegd. De beschrijvingen die daarvan worden gedaan, zijn hartstogtelijk en overdreven. Ik zou te veel van uwe reeds lang bezig gehoudene aandacht moeten vergen, indien ik hieromtrent op dit oogenblik in nadere bijzonderheden wilde treden. Later zal zich daartoe wel de gelegenheid voordoen. Voor heden moet ik mij bepalen met het aangevoerde feit te wederspreken. Ik zou kunnen aantoonen, dat het tijdsbestek van twintig jaren, waarover de geëerde spreker heeft uitgeweid, niet zoo onvruchtbaar geweest is, als hij het heeft doen voorkomen en de Regering niet stil gezeten heeft. De uitdrukkingen, die ik in 1842 heb gebezigd, tot verbetering van het lot der slaven, ik houd deze vol, en ik deel die wenschen nog op dit oogenblik. Later ben ik bereid de Vergadering inlichtingen te geven omtrent hetgeen er gedaan is, en dien wensch te verwezenlijken, en om ook dat lid ten dezen aanzien gerust te stellen. Ik deel volkomen zijne gevoelens, maar men verlieze niet uit het oog, dat het hier geldt een onderwerp van teederen aard en dat elk woord, dat hier verkeerd wordt gebezigd, in de kolonie weêrklank vindt, daar verkeerd kan worden uitgelegd en daar veel kwaad kan stichten. Ik onthoude mij dan ook op dit oogenblik in eene verdere ontwikkeling te treden en behoude mij dit voor bij eene nadere gelegenheid. »

De *nadere gelegenheid* heeft zich niet opgedaan.

IX.

MOTIE VOOR EEN GEMOTIVEERDE ORDE VAN DEN DAG.

ZITTING VAN 21 MEI 1849.

*** Bij de beraadslaging over het *koloniaal batig slot* was het vraagstuk behandeld omtrent de bevoegdheid der Regering tot het sluiten van de contracten met de Handelmaatschappij. Een lid deed het voorstel om te nemen het volgende besluit: « De Kamer, verklarende van oordeel te zijn, dat de voorgenomene overeenkomsten met de Handelmaatschappij niet zonder medewerking der wetgevende magt kunnen worden tot stand gebragt, sluit de algemeene beraadslagingen. »

Ik ondersteun het aangevoerde, tot bestrijding der gedane motie van orde, doch ben ook van gevoelen, dat de grondslagen van dergelijke overeenkomsten, als waarvan nu sprake is, aan de goedkeuring der wetgeven-

de magt behooren te worden onderworpen. Door de aanneming der gedane motie van orde, zou men een allergevaarlijkst antecedent daarstellen. Indien het Britsche Lagerhuis gelijksoortige resolutiën neemt, ik acht dat men dit voorbeeld hier te lande niet moet volgen. Men weet daarbij waar men begint, maar niet waar men eindigen zal. — Ook ik zou gaarne eene dergelijke motie van orde voorstellen, ten behoeve van de afschaffing der slavernij. Andere leden zouden verlangen dat de Vergadering zich, ten aanzien van een of ander punt, verklaarde, en zoo zouden eindelijk alle gevoelens in de motie van orde moeten vervat worden. Nog in den loop dezer beraadslagingen heeft men gezien hoe de één over de stoomboot de *Pylades*, de andere over de bezetting van Nieuw Guinea door de Engelschen, de derde over het verjagen op eene onbehoorlijke wijze van ingezetenen op Java enz., heeft gesproken. Indien men nu alle deze en andere punten in motiën van orde wilde brengen, er zou aldus ligtelijk, zonder opzettelijke overweging, aan eene gansche reeks van voorstellen en wenschen eene soort van goedkeuring der Kamer worden gehecht. Men denke daarbij dat zulke motiën kunnen worden gedaan in oogenblikken van opgewondenheid en heftigheid. Het zou een gevaarlijk antecedent wezen, om op die wijze individuële gevoelens door te drijven. Het zou hoogst bedenkelijk zijn dergelijk stelsel in de Nederlandsche Tweede Kamer over te brengen.

De nieuwheid der zaak en de vrees om, op grond eener verwijzing naar Engeland, over te nemen wat voor Nederland welligt ongepast is, deed mij terugdeinzen voor het plotseling daarstellen van een

veelbeteekenend antecedent. Misschien was mijne schroomvalligheid te groot. Een dergelijk formuleren van het gevoelen der Kamer kan, in sommige gevallen, meer belang en nut geven aan de discussie. — De Heer THORBECKE kon in de motie niets strijdigs zien met de Grondwet, noch met het Reglement van Orde, noch iets gevaarlijks voor de toekomst.

De motie werd afgestemd met 31 tegen 27 stemmen.

X.

MINISTERIËLE VERANTWOORDELIJKHEID.

*** De regeling der ministeriële verantwoordelijkheid is op zich zelve gewigtig; maar veel meer nog in verband met het beginsel hetwelk daarbij op den voorgrond gesteld wordt. Zij is, wel in een revolutionairen Staat, maar geenszins in eene *getemperde Monarchie* de voorwaarde der onschendbaarheid van den Vorst. *Nederl. Gedachten*, I, 39, 53, 58. Zij moet met het Souverein gezag des Konings in overeenstemming worden gebragt. Dit in het oog te doen houden, was het doel zoowel mijner Nota, als van mijn Advies.

NOTA.

*** Deze Nota, ter bijvoeging van een *considerans*, werd bij het onderzoek in de Afdeelingen ingeleverd. In het Verslag leest men: «De leden der Afdeeling hebben zich over het algemeen met de opname dier overweging wel kunnen vereenigen, zonder evenwel daardoor in het minst gehouden geacht te willen zijn van zulks op dezelfde gronden te willen doen, als in de Nota aan de voorgestelde woorden voorafgaan.»

—

De ondergeteekende vermeent, dat, om het veelvuldige misbruik, hetwelk van het woord *ministeriële verantwoordelijkheid* gemaakt is, eene juiste opgaaf van haren aard en omvang vereischt wordt. Indien zij wenschelijk, nuttig en, naar den geest en eisch ook der gewijzigde Grondwet, onmisbaar mag worden genoemd, men behoort evenwel bij de ontwikkeling van het aangenomen beginsel, om aan schadelijke dwaling geen voedsel te verschaffen, met naauwgezetheid de denkbeelden te bepalen welke, volgens de eigenaardigheid van het Nederlandsche Staatsregt, ook naar de hedendaagsche constitutionele instellingen, aan de Ministeriële verantwoordelijkheid moeten worden gehecht.

Vooreerst schijnt er, behoudens de grondslagen waarop ieder welingerigte Staat en bepaaldelijk het Rijk der Nederlanden is gevestigd, geen sprake te kunnen zijn van eene verantwoordelijkheid der Ministers, gelijk zij door de radicale of, wil men, liberale voorstanders der volkssouvereiniteit verlangd wordt; waarbij een zoogenaamde Koning de bevelen ontvangt en onderschrijft van een Ministerie, hetwelk aan de Volksvertegenwoordiging, gelijk deze op haar beurt aan het oppermagtige Volk, ondergeschikt is; terwijl de eenige daad van den Vorst, de benoeming van het Ministerie, neêrkomt op het constateren van hetgeen de volkswil ten dien opzigte, regtstreeks of door het orgaan van haar representanten, begeert.

Evenmin zou hier te lande, zonder voorbijzage der kenmerkende trekken van den Nederlandschen Constitutionelen Staat, onder de leus der Ministeriële verantwoordelijkheid, een *Parlementair Gouvernement*, naar Engelschen trant, kunnen worden overgebragt. De voortreffelijkheid

der Engelsche Staatsregeling is, ook om haar eigenaardigheid, onnavolgbaar. Boven en behalve het constitutioneel prerogatief, is de Kroon, èn op haar zelve, èn in verband met den invloed der Aristocratie, eene reële magt in den Staat; en de Staatsregeling zou, bij gelijkheid der vormen, in het wezen der zaak aan de Staatsregeling van Engeland zeer ongelijk zijn, wanneer ook hier de Koning, ten gevolge der zamenstelling van een verantwoordelijk Ministerie, aan de meerderheid der Staten-Generaal, in elken maatregel en tot in de keus zijner Ministers, wierd ondergeschikt.

Aan den anderen kant is de uitlegging onaannemelijk, waarmeê, naar het schijnt, sommigen onzer staatslieden de ministeriële verantwoordelijkheid nietsbeteekenend hebben gemaakt; als of daardoor aangeduid wierd enkel de betrekbaarheid in regten van een' Minister, ook wanneer hij, op wezenlijken of voorgewenden last van den Koning, zich aan een gewoon misdrijf zou hebben schuldig gemaakt. Geen opteekening in de Grondwet is er noodig voor de onbetwistbare waarheid, dat op Nederlandschen bodem een Minister geen privilegie bezit om wat strafbaar is straffeloos te verrigten.

Na de aanwijzing van hetgeen, volgens de Nederlandsche Grondwet, de ministeriële verantwoordelijkheid *niet* is, zal het min bezwaarlijk zijn te ontdekken welke beteekenis en kracht zij uit den aard onzer instellingen ontleent.

De ministeriële verantwoordelijkheid, in de Grondwet opgenomen, is tweederlei, naar mate zij tot *regterlijke vervolging* of tot *politieke rekenschap* aanleiding geeft.

In Nederland is er, zoolang de Republiek niet openbaar

of bedektelijk ingevoerd wordt, een zelfstandig en onafhankelijk vorstelijk gezag; een Koning die regeert over, niet onder het Volk; een Koning, aan wien, in verband met de volkshistorie, door de vrije volkskeuze, in het welbegrepen belang der vrijheid, *de Souvereiniteit opgedragen is en blijft;* dat is een gezag, waarvan de aard, in den aanhef der wetten, door het veel beteekenende woord: « bij de gratie Gods » kenbaar gemaakt wordt.

Tegen het misbruik nu dezer veelzins beperkte oppermagt geeft, in het Constitutioneel Staatsregt, de ministeriële verantwoordelijkheid een, voor den Koning evenzeer als voor de Natie begeerlijken, waarborg aan de hand; omdat elke daad van den Vorst, door het *contreseing* tot ministeriële handeling gemaakt, zonder de onschendbaarheid en eerbiedwaardigheid der Kroon in de waagschaal te stellen, evenwel in het bereik der wet valt.

Eene geheel andere soort van ministeriële verantwoordelijkheid is die welke het gansche beleid der Regering omvat; niet het geoorloofde, maar het raadzame der maatregelen betreft; niet tot een judiciëel, maar tot een politiek onderzoek leidt. Deze verantwoordelijkheid, die het bestaan van een homogeen Ministerie onderstelt, ligt evenzeer in art. 73 der Grondwet, als in de behoefte van onzen tijd. Om haar te verwezenlijken is de omslagtigheid van wetten en reglementen overtollig zoowel als ongenoegzaam, maar wordt (zoo niet beide, althans een van beide) veêrkracht bij het Gouvernement of veêrkracht bij de Volksvertegenwoordiging vereischt.

Deze twee soorten van verantwoordelijkheid zijn dikwerf èn verward, èn als uitvloeisel eener onvoorwaardelijke Volksoppermagt beschouwd. Daarom is het wenschelijk

deze wet tot haar eigenaardig onderwerp te beperken; is het voor het belang en de rust van den Staat noodig, in de wet zelve het beginsel aan te wijzen waarop deze *judiciële* verantwoordelijkheid berust. De ondergeteekende meent dat dergelijke aanwijzing in onze wetten over het algemeen te zeer gemist wordt; dat men alzoo met den vorm der verordeningen bekend is, en omtrent haar wezen in onzekerheid verkeert; het ligchaam, niet de ziel van de wet kent, en de meest gewigtige vraagstukken onbeslist laat, tot dat zij, op geheel andere wijs dan door vrije beraadslaging en gemeen overleg van Koning en Staten-Generaal, worden beslist.

Derhalve, om in de behandeling van dit onderwerp zooveel mogelijk de verwarring voor te komen en eenigermate althans den invloed van verkeerde voorstellingen tegen te gaan, zou de ondergeteekende wenschelijk achten, dat in het ontwerp weggelaten wierd al wat niet tot de strafbaarheid der Ministers en de daarmede in verband staande regtspleging behoort; dat de zeer algemeene bewoordingen in art. 1 (zóó algemeen, dat ze, naar het schijnt, niet voegen in het ontwerp, wanneer het enkel de judiciële verantwoordelijkheid der Ministers betreft) tot de daden of verzuimen in art. 2 opgegeven wierden beperkt, en dat het considerans, wel verre van de eenvoudige aanhaling der artikelen van de Grondwet te zijn, het standpunt mogt openbaren waaruit de ministeriële verantwoordelijkheid door den wetgever beschouwd wordt. Dit laatste oogmerk zou welligt bereikt worden wanneer, tusschen de twee alinea's, de volgende zinsnede ingelascht wierd:

» Overwegende dat de Ministers zelfstandige dienaars

zijn van den Koning ter uitoefening van het Vorstelijk gezag; dat geen beroep op Koninklijk bevel kan vrijwaren tegen de gevolgen eener overtreding van de wet, en dat, naar den aard der grondwettelijke instellingen, ook de Staten-Generaal, als Vertegenwoordigers der Natie, tot een naauwkeurig toezigt over de getrouwe tenuitvoerlegging der wetten bevoegd en verpligt zijn. »

13 Maart 1849. GROEN VAN PRINSTERER.

SITTING VAN 22 MEI 1849.

*** Over de *Souvereiniteit van het Huis van Oranje*, bij Art. 11 der Grondwet, als historische hoeksteen van het Staatsgebouw, erkend en bevestigd, zie mijne *Verscheidenheden over Staatsregt en Politiek*, IV en V.

—

Mijn oordeel over de aannemelijkheid van dit wetsontwerp is tot dusverre nog niet volkomen bepaald. Voor 's hands echter kan ik verklaren, dat door den Minister van Justitie veel is gezegd, waarmede ik mij zeer wel vereenigen kan. De regeling der staatsregtelijke verantwoordelijkheid voor de daden der ministers als staatsleden, voor zooverre die vatbaar zijn om onder eene strafwet te vallen, behoort het onderwerp der wet te zijn; maar ik kan niet inzien dat de politieke verantwoordelijkheid ligtelijk door eene wet zal kunnen geregeld worden. De

waarborg voor dusdanige verantwoordelijkheid is meer gelegen in de veêrkracht der Staten-Generaal en der Natie, in de veêrkracht welke zij in de uitoefening van het kiesregt ontwikkelt. Ik heb het woord gevraagd in verband met de Nota, bij het Verslag gevoegd, en met het amendement dat ik op den considerans wensch voor te stellen.[1] Daar dit tot de geheele wet betrekking heeft, heb ik reeds bij de algemeene beraadslaging het woord gevraagd.

Deze wet, gelijk alle organieke wetten, moet met de Grondwet in verband worden gebragt. Ik heb de wet op het regt van Vereeniging en Vergadering verwerpelijk, geacht omdat ik meende de regten der *Natie* te moeten handhaven; op deze wet zal ik een amendement voorstellen in verband met de regten der *Kroon*. Er moet, te dien aanzien, ten gevolge van de Grondwetherziening geen misverstand bestaan. De ministeriële verantwoordelijkheid moet het karakter dragen, dat zij in den *Nederlandschen Staat* behoort te hebben. Bij het onderzoek van dit ontwerp moet, naar mijne meening, artikel 53 der Grondwet met artikel 11 in verband gebragt worden. Ik stel mij voor daaromtrent in eenige bijzonderheden te treden, en daar ik bij de behandeling van een zoo teeder als gewigtig onderwerp meer dan ooit uwe welwillende aandacht zal noodig

---

[1] Dit amendement zou, met wijziging van het bij de Nota voorgestelde, gestrekt hebben om in de considerans van het gewijzigd ontwerp vóór artt. 53 en 159 der Grondwet te plaatsen *art.* 11, en de volgende cursief gedrukte woorden op te nemen: « Alzoo de verantwoordelijkheid der ministers, hoofden der ministeriële departementen, *als waarborg voor de grondwettelijke uitoefening van het souverein gezag des Konings*, moet worden geregeld bij de wet. »

hebben, roep ik die met aandrang in, en verzoek tevens verlof volkomen vrij in de keuze mijner *woorden* en *redeneringen* te mogen zijn.

Vrijheid van *terminologie* is mij onmisbaar. Daardoor zal alle misverstand omtrent mijne meening worden voorgekomen, en ik zal den schijn ontgaan eener scherpheid, die buiten mijne bedoeling ligt, die met mijn karakter niet overeenkomt, en die ik beneden de waardigheid van het onderwerp en dezer Vergadering beschouw. Bepaaldelijk twee woorden heb ik noodig, als ik van het staatsregt onzer dagen gewag maak. Het eene, dat vroeger reeds eenigen aanstoot heeft gegeven, is *Reactie*, het andere is *Revolutie*. Onder die twee woorden versta ik de twee hoofd-rigtingen, die Europa sedert zestig jaren verdeeld hebben, de twee partijen welke uit de wijsgeerte der 18de eeuw voortgekomen zijn, en overal moeten ontstaan, waar men zich van Openbaring en geschiedenis losmaakt, om in willekeur en conventie te berusten. Een hooggeacht lid dezer Vergadering heeft in eene vorige zitting eene uitdrukking gebezigd, die, naar mij voorkomt, de door mij genoemde systemata karakteriseert. Hij heeft gesproken van orde en vrijheid, en gezegd, dat hij de *vrijheid* op de tweede lijn stelde. Ziedaar het systema van *reactie* geschetst. Daartegenover staat *orde* in de tweede lijn, dat is *revolutie*. De Minister van Justitie heeft gezegd dat, naar zijn inzien, van de vrijheid zooveel moet worden opgeofferd als voor de orde noodig was. Ziedaar weder het systema van reactie met juistheid en kortheid gekarakteriseerd. Ik moet, zonder persoonlijke toepassing, met bescheidenheid in bedenking geven, of dit niet het systema van elken despoot zou kunnen zijn; ook een Napoleon zou gaarne

de vrijheid in zooverre gehandhaafd hebben als zij met de orde, welke ook door hem op de eerste lijn gesteld werd, vereenigbaar was. De tegenstelling is wederom blijkbaar. Want gelijk er zijn die zooveel noodig is van de vrijheid aan de orde prijs geven, zijn er anderen die de orde aan de vrijheid, voor zooveel noodig, en des nood zijnde, geheel ten offer willen brengen. Ziedaar het antagonisme. Waar een Ledru Rollin triumfeert, komt een Cavaignac; waar een Robespierre gewoed heeft, staat een Napoleon op; na de reactionnaire politiek van een Louis Philippe en Guizot, volgt eene revolutie. Dat uit den toestand waarin Duitschland nu verkeert, tyrannen zullen te voorschijn komen, is openbaar. De taak der hedendaagsche politiek is niet om orde of vrijheid op de tweede lijn te plaatsen, maar om na te gaan op hoedanige wijs beide op ééne lijn, ter wederzijdsche ondersteuning, niet ter beurtelingsche omverwerping, kunnen worden gesteld. Ik heb vroeger eene uitdrukking gebezigd, die misschien door sommigen verkeerd uitgelegd is. Ik heb gezegd dat het mij tamelijk onverschillig was wie zich op de ministeriële banken bevond. Ik heb bedoeld dat, zoolang men geen middel gevonden zou hebben om orde en vrijheid te vereenigen, men het, bij verschil van nuance, niet verder brengen zou dan tot een gewijzigd systema van behoud, dat vroeg of laat weder tot revolutiën leidt. — Ik verlang vrijheid ook van *redenering*. Een lid dezer Vergadering, met beleefdheid het zuur en het zoet dooreenmengende, heeft mij een verwijt gedaan dat ik een allergevaarlijkst spreker was voor een President die de orde zou willen handhaven. Hij heeft gezegd dat ik zaken in de discussie wist te brengen, die niet bij het in behandeling zijnde

onderwerp te pas kwamen. Men gevoelt dat er geene gevaarlijker beschuldiging kan gedaan worden. Er is geen vergadering waar meer het *à la question*, het *ad rem* te pas komt dan hier. Doch ik moet opmerken, dat er eene orde der *discussie*, niet enkel eene orde van het onderwerp is. Wanneer een der leden van de Kamer het een of ander in het midden heeft gebragt, dat niet tot het onderwerp behoort, zoo is hij, die hem op dat punt beantwoordt, aan de orde der discussie getrouw. Hoe schadelijk aan eene wenschelijke discussie eene overdreven naauwgezetheid in het handhaven der orde zou kunnen zijn, blijkt, wanneer men, naar aanleiding der uitdrukking zelve van *parlementaire taktiek*, op zeer eenvoudige vergelijkingen acht geeft, uit de *krijgskunde* ontleend. Als eene afwijking een omweg is, om te beter het doel te bereiken, zal men den spreker die aldus zijne tegenpartij overvleugelt, niet berispen als of hij gedivageerd had. Wanneer men eene vesting aantast, begint men niet met zich bij den muur te plaatsen; op een afstand vangt het werk aan waarmeê men den vijand nadert en tot overgaaf dwingt. Het is voor deze Kamer een voorregt dat haar Voorzitter orde en vrijheid op ééne lijn plaatst en de beraadslagingen met onbekrompenheid leidt. Inderdaad voor de eerste maal twijfel ik, ten opzigte eener politieke betrekking, of ons geëerd medelid uit Leyden met eene genoegzame mate der voor die roeping bepaaldelijk vereischte begaafdheid toegerust is. Hij zou, zoo ik zijn verwijt in goeden ernst moet opvatten, een allergevaarlijkst president zijn voor ieder die in de beraadslagingen vrijheid verlangt. Wij zouden door hem met een altijd opgeheven hamer worden bestuurd. Die opgeheven hamer zou een zwaard van Damo-

tles zijn, hetwelk den spreker, wel niet den hals, maar toch de rede doorsnijdt.

Ik heb eene aanmerking van ernstiger natuur. Wat verlangt men in het oog te doen houden bij de behandeling eener wet? Wil men de specialiteit isoleren? wil men zich alleen met de *détails* bezig houden, en niet met de beginsels? wil men ter zijdestelling der begrippen van historie en staatsregt, waaraan de oeconomie en de geest der geheele wet ondergeschikt is? Onlangs een van die dagbladen lezende, waarvoor ik een betamelijken, dat is, steeds voorwaardelijken, steeds van de wijze waarop zij hun roeping vervullen, afhankelijken eerbied gevoel, las ik omtrent mijne nota over de ministeriële verantwoordelijkheid, dat men door dergelijke bespiegelingen de Vergadering jammerlijk in strikvragen, vreemd aan het onderwerp, wikkelen zou. Dergelijke zoogenaamde afdwalingen zijn evenwel onmisbaar. Of zal men, bij voorbeeld, bij de behandeling der gemeentewet, zich alleen met de bijzonderheden bezig houden, en een spreker, die bij deze gelegenheid het centralisatie-stelsel aantast, toeroepen dat hij buiten het ontwerp gaat? Zal men bij het onderzoek van de wet, regelende het regt van enquête, alleen de *détails* nagaan, en de positie dezer Kamer tegenover de Kroon niet mogen toetsen? Zal men alleen de afzonderlijke bepalingen eener wet op het onderwijs overwegen, buiten betrekking tot de regten van de ouders, van de gezindheden en van den Staat? Er zijn vele bedaarde en bedachtzame mannen, die hetgeen de beginsels raakt, liever verzwijgen, en zeggen: « Het is eene teedere zaak, roer ze niet aan, wie weet welke moeijelijke discussiën volgen kunnen! » Alles hangt af van het denkbeeld, dat men zich omtrent

den invloed en de kracht van theoriën gevormd heeft. Meent men dat ze geen gevaar kunnen aanbrengen, dan kan men ze laten rusten; maar, zijn ze gevaarlijk, dan meene men niet dat het gevaar door zwijgen gekeerd wordt. Als wij hooren dat het gebouw ondermijnd wordt, voegen we ons niet naar de vermaning van bedachtzame lieden, die, voor den mokerslag doof, ten kwade duiden dat men in het voortbouwen ook op hetgeen onder den grond gebeurt, let. Door het beperken van den gezigteinder binnen den materiëlen kring van de wet, zou men vallen in dezelfde fout welke men aan de Regering verweten heeft, dat zij *administreerde*, maar niet *regeerde*. Er is eene soort van mede-regering, van gebruik maken van den invloed die in den Constitutionelen Staat aan de Vertegenwoordiging toegekend is, dat inzonderheid tot pligtbetrachting behoort. De groote vraagstukken van Staatsregt kunnen wij ontduiken, maar wij mogen, wij behooren het niet te doen. Welke is onze roeping? Om wetten te maken? voorzeker. Om als acht en zestig scherpe recensenten op te treden van al hetgeen door het Ministerie gedaan wordt? Ik geloof dat die collective recensie nut heeft. Maar de wezenlijke kracht der Kamer bestaat daarin, dat ze, eenigermate, en soms in ruime mate, door zedelijken invloed medeaegeert, en door het werken op de publieke opinie gewigt heeft. Daarin bestaat voor de Natie en, als de Vertegenwoordiging haar pligten kent, ook voor de Kroon, het grootste voorregt van den Constitutionelen Staatsvorm. Dit geldt vooral bij de organieke wetten, waarmede de Grondwetherziening voltooid wordt. Indien we alleen op den vorm, en niet op de beginselen acht geven, dan zullen wij een kader hebben zonder in-

houd, een ligchaam zonder ziel, maar dat ligtelijk door een geest zal bezield worden waarvoor de Kamer geen sympathie heeft.

Nu kom ik tot het onderzoek van het wetsontwerp zelf. In de Memorie van Toelichting is gezegd dat het beginsel van de verantwoordelijkheid der Ministers bij de Grondwet uitdrukkelijk is aangenomen. *Welke* ministeriële verantwoordelijkheid? en hoe moet die worden verstaan? Ik wil de ministeriële verantwoordelijkheid in volle kracht, in haar gansche uitgestrektheid; ik wil ze overeenkomstig de behoeften van den tijd en in overeenstemming met de bepalingen der Grondwet. Ik wil niet dat, door misverstand, een artikel der Grondwet, in verband met de beginselen door sommigen bij de Grondwetherziening opengelegd, eene uitlegging ontvange waardoor de hoeksteen van het Nederlandsche Staatsregt zou worden ter zijde gelegd. Ik wil niet dat de onschendbaarheid des Konings eene constitutionele fictie, maar dat zij een heilig regt en eene historische realiteit zij. De ministeriële verantwoordelijkheid is niet de voorwaarde eener conventionele onschendbaarheid des Konings, maar het gevolg der historische en grondwettige Souvereiniteit. Ik wensch eene ministeriële verantwoordelijkheid voor dezen tijd. De Minister van Justitie heeft, in eene zijner vroegere redevoeringen, te kennen gegeven dat ik de historie der laatste tijden als niet geschreven beschouw en zestig jaren achteruit zou willen gaan. Inderdaad, dit zou in volle kracht een individueel gevoelen mogen heeten; maar het mijne is het niet. Ik waardeer de geschiedenis ook van den laatsten tijd. Ik zou vooral geen afstand van die van 1848 en 1849 willen doen. Als ik de voorstanders der revolutie-

begrippen, bijv. een Odillon Barrot (hier te lande behoeft geen persoon door mij te worden genoemd) aan den zelfden reactionnairen geest, welken zij in anderen zoo fel bestreden hebben, ondergeschikt zie, dan ken ik geen krachtiger aanprijzing der beginselen die ik, tegenover den Minister van Justitie, belijd. Ik wil de geschiedenis in haar ganschen omvang. Ontwikkeling van vrijheid, regt en waarheid, hervorming is ook mijn wensch. De vraag is, op welke wijze die regten gehandhaafd, en de hervorming tot stand gebragt wordt. Naar mijn inzien moeten de denkbeelden welke de Revolutie, en niet zonder reden, met opgetogenheid vermeldt, om heilzaam te kunnen werken, worden losgemaakt van het anarchiek beginsel waaraan zij die denkbeelden vastgehecht heeft. Ook ik wil de ministeriële verantwoordelijkheid volgens de bepalingen der bezworene Grondwet. En hier kom ik aan een zeer teeder punt, dat reeds bij eene vorige discussie behandeld is, en dat ik nu met de meeste rondborstigheid ter sprake zal brengen. Wij hebben allen de Grondwet ter goeder trouw bezworen. Maar we hebben dit gedaan, niet opdat we ons door dien eed gebonden zouden achten met de Grondwet de verkeerde denkbeelden aan te nemen, die sommigen daaraan hechten; noch opdat we daardoor voet zouden geven aan de wanbegrippen die deze of gene daarmeê verbindt. Als ik art. 165 der Grondwet, waarbij het verleenen van gelijke bescherming aan alle Kerkgenootschappen in het Rijk wordt toegezegd, niet ongaarne eerbiedig, voeg ik mij niet bij hen, die door gelijke bescherming gelijke verdrukking verstaan, ten gevolge eener algemeene suprematie van den Staat. Ik onderwerp mij aan het stelsel van regtstreek-

sche verkiezingen bij art. 76 der Grondwet bepaald. Zullen we daarom dat stelsel moeten goedkeuren, als een *nec plus ultra* van politieke wijsheid? zal onze bewondering worden gevergd, wanneer men telkens met eenen lossen greep uit het finantieel vermogen der bevolking tot de politieke vatbaarheid der ingezetenen besluit? Hoe zal men art. 54 der Grondwet, waarbij bepaald wordt dat de uitvoerende magt bij den Koning berust, hoe zal men dit groote, valsche woord, gelijk het door een geacht lid te regt genoemd werd, anders opvatten dan in een zin waarbij het niet onuitvoerbaar en ongerijmd is; zoodat het te kennen geeft dat, onder de regten der Kroon, ook de eenheid der uivoerende magt geteld wordt! Wij nemen de resultaten der Grondwetherziening aan, hetzij ze goed of slecht zijn, hetzij ze ons al dan niet bevallen; wij begeeren niet dat de Grondwet aan een geest van reactie of van revolutie ondergeschikt zij.

Zoo ook is het met art. 53, handelende over de onschendbaarheid des Konings en de verantwoordelijkheid der Ministers. Bij de uitlegging daarvan komen geene uitheemsche begrippen of radicale voorstellingen, maar de beginselen van ons eigen Staatsregt te pas. Wanneer wij die bepaling vergelijken met het artikel der Belgische Constitutie: *le Roi est inviolable, les Ministres sont responsables*, en iets verder: *tous les pouvoirs émanent de la nation*, dan ziet men dat de uitdrukking niet dezelfde beteekenis heeft. In beide landen is een *Constitutionele Koning*, doch het is noodig, dat de zin en kracht van dezen titel met eenige juistheid worde bepaald. Ik heb mij vereenigd in eene vorige zitting met de opvatting van den eed der officieren in een zin waardoor de Grondwet niet ter zijde gesteld

wordt. Des te belangrijker is de vraag, hoedanig de constitutionele Koning in Nederland zij. Aan welken Koning wordt de eed gedaan? Men heeft zich over die vraag bijkans geërgerd, als of er, zeide men, meer dan één Koning bestond. In den zin eener verschillende opvatting van den aard der koninklijke magt, zou ik vreezen dat er thans ten onzent een aantal constitutionele Koningen zijn. Ik vermeen dat ook door de Kamer zooveel mogelijk voor het ophouden van zoodanige verwarring moet worden gezorgd. Dat ik omtrent dit punt niet te veel zeg, blijkt, wanneer wij het oog vestigen op de verschillende opiniën te dien aanzien kenbaar gemaakt. Zoo beweert men dat de Koning niet zelf moet regeren, dat hij alleen zijne Koninklijke sanctie geeft, of, gelijk Hegel het uitdrukt, de punten op de i's zet. Het geachte lid uit Leyden maakt in zijne *Bijdrage tot de Herziening der Grondwet* gewag van hen « volgens wie het beginsel aller Staatsregelingen van onzen tijd volksregering, en monarchie, waar zij bestaat, niet meer dan een vorm van volksregering is, een vorm slechts nog als overgang geduld; voorts zinspelende op de spreuk: *le Roi règne et ne gouverne pas*, vraagt hij wat er aan den Koning, indien hij (zoo als in 1848 reeds eenigermate geschied is) de zamenstelling van het Ministerie aan een President moet overlaten, en alzoo ook de keus der Ministers hem wordt ontnomen, voor het *règner* overig blijft? — Ik wil de aanhalingen niet noodeloos vermenigvuldigen. Doch er is één punt, dat ik, als historisch en grondwettig feit, ter wegneming of vermindering althans dezer verscheidenheid van begrippen, op den voorgrond zou wenschen te stellen; een feit waarvan de aard der ministeriële verantwoordelijkheid hier te

lande en het karakter dezer wet afhangt: namelijk dat aan het Huis van Oranje de *Souvereiniteit* opgedragen is en blijft. Bij gelegenheid van de discussie over het Adres van Antwoord, heb ik voorgesteld dit denkbeeld in te lasschen. Het voorstel is ter zijde gesteld door de Commissie voor dat Adres, en bestreden als bestemd zijnde om een geheel stelsel van individuële begrippen in het Adres in te lijven. De Voorzitter dier Commissie heeft onder anderen gezegd:

« Van eene *souvereiniteit van het Huis van Oranje* te gewagen komt niet juist voor. Ik zou ongaarne het woord *volkssouvereiniteit* in de Grondwet of in het adres zien bezigen; ik vraag of de souvereiniteit van een huis of van eene dynastie helderder en gepaster zij. De Grondwet van 1814 zeide: de souvereiniteit der Vereenigde Nederlanden is en blijft opgedragen aan Zijne Koninklijke Hoogheid Willem Frederik; dit strookte met den toenmaligen titel van Souvereinen Vorst; maar ik vraag of deze Vergadering zou kunnen besluiten, een artikel in de Grondwet op te nemen, waarbij aan iemand, in plaats van de Kroon, de *Souvereiniteit* over Nederland wierd opgedragen. »

De vraag is niet om een nieuw of gewijzigd artikel in de tegenwoordige Grondwet op te nemen, maar alleen of art. 16 der bestaande Grondwet, door wegcijfering der Souvereiniteit van het Huis van Oranje in den waren zin uitgelegd wordt. Het vraagpunt is eene geheel historische quaestie. Indien ik nu de kunstgrepen van de parlementaire taktiek wilde te baat nemen, zou ik moeten beginnen met het woord *Souvereiniteit* te ontdoen van de verkeerde begrippen welke men daaraan gehecht heeft; maar ik heb een zoo onbepaald vertrouwen in de waarheidsliefde dezer Vergadering, dat ik bij dit historisch onderzoek,

terstond en zonder eenige voorbereiding, u de vraag onderwerp, of in art. 15 de woorden: *de Kroon der Nederlanden* enz. niet moeten opgevat worden in den zin van art. 1 der Grondwet van 1814, dat van de *Souvereiniteit van het Huis van Oranje* gewaagt.

Wie verlangt men, voor dit historisch feit, als getuigen te doen optreden? De *Mogendheden?* In het Tractaat van Parijs leest men:

« La Hollande, placée sous la souveraineté de la maison d'Orange. »

In de bekende Nota van den Minister Verstolk van Soelen aan het Oostenrijksch Gouvernement wordt te regt opgemerkt:

« On parle du titre et de l'exercice de cette souveraineté comme établis, et la seule stipulation nouvelle, c'est que les Pays-Bas ne pourront appartenir à un prince portant ou appelé à porter une couronne étrangère, et que la Hollande recevra un accroissement de territoire. »

In dezelfde Nota, die weërklank bij de Natie gehad heeft, acht ik ook de volgende zinsnede behartigenswaard:

« Quant à cette souveraineté, le Roi la doit, après la Providence, au sang versé par ses ancêtres pour la patrie, à la gloire qu'elle a acquise et au bien-être dont elle a joui sous leurs auspices, aux rapports intimes établis dans le cours des siècles entr'eux et la nation, aux anciens droits de sa maison, et à la confiance ainsi qu'au choix spontané d'un peuple libre. »

Wil men liever de Commissie tot herziening der Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden, in 1815 aangesteld, hooren, zie hier wat zij zegt:

« De wet had den *Souverein* (in de Grondwet van 1814) bekleed met al het gezag en de magt, welke geschikt is om zijne hooge waardigheid allerwege te doen eerbiedigen. Zij had de wetgevende magt geplaatst in de zamenstelling van den Vorst met de Staten-Generaal. In zulk een welingerigt zamenstel van wetten en inrigtingen erkenden de leden der Commissie uit de zuidelijke provincien spoedig de gronden hunner aloude gesteldheid, de beginselen hunner aloude vrijheid en onafhankelijkheid. »

Verlangt men den *Koning* zelven te hooren, men leze zijne proclamatie van den 16den Maart 1815.

« Naauwelijks had de eenstemmige wil der Mogendheden, op het congres van Weenen vergaderd, zich door de vereeniging van alle de Nederlanden onder hetzelfde gemeenschappelijk gebied, verklaard, of de ingezetenen der Belgische provincien betuigden Ons om strijd hunne vreugde over dien gewigtigen maatregel, en hun verlangen, dat *tot hen wierde uitgestrekt dat souverein gezag*, hetwelk de liefde der Hollanders Ons bevorens opgedragen had. »

In zijne aanspraak bij de opening der buitengewone Vergadering der Staten-Generaal den volgenden dag, zeide Hij:

« Het vredestractaat, in den verleden zomer te Parijs gesloten, had aan dezen Staat *onder mijne souvereiniteit* eene vergrooting van grondgebied toegezegd. »

Verlangt men nu de *Staten-Generaal* te hooren; men zie het antwoord van den President dier Vergadering op de bovenvermelde aanspraak gegeven:

« Het volk van Nederland had, bij het vaststellen eener Grondwet, geen gewag gemaakt van den *titel* van den Souvereinen Vorst,

wel wetende dat eene bepaling daaromtrent meer afhing van de overeenstemming der Mogendheden, dan van zijne beslissing: doch de wensch en de verwachting van alle brave Nederlanders is steeds geweest, dat wanneer zij, tot welzijn van het algemeen, het opperste gezag aan Uwe Majesteit opdroegen, Hoogstdezelve ook eene plaats zoude innemen onder de gekroonde hoofden van Europa. »

Koning was voortaan *de titel van den Souvereinen Vorst*. Verder leest men in hetzelfde antwoord:

« Een vrijwillige opstand, de hulp van alle zijden toegesneld, de *souvereiniteit in het Huis van Oranje gevestigd*,.... en heden *alle* deze weldaden *bevestigd* door een verdrag van geheel Europa; wie erkent niet in dit alles de zigtbare hand des Almagtigen? »

Vraagt men naar het denkbeeld der *Natie* zelve, die in 1813 de Souvereiniteit aan het Huis van Oranje had opgedragen, dan meen ik niet dat haar gemoedsstemming, ten gevolge der dagen van Quatre-Bras en Waterloo, eene ongunstige verandering had ondergaan. En wil men tot staving van mijn beweren een getuigenis uit den allerlaatsten tijd, dan beroep ik mij op den Minister van Justitie, die met zijne ambtgenooten in de discussie over het Adres van Antwoord het stilzwijgen omtrent dit punt bewaard heeft, doch op wiens ondersteuning ik nu ten minste rekening maak. In het Programma van 13 Mei 1848 heeft hij gezegd:

« De natie gevoelt diep, dat, even als zij hare zelfstandigheid verschuldigd is aan het regerend geslacht, die zelfstandigheid gehecht blijft *aan het behoud der souvereiniteit in dat Huis*. »

En bij de beraadslagingen over de Grondwetherziening:

« Wij moeten hier niet twisten van waar het *souverein gezag* af-

komstig is. Genoeg, *het bestaat;* wij hebben een *Koning* en een Koninklijk Huis, dat naauw verbonden is met den roem van ons land. »

Vraagt men nu wat die Souvereiniteit is, zoo geef ik kortelijk ten antwoord, geen gecóncentreerde volkswil, geen revolutionaire autocratie, geen wegcijfering van den Koning. Vraagt men wat van die Souvereiniteit *gemaakt is?* men heeft er alles van gemaakt. Door de schuld van Ministers, Vorsten en Natie is dit geschied. Men heeft er een revolutionair absolutismus van gemaakt, eene omgekeerde Volkssouvereiniteit, zoodat de Vorst, naar de leer van Napoleon, eerste representant van het volk, krachtens deze theorie, op een bijkans onvoorwaardelijk alvermogen regt scheen te hebben, en dit revolutionaire koningschap heeft men bovendien in de herinneringen uit vroegere tijden gehuld; den nieuwerwetschen troon gedrapeerd met de sieraden der legitimiteit. Dit systema heeft onberekenbaar nadeel aan het vorstelijk gezag gedaan; de terugwerking daarvan is gebleken in de omstandigheden die wij hebben betreurd. En welke is de invloed daarvan op de positie der Ministers geweest? dat ze alternatief commiesen waren des Konings of der Staten-Generaal. Ziedaar in welken staat wij sedert dertig jaren in Nederland door die verwarring van begrippen hebben verkeerd. We moeten terugkeeren tot het historische denkbeeld van 1813 en 1815, tot de twee gedachten die Hogendorp, Falck en Kemper bij de opdragt der Souvereiniteit voor den geest hebben gestaan. De eerste, dat er moet zijn eene *onverdeelde*, niet onbeperkte oppermagt; de getemperde Monarchie; de vroegere constitutie, ontwikkeld en gewijzigd naar de behoeften des tijds. De tweede gedachte

is, dat de oppermagt des Konings, blijkens de ervaring hier te lande, vereischt wordt tot handhaving der vrijheden en regten van het volk. En nu zal ik met bescheidenheid verwijzen naar mijne Nota, omtrent het verband der ministeriële verantwoordelijkheid tot deze Souvereiniteit. Ik wil de de ministeriële verantwoordelijkheid niet in radicalen of liberalen zin, geene ministeriële verantwoordelijkheid naar Engelschen trant, geen Parlementair Gouvernement; maar eene ministeriële verantwoordelijkheid waarvan de hoeksteen is het zelfstandig en onafhankelijk vorstelijk gezag.

Ik resumeer mij. De Souvereiniteit is en blijft opgedragen aan het Huis van Oranje-Nassau. Met dit beginsel moet elke organieke wet in verband worden gebragt. De Souvereiniteit van het Huis van Oranje is de historische hoeksteen van het Nederlandsche Staatsgebouw. Wij moeten terugkeeren tot het groote denkbeeld van 1813, tot een koningschap, vrucht van de geheele ontwikkeling der tijden, met vrijheid gepaard, door vrijheid sterk, en waaraan wij, om der vrijheids wille, gehecht zijn. Ik geloof dat de door mij aangeroerde snaar weêrklank vindt bij het Nederlandsche volk. Van waar de opgetogenheid in deze dagen bij de troonbeklimming van den nieuwen Vorst? Is die hulde gebragt aan het hoofd eener uitvoerende magt, aan een Koning of Constitutionelen Koning, in 't algemeen, of wel, zonder een terugblik naar vroegeren tijd, aan den persoon die nu de Kroon draagt? Neen, zij is aan Willem van Oranje, aan den afstammeling van het Nederlandsche Stamhuis gebragt. Het Huis van Oranje is onafscheidelijk verbonden aan de glorie van ons Volk: dit voorregt is on-

waardeerbaar. Wij maakten niet, gelijk in België het geval was, eene Constitutie *in blanco*, waarin naderhand de naam van den Koning ingevuld werd. Vraagt men of het mogelijk is, bij de gevaren die overal in Europa zich voordoen, uit de desorganisatie te geraken waarin ook Nederland verkeert, ik meen dat het zeer moeijelijk en toch niet onmogelijk is. Maar wij hebben een kompas noodig; voor mij ligt het in de vereeniging van *Oranje en Vrijheid;* verkrijgbaar alleen door het handhaven eener *Souvereiniteit bij de gratie Gods*, welke in Nederland historisch, nationaal en Constitutioneel is. Ziedaar de denkbeelden waarop mijn amendement rust. Ik meende die reeds bij de algemeene beschouwingen te moeten mededeelen, omdat zij met het karakter der geheele wet in verband staan.

De wet werd, te midden der discussie, ingetrokken, ten gevolge van een voor den Minister onverdragelijk amendement.

XI.

TOELATING DER VREEMDELINGEN.

ZITTING VAN 18 JULIJ 1840.

*** De wet die vrij algemeen bijval vond, werd verdedigd door den Minister van Justitie WICHERS.

—

Onder de menigvuldige juiste aanmerkingen van het hooggeachte lid uit Leyden, voorkomende in zijne uitmuntende *Bijdrage tot de herziening der Grondwet,* behoort ook de aanmerking omtrent art. 3. Indien art. 4 der vorige Grondwet moet opgenomen worden in den zin, waarin KEMPER en de vorige Tweede Kamer het *niet* opgevat hebben, indien het in den meest ruimen zin opgenomen moet worden, dan is art. 3 der tegenwoordige Grondwet niets beteekenend. Dan is hier, even als in zoovele artikelen der hedendaagsche Grondwetten, eene *contradictio in terminis.* Dan staat het artikel in dit opzigt gelijk met art. 10, omtrent het regt van Vereeniging en Vergadering. Ik erken dit, maar zal ik nu art. 3 onvoorwaardelijk afkeuren?

Neen, want hoe zonderling het ook is om met de eene hand weg te nemen wat men met de andere gaf, verdient het toejuiching dat men de onvoorzigtigheid, in de 1ste alinea begaan, in de 2de alinea herstelt. Zoo de bepaling der eerste alinea eene onvoorzigtigheid was, verheuge men zich dat die in de volgende alinea tot een ijdelen klank gemaakt is.

Maar is het wenschelijk dat men bij de *wet* aanneme wat sommigen in de *Grondwet* zelve bepaald hadden willen zien, dat namelijk de werking van den regel, alleen voor bepaalden tijd en in buitengewone omstandigheden, geschorst zal kunnen worden. Ik geloof niet dat zoodanige *alien-bill* verkieslijk is. In Engeland kan veel plaats hebben wat niet geschikt is om hier, om op het vasteland, nagevolgd te worden. Bovendien is het geheele karakter van den tijd waarin wij leven buitengewoon. Het onderwerp der tegenwoordige beraadslaging, de voorwaardelijke toelating van vreemdelingen, waaromtrent men vroeger misschien volstaan kon met eene voorziening in buitengewone omstandigheden, schijnt thans eene duurzame voorziening te eischen. En mogt dit later blijken niet zoo te zijn, mogt zich binnen weinige jaren eene aanmerkelijke verbetering in den toestand van Europa voordoen, dan zal men altijd op deze wet kunnen terugkomen.

Nog omtrent drie punten wensch ik een enkel woord in het midden te brengen. De Vergadering zal bemerken dat ik mij met de wet vereenig. Bij deze verklaring behoud ik evenwel de vrijheid om zoodanige amendementen als mij nader wenschelijk zullen voorkomen, te helpen goedkeuren.

Omtrent het eerste punt, de verpligting van den Staat

tot *gastvrijheid*, zal ik zeer kort zijn. Ik ben, evenmin als zoovele sprekers die mij zijn voorafgegaan, een vriend en voorstander eener algemeene en onvoorwaardelijke gastvrijheid van den Staat. Een lid[1], die zich ten spreuk schijnt gemaakt te hebben: *ridendo dicere verum, quid vetat?* heeft de gastvrijheid onzer voorouders niet zoo breed uitgemeten als door andere sprekers geschied is. Het resultaat der discussiën over dit punt trek ik aldus te zamen en meen daarmede aan onze voorouders niet te veel en niet te weinig eer te geven. Zij hebben den roem van gastvrijheid inderdaad verdiend; zij hebben, in verband met de belangen van den handel en vooral ook met hunne godsdienstige en politieke sympathiën, eene gastvrijheid uitgeoefend, die, in sommige opzigten, tot de schoonste herinneringen onzer geschiedenis behoort; zij hebben de gastvrijheid uitgestrekt tot zoodanigen waarvoor zij geene sympathie hadden, en jegens dezen eene voor die tijden zeldzame verdraagzaamheid aan den dag gelegd; maar zij hebben ook getoond zeer wel bekend te zijn met de middelen en met het regt om zich van vreemdelingen te ontslaan, gevaarlijk voor de rust van den Staat en de veiligheid der burgers. Inderdaad, gastvrijheid onderstelt het regt om zijn huis te sluiten. Zoodra gastvrijheid een regt en niet eene gunst wordt, is zij als deugd niet meer denkbaar.

Mijn tweede punt betreft de niet-uitlevering van vreemdelingen, wegens een *zuiver politiek misdrijf*. Het is zeer moeijelijk zich een juist denkbeeld te maken van een *zuiver* politiek misdrijf. Ik heb bij deze gelegenheid hooren

---

[1] De Heer Costerus.

afkeuren de handelwijs van onze voorouders, die de moordenaars van Karel I van Engeland uitgeleverd hebben. Ik zeg niet dat ik die handelwijs goedkeur, maar zij toont dat de uitdrukking *politiek misdrijf* voor zeer ruime uitlegging vatbaar is, en het zuiver politieke had zich althans in eene vreesselijke daad geopenbaard. Men maakt zich nu zeer zonderlinge denkbeelden van zuiver politieke misdrijven. Als iemand roof, moord of diefstal begaan heeft, ja dan zal hij uitgeleverd kunnen worden; maar, als iemand, door het prediken van verderfelijke leerstellingen, duizenden aanzet tot het begaan van zeer onzuivere politieke misdrijven, tot daden die op het onheil van ontelbaar velen moeten uitloopen, wordt hij, indien hij slechts de sluwheid heeft om, terwijl hij anderen opzet, zich zelf van alle deelneming te onthouden, voor een eerbiedwaardig persoon gehouden, door wiens uitlevering bijkans heiligschennis zou worden gepleegd. Ofschoon er een tijd zal komen, waarin men daaromtrent andere denkbeelden zal hebben, is, in den tegenwoordigen stand van zaken, dergelijke vrijheid om niet uit te leveren volstrekt noodig. Nu in het volkenregt van Europa de politieke misdadigers van heden morgen als wettig Gouvernement erkend worden, nu is het goed dat men niet tot uitlevering der wettige Gouvernementen van gisteren, die men heden officieel onder de politieke misdadigers telt, verpligt zij. — Aan den anderen kant is het wenschelijk dat het Gouvernement de magt in handen hebbe om hen uit het land *te weeren*, die leerstellingen verkondigen gevaarlijk voor de rust van den Staat. En hier moet ik opnemen eene door een voorgaand spreker[1] geopperde aanmerking, die welligt indruk gemaakt

[1] De Heer VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT.

heeft. Hij zeide veel minder bevreesd te zijn voor lieden als Ledru-Rollin, Proudhon, Louis Blanc, die Socialistische en Communistische leerstellingen komen verkondigen, dan voor benden van zoodanige lieden, die, in blaauwlinnen kielen gekleed, zelven het Communisme in praktijk komen brengen. Ik ben van een tegenovergesteld gevoelen. Zij die het Communisme dadelijk komen uitoefenen, zullen bij de geheele Natie tegenstand vinden; zij die het slechts komen verkondigen, zullen door fraaije woorden misschien zeer velen verleiden. — Nog een woord over artikel 13, waarbij aan de Regering de bevoegdheid gegeven wordt om aan den vreemdeling, wegens redenen van staat, eene bepaalde plaats in het Rijk tot verblijf aan te wijzen. Ik acht dit eene zeer nuttige bepaling. De Regering heeft zich, te regt, beroepen op de ondervinding van vroegere jaren. Tijdens de vereeniging met België heeft ons Gouvernement met oogluiking en welgevallen geduld, dat in de nabijheid van het gebied eener bevriende Mogendheid door herwaarts geweken vreemdelingen tegen haar zamengespannen werd. Men heeft daarvoor leergeld betaald. Men heeft ondervonden dat, door lijdelijk op Nederlandsch grondgebied de ondermijning van een ander Gouvernement te aanschouwen, men aan zijn eigen val bevorderlijk was.

In de laatste plaats, en dit is mijn derde punt, moet ik eene uitdrukking opnemen, in de Memorie van Beantwoording door den Minister van Justitie gebezigd.

« De Kamer heeft, in de 3de alinea harer aanteekeningen op art. 8 van het eerste ontwerp, aanmerking gemaakt op de daarin voorkomende woorden: « *op Onzen last* » en den wensch te kennen gegeven,

dat men voor goed mogt afzien van het gebruik om in de Nederlandsche wetten op die wijze den Koning aan te duiden. »

Ik verlang niet dat aan dien wensch gehoor gegeven worde en ik kom op tegen de voorstelling alsof het hier een gevoelen van *de Kamer* gold. De Minister heeft niet in het oog gehouden dat het Verslag der Commissie van Rapporteurs thans, gelijk het geachte lid uit Leiden zich vroeger uitdrukte, enkel is eene compilatie van individuële opiniën, die in de afdeelingen geuit zijn. Ik protesteer dus, wanneer men zegt dat het bedoelde gevoelen de meening der Kamer is en verklaar met de Regering te hechten aan de uitdrukking die thans gebezigd wordt. Zij, die op deze uitdrukking aanmerking gemaakt hebben, beroepen zich op art. 104 der Grondwet. Het onderscheid is schijnbaar gering, daar de wet nooit tot stand gebragt kan worden dan door overleg van den Koning met de Staten-Generaal; maar inderdaad is het van groot gewigt, want het geldt een beginsel, namelijk dat de Koning « *bepaalt* wat regt zal zijn, na overleg met de Staten Generaal. » Wat betreft het argumenteren uit de uitdrukking *wetgevende magt*, zoo als die in het bedoelde artikel der Grondwet voorkomt; in alle Constitutiën zijn uitdrukkingen ingeslopen, waarmêe, zoo men ze isoleert, de geheele Constitutie weggeredeneerd wordt. Art. 104 moet in verband worden beschouwd met art. 11: zoo het op zich zelf genomen in liberalen zin wordt uitgelegd, is er, in den zin van art. 11, geen Koningschap meer. De eene bepaling der Grondwet moet in verband beschouwd worden met de andere; de uitdrukkingen der Grondwet moeten, zoo als de Minister van Justitie hier

gedaan heeft, opgevat worden in den zin en den geest van den Staat waarin wij leven. Het is mijne bedoeling niet eene discussie over dit punt uit te lokken; maar alleen te protesteren daartegen, dat men het door mij bestreden gevoelen heeft voorgesteld als dat *der Kamer*.

Ik eindig met eene personele aanmerking niet tegen, maar over den Minister, die dit wets-ontwerp heeft ingeleverd. Over het algemeen betreur ik dat de periodieke drukpers zooveel berigten mededeelt, die later blijken onnaauwkeurig te zijn geweest; nu verheugt het mij dat menige door de nieuwsbladen verspreide tijding onwaar is. Het zou mij hoogst aangenaam zijn omtrent den Minister van Justitie te vernemen, dat hetgeen de dagbladen onlangs gemeld hebben onjuist is, en dat het *potius ostensus quam datus* op hem niet van toepassing zal zijn.[1]

In de zitting van 21 Julij werd beraadslaagd over een amendement van den Heer THORBECKE; strekkende om in Art. 12, voor « de uitzetting op Onzen last heeft alleen plaats om redenen van staat en niet in eenig bijzonder belang » te lezen: « de vreemdeling, gevaarlijk voor de publieke rust kan op last des Konings worden uitgezet. »

Hieromtrent voerde ik het woord.

Ik heb voor een enkel oogenblik het woord gevraagd, niet om mij te verzetten tegen het amendement in het algemeen; integendeel ik zal gaarne den loop der discussie

---

[1] Weinige dagen later nam de Minister, tot leedwezen van velen, zijn ontslag.

afwachten, om nader te worden ingelicht. Ik heb eenig welgevallen in het amendement, omdat ik geene bijzondere voorliefde gevoel voor de uitdrukking « redenen van staat, » « staatsbelang. » Ik houd dergelijke uitdrukkingen voor gevaarlijk. De woorden van Louis XIV « l'État c'est moi » zijn thans, in den grond der zaak, de leus bijna van iedereen, wanneer het op eene definitie van den Staat aankomt. Wat mij minder bevalt, is de bijvoeging « *op last des Konings*, » in plaats van « *op Onzen last.* » Ik beschouw deze verandering eenigzins als een vreemd element in onze wetgeving; als een element dat hier te lande zich niet heeft gevestigd en nog niet is gelegitimeerd — het is van Belgischen oorsprong — dat nog niet is toegelaten en dat, indien het toegelaten was, naar mijn inzien, weder spoedig over de grenzen zou behooren te worden gezet.—Ik zal hier niets meer van zeggen, om drie redenen. De eerste, omdat ik mijne denkbeelden daarover reeds eergisteren uiteengezet heb. De tweede, omdat ik thans liever den Minister van Justitie zou willen hooren, die zeker het gevoelen der Regering omtrent dit punt zal openleggen. De derde reden is, dat de zaak reeds door deze Vergadering is beslist, want in artikelen 10 en 11 heeft zij haar zegel aan de uitdrukking gehecht. Het verwondert mij dat aan het geachte lid uit Leiden deze bijzonderheid is ontgaan. Wanneer zijn amendement wierd aangenomen, zou men in de wet twee strijdige beginselen opnemen. Dit is eene soort van *Vermittlung der Extreme*, die wel eenigzins ligt in den grondtoon van onzen tijd, maar toch niet kan vallen in de bedoeling van het lid uit Leiden, die altijd eenheid van redactie en beginsel gewild heeft.

Intusschen doet het mij leed dat ik mij op dit *pre-*

judicium beroepen moet. Ik wenschte dat deze quaestie zuiver wierd uitgemaakt. Wanneer het amendement niet wordt aangenomen, zal er altijd twijfel bestaan waarom het is afgekeurd. Indien de voorsteller mogt goedvinden het te wijzigen, zou ik hem verzoeken te wachten, tot dat de Minister van Justitie zich omtrent de woorden: « op Onzen last » zal hebben uitgelaten.

—

De Heer SLOET TOT OLDHUIS stelde een subamendement voor, om *op last des Konings* te veranderen *op Onzen last*.

Na den Heer THORBECKE en den Minister van Justitie te hebben gehoord, rekende ik mij tot eene enkele aanmerking verpligt.

Ik heb het woord gevraagd om even de door het lid uit Leiden en den Minister van Justitie gemaakte aanmerkingen te beantwoorden; in het geheel niet om over het hier in behandeling zijnde punt te twisten. In de discussie zelve wil ik niet treden en deze teedere quaestie niet compliceren. Mijne bedoeling is alleen geweest te protesteren tegen de in de Memorie van beantwoording voorkomende uitdrukking, alsof het de wensch *der Kamer* was geweest, dat men voor goed mogt afzien van het gebruik om in de Nederlandsche wetten op de wijze als in de hier bedoelde artikelen plaats vond, den Koning aan te duiden. Uit de zoo even gehouden redevoering is wederom op te maken hoe belangrijk dergelijke discussiën zijn, daar zij dienen om langzamerhand kennis te erlangen waarin men met elkander overeenkomt, en waarin men van elkander verschilt. Bijv. de redenaar uit Leiden heeft bij eene vroegere gelegenheid ontkend dat de in de Grondwet voorkomende uitdrukking: « De

Kroon der Nederlanden » gelijk staat met die van « Souvereiniteit », en nu ontkent hij dat de Koning bepaalt wat regt zijn zal, na gemeenschappelijk overleg met de Staten-Generaal. Dit laatste is eene door het Gouvernement gebezigde uitdrukking. Het systema, dat de Koning in Nederland Souverein is en bepaalt wat regt is, na gemeenschappelijk overleg met de Staten-Generaal, noemt de redenaar uit Leiden een individuëel gevoelen, en hij zou zich verwonderen, indien nog een ander lid in deze Vergadering dit gevoelen beaâmde. Indien geen enkel lid der Vergadering het beweren van dien redenaar afkeurt; indien ik alleen met den Minister overeenstem, ik zal het mij getroosten, met het oog op de Natie en met de Grondwet in de hand. — Ten slotte wil ik nog een enkel woord tot den Minister rigten. Deze zag niet in dat de behandeling dezer quaestie op dit oogenblik noodig was, en meende dat dit tijdverspillen zou zijn. Tegen die uitdrukking moet ik opkomen. Mijns inziens moet de Regering, wanneer zij meent dat eene gewigtige bepaling der Grondwet in de Kamer aangevallen wordt, zich ten allen tijde tegen dergelijken aanval verzetten. Dit is geen tijdverspilling. Men heeft in vorige tijden te dikwerf gezien welke droevige gevolgen het stilzwijgen der Regering, wanneer de gronden van het Staatsregt aangerand werden, gehad heeft.

Het subamendement werd met 38 tegen 24 stemmen aangenomen; daarna het amendement zelf met 50 tegen 12.

De geheele wet met 51 tegen 12.

XII.

INTERPELLATIE

OVER

HET AL DAN NIET BESTAAN VAN EEN MINISTERIE.

A.

ZITTING VAN 17 JULIJ 1849.

AANVRAAG OM VERLOF.

** Sedert 1829, (*Ned. Gedachten* I. 100, II. 16, III. 7 en *passim*) heb ik telkens de onmisbaarheid betoogd van een homogeen Ministerie; van zamenstemming en zamenwerking der hoogste ambtenaren op eenheid van beginselen en inzigten gegrond. Een Ministerie uit eensgezinde personen gevormd die, onmiddelijk onder den Koning werkzaam, zijne handelwijs toelichten en ontvouwen, met de kracht die alleen innige overtuiging verleent (*Adviezen in de Dubbele Kamer van* 1840, blz. 116). Na eene Grondwetherziening waarbij zooveel beloofd was, mogt op de aanvankelijke vervulling althans van de beloften hieromtrent rekening worden gemaakt. Eene interpellatie desaangaande kwam mij pligtmatig voor, toen, meer dan ooit, eenheid en leiding gemist werd.

In deze Zitting werd het vereischte verlof aldus door mij gevraagd.

Een geacht lid dezer Vergadering heeft gisteren verlof gevraagd en bekomen om over een zeer belangrijk punt eene vraag tot de Ministers te rigten. Ik hoop heden even gelukkig te zijn, ten aanzien eener vraag die mij en, naar ik geloof, een aantal leden der Vergadering, zeer ter harte gaat. Ik wenschte verlof te bekomen om, op een nader te bepalen dag, aan de Ministers inlichtingen te vragen omtrent de beteekenis in hun oog en de toepassing van de artt. 53 en 73 der Grondwet, of, om mij terstond duidelijker en bepaalder uit te drukken: ik wenschte inlichtingen te vragen omtrent het *al dan niet bestaan van een homogeen Ministerie hier te lande, in verband met de werkzaamheden der Kamer*.

Ik vind daartoe aanleiding in hetgeen bij de afgeloopen discussie in de verleden week is voorgevallen; in de wederkeerige beschuldigingen, ik geloof geen zachter woord te kunnen gebruiken, in de wederkeerige verwijten van eenige leden dezer Kamer en een Minister, omtrent de traagheid, die oorzaak zou zijn dat er in de Kamer zoo weinig afgedaan werd. Ik geloof dat het feit als zoodanig aan geen wederspraak onderhevig is. Dat er weinig verrigt is, dat er weinig verrigt wordt, is een historisch feit, dat geconstateerd is, en ik ben het volkomen eens met hetgeen in den loop der discussiën gezegd is dat het niet lang kan of zal duren of er zal bij de Natie eene zeer ernstige klagte deswege ontstaan. Nu versta ik door de Natie, niet degenen die in den laatsten tijd zeer ongeroepen zich tot organen der Natie op den voorgrond geplaatst hebben, maar die kern der bevolking, welke de kracht der maatschappij uitmaakt en waarvan ik wenschelijk acht, en hoop en verwacht, dat zij eindelijk haar aandacht zal vestigen op de wezenlijke belangen en

regten van het Volk. De vraag, die in de afgeloopen discussie aangeroerd werd was deze: welke is de oorzaak van dit weinig verrigten, en is die te vinden in de traagheid van de Ministers of in de traagheid van de Kamer?

Is die te vinden in de traagheid van de Ministers? Ik moet erkennen, — daargelaten of in het een of ander bijzonder geval de ontwerpen of antwoorden te laat ontvangen zijn, — maar wat de zaak in het *algemeen* betreft, dat ik geen dergelijk verwijt aan een der Ministers kan doen. Ik meen niet in twijfel te kunnen trekken den ijver, dien zij gestadig aan den dag gelegd hebben. Ik zou waarlijk niet wenschen hun een verwijt van traagheid te doen. Ik kan zeer goed begrijpen de gevoeligheid van den Minister van Binnenlandsche Zaken over dergelijk verwijt; ik beaêm gaarne wat onlangs door hem gezegd werd, dat van niemand het onmogelijke mag worden gevergd. Het komt niet te pas van een Gouvernement te vorderen dat het in onderwerpen van wetgeving werke op de klok. Een Ministerie behoeft niet zijne zoo gewigtige en moeijelijke taak af te werken als een kind op school, dat, ter afdoening in een dag of in eene week, een *pensum* ontvangt.

Ligt dan de schuld bij de Kamer, is aan ons de traagheid te wijten? Ik betuig niet te weten wat van de Kamer meer verlangd wordt. Wij zijn, onmiddelijk toen er ontwerpen van wet inkwamen, bij elkander gekomen. Met den meesten spoed, die vereenigbaar is met eene overweging geëvenredigd aan het belang van het ontwerp, zijn de wets-ontwerpen in de sectiën behandeld.

Er wordt tegenwoordig veel gesproken van een *negatief* vermogen door deze Kamer aan den dag gelegd; men zegt dat zij niets positiefs heeft verrigt. Ik acht eene beschuldi-

ging hierover onverdiend. Wij bewijzen even groote dienst aan het land, wanneer wij een slecht wets-ontwerp verwerpen, als wanneer een goed wets-ontwerp aangenomen wordt. Trekt men de opregtheid van onze overtuiging in twijfel? of verlangt men dat wij slechte wetten aannemen, om den schijn te hebben van werkzaam te zijn?

Dikwijls heeft men zich over de vorige Kamer beklaagd, dat menigeen wetten aannam, waarvan hij de afkeurenswaardigheid betoogd had. Dit voorbeeld behoeft door ons niet te worden gevolgd. Maar zou men dan begeeren dat wij ter bespoediging gebruik maakten van het regt van initiatief? Ik wensch dat regt niet ter zijde te stellen. Bij zoodanige behandeling of niet-behandeling van zaken zal de Kamer zich welligt gedrongen zien het te gebruiken. Maar wanneer wij dit reeds nu gedaan hadden, en wanneer dan menigvuldige bezwaren geopperd waren, die eene afstemming ten gevolge hadden, of wanneer het voorstel door de Eerste Kamer verworpen werd, en wanneer het bleek dat wij na veel omslag niets tot stand gebragt hadden, ook dan zouden wij beschuldigd worden, ofschoon ook ten onregte, dat wij van het initiatief gebruik hadden gemaakt, in plaats van de ontwerpen af te wachten die de Regering ons zou voorgelegd hebben.

Ik acht dat die verwijten ongegrond zijn, weinig nut hebben, en veeleer nadeel kunnen stichten. Groot nadeel, ook omdat zij doen voorbijzien de *ware* oorzaak van het kwaad.

Naar die oorzaken onderzoek te doen is pligt. Ik vind ze in den aard en de zamenstelling van het Ministerie. In de zamenstelling, in zoover die niet overeenkomt met den aard van een homogeen Ministerie. Aldus stel ik terstond alle personele quaestiën ter zijde. Ik vraag zelfs niet of de

beginselen der Ministers overeenkomen met de beginselen die ik verdedig.

Evenmin is er quaestie van het opdringen van een Ministerie of van Ministers aan de Kroon. De vraag die ik wensch te doen geldt enkel en alleen *den aard en het wezen van een homogeen ministerie*. Daarop wensch ik dat de aandacht dezer Kamer worde gerigt.

En nu wensch ik te handelen geheel in den geest van art. 97 van het Reglement van Orde. Het is een nieuw punt, wij hebben daaromtrent nog geen ervaring, maar het schijnt dat men in geen uitvoerige ontwikkeling moet treden bij het vragen van verlof. Ik zeg in geene *uitvoerige* ontwikkeling; want dan zou men op eene indirecte en slinksche wijze reeds datgene doen, waarvan het twijfelachtig is of het door de Kamer zal worden vergund. Maar art. 97 verlangt toch *eenige* ontwikkeling, als ware het eene schets der redenering waaruit de vraag ontleend wordt; want anders zouden de ministers onvoorbereid moeten antwoorden, waartegen men juist een waarborg begeert. Ik bepaal mij dus enkel en alleen bij eene korte opgave van hoofddenkbeelden. — Een homogeen ministerie is naar mijn inzien *onmisbaar* in een constitutionelen Staat. Door een homogeen ministerie versta ik een bewind hetwelk, op grond van *eenheid van beginselen*, naar een vast beraamd *plan* te werk gaat, en daardoor den invloed verkrijgt en behoudt, die met de roeping en waardigheid van een Gouvernement overeenkomt. Zoodanig homogeen Ministerie is onmisbaar en wel in verband vooreerst met de *regten der Kroon*, ten andere met de werkzaamheden der *Staten-Generaal*, ten derde met de beloften bij de *Grondwetherziening* gedaan, en

eindelijk met de duidelijke bepalingen en den onmiskenbaren geest der *Grondwet*. Zoodanig homogeen ministerie, in ieder Constitutioneel Bewind en bepaaldelijk hier te lande onmisbaar, bestaat thans in Nederland *niet*. Ook dit is een historisch feit. Althans de homogeneïteit is niet kenbaar geworden, indien ze bestaat; en er zijn een aantal verschijnselen waaruit het tegendeel schijnt te kunnen worden ontleend. Opheldering is voor de Kamer niet overtollig. Ten gevolge van het gemis van zoodanig onmisbaar homogeen Ministerie, zijn wij in groote ongelegenheid geraakt. Daaromtrent behoef ik in geen lang betoog te treden: het geldt de zwarigheden waarvan ik gewag maakte; dat er geen voortgang, geene behoorlijke afdoening van zaken plaats heeft. — Hier zie ik op hetgeen tot dusver in de zitting der Kamer verrigt *is*, en vraag: wat *zal* er nog worden verrigt? Wij staan reeds digt genoeg bij het einde der zitting, om te kunnen inzien dat waarschijnlijk niet éene der groote aangelegenheden die aan deze Kamer zouden voorgelegd worden, zal afgedaan zijn.

Als bijna zeker, kunnen wij aannemen dat noch de kieswet, noch de provinciale wet, noch de gemeente-wet, noch de wet op het onderwijs, zullen tot stand komen. Als ons gevraagd zal worden wat wij eigenlijk gedaan hebben, zullen wij moeten antwoorden: *niets, niets, niets!* Aldus zullen wij met weinig aangename en inderdaad onaangename herinneringen van deze zitting huiswaarts keeren. Napoleon zeide, toen hij, na den eersten glansrijken veldtogt, het leger van Italie ontbond: «Soldats! vous pourrez dire un jour: et moi aussi, j'étais à l'armée d'Italie.» Wij zullen moeten zeggen dat wij tot de vergadering behoord hebben die eene wet gemaakt heeft voor de *vermi-*

celli- en macaroni-fabrieken, en over de *Pharmacopoea Neerlandica* of *Nederlandsche Apotheek*.

Deze zaak heeft eene belagchelijke zijde, maar, naar gelang van die belagchelijkheid, ook een meer ernstigen kant. De verantwoordelijkheid rust niet enkel op het Ministerie, ook op ons. Het is niet genoeg, zoo wij met ijver en getrouwheid de wets-ontwerpen hebben nagegaan. Wanneer iemand ons gemoedelijk rekenschap afvraagt, en wij zeggen: ik ben trouw in de sectiën geweest, ik heb geene vergadering gemist, ik heb menigwerf het woord gevoerd, ik heb het Constitutioneel geduld tot vervelens toe in beoefening gebragt, — hij zal ons te gemoet kunnen voeren: Ik vraag naar geene bijzonderheden, maar naar den gang der zaken, wat de groote belangen van het Vaderland betreft. Wist gij dan niet dat in den Staat de springveêr van het Bewind ontbrak? Ik neem voor dit intellectueel onderwerp een materiële vergelijking. Wist gij niet dat de spoortrein niet in beweging gebragt wordt, als ze niet aan een locomotief gehecht is?

Het is meer dan tijd dat de aandacht van deze Kamer, van het Ministerie en van de Natie op deze aangelegenheid worde gevestigd. Ik wensch daarom verlof te erlangen om, op een nader te bepalen dag, aan de Ministers inlichtingen te vragen omtrent *de beteekenis en toepassing van artt.* 53 *en* 73 *der Grondwet, nopens het bestaan van een homogeen Ministerie, in verband vooral tot de werkzaamheden dezer Kamer.*

Daar niemand eenige bedenkingen in het midden bragt, werd het gevraagde verlof toegestaan.

INTERPELLATIE

OVER

HET AL DAN NIET BESTAAN VAN EEN MINISTERIE.

B.

ZITTING VAN 27 JULIJ 1849.

*** *Ministerie* kan alleen een *homogeen* Ministerie worden genoemd. Anders zijn er *Ministers*, maar geen *Ministerie*.

—

Ik moet op dit oogenblik wel een zeer levendig besef hebben van de uitgestrektheid der pligten en regten van den vertegenwoordiger van het volk; ik moet wel zeer doordrongen zijn van het gewigt dat een met algemeene stemmen en onmiddelijk door de Kamer verleend verlof aan mijne interpellatie bijzet, om niet eenigermate verlegen te zijn, nu ik, niet aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, maar aan het Ministerie, eene vraag rigt, die de teederste en gewigtigste belangen van het Vaderland omvat. Ik wil gaarne erkennen dat, indien de keuze aan

10

mij stond, ik, veel liever dan die vraag in den plegtigen vorm van eene constitutionele interpellatie te formuleren, aan de leden van het Ministerie als bijzondere personen eene aanvrage, eene bescheidene aanvrage om inlichtingen en om teregtwijzing zoude rigten. Dit gevoel zal voor mij eene dubbele reden zijn om bij het spreken den eerbied in acht te nemen, welke mij tegenover de vertegenwoordigers der Kroon betaamt, en ik verheug mij er reeds terstond te mogen bijvoegen dat ik alles, wat eenigzins, in een minder gunstigen zin, personaliteit mag worden genoemd, ter zijde zal stellen, en dat het, naar mijne bedoeling — indien ik mij met juistheid zal uitdrukken — niet, zoo als men dit gewoonlijk opvat, om een levensquaestie voor het Ministerie, maar veeleer om verlevendiging te doen is. Het geldt eene levensquaestie voor den Nederlandschen constitutionelen Staat.

Om aan de bedoeling van art. 97 van ons Reglement van Orde en aan hetgeen bij dergelijke interpellatie over zulk een gewigtig onderwerp in andere landen geschiedt, te voldoen, zal ik nader ontwikkeling moeten geven aan de denkbeelden die ik in eene vorige zitting op den voorgrond heb gesteld. Ik heb het voornemen mij met de meeste getrouwheid aan die denkbeelden te houden en, indien er tusschen mij en het Ministerie strijd is, zal er van mijne zijde op eene loyale wijze strijd worden gevoerd. Ik heb, daargelaten het kaliber van mijn geschut, geene enkele gemaskeerde batterij.

Een van onze medeleden, voor wien ik bijzondere hoogachting gevoel, en die de gaaf bezit om dikwijls in eene zeer eenvoudige vraag een zeer behartigenswaardigen wenk neêr te leggen, heeft mij gevraagd, onmiddelijk na-

dat ik in eene vorige zitting de gronden voor mijne interpellatie had aangegeven, of ik, ter ontwikkeling, niet wel een uur zoude noodig hebben. Ik heb toen geantwoord: het is mij ten eenen male onbekend. Nu antwoord ik er dit bij: ik zal trachten zoo kort, zoo beknopt mogelijk te zijn, ik zal alle quaestiën die tot het onderwerp in geen onmiddelijk verband staan, afsnijden, en, aan den anderen kant, zal ik trachten te doen blijken dat ik gedaan heb wat van mij kan worden gevergd; dat ik heb gepoogd mij te stellen op de hoogte van het onderwerp, en, met het oog op de waardigheid van de Kamer en het Ministerie, de vraag opzettelijk en naar vermogen heb bestudeerd.

Ik begin met de definitie van een *homogeen Ministerie*. Ik meen alsnog dat de definitie die ik heb gegeven juist is. Een homogeen ministerie is een bewind gegrond op eenheid van politieke denkwijs. Ziedaar het levensbeginsel. Van die eenheid uitgaande, heeft het een vast plan, een stelselmatig ontwerp in de maatregelen die het voordraagt. Ziedaar de openbaarwording. En eindelijk, dit eensgezind Ministerie, hetwelk te werk gaat naar een vast en welberaamd plan, verkrijgt aldus en behoudt den invloed die met de roeping en de waardigheid van elk Gouvernement overeenkomt. Ziedaar de vrucht.

Nu begin ik met af te scheiden hetgeen niet tot het onderwerp behoort. Vooreerst, de zeer belangrijke vraag of het voor een homogeen Ministerie noodig, althans wenschelijk is aan het hoofd daarvan geplaatst te zien één persoon, een *minister-president*. Ik laat dit punt geheel ter zijde. In de *Bijdrage* van het hooggeachte lid uit

Leiden leert men dat het bestaan van een minister-president tot een aantal moeijelijke vraagpunten aanleiding geeft. — Er is eene andere quaestie die ik ook afsnijd, en die evenwel op velerlei wijze met mijn onderwerp in verband is; de vraag namelijk of wij tot dusverre in den constitutionelen zin *Ministers* gehad hebben, en of de aanmerking niet juist is dat onze Ministers te veel geweest zijn administrateurs, te weinig staatslieden, te veel — indien ik mij zoo mag uitdrukken, — *chefs de bureau?* Ik wil daarmede niet in het minst ongelijk doen aan zoovele bekwame mannen die bij ons in het Ministerie geweest zijn; maar zij zouden zelf moeten erkennen dat de wijze van inrigting hier te lande, de routine waarin men is vervallen, hun dikwijls het ontwikkelen der talenten van Staatsman belet heeft. Deze quaestie stel ik veilig ter zijde en vraag alleen: is het noodig dat in Nederland besta een homogeen Ministerie, dat is, een bewind dat, door eenheid van beginselen, naar een vast welberaamd plan te werk gaande, den invloed verkrijgt en uitoefent, die met de waardigheid en de roeping eener Regering overeenkomt?

En nu kom ik al dadelijk tot het tweede punt. Ik heb gezegd zulk een homogeen Ministerie is *onmisbaar.* En wel vooreerst om *de regten van de Kroon.*

Ik wil hier weder eene zeer moeijelijke, zeer teedere vraag afsnijden, de betrekking namelijk van een homogeen Ministerie tot den *persoon* des Konings. Indien ik daaromtrent, met openhartigheid en met bescheidenheid, mijne denkbeelden in het midden brengen mag, geheel en al theoretisch, geheel en al volgens den aard van het Constitutioneel Bewind, dan is, dunkt mij, de voortreffelijkheid van een ho-

mogeen Ministerie in zijne betrekking tot den persoon des Konings juist hierin gelegen, dat, indien de Vorst niet wenscht zich persoonlijk met de Regering bezig te houden, het Ministerie den persoon des Konings eenigermate vervangt; indien hij verder mogt gaan dan zijne Constitutionele bevoegdheid, het Ministerie tegen die overschrijding een dam vormt, en dat eindelijk, wanneer een land zoo gelukkig is eenen Koning te bezitten die kracht en talenten heeft om de hooge aangelegenheden naar eisch te behartigen, en de Regering persoonlijk uit te oefenen, het Ministerie dergelijken Koning in staat stelt om zijne roeping te volbrengen, en een uitnemend orgaan is voor den regtmatigen invloed van de Kroon. Ook deze vraag laat ik geheel ter zijde, en, om nu te toonen hoe ik mij beijver om beknopt te zijn, wil ik nog eene vraag afsnijden, die, indien ik ze aanroerde, tot vele en strijdige beschouwingen aanleiding zoude kunnen geven. Ik wil niet in het allerminst treden in de vraag omtrent den aard en de uitgestrektheid van het Koninklijk gezag, omtrent de beteekenis van art. 11 der Grondwet, en wat dies meer zij. Het geachte lid uit Leiden heeft in eene vorige vergadering de goedheid gehad mij te berigten dat mijne denkbeelden over Souvereiniteit die waren welke in de Duitsche Monarchiën vòòr het jaar 1848 bestonden. Ik zal dit in het midden laten; intusschen ben ik dank schuldig aan deze Kamer voor de moeite die zij aan mijne constitutionele vorming heeft te koste gelegd. Zes weken geleden heeft het geëerd lid uit Almelo beweerd dat ik zestig jaren ten achteren was; en nu ben ik maar één jaar ten achteren; er is derhalve voor mij nog mogelijkheid om te geraken op de hoogte van den tijd. Maar, Mijne Heeren, al die quaestiën omtrent de

uitgestrektheid van het Koninklijk gezag laat ik daar. Ik spreek immers tot eene Vergadering waarin geen enkel lid niet de instandhouding verlangt der koninklijke magt. Iedereen eerbiedigt het Monarchaal gezag. Iedereen wil, bij het toezigt en *veto* der Staten-Generaal, ten minste eenige leiding, eenigen invloed, eenige magt ook van de Kroon. Ieder lid verlangt ten minste eene *uitvoerende magt;* eene uitdrukking waardoor het denkbeeld van ondergeschiktheid vervalt. Eene magt zonder zelfstandige werking, eene magt die een werktuig is geworden, is eigenlijk geene magt meer. Wij willen dus eene uitvoerende magt, hoedanig ook; wij willen dat er bij de Kroon eenige invloed, eenig gewigt, eenige magt zij.

Nu vraag ik, hoe zal de Kroon invloed uitoefenen op de Kamer, indien er geen homogeen ministerie bestaat? Dit is het eenig orgaan, het eenig intermediair waardoor de Kroon dien invloed uitoefenen kan. Ik spreek niet van materiëlen invloed, van het indienen van voorstellen van wet; ik spreek van morelen invloed, en dan vraag ik: is het mogelijk, is het denkbaar dat het Koningschap zedelijke kracht uitoefene op de Kamer en de Natie, wanneer het eenig werktuig, het eenig orgaan, het eenig intermediair van kracht beroofd is? Wij hebben dezer dagen aangenomen — en ik verheug mij daarover — zeer belangrijke wetten, maar ik mag met bescheidenheid zeggen, laat ons niet vergeten dat, indien wij spreken van *prestige* van de Kroon in een goeden en redelijken zin, de uiterlijke luister nooit mag strekken om magteloosheid te verbergen, maar enkel ter verhooging van zedelijke kracht. Laat ons niet vergeten — ook de laatste jaren hebben het ons geleerd — dat de vastheid der troonen niet ligt in het goud, ook niet

in het staal, maar alleen in zedelijke kracht. En nu kan de Koning, ik spreek niet van den Koning als individu, maar de Koning als vertegenwoordiger van het Koningschap, de Koning als *persona moralis*, als hoofd van het constitutioneel Bewind, kan geen zedelijke kracht uitoefenen zonder een homogeen ministerie. Het niet bestaan van een homogeen ministerie is derhalve aan de wegcijfering van het Koningschap gelijk.

Ik kom tot de tweede reden der onmisbaarheid van een homogeen ministerie, ontleend uit het verband dezer instelling tot de *werkzaamheden en roeping der Kamer*.

Hier stel ik alweder eene zeer belangrijke quaestie ter zijde; de vraag namelijk of een Ministerie altijd de meerderheid in de Kamer moet hebben; of, naar het constitutionneel beginsel, een ministerie, *zoodra* het geen afdoende meerderheid heeft, aftreden moet? Ik zou dit zoo onbepaald niet aannemen, doch laat die quaestie in het midden. Hetgeen ik aan een niet homogeen ministerie verwijt, is niet dat het de meerderheid niet heeft, maar dat het zich in de onmogelijkheid stelt de meerderheid te verkrijgen. Ik spreek niet van de meerderheid voor deze of gene wet, maar van den zedelijken invloed waardoor het Ministerie eene meerderheid heeft in de Kamers, ter behoorlijke regeling en afdoening van de groote aangelegenheden des lands.

Ziedaar het kenmerk van een homogeen Ministerie; niet dat het altijd de meerderheid heeft, maar dat het naar de meerderheid streeft; naar die meerderheid, welke den boventoon, de overhand, het overwigt in de Kamers aan het Bewind geeft. Om te regeren, moet het Ministerie in de Kamers hebben eene meerderheid die het regelma-

tig ondersteunt; eene meerderheid die, met de beginselen van het Ministerie bekend en eensgezind, aan dit Ministerie kracht en bijstand verleent; eene partij die, in zaken van mindere aangelegenheid, somtijds individuële begrippen en meeningen (nooit beginselen), die hare eigenliefde of bedilzucht althans, ten offer brengt aan de instandhouding en waardigheid van het Gouvernement. Nu weet ik zeer goed — en de ondervinding heeft het in menig land geleerd — dat die meerderheid door slechte middelen kan worden verkregen, maar geen lid dezer Vergadering zal mij het onregt doen te denken dat ik dergelijke middelen goedkeur; ik zeg alleen dat het ondenkbaar is op den duur de aangelegenheden van een land naar de eischen van een Constitutioneel Gouvernement te bestieren, wanneer het Bewind den boventoon en het overwigt in de Kamers niet bezit. — Ziedaar juist de uitnemendheid van het Constitutioneel Gouvernement. Er is eene meerderheid en eene minderheid; de minderheid bepleit en de meerderheid beslist, en als de minderheid zich over de meerderheid beklaagt, dan zeg ik: zie wederom de uitnemendheid der Constitutionele Monarchie, in hare publiciteit; want, zoo de meerderheid beslist, zij doet het ten aanhoore der Natie, en de minderheid van heden kan morgen de meerderheid zijn.

Maar wanneer geen meerderheid in de Kamer het bewind ondersteunt, wat gebeurt er dan? Wanneer, door het gemis van een homogeen ministerie, ook eene ministeriële partij gemist wordt, welke is dan de toestand van het Gouvernement en van de Kamer? hoedanig de houding van den minister die in deze Kamer verschijnt om ontwerpen van wet te verdedigen? Dan is

hij niet meer het hoofd van eene ministeriële partij, — in goeden zin genomen — maar dan is hij daar als individu. En verbeeldt u nu eene vergadering van 68 leden, — toevallig neem ik dit getal, want ik beschouw nu de zaak in het algemeen, — verbeeldt u eene vergadering van 68 leden, waar de minister de ontwerpen van wet als individu voorbrengt, en bedenkt de moeijelijkheid van zijne positie. Nu is de Kamer veranderd in eene soort van dispuut-collegie, waar alle 68 personen gelijk zijn, geen middelpunt hebben, en de Minister is een 69ste buitengewoon lid, zelfs niet aan de anderen gelijk. Zijne positie is veel moeijelijker; hij komt als ontwerper en de 68 leden staan tegen hem over als zoovele recensenten. Hij is bovendien de man der Regering en dat geeft, waar geene ministeriële partij aanwezig is, eene soort van wantrouwen tegen hetgeen door hem in het midden gebragt wordt. Verbeeldt u dan eene dergelijke vergadering; dat aantal leden zonder vereenigingspunt, zonder eenheid over de moeijelijkste aangelegenheden beraadslagende; houdt in het oog de eigenliefde die ieder in mindere of meerdere mate bezit; voegt daarbij voor allen de gelijkheid der kansen voor den triumf zijner eigen meening. Vergeet niet dat het *variis modis bene fit*, waar men in de keus niet geleid wordt, de onzekerheid en weifeling verdubbelt. Berekent, zoo gij kunt, hoe nadeelig ook dit zal werken; want, als eene zienswijze door de meerderheid ondersteund wordt, gaat het wèl; maar alle die zienswijzen, op zich zelve welligt goed, worden in beraadslaging gebragt, en het gebeurt ligt, wanneer wij tusschen vele zaken te kiezen hebben, dat de keus zich, na langdurig overleg, juist op het minst goede bepaalt. Verbeeldt u nu de verwarring die op den

duur uit dit een en ander ontstaat. Er is geen Bewind, geen Bewind in den eigenlijk Gouvernementalen zin van het woord, en, omdat men geen vat op het Bewind heeft, is er ook geene oppositie. En wat zal nu het gevolg zijn, wat zal de Kamer doen? Eindelijk misschien, van dergelijke telkens meer verwarde beraadslagingen afgemat, zal zij, *de guerre lasse*, tot een tegenovergesteld uiterste vervallen, en, in plaats van alle wetten te verwerpen, alle wetten aannemen om tot eene uitkomst te geraken. Maar, zoolang men zoo diep niet is gevallen, zoolang er nog leven, nog energie is, wat zal de Kamer dan doen? Zij zal wijziging brengen in haar Reglement van Orde; zij zal trachten zelfstandige Rapporteurs te hebben; zij zal het regt van amendement gebruiken om geheel nieuwe wetten daar te stellen; zij zal het wapen van haar initiatief laten blinken; en, als ze nog verder wil gaan, zal ze het gemis van een homogeen Ministerie aanvullen; zij zal streven om een homogeen Ministerie te hebben, niet door de Kroon gegeven, maar door de Kamer opgelegd. Zoo vereenigt mijne tweede aanmerking zich met de eerste; want ook aldus is er volkomen ter zijdestelling van den invloed en van de regten der Kroon.

Eene derde door mij gegeven reden voor de onmisbaarheid van een homogeen Ministerie was: dat, alleen door het bestaan daarvan, voldaan zou worden aan *de bij de Grondwetherziening gedane beloften*.

Ik geef de verzekering, niet te behooren tot hen die streng eischen zullen dat alle de in de Grondwet gedane beloften vervuld worden: maar onder al die beloften zijn er eenige zeer goede, en op de vervulling daarvan dring ik aan; te meer, omdat we leven in een tijd waarin alle

eventualiteiten mogelijk zijn; het zou kunnen gebeuren dat men, in weerwil van de geheele Grondwetherziening, weder geheel andere gevoelens omhelsde dan bij de vrijgezinden (met vrijzinnigen niet te verwarren!) op den voorgrond hebben gestaan. En nu wil ik van te voren daartegen waken. In de Grondwet komen zeer wenschelijke veranderingen voor, en daaronder vind ik er geen uitnemender dan de belofte omtrent de instelling van een homogeen Ministerie. Vooreerst, omdat zoodanige instelling overeenkomt met den aard van een Constitutioneel Bewind. Ten tweede, omdat wij de zaak zelve hier altijd gemist hebben, en alzoo niet bezaten wat in eene constitutionele regering behoort te bestaan. Ik zal niet lang spreken over de regering van Willem I. Het is eene erkende zaak, dat de Ministers onder zijne regering niet anders waren dan commiesen en advocaten des Konings. De wil des Konings was de eenige grond der homogeneïteit. Zal ik spreken over de Regering van Willem II? Ik wil liefst vermijden te dien aanzien veel te zeggen; alleen met een enkel woord opmerken dat er in dien tijd veel gesproken is van het bestaan van een homogeen Ministerie: maar het is mij niet mogelijk geweest homogeneïteit, in den door mij opgegeven zin, te ontdekken. Ik heb hoogstens gezien overeenstemming in een negatief beginsel: wil men nu karakterloosheid òòk karakter, kleurloosheid òòk eene kleur, beginselloosheid òòk een beginsel noemen, dan, ja, is er homogeneïteit geweest, maar het is niet degene welke ik bedoel, als voorwaarde van eenheid en kracht. Ik heb die belofte in de Grondwet, ten derde, uitnemend gevonden, omdat de droevige gevolgen van het gemis, onder de regering van de vorige Koningen, bepaaldelijk in de

moeijelijke tijden van 1830, 1840 en 1848, zigtbaar geweest zijn. Ten vierde, acht ik die belofte noodig en goed, omdat het gemis van zulk een Ministerie zoo zeer is gevoeld, dat de wensch daarnaar telkens met nadruk op den voorgrond is gesteld. Behalve door de gewone periodieke drukpers, is dit vooral met kracht gedaan door twee welbekende tijdschriften, *de Noordstar* en *de Tijdgenoot*. Zoolang deze hebben bestaan, hebben zij op de verwezenlijking van zoodanig Ministerie altijd gedrongen. En, indien men zich beroepen wilde op hetgeen te dien aanzien in deze Kamer is gezegd, zou het gemakkelijk vallen uit de redevoeringen een boekdeel zamen te stellen van klagten over het niet bestaan van een homogeen Ministerie, en van wenken over hetgeen in dit opzigt verlangd werd en nu nog gemist wordt.

Daarom, bij de belangrijke discussiën over het ontwerp regelende de ministeriële verantwoordelijkheid, vroeg ik mij dikwijls: indien het den Minister van Justitie mogt gelukken, ondersteund door de amendementen der Kamer, de wet tot stand te brengen, zou hij daardoor aan de beloften der Grondwetherziening voldaan hebben? Mijn antwoord was: volstrekt niet; want het groote punt dat te regelen valt, is niet de betrekbaarheid in regten der Ministers, maar de vorming van een Constitutioneel bewind; met andere woorden, een Ministerie, handelende naar éénheid van beginselen en naar een vast beraamd plan.

Eene vierde en laatste reden voor de onmisbaarheid van een homogeen Ministerie vond ik in de uitdrukkelijke bepalingen der *Grondwet*.

Ik zal zeer kort kunnen zijn. Ik ben het eens met hen die

meenen dat een homogeen Ministerie in eene Grondwet minder beschreven wordt dan ondersteld. Dit is zoo : maar ik voeg er echter bij, dat de Grondwet in 1848, in verband met de noodzakelijkheid van zoodanig Ministerie, wijziging ondergaan heeft. Art. 73, alinea 2 der Grondwet luidt: «De hoofden der ministeriële departementen zorgen voor de uitvoering der Grondwet en der andere wetten, voor zooverre die van de Kroon afhangt.» Die alinea is nieuw. Nu stelle men daarnaast de woorden[1] van het geëerde lid uit Leiden, die een zoo groot en onmiskenbaar aandeel heeft gehad in het werk der Grondwetherziening en men zal opmerken dat die alinea daarmede volkomen overeenkomt. De geëerde schrijver beklaagt zich dat in art. 75 der Grondwet van 1840 niet geschreven stond: «de Ministers zijn verantwoordelijk voor de uitvoering der Grondwet en andere wetten.» «Want, zegt hij, de uitvoering der Grondwet en andere wetten eischt een geheel systeem van instellingen, gestadige ontwikkeling, toezigt en handhaving, waarin geen schakel mag ontbreken, of de uitvoering is onvolledig. Het is over dit gansche verband, zoowel als over elk deel, zooverre het van de Kroon afhangt, dat de ministeriële verantwoordelijkheid zich moet uitstrekken.» De voorgestelde bijvoeging wordt in de tegenwoordige Grondwet aangetroffen, en nu mag ik mij, ook op grond hiervan, over dit Ministerie beklagen; niet omdat het aan de Grondwet op sommige punten niet getrouw is, maar omdat het zich, door gemis aan homogeneïteit in de onmogelijkheid bevindt de Grondwet in haar

[1] Voorkomende in zijne «*Aanteekening op de Grondwet*», 2de druk, blz. 197.

wezenlijke kracht en verband, volgens art. 75, ten uitvoer te leggen.

Ik ben aan het moeijelijkste punt mijner rede genaderd. Tot dus ver heb ik geredeneerd in de onderstelling dat er geen homogeen Ministerie bestaat. Nu zullen de Ministers zeggen: als ge die onderstelling niet kunt bewijzen, is uwe geheele rede nutteloos. Eigenlijk geloof ik het reeds betoogd te hebben, want de toepasselijkheid mijner redenering over het beginsel, de kracht, den invloed van een Ministerie was onmiskenbaar. Ik vraag het den Ministers: hebt ge het gemis van eenheid en kracht niet in uwe positie tegenover de Staten-Generaal gevoeld? hebt ge inderdaad het bewustzijn dat ge in deze Kamer door uwen zedelijken invloed gedaan hebt, wat met uwe roeping overeenkomt? Maar ik wil den schijn niet hebben een dieper onderzoek te ontduiken, en daarom zal ik nader in de quaestie dringen. Ik zeg dan: het Ministerie dat nog bestaat is het *Ministerie van Mei* 1848; na het Ministerie SCHIMMELPENNINCK, dat zich te veel in Engelsche atmospheer bewoog, opgetreden, als de meer zuivere uitdrukking van den Maartschen dampkring, van de Maartsche buijen. Eerst tijdelijk, naderhand definitief, heeft het, tot op den huidigen dag, ten minste eene historische eenheid, gehad. En nu moet ik, bij de verdere behandeling, de welwillendheid der Vergadering inroepen; daar ik, zonder in personaliteiten te vallen, evenwel van personen moet gewag maken. Persoonlijke beleediging ligt voorzeker niet in mijne bedoeling; en ik verzoek den Voorzitter, die zooveel bewijzen geeft van groote naauwgezetheid omtrent de handhaving van orde en het niet overschrijden van parlementaire vormen, mij te waarschuwen, zoodra

ik, tegen mijn oogmerk, den schijn mogt hebben van iemand te kwetsen. Daarenboven, ik toon slechts dat er in het tegenwoordig Ministerie verscheidenheid is van elementen; ik spreek over het verschil der bestanddeelen, en niet over hun waardij. Er is goud, zilver, ijzer, en zoo voorts; ik vermeet mij niet te bepalen wat als goud, zilver of ijzer moet worden beschouwd; ik beoordeel niet de soorten, ik zeg slechts dat de bestanddeelen heterogeen zijn. Ik begin met den Minister van Binnenlandsche Zaken. Die taak valt mij zeer ligt. Het is overbekend dat die Minister, jaren achtereen, met een buitengemeen talent verdedigd heeft, wat men noemt de milde en vrijzinnige begrippen, en wel in eene tamelijk geprononceerde kleur. Nu moet ik verder gaan en eene kleine noodzakelijke uitweiding maken over den afgetreden Minister van Justitie. Deze was een der meest invloedrijke leden van het Ministerie, en met hem heb ik een punt te vereffenen. Ons medelid heeft mij ten kwade geduid, als of ik hem, omdat hij voor de gevolgen zijner eigen vroeger geliefkoosde denkbeelden terugtreedt, van onopregtheid beschuldigen zou; hij duidt mij niet ten kwade, dat ik uitkom voor mijne beginsels, maar dat ik dubbelhartigheid in hem onderstel. Dit is de zin niet van mijn verwijt: laat de Kamer oordeelen. Als iemand klatergoud gevonden heeft, en meent dat het goud is, en hij maakt ophef van zijn vondst, is dat onopregtheid? Als iemand die licht heeft willen opsteken, wanneer de vlam in het huis slaat, ontstelt, is dat onopregtheid? Als iemand te laat erkent dat een rietstaf, die hij als een stevig steunsel beschouwde, hem de hand doorboord heeft, is dat onopregtheid? Zeer merkwaardig zijn de woorden door

THIERS aan het einde van eene zijner laatste redevoeringen uitgesproken: « Vous pouvez arriver au gouvernement: eh bien, ce jour-là, vous seriez dans la plus cruelle des situations; car, impuissants, vous seriez accusés d'avoir été des imposteurs, en promettant ce que vous n'aviez pas. » Ziedaar het lot van al degenen, die, vooringenomen met milde en vrijzinnige beginselen, vroeger daarvan grooten ophef maakten, maar, ze naderhand moetende realiseren, zelven terugdeinzen voor de baan die ze openden. Dan worden ze beschuldigd, en zeer ten onregte en zeer lasterlijk, van kwade trouw en onopregtheid, waar enkel *zelfbedrog* was. Zoodanige beschuldiging kan in mij niet opkomen, omdat ik hier niet in de personen, maar in de wanbegrippen de oorzaak eener onvermijdelijke weifeling en palinodie vind, en ik zoo veel mogelijk hulde breng aan iemands karakter, al keur ik zijne beginselen af. Neen, op het terrein van opregtheid kunnen het lid uit Almelo en ik wederkeerig elkander de hand reiken. Ik zal voortgaan met zijne talenten hoog te schatten, maar beoordeeling of veroordeeling van beginselen moet vrij blijven. Zoo hij dit niet met mij eens is, zal ik moeten zeggen dat hij aan anderen de vrijheid niet gunt, waarvan hij zelf zoo dikwerf en ruimschoots ten opzigte van anderen gebruik heeft gemaakt.

Omtrent de overige leden van het Ministerie zal ik in geen ontwikkeling treden. Ik heb voor mij personen, wien ik alle achting toedraag, die met uitnemende talenten voorzien zijn, maar . . . . welke is de band die hen zamenhoudt, welke is de *pensée politique* van hun Bewind? Ik zal mij niet in bijzonderheden verdiepen, mij slechts enkele opmerkingen veroorloven. Een homogeen Mini-

sterie spreekt zich niet tegen. En dat dit hier het geval is geweest, zou ik met voorbeelden kunnen bewijzen. Ik herinner aan het gebeurde in 1848 bij de behandeling van de wets-voordragt over de verstrekkingen; in 1849, toen van de Commissie voor het hooger onderwijs gewag werd gemaakt. Doch ik behoef naar geen bewijzen van tegenspraak te zoeken, want het is gemakkelijk zich niet tegen te spreken, wanneer men zwijgt. Een homogeen Ministerie spreekt en dit Ministerie zwijgt. Dat gebrek is bij de allerbelangrijkste aangelegenheden duidelijk uitgekomen. Bij de opening der Kamers wachtte ik in gespannen verwachting, wat door een homogeen Ministerie (omtrent welks bestaan ik nog in eenige illusie verkeerde) in de troonrede zou gezegd worden. Ik heb al veel teleurstellingen, vooral bij het tegemoet zien van troonredenen, gehad; nooit was ze grooter dan toen. Ik had gemeend dat het Ministerie althans op eenige punten zijne hoofddenkbeelden in groote trekken zou hebben bekend gemaakt aan de eerste na de Grondwetherziening opgekomen vergadering; maar de rede behelsde niets dienaangaande, en ik geloof zelden een staatsstuk zoo kleurloos als dit gezien te hebben. Bij de beraadslagingen over het Adres van Antwoord heeft zich hetzelfde verschijnsel opgedaan. Ik had mij gevleid dat bij die gelegenheid het Ministerie zich omtrent het een en ander zou verklaard hebben. Dit is niet geschied, evenmin als bij de verdediging van wetten, en ik weet mij niet te herinneren dat men omtrent gouvernementale quaestiën eenigzins heeft mogen te weten komen de meeningen, het doel en de uitzigten van het Gouvernement. — Wat erger is: een homogeen Ministerie moet spreken, vooral dan, wanneer de grond-

slagen van het Staatsregt worden aangerand : dit Ministerie heeft altijd het stilzwijgen bewaard. Ik wil de quaestie met het geachte lid uit Leiden, omtrent de Souvereiniteit van het Huis van Oranje niet ophalen, maar te dien aanzien slechts dit zeggen. De gewezen Minister van Justitie heeft in zijn programma, en bij andere gelegenheden, die Souvereiniteit den hoeksteen van ons Staatsgebouw, onafscheidelijk van ons volksbestaan, genoemd. Ik zeg hem daarvoor dank; maar toen deze hoeksteen werd aangevallen, dacht ik dat het gansche Ministerie als één man zou zijn opgestaan, om tegen dien aanval te protesteren. Dit is evenwel niet gebeurd; het Ministerie zwijgt dus bij de meest vitale quaestiën, ook wanneer het de grondslagen van ons Staatsgebouw betreft. Meer voorbeelden van dien aard wil ik uit vroegeren tijd niet bijbrengen; nog heden hebben wij gezien hoe weinig de Ministers, ook in gewigtige zaken, met elkanders gevoelen bekend zijn. Men heeft uit de antwoorden van den Minister van Binnenlandsche Zaken kunnen ontwaren dat er bij hem volkomen onzekerheid bestond ten aanzien van het gevoelen van het Ministerie omtrent de afkoopbaarheid der tienden. Ik meende dat, bij het gewigt van het onderwerp in de tegenwoordige omstandigheden, vooral na de hierover aangekondigde interpellatie, ook dit eene quaestie was, welke bij het Ministerie had moeten worden ter sprake gebragt.

Ik meen mijnerzijds dit gedeelte mijner taak met de meeste eenvoudigheid afgehandeld te hebben; nu moet ik ook van de Ministers verzoeken dat zij, bij de beantwoording mijner interpellatie, geen gebruik maken van dien overvloed van oratorische wendingen, waardoor de aandacht der Kamer wel geboeid, maar de Vergadering

eigenlijk wordt afgeleid van het punt dat in behandeling is, en waar het vooral op aan komt. Zoo zouden ze kunnen zeggen: «Wat wilt ge nu toch? Wij zijn immers vrienden van Oranje en Nederland; wij staan den gematigden vooruitgang voor; wij zijn vijanden van revolutie en reactie, verdedigers der constitutionele monarchie: wat verlangt ge meer, wat kunt ge bovendien eischen?» Mij dunkt dat we hierdoor niet veel verder worden gebragt. We zijn allen *vrienden van Oranje en Nederland*, wij beminnen allen de vrijheid en de verlichting, en ik geloof met dankbaarheid te mogen zeggen dat de geheele Natie in dit opzigt homogeen is. Zou het iets meer beteekenen, dat men den *gematigden vooruitgang* bemint? Die uitdrukking is zeer relatief; ieder zal verkondigen dat hij zulk een vooruitgang voorstaat en overdreven vooruitgang afkeurt. Hetzelfde geldt van de uitdrukking dat men, noch *revolutionnair*, noch *reactionnair* is; juist dit heeft de gewezen Minister van Justitie in zijn programma van 13 Mei 1848 gezegd: het heeft hem weinig gebaat; sommigen althans beweeren desniettegenstaande dat hij, tegen wil en dank, het een en het ander geweest is. Niet minder algemeen is het gezegde, dat men de *constitutionele* monarchie wil. Ieder verklaart zich daarvoor gestemd; het blijft de vraag wat men daaronder verstaat. Wat is Monarchie? wat is Constitutie? Wat is van beide de aard niet slechts, maar het verband? Men zal mij mogelijk toevoegen dat ik ons voorregt misken; dat nu, na de Grondwetherziening, alle onderscheid van gevoelens in de gewijzigde Grondwet te niet gaat. Ik herinner aan hetgeen, voor en na 1830, in Frankrijk is gebeurd. Daar zeide, daar riep men luidkeels: «la charte, toute la

charte, rien que la charte; » en welke zijn de gevolgen van die zoogenaamde eenstemmigheid geweest? Ook in Nederland zal men, welke kleur men ook voorsta, zich algemeen op de herziene Grondwet beroepen. Maar die Grondwet is slechts een stuk papier, dat ieder op zijne wijze kan verstaan en uitleggen. Ik blijf dus vragen; waar is de homogeneïteit van het Ministerie? Indien men de zaak tot de groote quaestie terugbrengt, waar is de leiding welke gij, Ministers! in de voorname aangelegenheden, aan de Kamers en aan de Natie gaaft? waar is uw grondslag en waar zijn uwe beginselen? waarin werden zij geopenbaard? Het is mogelijk dat er homogeneïteit bestaat, maar zeker niet in een constitutionelen zin. Die homogeneïteit is dan wel een goed bewaard geheim, want niemand in het land, en zelfs niemand in deze Kamer, weet het. Dit blijkt vooral uit de eenstemmigheid waarmede het doen dezer interpellatie vergund is. Indien een enkel lid in deze Vergadering van dat geheim kennis had gedragen, dan zou hij het mij hebben geopenbaard, op het oogenblik dat ik het verlof tot het doen der vragen verzocht. En indien die homogeneïteit werkelijk bestond, dan zou de gewezen Minister van Justitie mij op dat oogenblik te dien aanzien genoegzaam hebben ingelicht. Hij toch zou daarvan wel kennis hebben moeten dragen. Indien er een homogeen Ministerie bestaat, dan bestaat het alsof het niet bestond; het leeft, als of het dood was. Men zegt misschien « beoordeel mij naar mijne daden; » daar ligt juist de klagt: de daden worden niet gezien, en om die reden ontstaat er onzekerheid. Het is genoeg op te staan, ten blijke dat men zich kan bewegen en leeft. Wanneer het homogeen Ministerie in werking geraakt, zal zijn bestaan niet in twijfel worden

getrokken. Het behoort een stelsel te openbaren, een gouvernementaal systeem te ontwikkelen, en de resultaten daarvan te kunnen aantoonen.

Daar ik noch zoodanig stelsel, noch de uitkomsten daarvan ken, zal ik mij veroorloven de *resultaten van de niet-homogeneïteit* na te gaan.

Ik kom aan een zeer moeijelijk gedeelte van mijne taak. Ik zal zoo beknopt mogelijk zijn en mij vooral voor overdrijving wachten. Men heeft mij dikwerf daarvan beschuldigd, ofschoon ik altijd getracht heb binnen de grenzen der gematigdheid te blijven. Ik zal de zaak zoo eenvoudig mogelijk voorstellen. Door de niet-homogeneïteit zijn wij in groote ongelegenheid geraakt. Ik meen met grond te mogen zeggen dat ons land in ongelegenheid is, wanneer aldaar geen Regering in den eigenlijken zin des woords bestaat; te meer, wanneer men op de eigenlijke gesteldheid zoowel van Europa als van Nederland let. Gebeurtenissen, als in de twee en drie laatste jaren, beleeft men niet zonder dat de toestand bedenkelijk blijft. Wanneer wij het oog slaan op ons vaderland, zien wij veel waarover wij ons mogen verblijden: reden tot onbezorgdheid hebben wij niet. Zien wij op Europa, dan ontwaren wij veel dat vergelijkenderwijze eenigzins geruststelt, doch het gevaar is niet voorbij. Met reden heeft dezer dagen DE MONTALEMBERT gezegd: «la société elle-même, la société entière, est à la merci d'un coup de main.» Die woorden karakteriseren den toestand niet van Frankrijk alleen. Is het nu, in dergelijken staat van zaken, niet van het hoogste gewigt zich af te vragen, of ook bij ons een Gouvernement in constitutionelen zin bestaat? En indien het niet aanwezig is, zou het dan geen pligt zijn voor het bestaan daarvan zorg te dra-

gen, opdat wij ten gevolge van buitenlandsche schokken niet weder verder gesleept worden dan wij begeeren, even als in Maart 1848? — Doch ik wil mij thans bepalen bij de ongelegenheid waarin *de Kamer* door het niet bestaan van een homogeen Ministerie geraakt is? Ik zal niet wijzen op hetgeen men zich bij den aanvang der tegenwoordige zitting voorgesteld had. Men had de grootste verwachtingen van de nieuwe, voor het eerst regtstreeks gekozene Kamers. Alle de leden kwamen bijeen met de loffelijkste zucht tot verbetering van de zaken des Lands. Maar treffend zou de schildering kunnen zijn van het contrast tusschen hetgeen men zich voorgespiegeld heeft en hetgeen verrigt is. Men lette slechts op het Adres dat de Tweede Kamer den Koning aanbood, waarin gesproken werd van de onverwijlde ontwikkeling der vrijheden en regten, de regeling van het bestuur, herziening van het stelsel van uitgaven en van belastingen, enz. En men herinnere zich, dat het de eerste regtstreeks gekozene Kamer was, die aldus sprak, en optrad na de herziening der Grondwet. Wij allen gevoelden dit; we hebben daarover veel gesproken; wij stelden ons voor veel in behoorlijke orde te brengen, en niet terug te treden voor de moeijelijkheden op onzen weg. Doch ik laat dit alles daar: ik gewaag niet van hetgeen men had kunnen doen, maar van hetgeen volgens de bepalingen der Grondwet had moeten worden verrigt. De voorstellen der wet, regelende het kiesregt en de benoeming van afgevaardigden ter Eerste en Tweede Kamer, en van provinciale en gemeente-wet worden voorgedragen in de eerste zitting der Staten-Generaal, volgende op de afkondiging der veranderingen in de Grondwet. Er staat in dat artikel: *worden voorgedragen*. De Regering

zou kunnen zeggen: wel, deze zitting zal niet worden gesloten, of ze zullen zijn voorgedragen. Ik geloof het gaarne, doch vraag: moet het woord opgevat worden enkel in letterlijken zin? werd niet een zoodanig voordragen bedoeld dat afdoening door de Kamers mogelijk ware geweest en de tot stand brenging dier wetten nog in den loop dezer zitting had kunnen plaats hebben? Het kan nooit de bedoeling van den grondwetgever geweest zijn, dat de Regering op den laatsten dag der tegenwoordige zitting zou kunnen voordragen de ontwerpen van wet, die in de allereerste plaats dienden te worden vastgesteld en waarmede de Kamer zich onverwijld had behooren bezig te houden. De slotsom blijft, dat de Kamer gedurende deze zitting, door gebrek aan leiding, niets van dit alles heeft tot stand gebragt, en dat daarvan ook nu niets zal worden verrigt.

Maar, en dit is eene tweede opmerking, er is niet alleen niets *afgedaan*, er is nopens de belangrijke aangelegenheden des lands ook niets *voorbereid*. — Zoodanige voorbereiding moet plaats hebben, lang vóór dat dergelijke wetten worden ter tafel gebragt. Een homogeen ministerie moet in de hoofdtrekken weten wat het wil; dan kan het met vrucht voorbereidend werken. Dit denkbeeld is treffend uitgedrukt door het geachte lid uit Leiden, in zijne *Bijdrage*, waar hij zegt: «het *initiatief der schepping* moet zijn bij het Gouvernement.» Onder de vele krachtige wenken van den geleerden schrijver in zijne veelvuldige geschriften, is er geene meer behartigenswaard. Men vergunne mij een voorbeeld. Eene der belangrijkste wetten die zullen worden voorgedragen, is zeker die op het onderwijs, ter voldoening aan art. 194 der Grondwet. Ik klaag

niet dat die wet nog niet ter tafel is gebragt, maar dat wij ten aanzien van de beginselen der Regering omtrent het regelen van dit onderwerp onbekend zijn. Wij weten niet of bij de voor te dragen wet de vrijheid van *bijzonder* onderwijs, na zoo menige teleurstelling, thans in waarheid zal verleend worden; wij weten omtrent het *openbaar* schooolwezen niet wat het Gouvernement verstaat onder *eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen:* wij weten in 't algemeen niet hoe de regten van den Staat met die der ouders en der gezindheden zullen overeen gebragt worden. Men behoorde, reeds lang vóór het inbrengen der ontwerpen, het nopens die punten, in algemeene trekken, eens te zijn, en die algemeene trekken moesten reeds vóór lang zijn bekend gemaakt. Die openbaarmaking zou aanleiding geven tot het overwegen, onder den indruk van het voorloopig resultaat der Gouvernements beschouwing. Daardoor zou men zich den weg banen om het overwigt te verkrijgen. Dan zou men den regel volgen die bij een waarlijk constitutionelen regeringsvorm behoort in acht genomen te worden. De heilzame invloed hiervan zou in de verlevendiging der periodieke drukpers worden gevoeld. Met grond mag men vragen of onze dagbladen over het algemeen zijn, wat ze behoorden te wezen? Ik wil in geenen deele te kort doen aan belangrijke hoofdartikelen, die men nu en dan in sommige dagbladen aantreft; maar worden daarin, gelijk elders, uit onderscheidene gezigtspunten; met kennis van zaken, de aangelegenheden vooraf onderzocht, die aan de overwegingen der Kamers zullen worden aangeboden? Met regt mag men dit betwijfelen. Ook ten dezen opzigte zou de leiding kunnen en moeten komen van boven af; ook hier moest het Ministe-

rie rigting aan de denkbeelden geven: daardoor alleen zou met voordeel wat men *public spirit* noemt, kunnen worden gewekt. Dan zou de overweging der ontwerpen van wet op goede gronden voorbereid zijn. En wat gebeurt er nu? Ieder ontwerp komt eensklaps in de Vergadering: zoodat het, in de plaats van de uitkomst eener reeds langdurige en algemeene en veelzijdige beschouwing te zijn, een twistappel en het begin van eindelooze discussiën wordt.

Vergun mij nog een derde treurig historisch feit te vermelden. Deze Kamer heeft niet alleen niets afgedaan en niets voorbereid, maar de aandacht werd zelfs *afgeleid* van hetgeen haar te doen stond. — Men heeft ons bezig gehouden met zaken, die vergelijkenderwijs onbeduidend waren. Men heeft den regelmatigen gang van zaken verbroken; onderwerpen ter tafel gebragt, die niet noodwendig in deze zitting hadden moeten behandeld worden, en die men, indien de meest belangrijke ontwerpen het eerst waren voorgedragen, wel tot eene volgende zitting had kunnen verschuiven. Ik bedoel de ontwerpen regelende het regt van vereeniging en vergadering, en dat omtrent de ministeriële verantwoordelijkheid. Voegt daarbij dat de voorgedragen wetten somtijds behandeld werden op eene wijze die de zaak op eene lange baan schuift. Voorts heeft men niet zelden verzuimd wat zeer wel doenlijk ware geweest. Bijv. het zal nog langen tijd schier onmogelijk zijn een volledige wet op het onderwijs tot stand te brengen. Ten einde alzoo te voorkomen dat omtrent dit punt niets uitgerigt worde, ware het mijns inziens doeltreffend geweest aan te vangen met een *transitoiren* maatregel, waardoor vele moeijelijkheden zouden weggevallen zijn.

Ik wil betrekkelijk dit gedeelte mijner rede nog slechts één trek mededeelen, dien ik verder niet behoef te ontwikkelen. Zou het, bij de overweging van dit een en ander, niet mogelijk zijn dat deze Kamer, door gebrek aan leiding, *onbekwaam* wierd ter behartiging van de groote belangen des Lands? — Het zij mij vergund het oog op de volgende zitting te slaan. Alles wat in deze had behooren te worden afgedaan, zal dan nog moeten worden behandeld. Voorts al de overige in art. 5 der additionele artikelen voorkomende wetten, over de verantwoordelijkheid der Ministers, de nieuwe regterlijke inrigting, het onderwijs en armbestuur, en tot uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering. Daarbij komt dan de begrooting. Nog lette men op het mogelijke gebruik van drie regten waarvan de uitoefening aan de Kamer verleend of toegezegd is, het regt van *initiatief*, het regt van *interpellatie*, het regt, waaraan men ons dezer dagen heeft herinnerd, van *enquête*. Bij dit alles komt de behandeling van het adres in antwoord op de troonrede, welligt van andere adressen enz., enz. En wanneer we nu dit alles bijeen nemen, dan mogen wij met regt vragen, wat zal er gebeuren? Vooral wanneer wij die opeenstapeling van werkzaamheden in verband brengen met de wijze waarop in deze zitting door de Kamer gearbeid is. Wij hebben in de laatste dagen aan de behandeling van het wets-ontwerp omtrent de invoering eener nieuwe pharmacopoea *drie* zittingen, aan dat nopens de heffing van opcenten in Noordbrabant *twee* zittingen, aan dat omtrent de regeling van toelating en uitzetting van vreemdelingen *vijf* zittingen gewijd. Stelt men nu daartegenover dat de begrootingswetten, de finantiële aangele-

genheden des lands, en alle de organieke wetten die straks opgesomd zijn, zullen moeten behandeld worden, dan zal het inderdaad moeite kosten te berekenen hoeveel tijds er wel noodig zal zijn om de behandeling ten einde te brengen. Trouwens, dat er in ons land veel tijd gevorderd wordt om wetten daar te stellen, is niet onbekend. *Drie en twintig* jaren had men noodig om de nieuwe wetgeving tot stand te brengen, en *vier en dertig* zijn niet voldoende geweest tot het invoeren van een nieuw Wetboek van Strafregt. Wij kennen de aanmerking der Engelschen, toen het van stapel loopen van onze stoomboot *de Atlas* eerst acht dagen na de eerste proefneming gelukt was. Zij zeiden dat de Nederlanders zulke lange stoombooten maakten, dat zij acht dagen behoefden om te water te komen. Met meer regt, vrees ik, zullen zij eenmaal kunnen zeggen dat wij zulke volmaakte organieke wetten trachten te maken, dat zij altijd in de maak zijn. Ik heb in het vorige jaar geschreven, bij de behandeling der Grondwetherziening, dat ik aan de gewijzigde Grondwet geene levensverzekering durfde geven van één jaar. De uitdrukking kwam sommigen gewaagd voor. Nu ducht ik veeleer, althans zoo de organieke wetten moeten aantoonen dat de Grondwet in het leven is gebragt, dat mijn uitdrukking niet stout genoeg was, en dat, bij zoodanige wijze van werken, aan de gewijzigde Grondwet nimmer het leven zal worden vergund. Die toestand laadt, naar mij voorkomt, eene zware verantwoordelijkheid op de Kamer; want ofschoon zij van den aanvang af ijverig haar taak opvatte, heeft zij zich welligt te weinig in oppositie gesteld tegen de handelwijze die ik hier doe uitkomen; alhoewel ik als een begin van zoodanige oppositie mag beschouwen de eenstemmigheid,

waarmede de Kamer mij het verlof tot het rigten dezer interpellatie verleend heeft.

Ten slotte blijft mij over mijne apologie aan het Ministerie te maken.

1.° Ik heb met mijne interpellatie volstrekt geen persoon of iets persoonlijks op het oog; ik heb eene algemeene quaestie van ons Constitutioneel Staatsregt ter sprake gebragt.

2.° De behandeling van het vraagstuk is op dit oogenblik van dubbel gewigt, onder het eerste Ministerie dat, na de herziening der Grondwet opgetreden, geroepen is de Grondwet in toepassing en ten uitvoer te brengen. Gewigtig is daarom het feit, dat noch de Regering, noch de Kamer eenige belangrijke werkzaamheid hebben volbragt. Juist om het deel dat dit voortgezette Ministerie van Mei of Maart 1848 aan de Grondwetherziening heeft genomen, rust dienaangaande, vooral op sommige der Ministers, eene groote persoonlijke verantwoordelijkheid. Ik doe door deze herinnering en waarschuwing hun geen ondienst. Al hun bedrijvigheid, zonder eenheid van plan en beginsel, beteekent niets. Zeker is het dat het Vaderland in groote ongelegenheid is geraakt; de wonden, die daarvan het gevolg kunnen zijn, worden niet altijd door de aftreding van een Ministerie of van dezen en genen Minister geheeld.

3.° Het is mijne bedoeling niet de Ministers met werk te overladen, en hun geen rust te gunnen. Neen, ik acht veeleer, dat zij, door eene verbeterde inrigting der Departementen van algemeen bestuur, door meer zelfstandigheid der ambtenaren, van vele werkzaamheden moesten wor-

den bevrijd. Ik verlang van hen niet dat ze zwoegen van des morgens vroeg tot des avonds laat. Dit is in alle opzigten voor hen nadeelig. Ik wensch dat zij, gelijk ieder ander, behoorlijk tijd hebben tot rust, tot uitspanning; ik ben overtuigd dat ook voor hen, al is het onder koeler luchtstreek, het *dolce far niente* somtijds als voorwaarde van rigtige werkzaamheid te pas komt. Die overlading met werkzaamheden strekt mij tot een bewijs dat de Staat in een anormalen toestand verkeert.

4.° Ik verlang aan het Ministerie te geven wat het in de troonrede gevraagd heeft. Ik verlang dat er eene *krachtige Regering* besta. Maar, om haar krachtig te doen worden, moet er eerst eene Regering, een Gouvernement zijn. Het tegendeel is waar. Ik wil niet zeggen dat er bij de Ministers geene kiem ligt voor een constitutioneel Gouvernement; mijn betoog strekt integendeel om te bewijzen dat er bij het Ministerie bestanddeelen voor meer dan één Gouvernement zijn: doch wij hebben er slechts één noodig.

Indien ik nu de vragen, die ik aan het Gouvernement rigt, moet formuleren, valt dit mij gemakkelijk, want ik volg slechts de punten mijner rede, en vraag:

1.° is een homogeen Ministerie onmisbaar?

2.° Zijt ge een homogeen Ministerie?

3.° Zoo ge het zijt, welke zijn uwe beginselen?

4.° Zoo ge beginselen hebt, waar is uw plan, uw programma?

5.° Zoo ge een plan hebt, hoe zult ge het in werking brengen, om daardoor kracht te verkrijgen, overeenkomstig de roeping van een Gouvernement?

Maar ik zal niet onbescheiden zijn, en liever aan de

Ministers de meest mogelijke vrijheid geven. Ik laat daarom mijne interpellatie gelijk zij oorspronkelijk was, en herhaal de vraag:

« welke beteekenis hecht gij aan artt. 53 en 73 der Grondwet, in het bijzonder nopens het bestaan van een homogeen Ministerie, in verband tot de werkzaamheden der Kamer? »

—

De gewezen Minister van Justitie, de Heer DONKER CURTIUS vatte terstond het woord op (*Bijblad* blz. 723). Na zijne redenering, verzocht de Minister van Binnenlandsche Zaken dat de beantwoording der Interpellatie zou worden uitgesteld tot 30 Julij.

INTERPELLATIE

OVER

HET AL DAN NIET BESTAAN VAN EEN MINISTERIE.

C.

ZITTING VAN 30 JULIJ 1849.

REPLIEK.

*** In de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken, namens het Ministerie (*Bijblad* blz. 724) werd geen ander beginsel van homogeneïteit dan de door niemand in twijfel getrokken wensch van naleving der Grondwet kenbaar gemaakt. Ik meende gehouden te zijn tot eenige repliek; vooral omdat de Minister, bijkans in den vorm eener plegtige sommatie, beweerd had dat de Kamer door mij tot het indienen van een Adres aan den Koning moest worden geprovoceerd.

—

Ik heb eene zware taak op mij genomen, welligt te zwaar voor mijne krachten. Gaarne zoude ik niet alleen twee dagen, maar, kon het zijn, acht dagen uitstel vragen om op de uitgestrekte rede van den Minister van Binnen-

landsche Zaken te antwoorden. Daar dit evenwel niet mogelijk is, zoo zal ik de Vergadering verlof vragen om, met beknoptheid en echter toch ook met eenige uitvoerigheid, te mogen antwoorden, vooreerst op hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken heden gezegd heeft; in de tweede plaats op hetgeen in de vorige zitting door ons geëerde medelid uit Almelo te berde gebragt is. Daarna zal ik aan de Vergadering voorstellen wat naar mijn inzien het gevolg van deze geheele interpellatie behoort te zijn. Ik zeg, naar mijn inzien; niet naar het inzien dergenen, die mij, naar het schijnt, willen voorschrijven wat ik, ten gevolge van mijne interpellatie, zou behooren te verrigten.

Ik geloof allereerst te mogen herinneren dat ik, in mijne vorige rede, den eerbied in allen opzigte bewaard heb, welke mij tegenover de vertegenwoordigers van de Kroon voegt. Indien er eenige schijn van onbescheidenheid kon hebben bestaan, dan zou die zijn oorsprong hebben in den aard van de interpellatie zelve; in het betwisten, in het betwijfelen althans van het bestaan van een homogeen Ministerie. Het blijk van gebrek aan eerbied zou dus niet liggen in de wijze waarop de interpellatie is gedaan, maar in het onderwerp zelf, en dan komt de schuld op de Kamer, die tot zoodanige interpellatie verlof verleend heeft. Ik heb tevens blijk gegeven van persoonlijke hoogachting voor de Ministers: het kan bij mij niet opkomen hunne talenten, hunne bedoelingen, hunne wezenlijke verdiensten, in vele opzigten, te willen in twijfel trekken. Het zij althans verre van mij, dat ik mij tot een weêrklank zoude maken van de onbetamelijke aanvallen, welke òf tegen de Ministers in het algemeen, òf tegen een Minister, tot leedwezen van

ons allen, buiten de Kamer geschieden. Ook heb ik in mijne geheele rede, mijne afkeuring niet gerigt tegen de daden en maatregelen van het Ministerie; de eenige vraag is geweest deze: of het Ministerie inderdaad den naam kan dragen van homogeen Ministerie? Eindelijk, deze geheele interpellatie en de wijze waarop ik haar in het midden gebragt heb, is voor dengene, die onpartijdig oordeelt, het duidelijk bewijs dat ik tusschen de Vertegenwoordiging en het Ministerie slechts een onderzoek omtrent een zeer gewigtig constitutioneel punt heb willen uitlokken; en dat ik eene bepaalde aanleiding en roeping gehad heb in de verantwoordelijkheid die op ons allen rust, als leden van de Vertegenwoordiging der Natie. Zoo als er, of liever zoo als er *niet* in de laatste maanden gewerkt is, zoo kan het onmogelijk voortduren; en indien ik deze interpellatie thans niet gedaan had, houd ik mij verzekerd, dat binnen kort een aantal leden hetzelfde zouden hebben verrigt wat nu door mij geschied is.

Nu ben ik nog geheel onder den indruk van de welsprekendheid die wederom heeft doorgestraald in de rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken. Ik zal de menigvuldige punten daarin vervat niet alle opnemen; ik zal echter zooveel mogelijk die rede kortelijk trachten te wederleggen. Ik moet erkennen, — ik weet niet in hoever de leden dezer Kamer in dat gevoelen met mij deelen, — dat, ofschoon onder den indruk van de rede des Ministers, ik aangaande het bestaan en de werking van een homogeen ministerie nog geen volkomene overtuiging erlangd heb.

De Minister heeft gezegd dat hij het bespiegelend gedeelte van mijne rede geheel ter zijde zoude leggen, gelijk ons geachte medelid uit Almelo zeide niet te zullen treden

in al de theoriën waarmede ik deze Vergadering had bezig gehouden. Ik dacht, althans in de behandeling van dit onderwerp, nog al practicaal te zijn geweest; het bespiegelend gedeelte van mijne rede heeft zich bepaald tot eene definitie van een homogeen ministerie. Indien men nu zoodanigen afkeer heeft van theoriën en bij de behandeling van een onderwerp geene definitie wil vooropstellen, en wanneer men met zekere minachting het bespiegelend gedeelte ter zijde stelt, dan wordt de discussie moeijelijk, omdat het punt van uitgang ontbreekt. Ik hecht veel aan eene definitie, tot juist begrip van de zaak. Een voornaam punt van mijne rede, namelijk het verwijt dat ik omtrent het stilzwijgen der ministers bij vele gelegenheden gedaan heb, heeft de Minister beantwoord, met te zeggen: dat deze Vergadering niet bestemd was om, gelijk welligt sommige redenaars doen, over alle onderwerpen, ten allen tijde, bij elke gelegenheid, uitvoerig te spreken; maar dat het Ministerie wenschte zich met naauwgezetheid te beperken tot de onderwerpen die aan de orde van den dag zijn, om ze zoo kort mogelijk te behandelen en af te doen. Inderdaad het is zeer wenschelijk zoo kort en beknopt mogelijk de zaken te behandelen, en niet ten allen tijde alle onderwerpen te berde te brengen; maar toch zijn er grondstellingen in een constitutionelen Staat, van zoo groot belang, die zoo zeer ingrijpen in het leven van den Staat zelven, dat ze, wanneer ze in deze Kamer betwist worden, door een homogeen ministerie behooren te worden gehandhaafd.

Ik heb gevraagd: bestaat er een homogeen ministerie? de Minister heeft geantwoord: «er bestaat een ministerie, zoodanig als de Grondwet vordert.» Welke zijn de begin-

selen van dat ministerie? De Minister heeft gezegd: «gij leest ze in uwe Grondwet.» Nu geschiedt juist wat ik zoo gaarne had willen vermijden, wij vallen namelijk in algemeenheden die niets beteekenen, en geene de minste inlichting geven omtrent den aard der beginselen van het Ministerie. De Grondwet, en alweder de Grondwet. Zij is het middelpunt van ons allen. Niemand betwist dit, maar de Grondwet bevat veel dat op velerlei wijze kan uitgelegd worden. Men had dus niet op de Grondwet moeten wijzen, zonder tevens aan te toonen naar welke beginselen de Grondwet door de Regering wordt verklaard. In iederen Staat is het duidelijk dat algemeene verwijzing naar het charter, naar de Grondwet, niets beteekent. De Grondwet wordt het strijdperk van al de partijen; weshalve ik inderdaad eene zeer duidelijke uitvlugt, eene zeer duidelijke ontduiking mijner vraag zie. Gij doet u zelven onregt, moet ik tot de Ministers zeggen, als gij meent dat iemand hier van gevoelen is dat gij willens en wetens de Grondwet ter zijde stelt. Ik geloof niet dat het bij een enkel lid der Vergadering, evenmin als bij het Ministerie, opkomt de Grondwet uit het oog te verliezen, maar wij wenschten te weten hoe de Grondwet wordt opgevat en welk denkbeeld de Ministers daaromtrent hebben.

De Minister heeft een kort overzigt gegeven van historische feiten in het laatste jaar voorgevallen, en zich beroepen op het Ministerie van Maart dat beginselen geformuleerd had. Kon er nu wel ooit een ongelukkiger voorbeeld gekozen zijn dan dit? Het Ministerie van Maart, met den graaf Schimmelpenninck aan het hoofd, heeft zijne beginselen geformuleerd; het is zoo, maar weinige weken later bleek het dat de ministers elkander niet kenden

en dat er geen homogeneïteit bestond, en wel eenvoudig om de reden dat men zich niet verstaan had omtrent de beginselen; er kwam eene scheuring en het Ministerie ging uiteen. Waarlijk ons geëerd medelid uit Leiden heeft het Ministerie van Maart zeer juist in zijne *Bijdrage* gekarakteriseerd, als hij zegt dat men plaats nam in het Ministerie, even als of men een partijtje ging maken. — De Minister heeft verder gewezen op het programma van 13 Mei. Dit is, van het begin tot het einde, niets anders dan eene zamenvoeging juist van die nietsbeteekenende uitdrukkingen, gehechtheid aan de Grondwet, aan de constitutie, aan de constitutionele monarchie, en dergelijke meer, die ons niet de minste karakterschets van het eigenlijke stelsel der Regering geven. — De Minister heeft ten derde gewezen op het verslag van 13 November 1848. Dat voorwaar is een heerlijk programma geweest: bezuiniging door vereenvoudiging! Maar nu is het algemeen bekend dat juist in dit verslag meer dan ooit doorstraalt gebrek aan beginselen: dat het eenvoudig was eene compilatie van punten waarop zou kunnen bezuinigd worden, zonder eenige eenheid in strekking en doel. Wanneer dan de Minister zegt: er was *derhalve*, toen het tijdelijk Ministerie definitief werd, geene politieke geloofsbelijdenis meer noodig, keer ik het om en zeg: er was *derhalve* wel eene politieke geloofsbelijdenis noodig.

Maar, het plan van het Ministerie dat de Minister heeft opengelegd, wat zegt dit? De Grondwet getrouw ten uitvoer te leggen, de banden tusschen Vorst en Volk naauwer toe te halen, en de stoffelijke en zedelijke belangen des Volks te bevorderen. Is er iemand in het land die zich niet met dit programma vereenigen zou! zijn dit kenmerkende beginse-

len die dit Ministerie aankleeft? is daaromtrent niet homogeneïteit bij alle mogelijke Ministers? Zal niet ieder onzer het met die punten eens zijn? de vraag is op welke wijze men dit doel meent te bereiken. Het antwoord van den Minister is, zoo als ik het had verwacht: vague en oratorische wendingen, kunstig en nietsbeduidend, waarvan ik verzocht heb verschoond te mogen blijven.

Nu kom ik aan een gedeelte van de redevoering des Ministers dat ik tot mijn leedwezen heb aangehoord. Men heeft daarbij — en ik meende dat een lid dezer Vergadering daartegen gewaarborgd behoorde te zijn — den spreker allerhande persoonlijke bedoelingen toegeschreven; bedoelingen waarvan ik dikwerf genoeg, zoo in als buiten de Kamer en ook nog in mijne vorige rede, afkeer en weêrzin betoond heb. Men heeft gezegd, één van beide: er is bij den spreker afkeuring van het stelsel der Regering, door den grondwetgever aangenomen, en derhalve bedekte bestrijding van de Grondwet zelve; of afkeuring van de tegenwoordige zamenstelling van het Ministerie, en dus een meer openlijke strijd tegen alle of sommige der Ministers. Er is gezegd dat men de eerste onderstelling geheel en al ter zijde schoof, maar er is eene wijze van iets te verwerpen die veelbeteekenend is. Ik meen genoeg te hebben getoond dat ik wensch, overeenkomstig mijn eed, getrouw te blijven aan de Grondwet; dat ik daarvan geene afwijking, hoe ook genaamd, begeer, noch in den zin van reactie, noch in dien van revolutie. Wat het tweede punt aangaat, ik heb mij onthouden de maatregelen en daden van het Ministerie ter toetse te brengen; ik heb mij enkel en alleen bepaald bij de aanwijzing dat het Ministerie niet was een homogeen bewind, naar den aard der grondwettelijke vormen. — Het

is mij niet mogelijk de onderscheidene punten die de Minister heeft aangeroerd te beantwoorden, maar ik moet vragen, of hij in goeden ernst meent dat de Kamer veel gewigt kan hechten aan algemeene uitdrukkingen, zoo als wanneer hij de leden van het Ministerie van inconsequentie vrijwaart; wanneer hij ontkent dat zij die vroeger milde en vrijzinnige beginselen hebben verkondigd, naderhand, in de uitlegging en toepassing daarvan zijn afgeweken? Gelooft hij dat de Kamer er veel aan gehecht heeft toen hij, antwoordende op mijne vraag nopens eenstemmigheid in beginsels, eenvoudig weder vroeg, of ik kan willen dat negen Ministers in alle mogelijke zaken even bekwaam zullen zijn. Meent hij dat de Kamer niet opgemerkt heeft dat, toen hij sprak over het door mij gedane verwijt betrekkelijk het gebeurde bij de behandeling der wet wegens de verstrekkingen — een punt dat ik ter loops heb aangestipt — hij zeer uitvoerig heeft geantwoord; terwijl hij een ander verwijt, nopens de niet-verdediging der Souvereiniteit van het Huis van Oranje, toen dat beginsel in deze Kamer werd aangerand, in 't geheel niet heeft aangeroerd? Meent hij dat de Kamer er veel aan kan hechten, wanneer hij zegt dat het Ministerie zich verheugt en beroemt over het overleg en de overeenstemming zijner leden? Heb ik inderdaad gezegd, wat hij mij laat zeggen, dat het Ministerie reeds in Februarij de drie wetten die in artikel 5 van de additionele artikelen der Grondwet worden opgenoemd, had behooren in te zenden? Al die bijzonderheden laat ik daar, en blijf zeggen dat mijne rede omtrent de onmisbaarheid van een homogeen Ministerie door den Minister niet is beantwoord.

Het beste bewijs voor gebrek aan homogeneïteit van

het bewind is gelegen in het uitstel hetwelk in de vorige vergadering gevraagd werd om op mijne interpellatie te antwoorden. Ik had bijna kunnen zeggen: *habemus reum confitentem.* Het gold hier een kardinaal punt, een levensbeginsel. Ik heb volstrekt niets anders in het midden gebragt dan hetgeen ik reeds verscheidene dagen te voren (*zitting van* 19 *Julij*) gezegd had, toen ik de strekking van mijne interpellatie aangeduid heb; en wanneer dan het Ministerie nog moet gaan overleggen, nog moet afspreken, op welke punten het zich zal baseren om staande te houden dat er een homogeen Ministerie is, kan de indruk hiervan niet gunstig zijn.

Ik zal de mij door het Ministerie gedane uitnoodiging nader opnemen, doch wensch vooraf den spreker uit Almelo te beantwoorden; zonder terug te komen op hetgeen hij gezegd heeft, dat hij mij in de ontwikkelde theoriën niet volgen zou. Ik meen, gelijk ik reeds zeide, bij uitnemendheid praktikaal te zijn geweest. Ik duid hem niet ten kwade dat hij optrad als verdediger van het bewind waartoe hij vroeger heeft behoord: maar ik moet bij eene door hem gebezigde uitdrukking stilstaan. Ter verdediging van het voordragen van niet dadelijk gevorderde wetten, zeide hij tot die aanbieding zich aangespoord te hebben gevoeld, omdat hij *zijn aandeel* zoo spoedig mogelijk wenschte te leveren in de wetten, die het uitvloeisel der Grondwet waren. Zijn aandeel; ziedaar reeds het bewijs van gebrek aan zamenwerking. Het ter tafel brengen door een Minister van zijn aandeel, zonder in overleg te zijn getreden of niet andere wets-voorstellen de voorkeur verdienden, komt niet overeen met de homogeneïteit. Als reden waarom de hier bedoelde wetten vroeger dan andere

waren ingediend, heeft hij opgegeven dat, ten aanzien van die voorstellen, hij slechts te zoeken had naar een beginsel om het vervolgens uit te werken. Dit zal bij het maken van iedere wet het geval zijn. Het komt er slechts op aan een beginsel te hebben, en dit uit te werken. Dat dit echter niet zoo gemakkelijk is, blijkt uit hetgeen met de door den Minister van Justitie ingediende wets-voordragten is voorgevallen. Hij zeide verder, dat de Regering met werk was overladen, dat zij echter begeerig was *iets* tot stand te brengen, en daarom de bedoelde wetten had voorgedragen, en sprak van een niet edelmoedig beantwoorden van die poging. Doch er kan hier geen sprake zijn van *iets*, maar van *iets goeds* tot stand te brengen; weshalve het van de Kamer niet gevorderd kan worden aan te nemen wat zij niet goedkeurt, maar in gemoede meent te moeten verwerpen. Hij heeft vervolgens over de wet nopens de regeling van het regt van vereeniging en vergadering uitgeweid, als of deze weder in discussie was gebragt. Ik vind mij verpligt iets hierop te antwoorden. Hij is met veel ijver opgekomen tegen het uitgebragte verslag, of liever tegen den steller. Ik begrijp wie bedoeld wordt, en deze omstandigheid geeft mij aanleiding te vragen of het hem bekend is op welke wijze de woorden *bijkans* en *eenigermate*, waarover hij bepaaldelijk geklaagd heeft, in dat rapport zijn gekomen. Wanneer hij dit tot een punt van nader onderzoek maakte, zou hij ontdekken dat zijn misnoegen tegen den steller onverdiend is. Mijn verwijt, dat hij teruggetreden is voor het ten uitvoer leggen van vroeger voorgestane beginselen, heb ik gestaafd met stukken waaraan hij niet vreemd is; met het rapport van de Commissie van 17 Maart 1848 en het programma

van 13 Mei. Zoo, na het verwerpen van de wet op de vereenigingen door de groote meerderheid der Kamer, de scheiding tusschen de vertegenwoordiging en hem, gelijk hij thans verklaard heeft, was uitgesproken, zou ik medegewerkt hebben om ons medelid uit het Ministerie te doen treden. Ik heb het niet zonder schrik vernomen, maar mij weldra gerustgesteld met de gedachte dat vóór de scheiding, de verstandhouding niet zeer intiem was, en voorts dat het verslag niet de uitdrukking eener individuële opinie was, maar hetgeen door de rapporteurs in de afdeelingen was opgeteekend; de opinie der Kamer. Het is bij de stemming gebleken dat dit zoo was. Heeft nu de Kamer door die voordragt af te stemmen verkeerd gehandeld? Ik geloof het niet. Ik herinner slechts met een woord dat de hoofdreden voor de onaannemelijkheid dier wets-voordragt daarin was gelegen: dat elke vergadering van politieken aard, ook binnen gebouwen, van Gouvernementswege kon worden geschorst. Dat was een gevaarlijk beginsel; het kon ook bij andere wetten in toepassing worden gebragt; het was het begin van een reactionair systema. . .

De Voorzitter nam hier het woord en verzocht mij de vriendelijkheid te hebben, van het onderwerp der interpellatie, namelijk de vraag over het regt verstand van artt. 53 en 73 der Grondwet, in het bijzonder nopens het bestaan van een homogeen ministerie, in verband tot de werkzaamheden der Kamer, niet te willen afwijken.

Ik gaf te kennen dat ik mij, zooveel mogelijk, daartoe bepalen zou, maar toch vergunning moest vragen, te antwoorden op hetgeen door het lid uit Almelo tegen mijne bedenkingen was aangevoerd.

De Voorzitter verklaarde dat, zijns inziens, dit punt genoegzaam was toegelicht, weshalve hij mij uitnoodigen moest tot het onderwerp in beraadslaging terug te keeren.

Ik ging daarop hoofdzakelijk aldus voort.

Ik wil mij gaarne omtrent dit punt bepalen bij het kenbaar maken mijner meening dat de Kamer teregt de bedoelde wet verworpen heeft, vermits zij eene reactionaire strekking had. Eene uitdrukking moet ik nog opnemen, van het grootste belang. Ik geloof daarbij de orde der discussie niet te buiten te gaan. De spreker uit Almelo heeft onder de verdiensten van het Ministerie geteld, dat de rust in het vaderland bewaard was, zonder eenige wet van bedwang, zonder eenige maatregelen tegen de drukpers. Ik wil aan het Ministerie den lof niet onthouden die het verdient; maar geen lof geven waarmede men te na komt aan de eer der Natie. Men waardeert niet genoeg de eigenaardigheid van het Nederlandsche volk. Men doet het voorkomen, als ware in 1848 veel energie noodig geweest om de rust te handhaven. Neen, die veêrkracht was niet noodig. Handhaving van orde en rust lag minder in de verdienstelijkheid van het Ministerie dan in de geaardheid van het volk. Ik zal over dit punt niet uitweiden; maar alleen zeggen, dat de opgewondenheid in Maart 1848 grootendeels kunstmatig geweest is; eene opgewondenheid niet doorgedrongen tot de kiem der Natie. — Waartoe zouden wetten van dwang gediend hebben? uw eigen partij kwam aan het bewind, en de Natie schaarde zich in die oogenblikken om elk bewind. Zij ondersteunde het Ministerie, in zoover het eene voortzetting was van het conservatief Gouvernement, en een gewijzigd stelsel van behoud voorstond. De eervolle melding welke het Ministerie verlangt, kan ik niet geven, omdat ze voor de Natie beleedigend is. Na de vermaning van den Voorzitter zal ik over dit punt niet

verder spreken: wanneer ik hier een oogenblik van de orde ben afgeweken en eene excursie heb gemaakt, dan is die excursie gedwongen geweest, omdat ik meende te moeten antwoorden op het gezegde van den spreker uit Almelo nopens de verdiensten van het bewind omtrent de handhaving van orde en rust.

Ik kom tot het onderwerp in behandeling terug, en zeg: wij hebben aan een homogeen Ministerie behoefte, om de leiding te hebben, welke de Natie verlangt. Men moet de Natie niet aan banden leggen, maar ook niet aan zich zelve overlaten. Leiding, of liever opleiding moet er zijn. Een Ministerie moet, om kracht uit te oefenen, weten waar de bron van wezenlijke kracht ligt. Zonder homogeen Ministerie is er geen leiding, en zonder die leiding zal het gevolg zijn, òf dat het volk door verkeerde beginselen afgeleid, dat is verleid wordt, òf dat het tot apathie, onverschilligheid, vervalt; zoodat bij de eerste crisis het Bewind, niet door de magt zijner vijanden, maar door eigen magteloosheid andermaal bezwijkt.

En nu, wat te doen? De Minister eischt dat ik de Kamer oproep om aan den Koning te doen kennen dat het Ministerie het vertrouwen van de meerderheid der Kamer niet bezit. Ik zal mij door zoodanige vriendelijke uitnoodiging niet van mijn doel laten afbrengen. Men miskent daardoor den zin en geest mijner interpellatie; ik zal blijven doen wat ik mij, bij eene vroegere gelegenheid, heb voorgesteld, en hetgeen, naar mijn inzien, met mijn pligt en roeping overeenkomt. Ik verlang noch adres aan den Koning, noch *ordre du jour motivé*. Indien een ander zoo iets zou willen voorstellen, ik zou er mij tegen verzetten, omdat het tegen mijn oogmerk strijdt. Mijne bedoeling

was alleen, en ik geloof dat dit ook de bedoeling der Kamer was, toen zij het verlof verleende, dat het gewigtig onderwerp in overweging gebragt wierd. Het was tevens om te doen uitkomen dat alle verantwoordelijkheid voor de plaats gehad hebbende vertraging in de werkzaamheden van haar moest worden afgeworpen, en om aan het Ministerie den noodigen tijd van beraad te geven wat in de gegeven omstandigheden te doen.

Ik heb mij gevraagd, of mijne interpellatie aanleiding tot eene algemeene discussie zal geven? Daaromtrent bestaat bij mij, ik wil het gaarne bekennen, tweestrijd. In sommige opzigten zou ik het gaarne willen, maar aan den anderen kant vind ik het raadzamer, en in het belang der zaak beter, de discussie te sluiten. Ik ben voorzeker niet voldaan over het door het Ministerie gegeven antwoord, maar ik heb reden om te vreden te zijn over den afloop der zaak. In het openen eener algemeene beraadslaging zie ik tweederlei bezwaar: vooreerst zal men welligt het karakter eener interpellatie uit het oog verliezen, en alzoo tot de omslagtigste beraadslagingen komen. Het lid uit Almelo zal gereedelijk veel kunnen antwoorden op hetgeen door mij is aangevoerd, en ik zou weder daarop moeten antwoorden. En wanneer zich nu vele leden in de discussie mengen, en doen wat het lid uit Almelo heeft gedaan, die eene interpellatie in de mijne mengde, dan voorwaar zie ik geen einde aan de discussie. Zoodanige behandeling zou, ten tweede, ligtelijk tot hartstogtelijkheid aanleiding geven, die ik gaarne vermijd. Mijn oogmerk met de interpellatie is bereikt. Het is duidelijk geworden welke de oorsprong der stagnatie in de werkzaamheden der Kamer is, en deze is ontheven van verantwoordelijkheid. De

Kamer heeft, door het verleenen van verlof, genoeg van haar gevoelen doen blijken, en ik houd mij overtuigd dat wanneer de leden op het door den Minister aangevoerde zwijgen, dit stilzwijgen door niemand als goedkeuring aangemerkt wordt. De beslissing kan nu gerustelijk aan de Natie overgelaten worden. Het Ministerie heeft van deze Kamer eene waarschuwing ontvangen. Er is tijd van beraad. Het Ministerie is *en demeure* gesteld, en zoo eromtrent dit onderwerp nietsis *afgedaan*, ik acht dat er ten minste iets *voorbereid is*.

—

Daar niemand meer het woord verlangt, wordt, op voorstel van den Voorzitter, deze zaak als afgedaan beschouwd.

XIII.

ONTWERP VAN WET OVER DE NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

ZITTING VAN 8 SEPTEMBER 1849.

⁎ Onder de langdurige discussie over een vijf- en twintigjarige verlenging van de betrekkingen tusschen de Regering en de Handelmaatschappij, waren de gemoederen zeer gespannen. Om het gewigt van de zaak zelve en de bedenkelijke gevolgen eener afstemming. Om het gevaar, ook voor het vervolg, der ongunst waarin bij verscheidene leden de Maatschappij scheen te staan. Om de vrij algemeene verwachting *in de Kamer* dat de wet zou worden verworpen. In de handelsteden was men naauwelijks op de mogelijkheid eener zoodanige uitkomst bedacht.

—

Er bestaan twee redenen, die mij heden met meer dan gewone huivering het woord doen opvatten. Ik moet al terstond bekennen dat ik niet met vorige sprekers kan be-

tuigen geheel belangeloos te zijn, omdat ik niet tot de aandeelhouders der maatschappij behoor. De openhartigheid gebiedt mij te belijden dat ik eigenaar van *drie* aandeelen ben. Ik hoop echter dat ik uit dien hoofde niet voor al te partijdig in deze zaak zal gehouden worden, en ik zal alle krachten van mijnen geest inspannen om mij, zoo mogelijk, boven partijdigheid te verheffen. Wat mij betreft, ik beschouw al mijne medeleden, aandeelhouders of niet, bewoners van handelsteden of land-gewesten, gaarne als geheel onpartijdig, ook bij de beoordeeling van dit onderwerp.

Een tweede reden van huivering is gelegen in de uitnemendheid der heden en gisteren van weêrszijde uitgebragte adviezen, zoodat ik wel aarzelen moet, om, bij de geringe kennis van Staathuishoudkunde die ik bezit, over dit gewigtig onderwerp uit te weiden. Evenwel juist uit dien hoofde heb ik eenige roeping gevoeld om, in den tegenwoordigen stand der discussiën, het woord te vragen. Ik geloof dat vele leden in hetzelfde geval verkeeren als ik. Van beide zijden is de zaak met ernst en nadruk behandeld door de specialiteiten in handel, staathuishoudkunde en finantie-wezen. Voor ons niet-deskundigen, in den onaangenamen toestand geraakt van telkens heen en weder geslingerd te zijn, is het oogenblik dààr zich af te vragen, of deze langdurige beraadslagingen de zaak niet in sommige punten ook voor ons tot genoegzame klaarheid hebben gebragt. Ik zal uit dit oogpunt een blik op de discussiën slaan.

Het *eerste* punt, naar mijn oordeel tot genoegzame zekerheid gekomen, is dat de Kamer, ten aanzien van het contract met de Nederlandsche Handel-maatschappij ver-

keert in exceptionelen toestand. De geëerde spreker uit Kampen heeft ons gisteren avond op het hart gedrukt dat we ten dezen aanzien volkomen vrij waren. Dit kan ik niet toegeven. Immers de indruk der gehouden redevoeringen en overgelegde overeenkomsten op mij, is dat de Kamer niet in zoodanige zedelijke vrijheid verkeert, als wenschelijk ware. Er zijn gevallen waarin men regt heeft iets te verrigten, en waarin toch de zedelijke vrijheid ontbreekt tot gebruikmaking van dat regt.

Een *tweede* punt, dat mij toeschijnt uitgemaakt te zijn, is dat de Vergadering, ten aanzien van het vraagstuk der bevoegdheid van de Regering tot sluiting van het consignatie-contract geheel ongeprejudicieerd blijft. Ik verheug mij over de ondubbelzinnige verklaring des Ministers, en kan mij niet vereenigen met het amendement van het lid uit de Residentie, wel met het gevoelen van den spreker uit Rotterdam, die verlangt dat elk lid der Vergadering te dien opzigte in zijn geheel zij. Als ik de wet aanneem, geschiedt dit onder bepaalde *réserve*, dat ik mij te dien aanzien volstrekt niet prejudiciere. Ik zou gaarne dit voorbehoud zelfs tot vele andere punten uitstrekken, na de lezing van een geschrift, dat dezer dagen het licht gezien heeft.[1] Ik maak van deze gelegenheid gebruik, om te verklaren dat het veel indruk op mij gemaakt heeft, maar ik wil deze gelegenheid te baat nemen, om te verklaren dat er in deze brochure het een en ander wordt aangetroffen, naar mijn inzien niet overeen te brengen met het onderling vertrouwen, ten allen tijde tusschen een Minister en zijne onderhoorigen onmisbaar.

[1] Van den Heer VAN SWIETEN, vroeger Secretaris bij het Ministerie van Koloniën.

Ten derde, is het tot klaarheid gekomen, dat het agentschap van de Nederlandsche Handel-maatschappij niet op zich zelf mag of moet worden beschouwd; dat het niet kan of mag geïsoleerd worden van het geheele stelsel, hetwelk onze koloniën beheerscht, en waardoor het moederland zoo krachtig is ondersteund. Het agentschap is een integrerend deel van een koloniaal stelsel, dat uitmuntende vruchten heeft opgeleverd. De Nederlandsche Handel-maatschappij, als agent van het Gouvernement, is een der noodzakelijke raderen van dat koloniaal stelsel. Ik durf dit woord *raderen* bijkans niet meer gebruiken, nadat de redenaar uit Zwolle het eenigzins in discrediet gebragt heeft, door te zeggen dat het rad *te veel gesmeerd was*. Het geëerde lid heeft waarschijnlijk niet opgemerkt dat die vergelijking ook tegen hem kan worden gewend. Een rad kan ook *te weinig* worden gesmeerd. Men loopt dan gevaar dat het werktuig stoot, stilstaat, of, nog erger, dat de machine breekt. Dit zou eene bezuiniging niet door vereenvoudiging, maar door vernietiging, zijn.

De Nederlandsche Handel-maatschappij nu is een levend lid van het organisme, een der edele deelen van het koloniaal ligchaam; zij is vereenzelvigd met een stelsel, dat goede vruchten afgeworpen heeft. Na al hetgeen door de sprekers uit de koopsteden reeds is aangemerkt, zal ik dit in geene ondergeschikte punten nagaan. Alleen moet ik mij verzetten, wanneer hunne treffende tafereelen, kort weg, met een «post hoc, non propter hoc» ter zijde worden gesteld. Wanneer men erkent dat er in een Staat in vele opzigten welvaart wordt verspreid en men beweert dat niets hiervan te danken is aan Staatsvorm of Gouvernement, dan moet ten minste waaraan dit te danken is, wor-

den getoond. Evenzoo hier. Indien handel en nijverheid, onder een stelsel waartoe de Nederlandsche Handel-maatschappij behoort, hebben gebloeid en deze bloei ganschelijk niet aan de Nederlandsche Handel-maatschappij is toe te schrijven, dan bewijze men althans door welke andere oorzaken die bloei verspreid werd. Men zou zich anders ligtelijk aan verregaande ondankbaarheid schuldig maken.

Het zou ook kunnen gebeuren dat men, door het benadeelen van de Handel-maatschappij, hoogstnadeelige gevolgen voor het vaderland te weeg bragt. Immers, zij is een integrerend deel van een *goed* stelsel. Ik noem het een *goed* systema. Ik meen dat het niet als slecht kan worden beschouwd, wanneer ik let op het cijfer van 157 millioenen, van Gouvernementswege, niet ten onregte, met zeker welgevallen vermeld. Het is zoo, de geachte spreker uit Overijssel heeft gezegd, dat is nog geen tien millioen in het jaar, en de koloniën zouden, zoo een ander systema gevolgd wierd, nog veel meer kunnen opleveren. Maar als ik nu heb, aan den eenen kant de realiteit en aan den anderen kant eene belofte, een uitzigt, eene veronderstelling, dan zeg ik: ja, tien millioen is misschien niet veel, maar het is toch *wat;* die tien millioen zijn dan toch ook nog altijd tien millioen, en die koloniale bijdrage is mogelijk voor uitbreiding vatbaar. Men denke toch, *que le mieux est l'ennemi du bien; un tiens vaut mieux que deux tu l'auras*. Ik verzoek dan ook aan die sprekers, die veel hebben gewaagd van de eischen en regelen der staatshuishoudkunde, om die spreekwoorden onder de onveranderlijke waarheden der Staathuishoudkunde op te nemen. Ik besluit dit punt met de aanbeveling, om geen *zeker*

kwaad toe te brengen voor een *onzeker* goed. Mogten die tien millioen bij het jagen naar een hooger bedrag, ons ontvallen, dan zou toch eene zeer merkbare schade worden toegebragt. Men vergete het niet; men heeft hier *realiteit* aan de eene zijde, slechts *belofte* aan den anderen kant.

Ten *vierde*, moet ik verklaren dat ik mij niet vereenigen kan met een der amendementen, omdat daardoor, naar mij voorkomt, aan het bedoelde systema een gevoelig nadeel, en dus aan het vaderland onberekenbare en onherstelbare schade, zou *kunnen* worden toegebragt. Ik moet hier met nadruk doen opmerken dat de *mogelijkheid* eener onberekenbare schade voor geheel het vaderland, ten aanzien van *alle* de amendementen, waarbij de zaak *en suspens* blijft, toepasselijk is, en dus, naar mij voorkomt, tot de verwerping van alle verpligt. Ik heb hier aan den eenen kant eene moeijelijke taak, daar ik optreed tegen leden, wier ervarenheid in de staathuishoudkunde overbekend is; doch aan den anderen kant is mijne taak door hen zelven zeer gemakkelijk gemaakt. Immers, de sprekers uit Kampen en uit de hoofdstad hebben elk met blijkbare huivering hun amendement voorgedragen en de *mogelijkheid* te kennen gegeven dat de Handel-maatschappij zich aan de in hunne amendementen vervatte bepalingen niet zou onderwerpen. De laatste spreker, die in het voordragen van zijn amendement met meer stoutmoedigheid is te werk gegaan, heeft gezegd, niet te *gelooven* dat de Handel-maatschappij de toetreding zou weigeren tot eene gewijzigde overeenkomst. Maar *gelooven* dat de Handel-maatschappij zich de wijziging zal laten gevallen is niet genoeg; men moet het *zeker* weten. En tegen dat *geloof*, tegen

die *mogelijkheid*, tegen die *waarschijnlijkheid*, zoo men wil, staat eene andere mogelijkheid over, dat door de aanneming der amendementen de groote belangen van den Staat op het spel zouden worden gezet.

Mijne *vijfde* opmerking betreft de grieven welke het lid uit Kampen tegen de Nederlandsche Handel-maatschappij heeft in het midden gebragt. Al de grieven die opgesomd worden, beteekenen niets hoegenaamd tegen de zoo even door mij op den voorgrond gestelde *mogelijkheid* der nadeelen, die uit eene aanneming der amendementen kunnen ontstaan. Ik zal de bijgebragte grieven niet opzettelijk wederleggen : van weêrskanten is de zaak met talent en waardigheid behandeld ; ik meen slechts, naar aanleiding daarvan, eenige weinige opmerkingen aan de Vergadering te mogen onderwerpen.

a. De spreker uit Kampen heeft verklaard dat hij geen vijand is der Handel-maatschappij. Ik beschouw hem gaarne als een vriend, die haar welmeenend harde waarheden verlangt te zeggen. Hij heeft, vrees ik, veel van een geneesheer, die door de *soort* zijner geneesmiddelen den patient in levensgevaar brengt. Die spreker heeft gewag gemaakt van de aanzienlijke voorschotten ; die de Handelmaatschappij weleer aan de Regering heeft gegeven en waardoor deze in hare schadelijke handelingen is blijven volharden. Hij heeft te regt gewraakt, wat hij noemde de intimiteit, die er tusschen de Regering en de Handelmaatschappij bestond. Ik ben dat met hem eens ; ik heb dikwerf genoeg het noodlottig stelsel eener zoodanige volharding, als jaren achtereen plaats had en die op uitputting en magteloosheid moest uitloopen, bestreden; maar ik meen dat men op het verledene niet te zeer moet terug-

komen, dat liever deswege eene volledige amnestie moet worden verleend. Er zijn zoo vele medepligtigen in den Staat aan al die handelingen, dat het inderdaad beter is het stilzwijgen te bewaren en het in alle gevalle niet billijk is alleen de Handel-maatschappij te beschuldigen.

b. Men heeft in de Handel-maatschappij gezien de voortzetting van het monopolie-stelsel, de voortzetting der oude Oost-Indische Compagnie. Men heeft, zich over die Compagnie uitlatende, er het woord bijgevoegd: *zaliger gedachtenis*, waarmeê eigenlijk, naar ik vermoed, *onzaliger gedachtenis* bedoeld werd. Men heeft monopolie en privilegie gelijk gesteld met eene vreeselijke krankheid. Maar het zij mij nu ook geoorloofd te doen opmerken dat, tijdens het bestaan van het zoogenaamde monopolie-stelsel, het vaderland heeft gebloeid en eene uitmuntende gezondheid genoot. Men beweert dat de Oost-Indische Compagnie in de 18de eeuw niet op de hoogte des tijds was. Ik acht integendeel dat zij op de hoogte of liever op de laagte van dien tijd was. Zij deelde in de algemeene kwaal van verslapping en ijverloosheid, en er schijnt geen reden te zijn waarom aan haar bij voorkeur het verwijt zou worden gerigt. — Met betrekking tot den finantiëlen toestand heeft Nederland drie tijdperken gehad, in welke men: 1.° met onbeschrijfelijken ijver grooten rijkdom te zamen gebragt heeft; 2.° met veel minder inspanning, interest van interest heeft getrokken, en eindelijk 3.° door het najagen van den meest voortreffelijken regeringsvorm, die misschien in 1848 te voorschijn is gekomen, interest en kapitaal grootendeels te loor heeft laten gaan. En wat het monopolie betreft, vergete men niet dat vele staatshuis-

houdkundigen thans van oordeel zijn dat het *laissez faire* tot het ergste monopolie kan aanleiding geven.

c. Wat nu betreft de protectie, ik ben zoozeer als iemand tegen kunstmatige opvoering van de nijverheid. Ook deze werd aan de Handel-maatschappij verweten, en ik heb tevens hooren aanvoeren, ook als verwijt, dat de handel, de scheepvaart, de nijverheid, de assurantie-maatschappijen, de makelaars en zoovele andere inrigtingen en personen, dat schier alles in den lande van de Nederlandsche Handel-maatschappij protectie genoot. Maar als ik nu zie hoe diep het opgenoemde ingrijpt in ons geheele volksleven, dan zou ik bijkans vermoeden dat die verwijten, nog een weinig uitgebreid, straks eene lofrede bij uitnemendheid zouden kunnen zijn; want, als zoo velen voordeel getrokken en winsten behaald hebben, kan het aan de Handel-maatschappij niet zeer ten kwade worden geduid dat zij bijkans het geheele Vaderland, in zijne deelen en onderdeelen, bevoordeeld en beschermd heeft.

d. Maar, al konden er nog veel meer grieven worden aangevoerd, zij zouden geen invloed uitoefenen op de beoordeeling van dit ontwerp, als het *mogelijk* is dat, door tweespalt met de Maatschappij, zeer groote en gevaarlijke finantiële schokken aan het Vaderland worden toegebragt.

Bij dit alles moet men nog een ander punt niet uit het oog verliezen, van grooten invloed op de beschouwing der Oost-Indische aangelegenheden. Zij die de amendementen hebben voorgedragen, mogen daarop wel hunne aandacht vestigen; om niet, tegen hunne bedoeling, aan veranderingen in ons koloniaal stelsel, die ook zij niet wenschelijk achten, bevorderlijk te zijn. Namelijk, ten aanzien der koloniale aangelegenheden, moet men met de *uiterste* be-

hoedzaamheid te werk gaan; niet alleen om den aard der zaak, maar ook omdat de ervaring van de laatste tijden in treffende proeven getoond heeft, dat overvloed van theoretische kennis, niet genoeg door de practijk ondersteund, zeer ligt de grootste nadeelen en rampen aan het vaderland berokkent.

Drie voorbeelden zijn daar, om dit te bewijzen:

1.° In 1826, nadat de oorlog op Java was uitgebarsten, werd er veel over de koloniën gesproken; werden de Oost-Indische bezittingen door een aantal onzer landgenooten als lastposten beschouwd, die welligt alleen in het belang van Holland of van Amsterdam werden gehandhaafd en behouden. Velen dier landgenooten, die zeker de zaken *in het groot* overzagen, oordeelden dat men zich van die bezittingen moest ontdoen. Men begreep dat de algemeene belangen van het Vaderland dit eischten. Men opperde de belangrijke vraag of men met Engeland deswege geene onderhandelingen zou aanknoopen, in de hoop dat deze Mogendheid zich tegen de overdragt in vollen eigendom de moeite van het beheer zou willen getroosten. Het was in 1826, toen dit gevoelen bij de zuidelijke vertegenwoordigers veld won, dat onze waardige landgenoot Van Alphen, door zijne bekende ook thans nog zeer lezenswaardige redevoering, verandering van denkwijs te weeg bragt; zoodat de eerste leening ten behoeve van de Oost met algemeene stemmen in de Tweede Kamer aangenomen werd.

Tweede voorbeeld. — Men heeft dikwerf gesproken van den oorlog op Java in den jare 1825. Maar is u allen de oorzaak bekend van dien oorlog? Ik erken gaarne dat ik daaromtrent dezer dagen bijzonderheden vernam die mij

althans niet zóó bekend waren. Een onzer meest geachte officieren, in wiens opstellen naauwkeurigheid van onderzoek evenmin als buitengemeene bekwaamheid kan worden miskend, deelt dienaangaande in een onlangs uitgekomen tijdschrift[1] opmerkingen mede, wier juistheid ik niet voor mijne rekening neem, maar ten gevolge waarvan onze voorzigtigheid in de behandeling van dit onderwerp moet worden verdubbeld.

« Een man, die zich door zijnen werkzamen, ondernemenden geest en door zijne bekwaamheden in Indië en in Europa, een naam gemaakt heeft, die zijne voorstanders heeft, maar ook zijne heftige bestrijders, poogde aan de landverhuringen in de vorstenlanden meer uitbreiding te geven en ze dienstbaar te maken aan de behoeften van den Nederlandschen handel. De Heer Nahuis, in 1818 resident van Djokjokarta, ondernam het om landerijen van meer aanbelang in huur te doen afstaan, en daarop die voortbrengselen te verbouwen, welke, zoo als koffij, peper, enz. voor de Europesche markt gebezigd worden. Het gelukte dien ambtenaar om van den Sultan verschillende aanzienlijke landerijen aan Europeanen in huur te doen afstaan, enkele dier verhuringen hadden plaats aan den resident zelf, andere op zijn verzoek. Door die landverhuringen, door dien bouw van koffij, zouden de productie van Java en de handel van Nederland eene aanmerkelijke uitbreiding verkrijgen: de kapitalen van Europa zouden naar het Oosten toestroomen en daar met voordeel aangewend worden, de algemeene rijkdom zou toenemen, de inboorling zich aan arbeid gewennen en het geld, dat als huurprijs betaald werd, zou verreweg overtreffen, wat wij anders door de bebouwing van zijn grond zoude winnen. — Dat alles was waar; maar men vergat daarbij, dat die huurprijs door den Javaan spoedig verkwist zoude worden en armoede dan zijn deel zoude zijn; dat hij moeijelijk de gewoonte zoude verkrijgen van eenigzins aanhoudenden arbeid; dat zulk een

[1] De Heer W. J. Knoop in *de Gids*.

toestand in strijd zoude zijn met zijne zeden, denkwijze, overoude gewoonten en instellingen; dat misnoegen en onlusten als natuurlijke gevolgen daarvan te verwachten waren. Laat het zijn, dat die landverhuringen, op groote schaal, werkelijk voor Nederland hare voordeelige zijde konden hebben, dan had men toch de vraag moeten stellen: of hare invoering in de vorstenlanden van Java mogelijk was, zonder opstand en oorlog te veroorzaken? Of men sterk genoeg was, om zoo iets niet te duchten te hebben, of dit dadelijk te kunnen onderdrukken, en of het kwade dat uit zulk eenen toestand voorsproot, niet ruimschoots de voordeelen opwoog, welke die landverhuringen konden opleveren? De voorzigtigheid schreef voor, om dit eerst te onderzoeken, want het is niet voldoende, dat een regeerder iets goeds voorschrijft: dat goede moet ook *uitvoerbaar* zijn. Daaraan dacht men niet, en *onbekommerd zag men een storm van misnoegen zich zamenpakken, waaruit weldra een vijfjarige krijg zoude losbarsten; een krijg, die onze heerschappij op Java op den rand des ondergangs bragt, schatten verslond en duizenden Nederlanders door vuur en staal en ziekten en vermoeijenissen deed vallen.* »

Als deskundigen zóó spreken, dan zeg ik, niet dat aan hun oordeel onvoorwaardelijk geloof moet worden gehecht, maar dat er, bij het vernemen van zoodanige verklaringen, in zaken die onze koloniën betreffen, groote bedachtzaamheid vereischt wordt.

Mijn *derde* voorbeeld is uit den allerlaatsten tijd. — Is niet de verkoop van landen op Java ook als een redmiddel aangegeven? Herdenkt het lagchend verschiet dat een onzer geëerde medeleden, in zijne bekende nota, ons deswege heeft voorgespiegeld. Ik erken gaarne dat die kleuren ook mij hebben bekoord. Maar de inlichtingen der Regering bleven niet achter. De beantwoording stelde vele punten in een helder licht en de redenering sloot met de huiveringwekkende *climax*, dat de tien millioenen inlanders

de Europeanen op Java tot den laatsten toe zouden vermoorden. Wat daarvan nu ook zij, ik moet bekennen dat dit antwoord grooten indruk op mij gemaakt heeft, en, zoo ik geloof, op velen onzer medeleden; naar het schijnt, ook eenigen indruk op den schrijver der bedoelde nota; want hij blijft tot hiertoe het antwoord aan de Regering schuldig; men heeft van de zaak niets meer vernomen. Indien nu met de beste bedoelingen veelbelovende voorstellen gedaan worden, die evenwel zulke ontzettende uitkomsten kunnen hebben, dan is het voorzigtig onze stem niet te geven aan amendementen, waardoor men aan wijziging van stelsel en aan gewaagde proefnemingen voet geven zou.

Geen enkel der voorgedragen amendementen kan worden aangenomen, zoolang de kans, het gevaar, bestaat, dat daaruit zulke onberekenbare nadeelen kunnen voortvloeijen.

Wanneer de amendementen worden aangenomen, zal de ontbinding der Handel-maatschappij daarvan het gevolg *kunnen* wezen. Men is van de niet-ontbinding ver van zeker. De actiehouders zullen voorzeker door de directie worden opgeroepen. Op die algemeene vergaderingen zullen personen verschijnen die rekenen kunnen. Men zal daarbij berekenen dat de voordeelen voortaan tot een gering bedrag zullen gereduceerd worden, en tevens dat de voortduring der betrekking met de Handel-maatschappij binnen een klein getal jaren afhankelijk zal worden gesteld van eene goedkeuring die, bij de min gunstige stemming die zich in de Kamer zal hebben geopenbaard, als hoogst twijfelachtig zou worden beschouwd.

Er is nog een ander punt. Het komt mij voor dat juist de tegenwoordige beraadslagingen tot de aanneming van

dit ontwerp moeten doen besluiten. Zij hebben de zaak in zeker opzigt bedorven. Zoo men in goeden ernst aan wijziging van het contract dacht, had men wel gedaan de geheele zaak in comité te behandelen en het geheim op te leggen, en zich, opdat er geen woord door onbedachtzaamheid zou uitlekken, permanent te verklaren, tot na den afloop; want de aandeelhouders der Handel-maatschappij zijn rekenaars, niet met cijfers alleen. Als zij nu bekend worden met de gehoudene redevoeringen, waarin telkens en door ieder, door heele en door halve vrienden der maatschappij is gezegd: « de Handel-maatschappij is een *onmisbaar* agent, » is het dan niet te denken dat dit woord *onmisbaar* hoog zal worden berekend en ons duur zal te staan komen? is dit de weg om betere schikkingen te treffen? Het noodlottig gevolg van ieder amendement is, dat de geheele zaak wederom gesteld wordt in handen der Handel-maatschappij, die de vrijheid heeft om, indien er geene wettelijke bekrachtiging der geslotene overeenkomst volgt, terug te treden, en die nu in de meest voordeelige positie geplaatst is, omdat zij weet, dat zelfs hare tegenstanders haar voor *onmisbaar* houden. Die overtuiging zou zeer nadeelig werken op de sluiting van het nieuwe contract.

Ik vraag het bovendien aan de voorstellers van de amendementen met allen ernst, of zij de voor- en nadeelen tegen elkander hebben gewikt en gewogen? De voordeelen zijn opgesomd; zij hebben betrekking tot den minder langen duur van het contract, en als in éénen adem voegt men er bij, dat men de Handel-maatschappij als agent wil houden en daartoe geene particulieren kan bezigen, gelijken waarborg opleverende van soliditeit en krachtsontwikkeling.

Maar nu de nadeelen, die er tegenover staan! Ik vraag aan de tegenstanders van deze wet, of zij de uitgestrektheid der nadeelen hebben berekend die uit eene verwerping kunnen voortvloeijen? Ook zelfs wanneer er geene ontbinding mogt plaats hebben, heeft men berekend den staat van onzekerheid, die zou kunnen geboren worden, wanneer het ontwerp gewijzigd wierd, en hoe schadelijk en gevaarlijk die toestand worden kan! Hebt ge berekend het misnoegen en de spanning, die in den lande kunnen ontstaan? Hoe vele inrigtingen, hoe vele personen en belangen staan met de Handel-maatschappij in verband? Indien de actiehouders tot eene ontbinding mogten besluiten, en zelfs indien gij niet spoedig uit de onzekerheid geraakt of uw *onmisbare* agent zal willen toetreden tot uwe conditiën, hebt ge dan berekend den invloed, dien dit op den politieken toestand van het Vaderland kan uitoefenen? Bedenkt dat het Ministerie zich met nadruk heeft verklaard omtrent het groot gewigt derzaak, en de noodzakelijkheid der aanneming. Bedenkt, indien de Kamer een maatregel verwerpt die volgens het Ministerie van zulk een onberekenbaar belang voor het Vaderland is, waartoe het Ministerie zou verpligt zijn. Bestaat er in ons Vaderland nog niet genoeg onzekerheid? Hoe vele moeijelijkheden, hoe veel arbeid, hoe vele onderhandelingen zullen er niet geboren worden, bijaldien we dit ontwerp afkeuren? Hebt ge al die kansen in de weegschaal gelegd? — Maar zegt ge, wij stellen de amendementen voor, uit vrees dat anders de wet zal worden verworpen. Dit is eene, mijns inziens, jammerlijke taktiek: een minder kwaad te verrigten om een grooter dat onzeker is, te ontgaan. Ik wil het niet op mijne verantwoordelijkheid nemen. Ik ben voor

de meerderheid, welke men ducht, zoo bevreesd niet. Welaan, verwerpt deze wet, zoo ge den moed hebt; verwerpt ze, indien gij ze verwerpen durft, met het oog op den finantiëlen, op den commerciëlen, op den politieken toestand waarin het Vaderland verkeert. Indien men aan het Ministerie een machiavelistischen raad wilde geven, het zou deze zijn: bekommer u niet, stoor u niet aan de verwerping van deze voordragt; uit de nederlaag zelve, indien gij ze weet te gebruiken, kan voor u de zege ontstaan. Ge zult welligt hierdoor, wanneer ge op een der meest gewigtige wijzigingen van de herziene Grondwet acht geeft, het vertrouwen winnen, dat ge in de laatste maanden, naar het oordeel van sommigen, niet gewonnen hebt.

Wat mij het meest in de geheele zaak verontrust, is dat dergelijke vraagstukken, zonder tot genoegzame rijpheid te zijn gekomen, in deze Vergadering behandeld en afhankelijk gemaakt kunnen worden van haar votum. Ik kan mij voorstellen dat deze Kamer over zoodanig onderwerp beslist, wanneer dit door langdurig onderzoek van deskundigen, na het houden eener *enquête*, of op eenige andere wijze, voor haar tot rijpheid gebragt is. Maar ik beef voor de toekomst van het Vaderland, als de meerderheid der Vergadering, niet behoorlijk toegerust en niet voldoende ingelicht omtrent een zoo gewigtig vraagstuk (na eene discussie waarin van weêrskanten zoo veel gezegd is dat de meesten onzer niet in staat zijn te beoordeelen), eene beslissing zou kunnen nemen, waarvan het lot der Koloniën en van het Vaderland kan afhangen.

Dat is inderdaad een schrikverwekkend denkbeeld. Men

heeft dikwerf de vrees te kennen gegeven voor eene te groote inmenging van de wetgeving in het koloniaal huishouden. Thans zou het veel erger zijn; hier toch geldt het geen maatregel van beheer of van huishoudelijken aard, maar een maatregel die de vernietiging van een der hoofdbestanddeelen van het koloniaal huishouden ten gevolge zou kunnen hebben. Als dit de eerste vrucht zou moeten zijn der wijziging van art. 59 der vorige Grondwet, het zou eene bittere vrucht wezen. Ik behoor tot degenen, die van oordeel zijn dat er in deze zitting veel *te weinig* is gedaan; nu zouden wij gevaar loopen een ander verwijt op ons te laden, dat wij namelijk *te veel* zouden verrigten, wanneer door onze stemming de eerste slag toegebragt werd aan eene instelling die Willem I tot eere verstrekt; wier verbindtenis met het cultuurstelsel een bewijs der schranderheid en geniale inzigten van den graaf Van den Bosch geweest is; eene instelling die heerlijke vruchten droeg en meerdere belooft; bijkans onafscheidelijk geworden van een systema onder welks invloed thans het finantiëel te kort op verwonderlijke wijze versmelt; eene instelling die, welk oordeel over haar geveld worde, zoozeer met den gang der koloniale aangelegenheden is vereenzelvigd, dat zij, niet zonder de grondslagen van den Staat te doen schudden, ten val zou kunnen worden gebragt.

De wet werd met 32 tegen 26 stemmen aangenomen.

XIV.

OPENBAARMAKING VAN HET VERHANDELDE IN DE STATEN-GENERAAL.

ZITTING VAN 12 SEPTEMBER 1849.

. Eene uitgaaf, voor Constitutionele openbaarheid onmisbaar, vond bij sommigen bezwaar, als of het voornamelijk om de bevrediging der eigenliefde van de Kamer te doen was.

—

Ik zal, om het reeds ver verloopen uur, bij hetgeen ik wensch te zeggen alleen door de welwillende aandacht der Kamer, indien ze mij te beurt valt, gerust worden gesteld. Ik zal mij niet mengen in den hagchelijken strijd tusschen tachygraphen en stenographen. Op beider welwillendheid stel ik hoogen prijs; met beider bekwaamheid ben ik bekend, en ten aanzien van eene behandeling van dit onderwerp, zou een lid, die daarover met veel kennis van zaken gesproken heeft, mij reeds het stilzwijgen opleggen.

In het voorbijgaan moet ik opmerken, dat, daar men zich hier over de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* heeft beklaagd, ik van mijnen kant moet zeggen, dat ik alle reden heb te vreden te zijn over de getrouwheid en bekwaamheid, waarmede juist die Courant heeft wedergegeven, wat ik hier gesproken heb.

Ik zal ook in andere opzigten niet in *détails* treden; ik wensch alleen te beproeven, of het mogelijk is de beraadslaging terug te brengen van het min juiste standpunt, waarop de Regering, ook thans in de redenering van den Minister van Binnenlandsche Zaken, de behandeling van dit onderwerp gebragt heeft. De geachte spreker uit Friesland heeft, hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken in de memorie van beantwoording is gezegd, meer gepast gerekend voor iemand, die er naar jaagt om eene parlementaire loopbaan in te treden, dan voor een Minister, die onder den Koning aan het hoofd van het bestuur is. Ik integendeel, wel verre van, in de bedoelde woorden, het werk te zien van iemand die aan het begin staat der parlementaire loopbaan, zie daarin de bedrevenheid van iemand, die, met uitnemende talenten begaafd, reeds sedert lang onder de sieraden van ons parlement behoort. Ééne zinsnede was er in het verslag der Commissie van Rapporteurs, waarop de Minister bijzonder heeft gedrukt: « het door den druk gemeen maken van een *volledig* verslag van het verhandelde in iedere zitting der Kamers, uiterlijk binnen vier- en twintig uren na den afloop van zoodanige zitting. » Ik wil niet onderzoeken in hoeverre die eisch kan geregtvaardigd worden. In de afdeelingen is met veel aandrang opgemerkt dat de zaak in andere landen plaats had, en dat in elk geval de wensch niet zoo overdreven, zoo onmogelijk te

vervullen, zoo ongerijmd was. Ik vind in dezen wensch wel eenige overdrijving. Maar wat heeft de Regering, of liever, wat heeft de Minister gedaan? Hij heeft met uitnemende behendigheid van die zinsnede partij getrokken, hij heeft die tot geen prijs willen loslaten. Hij heeft gezegd, niet: « ik zal u iets anders geven, daar het gevraagde te veel is, maar ik kan u geen ideaal, geen *nec plus ultra* leveren; » neen, de Minister heeft gezegd: « dat is eenmaal gevraagd, en nu moet men alleen onderzoeken of dat kan worden geleverd, en nu zult ge, of niets, of uwe 17 stenographen ontvangen en uwe snelpers, en uw locaal voor de snelpers. » Daarop is van den kant der Regering er bijgevoegd: « welke overdreven eischen! de Kamer verlangt dergelijke ongerijmdheden; de Kamer is ook hier wederom lastig en verlangt van de Regering het onmogelijke; welnu, aan den geuiten wensch gehoor gevende, en het initiatief aan de Kamer latende, dragen wij (voor den vorm) dit wets-ontwerp voor, en de natie moge uitspraak doen tusschen de eigenliefde der Kamer en den wensch naar bezuiniging van de Regering! »

De Minister, door aldus te handelen, ziet den aard van het wets-ontwerp voorbij. De uitgave in het algemeen (als ik dit zeg; neem ik den wensch der Commissie in zijne gansche uitgestrektheid niet in bescherming) is noodig. Verbetering van het bestaande is onmisbaar; de zaak behoort tot de openbaarheid, tot de publiciteit in constitutionelen zin, gelijk zij door de Grondwet bij het bestaan van een constitutioneel gouvernement wordt geëischt. In het verslag der Kamer zijn de volgende woorden merkwaardig en juist:

« De leden der Kamers zien zich aan de verkeerde oordeelvellin-

gen blootgesteld, zonder in den regel bij magte te zijn die te keer te gaan; de beslissingen van de beide takken der wetgevende magt worden door de natie niet in haren waren geest en strekking begrepen; en de Eerste Kamer ontvangt wets-voorstellen van de Tweede, zonder tot de kennis te geraken van al de overwegingen, die tot het doen aannemen daarvan, zoodanig als zij daar liggen, geleid hebben.»

Ik moet er bijvoegen dat somtijds in de Kamers verklaringen door de Ministers worden afgelegd, die op de stemming eenen beslissenden invloed uitoefenen. Het is van het uiterste belang dat die verklaringen met de meeste naauwgezetheid worden opgeteekend, opdat niet welligt later eene dubbele opvatting van de woorden plaats hebbe; opdat niet blijke dat de Kamer iets aangenomen heeft, waarmede zij zich niet zou hebben vereenigd, indien zij de ministeriële verklaring, in den zin der latere opgaaf of omschrijving, verstaan had.

Er is nog meer. Ieder zal het met mij eens zijn dat er een wederkeerige invloed behoort te bestaan bij de doorgaande behandeling van zaken, tusschen de Vertegenwoordiging en de Natie (ik zeg bij de *doorgaande* behandeling van zaken); in die wederkeerige werking ligt het groote nut van eene spoedige en naauwkeurige mededeeling van het gesprokene. De Natie moet niet alleen bekend zijn met onze discussiën, maar tot op zekere hoogte daaraan deelnemen, en ik bedoel hier niet de behandeling van deze of gene wet, maar, zoo als ik zeide, de doorgaande behandeling van zaken, van de algemeene aangelegenheden van den Staat.

Ik herinner mij ergens gelezen te hebben (het heeft onder de merkwaardigheden van het jaar 1848 behoord) dat er kunde en wijsheid moet ondersteld worden te be-

staan bij het Ministerie, meer kunde en wijsheid bij de Kamers, en (den kring steeds uitbreidende) nog meer bij de gansche Natie. Dit is mijn denkbeeld niet. Ik vorm mij juist eene omgekeerde voorstelling. Ik meen dat, over 't algemeen, de leiding der Kamers bij het Ministerie, de leiding der Natie bij de Vertegenwoordiging moet zijn. Doch ik wensch mij tevens voor een ander uiterste te wachten. Ik voeg mij niet bij hen, volgens wie in de Vertegenwoordiging, als ware het, de wijsheid van het volk geconcentreerd is; zoodat nevens haar oordeel dat van anderen naauwelijks te pas komt. Het oordeel van deskundigen buiten haar moet ook invloed hebben op den gang der discussiën, en daarom vooral is spoedige mededeeling van het gesprokene allezins wenschelijk.

We moeten hebben eene ware en bovendien eene *onmiddelijke* publiciteit; geen openbaarmaking *après coup*. Een allezins naauwkeurig verhaal van het verhandelde, na langen tijd, is niet genoeg. Als wij konden volstaan met *historische* publiciteit, dan zou het welligt (ook om te bezuinigen op de kosten van het locaal) beter zijn, op den duur, de zaken in *comité-generaal* te behandelen, namelijk zonder oplegging van het geheim. Altans als wij de zekerheid hadden dat alles wat daar voorviel met die juistheid en volledigheid wierd opgeteekend, waardoor het verslag van ons laatst gehouden *comité-generaal*, gelijk ieder opstel van den verslaggever[1], uitgemunt heeft.

Het geldt hier eene allerbelangrijkste wet. Indien het om een zonderlingen en, in de tegenwoordige omstandig-

---

[1] Den Griffier VREGENS.

heden, niet te pas komenden eisch van de Kamer te doen ware, dan had de Minister van Binnenlandsche Zaken volkomen gelijk op haar het initiatief te schuiven. Behoort daarentegen de uitgaaf tot hetgeen de Grondwet verlangt, dan is de zaak niet op de regte wijze in deliberatie gebragt; dan mag de houding der Regering niet neutraal zijn; dan hebben wij regt op een stellig praeadvies van het Gouvernement, in verband met hetgeen de Grondwet voorschrijft en bedoelt.

Deze redenering zou eerst dan vervallen, wanneer het *Bijblad der Staats-Courant* aan de publiciteit, in den echt-constitutionelen zin eener niet enkel historische publiciteit voldeed. Wat de niet-officiële couranten leveren, doet niets ter zake, omdat in de gewisselde stukken, en te regt, het denkbeeld niet is opgeworpen om de geheele zaak aan de particuliere ondernemingen over te laten. De vraag is of er voor eene *grondwettige* publiciteit *van regeringswege* behoorlijk gezorgd wordt?

Is hiervoor het *Bijblad*, gelijk het nu uitgegeven wordt, genoegzaam? Ik herinner mij in het begin dezer zitting te hebben geklaagd over de min juiste wijze, waarop een dagblad het door mij gezegde had weêrgegeven. Iemand, wien de eer van het *Bijblad* zeer ter harte gaat, heeft, na den afloop der Vergadering, mij zijne ergernis over die woorden betuigd. Ik heb toen alweêr geleerd dat men zoo voorzigtig mogelijk moet zijn in zijne uitdrukkingen, en dat ook de meeste voorzigtigheid ter beveiliging tegen misverstand niet genoeg is. Ik meende, daar ik van *dagbladen* had gesproken, dat er van het *Bijblad* geen quaestie kon zijn. Ik zou voor het *Bijblad* de benaming zelfs van *maandwerk* niet juist hebben gekeurd.

Doch hetgeen, naar de bedoeling der Grondwet, in het voorschrift van openbaarheid verlangd wordt, is dat het hier gesprokene in een *dagblad* worde medegedeeld. Deze behoefte staat met twee gebreken, het eene van onzen tijd, het andere van ons volk, in verband.

Nooit welligt zoo als in onze dagen, was men, bij voorkeur en schier bij uitsluiting, begeerig naar hetgeen nieuw is. Wat gisteren plaats had, is oud. Daarom moet het gesprokene onder de dagelijksche nieuwstijdingen worden opgenomen, of wij loopen gevaar dat het in het geheel niet ter kennisse van het algemeen komt. Zoolang het verslag niet geënclaveerd is in de nieuwstijdingen, wordt de ware publiciteit niet bereikt. De noodzakelijkheid daarvan vloeit voort uit een gebrek onzer natie, dat aan eene van haar deugden gehecht is; ook wij hebben *les défauts de nos qualités*. De Nederlandsche natie (ik reken niet de exceptiën, ik ontken niet dat er onrustige geesten ook in Nederland zijn, maar ik spreek in den regel) is eene bij uitstek rustige natie, en ik zeg dit tot haar lof; maar daarmede is een gebrek zeer naauw verwant, het gebrek van te veel te *berusten*, van al ligt te zeggen: « de heeren moeten het weten. »

Daarom, indien wij willen dat de beraadslagingen der Kamer gelezen worden, moet er aan het volk alle mogelijke faciliteit worden verleend, wordt er bijkans eene soort van opdringen aan de Natie vereischt. De deelneming der Natie, voor zoo ver zij tot zoodanige deelneming bevoegd kan worden gerekend, is van het grootste gewigt. Ik geloof dat de Natie, in een goeden zin genomen (en de geschiedenis levert daarvan vele treffende voorbeelden op) veel te weinig invloed op de openbare aangelegenheden uit-

oefent. Ik bedoel een groot gedeelte ook der zoogenaamde welgezinden, ook van hen die buiten eenigen twijfel, door stand en kunde en betrekking bevoegd en, in een constitutionelen staatsvorm, geroepen en verpligt zijn om door werkzame belangstelling den zijdelingschen en zedelijken invloed te doen gelden, welke tot het wezen der representatieve regeringen behoort. Ook zij wenschen liever de zaken over te laten en zich van alle verantwoordelijkheid te ontslaan. Naderhand, als de Regering, als de Kamers gedwaald hebben, zijn zij bereid om zulks af te keuren op hoogen toon en te gewagen van de ellende, waarin de Vertegenwoordiging en het Gouvernement het Volk gebragt hebben, en zij vergeten dat, toen het tijd was om te spreken, zij een, in menig opzigt, schandelijk en schadelijk stilzwijgen bewaard hebben.

Ik geloof uit dit alles te mogen afleiden: zoo als het nu is, kan het niet blijven. Het kan zoo niet blijven zonder eene inbreuk op de Grondwet van de allerschadelijkste soort, welke niet kan worden gepreciseerd en niet een of ander artikel ter zijde stelt, maar betrekking heeft op den geheelen gang van zaken, op het gansche parlementaire leven, op de deugdelijke gehalte van een constitutioneel Gouvernement.

Nu is de moeijelijke vraag: hoe komen we aan een geneesmiddel? hoe zullen we in dat alles voorzien? Daarop heb ik één antwoord. De zorg hiervoor is opgelegd aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Ik reken ons bijkans onbevoegd. Door in de bijzonderheden der executie ons te begeven, geraken wij op het gebied der uitvoerende magt.

Ik wil, onder dit voorbehoud, een enkel woord er over zeg-

gen. De vereeniging van officiële en spoedige uitgave heeft groot bezwaar. Ik ben het eens met den Minister, dat het onmiddelijk leveren van een verslag bijkans ondoenlijk zal zijn, zonder reclamatiën, tallooze reclamatiën. Het denkbeeld is geopperd of het *Bijblad* niet zou kunnen blijven de officiële uitgave, met zorg bewerkt, ofschoon niet zoo langzaam als nu, en of niet, door aan de gewone dagbladen meer faciliteit te verschaffen, in de behoefte aan onmiddelijke mededeeling zou worden voorzien. Maar dan zou eene meer ernstige beantwoording van de zijde der Regering moeten worden gegeven, dan nu is geschied; want het schijnt dat, als er niet meer te gemoetkoming verleend wordt dan men thans belooft, het gewenschte doel niet zal worden bereikt.

Het *Bijblad*, ofschoon ik gaarne hulde doe aan de wijze waarop het reeds nu, bij de bestaande middelen, wordt tot stand gebragt, is, niet enkel wat den spoed betreft, voor verbetering vatbaar. Drie punten wil ik vooral onder de aandacht brengen, het *papier*, den *druk*, en den *prijs*. Het is mij dikwijls voorgekomen dat, als men het *Bijblad* wat veel gebruikt, de onbruikbaarheid weldra het bewijs geeft dat, bij de keus van het papier, er op het gebruik door een waarlijk belangstellend lezer geen rekening gemaakt is. Wat den druk aangaat, zoo is mij wel gebeurd dat ik redevoeringen naauwelijks kon lezen. Ik zoek hier geen *arrière-pensée*, al brengt het mij te binnen dat men in zeker land, in vroeger tijd — vindingrijk is het menschelijk vernuft! — op het denkbeeld was gekomen om aan de oppositie een doodelijken slag toe te brengen, door al de redevoeringen vòòr eene wet met groote, en al de redevoeringen tegen met kleine, naauwelijks zigtbare,

letters te doen drukken. — Wat den prijs betreft, elke jaargang van het *Bijblad* kost *f* 24, omdat het met de *Staats-Courant* vereenigd wordt uitgegeven en niet afzonderlijk verkrijgbaar is. En daarvoor bestaat eene zeer eenvoudige reden. Het *Bijblad* moet dienen om te gelijk eenige exemplaren meer van de *Staats-Courant* te slijten. Ik geloof echter dat de werking omgekeerd zal zijn. Als beide te gelijk moeten genomen worden, zal men er zeer gemakkelijk toe over gaan geen van beide te nemen. Zoo als thans de zaak geregeld is, voldoet het *Bijblad* niet alleen niet aan, maar levert uitnemende waarborgen — tegen de publiciteit.

Dit punt zij hiermede afgehandeld. Wij mogen ons met al die *détails* niet inlaten, als behoorende tot het gebied der uitvoerende magt. Ik heb de zaak alleen hier gebragt, omdat de Minister zich ten aanzien van dit ontwerp op een geheel exceptioneel standpunt heeft geplaatst. Vervalt de exceptie, dan geldt de algemeene regel, die ons het nagaan van al die bijzonderheden ontraadt en welligt verbiedt. Waar zou het heen, als bij de aanstaande begrooting wij ieder punt zoo naauwkeurig wilden nagaan als dit! er zou voorzeker geen einde aan de beraadslagingen komen.

Ik wensch de aanneming der wet, om van het gevoelen der Kamer te doen blijken dat eene verbetering moet plaats hebben; doch slechts voor zoo ver noodig is, op de meest zuinige wijze, onder verantwoording van den Minister van Binnenlandsche Zaken. Wij moeten, ook door de openhartigheid der discussie, zorgen dat er op de Kamer geenerlei verantwoordelijkheid worde gelegd. Er is driederlei gevaar. Als de Kamer de wet

aanneemt zonder voorbehoud, zal de Minister zeggen, ja, de Kamer heeft die snelpers, die stenographen, die uitgave van *f* 18,300 gewild. Als de Kamer haar verwerpt, zal de Minister niets doen en zich regtvaardigen met te zeggen: ja, de Kamer heeft het onnoodig gekeurd. En als wij een amendement in de wet brengen, zal het heeten: ja, ik had een uitmuntend plan, maar men heeft mij niet genoeg gegeven; ik had noodig al wat ik vroeg.

Ik stel uit dien hoofde mijne stem geheel ter beschikking van den Minister, met dit voorbehoud, dat ik het wets-ontwerp niet in zijn geheel verwerp. Indien hij voor een amendement is, ik ook; is hij er tegen, ik ook. Heden zal niemand stelselmatiger ministeriëel zijn dan ik; terwijl ik vooral te vreden zal zijn, indien de Minister op dit oogenblik de wet intrekt en de verantwoordelijkheid op zich neemt; hetgeen ik het meest zou rekenen overeen te komen met den aard der uitvoerende magt.

AVONDZITTING VAN 12 SEPTEMBER 1849.

*** Het nogmaals vestigen der aandacht op het onmisbare eener *doeltreffende* publiciteit, scheen mij, vooral om de eenigzins zonderlinge houding van het Gouvernement, niet overtollig.

—

Nog een enkel woord, en wel allereerst om weg te nemen een misverstand, van den geachten spreker uit Sneek, als of ik mij beklaagd had over de ambtenaren der *Staats-Courant*. Ik heb veeleer aan den buitengemeenen ijver en de niet gewone bekwaamheid van sommigen hunner hulde gebragt.

Wat de zaak zelve betreft, ben ik verlegen. Ik heb den Minister verzocht zijn gevoelen over de voorgestelde amendementen te doen kennen, ten einde mijne stem daarnaar te regelen. Dit niet geschied zijnde, ben ik verpligt mijn eigen weg te gaan.

Ik heb gemeend met vrijmoedigheid mijne beschouwingen te mogen uiten over de wijze, waarop dit ontwerp in de Kamer is gebragt. Het is ten onregte dat men hiervan eene quaestie van bezuiniging gemaakt heeft. Het geldt eene uitgave volstrekt onmisbaar door den aard van ons grondwettig bestaan.

Ik heb met de meeste aandacht de redevoering des Ministers gevolgd, maar niet anders vernomen dan de eenvoudige verklaring dat mijne beschouwing onjuist is. Ik wensch dat de Minister aan mij en andere leden de overtuiging geve dezer onjuistheid. Tot dusver komt het mij voor dat, in woord en schrift, de strekking duidelijk is geweest, het initiatief, de verantwoordelijkheid, geheel op de Kamer over te brengen. Gedurig is de Kamer door den Minister in een niet voordeelig daglicht geplaatst; de Kamer is in eene zeer moeijelijke en delicate positie geraakt, daar de Minister het heeft doen voorkomen, alsof, terwijl bezuiniging zoo zeer gewenscht wordt, de Kamer, alleen uit eene soort van eigenliefde, zeer ruime uitgaven begeert. Tot dus ver — ik wensch van het tegenovergestelde over-

tuigd te worden — meen ik in de geheele reeks der gewisselde stukken, en inzonderheid waar van het afdanken van ambtenaren, het buiten betrekking stellen van verdienstelijke personen, enz., enz., wordt gewaagd, die strekking te hebben opgemerkt. — Doch verwijzing naar stukken is overtollig, omdat in de redevoering van heden ochtend dezelfde taktiek openbaar was; met dit onderscheid alleen, dat het contrast van bezuiniging en uitgaaf met nog meer kracht en nadruk voorgesteld is. Als ik mij niet bedrieg, komt de voorstelling hierop neêr: «De Kamer verlangt aanmerkelijke uitgaven voor de openbaarmaking harer handelingen. In eenen tijd waarin groote bezuinigingen tot stand gebragt en vele personen ongelukkig moeten worden gemaakt, durven wij Ministers de verantwoordelijkheid niet op ons nemen; wij achten het niet goed, wij achten het verkeerd. Rekent de Kamer juist deze uitgave, de uitgaaf van haar redevoeringen, onmisbaar, zij toone het door de aanneming van dit wets-ontwerp, maar *zij* zal het te verantwoorden hebben, niet *wij!*» — Ziedaar het eenvoudig resumé van hetgeen wij, van den eersten dag af tot heden toe, gehoord hebben. Als ik mij bedrieg, ik zal gaarne de eerste zijn om het te erkennen; zoo niet, dan zou het Ministerie het gesprokene moeten terugnemen; want de Kamer heeft regt zich te beklagen, wanneer zij in een verkeerd daglicht wordt geplaatst. Het is hier te doen, niet om uitgaven waarbij voor eigenliefde voldoening gezocht wordt, maar om uitgaven onmisbaar tot uitvoering der Grondwet in constitutionelen zin. *Onmisbaar;* en daarom is het standpunt van neutraliteit, door de Regering gekozen, onjuist.

Men vergunne mij een voorbeeld. Wanneer in deze ver-

gaderzaal een van de leden zeide: « Hier en daar beginnen de kleuren en sieraden dezer zaal te verbleeken, en dit moet verbeterd worden, » en als dan de Regering antwoordde: « we leven in een tijd, waarin zooveel moet bezuinigd worden, zoovele huisgezinnen ongelukkig moeten worden gemaakt, maar welaan! de Kamer verkiest het en wij zullen een ontwerp voordragen, en de Kamer zelve moge beslissen; » ik zou de eerste zijn om aan zoodanig wets-ontwerp mijne stem te weigeren. Maar, als dit gebouw zoo bouwvallig was, dat instorting nabij scheen, of zelfs wanneer wij, behoudens onze gezondheid, hier niet langer konden verblijven en wij genoodzaakt waren onze bijeenkomsten te staken, en als dan de Regering zeide: « er zijn zooveel menschen die ter zijde worden gesteld, zooveel behoeften die bevrediging verlangen, ik herinner u aan de werken van openbaar nut, aan de stoffelijke belangen der Natie, aan den waterstaat, enz., wij zouden uit eigen beweging geen wets-ontwerp voordragen, maar de Kamer verlangt het, wij zullen het doen, en de Kamer beslisse; » ik zou de eerste zijn in het goedkeuren van zoodanig ontwerp.

Hetzelfde is hier het geval. Het geldt hier de publiciteit, niet in een bekrompen, maar in een echt constitutionelen zin . . .[1]

Ik zal trachten aan de gedane uitnoodiging te voldoen, maar mijn doel was uit de algemeene beschouwingen af te leiden, waarom ik het voorgestelde amendement denk aan te nemen. Door het verband der algemeene beschouwin-

[1] De Voorzitter, van oordeel dat ik op het terrein der algemeene beschouwingen geraakt was, verzocht mij te blijven bij het artikel.

gen tot het amendement zie ik mij genoodzaakt te antwoorden op hetgeen de Minister gezegd heeft.

Ik heb drie bezwaren gehoord.

1.° Dat wij handelen in onze eigen zaak. Ik hoop dat geen lid in deze Kamer zich niet boven een dergelijk verwijt zal weten te verheffen. Ieder zal begrijpen dat het, in de verkrijging eener noodige publiciteit, de belangen van het geheele vaderland geldt;

2.° Het tweede bezwaar is: zoo sommigen in onze discussiën belang stellen, over 't algemeen is het Nederlandsche volk onverschillig. Dit weten wij zeer wel; als het volk minder onverschillig was, zou er aan de zaak minder behoefte zijn. Juist omdat ons volk zoo weinig belang, zelfs in de meest gewigtige aangelegenheden van het vaderland, stelt, is het wenschelijk alle middelen aan te wenden om het uit zijnen sluimer te wekken.

Een enkel woord aan den geachten spreker uit Zeeland.[1] Ik heb mij over de groote onverschilligheid ook der welgezinden beklaagd. Hij kon die zoo kwalijk niet nemen, omdat het hun, die zich tegen de Regering uitlieten, naderhand, gelijk hij zich uitdrukte, ingepeperd werd. Ik acht de verontschuldiging ongenoegzaam. Men spreekt van het vorige bewind wel eens, als of het een Aziatisch despotisme geweest ware. Ik wil niet betwisten dat het misnoegen der Regering aan andersdenkenden op min aangename wijze kenbaar gemaakt is; doch ik moet er bijvoegen: ik zou aan de veêrkracht van een volk wanhopen, wanneer de oppositie verlamd wierd door de vrees van geen deel te hebben aan de ambten en bedie-

[1] De Heer Bachiene.

ningen die ter beschikking van het Gouvernement staan.

3.° Het derde bezwaar is dat de hier verlangde uitgaven te hoog zijn. Hieromtrent gedraag ik mij aan hetgeen ik heden morgen gezegd heb. De zaak kan en moet overgelaten worden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, in overleg misschien met diegenen mijner medeleden, die met de zaak bekend zijn. De geachte spreker uit Kampen heeft onze onbevoegdheid om in deze te handelen ontkend. Als ik van hem verschil, is altijd mijne eerste gedachte dat ik ongelijk heb. Evenwel het systema om zich met de bijzonderheden eener uitgaaf in te laten, kan ons ook te ver voeren, en aldus zouden wij, hetgeen de uitvoerende magt alleen raakt, overbrengen tot de wetgevende magt. Ik ben het geheel met dien spreker eens, dat de aangewezen som met de meeste zuinigheid moet worden besteed.

Ik vereenig mij met het amendement. Ik zal aannemen alle amendementen die strekken tot vermindering der gevraagde som, om te toonen dat ik zuinigheid ook in deze zaak verlang.

Één punt stel ik op den voorgrond: de wenschelijkheid van de aanneming der wet. Het zou zeer te betreuren zijn indien, door de verwerping, de eerste proefneming belet wierd ter verkrijging eener wezenlijke grondwettige publiciteit.

—

Met 47 tegen 3 stemmen werd de wet aangenomen.

INHOUD.

BLADWIJZER.

15

ge O. Holbrooke

April 03

ADVIEZEN.

GEDRUKT BIJ J. ROERING TE 'S GRAVENHAGE.

ADVIEZEN

IN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL,

ZITTING VAN 1849—1850.

EERSTE GEDEELTE.

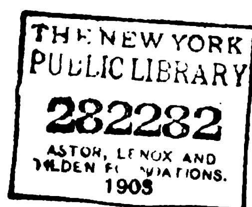
September — Maart.

DOOR

Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER.

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1851.

4

VOORBERIGT.

Deze Aflevering bevat mijne Adviezen *in de eerste helft der zitting van* 1849 *tot* 1850.

Eerst het Adres van antwoord, *toen ik, eenigzins voor nieuwe teleurstellingen bevreesd, tegen de overdrevenheid der verwachtingen omtrent het toekomstig, en voor menigeen reeds niet geheel onzigtbaar, Ministerie geprotesteerd heb.*

Daarna de Begrooting, *toen de zamenstelling van het Bewind, de politieke gelijkstelling der Roomsch-Catholijken, het regt der Gezindheden, en de wetgeving op het Onderwijs, in verband met den eisch der anti-revolutionaire beschouwing, ter sprake gebragt werd.*

Eindelijk de Postwet, *toen ik omtrent de ten uitvoerlegging van het* 5de *additionele artikel der Grondwet eenig licht (edoch, na drieëerf hernieuwden strijd, vruchteloos!) gevraagd heb.*

Februarij 1851.

I.

ADRES VAN ANTWOORD.

ZITTING VAN 26 SEPTEMBER 1849.

⁂ Het Adres, onder den indruk eener aanstaande en reeds toegezegde verandering van Ministerie ontworpen, scheen wat veel blijken te dragen van hooggespannen verwachting eener zegevierende partij. Dezen toon van opgewondenheid en zelfvertrouwen een weinig lager te stemmen; protest te doen uitgaan tegen overdreven geringschatting van het vorige Bewind, en in herinnering te brengen dat in de Constitutionele Monarchie het grondwettig overwigt bij de Kroon is, dit was het oogmerk van mijn amendement.

Ik zal mij veroorloven een amendement voor te stellen. Naar mij voorkomt, moet het Adres van Antwoord, in de tegenwoordige omstandigheden, minder dan ooit zijn een bloote weêrklank van de troonrede. Indien ooit, dan komt nu de meest mogelijke rondheid, openhartigheid en duidelijkheid in het openbaar maken van de gevoelens dezer Kamer te pas. Ook daarom heb ik mij met den alge-

meenen inhoud, met de algemeene strekking van het Adres gaarne vereenigd. Maar met de vijfde paragraaph acht ik het voor de Kamer onmogelijk zich te vereenigen in de bewoordingen waarin zij is opgesteld. De indruk is op mij en, naar ik acht, op meerdere leden eenigzins zonderling geweest. Toen ik de zinsnede voor de eerste maal las, maakte zij geen ongunstigen indruk; toen ik ze met aandacht overlas, is dit gunstige oordeel gedeeltelijk verminderd, en naar mate ik las en herlas, kwam ik eindelijk tot het resultaat dat de vijfde paragraaph geheel onaannemelijk is. Ik onderstel dat het Adres, nu vooral door diegenen onder de Natie, die eenig belang stellen in de openbare aangelegenheden, verscheidene keeren gelezen wordt, en daarom moeten wij tot het aannemen van deze zinsnede niet overgaan dan na rijp beraad. Ik wensch daarom dat mijn amendement ondersteuning vinde; ik stel het enkel voor als proefneming; want deze paragraaph is zoo gewigtig, zoo veelomvattend, dat waarschijnlijk meer dan ééne proefneming zal worden vereischt.

Op de twee eerste zinsneden laat ik volgen:

« Zoo de uitkomsten van de werkzaamheden der vorige zitting, grootendeels door gebrek aan overeenstemming tusschen het verantwoordelijk Ministerie en deze Kamer, zijn gebleven beneden hetgeen wij wenschten en de Grondwet verlangt, wij meenen thans, vertrouwend op Uw Koninklijk gevoel en oordeel, te mogen verwachten, dat de Kroon zoodra mogelijk in ons midden zal worden vertegenwoordigd met die eenheid en zedelijke kracht, welke, voor eene behoorlijke zamenwerking aller takken der wetgevende magt onmisbaar, aan den invloed der Regering een eigenaardig en grondwettig overwigt geve. »

De Heer BACKER, lid der Commissie, zeide: « Wanneer ik ver-

gelijk de zinsnede van het adres met die welke door den afgevaardigde uit de residentie is voorgedragen, dan, Mijne Heeren, geloof ik namens de Commissie, dat de onze moet blijven gehandhaafd, als meer bepaald uitdrukkende dat vertrouwen hetwelk wij wenschen in den Koning te stellen, en wij verlangden daarbij voornamelijk te vermijden het een of andere denkbeeld dat aanleiding kon geven tot eene discussie — en hierdoor onderscheidt zich het amendement van den afgevaardigde uit de residentie, — ten opzigte van verschillende zaken die op zich zelve buiten discussie moeten blijven en thans alleen zouden kunnen strekken om het grond denkbeeld van onze paragraaph te verzwakken.

Waarop ik aldus voortging.

Ik wil zeer gaarne gelooven dat de Commissie zou wenschen dat deze paragraaph even spoedig wierd aangenomen als de vorige, maar dit zal moeijelijk plaats kunnen hebben, al heeft de Kamer zich bereidvaardig betoond het Adres te behandelen met den meest mogelijken spoed. Ik hoop dat zich in de Kamer vijf leden zullen bevinden die mijn amendement gelieven te ondersteunen, opdat het een onderwerp der beraadslaging zij.

De Voorzitter deed opmerken, dat het, volgens art. 105 van het Reglement van Orde, aan ieder lid vrijstaat wijzigingen of bijvoegingen voor te stellen op eene zinsnede van het ontwerp-adres, zoolang de beraadslaging geopend is, en dat hier niet gold de bepaling van art. 68, dat eene wijziging geen onderwerp der beraadslaging voor de Kamer kan uitmaken, tenzij die door minstens vijf leden ondersteund worde. Die bepaling toch geldt alleen bij de behandeling van op wetsontwerpen voorgestelde amendementen.

Ik dank den Voorzitter voor zijne inlichting. Ofschoon ik mij nu bevind in eene betere positie dan ik dacht, is zij in een ander opzigt minder gunstig; want

ik zou gaarne, door eene soort van voorloopige adhaesie, bemoedigd zijn geweest. Ik zal nu de aandacht dezer Vergadering inroepen voor eene eenvoudige toelichting van het amendement. Ik zeg: eenvoudige; want ik zal trachten zoo kort mogelijk te zijn, uitgaande van het denkbeeld, reeds door een geacht medelid medegedeeld, dat de discussie niet noodeloos verlengd, maar, voeg ik er bij, ook niet, tot schade van de zaak, moet worden bekort.

Ik heb behouden eene, maar mij voorkomt, zeer belangrijke zinsnede, « dat er minder verrigt is dan wij wenschen en de Grondwet verlangt. » Het komt mij voor dat zij — zoo heb ik althans ze opgenomen — gerigt is tegen de verklaring waarmede de Minister van Binnenlandsche Zaken de vorige zitting gesloten heeft, als of niet minder gedaan ware dan de Grondwet verlangt, en in zeker opzigt meer dan men had kunnen verwachten. De uitdrukking door de Commissie gekozen is allezins juist. Wij hebben niet gedaan wat de Grondwet *verlangt;* wij hebben mogelijk gedaan — en dit wil ik gaarne aannemen, — wat de Grondwet *voorschrijft*, maar niet hetgeen zij bedoelt en verlangt. De Kamer is hiervan zoo overtuigd, dat het noodeloos zal zijn in eenige verdere ontwikkeling te treden. Dit punt hecht zich aan de geheele interpretatie der Grondwet. Indien wij genoeg gedaan hebben door te verrigten hetgeen de Grondwet voorschrijft, zonder te vragen wat de Grondwet verlangt, keeren wij terug tot het noodlottige stelsel, waaronder wij zoo vele jaren gezucht hebben, toen ja niet letterlijk werd gehandeld tegen de bepalingen der Grondwet, en evenwel de geest en de bedoeling der Grondwet in vele opzigten niet werd nageleefd.

Ik meen een voorbeeld daarvan te mogen bijbrengen van veel belang voor deze discussie. Namelijk een verantwoordelijk ministerie. De Grondwet wil een verantwoordelijk ministerie, maar zij kan niet in dien zin het bestaan daarvan voorschrijven, gelijk wij bedoelen. Zoo als ons hooggeleerd medelid uit Leyden gezegd heeft, dit is onbeschrijfbaar voor de Grondwet. Ik kan het niet beter uitdrukken dan de Minister van Binnenlandsche Zaken, nog lid van de oppositie, in deze Kamer deed, in de zitting van 17 November 1847. Hij achtte het wenschelijk door de regering te zien erkend dat een aaneengesloten en een geheel opleverend ministerie een onmisbaar vereischte is eener constitutionele Regering en dat

« zoodanig Ministerie, ofschoon dan ook niet bij name in de Grondwet genoemd, evenwel bij deze Grondwet bedoeld, en door dezelve gevorderd wordt, en bij gevolg bij ons moet bestaan.... Thans is helaas, het tegendeel aanwezig. Nu weten wij wel dat de Ministerraden worden gehouden, waarin de Ministers te zamen komen; nu vernemen wij wel dat de Ministers in die vergaderingen te zamen beraadslagen; maar wij bespeuren ook, dat zij in die vergaderingen niet gemeenschappelijk besluiten, dat ieder Minister in zijn Departement op zichzelven en voor zichzelven handelt, en op gelijke wijze zijne voordragten in deze Kamer komt verdedigen. »

« Ik zal nu de gebreken van die stelselloosheid niet uitmeten », voegde hij er bij, « en de nadeelen van die dwaling niet ontvouwen. » Dit zal ook ik niet doen, maar enkel zeggen dat men kan verrigten hetgeen de Grondwet voorschrijft, en echter nalaten hetgeen zij verlangt. Daarom wensch en hoop en vertrouw ik, dat deze uitdrukking, wat er ook gebeure, in het Adres moge

blijven; want zij is, naar mij voorkomt, de meest gewigtige van het geheele Adres.

Mijn eerste bezwaar tegen de 5[de] paragraaph is in de uitdrukking waartegen ook reeds het amendement van ons medelid uit Zeeland gerigt is, tegen de woorden « *nu zij weggenomen.* » Ik heb naar de beteekenis en de bedoeling gevraagd, ook in verband met hetgeen door een lid der Commissie gezegd is. Waarschijnlijk wil men de wenschelijkheid aanduiden dat niet teruggekomen worde op het aangeboden ontslag; aanduiden dat de Kamer de zaak als afgedaan beschouwt. Nu zeg ik niets tegen die wenschelijkheid; maar, als wij zoodanige uitdrukking in het Adres opnemen, wordt verondersteld of als waarschijnlijk aangenomen een feit, waarvan ons het tegendeel bekend is. Wij weten dat op dit oogenblik het aangeboden ontslag nog niet is aangenomen. Men heeft gesproken van twee personen[1] belast met de voorbereidende maatregelen tot zamenstelling van een nieuw Ministerie, en indien ik nu, zonder onbehoorlijke personaliteit, eene ongezochte gevolgtrekking mag afleiden, dan is het, uit aanmerking juist van dit personeel, zeer mogelijk dat het Ministerie niet zoo nieuw als menigeen vermoedt, of in het geheel niet nieuw zij.

Mijn tweede bezwaar is, dat wij ons moeten wachten voor al wat den schijn zou hebben van tusschenkomst dezer Kamer; dat wij met de meeste naauwgezetheid de onafhankelijkheid van de Kroon moeten eerbiedigen. Ik ga verder, en acht het wenschelijk dat in dezen wel niet met traagheid gehandeld worde, maar tevens niet dan na rijp

[1] De Heeren DONKER CURTIUS en LIGHTENVELT.

beraad, met vermijding ook van den schijn van overhaasting. Toen de Koning deze zitting geopend heeft, was er, zoover ons bekend is, omtrent de gewigtige gebeurtenis die ons allen verrast heeft, geen besluit genomen, en verscheiden leden dezer Kamer zouden het met mij betreuren, indien de Koning nu reeds, binnen zoo weinige dagen, tot eene beslissende verandering ware overgegaan. Het zou niet wenschelijk geweest zijn; ik acht integendeel wenschelijk dat de Vorst, in dergelijke hoogst moeijelijke omstandigheden, niet ligtvaardig te werk ga, en dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal niet reeds binnen acht of tien dagen met dergelijke uitdrukking nadere tot den Troon.

Mijn laatste bezwaar tegen de uitdrukking — een bezwaar dat zich opdoet wanneer men de zinsnede in haar geheel leest — is haar onjuistheid. Er staat, dat wij ons vleijen «dat eene hoofdreden dier teleurstelling, gebrek aan overeenstemming tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en deze Kamer, nu zij weggenomen.» Indien het ontslag werkelijk verleend of aangenomen is, dan zie ik wel het Ministerie weggenomen, maar nog niet dat het gebrek aan overeenstemming, hetwelk wij allen betreuren, door het wegvallen van het Ministerie vervalt.

Ik heb niet minder bezwaar tegen de volgende woorden: «om te worden vervangen door eene eenparigheid, welke het onderpand zal zijn eener krachtige en spoedige bereiking Uwer hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen.» Eene algemeene aanmerking, die ook reeds door meer dan één lid werd bijgebragt, is dat hier te groote uitzigten worden geopend, en te veel belovende bewoordingen gebezigd.

Vooreerst is het woord *eenparigheid* niet juist. Ik wil nu eens mijne ingenomenheid tegen het Ministerie veel grooter maken dan zij werkelijk is; ook dan kan ik niet aannemen, dat, wanneer dit Ministerie zijn ontslag mogt hebben ontvangen, er eenparigheid bij Ministerie en Vertegenwoordiging zal zijn. Wanneer ik hoofd voor hoofd aan de leden dezer Kamer vroeg of zij, wanneer een nieuw Ministerie zal zijn daargesteld, eenparigheid verwachten, ik geloof niet dat een enkel lid die vraag met ja beantwoorden zou. Maar, zoo niemand onzer die eenparigheid zou durven hopen, moet zoodanige verwachting niet worden uitgedrukt. Ik zal mij ongemeen verheugen, wanneer er een Ministerie zal worden benoemd dat de meerderheid in de Kamer heeft. Zelfs twijfel ik of eenparigheid goed is. Ik zou ongaarne in een constitutionneel Gouvernement die stelselmatige oppositie missen, welke in zoodanigen staatsvorm vereischt wordt. Ik verklaar mij verder tegen de uitdrukking: «krachtige en spoedige bereiking uwer hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen.» De Commissie, in haar welmeenendheid, maakt zich hier eenigzins illusie. Wat zijn dan wel de vaderlandlievende bedoelingen die bereikt zullen worden? In verband met de vorige zinsnede, zijn het de opbeuring van de stoffelijke belangen der Natie; in verband met het eerste gedeelte der 5de paragraaph, is het de nieuwe regeling van ons finantieel huishouden, de opbouw der instellingen welke de gewijzigde Grondwet vordert. Nu vleijen wij ons, indien wij deze paragraaph aannemen, met de krachtige en spoedige bereiking van al hetgeen bedoeld wordt, zonder eene enkele uitzondering. Dit alles zal krachtig en spoedig bereikt

worden, als het Ministerie wegvalt, als er een ander Ministerie komt. Nu geef ik in bedenking of dat niet eenigzins illusie is?

Men ziet de moeijelijkheid der onderwerpen die ons zullen bezig houden, voorbij. Zal de daarstelling van eene kieswet, van eene provinciale en gemeente-wet, van eene wet op het onderwijs, nu krachtig en spoedig bereikt worden? Ik twijfel er aan. Zal nu die regeling van het finantieel huishouden, die opbeuring der stoffelijke belangen van de Natie, zal dat alles bereikt worden, zoodra slechts het Ministerie wegvalt? Wat mij betreft, ik kan in die verwachting niet deelen — ik zal mij reeds zeer verheugen, wanneer in de zitting van 1849—1850 bereikt wordt hetgeen in de vorige zitting had moeten bereikt worden; wanneer wij het toen onafgedane in deze zitting goed kunnen afdoen, — want door krachtige en spoedige bereiking zal men toch ook bedoelen dat wij de zaken tot een goed en behoorlijk einde brengen — wanneer wij, zeg ik, in deze zitting goed kunnen afdoen de wetten die in de vorige zitting hadden moeten zijn daargesteld, en indien wij dan, behalve de begrootingswetten, nog tot stand brengen, niet eene wet op het onderwijs — die zal in deze zitting niet daargesteld worden, daar zou ik u bijkans borg voor durven staan — maar transitoire bepalingen, waarbij voor de vrijheid van bijzonder onderwijs worde gezorgd. Bij het gewigt en de moeijelijkheid der onderwerpen die ons moeten bezig houden, zullen wij die bedoelingen niet zoo spoedig bereiken. — De Commissie heeft nog een ander bezwaar voorbijgezien, gelegen in de zamenstelling van deze Kamer. Ik moet met vrijmoedigheid spreken en met voorzigtigheid. Daarom begin ik met, ten aan-

zien van de vorige zitting, te wijzen op de uitnemendheid die men in de houding van de Tweede Kamer — ik stel mij zelven daar natuurlijk geheel buiten — heeft kunnen opmerken. Die Kamer heeft in meer dan één opzigt, eene zeer goede rigting geopenbaard. Zij heeft zich afkeerig betoond van hetgeen men in een ongunstigen zin reactie noemt. Ik wil niet in beschouwingen treden omtrent de regtmatigheid of onregtmatigheid der afkeuring van sommige wetsontwerpen; ik zeg alleen dat de Kamer afkeerig was van reactie. Het was genoeg, als de Kamer het denkbeeld opvatte dat deze of gene wet reactionnair was, om haar te verwerpen met eene groote meerderheid. De Kamer heeft ook overtuigend getoond dat zij prijs stelt op de ware vrijheden van het volk; niet echter op die vrijheden welke men ons in dezen tijd wel eens, als de ware, voorspiegelt. De Kamer heeft bij elke gelegenheid getoond prijs te stellen op de banden die de Natie hechten aan het Vorstelijk Stamhuis. Zij heeft eene buitengemeene en inderdaad zeldzame werkzaamheid en ijver in het behandelen der zaken aan den dag gelegd. Maar wanneer ik dit alles opgenoemd heb, en hetgeen er nog bijgevoegd zou kunnen worden, dan zoude ik altijd nog in bedenking geven, of men van deze Kamer mag zeggen dat zij voor de Regering eene bij uitnemendheid handelbare Kamer was. Ziedaar wat ik niet heb kunnen opmerken. Men zal niet ligtelijk kunnen zeggen dat het voor de Regering buitengemeen gemakkelijk is om ons tot eene meerderheid te brengen. Men kan niet met zekerheid zeggen: indien dit Ministerie aftreedt, zal elk ander Ministerie, — daarmede durven wij ons vleijen, dit kunnen wij den Koning verzekeren, — eenparigheid van

denkwijze of wel de meerderheid in de Kamer hebben. Inderdaad, hoe gunstig de uitzigten mogen zijn, meen ik toch dat de innerlijke toestand dezer Kamer voor het toekomstig Ministerie bezwaren zou kunnen opleveren. Ik wil aannemen dat het Ministerie de meerderheid zal verkrijgen, en, met die meerderheid gewapend, vele zaken met kracht en spoed zal daarstellen. Ook dan moeten wij in het oog houden dat er, vooral in den laatsten tijd veel met kracht en spoed is daargesteld dat niet altijd onder het beste kan geteld worden. Vleit men zich dat, door verandering van personen, de toestand van het vaderland, in vele opzigten ongunstig, plotseling zeer gunstig worden zal? De uitdrukking van dat vertrouwen komt niet overeen met het gevoelen van de geheele Kamer; wel van een gedeelte der Kamer. Wij moeten, dus, willen wij opregt zijn, het verschil erkennen dat in deze Kamer bestaat. Wij mogen uitdrukkingen kiezen die voorzigtig zijn, wij mogen niet loochenen wat in het oog valt. Ieder zal toegeven dat er in de Kamer eene meer *conservatieve* rigting is, en eene rigting welke iedereen noemt die van *vooruitgang*.

Ik behoor tot geen der beide rigtingen onvoorwaardelijk, en gevoel voor beide veel sympathie. Ik hoop dat de tijd zal geboren worden, waarop, niet door tegenstelling, maar door vereeniging van hetgeen in beide elementen goed is, zal tot stand gebragt worden wat tot de wezenlijke welvaart van het vaderland zou kunnen strekken. Thans bestaat die vereeniging niet, en op deze omstandigheid meen ik opmerkzaam te mogen maken, in verband met hetgeen in deze paragraaph gezegd wordt. Mij is het voorgekomen dat de conservativen wat te zeer neêrgedrukt zijn, terwijl de mannen van vooruitgang het

hoofd wat al te moedig opwaarts geheven hebben. Deze laatste houding vrees ik dat te zeer doorstraalt, vooral ook in deze paragraaph. — Nu wil ik evenwel eerst constateren dat ik in de orde der discussie ben, tot mijne gerustheid. Men heeft eens gelieven te zeggen, dat ik een gevaarlijk lid voor den Voorzitter ben. Wanneer iemand, die zooveel crediet heeft als mijn vriend[1], dit gezegd heeft, kan het den Voorzitter niet ten kwade geduid worden, zoo hij op mij, meer dan op eenig ander lid, zijne aandacht vestigt. Ik wil dus eerst toonen waarheen ik met mijne gedachten wil, daar ik anders gevaar zou loopen op een bloot vermoeden te worden behandeld, als of ik reeds op heeter daad betrapt wierd. Ik meen dat in deze paragraaph te veel zich openbaart een toon van vertrouwen der mannen van vooruitgang; en nu wilde ik doen uitkomen dat dit zelfvertrouwen, die opgewondenheid, juist bij hen niet behoorde te bestaan. Indien ik het geheele revolutionaire tijdperk wilde overzien, zou ik hen welligt tot neêrslagtigheid kunnen brengen. Doch ik acht het niet wenschelijk hen alzoo in een tegenovergesteld uiterste te doen vallen. Ik maak daarom slechts van de twee laatste jaren gewag. Het is wenschelijk dat wij in 1848 iets hebben geleerd; er is leergeld genoeg betaald. Wat hebben de revolutionairen in Frankrijk gedaan? Daar kwam de vrijzinnige partij aan het bewind; wat bragt zij tot stand? Doch ik kom tot een ander land; want in Frankrijk is vooral gebleken wat middelmatigheid ter omverwerping vermag. Treffender voorbeeld van het onvermogen der revolutionaire leer heb ik in Duitschland. Het Duitsche Parlement bestond uit

[1] De Heer Thorbecke.

eene vereeniging van de uitstekendste mannen, wier wijsheid niet te berekenen viel. Wanneer men nu nagaat wat die wijzen tot stand gebragt hebben, schijnt de uitkomst niet heilrijk en eervol te zijn geweest. Nog een enkel woord van ons eigen land. Ik gebruik niet gaarne het woord *partij*, maar ik moet het dikwerf en ook nu duidelijkheidshalve doen. De partij der Grondwet-herziening, die aan de herziening eene rigting heeft gegeven, welke ik, even als de conservatieve, heb afgekeurd; die in 1848, zal ik zeggen? aan den Koning en de Staten-Generaal de wet stelde, dit ware als parlementaire uitdrukking welligt te sterk; die den boventoon gevoerd en een zedelijken dwang uitgeoefend heeft, of, wil men een nog zachter woord, die de eensgezindheid van 1848 heeft bewerkt: deze partij is sedert achttien maanden aan het bewind; groot waren de verwachtingen die menigeen van haar koesterde, en wat heeft zij gedurende dien tijd uitgerigt? heeft zij aan de verwachtingen beantwoord? Nu zeggen de opgeruimde politieke geloofsgenooten en echter thans politieke tegenstanders der bijkans afgetreden Ministers, «ja, dat is gebeurd, maar wij zullen nu een ander Ministerie zien optreden, en nu zullen wij krachtig en spoedig het voorgestelde doel bereiken.» Ik zeg, het is mogelijk; ik zal het gelooven wanneer ik het zie; maar ik vraag tevens, waarop is die bewering gegrond? Ik wenschte wel dat zij, die zoo opgeruimd zijn, mij expliceerden, welke de reden is dat voorstanders van vooruitgang, eenmaal in het bewind gekomen, niet meer kunnen voldoen aan hetgeen door hen die van hunne partij niet in het Gouvernement zijn opgenomen, wordt verlangd? Wanneer zij mij dat verschijnsel op eene voldoende wijze

oplossen kunnen, zal ik welligt niet ongenegen zijn de begrippen te omhelzen die ik nu afkeur. Inmiddels doe ik opmerken dat die partij van vooruitgang zoo niet *de* bekwaamsten van haar vertegenwoordigers (ik zal mij wachten daarover eenig oordeel te vellen), ten minste *van de* bekwaamsten in het bewind gebragt heeft. Onedelmoedig zoude het zijn, indien men niet erkende dat de tegenwoordige raadslieden der Kroon mannen van verdiensten en talent zijn. En wanneer nu deze mannen, volgens het oordeel hunner vroegere politieke vrienden, gedurende achttien maanden niets te weeg gebragt hebben, waarop steunt dan de gerustheid en de blijdschap der tot dusver buiten het bewind gebleven voorstanders van vooruitgang? Welken waarborg kunnen zij geven, dat het in de toekomst beter zal gaan? Ik kan dit gevoelen niet onderschrijven, omdat dergelijke toon, naar mijn oordeel, niet voegt: omdat deze Kamer bij de Natie geen overdreven verwachtingen moet opwekken, en omdat zij op dit Ministerie geen zoodanige blaam behoort te werpen, als of elk volgend Ministerie zal kunnen tot stand brengen, waartoe dit niet in staat was. — Ik heb bezwaar tegen de laatste woorden: «*hooge volk- en vaderlandlievende bedoelingen.*» Ook hier weder, als in het overige gedeelte der paragraaph, heerscht hetzelfde gebrek, namelijk de overvloed van adjectiva. Het woord *hooge* komt mij hier niet goed geplaatst voor. Ik breng gaarne hulde aan het denkbeeld dat men de individualiteit des Konings zoo min mogelijk moet ter sprake brengen; daarom zal ik, ook waar dit onvermijdelijk is, omzigtig en kort, ook eenvoudig en opregt zijn. Met genoegen heb ik opgemerkt zoowel de uitdrukkingen bij gelegenheid van de inhuldiging

door den Koning uitgesproken, als de wijs waarop de Regering aanvaard werd; maar vooral ook in een Adres der Kamer komt niets wat naar overdrevenheid zweemt, te pas. Men heeft wel eens de opmerking gemaakt, dat de liberalen in het brengen van hulde aan den *persoon* van dezen of genen Koning zeer mild waren, terwijl de instelling van het Koningschap, in haar wezenlijke beteekenis en kracht, door hen ondermijnd werd. Zorgvuldig moeten we ons wachten voor al wat, al ware het ook slechts in schijn, aanleiding zou kunnen geven tot dergelijk verwijt. Ik acht de bedoelde uitdrukking te sterk. Met gerustheid meen ik te mogen zeggen dat de Koning nog niet in de gelegenheid geweest is te toonen wat hem door de Commissie toegeschreven wordt. Met de bedoelingen der Commissie minder dan wij allen bekend, zou iemand het hier gezegde kunnen opnemen, hetgeen niet zou voegen, als vleitaal, of, hetgeen nog minder zou voegen, als ironie. Voor ons is die uitlegging ongerijmd; doch, naar het mij voorkomt, behoort men zich te wachten voor elke uitdrukking welke, ofschoon verkeerdelijk, op die wijze zou kunnen uitgelegd worden. — Eindelijk heb ik tegen de laatste zinsnede bedenkingen. Daarbij, is, onder betuiging dat men geen aandrang bezigt, te veel aandrang. De reden, waarom wij ons in een moeijelijken toestand bevinden, is niet genoeg gepreciseerd. Men noemt hier gebrek aan overeenstemming tusschen de takken der wetgevende magt, als de hoofdreden dat de uitkomst der werkzaamheden gebleven is beneden hetgeen de Grondwet verlangt. Die bewering is niet juist. De reden moet, dunkt mij, eenigzins dieper worden gezocht, namelijk in de omstandigheid dat hier geen Ministerie, in den constitutionelen

zin des woords; bestond; daarom was overeenstemming, in echt-gouvernementalen zin, niet slechts niet aanwezig, maar ondenkbaar. Daarom was er in deze Kamer zelfs geene ministeriële partij. Dit verschijnsel is bij uitnemendheid opmerkenswaard. Is de reden in het gebrek aan bekwaamheden bij de leden van het tegenwoordige Ministerie? Ik geloof het niet; wel in de omstandigheid, dat het Ministerie geen beginsel, met hetwelk sommigen althans zich zouden vereenigd hebben, geformuleerd heeft. Indien men harmonie wil hebben, is het noodig den toon aan te geven, en daaraan heeft het Ministerie niet voldaan. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft mij, bij gelegenheid mijner interpellatie omtrent de homogeneïteit van het Ministerie, gezegd dat ik niet tevreden was met de zamenstelling van het Ministerie. Daarin heb ik echter de oorzaak van het leed waarin wij verkeeren, niet gezocht; wel in de omstandigheid dat het Ministerie geen *zamenstel* was, gelijk in onzen staatsvorm verlangd wordt. Ik heb niet geklaagd over het personeel of over de strekking van het bewind, maar dat het geen bewind was, geene politieke strekking had. Mijn oogmerk was toen het bewind te verlevendigen; dit doel heb ik niet mogen bereiken.

Na deze bezwaren tegen de voorgestelde paragraaph te hebben opgesomd, heb ik inderdaad te gelijk de toelichting geleverd van mijn amendement. Nog een enkel woord. Het heeft een aantal negatieve voordeelen. Het is niet zoo lang als het bestreden gedeelte der paragraaph. Het geeft noch overdreven blaam, noch buitensporigen lof; het wekt geene verwachtingen die voor verwezenlijking niet vatbaar zijn, op. En wat de positieve voordeelen betreft, ik bepaal mij bij de opmerking dat in het amendement,

naar ik acht; de ware hoofdoorzaak van den moeijelijken toestand, waarin wij ons bevinden, kenbaar gemaakt wordt.

De Heer Lotsy stelde een sub-amendement voor. Hij verlangde weglating der woorden: « aan den invloed der Regering een eigenaardig en grondwettig overwigt geve. » — « Ik geloof, » zeide hij, « dat die woorden eene uitlegging toelaten, welke welligt door uwe meerderheid zoude kunnen worden gebillijkt, maar ik vermeen tevens, dat er in die uitdrukking zooveel onbestemds is, zooveel dat niet bepaald daarin opgesloten ligt en er toch onder gebragt kan worden, dat ik voor mij althans huiverig zou zijn aan die woorden, zoo als zij daar gesteld zijn, mijne stem te geven. Daarom stel ik als sub-amendement voor, de paragraaph, zoo als die geamendeerd is, te doen eindigen met het woord « *onmisbaar*, » daarbij te voegen *is*, en het overige te doen wegvallen.

Ik hernam:

De uitdrukking die de vorige spreker wenscht weg te nemen, zou ik liever behouden. Ik reken ze allezins verdedigbaar, en, in elk ander geval, zoude ik er groot gewigt aan hechten; thans echter, om deze discussiën niet noodeloos te verlengen, zal ik mij met het voorgestelde sub-amendement vereenigen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, zonder bepaaldelijk het amendement te bestrijden, gaf eene zonderlinge uitlegging aan het stilzwijgen der Kamers, tijdens mijne *interpellatie* aan het Ministerie.

» Het Ministerie mogt zich zelfs in de laatste dagen verheugen blijken van overeenstemming met deze Kamer aan te treffen. Toen

een uwer tot de Ministers vragen rigtte omtrent de homogeneïteit van het Ministerie, is de uitkomst dier interpellatie zoodanig geweest, dat wij bevonden, dat de voorsteller van die vragen terugdeinsde voor onze uitnoodiging, om ulieden te doen uitspreken, dat het Ministerie uw vertrouwen had verloren; dat hij, in tegenstelling daarvan, eenen behendigen terugtogt insloeg; en dat niemand uwer hem het minste blijk van overeenstemming, veel minder van goedkeuring schonk: en dat stilzwijgen van allen voor algemeene afkeuring gold. »

Dit noodzaakte mij de toedragt der zaak in herinnering te brengen.

Ik ben, hoe ongaarne ook, verpligt, nog voor zeer weinige oogenblikken de aandacht der Vergadering in te roepen tot rectificatie van een historisch feit, en wel bepaaldelijk ten opzigte van hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken in zijne straks gehoudene rede gezegd heeft ten aanzien van het voorgevallene, toen ik eenigen tijd geleden eene interpellatie rigtte aan de gezamenlijke Ministers betrekkelijk hunne opvatting der beteekenis en strekking van artt. 53 en 83 der Grondwet, in het bijzonder omtrent de homogeneïteit van het Ministerie, in verband tot de werkzaamheid der Kamer. Ik meen namelijk (welligt werd ik door mijne eigenliefde misleid), dat het Ministerie bij die gelegenheid eene beslissende nederlaag heeft geleden. Ik zou hierop niet terugkomen, indien de Minister niet uit het toenmalig stilzwijgen der Kamer, als of het afkeuring der gedane interpellatie geweest ware, eenigermate een verwijt bijkans van onopregtheid der Kamer afgeleid had. De opvatting van den Minister, als of de Kamer toen de door hem gegeven inlichtingen goedkeurde, acht ik onjuist. Aan het einde van het door mij op de rede van den Minister gegeven antwoord, heb ik

opzettelijk het stilzwijgen der Kamer, als een bewijs van instemming met mijne gevoelens, ingeroepen. En daarop heeft de Kamer gezwegen. Ik heb toen, omdat mijne interpellatie geenszins de verzwakking van *het* Ministerie, maar de verkrijging van *een* Ministerie ten doel had, veel omzigtigheid en terughouding gebruikt, maar nu zal ik met vrijmoedigheid den stand der partijen in die zitting aanwijzen. De Minister heeft mij toen uitgenoodigd, ja bijna uitgetart, het voorstel aan de Kamer te doen dat het Ministerie het vertrouwen der meerderheid van de Kamer verloren had. Die uitnoodiging berustte op een verkeerd inzigt der zaak. Mijne interpellatie heeft aan het einde eener reeks, ik wil niet zeggen, van nederlagen, maar toch niet van overwinningen van het Ministerie gestaan. Daarbij kwam nog, ten overvloede, het door de Kamer eenstemmig verleende verlof. Het was dus niet aan mij om een voorstel te doen in den geest als door den Minister werd voorgedragen; maar integendeel door het Ministerie, indien het werkelijk eene eindbeslissing gewenscht had, moest een *ordre du jour motivé* worden gevraagd. De Regering was hiertoe bij magte; één der Ministers was tevens lid der Kamer,[1] en had kunnen voorstellen, bijv.: «De Kamer, na de gegeven inlichtingen van den Minister vernomen te hebben, en verklarende dat er een homogeen Ministerie bestaat, gaat over tot de orde van den dag.» of wel: «De Kamer, na de rede van den Minister gehoord te hebben, overtuigd zijnde dat er een Ministerie volgens het verlangen der Grondwet bestaat, gaat over tot de orde van den dag,» of

[1] De Heer Mutsaers.

iets dergelijks. Zoodanig was de stand der partijen; deze is door den Minister, blijkens zijne straks gehoudene rede, omgekeerd.[1]

Daar ik geloof, als voorsteller van het in behandeling zijnde amendement, het regt te hebben de daarop gemaakte aanmerkingen te bestrijden, zal ik overgaan om de daartegen door het lid der Commissie geopperde bedenkingen te beantwoorden.

De Voorzitter deed opmerken dat het woord gevraagd was voor een persoonlijk feit, geenszins om de discussiën over het amendement voort te zetten. Ik zeide, *als voorsteller van het amendement*, de gemaakte objectiën te willen beantwoorden, waarvoor ik de vergunning van de Vergadering verzocht.

De Voorzitter verklaart dat, wanneer niemand der leden zich daartegen verzet, hij volgaarne het woord aan den Heer Groen van Prinsterer voor de vierde maal verleent.[2]

De geachte spreker uit Leiden[3] heeft te kennen gegeven dat ik, met zeker talent, en op eene eigene wijze, dikwerf in den loop der beraadslagingen links en regts lessen uitdeel. Ik moet met alle bescheidenheid vragen of er grond voor die bewering bestaat! Het ligt niet in mijn karakter anderen te regt te wijzen; ik wensch van anderen geleerd

[1] *Verscheidenh. over Staatsregt en Politiek*, blz. 33—35.

[2] Ik dacht, door de eigenaardigheid mijner positie, tegen deze altijd min aangename wijs van het woord te bekomen, vrijgewaard te zijn. Immers kwam, naar mij toescheen, in den geest van elke discussie, en *ex analogia* met Art. 96 van het Reglement van Orde (« de voorsteller heeft het regt *telken reize* de sprekers te beantwoorden »), geen verlof der Vergadering te pas.

[3] Thorbecke.

te worden, en laat het geven van lessen over aan hen die hiertoe meer geroepen en bevoegd zijn. Dezelfde spreker heeft gezegd dat mijne redenen meestal eene slangsgewijze rigting hadden, en dat ik, voor het grootste gedeelte, van den regten weg afdwaalde, om langs een omweg daarop terug te komen. Tegen dit gezegde heb ik weinig bezwaar; in stijl en voordragt, acht ik dat een gebogen lijn boven de regte somwijlen de voorkeur verdient. Dezelfde redenaar heeft gezegd dat de Commissie zich in haar Adres niet tot den Koning als individu gewend heeft, en dat zij den Koning meer heeft laten zeggen dan deze in de Koninklijke rede gezegd heeft. Dit een en ander komt mij duister voor. Ik vind in het Adres gedurig op den persoon des Konings gewezen; en geloof niet dat het goed zij dezen in een Adres van antwoord meer te laten zeggen, dan hij in zijne openingsrede heeft gezegd. Ten opzigte van de *opgewondenheid* der partij van vooruitgang, laat ik het oordeel aan anderen over. — Een enkel woord nog over hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken gezegd heeft. In elk geval is mijn amendement voor het Ministerie veel aannemelijker dan de paragraaph der Commissie. Dit daargelaten, moet ik opmerken dat, gelijk de Commissie te veel opgewondenheid voor de toekomst heeft aan den dag gelegd, de Minister daarentegen dit te veel voor het verledene heeft gedaan. Ik heb de woorden *beneden hetgeen de Grondwet verlangt* behouden. Na hetgeen de Minister ons in treffende bewoordingen medegedeeld heeft omtrent het 5de van de additionele artikelen der Grondwet, wil ik aannemen dat de grondwetgever, bij het vaststellen van dat artikel, te weinig gedacht heeft aan den omvang van hetgeen daarbij verlangd werd, maar ontegenzeggelijk is het,

dat hij de mogelijkheid eener behoorlijke afdoening van de opgenoemde wetten in het woord *voorgedragen* bedoeld heeft. Doch niet enkel het niet in tijds voordragen dezer wetten komt hier in aanmerking. Wanneer ik op de algemeene gesteldheid des Lands let, dan vooral zie ik dat het Ministerie niet gedaan heeft wat de Grondwet bedoelde. Bij de herziening der Grondwet heeft men zich nooit kunnen voorstellen dat wij, bij het begin der tweede zitting, ons in zoodanigen toestand zouden bevinden als waarin het Vaderland verkeert, en dat op dit oogenblik geen enkele organieke wet afgedaan, noch het vooruitzigt voor eene spoedige vaststelling daarvan geopend zou zijn. Ziedaar de reden waarom ik de uitdrukking: *beneden hetgeen de Grondwet verlangt* wenschte behouden te zien. Ik zou zoo gaarne aan mijne woorden alles ontnemen wat naar bitterheid zweemt; maar ik mag niet ontkennen dat de zaak van ernstige natuur is, en dat, zoo als ik in eene vorige zitting mij veroorloofd heb te zeggen, door gebrek aan de leiding welke tot de roeping van een Ministerie behoort, aan het Vaderland wonden kunnen worden toegebragt, die soms door geene aftreding van Ministers worden geheeld. — Ten slotte moet ik terugkomen op een gezegde van den voorzitter der Commissie, die te kennen heeft gegeven dat de hier bedoelde zinsnede niet in dien zin moet worden opgevat, als of de Kamer, ten aanzien van het door het Ministerie aangeboden ontslag, wilde tusschen beide komen; dat zij alleen op een feit gewezen en den wensch geuit heeft dat door den Koning op een eenmaal betrekkelijk dit onderwerp door Hem genomen besluit niet teruggekomen worde. In mijn oog is dit juist eene tusschen-

komst der Kamer, en deze acht ik gevaarlijk. Hetgeen dezelfde redenaar gezegd heeft omtrent de onduidelijkheid van mijn amendement heb ik niet kunnen volgen, maar verwijs naar hetgeen is te kennen gegeven door een ander lid van de Commissie, die, hetgeen ik voorzeker niet zou gedaan hebben, de redactie van het amendement voortreffelijk vond.

Het *amendement* door den Heer LOTSY gewijzigd, werd met 32 tegen 24 stemmen afgestemd.

II.

ART. 91 DER GRONDWET.

ZITTING VAN 14 NOVEMBER 1849.

De beschouwing der commissie van petitiën, waarbij de toelating van den gewezen Predikant VAN HOËVELL naauwelijks vergund werd, ten ware hij, naar *kerkelijke* opvatting, het radicaal van *geestelijke* had verloren, scheen mij met de bedoeling van den Grondwetgever in Art. 91, zoowel als met de gelijkstelling der Gezindheden in strijd.

Ik heb eene bedenking, niet zoo zeer tegen de conclusie van het rapport der Commissie, als wel tegen de motiven waarop zij berust. Indien die motiven door de Kamer worden aangenomen, zal er eene ongelijkheid plaats hebben tusschen de onderscheidene Gezindheden; ongelijkheid, die ik, ingevolge onze tegenwoordige Grondwet niet wenschelijk, niet geoorloofd, en zeer nadeelig zou achten. Wij moeten niet onderzoeken wat de woorden van art. 91 der Grondwet beteekenen, volgens kerkelijke opvatting, maar ons enkel en alleen houden aan de

beteekenis van de woorden, in den zin van den grondwetgever. En wanneer wij de inlichtingen inzien die door het Gouvernement gegeven zijn, toen dit artikel is gewijzigd, bespeuren wij dat de Regering in de memorie van toelichting, als beweegreden van de bepaling dat geestelijken en bedienaren van de Godsdienst geen leden van de Staten-Generaal kunnen zijn, opgeeft dat het hunne roeping niet is, *zoolang zij hunne herderlijke waardigheid bekleeden*, zich met de staatkundige zaken dezer aarde bezig te houden. Nu wil ik gaarne erkennen dat naderhand, in het voorloopig verslag van de Kamer, bedenkingen zijn ingebragt, waarbij men te kennen gaf dat het woord *geestelijken* in te engen zin genomen was en dat men wenschte daaraan eene ruimere beteekenis te geven[1], en dat het Gouvernement, niettegenstaande die aanmerkingen, persisterende bij zijn gevoelen, nog eenige nadere gronden daartoe aangevoerd heeft[2]; maar, indien wij de nadere explicatie van het Gouvernement vergelijken met hetgeen ik uit de memorie van toelichting aangehaald heb, zal men daarin tegenstrijdigheid vinden, en ik geloof dat de aanmerkingen der Kamer, in haar voorloopig verslag, geen genoegzamen grond hadden in hetgeen door de Regering gezegd was. Ik geloof — en dit zij met alle bescheidenheid gezegd — dat, indien de Kamer gevat had de bedoeling van het Gouvernement, de aanmerking in het voorloopig verslag achtergebleven zoude zijn. Ik hecht mij dus aan de explicatie der Regering bij de overlegging van het ontwerp van wet[3], en

[1] *Bijblad*, 1848, blz. 480.

[2] t. a. p., blz. 573.

[3] En ook bij de Memorie van Antwoord, alwaar de Regering het

welin verband met den duidelijken inhoud van het artikel zelf. Indien wij art. 91 lezen en letten op de woorden *niet te gelijk* «(niemand kan *te gelijk* geestelijke of bedienaar der Godsdienst en lid van de Staten-Generaal zijn») is de bedoeling van de Grondwet zeer eenvoudig, dat iemand, *zoolang* hij is leeraar van de eene of andere godsdienstige Gezindheid, niet kan zijn lid der Kamer, maar dat hij de bevoegdheid heeft om, tot welke Gezindheid hij ook moge behooren, aan de kerkelijke bediening te renuntiëren. Dit is voldoende om hem als lid der Kamer te doen aannemen, zonder dat hij het radicaal van geestelijke behoeft te verliezen. Zoo behoort het, ook voor de roomsch-katholijken, opgevat te worden. Zoo een roomsch-katholijk geestelijke wil renuntiëren aan zijne kerkelijke bediening, kan hij tot lid der Kamer geadmitteerd worden. Ik weet wel, dat een roomsch-katholijk geestelijke, volgens de leer zijner godsdienstige gezindheid, altijd geestelijke blijft, maar het artikel kan niet in den strikt-kerkelijken zin worden opgevat. De vraag is wat het woord *geestelijke* in den zin van den grondwetgever beteekent. — Ik stel een ander voorbeeld. Indien het artikel gebleven was zoo als het in het oorspronkelijk ontwerp der Commissie luidde, zoude geen geestelijke tot lid van de Staten-Generaal benoembaar zijn geweest. Daarop is de aanmerking gemaakt dat, in de protestantsche kerk, de onderscheiding van geestelijken en leeken niet bestaat, zoodat het woord « gees-

---

misverstand der Kamer beleefdelijk schijnt aan te duiden. « De Regering meent hare stelling te moeten vasthouden ; beperking van uitsluiting tot het volstrekt onvermijdelijke. »

telijke» niet op de leeraren aller godsdienstige gezindheden konde doelen, en dien ten gevolge zijn de woorden: «noch geestelijken, noch bedienaren van de godsdienst» in dit artikel opgenomen. Maar, indien nu eens die onderscheiding niet gemaakt was; indien in 't algemeen «geestelijken» bij de Grondwet waren uitgesloten, zouden dan de leeraren van de protestantsche kerk zich tegen de uitsluiting van het artikel hebben kunnen waarborgen en vrijwaren door te zeggen: in onze kerk bestaat dit onderscheid niet, en dus wij protestantsche leeraars zijn geene geestelijken! Deze redenering zou niets afdoen, zou eene vitterij mogen heeten, en de bedienaren der andere godsdiensten zouden evenzeer van het lidmaatschap van de beide Kamers der Staten-Generaal uitgesloten geweest zijn. Evenzoo hier. Niet de kerkelijke opvatting, de bedoeling van den wetgever bepaalt de grondwettige beteekenis van het woord. De bedoeling komt mij duidelijk voor. Naar mijne opvatting van art. 91 der Grondwet, is hier uitsluiting, niet wegens het *karakter* van geestelijke, maar wegens de *gelijktijdige dienstwaarneming;* deze is, naar mij voorkomt, de eenige reden van uitsluiting, volgens de Grondwet. Ik vereenig mij dus met de conclusie tot admissie van den heer van Hoëvell, op andere gronden, dan die door de Commissie ontwikkeld.

De Vergadering vereenigde zich met de conclusie.

III.

BEGROOTING.

A.

HET MINISTERIE.

ZITTING VAN 11 DECEMBER 1849.

⁂ Tegen deze rede, waarin ik mijne beschouwing omtrent het Ministerie kenbaar gemaakt heb, zijn, naar mij voorkomt, zeer onbillijke verwijten gerigt. Eene bijdrage ter verdediging vindt men in mijne *Verscheidenheden*, blz. 283—295. — Geen medewerken tot omverwerping was, evenmin als ten aanzien van het vorig Bewind, mijne bedoeling. Maar, nu het nieuwe Ministerie, waarin een man als THORBECKE gerekend werd het overwigt te zullen hebben, minder nog dan het vorige, ter openbaarmaking van de beginselen en regels der Politiek gezind was; nu werd, bij den wensch en het voornemen om, zooveel mogelijk, het Gouvernement te ondersteunen, eene rondborstige verklaring der gronden van bezorgdheid en geruststelling, uit de antecedenten van twee Ministers ontleend, ter kenschetsing mijner positie en oppositie, pligtmatig en onmisbaar.

Ik geloof thans van mij zelven te kunnen zeggen dat ik vrij ministerieel ben. Ik deel geheel en al in de inzigten

van het Ministerie om deze begrooting eenigermate als *crediet-wet* te beschouwen. Een uwer heeft den aard van het votum dat men van ons verlangt, gepreciseerd, toen hij zeide dat het niet een votum van vertrouwen, maar een votum van noodzakelijkheid was. Dat wij de begrooting als zoodanig beschouwen, kan men ons, naar ik meen, niet toerekenen als eene groote toegeeflijkheid voor het Ministerie; want, indien wij het niet deden, zouden wij aan de Kamer en aan het Vaderland groote moeijelijkheden veroorzaken. Ik ben volstrekt niet geschokt in deze innige overtuiging door hetgeen ik, gedurende de beraadslaging, gisteren en heden met aandacht en belangstelling heb aangehoord.

Een onzer medeleden[1] heeft opgemerkt, in de vergelijking tusschen het vorige en het tegenwoordige Ministerie, dat wij op dit Bewind geen vat hebben. Ik moet erkennen dat ik zooveel waarde niet hecht aan het verslag van 13 November 1848.[2] Ik verheug mij integendeel dat, noch het slechten van eene onzer vestingen, noch het slechten van eene onzer hoogescholen als eene besliste zaak kan beschouwd worden. Ik heb met veel aandacht gevolgd hetgeen omtrent de vestingen is in het midden gebragt. Ik wensch dat de Minister van oorlog het antwoord daaromtrent moge uitstellen tot aan de behandeling van het Xde hoofdstuk: alsdan zal hij zich de strategische lessen die hij van ons medelid ontvangen heeft, kunnen ten nutte maken, en welligt ons de reden doen kennen waar-

---

[1] De Heer DONKER CURTIUS.

[2] Daarop kon men zich, volgens den Heer DONKER CURTIUS, tegen het vorig Ministerie beroepen.

om bij hem (die toch ook, zoo ik meen, in het vertrouwen van den held van Quatre-Bras en Waterloo gedeeld heeft, en welligt meer dan een met het oorlogsvak niet bij uitnemendheid bekenden Jurist, in staat was de meening van Zijne Majesteit regt te vatten) sommige punten nog niet boven allen twijfel zijn verheven die bij onzen regtsgeleerden ambtgenoot reeds uitgemaakt zijn.

Hetzelfde geëerde medelid heeft ons zijne denkbeelden medegedeeld omtrent het gevaar dat er in gelegen is, aan het Ministerie te vertrouwen, hetgeen hij noemt eene speelbeurs. Ik acht dit eene gevaarlijke zaak, wanneer zij niet binnen zekere grenzen beperkt wordt; het is echter wenschelijk aan het Ministerie de gelegenheid te geven om zich, wanneer er onvoorziene uitgaven moeten gedaan worden, met eenige ruimte te kunnen helpen. Zelfs is het volstrekt noodig het Ministerie niet zoozeer aan banden te leggen dat het bijna niets meer zou kunnen verrigten. Er zijn altijd middelen om die kluisters te ontduiken en wij zouden naderhand het Ministerie moeten dank weten dat het dergelijke middelen had te baat genomen om uit de ongelegenheid te geraken. Ik zal op dit punt evenwel gaarne afwachten hetgeen de Minister van Finantiën zal goedvinden mede te deelen, maar ik bevind mij op dit oogenblik nog niet in die soort van geanimeerde gemoedstemming waarin ons medelid uit Almelo verkeert.

Een ander lid uit Zuid-Holland[1] heeft met veel nadruk gesproken van de zelfstandigheid der Tweede Kamer. Hij zou zoo gaarne gezien hebben dat wij ons deze beraadsla-

[1] De Heer Wintgens.

ging hadden ten nutte gemaakt om een zelfstandig oordeel omtrent alle punten van de staathuishouding te resumeren en aan het Ministerie voor te leggen. Het weinige dat mij uit de beraadslaging in de afdeelingen bekend is, doet mij vreezen dat de verwezenlijking van dit denkbeeld wel eenig bezwaar zou vinden. Bovendien zou men daardoor de roeping van deze Kamer geheel uit het oog verliezen; want de verwezenlijking van dit denkbeeld zou hierop nederkomen, dat niet de Kamer haar werkzaamheden onder leiding van het Ministerie zou verrigten, zoo als de meeste leden verlangen, maar dat het Ministerie zou loopen aan den leiband van de Tweede Kamer, een leiband die door 68 leden zou worden vastgehouden.

Er is een ander bezwaar tegen het Ministerie ingebragt dat door verscheidene leden is aangedrongen geworden. Men heeft gezegd: wat hebt gij gedaan; wat hebt gij geleverd; welke zijn uwe plannen, waar is uwe organisatie? Zes weken zijt gij reeds aan het bewind, en wij hebben tot dusverre niets hoegenaamd gezien van al dat schoone, van al dat heerlijke dat voorspeld is en verwacht wordt! Men heeft zelfs gesproken van een *esprit organisateur*, en gevraagd waar men dan nu het bewijs had van dergelijken geest, in hetgeen door het Ministerie verrigt werd? Ik weet niet, Mijne Heeren! welk denkbeeld men zich maakt van een organiserend hoofd; maar ik moet bekennen dat men, naar mijn individueel gevoelen, van een organiserend hoofd hetwelk aan het bewind kwam, en binnen zes weken eene nieuwe organisatie van den Staat in zijne gewigtigste deelen voorlegde, — dat men van dergelijk organiserend hoofd, zonder onbescheidenheid, zou mogen zeggen, dat hij, òf een politieke toovenaar, òf een politieke

kwakzalver was. De eerste voorwaarde van een organiserend hoofd is bedaard overleg. Men moet van een organiserend hoofd verwachten dat hij zich de eerste zes weken in zijn kabinet, in zijn studeervertrek, met overwegen bezig houde. Dit is voor mij het bewijs dat hij handelt, zoo als het behoort. Ik verheug mij juist hierin, dat het Ministerie met omzigtigheid te werk gaat en niet met spoed eene nieuwe organisatie te voorschijn brengt; want ik zie daarin het voorteeken dat wij te doen hebben met een Ministerie waarin veêrkracht zich vereenigt met bezadigheid.

Deze en dergelijke verwijten die aan het Ministerie gedaan zijn, komen naar mijne meening, niet overeen met de welwillendheid waarop het, in den buitengewonen toestand waarin het verkeert, aanspraak heeft, ook ten behoeve van het Vaderland zelf.

Zoo ooit, dan in den tegenwoordigen tijd, komt oppositie uit naijver, eerzucht, vooringenomenheid, represaille, gehechtheid aan het vorige Bewind, weêrzin tegen personen of verschil van individuële meeningen, niet te pas. Geen oppositie, dan die met beginselen in verband staat; eene, als ik het woord gebruiken mag, stelselmatige oppositie. Wij weten allen, dat, gelijk de Voorzitter bij eene vroegere gelegenheid zeide, de vorming van het tegenwoordig Ministerie door een groot deel der Natie met welgevallen te gemoet werd gezien, maar dat ook een groot deel der Natie de optreding van dit Ministerie met bezorgdheid te gemoet zag; eene bezorgdheid gegrond op de politieke beginselen van hen die in het Ministerie zitting hebben. Moet nu — en dit is de groote vraag — het Ministerie ondersteund worden door dat deel der Kamer, hetwelk bezorgd is ten aanzien van de poli-

tieke beginselen, inzonderheid van den Minister van Binnenlandsche Zaken? Die vraag wensch ik te behandelen. Niemand zal mij verwijten, dat ik van het onderwerp der beraadslaging afdwaal; want van de beantwoording dier vraag hangt ten deze alles af, alles wordt daardoor gedomineerd.

Ik zal eene enkele preliminaire opmerking maken, van polemischen aard; ter pligtmatige zelfverdediging. Al het overige mijner rede zal conciliatoir zijn. Mijne preliminaire opmerking raakt twee leden uit Zuid-Holland, die gisteren gesproken hebben en zich vereenigden in weêrzin tegen de uitdrukking: *stelselmatige oppositie.* Het komt mij beklagenswaardig voor dat omtrent den zin van die uitdrukking nog misverstand kan bestaan. Men heeft van stelselmatige oppositie gesproken, alsof daardoor verstaan moet worden eene oppositie, die ontspruit uit persoonlijke voorkeur of afkeer. Het denkbeeld dat ik aan die uitdrukking hecht, is, dat men geen oppositie maakt naar luim of eigenbelang, maar naar vaste beginselen, en in dien zin zullen ook die twee leden geene vijanden zijn van stelmatige oppositie. Een dier leden heeft vroeger wel eens met ingenomenheid gewezen op Duitschland en Frankrijk. Ik geloof niet, dat daar stelselmatige oppositie afgekeurd wordt. Een hunner herinnerde dat een lid van het vorig Ministerie, ons medelid in deze Vergadering[1], reactionair genoemd is, en voegde daarbij: dien onzin hebben wij gehoord! Ik erken, dat ik de schuldige ben. Ik heb dien afgetreden Minister herhaalde malen reactionair genoemd, ook in geschriften. Maar het lid

[1] Donker Curtius.

uit Zuidholland houde in het oog dat ik dit gezegd heb, in verband met mijne stelling, dat de mannen van liberale beginselen altijd genoodzaakt zijn voor de toepassing hunner eigen beginselen terug te deinzen. Ook in de aatste jaren, is dit door vele voorbeelden, zoo hier als elders, gestaafd. Ik wil deze stelling thans niet nader verdedigen, maar alleen doen zien dat mijn zeggen op redenen steunde, dat ik geen *onzin* sprak. Ik zou deze uitdrukking, welke ik weinig parlementair acht, hebben laten liggen, indien ik meende dat de parlementaire usantiën dit veroorloofden. Ik heb het min voegzame van het woord welligt sterker gevoeld, naar mate ons medelid, door de heuschheid zijner vormen, mij, sedert het genoegen zijner kennismaking mij te beurt viel, minder aan dergelijke uitdrukkingen gewend had.[1] — Bij deze gelegenheid moet ik nog een punt aanroeren, zonder evenwel het laatste woord te willen hebben; want, indien wij daarop gesteld waren, zouden onze beraadslagingen met het einde van het jaar misschien nog niet afgeloopen zijn. Hetzelfde lid heeft gezegd, dat wij hier slechts kleuren, geene partijen hebben. Ik heb altijd gedacht dat kleur het teeken eener partij is. Gaarne intusschen wil ik, als euphémisme, het woord *kleur* bezigen, mits er van de zaak met vrijmoedigheid melding worde gemaakt. Met ernst en nadruk heeft hij gewezen op het verderfelijke van tweedragt tusschen

---

[1] Ik was overtuigd dat de spreker hetgeen ik althans meende gehoord te hebben, niet kon hebben bedoeld. Ook gaf hij ten antwoord: « Het is mijne bedoeling niet geweest eene uitdrukking te bezigen, als die waarover de geëerde spreker zich beklaagd heeft, en dit is ook, zoo ik meen, geenszins het geval geweest. »

personen van dezelfde beginselen. Hij zal eene groote dienst aan het Vaderland bewijzen, of althans aan de voorstanders der liberale begrippen, indien hij die beginselen, waaromtrent men, naar zijn inzien, overeenkomt, voor ons allen, of (gelijk hij waarschijnlijk bedoelt) voor de vrijzinnigen formuleert.

Ik kom nu tot de groote vraag: kan *onze kleur*, kunnen zij, die niet gerust zijn omtrent de beginselen van het Ministerie, hunne ondersteuning schenken aan dit Bewind? En ik antwoord: ja, voor alsnog kunnen en moeten wij dit doen. Ik wensch dit eenigzins te ontwikkelen; want er is hier quaestie van onze verhouding tot het Gouvernement, en de Natie heeft regt daaromtrent ingelicht te worden. De verhouding van het Gouvernement tot hen die niet bezorgd zijn ten aanzien der beginselen van het Ministerie, is duidelijk: wat hen betreft die wel bezorgd zijn, is uitlegging noodig. Ik kom hier als van zelf tot de quaestie van het Ministeriëel programma. Ik behoor tot hen, die van het Ministerie gaarne een programma zouden hebben ontvangen. De Regering *geeft* ons haar programma niet, maar zij *heeft* er toch een. Immers men mag niet veronderstellen dat de Minister van Binnenlandsche Zaken met zijne ambtgenooten in het Ministerie ging zitten, gelijk hij zelf het eenmaal spottenderwijs uitgedrukt heeft, als of het was om een partijtje te maken. Het Ministerie heeft dus een programma, en nu moeten wij zien hoe wij dit magtig worden.

In de zitting van den 13den November jl. heeft het Ministerie de redenen ontwikkeld, waarom het geen programma zou geven. De eerste reden was, dat de Regering zich niet over alle bijzonderheden van 's Lands bestuur

kon uitlaten. Dit was onze bedoeling niet; wij verlangden alleen dat het Ministerie zich zou openbaren omtrent de hoofdtrekken, niet van administratief beheer, maar van Staatsregt en Politiek. Eene tweede reden, die het Gouvernement opgaf, was dat men zich bij dergelijk programma somwijlen in algemeenheden verliest. Het is waar, de ondervinding heeft dit in andere landen geleerd en hier ook; maar wij meenden dat hetgeen een ander Ministerie minder goed had gedaan, door het tegenwoordige beter zou worden verrigt. Men heeft ook gezegd: gij verlangt toch niet een *tafereel* van onze toekomstige daden? Zeer zeker niet, is mijn antwoord; alleen den *regel* voor uwe toekomstige daden verlangden wij te kennen. Wanneer ik mij in een vaartuig of rijtuig ga plaatsen, dan verlang ik van hem die het bestuurt te weten, naar welke regels hij besturen zal: anders weet ik niet, of ik, door zijne daden, niet wel eens in verlegenheid zou kunnen worden gebragt. Mij dunkt dat deze redenering allezins eenvoudig is. Anders heeft men altijd een antwoord dat ons weinig baten zal, gereed. *Nu* zal men zeggen: «wij kunnen geen tafereel geven van toekomstige daden»; en *later* zal het zijn: «gedane zaken hebben geen keer»; en dan vervallen wij in het systeem der *faits accomplis*. Er is nog een argument, dat hun die een programma verlangden, door anderen werd tegengeworpen en dat reeds, ik meen door het lid uit Almelo, werd vermeld. Hoe kunt gij — zoo zegt men — in dit geval een programma vragen? hebt gij dan nooit de *Aanteekening op de Grondwet* gelezen van den Minister van Binnenlandsche Zaken? Ik antwoord: zeer zeker, dit werk ligt dagelijks op mijne tafel; maar ik hecht er zeer veel aan om de denkwijze te kennen, niet

enkel van den Minister persoonlijk, maar van hem *in vereeniging met zijne ambtgenooten*, van het geheele *Ministerie*. De redeneringen die men gebezigd heeft, zijn dus zwak en, daar wij niet gewoon zijn zwakheid te ontmoeten bij hem die aan het hoofd staat van het Ministerie, zal er wel iets moeten zijn dat ons daaromtrent licht geeft. Dit licht vind ik in het slot der bedoelde rede van den Minister. « Aanvaardende — zoo zeide hij — hebben wij gehandeld, elk onzer, tegen zijn eigen belang. Wij hebben ons bereid verklaard niet dan met aarzeling, maar ons eens bereid verklaard hebbende, aanvaarden wij met moed, en dien moed geeft ons bovenal het gevoel *dat wij, in gedachte en in wil, homogeen zijn met de Vertegenwoordiging.* » Ik geloof dat in deze ééne zinsnede het geheele stelsel van het Ministerie te vinden is. De Minister zegt tot de Kamer: onderzoekt slechts wat gij zelve zijt, en gij zult weten wat het Ministerie is. Raadselachtig woord; want de Kamer was tot heden toe, naar veler oordeel, eer polygeen, dan homogeen. Laat ons evenwel de uitspraak nader beschouwen. Het Ministerie is homogeen met de Vertegenwoordiging. Wij hebben dus niet te doen met een zuiver Ministerie Thorbecke; want nooit heeft de tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken in deze Kamer eene meerderheid voor zijne politieke grondbeginselen gehad. Ik herinner mij daarvan geen voorbeeld, en het was eene kleine onnaauwkeurigheid toen hij van eene meerderheid sprak, waarvan bij het laatste adres van antwoord gebleken was. Er is geene gelegenheid meer ongeschikt om eene meerderheid te openbaren dan een adres van antwoord, wegens de altijd verschillende nuances die in de Commissie aanwezig zijn, terwijl ieder lid zich voor het

gezamenlijk gearresteerde concept-adres solidair voelt. Nog eene andere reden is er, waarom ik niet kan aannemen, dat bij het adres van antwoord van eene meerderheid, nu in het Ministerie vertegenwoordigd, gebleken zou zijn. Het is deze, dat onder degenen, die tegen het adres van antwoord gestemd hebben, behoorde de tegenwoordige Minister van Justitie. Daarom zegt de Minister van Binnenlandsche Zaken te regt: *wij* zijn organen van de meerderheid der Kamer; *wij*, dat is, niet wij-*ik*, maar wij-*wij*. Wij hebben dus geen zuiver Ministerie Thorbecke, en ik zeg den Minister van Binnenlandsche Zaken dank, dat hij ongehoorzaam geweest is aan den eisch zijner vrienden, die verlangden dat hij geen deel zou nemen aan een Ministerie, niet geheel in zijn geest zamengesteld. — Zien wij nu verder wat het zegt, dat het Ministerie homogeen is met de Kamer. Er is eene aanmerking die ons nog nader tot eene oplossing brengt. Was de Kamer in geenerlei opzigt homogeen? zij was het in zekeren zin. De Kamer was het eens omtrent hetgeen zij *niet* wilde; dit is reeds veel; het is een middel om den goeden weg te vinden, wanneer men met den weg dien men *niet* moet inslaan, bekend is. De homogeneïteit der Kamer bestond daarin dat zij noch revolutie, noch reactie gewild heeft. Ik herinner mij zelden eene uitdrukking gehoord te hebben, die naar revolutie of reactie zweemde. De Kamer heeft dus gehad eene *negative* homogeneïteit en, indien nu het gegeven programma juist is, dan moet ook bij het Ministerie die *tweeledige negative homogeneïteit* zijn.

Hier moet ik komen tot de personen die het Ministerie uitmaken, en dan meen ik, dat de Minister van Finantiën, de Minister van Oorlog, die van Marine en die van Kolo-

niën specialiteiten zijn, die uit hoofde van bijzondere bekwaamheden, elk in zijn vak, als hoofden van departementen van algemeen bestuur optreden; zij geven, meen ik, geene *politieke kleur* aan de Regering. Ik doe hun geen onregt; zij zouden misschien niet zoo voortreffelijk in hun vak geweest zijn, indien zij zich meer met politiek hadden bezig gehouden, en ik verheug mij dat zij hunne bekwaamheden aan de vorming van dit Ministerie dienstbaar hebben willen maken, opdat men niet later zou kunnen zeggen, dat de proefneming mislukt was uit gebrek aan specialiteiten. Wat den Minister van Buitenlandsche Zaken betreft, het is mij niet mogelijk den sluijer op te ligten, die zijne latere politieke denkwijze in den Raad van State, uit den aard der instelling, bedekt heeft. Er blijven alzoo twee Ministers over, die aan het Ministerie eene politieke kleur geven, twee parlementaire notabiliteiten, die door oppositie tot het bewind gekomen zijn. De verhouding van deze twee Ministers tot elkander, ziedaar, naar mij voorkomt, het geheim, het problema, de knoop, *le noeud de la situation*. En die verhouding is eenvoudig; zij lost zich op, gelijk ik reeds aangeduid heb, in eene tweeledige negative homogeneïteit. De Minister van Justitie waakt tegen het inslaan van den weg der revolutie, en de Minister van Binnenlandsche Zaken tegen het inslaan van den weg der reactie. Wij hebben dus twee Ministers, te zamen niet de organen eener meerderheid, maar *van de geheele Kamer*, en zoo heeft men verkregen die *eenparigheid*, waarop in het adres van antwoord reeds gedoeld werd.

Nu vraag ik; is dit genoeg? Neen, genoeg is het niet, maar het is veel; want men heeft nu een waarborg tegen

beginselen, waarvoor men beducht is. De Kamer zal mij vergunnen dat ik dit met een enkel woord toelicht, en vooraf mijne dankbaarheid betuig aan de beide Ministers voor hunne tegenwoordigheid *simul et semel* in dit Ministerie; eene gelijktijdige tegenwoordigheid die ik hoog waardeer. Laat ons eerst zien, welke diensten de Minister van Justitie tegenover den Minister van Binnenlandsche Zaken bewijst. Vraagt men, of ik eenigzins bezorgd ben omtrent de strekking der beginselen van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dan antwoord ik: ja, maar ik ben gerust, omdat ook de Minister van Justitie zitting heeft in het Kabinet. Ik zal dit met eenige voorbeelden duidelijk maken. Een eerste voorbeeld vind ik in de quaestie omtrent de *Souvereiniteit van het Huis van Oranje*, omtrent de beteekenis van art. 11 der Grondwet. Het betreft hier de historisch-grammatische uitlegging van het grondwettelijke: *de kroon is en blijft opgedragen*. Ik beschouw dit artikel, zoo als ik dit opvat, als den hoeksteen van ons staatsgebouw. Zoo het denkbeeld van den Minister van Binnenlandsche Zaken dat van het Ministerie was, zou ik het met het lid uit Almelo eens zijn, dat wij door de optreding van het nieuwe Ministerie veel verloren hebben. Wat toch heeft het vorig Ministerie gezegd? In het programma van 13 Mei 1848 — een van die stukken, welke ik gaarne altijd bij de hand heb, waarmeê wij, gelijk men zeide, vat hadden op het vorige Ministerie, — leest men: « De natie gevoelt diep, dat, even als zij hare zelfstandigheid verschuldigd is aan het regerend Geslacht, die zelfstandigheid gehecht blijft aan het behoud der Souvereiniteit in dat Huis. » Maar nu behoef ik het verlies van het vorig Ministerie niet te betreuren, omdat de Minister van

Justitie zitting heeft in het Kabinet. Hij toch weet hoeveel zijn geachte leermeester KEMPER, wien hij ook in dit opzigt gevolgd heeft, aan het begrip der Souvereiniteit van het Huis van Oranje hechtte en hoe ook deze daaraan niet het denkbeeld van absolutisme verbond, toen hij in de uitroeping van den Souvereinen Vorst den schoonsten van zijne politieke levensdagen begroet heeft. — Een tweede voorbeeld is de aard en de natuur van het *Koningschap*. Ik spreek niet van de verhouding van den persoon des Konings tot het Ministerie; ik spreek van de *Kroon* in haar zelfstandigheid en onafhankelijkheid tegenover de Vertegenwoordiging. Wanneer ik de schriften van den Minister van Binnenlandsche Zaken met oplettendheid naga, dan meen ik dat hij het Koningschap beschouwt bijkans uitsluitend als *de eenheid der uitvoerende magt;* dat hij het beschouwt, zoo als een uitstekend regtgeleerde nog dezer dagen gedaan heeft[1], als eene, zoo het heet, verbeterde editie van het uitvoerend bewind van 1798. Ik durf evenwel niet met zekerheid zeggen dat ik zijn denkbeeld wel gevat heb; want, in de opgaaf der politieke grondbeginselen van den Minister, heb ik niet altijd die duidelijkheid aangetroffen, die over 't algemeen in zijne schriften niet gemist wordt. Zooveel evenwel durf ik zeggen, dat zijne beschouwing omtrent de Regering niet overeenkomt met hetgeen men noemt de *getemperde Monarchie*, die door den Minister van Justitie zoo dikwijls verdedigd is geworden. Waar nu de een zich laat wegslepen door de opvatting van koningschap als de eenheid der *uitvoerende magt*, zal de ander daarin de eenheid der *opper-*

[1] De Hoogleeraar H. W. TYDEMAN. Zie *Grondwetherziening en Eensgezindheid*, blz. 287.

magt blijven zien, even als zij die twee denkbeelden in 1845 over en weder tegen elkander hebben voorgestaan, bij welke gelegenheid de Minister van Justitie eene beleefde (ik spreek uit het standpunt van zijn ambtgenoot) teregtwijzing gehad heeft.[1] —Het derde voorbeeld levert het vraagpunt der *regtstreeksche verkiezingen*. Ik heb tegen de regtstreeksche verkiezingen thans, nu de Grondwet ze aangenomen heeft, niets, wat den vorm betreft. Nu zij eenmaal zijn ingevoerd, zal ik mij niet kleingeestig betoonen omtrent den *census*. Ik vrees niet eene betamelijke uitbreiding van het kiesregt. Ik ben niet wantrouwend omtrent onzen burgerstand. Ik zou wel durven aannemen, wanneer het daarom te doen is, altijd nog één gulden te blijven beneden den Minister van Binnenlandsche Zaken. Maar wat ik wel vrees, is eene uitbreiding van dat regt in verband met de beginselen welke door sommigen daaraan worden gehecht. Ik heb hier op het oog het denkbeeld van een *algemeen staatsburgerschap*, zoo als het door den Minister van Binnenlandsche Zaken is voorgesteld als een beginsel van onzen tijd. Het is een gevolg van de regtmatige vermaardheid, in verband met de tegenwoordige hooge betrekking en magtigen invloed van dien Minister, dat wij verpligt zijn na te gaan uit zijne vroegere geschriften, welke de strekking is van zijne politieke denkwijs. En in dit opzigt hecht ik veel waarde aan eene verhandeling, door hem in 1844 in het Koninklijk Instituut van Wetenschappen en Kunsten voorgedragen.[2] Ik hecht daaraan zooveel

[1] *Handelingen omtrent het voorstel tot herziening van de Grondwet, in* 1845, blz. 569.

[2] *Nederlandsche Jaarboeken voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, 1844, blz. 369—383.

waarde, dat ik reeds daarom alleen, indien ik niet zelf lid was, geneigd zou zijn op eene aanmerkelijke verhooging van het subsidie aan te dringen voor eene instelling waar dergelijke mededeeling plaats heeft. Wij vinden in die verhandeling het politiek systeem van den Minister op eene verwonderlijke wijze binnen weinige bladzijden geconcentreerd. Niet alles is mij even duidelijk, ik ben bezig het stuk te bestuderen; maar het kwam mij voor alsnog voor, dat die theoriën van 1844 niet geheel vreemd zijn aan de theoriën die, in 1848, een noodlottigen invloed in Europa hebben uitgeoefend. Ik meen dat het inslaan van dezen weg, al geschiedt het voorzigtig, altijd een halsbrekend experiment is, en dan vraag ik of het voor ons, die desaangaande eenige bezorgdheid koesteren, niet vertroostend is dat naast den Minister van Binnenlandsche Zaken de Minister van Justitie gezeten is, die blijkens zijne antecedenten deze theoriën verwerpt. De Minister van Justitie is hier in eenen anderen toon, dan die welken de Minister van Binnenlandsche Zaken den grondtoon onzer eeuw genoemd heeft.[1] Hoe nu die beide toonen zich in een accoord zullen oplossen, weet ik niet. Ik verheug mij hier te vermoeden hetgeen de Latijnsche dichter noemt eene *concordia discors*. — Ik zal geen meerdere voorbeelden noemen. In het algemeen zeg ik: de Minister van Binnenlandsche Zaken is een meer progressief, de Minister van Justitie een meer conservatief hervormer. Dit zien wij in hunne geheele politieke loopbaan. In 1845, toen door den Minister van Binnenlandsche Zaken het voorstel tot Grondwetherziening gedaan werd, hooren wij den Minister van Justi-

[1] Zie mijne *Adviezen* (1849), blz. 47.

tie met ernst en nadruk waarschuwen, van toch niet over te gaan op eenmaal tot eene geheele herziening der Grondwet. Hij verlangde eene stuksgewijze herziening en wenschte dat men niet te veel zou toegeven aan denkbeelden van het studeervertrek, die in de praktijk soms zoo hoogst gevaarlijk zijn.[1] Zoo wij het jaar 1848 nemen, zien wij aan de eene zijde den Minister van Binnenlandsche Zaken met het Rapport der Commissie van 17 Maart waarvan hij president was; aan den anderen kant den Minister van Justitie, voorstander van het verslag der Kamer van 16 Maart; voorstander van het Ministerie van Graaf Schimmelpenninck (men begreep toen dat de begaafdheden van den Minister van Binnenlandsche Zaken onverdeeld aan de hoogeschool te Leiden toegewijd moesten blijven); voorstander, bij de discussie over de Grondwetherziening, doorgaans van hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken niet zou hebben gewild. Ook zien wij aan de eene zijde de door het tijdelijk Ministerie voorgedragen wetsontwerpen tot Grondwetherziening, waarbij de eischen van het Rapport der Commissie van 17 Maart reeds werden gemitigeerd, en daartegenover de merkwaardige nota van den Minister van Justitie van 24 Junij, waarin deze desniettemin het gemeen overleg tusschen de Kamer en Regering bijkans onmogelijk achtte, en op dien grond stelde hij voor om tot de Grondwetherziening slechts in zooverre mede te werken, als ter bijeenroeping eener nieuwe en anders zamengestelde Kamer zou worden vereischt. Het verschil betrof, zeide hij, beginselen van maatschappelijke inrigting, grondslagen van het staatsverdrag.

---

[1] *Handelingen omtrent het voorstel van* 1845, blz. 694.

Hij scheidde zich toen af van den Minister van Binnenlandsche Zaken, uit vrees van met hem in den afgrond te geraken. Thans volgt hij een systeem van meer menschlievende politiek, hij wil zijn ambtgenoot ondersteunen en tegenhouden, opdat ook deze tegen het vallen in den afgrond worde behoed.

Ik heb nu reeds zooveel gezegd van de eigenaardige diensten, die de Minister van Justitie in het Kabinet bewijst, dat ik ook een enkel woord moet zeggen van de diensten, die wij weêrkeerig van den Minister van Binnenlandsche Zaken te verwachten hebben. Ik zal mij bepalen tot één punt, het *onderwijs*. Als men vraagt of ik, ten aanzien van het onderwijs, mij gerust verlaten zou op den Minister van Justitie, moet ik zeggen: neen, niet in alle opzigten. De Minister van Justitie heeft behoord tot de zeer weinige leden der Tweede Kamer, die ons zelfs het gewijzigd art. 194 der Grondwet niet gegund hebben. Ik ben volkomen overtuigd dat het hem ernst is de Grondwet loyaal ten uitvoer te leggen, maar vooringenomenheid zal ligt eenigen invloed hebben. Nu wordt mijne bezorgdheid weggenomen door den Minister van Binnenlandsche Zaken, die reeds twintig jaren de vrijheid van het *bijzonder* onderwijs heeft voorgestaan. Doch vooral in het *openbaar* onderwijs is de wederkeerige kracht der waarborgen die men in de twee Ministers geeft, treffend. Laat ons stellen dat de Minister van Binnenlandsche Zaken hetzelfde wil wat door het vorige Bewind is voorgedragen; weering van alle godsdienstige begrippen uit de openbare scholen, dan zal de Minister van Justitie zich daartegen verzetten en aandringen op de handhaving van het godsdienstig beginsel, in den zin zoo als velen verlangen, van een, zoo als het

heet, algemeen christelijk beginsel. Maar dan zal de Minister van Binnenlandsche Zaken zeggen: neen, dat kan niet, want dan worden de regten der gezindheden niet geëerbiedigd. Aldus er is kans, wanneer wij op elken dwaalweg gestuit worden, te komen op het goede pad. Eveneens zal het in zoovele andere quaestien zijn. Als motto zou ik voorstellen: *contraria contrariis*, of, wil men eene eenvoudiger spreuk, « het eene mes houdt het andere in de schede. »

En nu vraag ik: welke moet de houding zijn van deze Kamer tegenover dit Ministerie? Die houding moet eenvoudig deze zijn, dat elke wet worde aangenomen, overeenkomstig met die tweeledige negatieve homogeneïteit, en dat afgestemd worde wat naar revolutie of reactie zweemt en waarbij dus gezondigd is tegen die homogeneïteit. Zoo eene wet wordt voorgedragen in den geest van revolutie of reactie, dan blijkt het dat het overwigt in het Ministerie geweest is, waar het niet behoort te zijn. En indien wij dan verwerpen, handhaven wij slechts het programma, dat, het Ministerie onder den sluijer eener raadselachtige zinsnede, gaf. De verwerping zelve is dan ondersteuning. Nu moet ik evenwel erkennen dat bij dergelijke deugdelijkheid er groot bezwaar is. Wordt er niet iets meer positiefs gevorderd? ik geloof, ja. Doch de vraag of zoodanige negative homogeneïteit op den duur genoeg is voor het bestaan van een Ministerie; of wij daaraan genoeg hebben voor het heil van het land; wil ik liever op dit oogenblik niet beantwoorden. Ik wil alleen eenige woorden aanhalen dezer dagen door den President der Fransche republiek gesproken, toen hij het bewind eenigzins meer aan zich trok. «Au lieu — zeide hij — d'opérer une fusion de nu-

ances (de President spreekt ook niet van *partijen*, zelfs niet van *kleuren*, slechts van *schakeringen)* je n'ai obtenu qu'une neutralisation de forces.» Ziedaar wat ik vrees; ik vrees dat die wederkeerige ondersteuning, of dit wederzijdsch dwarsboomen, zou kunnen uitloopen op neutralisatie van krachten. Maar dit is een bezwaar van latere zorg. De vraag is alleen wat wij thans te verrigten hebben. Er wordt door sommigen eene soort van wapenkreet aangeheven. Men spiegelt gevaren voor, en zou wenschen dat een deel der Kamer tegen het Ministerie in het harnas gejaagd wierd. Dit is zeer verkeerd. Indien men ten aanzien van sommige beginselen van één Minister ongerust is, men wachte zich evenwel voor kleingeestigheid en onbillijkheid. Men vergete niet dat, wanneer die Minister in de toepassing dezer beginselen bij het Ministerie zelf tegenkanting ontmoet, hij als lid der Regering, door de uitnemendheid zijner kunde en talenten hoogst nuttig kan zijn. Ik zal steeds opkomen tegen de verguizing, waaraan hij nu en dan ten doel heeft gestaan. Onze tegenwoordige positie is dus afwachten, hoewel niet zorgeloos. Ons standpunt is *speculatief;* speculatief in den zin van een *met beginsels gewapend op de wacht staan;* niet in dien zin dat door ons op den val van het Ministerie zou worden gespeculeerd.

Ik eindig; dat is, volgens parlementairen stijl, ik heb nog éène opmerking. Gisteren heeft men het vorige met het tegenwoordige Bewind vergeleken. Men heeft gesproken van de zonderlinge houding van hen, die tegen het vorige Ministerie waren en het nieuwe zouden ondersteunen. Wat mij zelven betreft, ik word beschuldigd van medepligtigheid aan den val van het vorig Ministerie. Ik

weet niet of zoodanige medewerking een misdrijf was; in elk geval meen ik dat de verantwoordelijkheid eer bij de erfgenamen van dat Ministerie ligt. Men heeft gezegd dat de vroegere oppositie, die thans aan het hoofd van het Gouvernement is, in de teugels van het bewind gegrepen heeft. Ik laat aan dit Ministerie de verdediging tegen dit verwijt. Ik acht dat het vorige Ministerie gevallen is meer uit eigen zwakheid. Er is over de Verslagen der Kamer geklaagd. Hieraan, dunkt mij, is in verband met de ministeriële crisis te veel waarde gehecht. Zoo de Rapporteurs der afdeelingen den val bewerkt hebben, hoe voorzigtig zouden wij dan niet moeten zijn in de keuze van Rapporteurs, en hoe zouden wij niet huiveren ons het Rapporteurschap opgedragen te zien! Wat mij aangaat, ik heb voor het afgetreden Ministerie, als ware het, eene andere diëet, meer voedsel aan beginselen ontleend, raadzaam gekeurd. Ik ben dus in het geval van den geneesheer die een raad gaf welke men niet gevolgd, een geneesmiddel voorschreef dat men niet gebruikt heeft; de patient is bezweken en de verantwoordelijkheid rust niet op mij. Dat ik nu ministerieël ben, duide men mij niet ten kwade. Ik zie geen gevaar, zoolang de beide Ministers, die van Binnenlandsche Zaken en van Justitie, aan hunne eigenaardige roeping getrouw blijven; zoolang de Kamer zich zelve gelijk blijft en, waar die Ministers hunne roeping vergeten, intervenieert. Ik herhaal dus, dat wij dit Ministerie ondersteunen moeten, zooveel en zoolang mogelijk is. De gesteldheid van Nederland en van geheel Europa is van dien aard, dat wij niet langer in den provisionelen toestand moeten blijven, waarin het gemis van organieke wetten ons houdt. Als ik bere-

ken wat het Ministerie te doen heeft, als ik de behoefte der Natie aan zoo vele belangrijke wetten naga, vraag ik of niet eenige afdoening en regeling wenschelijk is en of dan het Ministerie wel, om redenen van ondergeschikt belang, aangevallen of niet ondersteund mag worden. — Ik heb verscheiden uitdrukkingen gehoord, die voorzeker vele leden met leedwezen hebben vervuld. Ik heb hooren spreken van ondragelijke lasten, van klimmend misnoegen, van het geduld der Natie dat tot de uiterste grenzen gekomen zou zijn, van pauperisme en van een afgebedeld stuk brood. Alleen dit wil ik zeggen, dat die uitdrukkingen mij hoogst onvoorzigtig toeschijnen. Ik betreur ze; eensdeels omdat zij niet juist zijn; anderdeels, omdat, al waren ze juist, de behoedzaamheid, die wij altijd moeten be trachten, verbieden zou ze hier op die wijs en op dien toon te gebruiken. Ik zou wenschen aan een geacht lid, die van de weelde der residentie gesproken heeft, de overtuiging te geven dat men ook hier een geopend oog en oor voor het lijden zijner natuurgenooten heeft. Veel is er in deze dagen in Europa, dat groote bekommering wekt en uit aanmerking waarvan geen onderlinge vernieling, veeleer toegeeflijkheid in bijzaken vereischt wordt. Er is gesproken van een bijna zinkend schip. Welnu, dan komt er geen noodeloos bemoeijelijken, maar veeleer bemoediging van hen die aan het roer zijn, te pas. Ik werp mij niet op als verdediger van het Ministerie, maar dit moet ik met ernst zeggen, dat voorbarigheid in het aanranden meer dan ooit ongepast is, dat eene zware verantwoordelijkheid rust op hen die zich daaraan schuldig maken, èn uit hoofde van de omstandigheden waarin wij verkeeren, èn uit hoofde van de begaafdheden der personen, die thans in het

Gouvernement zijn. Men zoeke niet hoe dit Ministerie ten val gebragt zou kunnen worden, maar integendeel hoe de instandhouding daarvan door gemeen overleg vereenigbaar is met het behoud der grondslagen van het Nederlandsche Staatsregt en van de Constitutionele Monarchie.

BEGROOTING.

B.

DE ROOMSCHGEZINDEN EN DE GRONDWET.

ZITTING VAN 12 EN 13 DECEMBER 1849.

*** Vooral twee leden, de Heeren LOTSY en VAN ZUYLEN VAN NYEVELT hadden tegen mijne rede van 11 December groot bezwaar. De Roomsch-Catholijke questie, omtrent de zoogenaamde uitsluiting van ambten en bedieningen, werd met veel warmte ter sprake gebragt. De Heer DOMMER VAN POLDERSVELDT « had gezworen de eerste gelegenheid daartoe te zullen te baat nemen. » De Heer BORRET, door den Heer LUYBEN krachtig ondersteund, drong aan op een daadwerkelijk verwezenlijken der Grondwet, door het toekennen aan de Roomschen van een *regtmatig* AANDEEL in het genot van een staatsburgerlijk regt.

De Heer LOTSY zeide:

« Ik heb met ongemeen genoegen de rede van den spreker uit de residentie aangehoord. Het was een voorbeeld van welsprekendheid;

zijn vernuft, zijn talent van combineren en contrasteren verdiende alle bewondering. Ik geloof niet te veel te zeggen, als ik veronderstel, dat de meeste leden dezer Vergadering dien spreker met groote belangstelling zullen hebben aangehoord; maar nu vraag ik, wiens rigting, wiens studiën, wiens vorig leven welligt meer practisch waren dan de zijne, nu vraag ik, welke vrucht is er van eene dergelijke beschouwing voor het Vaderland te wachten? Is het van dien spreker geene dwaling, niet van het hart maar van het verstand, om, op het oogenblik dat een nieuw Ministerie is opgetreden, een Ministerie, dat ik niet verdedigen noch bestrijden wil, maar welks daden ik zal afwachten en beoordeelen, de kracht van dat Ministerie van den aanvang af te ondermijnen en te verzwakken, door aan te toonen dat er bestanddeelen in aanwezig zijn, die bijna onmogelijk te zamen zouden kunnen werken? Is dat nu wenschelijk, is dat goed? Ik geloof niet dat het met het ware belang van het Vaderland overeenkomt. Mijns inziens hebben wij hier te lande, vergun mij het te mogen zeggen, even weinig als in het groote Frankrijk en andere naburige rijken, talenten voor het nemen, om er om de 14 dagen of om de maand nieuwe Ministers te scheppen. Het is in het belang van het Vaderland dat de Ministers naar hunne daden worden beoordeeld, en niet telkens om de eene of andere personele beschouwing verpligt worden af te treden. Zij die, zoo als een ander spreker zeide, in stilte wenschen of van deze Ministers zeggen: «*ils périront à la tâche*», zijn geen liefhebbers van het Vaderland. Ik wensch vurig dat het aan dit Ministerie moge gelukken, de belangrijkste organieke wetten, die spoedig verwacht worden, tot stand te brengen, volgens de letter en den geest der herziene Grondwet. Wij zijn volgens eed en geweten verpligt, daden te beoordeelen en geene personen. Het algemeen belang moet de *eenige* toetssteen wezen, waaraan wij de daden van het Ministerie toetsen.»

De Heer VAN ZUYLEN VAN NYEVELT eindigde zijne redevoering aldus:

« Welligt zal het door mij tot dusver gesprokene aan sommigen uwer aanleiding geven om op mij toe te passen wat gisteren door een onzer medeleden uit de residentie bij den aanvang zijner redevoering gezegd is: ik ben heden vrij ministerieël. Wanneer ik al deze uitdrukking zoude overnemen, zou ik, naar ik meen, daaraan eene andere meer juiste, meer opregte beteekenis hechten dan door dien spreker gedaan is. Ik kan althans niet inzien dat de verdere inhoud dier redevoering in overeenstemming met die verklaring geweest zij. Ik geloof integendeel dat door die zoogenaamde ministeriële, conciliatoire redevoering aan het nieuw zaamgestelde Ministerie een vrij ernstige slag is toegebragt. Ik heb dit betreurd, en moet de afkeuring deelen, welke daarover, door den spreker die mij voorafging, is uitgesproken, terwijl ik tevens gaarne onderschrijf den lof door dienzelfden spreker aan het karakter en de talenten van ons medelid toegezwaaid. Niemand heeft meer dan ik de optreding van dat lid in deze Kamer toegejucht. Ik heb er roem op gedragen dat het lidmaatschap hem te beurt viel in de provincie mijner inwoning. Ik heb mij verheugd dat men dáár aan dat geachte lid regt liet wedervaren en hem eene eer bewees die men hem hier, naar mijne schatting, te lang had onthouden. Maar de hoogachting voor zijn karakter, de bewondering voor zijne talenten, zijne veelzijdige kennis en geleerdheid kan bij mij de opmerking niet onderdrukken, dat de gedragslijn door dat lid tot dusver gevolgd, weinig overeenstemt met de steeds door hem, met zooveel kracht, vooruitgezette beginsels. Hem, den voorvechter van het gezag, hem die meent het beginsel van het gezag regtstreeks uit God te moeten afleiden om het des te heiliger en te onschendbaarder te maken, hem ziet men gretig elke gelegenheid aangrijpen om de personen die het gezag bekleeden, ik zeg niet te bestrijden, ik zeg niet aan te vallen, maar ten toon te stellen. Dat woord is niet te sterk. Herinnert u wat vroeger, herinnert u wat gisteren gebeurd is. Vroeger zag men dien spreker steeds in de rijen der oppositie. De scherpste wapenen werden daartoe door hem gevoerd. Onder *zijne* aanvallen is het vorig Ministerie grootendeels bezweken. Naauwelijks

hebben de leden van het vorig Kabinet voor die van het tegenwoordige plaats gemaakt of men ziet dien spreker dit Ministerie, naar zijne schatting *het eenig mogelijke*, met nog scherper wapenen bestrijden, met de wapenen van spot en ironie. Ik althans kan de ministeriële gezindheid van dien spreker niet als ernstig gemeend aanmerken. Wat door hem gezegd is was althans weinig geschikt om de waardigheid van het gezag te verhoogen en het vertrouwen te bevestigen, dat aanvankelijk in dit Bewind gesteld wordt.

Doch, zoo ik al in deze beschouwing mogt dwalen, zoo de verklaring van dien spreker in goeden ernst gemeend was, hoe zal ik dan deze redevoering overeenbrengen met hetgeen bij eene vroegere gelegenheid door dienzelfden spreker zoo breedvoerig is ontwikkeld? Gij herinnert u dat in de vorige zitting door dat lid aan het toenmalig Ministerie eene interpellatie gerigt werd betreffende het al of niet bestaan van homogeneïteit onder de leden van dat Bewind. Met bewonderenswaardig talent werd toen betoogd, dat die homogeneïteit niet bestond, noch in woorden, noch in daden, noch in vroegere noch in tegenwoordige handelingen. Op dien grond ontzegde dat lid aan het Ministerie zijn vertrouwen, op dien grond voerde hij daartegen dien fellen strijd die op den val van het Bewind is uitgeloopen. En wat nu zag men gisteren geschieden? Ons medelid treedt op als ministerieël. Hij wil eene conciliatoire redevoering houden. Hij wil het Ministerie ondersteunen. En wat zijn zijne motiven? Na met zeldzame behendigheid de bestanddeelen van het Ministerie ontleed, en voor het grootste gedeelte ter zijde te hebben gesteld, toont hij ons de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Justitie, door hem de toongevers van het Kabinet genoemd, niet in enkele punten verschillend, maar lijnregt tegenover elkander staande. Onder de leus eener zoogezegde *negative homogeneïteit* houdt hij inderdaad eene lofrede op een *negatief ministerie*, waarvan wederkeerige neutralisatie van krachten, dat is stilstand en werkeloosheid, de voortreffelijkheid zoude uitmaken! Nog eens, Mijne Heeren, was dat ernstig gemeend, of was die geheele redevoering, van

het begin tot het einde, niets anders dan eene fijngesponnen ironie? Ik geloof het laatste; maar meen te mogen vragen of op deze wijze de belangen van het Vaderland sterk bevorderd worden? Ik meen te mogen vragen of zoodanige toon hier moet worden aangeslagen; of het geheel individuële standpunt waarop de bedoelde spreker geplaatst is, hem het regt geeft alles wat daarbuiten ligt, en dus iedereen, behalve zich zelven en de kleine schare zijner aanhangers, met spot en geringschatting te bejegenen? — Ik herhaal, Mijne Heeren, wat ik bij den aanvang zeide: ik eerbiedig het karakter van ons geacht medelid, ik waardeer zijne kennis, ik bewonder zijne talenten, maar juist daarom voelde ik mij genoopt, ter dezer gelegenheid er ernstig op aan te dringen, dat die talenten voortaan door hem, op eene andere, ook met zijne bekende begrippen meer overeenkomstige wijze, in het belang des Vaderlands mogen worden aangewend! »

Zwijgen was mij dus, in meer dan één opzigt, én ter zelfverdediging, én vooral ook in het belang van politieke en christelijke verdraagzaamheid, niet vergund.

—

Ik zal aan de Kamer geene verschooning vragen, nu ik op nieuw het woord opvat. Iedereen zal erkennen dat, na hetgeen ik heden in deze Vergadering heb moeten hooren, zwijgen ontijdig en ongepast zou zijn.

Het zij mij geoorloofd te protesteren tegen een denkbeeld van leden op wier kennis en talenten ik hoogen prijs stel; een denkbeeld, naar mij voorkomt, zeer gevaarlijk; namelijk dat het stemmen over de begrooting kan beschouwd worden als het uitbrengen van een votum van vertrouwen. De parlementaire gewoonte brengt mede dat bij de behandeling van het budget al de groote aangelegenheden van de Staatkunde worden ter sprake gebragt, maar het zou zeer nadeelig voor de wezenlijke belangen

van het Vaderland zijn, indien men in praktijk wilde brengen het denkbeeld: «point de redressement de griefs, point de subsides.» De spreker uit Overijssel, die dit dezen morgen heeft verdedigd, heeft zich ten aanzien van het Ministerie in eene moeijelijke positie gebragt; als zijnde hij op dat punt een gevoelen toegedaan, waarvan de Minister van Binnenlandsche Zaken, in de zitting van 1845, op eene overtuigende wijze het verkeerde heeft aangetoond.

Ik kom tot mijn geachten vriend, den spreker uit Dordrecht. Hij heeft mij in verlegenheid gebragt door blaam en lof. Mijne rede was, zeide hij, uitnemend en voortreffelijk, zij had slechts één gebrek: voor de ware belangen van het Vaderland was zij verderfelijk. Hij vergunne mij, evenzeer als ik de loftuiting niet aanneem, het verwijt te mogen afwijzen. Op den voorgrond stel ik dat mijne opregtheid niet worde in twijfel getrokken. Het kan zijn dat ik mij heb uitgedrukt op eene wijze, die aan ernst ironie gepaard heeft; ik heb duidelijk genoeg gesproken, om het onderscheid kenbaar te doen zijn. De pijnlijkste verdenking raakt de opregtheid van het karakter. Ik ondersteun dit Ministerie met opregtheid en ter goeder trouw; ik werp van mij af de toepassing van het hier ter sprake gebragte: «ils périront à la tâche.» Die verachtelijke gedachte huisvest niet in mijn hart. Op dit oogenblik ondersteun ik het Ministerie. Ik acht in 't belang van het Vaderland wenschelijk, gelijk ik gisteren zeide, dat alle oppositie ter zijde worde gesteld, die niet op verschil van beginselen steunt. Naar mij voorkomt, is alleen die oppositie vergund. Ieder lid van de Kamer moet erkennen dat, wanneer men beginselen is toegedaan in sommige opzig-

ten regtstreeks in strijd met die, welke door een voornaam lid van het Ministerie zijn opengelegd, en wanneer men dat Ministerie wenscht te ondersteunen, men verpligt is rekenschap te geven waarom men zoo handelt. De publieke en groote aangelegenheden van het Land behooren, moeten, met openhartigheid en cordaatheid, worden behandeld. Hetzelfde dat ik gisteren gemeend heb te moeten zeggen omtrent een verschil van gevoelen tusschen twee leden van het Ministerie, zegt iedereen in vertrouwelijk gesprek. Het is beter dat dergelijke meeningen openlijk worden geuit, opdat zij hier, voor het oog der Natie, worden tegengesproken of beaêmd.

De spreker heeft gewaagd van praktijk en theorie. Wij leven in een tijd waarin minachting van theorie weinig te pas komt. Men behoeft de geschiedenis van Europa, gedurende de laatste zestig jaren, slechts met een oplettend oog gade te slaan, om zich te overtuigen dat praktijk aan theorie is ondergeschikt geweest, en dat, waar eene verkeerde theorie werd toegepast, de praktijk door de theorie op de meest schrikwekkende en meest verderfelijke wijze is verstoord.

Ons geëerd medelid uit Gelderland heb ik met groote belangstelling, ik mag er niet bijvoegen met groot genoegen, gehoord. Ik dank hem voor de vriendelijke wijze waarop hij mij, in sommige opzigten, heeft toegesproken; ik dank hem dat hij mijne tegenwoordigheid in deze Kamer wenschelijk geacht heeft; maar hij heeft gevraagd hoe het mogelijk is dat iemand die in theorie zooveel waarde hechtte aan het gezag en het afleidde van een hooger beginsel, het zoo bestrijdt en ten toon stelt. Tentoonstelling van het Bewind heb ik zekerlijk niet bedoeld; óf ik

ten toon gesteld ben, is eene andere vraag. Ik geef het geëerde lid in bedenking of wij, wanneer er sprake is van het verband tusschen het gezag en het goddelijk regt der overheid, niet allereerst moeten vragen: waar ligt het gezag, wat is het gezag, wat maakt in ons Land het gezag uit? En dan berust in Nederland het gezag niet alleen bij het Ministerie, maar bij de grondwettige inrigting, waartoe ook de Vergadering der Staten-Generaal behoort, de Vertegenwoordiging des Volks, wier pligt het is vrijmoedig en rondborstig haar gevoelen open te leggen. Het gezag is de organieke eenheid der staats-instellingen, de grondwettige inrigting in Nederland, en niet een geïsoleerd Gouvernement, buiten verband met hetgeen de Grondwet daaraan onafscheidelijk verbindt. Dezelfde spreker heeft mij in tegenspraak met mij zelven willen brengen ten aanzien van de homogeneïteit van het Ministerie, Ik heb het vorige Bewind aangevallen omdat het niet homogeen was, en nu zou ik dit Bewind ondersteunen ofschoon ik heb aangetoond dat het insgelijks niet homogeen is. Het geachte lid heeft de strekking van mijne rede in zoover niet begrepen. Mijn denkbeeld is geweest te toonen dat bij het tegenwoordig Bewind eene soort van homogeneïteit bestaat; wel is waar, eene negatieve homogeneïteit, maar die toch waarborgen tegen reactie en revolutie geeft; en, al had ik nog grootere bezwaren tegen dit Bewind, wat de beginselen betreft, zou ik evenwel in het oog houden dat het Vaderland in buitengewone omstandigheden verkeert, waaruit te regt de noodzakelijkheid der ondersteuning van het Bewind voor alsnog afgeleid wordt.

Hetzelfde lid heeft gezegd dat hij gaarne wilde onderzocht zien of het individuëel standpunt waarop

iemand zich beviadt, regt geeft om alles tegen te spreken hetwelk niet met zijne gevoelens en met die van eenige weinigen zijner vrienden overeenkomt. Sommige mijner beginselen, hebben tot dus ver geene algemeene sympathie gevonden, maar voor vele instellingen welke ook ik in deze Kamer verdedig, is bij de Vergadering en bij de Natie ondersteuning en sympathie, en ik zou op mijne beurt durven vragen wie op zijn individueel standpunt de meeste ondersteuning en de meeste sympathie bij de Kamer en bij de Natie aantreft, het lid uit Gelderland of een ander lid uit die provincie, wiens individueel standpunt hij bestrijdt?

Ik heb met eenige warmte hierover het woord gevoerd, omdat de zaak van gewigt is voor mijn standpunt in deze Kamer, en van belang voor de beraadslaging over de groote aangelegenheden van den Staat. Hetgeen wij heden daaromtrent gehoord hebben, zou gevaarlijk kunnen worden voor de vrijheid van spreken in deze Kamer. Wanneer ik let op de antecedenten van de leden van het Ministerie, wanneer ik de publiciteit op het beoordeelen van Staatslieden toepasselijk maak, moet dit niet euvel worden geduid, en het zou, tegen het oogmerk van ons medelid, eene aanranding van de behoorlijke vrijheid van spreken in deze Kamer kunnen worden, wanneer men tegen de vrijmoedige beoordeeling van het Ministerie opkwam op zoodanige wijze, als inzonderheid hij, naar mij toeschijnt, gedaan heeft.

En nu nog een punt waaromtrent ik aan deze Kamer verzoek consideratiën van geheel anderen aard in het midden te mogen brengen, waartoe ik door mijne antecedenten en hetgeen mijn individuëel standpunt genoemd

wordt, eenigzins verpligt ben. Ik wensch dit te doen in den meest verzoenenden zin en geest; ik wensch dit te doen, omdat het punt dat ik op het oog heb, naar mij voorkomt, van het hoogste gewigt is. Het betreft, als ik mij dus mag uitdrukken, het dempen van een twistvuur dat de nadeeligste gevolgen zoude kunnen hebben; het geldt eene zaak, misschien van meer belang dan het aannemen of verwerpen van alle de begrootings-wetten. Ik bedoel hetgeen in het midden is gebragt omtrent de *achterstelling der Roomsch-Katholijken*. Ik wensch daarover te spreken op zoodanige wijze, dat, indien men niet al mijne woorden mogt kunnen beaêmen, althans mijne bedoelingen gewaardeerd worden, zoowel door mijne katholijke als door mijne protestantsche ambtgenooten. Men heeft een gevaarlijken twistappel in de Vergadering geworpen, ofschoon ik gaarne hulde breng aan de bedoelingen, waarmede dit geschied is. Deze zijn welligt zeer goed, maar de zaak zelve is bedenkelijk. Ik heb over het algemeen niet veel op met dat pondspondsgewijze verdeelen van bedieningen en ambten tusschen de onderscheidene gezindheden; dit is inderdaad eene moeijelijke zaak. En wat die tabellen betreft, indien men de ondervinding op andere tijdstippen raadpleegt, het blijkt dat dikwijls daarin onnaauwkeurigheden zijn ingeslopen, en dat tabellen — ik zwijg van de thans overgelegde — dikwijls onjuiste opgaven behelzen. Ik beaêm gaarne hetgeen een geachte spreker uit Gelderland[1], reeds gezegd heeft, dat het wenschelijk is groote onbillijkheden, indien ze werkelijk hebben plaats gehad, te herstellen en in het

[1] Engelen.

vervolg te voorkomen; dit is eene grondwettige regtvaardigheid, die door ieder lid van ons zal goedgekeurd worden; maar dikwijls zijn de opgaven onjuist en onnaauwkeurig, en wij moeten niet uit het oog verliezen dat men tabellen zou kunnen maken in tegenovergestelden zin. Ik wil daarvan slechts een enkel voorbeeld aanhalen. Wij hebben in de dagbladen, waarheen de laatste spreker ons heeft gelieven te verwijzen, en ook in die naamlooze brochure welke de belangstelling en ook de verontwaardiging van velen in den Lande heeft opgewekt[1], hooren gewagen van de schrikkelijke onregtvaardigheid die in onze koloniën ten dien opzigte plaats zou hebben. Nu is er dienaangaande een punt, waarmede ik u toch gaarne wil bekend maken. In onze Oost-Indische bezittingen, namelijk op Java, zijn 800 Roomsch-Katholijken en 8 Geestelijke worden van staatswege bezoldigd; voor 60,000 Protestanten, slechts 18. Indien men daaromtrent nader onderrigt wil worden, vervoege men zich bij ons geacht medelid[2] die langen tijd op Java heeft verkeerd, en aan wiens belangrijke reis ik deze bijzonderheden ontleen. — Maar ik val die tabellen niet aan in de bijzonderheden, ik kant mij tegen háar beginsel. Ik verzet mij daartegen, dat men bij die verdeeling enkel en alleen ziet op het *zielental*, dat men dit tot uitsluitenden maatstaf neemt. En nu wil ik mij geheel en al op een onpartijdig standpunt plaatsen, met ter zijdestelling van godsdienstige gezindheid en vooringenomenheid, en juist dan zou ik tot de Roomsch-Katholijken in ons Vaderland

---

[1] De befaamde *Mémoire sur la situation des Catholiques.*

[2] VAN HOËVELL.

zeggen: let op den *specialen* toestand waarin gij in dit land verkeert; let op de omstandigheid dat het niet mogelijk is in welk land ook, het tegenwoordig oogenblik te scheiden van de vroegere geschiedenis; zijt indachtig dat in ons Vaderland een groot gedeelte der Natie (te regt of te onregt, dit laat ik daar) met het Roomsch-Catholicisme geen ingenomenheid gehad heeft; dat er bij dit volk, ten gevolge van dezen specialen toestand, traditionele antipathiën bestaan. Dit kan niet plotseling weggenomen worden en dit behoort gij dus bij uw politiek standpunt, bij hetgeen gij verrigt en bedoelt, altijd op den voorgrond te stellen. Ik zou er bijvoegen: bedenkt ook dat het algemeen protestantisme, waartegen gij u verzet, en hetwelk, in zeker opzigt, aan sommigen onder u de hand reikt, uwe felste, maar, in den grond der zaak, misschien niet uwe magtigste tegenpartij is. Bedenkt dat deze veeleer bestaat uit de kern der traditionele hervormde gezindheid, die op dit oogenblik niet anders wenscht dan, behoudens haar geloof en met afkeer van onregt en van kleingeestige bestrijding, met u in goede verstandhouding te blijven op politiek terrein, en u de *meest mogelijke billijkheid* te bewijzen. Bedenkt dat, wanneer gij de politieke questiën met de godsdienstige mengt, ook deze partij, ter zelfverdediging, tegen u in het harnas zou kunnen worden gejaagd. Dit is de raad dien ik zou geven aan de Roomsch-Catholijken, ook wanneer ik mij geheel en al op een onzijdig standpunt plaats. Dergelijke quaestiën kunnen nooit worden behandeld, zonder dat de hartstogten opgewekt worden, en indien ge in 's Lands vergaderzaal dergelijke hartogtelijke snaar aanroert, zouden ook anderen hier op hunne beurt snaren kunnen raken, die een groot gedeelte der bevolking zouden

doen trillen en die weêrklank zouden vinden bij het Volk. Ziedaar hetgeen ik heb gemeend, voorzigtigheidshalve, met een enkel woord te moeten aanduiden. Ik voeg er deze algemeene beschouwing bij. Vergeet niet dat de verzoeking voor u groot is om een weg in te slaan die niet tot voordeel van uw geloof, van uwe Kerk zou uitloopen. Ik bedoel juist dat hechten bij uitsluiting aan het zielental, in alle dingen den grondslag van de radicale theorie. Gij kunt in ons Vaderland eene groote kracht uitoefenen, wanneer gij u voegt bij de ultravrijzinnigen; wanneer gij, met pligtverzaking, ziet op uw onmiddelijk belang, behoort gij dat te doen, uit hoofde van dien specialen toestand van Nederland. Immers is de radicale theorie juist gerigt tegen al wat het nationaal karakter uitmaakt; het eigenaardige van die theorie is dat zij het historische volksleven aanrandt. Wilt ge derhalve uw onmiddelijk belang hier te lande bevorderen, dan moet ge ondermijnen al wat tot het nationaal volksleven betrekking heeft. Maar uit een algemeen oogpunt zou ik u mogen vragen: meent gij dat dit u op den duur zou voordeelig zijn, en zou niet uwe tijdelijke overwinning kunnen leiden tot onze gezamenlijke en blijvende slavernij? Met het oog op Spanje en andere landen, ook op Rome, zou ik kunnen vragen of dit goede uitkomsten voor u opleveren zou?

Het groote onderscheid ligt niet tusschen Roomsch en Onroomsch, maar tusschen geloof en ongeloof! Ik heb mij veroorloofd deze weinige woorden in het midden te brengen, om het gewigt der zaak, en omdat mijne bedoelingen, ook ten dezen opzigte, dikwerf zijn miskend. Aan den eenen kant heeft men mij toegeschreven de gereformeerde belijdenis tot eene heerschende Kerk te willen maken; aan

de andere zijde zijn sommigen meer dan eenmaal ernstig bezorgd geweest mijnen overgang tot de Roomsche Kerk te zullen vernemen. Ik ben van harte gehecht aan de eigenaardigheid van het geloof dat ik belijd, en waarin ik mijne rust in leven en in sterven gesteld heb; ik meen in dit opzigt aanspraak te mogen maken op de achting ook der Roomsch-Katholijken. Wat hunne belangen betreft, ten allen tijde heb ik mij verzet, en zal mij blijven verzetten, tegen al wat naar onregt en onbillijkheid zweemt. Dit doe ik om de verdraagzaamheid die met mijne godsdienstige gevoelens overeenkomt. En zoo men hieraan mogt twijfelen, in een tijd waarin alles wordt in twijfel getrokken, voeg ik er bij, dat ik jegens mijne Roomsch-Catholijke landgenooten regt en billijkheid voorsta, ook uit eigenbelang. Want ik zeg hun dit, en tevens aan mij zelven: wij hebben er allen belang bij ons te verdedigen tegen de radicale theoriën van den tegenwoordigen tijd, tegen de suprematie van den Staat.

Ik zeg dus met de meeste opregtheid: laat ons gezamenlijk de theoriën van verwoesting, waardoor alle Staten en alle Kerken bedreigd worden, bestrijden; vooral niet te heftig tegen elkander opstaan; voorzigtig zijn en de gesteldheid der tijden in het oog houden. Laat ons gedenken dat er omstandigheden en tijden zijn, waarin het genoeg is vonken te werpen, om eene vlam te ontsteken, die, o ja! de tegenpartij benadeelen kan, maar waardoor wij zelven zouden worden verteerd.

—

De Heer Dommer van Poldersveldt meende nu te moeten zeggen hetgeen hij vroeger opzettelijk had weggelaten.

«Ik waarschuw de Regering, dat indien men niet regtvaardig is, indien men niet voldoet aan de gestrenge eischen van billijkheid en regt, men in het geval konde komen, waarvan een geacht spreker uit Zuid-Holland (de heer Groen) zoo even sprak, dat men op onze sterkte zoude meenen te kunnen staat maken, en dan konde men mannen vinden, jeugdige mannen, die, met over elkander geslagene armen, met even zooveel laconisme werkeloos iedere gebeurtenis zouden afwachten, als waarmede men onze teleurstelling heeft aangezien. Wil men zich echter een sterken steun verschaffen, men doe dan regt, en meer vorder ik van niemand!!»

De Heer Borret vroeg daarna het woord, en tevens uitstel tot den volgenden dag om mij met meer juistheid te beantwoorden.

In de zitting van 13 December sprak de Heer Borret met nadruk voor, gelijk hij zich uitdrukte, de *grondwettige regten* der Katholijken, hunne *grondwettige aanspraken;* zich beklagende over verkorting van *staatkundige grondwettige regten.* Hij eindigde aldus: «Hebben vroegere regeringen maar al te veel gevraagd naar de geloofsbelijdenis van hen die bij het vervullen van ambtsbetrekkingen in aanmerking kwamen, om ons katholijken, in strijd met de beginselen der Grondwet, ter zijde te stellen: dan zal toch deze Regering zeker ook wel evenzeer geregtigd zijn navraag te doen naar die geloofsbelijdenis, om ons katholijken, de te lang terug gehoudene gelijkheid van regten en aanspraken, zonder ponds-pondsgewijze verdeeling der staatsambten, die wij evenmin als de spreker uit de residentie verlangen, niet alleen in den tekst der Grondwet, maar ook in hare toepassing te doen erlangen. Dat zal geene ongrondwettigheid zijn, ik herhaal het: dat zal zijn grondwettige regtvaardigheid, en die regtvaardigheid verwachten wij met volle vertrouwen van dit Ministerie!»

Hiermede mogt, naar mij voorkwam, de discussie niet worden gesloten. Hoe bezwaarlijk evenwel het woordverkrijgen mij geweest

is, blijkt uit de volgende parlamentaire schermutseling, gelijk die in het *Bijblad* is opgeteekend.

De Heer Groen van Prinsterer vraagt het woord voor eene motie van orde. « Ik heb mij gisteren niet verzet tegen het uitstel aan ons geëerd medelid uit Limburg verleend. Ik geloof dat onze hooggeachte Voorzitter, in dit exceptioneel geval, zeer wel gedaan heeft het uitstel te verleenen, maar ik meen daartegen te mogen opkomen als antecedent. Ik moet al dadelijk opmerken dat ik met genoegen de welsprekende redevoering heb gehoord, die het belang dezer discussie zoozeer heeft verhoogd, maar ik moet er bijvoegen dat mijne rede wel de aanleiding, doch niet de oorzaak van die voordragt geweest is; gelijk men daaruit reeds kan opmaken dat eigenlijk de kracht en kern van hetgeen ik mij veroorloofd heb in het midden te brengen, niet is beantwoord, maar dat ons hooggeacht medelid heeft aangegrepen eene bijzonderheid die ik ter loops aan de Vergadering heb medegedeeld. Het genoegen dat ik bij het lezen van de belangrijke reis van ons geacht medelid van Hoëvell heb gesmaakt, is eenigzins verbitterd door den langen tijd dien ons medelid uit Limburg thans met ons op Java vertoefd heeft.

De Voorzitter doet den geachten spreker opmerken dat er op dit oogenblik geen sprake is van het beantwoorden der zoo even gehouden rede, maar alleen van het doen eener motie van orde en dat hij dus den inhoud daarvan wel zou verlangen te weten.

De Heer Groen van Prinsterer zegt dat de motie van orde is deze, dat voortaan aan de ingeschreven redenaars geen uitstel worde verleend en de loop der beraadslaging niet worde gestuit, zonder verlof der Vergadering. Ik verzoek alleen, zegt hij, mijne motie van orde met eenige voorbeelden te adstrueëren; ik wil het nadeelige doen zien, dat er gelegen is in eene dergelijke behandeling van zaken. Het eerste voorbeeld ontleen ik uit hetgeen gisteren....

De Voorzitter meent den geachten spreker te moeten opmerken, dat de positie der quaestie niet juist is. Hetgeen gisteren heeft plaats gehad, bestaat hierin dat het uur reeds zòòver gevorderd was, dat

de Vergadering gemeend heeft de beraadslagingen te moeten uitstellen tot den dag van heden; dat er eigenlijk geen uitstel is verleend aan den afgevaardigde uit Limburg, om zich in staat te stellen den volgenden dag zijne rede te kunnen houden. Hij kan ook nu niet regt inzien, waartoe de motie van orde strekken zal, die thans zal worden gedaan.

De Heer Groen van Prinsterer wenschte een historisch feit aan de beoordeeling van den Voorzitter en van de Vergadering te onderwerpen. Hij meende dat het geëerde lid uit Limburg de rede van den spreker uit Zuid-Holland wenschte te beantwoorden, maar, om zulks met behoorlijke naauwkeurigheid te doen, eenige informatiën moest nemen en *daarom* (niet omdat het uur reeds zoover verstreken was) uitdrukkelijk verzocht de beraadslaging tot op heden te verdagen. Dat is juist hetgeen, naar zijne meening, nadeelig kan zijn; daarop is de motie van orde gegrond, en hij verzoekt derhalve ze te mogen adstruëren.

De Voorzitter merkt nog op dat, op het verzoek door den afgevaardigde uit Limburg, geene beslissing der Vergadering gevallen is, maar al ware dit zoo, dan zou het thans de tijd niet meer zijn om daarop terug te komen. Hij moet daarom den Heer Groen van Prinsterer in bedenking geven van het woord te willen afzien, indien hij geene andere motie van orde verlangt te doen.

De Heer Borret vraagt het woord over de motie van orde.

De Voorzitter geeft te kennen dat er nog geene motie van orde is voorgesteld, dewijl hetgeen de geachte spreker uit de residentie beoogt, zoo als hij zelf zal moeten erkennen, den naam van eene motie niet kan dragen. De Voorzitter kan dus het woord niet geven dan aan den spreker die thans is ingeschreven, den Heer van Nispen.

De Heer Borret vraagt het woord voor een persoonlijk feit.

De Heer Groen van Prinsterer wenscht eerst te hooren wat de afgevaardigde uit Limburg in het midden zal brengen. Mogt hem daarna het woord niet verleend worden tot het doen eener motie van orde, dan zou hij het woord moeten vragen voor een persoonlijk feit.

De VOORZITTER geeft thans, voor een persoonlijk feit, het woord aan

den Heer BORRET. Spreker zal zich, naar aanleiding van hetgeen zoo even gezegd is door een lid uit de residentie, veroorloven slechts dit aan te merken, dat het zeker aan de meeste leden der Vergadering niet twijfelachtig zal zijn voorgekomen waarom hij gisteren, bij het vergevorderde uur, den vorigen spreker bij voorkeur heden en niet onmiddelijk heeft willen beantwoorden. Hij gelooft dat de meeste leden der Vergadering die reden zullen billijken. Spreker hoopt evenwel dat ook de geachte afgevaardigde uit de residentie zal hebben begrepen dat onder die redenen ook deze behoort dat hij, voor zulk eene hoogstbelangrijke en hij zou bijna zeggen heilige zaak, liever met gelijke wapenen wilde strijden. In de zitting van eergisteren heeft de spreker uit Zuid-Holland onmiddellijk na hem het woord gevoerd, en toen met geen enkel woord de geopperde bezwaren aangeroerd; hij heeft het voorzigtiger geacht eerst in de zitting van gisteren te antwoorden, eene voorzigtigheid die spreker allezins eerbiedigt. Nu heeft hij gemeend dezelfde voorzigtigheid te moeten in acht nemen en van hetzelfde regt te mogen gebruik maken, en dit is de reden, waarom hij eerst heden het geachte lid uit de residentie heeft beantwoord.

De Heer GROEN VAN PRINSTERER vraagt het woord voor een personeel feit, en zegt, dat de vraag eigenlijk is, of de Vergadering hem zal vergunnen, hetzij nu, hetzij later, te antwoorden op hetgeèn door het medelid uit Limburg is in het midden gebragt. Hij wenscht dat men de *justitia distributiva* ten zijnen opzigte niet uit het oog verlieze; daargelaten de bijzondere meening van den Voorzitter, meent hij toch als een historisch feit te moeten constateren, dat de intentie van de groote meerderheid der Vergadering geweest is, aan den afgevaardigde uit Limburg de gelegenheid te laten tot overleg wat deze op zijne redevoering van gisteren zoude antwoorden; en nu vraagt hij, of het billijk zoude zijn ten zijnen opzigte en wenschelijk voor de zaak, om hem niet te vergunnen kortelijk terug te komen op eenige

punten die het medelid uit Limburg in zijne rede aanroerde, hetgeen hij in een verzoenenden en vredelievenden zin wenscht te doen.

De VOORZITTER zal later de Vergadering raadplegen, of aan den Heer Groen van Prinsterer voor de derde maal het woord zal kunnen worden verleend: op het oogenblik echter meent hij de volgorde der ingeschreven sprekers te moeten in acht nemen. De Voorzitter geeft dien ten gevolge het woord aan den Heer VAN NISPEN VAN SEVENAER.

Na de redevoeringen van dezen en van den Heer BACHIENE, deed de Heer FOKKER eene motie van orde, om, ter besparing van tijd, de algemeene discussie, nadat de Ministers het woord zouden gevoerd hebben, te sluiten. Zij werd door den Heer DONKER CURTIUS bestreden, omdat daardoor aan de leden het regt zou ontnomen worden tot beantwoording van de Ministers. Ik verzette mij daartegen aldus.

Ik bestrijd de motie nog uit een ander oogpunt. Niet uit persoonlijk belang, omdat ik wensch nog voor de derde maal het woord te voeren, maar in het belang van deze Kamer en van het Vaderland. Indien de wezenlijke en voorname oorzaak van die motie was, dat wij gekomen zijn tot den vierden dag dezer beraadslaging, indien het te doen was om bezuiniging van tijd, zou ik haar volgaarne ondersteunen. Maar zij heeft, naar het mij voorkomt, nog eene andere oorzaak, namelijk deze dat men de beraadslaging op dit oogenblik wil smooren over een punt dat nog niet genoeg toegelicht is, uit vrees om in deze Vergadering te behandelen de quaestie van gewigtigen en teederen aard, die hier in het midden is gebragt. De Vergadering zal zeer voorzigtig behooren te zijn in het handhaven van haar waardigheid voor het oog der Natie. Wanneer men op dergelijke wijze eene beraadslaging smoort, zou ik, hoe ingenomen, in sommige opzigten,[1]

[1] Blz. 10.

met de politiek van deze Kamer, niet zeggen, — want ik zou niet gaarne tot de orde geroepen worden, en dat zou toch zeer billijk zijn, — maar in mijn hart gevoelen dat de Kamer eenigzins viel in het systeem tot dusver met zooveel nadruk door haar afgekeurd; zij zou eene reactionaire tint verkrijgen. Dikwijls vreest men dergelijk geschilpunt in de lands-vergadering aan te roeren: dit is verkeerd. Indien die geschilpunten elders behandeld worden, indien zij een onderwerp uitmaken waarmede de publieke opinie zich bezig houdt, is het nuttig dat zij ook hier worden ter sprake gebragt, opdat de Kamer de leiding verkrijge of behoude van de publieke opinie. Wil men dit niet doen, dan vrees ik dat wij van lieverlede zoover zullen komen van geen punt dat tot de meest gewigtige aangelegenheden van het Vaderland betrekking heeft, hier grondig te durven behandelen. Dan zou het beter wezen dat wij terugkeerden tot het denkbeeld van sommigen in 1815, die de *openbare* beraadslaging van de Staten-Generaal zeer afkeurden en geene vrienden waren van parlementaire kunstbeschouwing; zij beraadslaagden liever met gesloten deuren. Ik zou voorstellen een artikel in de Grondwet te brengen van dergelijke strekking.

De zaak is van zeer ernstige natuur en ik moet terugkomen op hetgeen het geëerde lid uit Dordrecht gisteren gezegd heeft omtrent de vruchtbaarheid of onvruchtbaarheid van dergelijke beraadslagingen. Wanneer wij op de gesteldheid van ons Vaderland en van Europa letten, is het wenschelijk dat wij tot eenige vastheid en eensgezindheid geraken omtrent de grondslagen van het Nederlandsche Staatsregt, waartoe onder anderen behoort de gewigtige quaestie die ons op dit oogenblik bezig houdt;

dan zullen wij, om te kunnen weêrstand bieden aan apathie van binnen en anarchie van buiten, meer veerkracht hebben dan in Maart 1848 het geval was. Daaruit zal blijken dat de aanprijzing van goede theoriën nut heeft. De reden waarom men in gewigtige oogenblikken, in oogenblikken van crisis, zoo weinig heeft kunnen uitwerken tot het heil des Vaderlands, is gedeeltelijk daarin gelegen, dat men veel te vreesachtig is geweest in het behandelen van gewigtige punten en teedere quaestiën. Een dergelijk teeder punt, als thans is ter sprake gebragt, kan zeer wel tusschen roomschen en onroomschen behandeld worden in verzoenenden geest.

De Heer FOKKER, na de motie in den zin van den Heer DONKER CURTIUS te hebben gewijzigd, antwoordde geenszins het smooren eener discussie te hebben bedoeld. Ik repliceerde die bedoeling niet te hebben willen toeschrijven, maar dat, door aanneming zijner motie, voor de Natie de schijn zou ontstaan als of men dit bedoeld had.

De motie werd met 42 tegen 13 stemmen verworpen. — Toen werd het woord mij verleend.

—

Ik heb straks verlangd, en ik zal toonen dat het mij ernst was, te spreken in een *conciliatoiren* toon. Ik heb verlangd te spreken, omdat ik dacht, vooral nu, na het voorgevallene, daartoe verpligt te zijn. Ik acht eene goede verstandhouding tusschen Protestanten en Roomsch-Katholijken eene der gewigtigste aangelegenheden van het Land. Evenzeer als iemand, verdien ik geloof, wanneer ik zeg in een conciliatoiren geest het woord te willen voeren. Ik heb ten allen tijde getoond toenadering te verlangen. Ik heb dit getoond in de behandeling der geschie-

denis, waarbij ik regt heb doen wedervaren aan de roomschen, die deel aan de bevrijding des Vaderlands hebben genomen, dermate zelfs dat mijne geloofsgenooten mij beschuldigd hebben de misdrijven der Roomschgezinden te hebben vergoelijkt. Ik heb dit getoond in de behandeling van de politieke aangelegenheden des Lands: altijd ben ik er tegen opgekomen, dat aan mijne katholijke landgenooten eenig onregt werd aangedaan. Ik heb mij verzet tegen deze, niet protestantsche, maar liberale politiek, en heb daarbij niet voor de aantijgingen van sommige Protestanten gevreesd. Ik wenschte u te kunnen voorleggen de verzameling van alle de schampere verwijten die ik in dit opzigt heb verduurd; ik bezit die niet volledig. Nu eens werd ik beschuldigd een crypto-katholijk te zijn; dan eens werd mij aangewreven eene monster-unie met de Jezuïten te hebben aangegaan, dan weder had ik verraad tegen mijn Vaderland en de Kerk gepleegd. Dit alles is tegen mij en tegen mijne vrienden in het midden gebragt; in proza en poëzy, zelfs in romantische tafereelen, zoodat de Nederlandsche letterkunde aldus met onderscheidene werken is verrijkt, om stijl en vernuft zeer lezenswaard. Wat zal ik er van zeggen? ik heb mij altijd als rigtsnoer voorgeschreven, *buiten* de Kamer, verdediging en aanprijzing mijner geloofsovertuiging *met opene en loyale discussie*, en *in* de Kamer *onpartijdigheid overeenkomstig de Grondwet*; eene onpartijdigheid die zoo ver gaat dat ik misschien tot partijdigheid zou kunnen worden verleid; gedachtig aan het schoone gezegde van het lid uit Noord-Brabant: dat hij de regten der Roomsch-Katholijken nog met meer kracht zou verdedigen, indien hij Protestant was.

Ik stel dus op den voorgrond, dat ik, evenmin als iemand, wenschen zou den Roomschgezinden onregt te zien aangedaan. Zonder in eene beoordeeling te treden der hier bedoelde statistieke tabellen, waaromtrent de Regering wel eenige nadere inlichtingen zal kunnen geven, verlang ik regt en billijkheid jegens mijne katholijke landgenooten. Maar, als volksvertegenwoordiger, mag ik niet dulden dat de klagten der katholijken in verband gebragt worden met voor de rust en het heil des Vaderlands gevaarlijke beginselen. En dan, moet men vooreerst wel in het oog houden dat hier geene quaestie van *schennis der grondwettige regten* kan zijn. Wat lezen wij in art. 166 der Grondwet? « De belijders der onderscheidene godsdienstige gezindheden genieten allen dezelfde burgerlijke en burgerschapsregten, en hebben gelijke aanspraak op het bekleeden van waardigheden, ambten en bedieningen. » Nu is, naar ik meen, de eenvoudige zin van dit artikel deze, dat allen gelijkelijk benoembaar zijn, en dat, bij het verleenen van ambtsbedieningen, het maken van onderscheid van geloofsbelijdenis niet te pas komt. Nu moet men de zaak niet omkeeren, en beweren dat men bij het geven van betrekkingen op de belijdenis letten *moet*, noch spreken van *proportionele* verdeeling der ambten en bedieningen: zoo iets is in de toepassing onmogelijk en in de gevolgen ongerijmd. Indien men dit wilde, zou het aangehaalde artikel in de Grondwet veranderd moeten worden in dien zin, dat alle ambten en bedieningen onder de verschillende gezindheden, naar gelang van de getalsterkte, verdeeld zullen worden. Dit zou voorzeker al zeer vreemd zijn, maar niet genoeg. Men zou eene organieke wet noodig hebben tot toepassing van dit beginsel, bij v. in de provinci-

ale en gemeentebesturen en overal, en daarenboven een waarborg dat die Roomschen, welke geplaatst worden, werkelijk leden van de Roomsch-Katholijke kerk zijn. Of heeft het den Roomschen in der tijd veel gebaat, dat alle professoren aan het *Collegium Philosophicum* te Leuven Roomsch-Katholijk waren, en dat de man, die destijds aan het hoofd van het Departement voor de Zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst stond, een Roomsche was? Ik stel alzoo op den voorgrond, dat de Roomsch-Katholijken zich niet in dit opzigt op grondwettige regten beroepen kunnen. Nu wil ik, onder dit voorbehoud, voor een oogenblik aannemen, dat er eenige verongelijking ten hunnen aanzien plaats gehad hebbe; maar, zoo dit werkelijk het geval mogt zijn, zeg ik dat, hoe sterker die verongelijking is, zij des te meer het argument bevestigt dat ik de eer had gisteren in het midden te brengen. Indien die verongelijking werkelijk zoo groot is en den Roomschen wordt aangedaan, niet alleen van de zijde der Regering, maar ook van den kant der protestantsche medeburgers, kom ik met nadruk op het gisteren door mij gezegde terug en herhaal nogmaals: let op den *specialen* toestand waarin gij in Nederland verkeert. Laat het een vooroordeel zijn; het bestaat. En, indien het bestaat, indien er sedert lang ten uwen opzigte verdrukking was, ten gevolge eener andere verdrukking (welke de ergste geweest zij, onderzoeken wij thans niet); indien het vooroordeel nog groot is — ofschoon het, naar mijn inzien en naar dat van velen mijner protestantsche geloofsgenooten, vermindert — dan vraag ik, welke is de weg om het geheel te doen verdwijnen? Twee wegen zijn er; een dien ik goed-, een dien ik afkeur. Gaat voort gelijk gij zijt begonnen: verbetert uw

onderwijs, maakt van de regten die u verleend worden gebruik; munt uit door verdiensten en talenten en dan zullen, ook waar geene talrijke Katholijke bevolking is, verschijnselen zich opdoen gelijksoortig aan hetgeen wij in een voorbeeld, dat niet ver gezocht is, aanschouwen: den vader aan het hoofd van een onzer aanzienlijkste gewesten[1]; den zoon in eene andere provincie met het vertrouwen èn van het Volk èn van den Koning vereerd[2], beiden op grond niet van statistieke tabellen, maar van algemeen erkende verdienstelijkheid. De andere weg, dien ik afkeur, is die welken men tegenwoordig inslaat in sommige dagbladen, in sommige brochures, ik zou bijna durven zeggen, in sommige uitdrukkingen alhier, de weg der hevigheid van uitvallen. Ik vrees dat men daardoor verder van het doel afraakt; ik vrees dat men daardoor de Regering zelve tegen zich inneemt en ook die Protestanten welke opregt wenschen in goede verstandhouding met de Roomsch-Katholijken te blijven leven, die alle onbillijkheid tegen andere gezindheden misprijzen, die afkeerig zijn van slinksche middelen waardoor men zich tegen den Roomschen invloed in veiligheid zou willen stellen, die handhaving verlangen der regten van iedere kerk. Ik vrees, dat men, op dien weg voortgaande — en deze beschouwing verdient mijns inziens de behartiging van ons allen — zonder het te willen en te weten, dikwijls al verder en verder zal gaan. Uit het eene woord wordt het andere geboren, en eindelijk — ik houd mij overtuigd dat

---

[1] De Heer BORRET, Gouverneur van Noord-Brabant.

[2] De Heer BORRET, Advocaat-Generaal in Limburg en lid van de Tweede Kamer.

de geheele Kamer hieromtrent met mij instemt — eindelijk, zeg ik, komt men tot ongepaste en gevaarlijke bedreiging. Wij hebben daarvan een treffend voorbeeld aanschouwd. Ik wil niet terugkomen op hetgeen plaats gehad heeft, ik wijs er enkel op als op een waarschuwend voorbeeld; inderdaad, ik betreur sommige uitdrukkingen in deze Vergadering op gisteren ontvallen. De voorstelling der mogelijkheid van inertie, op het oogenblik van gevaar, gaat te ver en is niet geëvenredigd met den aard der klagt. Het komt in geen geval te pas, en het is ten hoogste onstaatkundig, te zeggen dat in tijd van gevaar door sommige jongelingen de nood van het Vaderland, met de armen over elkander geslagen, zou worden aanschouwd. Ik durf beweren dat hij die deze woorden heeft uitgesproken, ze zal terugnemen, en het is niet overtollig geweest dat ons medelid uit Limburg met waardigheid en welsprekendheid gezegd heeft, dat, in den tijd van nood, allen, Roomschen en Onroomschen, de handen zullen ineenslaan tot verdediging van Koning en Vaderland.

Ons geëerd medelid uit Limburg vergunne mij nog eene aanmerking. Men wachte zich onwillekeurig voet te geven aan de liberale en radicale theorie. Ik heb het oog op de inrigting van de tabellen, enkel naar het *zielental;* het nemen van dien uitsluitenden maatstaf, van het *abstracte cijfer.* Dit kan op het gebied van het Staatsregt tot gevaarlijke gevolgen leiden. Ik beroep mij te dien aanzien op sommige uitmuntende artikels van het voornaamste der Katholijke tijdschriften hier te lande[1], waardoor het getoond heeft op de hoogte van de wetenschap en van de tegenwoordige

[1] Het Maandschrift *de Katholijk.*

politieke omstandigheden in Europa te staan. Waar men het zielental tot maatstaf neemt, komt men tot een *vôte universel.* Het is niet raadzaam, regtstreeks of zijdelings, een invloed te begunstigen die veeleer behoort te worden gestuit; welligt kan men daardoor een kortstondig voordeel behalen, maar dat een zeer duurzaam nadeel berokkent. Men zal langzamerhand, of ook weldra, geraken onder het *Staatsgezag*, in modernen zin, hetwelk alle kerkelijke aangelegenheden aan zijn welbehagen onderwerpt. Men kan daarmede eene partiële winst doen; doch men let daarbij te weinig op den algemeenen toestand van Europa, waarvan de invloed ook in ons Vaderland zal worden gevoeld.

En nu zij mij nog een woord aan mijne katholijke ambtgenooten vergund. Miskent, mistrouwt mijne bedoelingen niet. Onwrikbaar gehecht aan het eigenaardige mijner geloofsbelijdenis, is het inderdaad mijne bedoeling met u in goede verstandhouding te zijn. U regt en billijkheid te doen wedervaren, is mijn opregte wensch. Ik zeg dit met den meesten nadruk, omdat wij hier staan als vertegenwoordigers des volks en niet als individus; omdat sommigen onzer meer bepaaldelijk organen zijn van eene meening, die door een groot gedeelte des volks voorgestaan wordt; en omdat ik, wat men ook zegge, van mijn individuëel standpunt, in dit onderwerp de tolk van zeer velen onzer landgenooten ben. Wij, die in hooge mate prijs stellen op het kenmerkende van het geloof onzer Kerk, wij verlangen in opregtheid toenadering met u, op grond van drieërlei gemeenschap. Gemeenschap van *onregt;* ook ons wordt door de liberale staatkunde in vele opzigten onregt aangedaan; ook wij be-

klagen ons, niet over terugzetting in ambten, ofschoon ze ook ons ten deel is gevallen, maar over het verkorten van onze gewetensvrijheid. Gemeenschap in *geloof*; bij de meeste tegenstrijdigheid, waarop ik niets begeer af te dingen, is er tegenover het ongeloof ook eensgezindheid. Onder de hier aanwezige Katholijken, zijn er vele die de schoone spreuk beâmen: « Christianus mihi nomen, Catholicus cognomen. » Er is eindelijk gemeenschap van *gevaar*; men moet hier het oog verder rigten dan het Vaderland zich uitstrekt; men moet zijne blikken wenden naar Frankrijk en Duitschland; men moet bedenken dat we een tijd te gemoet gaan en reeds beleven waarin iedereen die nog eenig geloof heeft aan openbaring en aan den levendigen God, Roomsch en Onroomsch, wordt gehouden voor zonderling, overdreven, dweeper, piëtist.

Wat ik gezegd heb, wat mijne katholijke ambtgenooten van mij hebben gehoord, toenadering van Roomschen en Onroomschen, vereeniging tegen radicalisme en ongodisterij, wordt, krachtiger dan ik het vermogt, aangedrongen, door hunne uitstekende geloofsgenooten, DE MONTALEMBERT te Parijs en VON RADOWITZ te Berlijn.

Ik eindig met den wensch dat de beraadslaging gesloten worde en de discussie over sommige hoofdstukken der begrooting het bewijs geve dat ik in verzoenenden geest gesproken en het doel, dat ik voor oogen had, bereikt heb.

In de verdere beraadslaging is geenerlei spanning tusschen Protestanten en R. Catholijken merkbaar geweest.

BEGROOTING.

C.

REPLIEK AAN DE MINISTERS.

ZITTING VAN 13 DECEMBER 1849.

*** In de teregtwijzing van wege het Ministerie was mijn aandeel niet gering.

De Minister van Binnenlandsche Zaken sprak aldus:

De spreker uit de residentie, heeft het algemeene onderzoek van de begrooting, hetgeen men dikwijls, en ik geloof te regt, heeft genoemd een onderzoek en eene herziening van de geheele staatshuishouding, dienstbaar gemaakt aan eene censuur van de personen der ministers; hij heeft al de punten van zijne stekelige beleefdheid tegen ons gerigt. Hij heeft eene ernstige opmerking uitgelokt van de zijde van twee leden dezer Vergadering, en een hunner is zoover gegaan te zeggen dat die spreker aan het Ministerie, dat hij voorgeeft te willen ondersteunen, en dat volgens hem aanspraak heeft op welwillendheid, een gevoeligen slag had toegebragt. Ik heb het niet zoo ernstig opgenomen; ik heb dien slag niet gevoeld, en in de voorstelling van den spreker uit de residentie heb ik gezien niet eene tentoonstelling, maar eene vertooning, eene aardigheid zoo men wil, die mij echter bij deze discussie heeft bevreemd. De kritiek over onze personen, waar-

aan de spreker zich heeft overgegeven, kan doen voorzien welke kritiek wij zouden hebben moeten ondergaan, indien een programma door ons aan de Kamer ware voorgelegd. Ik herinner mij nog levendig eene discussie in deze Kamer over het laatste Adres van Antwoord op de troonrede. De spreker uit de residentie vond dat Adres over het algemeen goed, maar hij viel op *éénen* volzin. Hij zeide: die volzin is gevaarlijk. « Ik heb er, zeide hij, aanvankelijk dat gevaar niet in gezien, anderen zullen het ook niet hebben gezien, de opstellers van het Adres zullen dat gevaar ook niet hebben opgemerkt. » Maar later had hij op eens ontwaard, dat die volzin inderdaad eene gevaarlijke uitdrukking bevatte en toonde hij aan hoe bedenkelijk zulk een Adres van Antwoord zou kunnen zijn. Nu vraag ik of, aan dergelijke uitlegging blootgesteld, een programma, welk ook, bevredigend voor sommigen, niet juist een steen des aanstoots voor anderen zou wezen.

Het heeft mij ook bevreemd, dat die spreker verlangde een programma, en niet de punten heeft opgenoemd waarop hij wenschte dat dan onze geloofsbelijdenis zou worden afgelegd. Ik twijfel of die spreker zelf zou wenschen dat het programma enkel liep over die hoogst algemeene stellingen, welke hij even heeft aangeduid; hij had dan toch wel behooren te zeggen: ik wenschte in zoodanig programma eene verklaring te vinden over die en die bepaalde punten. De spreker heeft met eene ligte beweging het geheele Ministerie ter zijde gestel, met uitzondering van twee personen. Hij heeft gezegd: er zijn twee Ministers, naar wier staatkundige beginselen wij mogen inquireren, de overige leden van het Ministerie zijn mij als staatslieden onbekend. Die inquisitie heeft zich bepaald bij het doen van verwijtingen omtrent handelingen uit vroegeren tijd, waarbij de spreker personen en zaken heeft gerukt uit hun toenmalig verband, zoodat noch mijn ambtgenoot, de Minister van Justitie, noch ik, ons helder herinneren datgene wat die spreker bedoelt. Die spreker heeft gezegd — en dat was ook het hoofddenkbeeld van het amendement dat hij op het laatste Adres van Antwoord heeft voorgesteld, — dat

het Gouvernement behoorde, zoo als hij het uitdrukte, leidende kracht en morelen invloed te hebben op de Vertegenwoordiging, en het politiek karakter van dat Gouvernement brengt die spreker terug tot het karakter van de Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken. Nu zou men verwacht hebben van den geest van welwillendheid welke den spreker bezielt, dat hij die Ministers zou beschouwd hebben als twee verschillende personen, maar bij verscheidenheid van toon onderling in harmonie. Neen, zegt hij, het zijn twee strijdige magten die elkander in bedwang moeten houden. Ik moet erkennen ik heb op die beschouwing geen antwoord, en de spreker zelf kan het niet verlangen; ik heb daarop geen ander antwoord dan: wacht op onze daden.»

De rede van den Minister van Justitie is in het *Bijblad* aldus opgeteekend.

«Er is, naar zijne meening, reeds te veel gesproken over hetgeen het lid uit Harderwijk betrekkelijk het Ministerie heeft in het midden gebragt. Toen hij voor de eerste maal in de gelegenheid was om dien bekwamen redenaar in deze Kamer te hooren, heeft hij hem te kennen gegeven, dat hij dien afgevaardigde met het grootste genoegen had hooren spreken, en zijnen zachten en aangenamen toon, die aan de eene zijde hoogst beschaafd, maar aan den anderen kant niet zonder stekeligheid was, bewonderd had. Hij heeft er toen bijgevoegd, niet te gelooven dat die spreker hem ooit zou kunnen boos maken. De Minister verklaart de proef te hebben doorgestaan: want hij kan in waarheid zeggen dien redenaar, die gedurende een geruimen tijd over het groote verschil van gevoelen, dat er, naar zijne meening, vroeger tusschen de tegenwoordige Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Justitie bestond, heeft uitgeweid, en door eene zifting van de vroegere gedragingen dier beide leden van het tegenwoordig Kabinet zijne meening te dien aanzien getracht heeft te staven, tot het laatste oogenblik met kalmte te hebben aangehoord, en geen enkele maal boos op hem te zijn geworden. Hij wil dan ook nu zonder eenigen wrevel of onaangenaam gevoel eenvoudig slechts vragen, of zijn

ambtgenoot en hij zoodanige handelwijze verdiend hebben? Die vraag meent hij ontkennend te moeten beantwoorden. Hij kan niet aannemen dat die spreker, welke bij hem, zoo wegens zijne gemoedelijkheid, als om zijne kennis in de staatkunde, hoog staat aangeschreven, alleen uit zucht tot spotternij op zoodanige wijze kan zijn te werk gegaan. Maar hij meent vooral de omstandigheid te moeten doen uitkomen, dat die redenaar door een processus politico-chemicus den Minister van Binnenlandsche Zaken en dien van Justitie tegenover elkander geplaatst en daarbij de vijf andere leden van het Kabinet over het hoofd gezien heeft. Het is, naar zijne schatting, niet edelmoedig, slechts twee daarvan aan te vallen, en de andere als zonder eenige politieke beteekenis af te schilderen. Hij zal de verdiensten van zijne ambtgenooten niet behoeven aan te toonen, want zij zijn genoegzaam bekend. Hij wil toegeven dat niet allen eene politieke beteekenis hebben. Maar hij vraagt het in gemoede, of men den Minister van Finantiën, die meer dan een jaar aan het hoofd van dat Departement gestaan en zich gedurende verscheidene jaren in de behandeling van staatszaken onderscheiden heeft, alsmede den Minister van Buitenlandsche Zaken, die zich door de uitgave van verschillende geschriften heeft doen kennen, als personen zonder politieke beteekenis mag beschouwen. Maar hij moet ook nog vragen of dergelijke beschouwingen waarin de bedoelde redenaar zich begeven heeft, de plaats waar men zich bevindt waardig zijn. Gedurende den langen tijd dat hij de eer had lid der Kamer te zijn, heeft hij, zoo hij gelooft, getoond geene waarheid te schuwen; maar hij heeft zich ook steeds beijverd al datgene te vermijden wat tot storing der kalmte, welke bij de beraadslagingen behoort te heerschen, zou kunnen aanleiding geven. Hij voor zich is van oordeel dat het niet geoorloofd is gedurende zulk een geruimen tijd, als de spreker uit Harderwijk heeft gedaan, twee Ministers als in eene vijandige houding tegenover elkander te plaatsen, en dit te minder, omdat de grondslagen dier beschouwingen, naar des Ministers overtuiging, onjuist zijn.

»Waarop toch steunt die spreker zijne bewering! Hij heeft gewezen op het gebeurde in vroegere dagen, en het verschil van gevoelen, dat hij wenschte aan te toonen tusschen de tegenwoordige Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Justitie te bestaan, ontleend aan redevoeringen door hen beiden vóór 1848, en alzoo, vóór de herziening der Grondwet, gehouden. De Minister erkent dat alstoen de beschouwingen dier beide leden van het tegenwoordige Ministerie uit elkander liepen, maar niet over de zaken, maar over de wijze waarop de Grondwetherziening zou plaats hebben. Hij wenschte de herziening meer historisch en geleidelijk te doen plaats hebben, terwijl zijn ambtgenoot het stelsel van codificatie was toegedaan. Ten gevolge van dat verschil was hij in 1848 ook niet tot het besluit kunnen komen, zich bij het voorstel der Grondwetherziening door negen leden der Kamer gedaan, te voegen. Maar toen later een voorstel tot zoodanige herziening van de Regering is uitgegaan, toen is dat verschil beslist, en heeft de enkele en de dubbele Kamer het stelsel van codificatie op eenmaal gehuldigd, ofschoon men ook in zooverre zijn gevoelen gedeeld heeft, dat de weg moest opengelaten worden, ten einde die herziening ook in het vervolg geleidelijk te doen plaats hebben. Die beide mannen staan, nu de herziening op eene wettige wijze is tot stand gebragt, elkander ter zijde, om de in de Grondwet voorkomende beloften te verwezenlijken. Hij ziet niet in, dat hij, ofschoon vroeger van een ander gevoelen, thans niet als eerlijk man aan die verwezenlijking zou kunnen medewerken. Wanneer nu de bedoeling van dien spreker is geweest, om de daartoe strekkende pogingen dier beide Ministers te bemoeijelijken, dan meent hij zich met ernst te mogen beklagen. Hij werpt de op beiden geworpen beschuldiging, als of de een revolutionair- en de ander reactionair-gezind zoude zijn, verre weg. Beiden zijn evenzeer van het denkbeeld van revolutie als van reactie verwijderd; maar als getrouwe Nederlanders zullen zij de Grondwet van den Staat trachten ten uitvoer te leggen, en helpen handhaven.»

In de avondzitting repliceerde ik aldus:

Ik vrees niet dat eenig lid van deze Kamer het aan eene parlementaire of ironische spreekwijs zal toeschrijven, wanneer ik de welwillendheid van deze Vergadering in dubbele mate verzoek, na de vermoeijende zitting van dezen ochtend; nu ik door twee Ministers, en wat meer zegt, door twee onzer bekwaamste landgenooten, persoonlijk ben aangerand, en te spreken heb over meer dan één onderwerp dat de dierbaarste en teederste aangelegenheden van het Vaderland betreft.

Ik begin met te antwoorden op hetgeen door den Minister van Binnenlandsche Zaken tegen mij is ingebragt. Ik heb eenig regt mij te beklagen over den toon dien hij tegen mij gevoerd heeft. Als bijzonder persoon, zou ik gaarne deze aanmerking weglaten; als Volksvertegenwoordiger, ben ik verpligt daarop in deze Vergadering terug te komen. Ik heb veel van den Minister geleerd, ik wensch bij voortduring van hem te leeren, maar, als Volksvertegenwoordiger, wensch ik onderrigt gepaard met parlementaire vormen. Den Minister voegt die toon tegen een lid dezer Vergadering niet; ik zeg dit in het belang van den Minister zelven. Hij zou den zwaarsten slag aan het Ministerie toebrengen, wanneer die aanmatigende toon dien ik opgemerkt heb in het mij dezen morgen toegevoegde, meermalen tegen de leden dezer Kamer wierd gebruikt. Hij zou, daardoor vooral, de zedelijke kracht ontnemen aan het Bewind. Zulk een toon behoort niet tot de eigenschappen eener *krachtige regering*. Zelfs de vrienden van den Minister zouden op den duur niet dulden dat de waardigheid der Kamer op die wijze in een harer leden wierd aangetast. Welligt zal men zeggen: gij hebt niet anders verdiend, gij hebt het Bewind op eene onbehoorlijke wijze

aangevallen. Ik ontken het; al was het zoo, ik antwoord: ik heb het voorbeeld van den Minister gevolgd. Dit Ministerie, althans deze Minister, is niet ontvankelijk in dergelijk verwijt. De Minister van Justitie heeft gezegd: wij hebben het niet aan u verdiend. Ik laat dit, ten zijnen opzigte, in het midden, maar aan den Minister van Binnenlandsche Zaken vraag ik: hoe hebt gij zelf het vorige Ministerie bejegend? Uwe vrienden, de dagbladen en tijdschriften van uwe partij, hoe hebben die zich uitgelaten over het Ministerie van reactie en van behoud? ik zeg niet over de beginselen, over de personen die tot het vorige Ministerie hebben behoord? Hoe was in deze vergaderzaal tegenover het vorige Ministerie uwe houding? Zou men het vergeten zijn, hetgeen voor weinige maanden en weken heeft plaats gehad, dat sommige Ministers behandeld werden, gelijk gisteren in deze vergadering opgemerkt is, als de schooljeugd onder des meesters opgehevene plak? Daarom heeft het mij verwonderd dat een lid uit Gelderland[1], wien ik zoo gaarne hoor en op wiens welwillendheid ten mijnen opzigte ik prijs stel, niet opgemerkt heeft het contrast tusschen zijn eigen gedrag en dat zijner vrienden, en het verwijt dat zoo ernstig tegen mij is gerigt. Waarlijk, wanneer men anderen zoo onbarmhartig heeft behandeld, behoort men zich niet zoo teêrgevoelig te toonen bij de eerste aanmerking die tegen het nieuwe Bewind gemaakt wordt, en niet te eischen dat iedereen tevreden zij, omdat men zelf tevreden is. Dit lid had voor zijn dienstvaardig hulpbetoon beteren dank verdiend dan de teregtwijzing die hem van den Minister ten deel is gevallen.

---

[1] De Heer VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

Ik wend mij tot den Minister van Justitie. Het zou mij eene blijde mare zijn, hetgeen hij dezen morgen gezegd heeft, dat ik hem niet vertoornd heb, indien hetgeen hij er bijvoegde, mij niet deed vreezen dat onder deze uitdrukking een weinig fijne ironie schuilde. Hij heeft mij herinnerd aan vriendelijke woorden uit vroegeren tijd. De herinnering was overtollig. Ik kan hem verzekeren dat de gedachte aan de welwillendheid die hij mij betoond heeft, onder de dierbaarste herinneringen van mijne kortstondige parlementaire loopbaan behoort. Ik kan hem verzekeren dat ik niets zal nalaten om die welwillendheid te behouden of, indien ik ze verloren heb, te herwinnen; dat ik daarvoor gaarne stijl, voordragt, wijze van spreken, indien het mogelijk is, veranderen zal; ik kan hem verzekeren dat ik, om die welwillendheid te herwinnen, alles doen zal; alles, behalve dat ik mijne beginselen zou opofferen, behalve dat ik vergeten zou dat ik hier moet handelen en spreken volgens de pligten die mij door het vertrouwen der Natie zijn opgelegd. Maar, zal hij mij antwoorden, dit verlang ik niet van u, ik verlang niet dat gij uwe beginselen prijs geeft; ik verlang alleen dat gij in de verdediging van uwe beginselen de personen spaart: gij hebt personen aangevallen. Indien hetgeen ik in deze Vergadering tegen de Ministers heb ingebragt, kan gerekend worden te zijn een persoonlijke aanval, in den zin van eene onbetamelijke personaliteit, weet ik inderdaad niet hoe eene geregelde parlementaire discussie op den duur in deze Vergadering zal mogelijk zijn. Ik heb mij met de meeste zorgvuldigheid van personaliteit onthouden, maar in ons Vaderland wordt te weinig het zeer behartigenswaardige onderscheid gemaakt

tusschen het spreken over personen, wat hunne staatkundige beginselen aangaat, en eene onbetamelijke personaliteit. Ik heb niets anders gedaan dan gesproken over de Ministers, in betrekking tot hunne openbare en bekende politieke antecedenten; indien ik daardoor onbetamelijk heb gehandeld, en iets gedaan heb dat tegen de pligt van een lid dezer Vergadering strijdt, erken ik niet te begrijpen de mogelijkheid eener parlementaire discussie.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft gezegd, dat men voor een zoo zonderling persoon als ik ben en die zoo moeijelijk tevreden gesteld word, nimmer een voldoend programma opmaken zou. En met welk argument heeft de Minister dit aangedrongen en gestaafd? Hij heeft zich beroepen op de wijze waarop ik het Adres van antwoord voor weinige weken bestreden heb. Nu heeft hij, dunkt mij, ééne omstandigheid vergeten, dat 24 leden even onhandelbaar als ik zelf geweest zijn, en dat onder die 24 de Minister van Justitie heeft behoord.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft mij gevraagd: waarin zou dan het programma hebben moeten bestaan? gij zoudt toch niet verlangd hebben dat daarin wierden opgenomen die groote punten van Staatsregt waarvan gij in deze Vergadering hebt gewag gemaakt? Ik antwoord: inderdaad dit zou ik gewenscht hebben, dit was mijn doel en verlangen; dit moest, naar mijn gevoelen, in een programma aan de Natie worden bekend gemaakt. Ik had verlangd op de eene of andere wijze uitgedrukt te zien, niet slechts (wat van zelf spreekt) dat dit Ministerie gevormd is tot getrouwe uitvoering van de herziene Grondwet; maar ook en vooral dat de eigenaardige zienswijze van den Minister omtrent de punten welke

ik heb opgenoemd, niet behoort tot de politieke homogeneïteit van het Ministerie. De Natie, bij groot verschil van gevoelen, en bij de ongerustheid van een groot gedeelte onzer landgenooten had, te dien aanzien, eenige geruststelling moeten ontvangen. Wanneer ik dergelijk programma wenschelijk acht, vraag ik niets dat onmogelijk of ongerijmd is, vermits het in alle Constitutionele Staten meestal door een nieuw Ministerie geleverd wordt.

De Minister heeft verder gezegd, dat ik, door eene zonderlinge kunstgreep, twee Ministers geïsoleerd en de vijf overige eenvoudig ter zijde gesteld had. Ik beroep mij op de vergadering en op die, gelijk men zegt, ter zijde gestelde Ministers zelven, en vraag of, in de wijze waarop ik over hen gesproken heb, eenige zweem van oneerbiedigheid gelegen is geweest. Ik heb regt doen wedervaren aan hunne erkende ongemeene bekwaamheden in het Departement dat aan hunne zorg is toevertrouwd. Ik heb den Minister van Binnenlandsche Zaken geluk gewenscht dat hij door die specialiteiten, indien ik mij zoo mag uitdrukken, ondersteund wordt. Ik zeg dit met te meer nadruk van den Minister van Financiën, wiens merkwaardige redevoering in deze Kamer heden morgen met zooveel genoegen aangehoord is. Maar alsnog meen ik van die Ministers te mogen zeggen, dat zij niet gerekend kunnen worden *de politieke kleur* van het Ministerie te helpen uitmaken. Indien ik mij hierin vergis, laat hen dan zelven verklaren dat zij zich bij deze speciale politieke kleur van het Ministerie gevoegd hebben. Wat den Minister van Buitenlandsche Zaken betreft, heeft men mij gewezen op zijne geschriften. Ze zijn mij sedert lang bekend; maar behooren, meen ik, wat politieke grondbeginselen aan-

gaat, tot een vooeger tijdperk. Zijne latere politieke loopbaan is bedekt met den sluijer der geheimzinnigheid, die de werkzaamheden van den Raad van State aan het oog der Natie onttrekt. Ik heb dus niets anders gezegd, dan hetgeen voor een ieder duidelijk is, toen ik beweerde, dat alleen de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Justitie de politieke kleur van het Kabinet uitmaken. — Men heeft mij verweten, dat ik eene inquisitie had ingesteld ten aanzien van de personen dier twee Ministers. Ik vraag, welke uitdrukking ik in mijne rede gebezigd heb, die dit hatelijk woord *inquisitie* regtvaardigen zou? Ik vraag of het eene politieke inquisitie was, toen ik de antecedenten der beide Ministers naging. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft de kracht mijner argumenten willen wegnemen door te zeggen, dat hij, noch de Minister van Justitie zich iets herinnerde van vroeger contrast. Ik beoordeel de kortheid of lengte niet van het geheugen der Ministers, maar *litera scripta manet;* ik beroep mij op hetgeen voor een ieder te lezen staat. De Minister van Justitie heeft de zaak ernstiger behandeld. Hij heeft gezegd, dat dit contrast enkel betrekking had tot vroegere tijden, dat het verschil alleen bestond in de tegenstelling van het stelsel van historische ontwikkeling tegenover dat van codificatie. Niets dan dit kleine verschil had tusschen de Ministers bestaan, en nu, na de Grondwetherziening, was er harmonie, omdat de zaak beslist was. Ik vraag *wat* beslist werd door de Grondwetherziening? wijziging van politieke vormen. Houdt nu alle verschil tusschen historische ontwikkeling en codificatie op? komt deze tegenstelling in de verdere toepassing der Grondwet, in de vervaardiging der organieke wetten niet meer te pas? Ziedaar

wat mij niet duidelijk is. De tegenstelling van eerbiediging der bestaande regten en van willekeurige hervorming zal op den duur worden gezien. Ik wijs nog op de punten, die ik vroeger noemde, op de Souvereiniteit van het Huis van Oranje, het Koningschap, en de Regtstreeksche Verkiezingen in verband met het *vôte universel.* Zijn dit ondergeschikte punten, waaromtrent verschil van stelsel ophoudt, nu de Grondwet herzien is? De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft zijn antwoord besloten met te zeggen: «Wacht op onze daden.» Dit is juist het verschil tusschen hem en ons. Wij willen op die wijs naar uwe daden niet wachten, want dit staat gelijk met een onvoorwaardelijk vertrouwen, hetwelk door u zelven, zoolang gij niet in het Bewind waart, aan het Bewind ontzegd is.

Er is veel gesproken over de eigenaardigheid mijner voordragt; men heeft mij verweten eene scherpe ironie, die in eene wetgevende vergadering weinig te pas komt. Ik hoop mij de les in het vervolg ten nutte te maken, en ik dank daarvoor; maar de Ministers hebben zich met dit punt te lang bezig gehouden. Hoe belangrijk die zaak zij voor mij zelven, voor het Vaderland is de wederlegging der argumenten meer dan de kritiek der voordragt, van gewigt. Ik zal mij, ik herhaal dit, de gegeven les ten nutte maken, en thans, zonder eenigen zweem van ironie, kortelijk herhalen, hoe ik het nieuwe Ministerie beschouw en in welken zin ik het ondersteun. Ik stel op den voorgrond, dat ik voor de personen der beide Ministers groote achting heb; dat ik hen reken onder de mannen, waarop het Vaderland roem mag dragen, en die met eer in 's lands geschiedboeken zullen worden vermeld. Ik voeg er bij, dat ik, ten aanzien van de

beginselen van den Minister van Binnenlandsche Zaken, bezorgdheid koester: eene bezorgdheid waarin door velen in de Kamer en in de Natie gedeeld wordt. Ik voeg er bij, dat ik tegen de politieke denkbeelden van dien Minister een waarborg meen gevonden te hebben in den Minister van Justitie. Ik herhaal dat mij ook het een en ander in den Minister van Justitie bedenkelijk voorkomt en dat ik daartegen een waarborg vind bij den Minister van Binnenlandsche Zaken. De Minister van Justitie onderwerpt zich aan de herziene Grondwet, maar dat nu alle verschil tusschen hem en de partij die bij de Grondwetherziening vooraan stond, opgehouden heeft, geloof ik niet. Al zeide hij zelf het, ik zou meenen hem misverstaan te hebben. Ik voeg er bij dat dit Ministerie mij bijna onmisbaar voorkomt. Ik reken dit geen verdienste; want de partij zelve die ik op het oog had, heeft ons in een toestand gebragt, waarin wij haar Ministerie noodig hebben om uit verlegenheid te geraken. De wijze, waarop de Grondwetherziening tot stand is gekomen, waarop de laatste 18 maanden zijn doorgebragt, waarop men ten aanzien van het vorig Ministerie gehandeld heeft, het te niet gaan der verwachting, die het vorig Ministerie door voortdurende beloften had opgewekt, hebben ons in een exceptionelen toestand gebragt, waarvan de voortduring gevaarlijk zou zijn. Wij hebben groote behoefte aan de spoedige daarstelling der organieke wetten, en de Minister van Binnenlandsche Zaken is onder de zeer weinige personen welke gerekend worden die tot stand te kunnen brengen. De ondersteuning die ik aan het Ministerie wensch te verleenen, is dus opregt. Ik heb in goeden ernst gezegd, dat alle oppositie uit kleingeestige inzigten, of

om ondergeschikte punten moet wegblijven, dat wij allen moeten zamenwerken om zooveel mogelijk bezwaren uit den weg te ruimen, die het nieuwe Ministerie zouden kunnen belemmeren. Maar ik voeg er bij, dat wij het Ministerie ondersteunen, alleen behoudens eigen beginselen. Wanneer in de organieke wetten bepalingen voorkomen niet overeenstemmende met de hoofdbeginselen van het Nederlandsche Staatsregt, moeten wij trachten de wetten door amendementen te verbeteren, en, indien het Ministerie weigerde zich dergelijke verbetering te laten gevallen, zou de bedenkelijke toestand uit het verschil tusschen de Ministers en de Kamer niet voor rekening komen van de Kamer, maar van het Ministerie zelf.

Eene laatste aanmerking, die ik niet achterwege mag laten, is dat dit Ministerie, voor het oogenblik door de omstandigheden krachtig, in een oogenblik van crisis krachteloos zal zijn. Waarom? om de zeer eenvoudige reden, dat het Gouvernement — en ik versta hieronder ook de Kamer — omvergeworpen kan worden door dezelfde beginselen, die men in Maart 1848 in praktijk gebragt heeft. Men heeft toen verklaard, dat de Staten-Generaal, ook de Tweede Kamer, niet waren de uitdrukking van de meening der Natie. Maar wanneer men thans spreekt van deze Kamer als vertegenwoordigende de Natie, omdat zij uit regtstreeksche verkiezingen voortspruit, zal door hen, die verder ten aanzien van het algemeen stemregt willen gaan, deze Kamer, evenzeer als die van 1848, verwerpelijk worden geacht. Met het beginsel, in 1848 gehuldigd, dat alles ondergeschikt is aan de publieke opinie, kan elke bestaande Regering ten onderst boven worden gekeerd. Met het oog op 1848, zeg ik dat

ook dit Ministerie in een tijd van crisis magteloos zal zijn. In dergelijk oogenblik zullen deze Ministers, niettegenstaande hunne talenten en bekwaamheden, evenmin als in Frankrijk GUIZOT en THIERS, als in Duitschland DAHLMANN en VON GAGERN, tegen de ontwikkeling hunner beginselen bestand zijn.

En nu eindigende, vraag ik aan de beide Ministers verschooning, indien mij, bij deze openhartige verdediging van mij zelven, maar ook van de belangen des Lands, eenig ongepast woord mogt zijn ontvallen. Zou het niet mogelijk zijn elkander hoog te achten, al verschilt men over beginselen, die geheel Europa verdeeld houden? Ik zal dit Ministerie zoolang mogelijk verdedigen, maar die beginselen blijven verkondigen en handhaven, waardoor Nederland in de ure des gevaars alleen zal kunnen worden gered.

—

Op de aanmerking (blz. 85) werd door den Heer VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT gezegd:

« Ik heb mij veeltijds in de noodzakelijkheid bevonden de ontwerpen der Regering te bestrijden, doch meen daarbij de grenzen der bescheidenheid, der parlementaire welvoegelijkheid nimmer te buiten gegaan te zijn; althans nooit is mij hiervan, noch uit de vermaning des Voorzitters, noch uit de teregtwijzing der menigvuldige vrienden die ik in deze Vergadering meen te bezitten, noch eindelijk uit de houding der Kamer te mijnen opzigte iets gebleken. Ik moet dus al wederom wat door den spreker uit de residentie te dezer gelegenheid is gezegd aanmerken als de uitdrukking van een geheel *individueel* gevoelen, waartegenover het gevoelen *der Kamer* staat; weshalve ik de tegen mij ingebragte beschuldiging geheel en al van mij afwerp. »

Hierop antwoordde ik geenszins den vorigen spreker te hebben willen kwetsen. « Indien ik eenige uitdrukking gebezigd mogt hebben, die voor dat lid beleedigend scheen, vraag ik verschooning. Ik heb alleen bedoeld dat het lid uit Gelderland, als deel van de vroegere oppositie, dezelfde houding tegen het vorig Bewind heeft aangenomen, die nu door den Minister van Binnenlandsche Zaken onbetamelijk *genoemd is*. Eene beschuldiging, dat dit lid zich tegen het vorig Ministerie uitdrukkingen veroorloofd zou hebben die inderdaad onbetamelijk *zijn*, lag niet in mijne bedoeling. »

BEGROOTING.

D.

MARINE.

ZITTING VAN 15 DECEMBER 1849.

*** Onmiddelijk nadat het supprimeren van hellingen te berde gebragt was, drong de Heer VAN HOËVELL aan op uitbreiding der Marine in Indië. « Hier is sprake niet alleen van Java, maar van GEHEEL *Neêrlandsch Indië*, van den geheelen Archipel: van Sumatra, van Borneo, van Celebes, van de Molukken en van duizend eilanden meer. Overal behoort onze vlag op de wateren van den Archipel gezien te worden. » — Het monopolie-stelsel had, volgens hem, den inlandschen handel vernietigd. — Een en ander te *releveren* scheen mij, ook om de antecedenten en de onmiskenbare bekwaamheid van den spreker, niet overtollig.

—

Ik heb het woord gevraagd, om niet alleen uit mijn naam, maar ook — en ik geloof dit te kunnen doen — uit naam der geheele Vergadering ons medelid, den Heer VAN HOËVELL, dank te zeggen voor de belangrijke mededeelingen, die hij heden avond gedaan heeft en die het bewijs

geven, dat hij de jaren, door hem in onze Oost-Indiën doorgebragt, niet vruchteloos besteed heeft. Het zij mij tevens vergund, in verband met die erkentelijkheid, te waarschuwen tegen den indruk dien specialiteiten, vooral wanneer ze veel talent hebben, in eene Vergadering te weeg brengen. Juist omdat onze koloniën aan velen onzer nog zoo weinig bekend zijn, moeten wij ons vrijwaren tegen te groote ingenomenheid met het onderrigt dat wij ontvangen. Die vrees noopt mij enkele opmerkingen, ten aanzien van de zoo even gehouden rede, in het midden te brengen, op grond waarvan ik dubbel de noodzakelijkheid gevoel van bedachtzaam overleg. In de eerste plaats meen ik daarin te bespeuren een toon van *algemeene afkeuring* van hetgeen in onze Oost-Indische koloniën door het bestuur gedaan wordt. Wanneer ik zulk eene algemeene afkeuring hoor, vrees ik altijd dat men de zaak eenzijdig beschouwt. Een tweede opmerking is, dat de spreker sommige punten voorstelde als reeds *uitgemaakt* en *beslist*, terwijl zij onder deskundigen nog *twijfelachtig* zijn. In dit opzigt heeft mij vooral getroffen hetgeen gezegd is over het monopolie dat Nederland voorheen in de Oost-Indiën uitgeoefend heeft. Er is nog een onzer medeleden[1], die de voormalige Oost-Indische compagnie misprijst. Doch, wanneer men dit gevoelen voordraagt als of het geen twijfel overliet, stel ik daartegenover het gezag bijv. van VAN ALPHEN[2] en andere notabele mannen. Ik wacht mij de zaak te beslissen; ik wil alleen opmerken

---

[1] De Heer SLOET TOT OLDHUIS.

[2] In zijne *Redevoering over de geldleening ten behoeve der Overzeesche bezittingen*. (Leiden 1826), blz. 71—80.

dat zij niet uitgemaakt is. Het is mij verder voorgekomen — en dit is mijne laatste opmerking —, dat ons medelid omtrent de uitbreiding onzer magt in de Oost-Indiën wenschen geuit heeft, in zich zelve allezins prijzenswaard, maar welligt van *overdrevenheid* niet vrij. Hij wil dat wij ons gezag handhaven, niet alleen op Java, maar ook op Borneo, op Sumatra, op de Molukken, op vele andere eilanden (*duizend*, meen ik, heeft hij gezegd), zoodat men overal en altijd onze vlag wapperen zie. Inderdaad dit zal bezwaarlijk wezen onder de finantiële omstandigheden waarin Nederland zich bevindt. Ons medelid zegt dat wij voor die handhaving onzer magt onze *laatste krachten* moeten over hebben; dit betwijfel ik. Wij moeten er veel voor over hebben, maar onze laatste krachten bewaren voor eigen behoud. Indien de wenschen van ons medelid moeten worden vervuld, zal het noodig zijn nu nog bij tijds te zorgen dat van de hellingen die men verminderen wil, geene enkele worde gesloopt.

BEGROOTING.

E.

REGT DER GEZINDHEDEN.

ZITTING VAN 17 DECEMBER 1849.

*** Door uitstel omtrent de begrooting van *Binnenlandsche Zaken* werd het Hoofdstuk over de *Hervormde Eeredienst* plotseling in discussie gebragt. — Ik begreep niet te mogen zwijgen van eene quaestie, altijd op den achtergrond geschoven, die steeds op den voorgrond behoorde te zijn; de wederzijdsche betrekking van *Kerk* en *Staat*.

—

Ik heb meer dan ooit behoefte aan welwillendheid. Ook omdat de orde der behandeling van de hoofdstukken der begrooting is veranderd. Ik hoop dat de Vergadering de moeijelijkheid van mijne positie waardeert. Ik ben hier gekomen met het denkbeeld dat ik over een geheel ander onderwerp zou moeten spreken, en ben derhalve niet zoo voorbereid als ik zou wenschen. Indien ik uwe aandacht wat lang zal moeten bezig houden, de zaak is van zeer moeijelijken en gewigtigen aard, en mijn exceptioneel standpunt te dien opzigte en de beginselen die ik jaren achtereen voorgestaan heb, verpligten mij meer dan iemand het woord op te vatten. — Thans zal ik de zaak, zoo kort moge-

lijk, uit een *algemeen* oogpunt beschouwen, zonder onderscheid van Gezindheid, en verlof vragen om naderhand, bij de afzonderlijke afdeelingen, daarop terug te komen met betrekking tot de *Hervormde Gezindheid*.

De gewigtige vraag, waarvan de beslissing ook van het geschilpunt, dat ons bezig houdt, afhangt, is deze: *welke is de betrekking der Gezindheden tot den Staat?*

Ik stel op den voorgrond dat in de laatste jaren de Gezindheden, ten aanzien van hare miskende betrekking op den Staat, eene belangrijke overwinning hebben behaald. De *zelfstandigheid*, die in vroegere jaren zoo dikwijls met woord en daad voorbijgezien werd, de vrijheid der Kerk is, ook in ons Vaderland, bijkans geen voorwerp van tegenspraak meer. De zelfstandigheid der Kerk tegenover de wereldlijke magt, is ook bij de gewijzigde Grondwet beschermd. De Commissie van 16 Maart 1848 heeft in haar verslag, duidelijk en met ronde woorden, eerbiediging gewild der kerkgemeenten, als *particuliere vereenigingen*, als *burgerlijke genootschappen*, onderworpen aan het gemeene regt. In dit opzigt althans is het gebleken, welk nut voortdurende discussie te weeg brengt. Dit is een van die punten waarom wij de Grondwetherziening op prijs stellen, waarom zij regt heeft op onze erkentelijkheid; een van die punten waartoe men niet plotseling, maar langzamerhand is gekomen en die in de Grondwet geformuleerd zijn, omdat zij berusten op regt en vrijheid. Al hetgeen door de Grondwet van 1848 op die wijze is tot stand gebragt, stel ik op hoogen prijs.

Derhalve, de Kerken, de Gezindheden, zijn zelfstandige en onafhankelijke corporatiën in den Staat. Daaruit vloeijen verscheidene gewigtige gevolgen voort. Vooreerst, dat

al wat naar een *jus in sacra* zweemt, ten eenen male vervalt. Ten andere, dat aan de Kerk, als zelfstandige corporatie, toegekend wordt al wat tot haar bijzondere administratie en eigen zaken behoort: dus, bij voorbeeld, de vrijheid van *bijzonder* onderwijs, en de volkomene onafhankelijkheid der *diakoniën*. Ten derde, dat die corporatiën, even als alle andere, regt hebben op de *bescherming* welke van Gouvernementswege aan alle personen en aan alle corporatiën in den Staat toekomt; dat die bescherming aan de Kerk, ook weder gelijk aan alle andere corporatiën, moet worden verleend, naar gelang van hare *eigenaardigheid*, naar gelang van hetgeen haar karakteriseert. Wanneer men spreekt van het losmaken der banden tusschen de Gezindheden en den Staat, en daarmede te kennen geeft dat die vrijheid, die onafhankelijkheid van de Kerk voortaan ter goeder trouw, met onbekrompenheid, zal worden geëerbiedigd, dan is die losmaking wenschelijk en noodig; dan moet zij zoo spoedig mogelijk worden tot stand gebragt. Geheel anders is het, wanneer men in de Kerk, met betrekking tot den Staat, *enkel* eene *particuliere* vereeniging gelieft te zien. Aldus komen wij tot eene verdere en gewigtige beschouwing. Wij hebben, door het eerbiedigen van de zelfstandigheid der Kerk, veel gewonnen, maar niet genoeg; er is *meer* noodig, indien het regt der Gezindheden behoorlijk en volledig zal worden erkend. Dan moeten zij worden beschermd, niet alleen als corporatiën *juris privati*, maar als corporatiën *juris publici*. Het moge aan sommigen toeschijnen dat ik te ver ga, maar ik moet opmerken. dat ook het denkbeeld van zelfstandigheid der Kerk langen tijd als onjuist en overdreven beschouwd is. Het stelsel dat ik verdedig, is het-

zelfde dat in Frankrijk, in Pruissen en elders door mannen wier gevoelen overweging verdient, voorgestaan wordt. Hetgeen ik verlang is niet achteruitgang, maar vooruitgang. Wanneer dat beginsel wordt aangenomen, dan eerst zullen we komen waar wij behooren te zijn. Eene heerschende Kerk is in Nederland en elders afgeschaft. Wat is dien ten gevolge gebeurd? Eerst zijn de Kerken in haar eigen aanzijn bedreigd, vervolgens aan reglementaire banden, als werktuigen ten dienste der Gouvernementen, gelegd; daarna vrijgelaten in eigen werkkring; dan eerst zal men tot een behoorlijken toestand geraken, wanneer men bij gelijkstelling der Gezindheden, haar *collectiven* invloed waardeert, hare onbetwistbare regten ontziet; en, in dien zin en geest, het nut en de onmisbaarheid der wederzijdsche betrekking van Kerk en Staat in het oog houdt. De Gezindheden zijn corporatiën, vereenzelvigd met den Staat en met de Natie; corporatiën die niet alleen mogen, maar *moeten* worden gekend in al wat de Godsdienst zijdelings of regtstreeks betreft. Ik wensch mij met naauwgezetheid te houden aan de bepalingen der Grondwet. Ik wensch niets te ontnemen aan de noodzakelijkheid eener ernstige handhaving van de artt. 167 en 169. Ik begeer betamelijke ondergeschiktheid van iedereen aan de wet. Ik acht dat hetgeen door geestelijken of leeken zou worden gedaan in strijd met de wet, streng moet worden gestraft. Geen heerschende Kerk, geene miskenning der regten van den Staat. Maar ik voeg er bij dat de regten der Gezindheden, haar karakter van corporatiën *juris publici*, met naauwgezetheid moet worden geëerbiedigd. De Staat is geen *abstract* wezen afgescheiden van de Natie, gelijk zij wezenlijk bestaat; geen *alvermogend* wezen, dat volstaan kan met

aan de Kerk te geven datgene waarop zij als corporatie *juris privati* regt heeft. Het is niet genoeg als de Staat bijv. het *bijzonder* onderwijs aan de Kerk gunt, en eigenmagtig in deze en andere zaken, ten aanzien der *openbare* aangelegenheden, waar de Godsdienst ter sprake komt, beschikt. Kortom, de zaak moet niet beschouwd worden *in abstracto*, volgens de Duitsche of Fransche wijsbegeerte of volgens die revolutionaire wanbegrippen welke in verschillende Staten van Europa wórtel geschoten hebben, maar *in concreto*. De hier te lande bestaande christelijke kerkgenootschappen, en ik voeg er bij ook het israëlitische kerkgenootschap, hebben een grondwettig niet alleen, maar ook één *openbaar* en *historisch* aanzijn. Wat moet dien ten gevolge, nu alle Gezindheden gelijke regten hebben, de Staat tegenover de Kerk doen? Waken voor eigene regten en ook voor de regten van de Gezindheden onderling; zorgen dat, terwijl het regt van openlijke discussie geen belemmering ondergaat, eene Gezindheid zich niet aanmatige eene andere Gezindheid te verdrukken. De Staat zou behooren te waken tegen de Roomschgezinden, indien de verwijten somwijlen tegen hen ingebragt gegrond zijn, en vooral ook tegen mij en mijne vrienden, indien waar is hetgeen ons zoo dikwijls ten laste wordt gelegd, dat wij art. 36 der hervormde geloofsbelijdenis niet met geestelijke, maar met andere wapenen willen ten uitvoer leggen: ware dit het geval, dan zou de Staat moeten tusschen beide treden. Er zijn omtrent de betrekking der Gezindheden op den Staat, ook bij menigeen die verlangt billijk te zijn, denkbeelden gangbaar van gevaarlijke strekking. Men zegt: de Kerken zijn eigenlijk in den Staat geadmitteerd, voor zoo ver ze bestaanbaar zijn met de tegenwoordige orde van

zaken, met de publieke rust en met de wet. Men vergeet dat eene Gezindheid waarvan het historisch en regtmatig aanzijn erkend is, tot de bestaande orde van zaken behoort. Wat noemt men *bestaande orde van zaken?* Is het alleen hetgeen in lateren tijd door onderscheidene revolutiën opgebouwd is? noemt ge dat alleen de bestaande orde van zaken, of behoort daartoe hetgeen van oudsher stand gehouden heeft tot op den huidigen dag? Meent men Gezindheden welke dat historisch karakter hebben, buiten de bestaande orde van zaken te kunnen stellen? Het ware een erroneus denkbeeld! Zal men tegen de bestaande Gezindheden altijd een soort van zwaard opgeheven houden, voor het geval dat zij de publieke rust zouden verstoren? Leden der Gezindheden kunnen zich verzetten tegen de publieke rust, maar de betrekking der bestaande Gezindheden op den Staat is met de onderstelling in verband dat haar leer en eigenaardige werking, binnen den kring van haar eigen bodem en van de regten die het *jus publicum* haar geeft, niet tegen de publieke rust strijden. Gezindheden zijn niet aan het goedvinden van den wetgever of grondwetgever ondergeschikt. Dit is het revolutionaire beginsel waartegen zoovele leden dezer Kamer onlangs met kracht opgekomen zijn. Volgens de strekking van dit denkbeeld, is er geen regt dan hetgeen de wetgever of grondwetgever willekeurig schept of genadig behoudt. De Gezindheden hebben hier te lande een historisch bestaan, zij zijn niet getolereerd bij de genade der Grondwet. Indien dit systeem niet geadmitteerd, niet gevolgd wordt, zullen wij met onzen eersten triomf niet veel hebben gewonnen. De verkregen zelfstandigheid en vrijheid der Kerk zal op den duur weinig baten: langzamerhand zullen

wij, tegen wil en dank, weder in dezelfde routine vervallen. Indien ge het regt van de Gezindheden tegenover den Staat, ter regeling ook van de *openbare* instellingen, niet aanneemt, vervalt ge in het revolutionair systeem van den *absoluten* Staat, die eene eigen Godsdienst heeft of zich aan ongodisterij overgeeft en wiens vrijgevigheid zich bepaalt tot het toelaten aan de Gezindheden van hetgeen in den beperkten kring van bijzondere inrigtingen, aan de bedoelingen van den Staat niet hinderlijk is. Dan hebt ge een Staat die de Gezindheden *duldt*, en op de inrigtingen door de Natie bekostigd, aan de bevolking toedient die godsdienstige begrippen, welke de Regering voor genoegzaam en onschadelijk houdt. Die soort van godsdienst van Staat kan ieder oogenblik veranderen, naar het goedvinden van ieder Gouvernement. Ge hebt dan, ten slotte, eene godsdienst van Staat, gerigt tegen al hetgeen waarop door de Gezindheden, waarin de Natie verdeeld is, prijs gesteld wordt. Voorbeelden bij te brengen zou gemakkelijk zijn; doorloopt slechts de geschiedenis der omwentelingen van den laatsten tijd, ziet inzonderheid op Zwitserland en bepaaldelijk op het kanton Waadt. Die kleine Staat toont wat er wordt van de zelfstandigheid der Gezindheden als corporatiën *juris privati*, wanneer een Gouvernement aan de revolutie-begrippen hulde betoont.

Thans zij het mij vergund kortelijk de gevolgen aan te wijzen van het stelsel dat ik verdedig, voor het *Vaderland*, voor onze belangrijke *organieke wetten* en voor de quaestie van dit oogenblik, het al dan niet behouden van de *Ministeriën van Eeredienst*. Ik spreek van de zaak enkel en alleen, dit gelieve de Kamer in het oog te houden, van een *politiek* standpunt. En ook dan, met het oog op het wel-

zijn van het geheele Vaderland, stel ik op den voorgrond dat vele Staatslieden van den tegenwoordigen tijd, door de ervaring geleerd, hier en in andere landen, en ook gij zelf, Mijne Heeren, gij allen, welke uwe geloofsbegrippen mogen zijn, de overtuiging hebben dat het wezenlijk welzijn der Natiën zonder godsdienst niet wordt behartigd, dat de Natiën zonder vasthouding aan den invloed der godsdienstige begrippen verloren moeten gaan. In het tegenwoordig oogenblik, in de tegenwoordige gesteldheid van het Vaderland en van Europa, valt die waarheid meer dan ooit in het oog. Meer dan ooit zijn de omstandigheden van dien aard dat niets buiten echten godsdienstzin der Natie, op den duur waarborg geven kan tegen de overmagt der wanbegrippen waarmeê ook Nederland bedreigd wordt. De toestand van onderscheidene landen in Europa doet de hernieuwing vreezen der uitbarstingen die wij beleefd hebben, en geene voorzorgen zullen in dergelijke oogenblikken genoegzaam zijn, indien die veerkracht der Natie ontbreekt, waarop het dan eigenlijk aankomt, en die met de kracht der geloofsovertuiging en met den eisch der pligtsbetrachting in onafscheidelijk verband is.

Ik weet niet hoedanig uw gevoelen is, nadat wij reeds zooveel maanden zijn bezig geweest aan de organisatie van ons Vaderland; of gij meer zelfvoldoening hebt dan ik, over het tot stand gebragte werk; maar, indien er tot dusverre zoo weinig is verrigt en er ook in den loop dezer zitting niet veel zal worden afgedaan, moeten we dan niet te meer prijs stellen op iets anders dan de wettenmakerij; op het zedelijk karakter der Natie, hetwelk zijn wortel in het geloof heeft, en zonder hetwelk men ook in tot stand gekomen wetten geen baat vindt? *Quid leges sine moribus vanae*

proficiunt? Ik herinner mij in een onlangs uitgekomen vlugschrift van iemand voorzeker onder de scherpzinnigsten van onzen tijd, eene vergelijking die mij diep heeft getroffen om juistheid en kracht. De begaafde schrijver zegt: « met was of leem maak ik den vorm van geweer en ploeg; maar zoo ge mij geen ijzer geeft, heb ik, ondanks de uitnemendheid van mijne met zorgvolle kunst bewerkte vormen, geen bruikbaar oorlogs- of akkertuig. » Maakt organieke wetten, organiseert den Staat, zoo goed u mogelijk is: indien de Nederlandsche Natie ontaart en verbastert, geven staatsvormen geen bruikbaar Volk waarmeê men gerust gevaren te gemoet gaat. Integendeel zult ge met uwe organiserende wetten, met uwe hervormingen en nieuwe inrigtingen, eene machine daargesteld hebben, waarvan het souvereine volk zich meester zal maken, om te vernietigen alles waarop de Natie in eigenlijken en historischen zin, prijs en waarde stelt.

Wanneer ik zoo spreek, zie ik op den toestand van onzen Staat niet enkel in het algemeen, maar ook met betrekking tot voorname *organieke wetten*. Ik bedoel de wet op het *onderwijs* en de wet op het *armwezen*. Wanneer het regt van de Gezindheden ten aanzien, ik zeg niet van het bijzonder, maar van het openbaar onderwijs niet erkend wordt; wanneer wederom soortgelijke wet als in de afgeloopen zitting wordt voorgedragen; wanneer in Nederland de volkomen afscheiding ingevoerd wordt van school en godsdienst, welke in die wet en in de memorie van toelichting op den voorgrond is gesteld, zal het onderwijs voor de opleiding van de Natie verderfelijk zijn. Wat het Armwezen betreft, zal men niets wezenlijks tegen het pauperisme bewerken, indien de *charité privée* en de chris-

telijke beginselen worden ter zijde gesteld, indien de Staat niet met de Gezindheden in overleg treedt.

Zoo de Kamer het mij veroorlooft, zal ik nader spreken over het regt van de *hervormde* Gezindheid.

Een enkel woord slechts over de *Ministeriën van Eeredienst*. Ziet men op de wijze waarop tot dusverre door de Ministeriën het regt der Gezindheden is gehandhaafd, — ik doe hier geene persoonlijke incriminatiën: bij het oordeel over personen geeft men dikwijls te weinig op de omstandigheden acht, — dan geloof ik dat ze veilig kunnen worden afgeschaft. Indien men de Ministeriën van Eeredienst wil behouden, enkel en alleen als lastigen band ter beteugeling van de Kerk, zou dit eene reden zijn om, hoe eer, hoe beter de afschaffing te doen plaats hebben; maar wanneer men de zaak uit het hooger standpunt beschouwt dat ik mij veroorloofd heb aan de Kamer te schetsen, is de zaak twijfelachtig, en verdient rijpe overweging. Een geacht lid uit Noordbrabant heeft te regt doen opmerken dat, om het gewigt der onderlinge betrekking van de Gezindheden en den Staat, de Gezindheden vertegenwoordigers in het Kabinet behooren te hebben. De Ministers van Eeredienst moeten opkomen bij de Gezindheid voor den Staat en bij den Staat voor de Gezindheid. Indien er in het jaar 1825, toen wij vereenigd waren met België, een Minister voor de zaken der Roomsch-Katholijke Eeredienst ware geweest zoo als ik mij dien voorstel, inderdaad Katholijk, bekend met de leer van de Kerk en ter goeder trouw voor haar belangen bekommerd, indien die vertegenwoordiger der Roomsch-Katholijke Gezindheid in het Kabinet met vrijmoedigheid en kracht voor de regten van zijne Gezindheid had gesproken, de verderfelijke besluiten

van 1825 en het *Collège Philosophique* waren niet tot stand gekomen. Indien in 1837 en vroeger, een Hervormde Minister zoo als ik dien begeer, de eigenaardigheid der Kerk tegenover de willekeur van sommigen of van velen in het licht gesteld had, nooit zou de vervolging der afgescheidenen plaats gehad hebben, die zooveel regtmatige verontwaardiging in het Vaderland heeft verwekt.

Dit is het oogpunt waaruit ik de zaak beschouw. En daarom voeg ik mij bij het voorstel van het Ministerie. Het *voor memorie* uittrekken van de bezoldiging van de hoofden der departementen van Eeredienst komt mij raadzaam voor. Nu toch heeft men vrijheid en gelegenheid zich te beraden omtrent hetgeen wenschelijk is of niet.

—

Onder een vriendelijk woord aan den spreker, en eene algemeene betuiging van hulde aan den invloed en de waardij van godsdienstig *gevoel*, onthield de Minister zich van elke beantwoording der gewigtige vraag welke door mij op den voorgrond gesteld was.

« Ik moet een oogenblik stilstaan bij de beschouwingen van hem, die, waar men hem ook als tegenstander ontmoet, door zijne scherpzinnigheid en meesterlijke behandeling der wapenen van parlementaire taktiek altijd zoo moeijelijk is na te gaan.

Zal ik hem volgen in zijne beschouwingen over het historisch aanzijn der kerkgenootschappen? Zal ik met hem onderzoeken, of die kerkgenootschappen ook als corpora juris publici erkend moeten worden? Neen, want alles blijft bestaan, zoo als het nu bestaat. Het is ook eene geoorloofde strategie, zijn tegenstander te ontwijken op een terrein, waar hij sterk is en waar het niet noodig is hem te volgen. Slechts één punt uit zijne rede zal ik opnemen. Ik zeg hem dank voor de edele en gemoedelijke wijze, waarop hij het denkbeeld ontwikkeld heeft, dat, zoo wij in bewogen tijden waarborgen zoeken voor volks-

geluk, zekerder dan die geschreven staan, die waarborgen slechts in godsdienstzin te vinden zijn. Wij allen beamen het zeker, dat waar geen gevoel van afhankelijkheid van een Hooger Wezen in den boezem klopt, geen duurzaam geluk kan zijn; dat elk in zijnen kring, met vertrouwen op dat Hooger Wezen, alles moet trachten te ondersteunen en te bevorderen wat tot welzijn van het Vaderland strekken kan. Maar terwijl ik daarop ja en amen zeg, moet ik toch ook doen opmerken, dat het inwendig gevoel van godsdienst ligt buiten de beschouwingen, die deze plaats medebrengt; dat men dat inwendig gevoel onderscheiden moet van de uitwendige godsdienst. Wij hebben hier slechts te doen met de Godsdienstige Gezindheden, zoo als zij zijn; en wanneer men dit in aanmerking neemt, dan geloof ik dat de weg, dien de Regering thans gevolgd heeft, aller goedkeuring moet wegdragen. »

BEGROOTING.

F.

REGT DER HERVORMDE GEZINDHEID.

ZITTING VAN 17 DECEMBER 1849.

*** Bij de voortdurende miskenning van het regt der Hervormde Gezindheid, om, volgens haar *eigenaardigheid*, te worden beschermd, zou, naar mij voorkwam, het zwijgen desaangaande onverantwoordelijk geweest zijn.

Ik wensch te spreken over *de betrekking van de Hervormde Kerk* tot den Staat. Welligt had ik, zoolang ik lid dezer Vergadering geweest ben, geene zoo moeijelijke taak. Het is daarom dat ik enkele aanmerkingen, die mij eenige geruststelling geven, op den voorgrond wil plaatsen. Allereerst zeg ik dat de woorden, die de Minister van Justitie tot mij gezegd heeft, mij zeer hebben verblijd. Zoo ik een vorigen keer ten aanzien van dien Minister misschien uitdrukkingen gebruikt heb, die hem minder gepast schenen, ontving ik thans het bewijs, dat ze zijn uitgewischt. Ik hoop dezelfde goedwilligheid te ondervinden, wanneer mij later iets dergelijks ontvalt. Ik moet er evenwel bijvoegen, dat nimmer bij mij de bedoeling kan opkomen om hem te beleedigen; door niemand wordt zijne

welwillendheid hooger geschat. Wat hij gezegd heeft van strategie, komt mij minder juist voor, omdat ik nu althans tegen den Minister geen oorlog gevoerd, veeleer mij aan zijn kant geschaard heb. Heeft hij van het door mij gezegde veel ter zijde laten liggen, ik meen dit als een soort van stilzwijgende toestemming te mogen beschouwen. — Eene tweede aanmerking is, dat in de behandeling van godsdienstige quaestiën de toestand dezer Kamer ten eenenmale veranderd is. Te voren rekende men dat de Staten-Generaal alle zaken konden behandelen, behalve *godsdienstige* quaestiën; zoo het buitenlandsche zaken gold, waren alle leden diplomaten; zoo het oorlog betrof, waren allen militairen; maar godsdienstige quaestiën meende men niet te kunnen aanroeren, omdat de Tweede Kamer in eene synode veranderen zou. Dan zeide men: gij wordt verdrukt, maar wij kunnen er niets aan doen; wij zijn geen theologanten. Nu is men zoo ver gekomen, dat men hier hulde doet aan het uitmuntend gezegde van een lid uit Noord-Brabant: ik zou de regten der katholijken beter verdedigen, zoo ik protestant was. — Een derde, voor mij geruststellende, aanmerking is, dat men tegenwoordig betere denkbeelden heeft omtrent de pligten der vertegenwoordigers *van het Nederlandsche volk*. Vroeger beweerde men bijkans niet te mogen spreken over iets, waarmede men meer bijzonder in betrekking stond; over zijn gewest, zijne stad, zijne Gezindheid, zijn stand en betrekking; hetgeen ten slotte zou nederkomen op het zwijgen altijd van hen die met de behandelde zaak meer naauwkeurig bekend zijn. — Mijne vierde aanmerking is, dat tegen mij geene wederspraak vereischt wordt. De zaak is voor polemiek niet rijp. Ik zal punten in het midden brengen, die bij sommigen uwer

tegenspraak zouden kunnen vinden, indien het op discussie aankwam. Maar ik wensch thans dèn toestand der Hervormde Kerk in betrekking tot den Staat te ontwikkelen en ter toetse te brengen, alleen ter overweging van u en van het Gouvernement, niet om daarover een strijd uit te lokken. Ik wensch dien toestand te schetsen, omdat mijn standpunt en dat van velen mijner landgenooten te weinig bekend is. Geene polemiek begeer ik, en de aard van het verzoek dat ik aan den Minister van Justitie zal rigten, is in den volsten zin des woords vredelievend. — Nog eene laatste aanmerking. Iemand aan wien ik mijn voornemen openbaarde om te spreken over de tegenwoordige betrekking van de Hervormde Kerk tot den Staat, maakte de bedenking dat ik geen ongelukkiger tijdstip uitkiezen kon. Van eene Vergadering, vermoeid door langdurige beraadslagingen en zuinig op haar tijd, mogt voor deze quaestie geen uur worden gevergd. Ik heb ten antwoord gegeven: gij miskent de Vergadering; ik weet dat zij vermoeid is, ik erken dat zij zuinig behoort te zijn op haar tijd, maar ik heb nooit gezien dat zij voor eene belangrijke zaak, met ons Staatsregt en met de Godsdienstvrijheid in verband, tijd en aandacht ontzegd heeft.

Ik stel op den voorgrond dat de Minister van Eeredienst is het intermediair tusschen Kerk en Staat, de tusschenpersoon die de regten der Gezindheid bij den Staat verdedigt en *viçe versâ*. Nu zeg ik dat, van de drie Ministers voor de Hervormde Eeredienst, niet één beantwoord heeft, ik zeg niet aan het *ideaal*, maar aan het *idée*, dat ik mij van een Minister van Eeredienst maak. De Vergadering bemerkt dat ik terstond kom op

het terrein van *personen*. Men zegt dat ik te ver ga in de behandeling van personele quaestiën; ik meen dat men over personen moet durven spreken, in verband met hunne antecedenten. Welligt houdt men niet genoeg in het oog dat onze beraadslagingen een *strijd* zijn; een strijd over de belangrijkste aangelegenheden des Vaderlands; een strijd die in een ijdel spiegelgevecht ontaart, wanneer men voor het ontvangen en toebrengen van kwetsuren al te beducht is. Wie niet durft kwetsen, wanneer het noodig is; wien het vooral om het niet ontvangen van wonden te doen is; die een ernstigen aanval met wederzijdsche hoogachting onbestaanbaar rekent; die niet, zelfs in de diepte der wond, de behendigheid en kracht der tegenpartij waardeert; die niet weet wat eerlijk en ridderlijk oorlogvoeren beteekent; die een afkeer van polemiek heeft: hem zal ik gaarne hooren in een letterkundig genootschap, maar hij neme geen deel aan de verantwoordelijkheid en de gevaren van een parlementairen strijd. Zoo ik aldus spreek, vreeze men niet dat ik mij tot hevige aanvallen gereed maak. Ik heb het plan om over personen met zooveel zachtheid te spreken, dat niemand mij van overdrijving beschuldigen zal. Ik zal aanvallen en verdedigen ook. Het is mij aangenaam een der drie gewezen Ministers van Hervormde Eeredienst in ons midden te zien; het is mij een genoegen, dat ik niet enkel over afwezigen spreek. Moge hij aan zijne voorgangers de verzekering kunnen geven, dat ik, ook wat dezen betreft, met bescheidenheid sprak. — Ik herhaal dat, van de drie Ministers van Hervormde Eeredienst, niet één beantwoordt aan het idee, dat ik mij van zoodanigen Minister gevormd heb. De oorzaak is niet gelegen in de personen, maar in de alge-

meene politiek van hun tijd, eene politiek die bijkans iedereen goed vond en die zij in toepassing gebragt hebben. Maar ik voeg er bij, en ik hoop dat het mij gelukken zal dit te bewijzen, dat wij dan nu ook behoefte hebben aan eene andere politiek. Ik kom niet een uitvoerig memorandum voorlezen; ik zal slechts enkele punten aanroeren, om te doen uitkomen het verkeerde van het beginsel, waarvan men tot nu toe uitging. Het regt der hervormde Gezindheid is miskend, in al de punten waarin het regt der overige Gezindheden miskend is; daarin namelijk dat men ze niet als corporatiën *juris publici* beschouwd, en dien ten gevolge de staatsinstellingen *buiten* haar en *tegen* haar georganiseerd heeft. De hervormde Gezindheid is, meer dan de andere Gezindheden, miskend. Dit is gebeurd op verschillende wijzen. Zaken van minder belang laat ik daar. Bepaaldelijk had die miskenning plaats door de *organisatie der hervormde Kerk in* 1816. Het is eene onzer voorname klagten, dat onze Kerk georganiseerd is (onze Roomsch-Katholijke medeleden moeten het naauwelijks kunnen begrijpen) *bij Koninklijk besluit.* Dit is eene steeds voortdurende zaak, wier handhaving door het Gouvernement op den voorgrond gesteld wordt. Maar onze voornaamste klagt is niet gelegen in die organisatie onzer Kerk: zelfs datgene wordt betwist en ontnomen wat toen, en te regt, nog als het voornaamste aangemerkt is. In art. 9 van het Algemeen Reglement is aan elk lid der Kerk de verpligting herinnerd tot handhaving der Christelijke leer in het algemeen en van die der *Hervormde Kerk* in het bijzonder. Deze leer was, gelijk altijd, ook in 1816 het *criterium* der Kerk. Men leze de stukken van dien tijd, en men zal op alle bezwaren geantwoord vinden: de *organisatie* bestaat en

dit kan nu niet anders; maar de *leer*, eigenaardig en blijvend kenmerk der Gezindheid, is bij vernieuwing en ten overvloede erkend en bevestigd. Nu komen wij, in verband hiermede, tot het voorname punt van bezwaar. Er waren in dien tijd verscheiden leeraars in de Kerk, geleerden en wijzen dezer eeuw, voor wie de organisatie, in 't algemeen welgevallig, juist om art. 9, en de verzekering van de eigenaardigheid der leer, een lastige band was. Zij kwamen met een argument, waarop ik de Kamer vooral aandachtig maak; zij verschenen met het denkbeeld van *protestantsche vrijheid*. Het argument heeft eenigen schijn van waarheid. Men zegt: de hervormers, Luther, Calvijn enz., hebben geijverd voor het geloof, en vooral voor de vrijheid; dit is de hoofdzaak. Luther en Calvijn zijn de voorboden geweest van de philosophen der 18de eeuw, van de rationalisten en atheïsten, van alle rampen die ongeloof en revolutie over Europa gebragt hebben. Vroeger waren wij gewend dit argument te hooren van hen die niet vriendelijk jegens de Kerk gezind waren, van openbare vijanden; nu werd het door zoogenaamde vrienden gebruikt. Ik zal thans in geene historische onderzoekingen treden, om te toonen dat dit argument valsch is. Ik zal alleen dit opmerken, dat, al wierd dergelijk beweren niet door de geschiedenis, zoo van de reformatoren als van de tijden waarin zij geleefd hebben, wederlegd, het tegenover de algemeen bekende grondslagen der Hervormde Kerk geene kracht heeft. Men zegt ons: om consequent te zijn, moogt gij geen belijdenis hebben, geen gemeenschappelijkheid van godsdienstige overtuiging; moogt gij eigenlijk geene Kerk zijn; moogt gij twijfelarij niet weren; moet gij in ongodis

terij te niet gaan; zijt gij, als Kerk, bij logische gevolgtrekking, tot eene soort van zelfmoord verpligt. Tegenover die vermaning stellen wij, al was de valsche hypothese juist, het feit dat de Hervormde Kerk, blijkens haar symbolische schriften en geheelen levensloop, dien zelfmoord niet begaan en liever eene inconsequentie dan eene verloochening der grondslagen van haar kerkelijk aanwezen gewild heeft. Maar de personen, die het argument waarvan ik spreek bezigden, waren hoogelijk met het denkbeeld ingenomen en meenden, dat men aan de leer der Kerk niet verder gebonden moest zijn dan *quatenus*, voor zooverre men goedvond. Dit had ingang, en het Gouvernement geraakte in verlegenheid, gelijk van zelf spreekt, want het waren menschen van invloed. Het Gouvernement was (vermits hoogelijk over verlichting, protestantsch beginsel en gewetensvrijheid geroemd werd) waar het wezen ontbrak, aan den klank der woorden niet ongevoelig. Ook begreep het welligt dat hetzelfde systeem, dat het rationalismus op den voorgrond bragt, kans had in België, door middel der Roomsch-Katholijke liberalen, in de Roomsch-Katholijke Kerk bij analogie ingevoerd te worden. Het Gouvernement, zeg ik, geraakte in verlegenheid, en nam een eenvoudig redmiddel bij de hand. Het begreep niets anders te doen te hebben dan het *criterium* der Gezindheid te veranderen, en gelijk dit vroeger in de *leer* bestaan had, hiervoor den uiterlijken *vorm* in de plaats te stellen. . . . .

De Voorzitter merkt op, dat thans in behandeling is de 1ste afdeeling van het VIde hoofdstuk der begrooting. Hij wenscht dat de spreker zich eenigzins bekorte en zich zooveel mogelijk tot het onderwerp, thans in beraadslaging, bepale.

Ik ben bereid mij zooveel doenlijk tot het onderwerp thans in behandeling te bepalen. Ik meen echter volkomen in de orde der beraadslaging te zijn. Het is de pligt van den Volksvertegenwoordiger, bij de behandeling der begrooting, zijne wenschen en bezwaren in het midden te brengen. Ik zeide dat het Gouvernement den uiterlijken vorm tot criterium maakte, zich gelijkstellende met iemand, die het wezen eener zaak in het teeken, het opschrift of het signet zoekt. Begrijpelijk wordt aldus de vaderlandsche anecdote, omtrent het gewigt dat door de achtbare leden van een uitvoerend Bewind aan de possessie van den presidialen hamer, waarin het Gouvernement hun geconcentreerd scheen, gehecht werd: een strijd van vijf personen, twee tegen drie, waarbij men, zoo het gerucht wil, ter verovering van den hamer, menige stoot en buil uit zuivere vaderlandsliefde ontving.[1] Ik beschouw dit huldebetoon aan den uiterlijken vorm in verband met de geheele revolutionaire politiek. Daar is hij die schepter en Kroon heeft, Koning; die meester van Moniteur en telegraaf is, maakt het Gouvernement uit. De Regering stelde alzoo het criterium der Hervormde Kerk in den vorm, en dit niet alleen, maar in een door de Regering zelve *opgedrongen vorm*. Volgens dien opgedrongen vorm resideerde de kracht van het kerkelijk Gouvernement in de meerderheid der *Synode*. Men had eene soort van parlementair Gouvernement in de Kerk; eenigermate gelijk aan het wetgevend ligchaam van 1805, toen het Nederlandsche Volk door 19 personen, buiten zijne medewerking gekozen, gerepresenteerd werd; ook in de Kerk had men nu, zonder

[1] Ten jare 1801.

regtstreeksche verkiezingen, eene soort van oligarchisch parlement. Hetgeen vooral opmerking verdient, is de betrekking tusschen Kerk en Staat. Minister en Synode vereenigden zich in wederzijdsch hulpbetoon. De Minister was de uitvoerende magt der Synode; *vice versa* de Synode de uitvoerende magt, het werktuig in de Kerk, ter bevordering van ondergeschiktheid aan het politiek gezag. Ik kan geen beter denkbeeld geven van de betrekking dan door die te vergelijken bij hetgeen in Duitsche Staten bestond onder de dwingelandij van Napoleon. Vele kleinere Duitsche vorsten waren bereid tot onderdanigheid aan den dwingeland, mits zij door dezen versterkt wierden om op hunne beurt in eigen sfeer dwingelanden te zijn. Onder deze synodale firma zou de leer ter zijde gesteld worden, voor zoo ver tot behoud van vrede vereischt werd. Men had de waarheid lief, den vrede nog meer. Zoo was het aangenomen stelsel, maar het kon onmogelijk met algemeene goedkeuring opgaan. Dit was gelukkig voor de Kerk, want anders ware zij verloren geweest. Het was gelukkig — en dit is geene *captatio benevolentiae* mijner Roomsch-Katholijke medeleden, — het was gelukkig ook voor de Roomschen; want uit den tegenstand heeft zich in de Hervormde Kerk telkens meer de kracht dergenen ontwikkeld die, bij vasthouding aan eigen geloof, eerbiediging der regten van anderen hebben gewild. Het is goed geweest ook voor het Vaderland. Altijd is het van belang voor een Staat burgers te bezitten, die iets over hebben voor een beginsel. Ik spreek zelfs niet over de waarheid en waardij van het beginsel. Ik spreek in 't algemeen en zeg: zoo een beginsel verkeerd is, wordt teregtwijzing en des noods beteugeling vereischt; maar

het is altijd gêlukkig voor een land, wanneer er nog zijn die een hooger doel hebben dan eigenbelang en die zich voor dat hoogere laten kwellen en verdrijven. Dit is goed, en wanneer men de zoodanigen allen mogt kunnen verdrijven, zal er welligt rust zijn, maar eene rust waarmeê het vaderland door roest verteerd wordt. Ziedaar de ontwikkeling van het beginsel, dat ingang gevonden heeft. De tegenstand, welke zich openbaarde, duurt voort.

Ik zou nu moeten aantoonen, hoe dit beginsel de ministers genoodzaakt heeft tot die politiek, welke zij gevolgd hebben. Maar ik zou wenschen mijne rede af te breken, vertrouwende dat mij vergund zal worden ze heden avond voort te zetten.

Daar het uur reeds ver verstreken is, wordt de voortzetting der beraadslagingen bepaald op des avonds ten half acht ure.

In de Avondzitting vervolgde ik aldus:

Ik heb ter voldoening aan mijn voornemen nog kortelijk vier vragen te behandelen: 1°. wat hebben de Ministers van Hervormde Eeredienst verrigt; 2°. wat is eigenlijk in de Hervormde Kerk het verschil; 3°. welke is thans de verhouding tusschen de wederzijdsche krachten der partijen; 4°. wat wordt door ons van het Gouvernement verlangd?

Wat hebben de drie Ministers gedaan? Ik herhaal dat weinig aan de personen, en veel aan de omstandigheden te wijten is, aan de begrippen die bijkans door ieder een werden beaêmd. Het droevige van dergelijke begrippen is, dat menigeen daardoor tot handelingen komt,

die hij anders van harte afkeuren zou. Ter beoordeeling van het gedrag der drie bedoelde Staatslieden, begin ik met daartegen over te stellen de uitspraak van iemand die in Nederland crediet heeft. KEMPER zeide dat, wanneer zich geschillen voordoen, als waarvan wij nu spreken, te onderzoeken valt, *welke partij als de oude, bestaande gemeente moet worden beschouwd.* Aan de andere, zegt hij, *kan vrijheid worden gelaten eene onafhankelijke gemeente buiten bezwaar van den Lande te vormen.* Volgens hem was de oude Gemeente, opdat ik deze vergelijking gebruike, de eigenares van het huis. Wat heeft nu de eerste Minister gedaan? Hij heeft degenen die het kerkgeloof lief hadden boven den vrede, als rebellen beschouwd, als ongehoorzame kinderen behandeld. Zijne handelwijze kwam hierop neêr, dat hij den wettigen eigenaar, eerst uit de woning gedreven, meende te moeten dwingen om in het huis terug te keeren en zich te onderwerpen aan hen, die zich van de woning meester hadden gemaakt. Dit is de tijd geweest van boeten, van gevangenisstraf, van inlegering, van al datgene, waaromtrent FALCK gezegd heeft: als ik daarvan hoor, schaam ik mij Nederlander te zijn.

De tweede Minister wenschte billijker te zijn: de afgescheidenen niet tot terugkeer te dwingen. Veeleer zou hun autorisatie tot het hebben van afzonderlijke kerken, zonder veel moeite, worden verleend. Om bij de gelijkenis te blijven, de verdreven eigenaar zou niet worden vervolgd en zelfs het regt hebben een eigen huisje te bouwen. De Minister heeft in de circulaire van 1 Julij 1842 met loyauteit het beginsel aangenomen: geen *jus in sacra.* Maar nu maakte de Minister, van

wien ik verzekerd ben dat hij met de meeste welwillendheid te werk ging, ééne exceptie op dit beginsel; slechts ééne, maar veelomvattend; eene exceptie ten behoeve der organisatie van 1816, dezelfde exceptie die de Minister van Justitie nu ook maakt. Door dien tweeden Minister van Eeredienst werd gezegd: « Ik durf niet aan de Kerk raken, de inbreuk op het beginsel dat ik aanneem, is eenmaal geschied, iets dergelijks gebeurt nimmer meer; verbetering kan voortaan plaats hebben, enkel volgens goedvinden en uitspraak van het synodaal beheer. » Doch, zoo wij dit tot zijne eigenlijke beteekenis reduceren, komt het, ten aanzien der behandeling van de Kerk door den Staat, hierop neder: de Kerk is regtens onafhankelijk; de Staat heeft wederregtelijk de Kerk aan den band van reglementen en van eene, in menig opzigt, antikerkelijke organisatie gelegd. Maar, nu het op bevrijding van het juk aankomen zou, is de Staat aan de spreuk: geen *jus in sacra*, gedachtig. Met andere woorden: Ik heb u aangevallen, ik mogt dit niet doen; ik heb u, aan handen en voeten gebonden, overgeleverd aan uwe tegenpartij; het was onregt. En nu zou ik u bijstaan ter losmaking van den knellenden band? ik zou mij andermaal vergrijpen aan uw persoon? Neen voorwaar, ik mag u niet aanraken; gij moet zelf zien, hoe gij u redt.

Ik kom tot den derden Minister, ons medelid. Hetgeen ik omtrent dien staatsman aanmerk, is dat hij denzelfden weg heeft gevolgd. Zoo als er somwijlen in een Ministerie zijn specialiteiten die niet behooren tot de politieke kleur van het kabinet, evenzoo zijn er somtijds Ministers die de politieke kleur van een kabinet helpen uitmaken, zonder dat zij meer bepaaldelijk ten aanzien van het hun

opgedragen departement eene specialiteit zijn. Nu gis ik dat ons hooggeacht medelid zitting had in het kabinet, vóoral omdat op zijne politieke beginsels en kundigheden prijs gesteld werd; dat hij althans, om de veelvuldige bezigheden van den toenmaligen tijd, weinig gelegenheid had zich in beschouwingen omtrent den eigenlijken toestand der hervormde Kerk te verdiepen. Mijne vrienden en ik, wij waren in 1848 aan de groote politieke gebeurtenissen ganschelijk niet onverschillig. Ook wij hielden ons op politiek terrein bezig met de verkondiging van onze beginsels. Evenwel wij hadden meer beschikbaren tijd dan de Minister, en terwijl hij bezig was met de grondwet-herziening, hebben wij ons veroorloofd de belangen der hervormde Gezindheid te overwegen op eene bijeenkomst den 18den Augustus 1848 te Amsterdam, waarop men de aandacht der dubbele Kamer heeft gevestigd, en die onder haar leden een waardigen verdediger gehad heeft. Wij hebben toen de vrijheid genomen om, als resultaat dezer bijeenkomst, aan den Koning een verzoekschrift in te zenden, dat geene verandering in de organisatie van de hervormde Kerk mogt worden gebragt, *zonder de gemeenten te hooren*. Spoedig ontvingen wij daarop een antwoord, waarin de vasthouding aan het aangenomen systema openbaar was; namelijk dat de beslissing omtrent wijzigingen der organisatie aan de Synode overgelaten werd.

Ik ga thans over tot het *tweede* punt. — Wat is het *eigenlijke verschil* in de Hervormde Kerk?

Men doet het gewoonlijk voorkomen als of diegenen, waartoe ik behoor, waren hevige, bekrompen en onvoorwaardelijke voorstanders, enkel en bovenal van de Synode van Dordrecht. Daarop heb ik één antwoord. Indien dit

waar was, indien onze partij enkel uit de zoodanigen bestond, zou men omtrent haar zeer onbezorgd zijn. Het verschil ligt in de tegenstelling, die thans in alle Gezindheden gezien wordt, tusschen geloof en ongeloof. Dat wil niet zeggen, gelijk men somtijds beweert, dat wij iedereen die van ons verschilt als een ongeloovige ten toon stellen. Neen, het geeft te kennen dat, wanneer men kerkvrede boven kerkgeloof stelt, men van lieverlede komt in een toestand waarin hoegenaamd geen band van geloof in de Kerk wordt behouden; waarin alles uitloopt op subjective overtuiging, en elke meening, behalve de waarheid, in de Kerk geduld wordt. Ik zal de aandacht der Kamer door geene bijzonderheden vermoeijen. Een voorbeeld slechts waardoor de juistheid dezer opmerking gestaafd wordt. Een onzer predikanten heeft, in een in 't licht gegeven opstel, erkend dat in de Kerk niet geduld kan worden een godloochenaar, die openlijk en met stoutheid voor zijne godloochening uit komt; maar geeft tevens zijne vrees te kennen dat hij al te exclusief wordt. Aldus zoude elk die niet openlijk godloochenaar is, in de Kerk geduld worden, en bij gevolg ook (om den geheelen toestand te karakteriseren) ieder die zich met dit systeem niet vereenigen kan, op den duur, indien het stelsel consequent wordt uitgevoerd, als rustverstoorder uit de Kerk worden gezet. Dit vindt men goed en liefdevol, en dit vinden wij ongerijmd en strijdig met de wezenlijke liefde, waardoor de mensch niet tot bedriegelijke rust, maar tot de zaligmakende waarheid gebragt wordt..

Ik kom tot het *derde* punt: welke zijn op dit oogenblik *de wederzijdsche krachten?*

Vooreerst, vergete men niet dat, bij velerlei verschil

van inzigten, *afgescheidenen* en *niet-afgescheidenen*, tegenover de bestrijders van het kerkgeloof, als *leden van de gereformeerde Kerk en Gezindheid*, in betrekking en vereeniging staan.

Ten andere, houde men den wezenlijken toestand van het kerkgenootschap in het oog. Ik zal trachten dit punt met de meest mogelijke omzigtigheid te behandelen en geen misbruik te maken van het terrein waarop ik sta. Een groot gedeelte ook der predikanten is òf zelf aan het kerkgeloof ontrouw, òf althans, zoo niet onvoorwaardelijk, met betreurenswaardige voorkeur aan den bedriegelijken kerkvrede, dien ik gekenmerkt heb, gehecht. Er zijn er ook die met kracht daartegen opkomen; maar ik herhaal het, een zeer groot gedeelte wordt medegesleept door den schijn van vrede en verdraagzaamheid, en ook de kerkeraden zijn over het algemeen tegen ons gestemd. Wat nu het gros der gemeente betreft, zeer velen zijn onverschilligen, dus te vrede *quand même*. Daar stel ik tegenover dat men bij toeneming in alle standen, in de hoogere klasse, in den middelstand en onder het volk, niet weinigen vindt die, ten gevolge eener vernieuwde geloofsopwekking of met traditionele gehechtheid, voor de leer der Kerk in de bres staan. En nu moet men, om den toestand goed te schetsen, letten op drie aanmerkingen. De eerste, dat al degenen die den vrede willen *quand même*, een groot en ontzagchelijk getal, eigenlijk niet mede tellen. Natuurlijk, want als de strijd begint, doen zij niet mede, ontwijken die zoolang mogelijk; wanneer de overwinning behaald is, scharen zij zich, in het belang van orde en rust, aan de zijde van den triomfant. De tweede aanmerking is, dat degenen die denken zoo als wij, een geslo-

ten geheel vormen, en (de Kamer gelieve dit wel op te merken) niet ten gevolge eener afspraak; o neen, het is eensgezindheid in geloofsbeginselen die ons, te midden van velerlei verschil in ondergeschikte punten, verbindt, en tegenover de voorstanders van subjective meeningen kracht geeft. De derde aanmerking is, dat hetgeen wij in ons land zien gebeuren, zamenhangt met dezelfde opmerkelijke verschijnselen in de overige landen van Europa. Indien de stuurman, wanneer het ongeoefend oog aan den gezigteinder slechts een onbeduidend wolkje aanschouwt, zich gereed maakt voor den aannaderenden storm, mogen wij niet, met het oog op de Hervormde Kerk, beweren dat de dreigende wolk zich, niet in de verte, niet aan den gezigteinder, maar in de nabijheid vertoont, en dat het tijd is te vragen wat er moet gedaan worden, in het belang, ik zeg niet der Gezindheid alleen, maar ook van de Natie en van het Gouvernement?

De *laatste* vraag is: wat wordt door ons *van de Regering verlangd?* Wanneer de toestand normaal ware, zou ik eenvoudig met Kemper zeggen: doe aan de oude, bestaande gemeente regt. Thans verlangen wij slechts *onpartijdigheid* van Gouvernementswege ten opzigte van hen die eigenaren van het huis zijn, en dat niet het geheele gewigt der Regering in de schaal der tegenpartij worde gelegd. Billijkheid ten opzigte van hen die, in of buiten het Kerkgenootschap, aan de leer der Hervormde Kerk getrouw zijn. Dit mag in het wezenlijk belang van het Vaderland worden gevergd. Men heeft uit den lande verjaagd en in den lande verbitterd, menschen aan wie niets verweten werd dan ten hoogste misschien, eenige overdrijving. En waarin bestond die overdrijving? dat men,

zoo het scheen, te ver ging in godsdienstige ernst en naauwgezetheid, in gehechtheid aan het wettig gezag en aan het Huis van Oranje, in gehechtheid aan datgene wat wezenlijk nationaal is. Ziedaar het misdrijf dat hun te laste gelegd werd. Men heeft daarmede geen dienst bewezen aan de vastheid van den troon en aan de welvaart van het land. Ik acht dat het nieuwe Bewind bij die onpartijdigheid belang heeft; omdat het zich in dit opzigt zal karaktiseren tegenover het vorige Bewind; omdat het aldus in waarheid zal zijn een Ministerie der Grondwetherziening, hetwelk de Grondwet in loyalen zin toepast en uitlegt; omdat het een steun zal vinden in de liefde en dankbaarheid van een aanmerkelijk deel des Volks; eindelijk, omdat het een steun zal vinden in waarheid en regt.

Ten slotte zij het mij veroorloofd den Minister van Justitie met de meeste bescheidenheid eenige punten voor te leggen, ten behoeve van het regt der Hervormde Gezindheid, waaromtrent ik nader onderzoek wenschelijk acht.

Vooreerst, de regten der Grondwet, als corporatie *juris privati*. Dus geen *jus in sacra;* de vrijheid van bijzonder onderwijs, de bescherming die aan de eigenaardigheid der Kerk moet worden verleend.

Ten anderen, de regten der Gezindheid als corporatie *juris publici*. Dus bij v.: geene wet op het onderwijs gelijk die welke in het vorige jaar is voorgedragen geworden, geen wet op het armwezen waarin de regten der Gezindheden worden miskend!

Voorts (om nog enkele gewigtige punten op te noemen): geen overlevering der Hervormde Gezindheid aan de willekeur van het synodaal beheer, bepaaldelijk niet omtrent een

punt van het hoogste gewigt voor de Kerk, in het afgeloopen jaar met groote belangstelling, ik zou bijna zeggen met groote hevigheid, behandeld; de vraag namelijk of artikel 9 van het reglement van 1816 (in zeker opzigt het palladium van de leer) bij een willekeurig besluit der Synode verandering kan ondergaan. Verpligting van het Gouvernement om, zoolang het de Hoogleeraren der godgeleerdheid tot vorming van de predikanten aanstelt, geene benoemingen te doen welke bedroevend en beleedigend zijn, niet slechts voor de zoogenaamde orthodoxen, maar voor ieder die eenig belang stelt in de waarheden die steeds het kenmerk geacht werden van elke Christelijke Kerk. Ook overwege men uit welk oogpunt de *afgescheidenen* moeten worden beschouwd, of zij al dan niet uitmaken een *tak der Hervormde Gezindheid* en of hunne leeraars als zoodanig, krachtens de Grondwet, billijke aanspraak hebben op het ontvangen van eenig tractement. En wat eindelijk het behoud van het Ministerie van Eeredienst aangaat, ik zwijg er over, dewijl mijn gevoelen eigenlijk met den geheelen inhoud mijner rede in verband is. Ik zwijg er over, na de explicatie welke de Minister van Justitie dezen morgen gegeven heeft, dat het nu niet anders geldt dan eene zuivere proefneming, waardoor de quaestie niet gepraejudicieerd wordt.

Mijne Heeren, ik dank u voor het geduld en de welwillendheid bij deze uitgebreide voordragt betoond. Ik dank u, niet uit mijn naam alleen, maar uit naam van vele duizenden mijner land- en geloofsgenooten, wier belang ik mij veroorloofd heb bij u te bepleiten. Het zou mij grootelijks verblijden, indien ik u mogt overtuigd hebben omtrent de noodzakelijkheid van een ernstig onderzoek of niet

inderdaad jaren achtereen onregt aan die duizenden gedaan is, ten aanzien van hunne heiligste en teederste belangen; of dit onregt voor het Vaderland niet zeer schadelijk is geweest, en of niet het nadeel eener voortduring van dit onregt onberekenbaar zou kunnen zijn. Het zou mij verblijden, indien de Kamer mogt oordeelen dat ik deze zaak behandeld heb uit een politiek standpunt, met die kalmte en onpartijdigheid, welke met vastheid van overtuiging vereenigbaar zijn; in één woord, zoo als het in deze vergaderzaal behoort.

BEGROOTING.

G.

OORLOG.

ZITTING VAN 17 EN 18 DECEMBER 1849.

*** Door den Heer STORM VAN 's GRAVESANDE was voorgedragen dit amendement:

«De ondergeteekende stelt voor, om de som van *f* 580,000, uitgetrokken voor: *Materieel der genie, met den aankleve van dien, onder het beheer der genie staande*, bij artikel 21, XI^de^ afdeeling van het X^de^ hoofdstuk der staatsbegrooting voor 1850, te vervangen door het woord: «*Memorie.*» — Het totaal bedrag van het X^de^ hoofdstuk zal dien ten gevolge gebragt worden tot de som van *f* 9,978,000. Ter voorloopige toelichting zij opgemerkt, dat de strekking van dit amendement is, om voor alsnog geene gelden voor het materieel der genie toe te staan, alvorens men zal bekend zijn met het advies van het door den Minister van Oorlog toegezegd comité van defensie, ten opzigte van ons verdedigings-stelsel.»

Het was daarbij vooral om het slechten van ettelijke vestingen te doen.

Weinig zou ik aanvankelijk aan het woord vragen over het Departement van *Oorlog* gedacht hebben. Doch de aftreding van den Minister scheen mij het natuurlijk en onvermijdelijk gevolg der aanneming van het amendement. Van daar dat ik het met eenigen ijver

en warmte bestreed, te meer dewijl het veel ondersteuning vond en mijne vrees door velen, als ongegrond of althans overdreven, beschouwd werd.

Bij de opening der discussie zeide de Minister: « Ook bij mij bestaat de overtuiging dat de vestingen kunnen worden verminderd, zonder daardoor de defensie van het Land in het minst te benadeelen, en dat daardoor bezuinigingen kunnen worden verkregen. Doch de zaak is mij van zoo een overwegend belang voorgekomen, dat alvorens den moker aan onze muren te slaan, ik gemeend heb mij te moeten doen voorlichten door de meest bevoegde, meest ervarene en meest bekwame mannen in den Lande. Ook heb ik hierdoor aan de Natie een bewijs willen geven, dat ik in eene aangelegenheid, waarbij hare dierbaarste belangen ten naauwste betrokken zijn, niet ligtvaardig te werk wil gaan. Mijn voornemen is ook, om met het comité van defensie een plan van verdediging te beramen gegrond op het verminderd aantal vestingen. Dit plan zal met de meeste zorg worden behandeld en het onderwerp van ernstige overweging uitmaken; zoodra het zal zijn tot stand gekomen, zal ik de eer hebben het in comité- generaal aan de Kamer mede te deelen.»

—

De Kamer heeft mij gisteren, met de meeste vriendelijkheid op theologisch terrein gevolgd; ik hoop op dezelfde welwillendheid, nu ik een uitstap op militair grondgebied waag. Wanneer ik mij niet bedrieg, wacht ons eene belangrijke en in den eigenlijken zin curieuse discussie. Wij beraadslagen over een amendement, (of hebben dit ten minste in het verschiet) dat ik, voorzeker niet wat het oogmerk van den voorsteller, maar wat de uitkomst der zaak betreft, voor insidieus houd. Ik begin met hulde te doen aan den steller. Hij treedt op, niet alleen omdat hij eene specialiteit in het vak is, ook voorzeker met de be-

doeling om voor den Minister van Oorlog bezwaren welke de aanneming van dit hoofdstuk zouden kunnen bemoeijelijken uit den weg te ruimen. Nu wil ik de redenen opgeven waarom ik dit amendement voor insidieus houd. Het is voorgedragen met het denkbeeld om den Minister te ondersteunen, en, naar mijn inzien, is het juist geschikt om den Minister te doen vallen. Deze toch zal aan het bestuur niet kunnen blijven, wanneer in de begrooting *alleen* van zijn departement verandering gebragt wordt, terwijl de andere hoofdstukken onveranderd met algemeene stemmen aangenomen zijn. Bij de uitkomst dus zal het amendement bevonden worden eene soort van hinderlaag, ook voor den steller zelven, die het tegendeel bedoelt. Nog iets, de strijd zal belangrijk zijn; ook om de vergelijking tusschen twee militaire programma's, van het vorig en van het tegenwoordig Bewind. Ik wensch, ter ondersteuning van den Minister, te spreken over het belang, hetwelk het land bij eene inrigting van het departement van Oorlog, *overeenkomstig zijne inzigten*, heeft. Ik dank het lid, die het amendement zal voorstellen, voor de zoo even door hem gegeven inlichtingen en ophelderingen. Hij zelf heeft, dunkt mij, gevoeld dat zijn amendement niet veel kans heeft. Hij beweert dat de Kamer niet bevreesd behoeft te wezen omdat hij eene specialiteit is. Ik ben geen vijand van specialiteiten; maar, hoe meer ik ze waardeer, hoe meer ik op mijne hoede verlang te zijn. Vooral in militaire zaken; de geschiedenis heeft in treffende en treurige voorbeelden geleerd, dat vergaderingen, juist ten dien opzigte, somtijds onder den indruk van het oogenblik, tot noodlottige besluiten overgehaald zijn. Ik dank den Minister voor de

onderwijs. Met het denkbeeld, met eene *arrière-pensée* althans, benoemd dat zij bezuinigingen daarstellen zou, heeft zij het voorstel gedaan om de drie hoogescholen te behouden en het getal der hoogleeraren te Leiden op twee en veertig te brengen. Het stelsel beoordeel ik niet. Dit prijs is, dat de commissie zich door de bezuinigingskreet niet tot besparingen heeft laten verleiden, van wier nut voor het Vaderland zij niet overtuigd was. Nu heeft de Minister van Oorlog ook zoo gehandeld. Hij wenscht zooveel te bezuinigen als met eene behoorlijke inrigting van het leger mogelijk is, doch verklaart zich met de meeste kracht tegen verminderingen welke niet gerangschikt kunnen worden onder die welke voordeel aanbrengen. De verdienstelijkheid dezer verklaringen is te grooter, omdat het een teeder punt geldt, een departement dat men sedert jaren bij voorkeur aangerand heeft. De Minister heeft aldus eene zelfstandigheid tegenover de Kamer getoond welke niet altijd de kenmerkende eigenschap zijner ambtsvoorgangers geweest is. Hij neemt de houding aan die, volgens het oordeel, zoo ik acht, van de Kamer zelve, een Minister voegt. Hij wil, op zijn standpunt, aan de Kamer de leiding geven die zij behoeft. En welke zijn de groote trekken, die hij als rigtsnoer op den voorgrond gesteld heeft? Bezuinigen, maar niet dan na rijpelijk overwogen te hebben of het voordeel aanbrengen zal. Geen vermindering die op slooping van het leger uitloopen zou. In het oog houden, dat alle deelen van 's Rijks grondgebied, zoowel als de ingezetenen, dezelfde aanspraak hebben op de zorg van het Gouvernement, om hen tegen overval en overlast te beveiligen. Indien ik mij niet bedrieg, toont die zinsnede dat de Minister het leger uit een tweeledig

oogpunt beschouwt, als dienende om de rust in het Land te bewaren en het Rijk voor allen overval van *buiten* te beschermen.

Wat het eerste betreft, beweert de Minister, en naar mijn oordeel te regt, dat ieder ingezeten aanspraak op de handhaving der publieke orde in het Vaderland heeft. Hij wil dus dat het leger tot pligtmatige handhaving der Grondwet en der regten van den Constitutionelen Koning bereid zij; dat het, ter beveiliging van de vreedzame en welgezinde burgers, de onruststokers bedwinge en de Natie bescherme, ook wanneer, naar de uitlegging der radicale publicisten, het souvereine volk op straat is. De Koning en het Vaderland moeten tegen allen overmoed ook van binnen beveiligd worden. Wat het tweede punt aangaat, moet het leger zoo ingerigt zijn dat het ten allen tijde dienen kan tegen den buitenlandschen vijand. De Minister is geen voorstander van het systema om de defensie dadelijk te concentreren; daar men, op die wijze handelende, het grootste gedeelte van het Rijk oogenblikkelijk aan den vijand prijs geeft. De Minister kiest in het oude geschil tusschen Holland en de landgewesten de beste partij. Holland wenschte in oogenblikken van crisis, concentratie van strijdkrachten, tot eigen behoud. De landprovinciën konden, zonder groote schade voor Holland, worden overheerd; men zou ze later herwinnen; intusschen gaf men ze tamelijk onbezorgd aan de verschrikkelijkheden van den oorlog prijs. Dit stelsel wordt door den Minister bestreden; en ook daarom beschouw ik zijne verklaring als een uitmuntend programma.

Wat het groote punt der bezuinigingen betreft, de Minister beseft de waarde der spreuk: *si vis pacem, para bel-*

lum. Men behoort voorzigtig te zijn, aan de geschiedenis gedachtig. Overdreven bezuiniging heeft in de zeventiende eeuw, in 1672, het land aan den oever van het verderf gebragt. In de achttiende eeuw dreef het rijke Nederland de spaarzaamheid zoover, dat het van politieken invloed afzag, verpligtingen jegens andere Mogendheden vergat en aan alle tractaten een zin gaf waarbij in het gesloten houden van de geldkist kon worden volhard. Ook bij dit systema heeft het Vaderland geen eer, en, op den duur, niet veel baat gehad. Ook nu zou te ver gedreven vermindering van het leger gevaarlijk kunnen zijn.

Zij welke op vermindering aandringen beweeren, vooreerst, dat wij geen oorlog te vreezen hebben, en, ten andere, dat wij tegen overmagt niet bestand zijn.

Omtrent het eerste, heeft ons hooggeacht lid uit Deventer wenken gegeven die behartiging verdienen. Hij heeft den toestand van Europa als weinig geruststellend geschetst en getoond hoe vele elementen van onrust overal gevonden worden waaruit menigvuldige verwikkeling kan ontstaan. Vergeet niet hoe dikwerf men zich in het uitzigt op voortdurenden vrede bedroog. Zoo dacht men, kort vóór het uitbarsten der revolutie-oorlogen, dat, bij den ophef over menschlievendheid en cosmopolitisme, vrees voor krijg bijkans ongerijmd was. In het begin van 1848, gaf de vermaarde Richard Cobden in het Engelsch parlement te kennen dat, althans in de eerste vijftig jaren, aan geen oorlog te denken was. Hij voorzag niet, wat in Frankrijk, Duitschland en Oostenrijk, in Italie en in Hongarije, plaats gehad heeft. Dit weinige zal, naar ik vertrouw, genoeg zijn om te toonen dat wij ten allen tijde, en vooral nu, niet te zeer op onze hoede kunnen zijn.

. Men zegt ook dat wij tegen de overmagt niet bestand zijn. Dit brengt mij tot hetgeen ik bij uitnemendheid belangrijk genoemd heb: het verschil tusschen de stelsels van het vorig en tegenwoordig Bewind omtrent ons defensiewezen. Het doet mij leed ons geacht medelid uit Almelo niet tegenwoordig te zien; anders zou ik beginnen met hem vergeving te vragen, indien mij eenig min gepast woord ten aanzien van zijne ons medegedeelde gevoelens ontvalt. Wanneer ik van hem als historisch persoon, als lid van een vroeger Bestuur, verschil; wanneer ik tegen zijne politieke of militaire denkbeelden bezwaar heb, zal ik de achting die ik hem schuldig ben, in het oog houden. De verdediging van het stelsel van den tegenwoordigen Minister omtrent de militaire zaken brengt meê dat ik doe uitkomen hoe gunstig hij zich van het vorig Ministerie onderscheidt. Ik bedoel, als ik van het stelsel van het vorig Ministerie gewaag, niet zoozeer het programma van 13 November 1848, maar de mededeeling van den Minister van Justitie op 13 Mei van hetzelfde jaar.

« Alle Natiën, de grootste zelfs, bestaan meer om het regt dan uit hare kracht. Indien alle Mogendheden tegen eene enkele zamenspannen, is het pleit spoedig ten behoeve van de grootste kracht beslist. Deze stelling geldt in het bijzonder ten opzigte van Natiën zoogenaamd van den tweeden of derden rang. Zij hebben regt om onafhankelijk te bestaan; en indien de groote Mogendheden gedoogen dat het regt worde op zijde gesteld, en de sterkere den zwakkere vernietige, onderschrijven zij een vonnis, dat hare eigene ontbinding kan ten gevolge hebben. Nederland, sterk op zijn regt, behoeft dus geene meerdere magt te ontwikkelen dan zijne krachten toelaten. Beperkt het, naar aanleiding hiervan, zijne uitgaven, dan kan het aan alle zijne verbindtenissen voldoen; dan zal het vertrouwen inwendig

worden bevestigd, en zal het naar buiten achting en eerbied inboezemen.»

Zelf wil ik over dit systema geen oordeel vellen, maar, even als ons geacht medelid uit Deventer, hecht ik veel aan het oordeel van een onzer kundigste officieren[1], voorkomende in het tijdschrift *de Gids;* het is goed dat mannen wier getuigenis zooveel afdoet, in deze vergadering worden gehoord, en wij ons op die wijze, zooveel doenlijk in verband stellen met wie in het Vaderland regtmatig crediet heeft. Wat zegt nu die bekwame officier omtrent het systema van het vorige bewind?

«In eene gedenkwaardige rede, heeft een onzer Ministers, nog weinige maanden geleden, de leer verkondigd, dat Nederland, om zijn volksbestaan te handhaven, meer moet rekenen op het regt dan op kracht, en dat het daarom zijne krijgsmagt gerustelijk kan verminderen; — wij weten het, het voorname doel dier rede was, om indruk te maken, en hen, die nog tegen de voorgestelde Grondwetherziening gezind mogten zijn, van gevoelen te doen veranderen door hun bezuiniging in de uitgaven, vermindering in de lasten, die thans op den burger drukken, voor te spiegelen: het was de behandeling van een pleitbezorger, die, om een regtsgeding te winnen, alle redenen aanvoert, welke maar eenigzins in zijn voordeel zijn. Maar, handelt een pleitbezorger soms zóó, een staatsman *mag* dit niet doen; deze moet weten, dat zijne woorden later in daden moeten overgaan, dat het hem niet vrijstaat, met welk doel dan ook, een volk te beguichelen» (dit woord is te sterk) «met vooruitzigten en beloften, die òf geheel hersenschimmig zijn, òf, wanneer zij verwezenlijkt worden, het Vaderland ten ondergang zullen voeren.»

Ziedaar het oordeel van een bekwaam officier. Wij moe-

[1] Kapitein Knoop.

ten dan aan het Ministerie, hetwelk zoodanig stelsel heeft ter zijde gesteld, dank weten. Wat men tot aanprijzing van het vroegere stelsel aanvoert, is gemakkelijk te wederleggen. Nederland is sterk op zijn regt; regt zonder kracht wordt weinig geteld. Nederland behoort tot de kleine Natiën en moet geene meerdere magt ontwikkelen, dan zijne krachten toelaten. Ook dit argument is onjuist; bepaaldelijk ten opzigte van ons Land. In dezelfde verhandeling, die ik zoo even áangehaald heb, wordt op uitmuntende wijze betoogd, dat Nederland allergunstigst gelegen is tegen overval van buiten: het is, wanneer de defensie goed is ingerigt, onverwinbaar. Zeg niet dat een klein Land weinig of niets vermag. Die stelling wordt gelogenstraft uit hetgeen vroeger is gebeurd, en uit hetgeen in dezen tijd plaats heèft. Zagen wij niet onlangs dat Denemarken door gansch Duitschland aangevallen, met eere stand hield? Wanneer men zegt dat een klein land niet tegen overmagt bestand is, vergeet men hoe juist in ons eigen vaderland gebleken is, dat onder hooger zegen een klein land groote dingen vermag. *Klein en groot te gelijk*, is het kort begrip der historie van ons Gemeenebest. Werpe mij niet tegen; de tijden veranderen, en met deze de menschen. Ik neem die tegenwerping niet aan; de tijden veranderen; niet, in dit opzigt, de menschen; ten ware wij van onze voorvaderen een verbasterd nageslacht zijn. Ik durf hopen dat wij ons hunner waardig zouden betoonen, in omstandigheden gelijksoortig aan die waarin zij hebben geleefd; mij dunkt, ook onze dagen hebben het bewijs geleverd dat, wanneer Nederland bedreigd wordt, bereidvaardigheid en veèrkracht der Vaderlandsliefde niet ontbreekt. Men heeft gezegd, dat

zelfs groote Staten voor de vereenigde kracht van andere Mogendheden bezwijken, en tot bewijs van die stelling heeft men Frankrijk in 1814 en 1815 genoemd. Ten onregte. Niet Frankrijk, Napoleon is bezweken; niet de Natie, de revolutionaire tyrannie, geconcentreerd in één persoon, die de Natie van zich afkeerig had gemaakt, en van allen, behalve van het leger, verlaten en bijkans overgeleverd werd. Anderen beweeren dat in den winter ons Vaderland kan worden overrompeld, onder begunstiging van het ijs; zij beroepen zich op 1795. Ten onregte. De Franschen zijn binnengekomen, omdat zij binnengehaald zijn. De vijand weet dat het ijs een verraderlijke bondgenoot is. De Franschen in 1672 hebben de ervaring er van gehad. Holland is in 1795 onder Fransche heerschappij geraakt, niet omdat de koude de wateren bevloerd, maar omdat tweedragt de harten vervuld had. Laat ons eendragtig wezen en Nederland zal onverwinbaar zijn. Men heeft vooral daarop gedrukt, dat geen land verdedigbaar is, wanneer de vijand het van alle kanten bespringt. Ook die beweering is niet juist. Om een voorbeeld te noemen, men zij gedachtig aan den zevenjarigen krijg. Pruissen werd van alle zijden aangevallen, en hierdoor juist heeft de Koning van Pruissen als veldheer geschitterd, omdat hij, jaren achtereen, eene, naar gewone berekeningen, onweêrstaanbare overmagt weêrstond. Te dien aanzien bestaan er luisterrijke bladzijden in de gedenkschriften ook van ons land. Het is geen overmoed of opgeblazenheid, wanneer men spreekt van hetgeen zelfs eene kleine Natie vermag. Neen, de geschiedenis levert genoeg bewijzen van de ontwikkeling die zij somwijlen, in kritieke oogenblikken, verkrijgt. Het waren niet enkel woorden, ook

realiteiten, toen in 1639, om de Spaansche vloot bij Duins té vermeesteren, binnen vier weken, een getal van 96 schepen in gereedheid gebragt werd; toen men in 1651 het besluit nam onze vloot met honderd vijftig schepen te versterken; toen Amsterdam in 1673 een voorslag deed om binnen veertien dagen de landzaten en burgers in de wapenen te brengen, ten getale van honderd duizend man. De expansie van nationale krachten is naauwelijks, voor berekening vatbaar, wanneer zij door groote beginselen in beweging worden gebragt. Ik vereenig mij niet met de stelling, dat een land niet houdbaar is, wanneer het van alle zijden aangerand wordt. Ik beweer tevens dat, wanneer men aan een volk die overtuiging geeft, het verwinbaar zal zijn, wanneer men het slechts van ééne zijde bespringt.

Wij moeten waarde hechten aan het behoud van een Minister die aan dergelijke stellingen geen voet geeft. Daarom uit ik den wensch der verwerping van het ons voor te dragen amendement. Tot den geachten ontwerper rigt ik de vraag of hij het niet zou intrekken? hij die zelf militair is geweest, en met de lofwaardige susceptibiliteit van een militair bekend is.

Ik kan niet eindigen, zonder ten tweeden male, mijn leedwezen te betuigen dat het geachte lid uit Almelo hier niet is. Ik had hem eene gewigtige vraag willen doen. Hij heeft in den aanvang onzer beraadslagingen gezegd, dat, wanneer men Nederland van alle zijden overvalt, tegenstand nutteloos wordt. Hij heeft te kennen gegeven dat hij, in de inzigten over militaire zaken, door het gezag van den overleden Koning, geleid en ondersteund werd. Ik had hem willen vragen: hebt gij het werkelijk gehoord?

niet dat ik aan uwe waarheidsliefde twijfel; maar hebt gij inderdaad van hem die voorstelling gehoord? zou het niet mogelijk wezen dat hij zich niet duidelijk had uitgedrukt, dat gij hem niet wel verstaan hadt? Zoo ons geacht medelid mij had geantwoord, dat hij zich wel herinnerde gehoord te hebben wat hij ons heeft medegedeeld, dat vergissing onmogelijk was, zou ik hem gezegd hebben: bedenk *wanneer* die mededeelingen geschied zijn, bedenk dat de Vorst u die meening in 1848 openbaarde, toen hij door hartzeer op menigerlei wijze verteerd werd; bedenk dat hij vroeger een ander gevoelen zou hebben voorgestaan; dat er tijden en oogenblikken in het leven van dien Vorst zijn geweest, wáarop de held van Quatre-Bras en Waterloo zich in anderen geest zou uitgelaten hebben; aan de zinspreuken zijner voorvaderen gedachtig. Ik noem er slechts twee: «op God vertrouwen,» en waar het noodig is, «bezwijken in het verdedigen van de laatste gracht.» Men zegge niet dat dit ijdele betuigingen zijn; door hen die naar boven om redding uitzien en die tot overwinnen of sterven bereid zijn, worden de Natiën gered. Men zegge niet dat het hoogdravende gezegden zijn; tegenover die twee gezegden staan twee jaren in uwe historie; 1573 en 1672. Op weinige steden na, was de vijand meester; toen zeide Willem de Eerste dat hij met den Vorst der Vorsten een vast verbond had gemaakt; de volgende jaren en de volgende eeuwen hebben het bewijs geleverd dat er zegen op dit woord gerust heeft. Indien ooit, dan werd in 1672 Nederland van alle zijden besprongen. Frankrijk en Engeland met Keulen en Munster zaamgespannen om ons gelijktijdig, ter zee en te land, en op elk frontier, met overmagt te verpletten: geen bondgenoot; de vijand in

Utrecht; moedeloosheid, tweedragt, verraad. Toen sprak Willem III het andere woord; ook daaromtrent heeft de geschiedenis geleerd dat het heilrijke vruchten voor Nederland en Europa gehad heeft.

Ik zal hier niets bijvoegen, alleen den wensch herhalen dat de begrooting van Oorlog met algemeene stemmen worde aangenomen. Thans wil ik niet in eene beschouwing treden omtrent een verschil tusschen een lid van het Ministerie en mij over een belangrijk punt van het Staatsregt. Dit evenwel wil ik doen opmerken, dat het Huis van Oranje, in deze en soortgelijke omstandigheden, de Souvereiniteit waarmeê het in 1813 vereerd werd, *verdiend* heeft.

—

Het was, toen ik gesproken had, als of er eenigzins, gelijk men zegt, *rumor in casá* ontstond.

Meer dan één lid was op mij misnoegd.

De Heer Storm was pijnlijk getroffen door hetgeen ik over het verband tusschen het souvereine volk en het leger gezegd had.

De Heer van Zuylen van Nyevelt sprak, volgens het Bijblad, aldus:

« De spreker zegt geheel tegen zijnen zin het woord gevraagd te hebben. Hij herinnert hoe een geacht lid uit Zeeland in eene vroegere vergadering heeft te kennen gegeven dat de Kamer vooral op haren tijd bezuinigen moet. Hij zou gaarne aan dat verlangen voldoen, en zich onthouden hebben aan de beraadslagingen over dit hoofdstuk deel te nemen, indien de afgevaardigde uit Harderwijk hem niet in de noodzakelijkheid bragt van zijn voornemen af te zien en op te komen tegen hetgeen door dezen was gezegd. Deze toch heeft als eene onbetwistbare zaak vooropgezet, dat, zoo het amendement wierd aangenomen, die aanneming noodzakelijk de aftreding van den Minister moest ten gevolge hebben, en op dien grond ver-

langde dat lid de intrekking van het amendement. Nu vreest hij, spreker, dat wanneer dat gezegde geen tegenspraak ondervond, de schijn werkelijk zou bestaan dat de Kamer in dat gevoelen deelt. Om die reden heeft hij het noodig geacht die meening te bestrijden, en wel voordat de Minister het woord voerde, daar anders de voorsteller van oordeel zijnde dat de Kamer het oordeel van het bedoelde lid deelde, welligt tot het besluit zou kunnen komen om zijne wijziging in te trekken. Hij wil alzoo verklaren het amendement te zullen ondersteunen, niet om de aftreding van den Minister te bevorderen, maar om de aanneming der begrooting van het thans in behandeling zijnde hoofdstuk gemakkelijker te maken.

Ik antwoordde daarop :

—

Het verwijt mij zoo even door het geachte lid uit Gelderland gedaan, is onverdiend. Hij heeft gezegd dat, door omtrent dit onderwerp in breedvoerige beschouwingen te treden, inbreuk gemaakt wordt op den tijd der Kamer. Ik gevoel zelf dat ik dikwijls inbreuk op den tijd en de welwillendheid der Kamer maak; maar ik mag vragen of, op het bijzondere standpunt waarop ik geplaatst ben, ik niet eenigzins in de noodzakelijkheid word gebragt ter verdediging mijner beginsels in het midden te brengen, wat ik anders gaarne achterwege gelaten zou hebben. Indien ik somtijds, aldus gedrongen, het woord voer, vlei ik mij, dat de Kamer die verzachtende omstandigheden niet uit het oog verliest.

Den geëerden spreker uit Breda zal ik met kalmte en vrijmoedigheid antwoorden. Zijn vaderlandsch gevoel werd geschokt bij het hooren dat een leger noodig zou kunnen zijn, ter voorkoming van tooneelen gelijksoortig aan die te Parijs. Vaderlandsch gevoel meen ik ook te bezitten; doch onder alle volken, ook de beste, kunnen

zulke gebeurtenissen plaats hebben, wanneer men valsche en gevaarlijke leerstellingen verkondigt. De geschiedenis ook onzer dagen geeft getuigenis hiervan. De geëerde spreker gaf verder te kennen, dat, in geval van oproerige bewegingen, de Natie zich andermaal om den troon zou scharen, gelijk zij in Maart 1848 heeft gedaan. Ik kom in geene bijzonderheden omtrent de wijze waarop men zich toen om den troon geschaard heeft, maar het is niet onbekend dat de toenmalige vooruitgang, directelijk of indirectelijk, met demonstratiën en manifestatiën in verband heeft gestaan, welke op de Grondwetherziening misschien een niet gunstigen en niet legalen invloed gehad hebben. Dit is de zaak op de zachtste wijze voorgesteld. Dezelfde spreker heeft gezegd dat mijne woorden een bedroevenden indruk bij de goede burgerij zullen maken. Ik ben van het tegendeel overtuigd; de goede burgerij verlangt bescherming tegen hen die, blijkens hunne daden, niet onder de vreedzame ingezetenen kunnen worden geteld.

Wat betreft de aanmerking van den spreker uit Gelderland op mijn beweren dat de aanneming van het amendement de aftreding van den Minister welligt ten gevolge zou hebben, dit mijn individuëel gevoelen moet in verband gebragt worden met hetgeen ik begrijp te behooren tot het karakteristieke van den militairen stand.

De Minister van Oorlog had de goedheid te zeggen: «Ik betuig den spreker uit de residentie mijn hartelijken dank voor de vergemakkelijking mijner taak en vooral voor de welwillendheid en warme belangstelling die hij mij betoond heeft.»

—

Vervolgens werd het amendement in discussie gebragt.

De Heer STORM VAN 's GRAVESANDE beklaagde zich over mij:

« Op het gevaar af van andermaal een antwoord van den afgevaardigde uit Harderwijk uit te lokken, moet ik mijn groot leedwezen betuigen over de wijze waarop door dien afgevaardigde ten opzigte van mijn amendement is gehandeld. Bij mijne eerste rede toch heb ik alle mijne medeleden dringend verzocht zich van elke beoordeeling van mijn amendement te onthouden, tot dat het nader door mij zoude zijn toegelicht; dit heeft dien afgevaardigde niet belet mijn amendement aan te vallen, zoodat zelfs de tusschenkomst van den Voorzitter dezer Vergadering is noodig geweest om hem te beletten daarmede voort te gaan. Hij is zoo ver gegaan dit amendement een *insidieus* amendement te noemen. Waarlijk, die handelwijze is niet edelmoedig: die handelwijze, ik aarzel niet het te verklaren, is deloyaal.»

Ik vroeg daarop het woord voor een persoonlijk feit. De Voorzitter gaf te kennen dat hij het woord over een personeel feit volgaarne verleenen zou, maar tevens moest opmerken de woorden *insidieus amendement*, niet gehoord te hebben, daar hij anders zou hebben aangemaand meer bedacht in de keuze der uitdrukkingen te zijn.»

—

Ik wensch met de meeste eenvoudigheid, bedaardheid en zachtmoedigheid, niet met fijn gesponnen redenen, waartegen het geachte lid uit Deventer gezegd heeft niet opgewassen te zijn, op de tot mij gerigte beschuldiging te antwoorden. Ik heb, zegt men, gesproken op eene *illoyale* wijs. Wanneer mijne woorden zooveel aanleiding geven tot misverstand en ongenoegen, zou dit veel kunnen bijdragen om mij het stilzwijgen op te leggen. Dit kan de bedoeling der Kamer niet zijn. Wat het woord, waaraan men zich ergert, betreft, ik heb het gebruikt; de Voorzitter, wanneer hij het gehoord had, zou mij niet ver-

maand hebben meer bedachtzaam in de keuze mijner uitdrukkingen te zijn, indien hij de daarbij gevoegde woorden insgelijks verstaan en daarmede in verband gebragt had. Nu is het woord op zich zelf genomen en daardoor verkeerdelijk geïnterpreteerd. Ik neem de geheele Kamer, en bepaaldelijk de leden die mij gehoord hebben, tot getuigen dat het niet in mijne bedoeling kan geweest zijn, ons lid uit Deventer te beleedigen; dat ik zijn amendement *insidieus* heb genoemd, omdat hij, meenende den Minister eene dienst te bewijzen, *ons en ook zich zelven* een strik om den hals zou geworpen hebben. Indien er, na deze verklaring, nog iets beleedigends in de uitdrukking blijft, neem ik ze gaarne terug, terwijl ik vergeving vraag. Tevens evenwel zeg ik dat het isoleren van gezegden iets hatelijks heeft, en aanleiding tot verkeerde gevolgtrekkingen geeft. Ik heb mij niet, zoo als ons geacht medelid meent, tegen de vermaning van den Voorzitter om niet bepaaldelijk over zijn amendement te spreken, verzet. Mijne redeneringen waren niet bepaaldelijk tegen *zijn* amendement, maar — en daarom kwamen zij bij de *algemeene* beraadslagingen te pas — tegen *elk* amendement gerigt. Het denkbeeld om deze begrooting gaaf en met eenparigheid aan te nemen kleef ik nog aan. De Minister heeft ons gezegd dat hij elke bezuiniging wenscht in te voeren, wanneer hij na rijp overleg bevonden zal hebben, dat zij aan het leger geen te groot nadeel zal aanbrengen. Op die verklaring kunnen wij, voor het oogenblik, gerust zijn, en voor dit departement doen wat wij voor de overige departementen gedaan hebben. Ten aanhoore van de Kamer en de Natie, houd ik vol dat het weinig vleijend ware voor den Minister, indien

men alle hoofdstukken der begrooting zonder wijziging aannam en die van zijn departement niet. Wij behooren te toonen dat de Kamer prijs stelt op de tegenwoordigheid bij het Ministerie van den man die op eene waardige wijze het leger representeert.

—

De Minister sprak omtrent de strekking van het amendement aldus:

« De geachte spreker uit Overijssel heeft te regt beweerd, dat de aanneming van het amendement *in het algemeen* geene stremming in de dienst zou veroorzaken. De contracten wegens onderhoud der vestingwerken althans loopen tot den eersten Mei aanstaande en worden betaald uit het dienstjaar 1849. Ik vind mij echter genoopt mij tegen dit amendement te verzetten, niet omdat daardoor zoozeer onregelmatigheden in de dienst kunnen onstaan, maar omdat dit amendement een wantrouwen te kennen geeft, dat ik niet kan gedoogen. Ik zou er door worden gelegd aan banden, waaraan ik mij niet kan onderwèrpen, en die ik geheel strijdig acht met mijne verantwoordelijkheid als Minister. Wil men dat ik verantwoordelijk zal zijn, dan moet men mij ook vrij laten in den werkkring, dien mij de Grondwet aanwijst. »

Weldra werd, daar het reeds laat was geworden, en welligt ook om de toenemende levendigheid der discussie, met 36 tegen 23 stemmen, tot de verdaging besloten tegen den volgenden dag.

—•—

*** In de zitting van 19 December was ik de eerste aan het woord. — Het kwam mij voor dat de verwerping, *met overgroote meerderheid*, van het amendement, door eene formele verklaring van den Minister omtrent de onvermijdelijkheid van zijn ontslag, zou worden beslist. Deze verklaring aan den Minister te vragen, achtte ik het eenvoudigste middel ter bereiking van het doel.

—

Ik dank de leden die gisteren avond het voorstel om de beraadslaging uit te stellen hebben ondersteund, voor den tijd van beraad en overleg ook mij daardoor verleend. Ik stel op den voorgrond dat de geheele Kamer, geen enkel lid uitgezonderd, den Minister van Oorlog aan het hoofd van zijn departement wenscht te behouden niet alleen, maar te behouden op de meest eervolle wijze. Eene aanmerking die ik mij nog veroorloof, is deze, dat alle verzekeringen aan den Minister omtrent de bedoeling der leden, hoe welgemeend, niets beteekenen tegenover het votum der Kamer, omdat ze weinig of niet ter kennis komen van het publiek; omdat de groote vraag altijd is of het amendement door de Kamer verworpen of aangenomen werd. Is het dan niet zoo, dat het goedkeurend votum een ondragelijken blaam op den Minister werpt? Nu heb ik een denkbeeld aan de Kamer voor te dragen van grooten invloed op de stemming over het amendement. — Vooraf iets omtrent hetgeen gisteren avond heeft plaats gegrepen; opdat niet een min voorzigtig woord nadeelig werke op hetgeen ik in het belang van het Vaderland voorstel.

Ons geacht medelid uit Almelo dank ik voor hetgeen hij omtrent den overleden Koning gezegd heeft. Ik heb het een en ander in het midden gebragt tegen de staatkunde van ons geacht medelid in militaire zaken. Het is buiten mijne schuld dat hij niet tegenwoordig geweest is; want in het begin mijner rede, toen hij er nog was, heb ik verklaard eene tegenstelling te zullen maken tusschen de stelsels van den Minister van Oorlog en van het vorige Bewind; ook heb ik in de afwezigheid van ons medelid niets gezegd dan hetgeen ik in zijne tegenwoordigheid

(welligt een weinig sterker) zou gezegd hebben, namelijk dat sommige denkbeelden in zijne belangrijke rede mij voorkwamen, op grond ook van onze vaderlandsche historie, aan tegenspraak onderhevig te zijn. Voorzeker niemand zal hem van lafhartigheid verdenken. Indien er dwaling geweest is, was het dwaling van het verstand, niet van het hart. Het is overbekend dat hij zich steeds met cordaatheid heeft verzet tegen al wat den schijn had van verdrukking; dat hij dit niet alleen met woorden maar met daden getoond, dat hij zijn vaderlandschen inborst reeds als jongeling tegenover de Napoleontische overheersching geopenbaard heeft.

Nu kom ik tot den voorsteller van het amendement. Ik heb mij den tijd van beraad ten nutte gemaakt, en wil nu, wat ik gisteren avond niet zou gedaan hebben, een woord terugnemen dat hem geërgerd heeft. Ik zelf veroordeel het thans, en waarom? Niet omdat ik tot de orde kon geroepen worden. De Kamer heeft mijne uitlegging beaemd. Het woord, in het verband der zinsnede, was niet onparlementair. Maar ik veroordeel de uitdrukking thans, omdat sommige woorden door het gebruik eene zoo ongunstige beteekenis hebben verkregen, dat ze, hoe ook met andere uitdrukkingen omkleed, in eene Vergadering, waar het niet altijd mogelijk is het verband terstond met juistheid te vatten, aanleiding geven tot misverstand. De susceptibiliteit van den geachten voorsteller was te meer regtmatig, omdat ik, terwijl ik voor den eenen krijgsman als verdediger van het punt van eer optrad, diezelfde billijke ligtgeraaktheid in een anderen krijgsman te weinig in het oog hield.

Hetgeen ik verder te zeggen heb, betreft het algemeen

belang. Het votum dat wij zullen uitbrengen, is minder voor den Minister dan voor het Vaderland gewigtig. Ik ben overtuigd dat de Minister niet zoo gehecht is aan zijne betrekking, dat hij zou aarzelen die neder te leggen, wanneer hij eene ondergeschikte houding tegenover deze Kamer zou moeten aannemen. De zaak is van belang voor het Ministerie. Ik weet dat men daarvan geen kabinetsquestie zal maken, maar zij raakt toch het belang en de eer van het geheele Ministerie. Het zal zonderling zijn wanneer, volgens de vergelijking van ons hooggeacht medelid uit Sneek[1], de Minister en ik in eene vesting opgesloten zijnde, geen enkel lid van het Ministerie ons te hulp komt. De zaak is van belang voor het Vaderland, omdat het wenschelijk is dat het Ministerie ondersteund worde; een « *ministère de coalition* », als in Frankrijk, welligt het eenige dat met de behoefte van het oogenblik overeenkomt. Ik reken dit aan het Ministerie niet tot verdienste, evenmin als aan ons dat wij het ondersteunen; maar ondersteuning is voor alle partijen van belang, en men zou groot nadeel aan het Vaderland berokkenen, indien men alweder begon pogingen aan te wenden om het Ministerie te doen vallen. Met bescheidenheid vraag ik: welke zijn de groote zwarigheden waartegen het amendement ons moet beveiligen? welke, na de rondborstige verklaring van den Minister, de groote gevaren welke het Vaderland zou loopen en waartegen het amendement in veiligheid stelt? Is het tegen vrees van geldverspilling? Is het tegen de vrees dat het sloopen van de vestingen aan den IJssel niet in rijp beraad zal worden

[1] De Heer Costerus.

genomen; dat de voorlichting van deskundigen niet zal plaats hebben? Blijft die vrees, blijven die bezwaren nog over, na de inlichting van den Minister? wanneer men in het oog houdt de verantwoordelijkheid, zoo als de Minister die gevoelt, niet alleen de verantwoordelijkheid welke in de Grondwet, maar ook die welke geschreven is in het hart? — Hebben wij niet dezer dagen van den Minister van Finantiën, in eene rede welke de Kamer met veel belangstelling gehoord heeft, de verklaring vernomen dat hij eene hoogere verantwoordelijkheid kent dan die van de Grondwet? Is dit niet het denkbeeld ook van den Minister van Oorlog? Ofschoon ik hoogen prijs stel op de grondwettige verantwoordelijkheid, geloof ik dat de Kamer en de Natie zich zullen verblijden, wanneer een Nederlandsch Minister eene hoogere verantwoordelijkheid kent.

Nu het voorname argument van den voorsteller en van degenen die in zijn zin en geest hebben gesproken. Waarin bestaat het? Wij hebben reeds zoo dikwijls, zoovele jaren achtereen, van ministeriële verantwoordelijkheid gehoord; het is eene uitvlugt, een middel om zich voor het oogenblik vrij te maken; een waarborg welke niets beduidt. Ik geef toe dat deze opmerking grond heeft in hetgeen menigwerf in deze vergaderzaal geschied is. Ik weet, en velen in den Lande zullen het niet vergeten zijn, dat de voorsteller en andere leden der Kamer zich met kracht tegen geldverspillen verzet hebben. Bij de verdienstelijkheid van zijn geslacht in de geschiedenis der wetenschap, mag ook deze pligtbetrachting met eere worden vermeld. Ik stel er zelf hoogen prijs op dat ik tegen vele maatregelen en misbruiken met verontwaardiging opkwam. Het zijn antecedenten die ik ook heb, en

nimmer in deze Kamer hoop te verloochenen. Maar ik vraag: houdt men genoeg in het oog de verandering van tijden en omstandigheden? bedenkt men dat de Kamer, vroeger bijkans onvermogend, thans bijkans alvermogend is geworden; dat we thans eene Kamer hebben die, als ik mij dus uitdrukken mag, Ministeriën verteert; eene Kamer die, tegen wil en dank, het regeren schier onmogelijk zou kunnen maken; eene Kamer die, wel ver van tegenstand bij het Gouvernement te ontmoeten, zelve gevoelt dat zij leiding van het Gouvernement behoeft? Is dit geene verandering van tijden en omstandigheden? behoort dit geen invloed op onze beschouwingen te hebben? De Kamer heeft toezigt en *veto* omtrent de meest gewigtige aangelegenheden van het Vaderland: ze heeft het regt van amendement, eene jaarlijksche begrooting, de interpellatie van het Ministerie. De Kamer zal ontvangen eene wet regelende de ministeriële verantwoordelijkheid, eene wet op de finantiële rekenpligtigheid, op het regt van enquête. Indien dit niet genoeg is, indien men nu nog vreest voor de Ministers, indien men nu nog noodig acht het Ministerie op allerhande wijzen in bedwang te houden, zou men mogen vragen of de Kamer niet te weinig op eigen politieke veerkracht rekening maakt? Indien men aan zoodanigen overvloed van hulpmiddelen niet genoeg heeft, welk oordeel spreekt men dan over zich zelven uit? Voorwaar, wanneer men de geschiedenis van onzen tijd en al wat ons omringt nagaat, is het blijkbaar dat men, op die wijze voortgaande, wel verre van te erlangen die kracht en die mate van wezenlijke vrijheid welke wij allen wenschen, integendeel het Vaderland vroeg of laat, misschien wel-

dra, zal brengen in een toestand van verwarring en ontbinding, waaruit vrij wat erger willekeur zal ontstaan dan onder het zoogenaamde stelsel van behoud.

Ziet hier nu het denkbeeld dat ik aan de Kamer in overweging geef. Ik herhaal: het is aller wensch den Minister te behouden. Het was aandoenlijk te zien hoe de Minister gisteren, onder de parlementaire vormen, waarmede hij minder bekend is, te worstelen had; treffend hoe hij, door de taal van het hart, alle bezwaren overwon. Ik verzoek hem, met dezelfde cordaatheid waarmede hij verscheidene malen het woord heeft gevoerd, te verklaren, of het denkbeeld dat, door de de aanneming van het amendement, zijne positie als hoofd van het Departement gecompromitteerd is, bij hem opkwam *ten gevolge van de rede, die ik in de Kamer gehouden heb, dan wel van het oogenblik af dat hij met het amendement bekend werd?* Of hij gisteren in deze Kamer gekomen is met de overtuiging, dat, wanneer het amendement wierd aangenomen, hij geen Minister zou kunnen blijven, dan wel of die overtuiging het gevolg is geweest van hetgeen ik sprak? Ik heb op die verklaring regt; want, indien de opvatting door mijne woorden veroorzaakt is, zal door zeer velen in en buiten de Kamer geoordeeld worden dat ik de zaden van tweedragt in de Kamer heb gestrooid. Is daarentegen de Minister zelf met dit denkbeeld in de Kamer gekomen, dan heb ik aanspraak op erkentelijkheid, omdat ik getoond heb het gevaar waarin dat amendement ons brengt. Indien de Minister de verklaring aflegt dat zijne wijze van zien het gevolg is van mijne rede, zal ik welligt zelf voor het amendement stemmen. En waarom? Wanneer de Minister die verklaring aflegt, be-

schouw ik den indruk als voorbijgaande; dan zal die wel uitgewischt worden. Indien hij het tegenovergestelde verklaart, zeg ik tot al mijne medeleden: stemt tegen het amendement, want dan is het besluit van den Minister onveranderlijk gevestigd. Wat zal het gevolg zijn? dat Nederland verliezen zal een Minister van Oorlog, dien de gansche Kamer wenscht te behouden; dat men hem zal verliezen, omdat hij te veel gehecht is aan het punt van eer, omdat hij te zeer datgene vasthoudt wat ook den Nederlandschen krijgsman kenmerkt en versiert.

Ik wend mij nog eenmaal tot den steller van het amendement. Gij zijt nog geheel vrij; zoo iemand aan uwe bedoelingen kon hebben getwijfeld, de wijze waarop gij uw amendement verdedigd hebt, nam alle verdenkingen weg. Gij zijt vrij; neem uw amendement terug, trek het in. Zoudt gij, indien het op dit oogenblik van u afhing, de aanneming inderdaad wenschelijk achten; ik zeg niet bij de zekerheid, maar bij de mogelijkheid, dat de Minister volhardt in zijn besluit; en zoo gij de aanneming zelf niet wenschelijk acht, waartoe volhardt ge? Toch niet om de eer der volharding? door de zelfverloochening der toegeeflijkheid, zal grooter eer bij de Kamer en de Natie worden behaald. Ik meen den geëerden voorsteller te mogen zeggen, en ik geloof niet dat hij mij wederspreken zal: dat hij zelf gisteren avond, onder den indruk van de rede des Ministers, getroffen en geroerd is geweest. Men bedriegt zich zelden, wanneer men, ten koste der eigenliefde, de inspraak van het hart volgt.

Ik zal dus de verklaring van den Minister afwachten, en wanneer zij tegen mijne verwachting mogt zijn, waarmede zal ik mij dan troosten? Hiermede, dat mijn eenig

misdrijf geweest is dat ik te hooge gedachte heb gehad van de fierheid, van de betamelijke hooghartigheid, die elken krijgsman, ook den Nederlandschen, betaamt. Indien eene verklaring afgelegd wordt, gelijk ik ze te gemoet zie, dan zeg ik: laat ons toonen dat, boven alle politieke verscheidenheid, hooger doel ons vereenigt, dat er eene taal is die in deze Kamer weêrklank vindt, omdat zij beter waarborgen geeft dan alle constitutionele vormen, omdat zij overeenkomt met datgene waardoor ons Vaderland groot geweest is, en alleen groot kan zijn in de toekomst; omdat die ronde taal zich vereenigt met het denkbeeld waarop ieder regtgeaard Nederlander prijs stelt: het denkbeeld van eenvoudigheid en rondborstigheid, van Nederlandsche goede trouw!

—

De Minister sprak geheel overeenkomstig mijn wensch en verwachting:

« Na de verklaring, welke ik gisteren voor deze Vergadering heb afgelegd omtrent den indruk, dien het voorgestelde amendement op mij te weeg heeft gebragt, had ik gedacht dat het niet noodig zou zijn geweest hierop andermaal terug te komen. Echter moet ik dit thans doen, en wel omdat men aan dat amendement het voorkomen heeft willen geven van eene welwillende bedoeling, namelijk om mij te ondersteunen. Maar, ik heb geen steun gevraagd; ik verwacht dien zelfs niet van het comité van defensie; ik vraag dien aan niemand. Aan het hoofd geplaatst van het Departement van Oorlog, vermeen ik genoegzame zelfstandigheid te moeten bezitten om mij tegen allen invloed, van welken aard ook, te waarborgen, en ik geloof in mijne langdurige loopbaan bewijzen te hebben gegeven, dat ik eenige zelfstandigheid bezit. Op het hooge standpunt, waarop het den Koning behaagd heeft mij te plaatsen, wil ik mij niet regts en links

laten ondersteunen; daardoor toch zou ik voor het oog van 't leger en der Natie staan als een Minister, die van alle kanten gestut moet worden, en ik hoop dat dit het geval niet is. »

«De geëerde spreker uit de residentie heeft gevraagd, of ik in deze Kamer was gekomen met het vaste plan om mij tegen het amendement te verzetten, en of het reeds dadelijk dien indruk op mij had te weeg gebragt, dat ik vermeende bij de aanneming van hetzelve geen Minister te kunnen blijven. *Ik zal dien geëerden spreker, aan wien ik zooveel dank verschuldigd ben, ronduit verklaren, dat, zoodra het geëerde lid uit Overijssel te kennen gaf dat hij het amendement zou voorstellen, ik toen reeds dadelijk het voornemen opvatte, om, bij aanneming van het amendement, mijn ontslag in te dienen, omdat ik daarin een blijk van wantrouwen zou moeten zien.* »

De Heer Storm van 's Gravesande trok daarop het amendement in. Hij deed opmerken dat, wanneer door hem, *na de stellige verklaring des Ministers* gepersisteerd wierd, hij inderdaad niet alleen wantrouwen zou toonen, maar den schijn op zich zou laden, als of hij den nieuw opgetreden Minister belemmeren wilde. Noch het een noch het ander ligt in zijne bedoeling: hij wil, vooral uit hoofde der bijzondere omstandigheden waarin hij niet lang geleden is gewikkeld geweest, ook zelfs den minsten schijn daarvan vermijden; en het was hem ernst toen hij verklaarde zijn amendement voor te stellen in het belang zoowel van den Minister als in dat der zaak zelve. Het is daarom dat hij thans niet aarzelde in het wel begrepen belang van het Vaderland zijn amendement in te trekken.

Toen eindelijk, zeide de Minister van Justitie:

«Even als de Minister van Oorlog, waren al de andere Ministers reeds dadelijk van oordeel, dat indien het amendement door de Kamer wierd aangenomen, in die aanneming een blijk van wantrouwen jegens dien Minister gezien zou moeten worden. »

«Nadat nu de zaak zoodanigen loop genomen heeft en de geëerde voorsteller van het amendement, de verkeerde gevolgen die het zou

kunnen hebben, ziende, dit heeft ingetrokken, nu meen ik dat het oogenblik gekomen is, om te verklaren, dat al de Ministers het met hunnen ambtgenoot eens zijn. »

Sommigen dachten dat van het bondgenootschap had moeten blijken, *eer* de strijd beslist was.

BEGROOTING.

H.

ONDERWIJS.

SITTING VAN 20 EN 21 DECEMBER 1849.

⁂ Bij de Circulaire van 2 December was aan Gedeputeerde Staten de wensch van den Minister van Binnenlandsche Zaken kenbaar gemaakt, naar meer billijkheid in de autorisatie van Bijzondere Scholen. De Minister vond dezen maatregel genoegzaam, om het naderen der wet op het onderwijs. Mij kwam eene *transitoire wet*, ter verzekering van de vrijheid van *bijzondere* scholen wenschelijk voor. Omdat het uitzigt op eene naderende algemeene wet mij zeer onbestemd en twijfelachtig scheen. Omdat door sommige autoriteiten tot het systema van willekeur teruggekeerd werd. Omdat het hier geene verwezenlijking der voorschriften van de gewijzigde Grondwet betrof, maar bescherming tegen een onregt waarbij de geest en bedoeling der wet van 1806, en vooral ook der Grondwet van 1815, miskend was. — Ik meende dus te moeten aandringen op die wezenlijke hulpverleening welke ik reeds meermalen (zie mijne *Adviezen* in 1849, blz. 169 en hierboven, blz. 9), met blijkbare goedkeuring van de Kamer verzocht had.

—

Zeer verlangend naar het einde van deze discussie, wil ik met de vermoeide Kamer een accoord maken. Indien ik

door niemand word aangevallen en het woord niet behoef te vragen voor een personeel feit, — de tijd daartoe kan natuurlijk niet medetellen en komt op het hoofdstuk van *onvoorziene uitgaven*, — verbind ik mij om over de begrooting van Binnenlandsche Zaken, zoo rijk aan gewigtige onderwerpen, niet meer te spreken dan één kwartier uurs over drie punten van ondergeschikten aard. Nu heb ik een zeer gewigtig onderwerp, dat de sympathie van deze Kamer heeft, en waaromtrent er is *periculum in morâ:* de vrijheid van *bijzonder onderwijs*, die, niettegenstaande de bedoeling der Grondwet ook vòòr 1848, sedert zoovele jaren een hersenschim in Nederland bleef. Ik wensch te spreken over *de circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 2 December jl.*, en dank den geëerden spreker uit Sneek[1], dat hij daartoe eenigzins den weg gebaand heeft, ofschoon ik tot een ander resultaat kom. Mijne stelling is: om het doel van de circulaire te bereiken, wordt eene *transitoire wet* op het onderwijs vereischt. De zaak die ik bepleit, is door den Minister, even als door mij, sedert vele jaren voorgestaan; wij hebben beiden hetzelfde doel. De vraag is alleen, hoe wordt het bereikt? Niet, volgens mij, door de circulaire van 2 December. Ik verzoek echter den Minister van Justitie voor die circulaire mijne dankbetuiging aan zijnen afwezigen ambtgenoot te willen overbrengen. Men heeft gezegd: « wacht op onze daden! » Dit noem ik eene *daad*, te gelijk een programma; eene verpligting die het Gouvernement op zich neemt om te handelen gelijk in de circulaire wordt aangewezen, om gevolg te geven aan zijne toezegging om de *bestaande* wettelijke

[1] De Heer COSTERUS.

bepaling — en de Kamer gelieve wel op te merken dat hier geene de minste quaestie is van de *herziene* Grondwet, zoodat geen beroep op het 2de additionele artikel der Grondwet te pas komt — in den meest milden zin toe te passen. Het is een programma, zeg ik; eene poging, om de Grondwet, gelijk bij het laatste adres van antwoord op de troonrede werd uitgedrukt, tot *weldaad* te maken; een bewijs dat het Ministerie in dezen *homogeen is met de Kamer*, omdat de Kamer zich aan de vrijheid van het onderwijs altijd gunstig betoond heeft. Het zij mij dus geoorloofd een verzoek aan het Gouvernement te doen, namelijk, dat bij eene transitoire wet *onverwijld* in het bijzonder onderwijs worde voorzien. Met opzet gebruik ik het woord *onverwijld*, in het eerste adres van antwoord door deze Kamer gebezigd, terwijl desniettemin nu een jaar verstreek zonder dat iets verrigt is. Ik wensch *onverwijld* eene transitoire wet waarbij op wettelijke wijze voorzien worde in datgene wat negen jaren geleden gevraagd is. De commissie voor het lager onderwijs in 1840 door Koning Willem II zamengeroepen, wier verslag eerstdaags aan de Kamer zal worden rondgedeeld, heeft eenstemmig verzocht, als middel om moeijelijkheden te doen ophouden, dat de autorisatie tot oprigting van bijzondere scholen niet dan om *zeer gewigtige redenen* mogt worden geweigerd en in allen gevalle de redenen voor het afwijzen van het verzoek binnen een bepaalden termijn, door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken zouden kenbaar gemaakt en vervolgens door dat Departement aan het oordeel des Konings onderworpen worden. Indien men vrijheid van bijzonder onderwijs verlangt, zou die eenstemmige wensch

der commissie in eene *wet* moeten geformuleerd worden. Hiertegen kunnen, naar mij voorkomt, slechts drie bedenkingen worden gemaakt. De eerste, dat de moeijelijkheden in het oprigten van bijzondere scholen niet zoo groot meer zijn; de tweede, dat de wet op het lager onderwijs niet lang meer zal achterblijven; de derde, dat wij behooren af te wachten de uitwerking van de circulaire van den Minister. —Voorloopig wil ik opmerken, dat het niet in mijne bedoeling ligt het Gouvernement te bemoeijelijken. Juist het tegendeel: ik doe wat het geëerde medelid uit Dordrecht[1] gedaan heeft omtrent den waterstaat: hij verlangde ook transitoire maatregelen.. Waarom? omdat hij inziet dat eene algemeene wet niet spoedig tot stand komt, en zijn voorstel dus vele moeijelijkheden voor het Gouvernement, vele klagten, zou uit den weg ruimen.

De eerste bedenking is: de moeijelijkheden zijn zoo groot niet meer.—De moeijelijkheden, die in 1848 zeer verminderd waren, zijn weder in 1849 toegenomen. Behoudens den eerbied jegens de plaatselijke en gewestelijke autoriteiten, moet ik zeggen dat er antecedenten bestaan die mij niet zoo geheel onbezorgd maken. Er zijn er die, onder den indruk van de gebeurtenissen in 1848 het hoofd gebogen hebben, gelijk eene bies in den storm, en het in 1849 hebben opgebeurd; zoodat veel weder geworden is, gelijk het te voren was. Ik zou voorbeelden kunnen aanhalen. Men zal vragen: hoe is dat mogelijk, welke argumenten gebruikt men? De zaak is eenvoudig: vooruitgedreven, liet men de argumenten liggen; wedergekeerd,

[1] De Heer Lotsy.

vindt men ze terug: er is geen argument, hoe onbeduidend en hoe dikwijls wederlegd, dat men niet weder te berde brengt. Ik laat de bijzonderheden daar. Indien er geene moeijelijkheden waren en de zaak op dit oogenblik geen belang had, kwam de circulaire niet te pas. De Minister zelf schrijft: « de ongelijkheid *bestaat*, daar sommige autoriteiten het oprigten van scholen zeer gemakkelijk, andere daarentegen het moeijelijk maken. » Deze uitdrukking toont dat, volgens den Minister, de eerste bedenking geen kracht heeft.

Omtrent de tweede verschil ik in gevoelen met den Minister. Volgens hem, is de wet op het lager onderwijs aanstaande. Ik beweer dat ze iederen dag verder van ons afgaat. — Waar geen heerschende Kerk is, zijn slechts drie systemen op het onderwijs denkbaar. Het eerste dat men de godsdienst van de scholen afscheidt, zoodat de godsdienst verlaagd worde tot een vak van onderwijs, de school tot eene plaats waar schrijven, rekenen en lezen geleerd wordt. Dit systeem is sedert lang door alle deskundigen afgekeurd; maar voor een Gouvernement dat zich, wegens het verschil der Gezindheden, in verlegenheid bevindt, is het schijnbaar een gemakkelijk middel om zich te redden: van daar dat ons dergelijke wet is voorgelegd. — Het tweede systeem is hetgeen in ons vaderland bestaat, dat der gemengde scholen. De Staat is bevoegd om eene zekere schoolgodsdienst ten rigtsnoer te stellen; de Staat, als geestelijk geneesheer, bepaalt de maat en gehalte van het godsdienstig voedsel der Natie. Eene bepaling, naar gelang der omstandigheden of der veranderde inzigten van het Gouvernement, telkens voor afwisseling vatbaar. Dit vindt tegenwoordig van vele zijden tegenspraak. — Het derde

systeem is, dat de Staat in overleg treedt met de Gezindheden; een stelsel dat ik verdedig en dat, voor als nog niet algemeen aangenomen wordt.

Wij hebben dezer dagen over het regt van de Gezindheden hooren spreken, en toen heeft de Minister van Justitie het laten liggen van argumenten der tegenpartij geteld onder de kunstgrepen zijner strategie. Evenwel, wanneer een punt van groot gewigt bij den Minister belast met de verdediging van een ontwerp geen tegenspraak ontmoet, mag men zich vleijen dat het door hem en het Ministerie beaêmd wordt. Ik heb, op grond van het regt der Gezindheden, den Minister verzocht niet te dulden dat een soortgelijke wet op het onderwijs voorgedragen wierd als in het verleden jaar. De Minister zweeg. Ik heb, om dit zwijgen, eenige hoop, dat mijn systeem door het Gouvernement niet afgekeurd wordt. Doch, hoe dit zij, het vooruitzigt van een spoedig tot stand komen van de wet is met alle waarschijnlijkheid in strijd. Elk van de drie stelsels zal in deze Kamer zooveel tegenstand vinden dat het onmogelijk zal zijn eene wet te verkrijgen en dat wij daarop, even als in Frankrijk, welligt vele jaren zullen wachten. — Derhalve, indien er zooveel waarschijnlijkheid is dat de verlangde wet nog lang zal achterblijven, moet in de gewigtige aangelegenheid door eene transitoire wet worden voorzien.

Eene bedenking blijft nog over. Wij hebben de *circulaire*, zegt men, en moeten de uitwerking afwachten.

Ik zou in overweging geven of de Minister zijn vijand niet te ligt geteld heeft; of de circulaire het oogmerk bereiken kan; of zij zal doen hetgeen een Koninklijk besluit, eene wet, ja de Grondwet zelf niet verrigt heeft. — Een *Konin-*

klijk besluit. Het is bekend — en, wanneer de leden der Kamer zullen gelieven in te zien het rapport van de Commissie van 1840, zal het hun nog duidelijker worden; maar het is overbekend, ik herhaal het, dat de bedoeling van den overleden Koning in 1840, en ook bij het nemen van het besluit van 1842, geweest is, om te gemoet te komen aan diegenen zijner onderdanen, die uit een godsdienstig oogpunt bezwaar vonden in de gemengde scholen. Daarom moest er voor de vrijheid van bijzondere scholen beter worden gezorgd. Het tegendeel is gebeurd. Van het oogenblik af dat het besluit werd genomen, is de tegenstand al feller en feller geworden. Zal nu de Circulaire doen waartoe het Koninklijk besluit niet bij magte geweest is? — De *wet* van 1806 vermogt het ook niet; zij is geweest eene reactie tegen de wetten van 1803 en 1801, waarin het bijzonder onderwijs te niet gedaan en in het openbaar schoolwezen geënclaveerd werd. Zij was aan eenige vrijheid van bijzonder onderwijs niet vijandig. Ik vraag wederom: zal de circulaire meer doen dan een Koninklijk besluit en eene wet? — De *Grondwet* van 1815 was aan het bijzonder onderwijs gunstig, en mogt de Minister van Binnenlandsche Zaken daaraan twijfelen, dat ik niet kan onderstellen, ik zou mij beroepen op hetgeen hij in zijne Aanteekening op de Grondwet en voor 20 jaren geschreven heeft, toen men onder de bestaande Grondwet van 1815 betamelijke vrijheid van bijzonder onderwijs bestreed. Toen heeft hij van de theorie, welke, alleen aan de Regering, het regt toekent om onderwijs te geven, gezegd: « De verontwaardiging weêrhoudt mij om deze ongelukkige leer verder na te gaan. En ik kan een smartelijk gevoel niet onderdrukken, dat men het waagt,

om in dit land, van ouds den zetel der vrijheid, en aan onze vrijgezinde en edelmoedige regering zulke lessen te geven van een despotisme dat slechts in Frankrijk op de puinhoopen eener omwenteling kon stand grijpen, welke alle gevoel van eigene en nationale waarde uitgedoofd had. Geen Nederlandsch hart kan zoodanige leeringen koesteren of ze dulden.»[1] De Minister schreef menige bladzijde waarvoor het Vaderland hem dank verschuldigd is, geene waaraan hij met meer genoegen herdenken kan. Ik zeg weder: zal de circulaire doen wat zelfs de Grondwet niet heeft kunnen doen?

Nog eene herinnering komt hier te pas. Er is reeds eene ministeriële circulaire van den jare 1842 in denzelfden zin en geest, van den Minister Schimmelpenninck, bij gelegenheid van het uitvaardigen van het besluit. Daarbij is met de meeste kracht en aandrang, ongeveer gelijk thans, aan de plaatselijke en gewestelijke besturen aanbevolen de meest vrijgevige uitlegging. Waarom zal de circulaire van 1849 meer invloed uitoefenen dan die van 1842?—De vorige Minister is in een moeijelijken en zeer onaangenamen toestand geraakt, ten gevolge van de circulaire; hij heeft moeten dulden dat zij niet in het allerminst werd nageleefd. Wanneer, bij voorbeeld, men het besluit van 1842 vergelijkt met eene afwijzende dispositie op een request aan het stedelijk bestuur van 's Gravenhage — ik zeg dit niet omdat ik er persoonlijk in was betrokken, maar omdat het eene merkwaardige bijdrage levert tot juiste waardering van den toestand van het lager onderwijs in ons Vaderland — ziet men dat het Koninklijk besluit geheel en

[1] *Over het bestuur van het onderwijs*, Zutphen 1829, bl. 25.

al omgekeerd is. De circulaire kwam niet in aanmerking, en de Minister heeft moeten dulden dat zijn gezag, en dat des Konings, in de residentie ter zijde gesteld wierd. Ik ben het eens met het geachte medelid uit Sneek, dat de circulaire van 2 December de zaak niet verbeteren, maar aanmerkelijk verergeren zal. Het is een halve maatregel; de Regering zal tegenwerking ontmoeten. Zeer natuurlijk, want het zal in twijfel worden getrokken of de circulaire (daar in de Grondwet, ook vóór 1848, regeling van het onderwijs bij de *wet* bedoeld werd) genoegzame kracht heeft. De Minister zegt: « Niet zonder grond zou kunnen worden beweerd dat de uitvoerende magt ten deze aan de besturen toegekend, uit den aard der zaak ondergeschikt is aan de algemeene uitvoerende magt. » Ofschoon dit niet zonder grond kan worden beweerd, zal aan den anderen kant het tegendeel beweerd worden. Ten gevolge van de circulaire zullen des te meer klagten ontstaan. Men houde den bijzonderen toestand van het Vaderland in het oog. Het is wenschelijk dat kleingeestige oppositie tegen dit Ministerie zooveel mogelijk worde geweerd. En wanneer men een blik werpt in het menschelijk hart, is het meer dan waarschijnlijk dat de circulaire dezen kleingeestigen wederstand zal opwekken. Zij is niet noodig voor die plaatselijke en gewestelijke besturen, die de Grondwet in milden geest willen helpen ten uitvoer brengen, en derhalve met den Minister eenstemmig zijn; zij is geschreven voor die welke in tegenovergestelden zin zouden handelen, en dus in den grond der zaak in oppositie zijn tegen den Minister. Weet ge, welke taal door sommigen zal worden gevoerd? «Het zal den Minister *zeer aangenaam* zijn; ei! juist daarom is het mij niet aangenaam

en ik zal het niet doen.» Het resultaat zal wezen dat de circulaire de kleingeestige oppositie zal wekken; men zal al het mogelijke doen om te toonen dat men geene sympathie voor het Bewind heeft. Wat zal dan gebeuren! De circulaire zal schadelijk zijn voor het Ministerie en voor ons: wij zullen minder gemakkelijk verkrijgen hetgeen wij verlangen, en de eerste daad van het Ministerie, dat gezegd heeft: «wacht op onze daden,» van het Ministerie, aan hetwelk men veerkracht toeschrijft, zal eene ijdele daad geweest zijn, eene daad die niet het minste gevolg zal hebben, en den toestand verergeren zal, in plaats van dien te verbeteren.

Mag ik dan niet verlangen, en zou de Kamer niet met mij wenschen, dat in eene zaak als deze, waarin de geheele Vergadering belang stelt — want ik durf zeggen dat de vrijheid van *bijzonder* onderwijs, het *openbare* laat ik daar, de sympathie van de Kamer heeft, en dat ieder eene behoorlijke vrijheid, niet enkel op het papier, in de Grondwet, maar in wezenlijkheid verlangt, — mag ik dan niet zeggen dat het, voor de eer van het Ministerie, voor de eer der Kamer en om het gewigt der zaak, wenschelijk is, dat nu eindelijk de voorziening, reeds zoolang verwacht, tot stand kome?

Er is nog eene tegenwerping, die ik niet bij de drie andere gevoegd heb, omdat ze, naar ik vertrouw, in deze Kamer niet zal gemaakt worden. Buiten de Kamer is eene zeer magtige en talrijke tegenpartij, welke die tegenwerping maakt; eene partij die volstrekt niet wil dat er regeling van het onderwijs plaats hebbe, waarbij min of meer vrijheid gegeven worde, voor dat de algemeene wet op het lager onderwijs tot stand komt. En waarom niet? de zaak

is beslist, het is uitgemaakt dat er vrijheid van bijzonder onderwijs moet zijn: waarom mag het nu niet gebeuren? waarom mag daarin niet door particuliere maatregelen voorzien worden? waarom mogen de ingezetenen omtrent hunne dierbaarste belangen niet te vrede gesteld worden? Omdat men, bij de wetgeving op het lager onderwijs, aan art. 194 der Grondwet verlangt eene interpretatie te geven waardoor de vrijheid van *bijzonder* onderwijs, eens voor al, te niet ga. Met twee voorbeelden kan ik duidelijk maken wat men bedoelt. Vrijheid van bijzonder onderwijs; maar hoe? Als of iemand zich in eene vesting opsloot, en van de muren u toeriep: ge hebt vrijheid van binnenkomen, wanneer gij middel weet om u door de bolwerken een weg te banen. Wil men een ander voorbeeld? Bij eene zamenkomst wordt de meest mogelijke vrijheid van intrede verleend, maar zekere coterie heeft in tijds alle plaatsen bezet, en laat aan de menigte zeggen: iedereen heeft vrijheid om in te gaan. Wanneer de Kamer art. 194 van de Grondwet overweegt en eenige brochures over dit onderwerp inziet, zal men spoedig begrijpen wat eigenlijk door de tegenstrevers bedoeld wordt. Nu ik de stoutmoedigheid gehad heb in deze Kamer te herhalen den wensch naar eene transitoire wet, zal ik spoedig in dagbladen en brochures uitgekreten worden als behoorende tot eene der twee factiën, die in deze Kamer vrijheid van bijzonder onderwijs verlangen; maar ik zal de Kamer verzoeken na te gaan of niet alle argumenten tegen mij nederkomen op den wensch om, bij de wet dergelijke illusoire vrijheid van bijzondere scholen tot stand te brengen. Ik roep het Ministerie toe: geef ons de transitoire wet, want ge kunt het doen. Wij hebben reeds zoolang

om vrijheid van bijzonder onderwijs gevraagd, geef aan een billijk verlangen gehoor.

Ik zou eindigen, indien niet ons geëerd medelid uit Dokkum[1] door zijne belangrijke rede mij de gelegenheid had geopend, om dit gewigtig onderwerp uit nog hooger standpunt te beschouwen. Ik dank hem daarvoor, vermits ik, uit hetgeen hij gezegd heeft, voor de transitoire wet het sterkste argument ontleen: KUNT GE BIJNA NIETS GEVEN, GEEF DAN TEN MINSTE HETGEEN GIJ KUNT. De spreker zeide dat geene der verwachtingen van de grondwetherziening, na verloop van anderhalf jaar, zijn vervuld, en dat niet eens de grond tot vervulling gelegd is. Dit feit beaêm ik. En nu heeft hij de oorzaken hiervan medegedeeld. Wij hebben de impulsie in ons Vaderland verward met revolutie-geest en communisme en socialisme. Het Ministerie, daarover ontsteld, is te kort geschoten in het voldoen aan de gegeven belofte; maar nu er een nieuw Bewind is, verkeert ons medelid nog in de aangename gemoedsstemming waarin de ontwerpers van het adres van antwoord zich bevonden, die hoopten dat hetgeen het vorig Ministerie verzuimd had, nu zou ten uitvoer gebragt worden. Het zij mij vergund, naar aanleiding hiervan eene vraag te doen voor het Vaderland, van belang. Wat is de *oorzaak* dezer teleurstelling? het antwoord zal de wenschelijkheid toonen der transitoire wet voor het Ministerie zelf.

Geene der *verwachtingen* van de grondwetherziening is vervuld, en geene der *grondslagen* tot vervulling is gelegd. Ik heb er niets bij te voegen. Omtrent de *oorzaken*

---

[1] De Heer HUGENHOLTZ.

der teleurstelling verschil ik. Ons medelid zoekt die in *omstandigheden en personen*, ik daarentegen in *beginselen*. Ik meen dat Nederland sedert Maart 1849 in een tijd van *proefneming* verkeert. Toen is eene commissie benoemd ter grondwet-herziening; zij werd zamengesteld uit bekwame vertegenwoordigers der partij die den boventoon had; men heeft zich van toen af bezig gehouden met experimenten, die tot dusverre mislukt zijn. Werden die proefnemingen op zuivere wijs genomen? Dit is het wat de spreker uit Dokkum contesteert. Hij wijt de mislukking aan het vorig Bewind. Ik daartegen stel dat dit alles gedaan heeft *wat het doen kon*. Vervulling van de bij de Grondwet gedane beloften was, met toepassing der toen hoog opgevijzelde begrippen, eene onmogelijkheid, zonder in revolutionaire maatregelen, waarvan de kern der Natie een afkeer had, te vervallen. De eerste proefneming is om de eigenaardigheid van het beginsel mislukt. Nu zien wij van de tweede proefneming het begin.

Wanneer ook deze mislukt (en zij zal mislukken), zal dit evenzeer een gevolg wezen van onvermogen, niet van tegenstand of onwil. Laat ons zorgen dat de zuiverheid der proefneming openbaar zij. De Natie wete dat, voor alsnog, alle schakeringen in de Kamer het Ministerie ondersteunen. Belangrijk waren de discussiën van deze dagen, ook in dit opzigt. Zoo gaf de afgevaardigde uit Almelo een lumineus denkbeeld, toen hij zeide dat het Ministerie een kader van werkzaamheden moest bekend maken; de raad was welgemeend, en echter is hij niet bij uitnemendheid vriend van het Ministerie. — Een ander lid[1] heeft aangeraden

[1] De Heer LOTSY.

eene transitoire bepaling voor den waterstaat; hij deed het om aan het bestuur moeijelijkheden uit den weg te nemen, en ook hij is niet bij uitnemendheid met het Ministerie bevriend. — Een derde[1] heeft aangedrongen op leiding van de Kamer, en behoort mede niet tot de ijverigste voorstanders van het Gouvernement. — En nu de vrienden van het Ministerie? Door hen werden de meeste wenschen en eischen geuit. Wie heeft het Ministerie bedreigd, zoo het geen doortastende maatregelen van vereenvoudiging en bezuiniging nam? wie heeft, bij de menigvuldige werkzaamheden, aangedrongen op eene organisatie der koloniale aangelegenheden bij de wet? — Een lid[2], ook niet bij uitstek voorstander van dit Ministerie, zeide dat hij de schoonste verwachtingen koestert. Dit zeg ik zoo onvoorwaardelijk niet. Ik beloof mij van den Minister van Binnenlandsche Zaken, indien gelijk wij hopen, zijne krachten gespaard worden, in vele opzigten veel; maar, wanneer een tijd van crisis genaakt, zal ook hij een des te merkwaardiger voorbeeld zijn, hoe de meeste bekwaamheid niets tegen de ontwikkeling van een beginsel vermag. Die vrees is met hoogachting zeer wel bestaanbaar; gelijk wij GUIZOT niet geringschatten, omdat hij in 1848 bezweek voor de ontwikkeling der denkbeelden die hij in 1830 op den voorgrond had gesteld. Ik doe geen onregt aan de bekwaamheid van ieder der leden van het Bestuur. Het is de politieke rigting die ik afkeur.

Het geachte lid uit Almelo heeft, naar aanleiding van hetgeen door ieder Minister bij de verdediging zijner

---

[1] De Heer BORREL VAN HOGELANDEN.

[2] De Heer VAN HEIDEN-REINESTEIN.

begrooting is medegedeeld, de gevolgtrekking gemaakt, dat mijne stelling omtrent de negative homogeneïteit onjuist was.

De Voorzitter zegt den spreker te moeten doen opmerken, dat thans aan de orde zijn de beraadslagingen over het V^{de} hoofdstuk der staatsbegrooting. Hij heeft langen tijd gewacht, zegt hij, of hij iets hooren zou dat daartoe betrekking had, en noodigt nu den spreker uit het onderwerp in discussie te behandelen.

Ik gaf daarop te kennen, dat ik het gezegde van den afgevaardigde uit Almelo, als persoonlijk feit, opnam en de aanmerkingen van dien spreker beantwoordde.

Men kan de homogeneïteit van een Ministerie niet opmaken uit vier en vijf programmas der Ministers, elk in hun specialen werkkring. Afzonderlijke verklaringen maken geen politiek programma uit. Eene positive homogeneïteit van dit Ministerie is nog niet bekend. Ik mag niet aannemen dat de Ministers ondergeschikt zijn aan de beginsels van den Minister van Binnenlandsche Zaken. Er is veeleer een *ministère de coalition*. Ik ben overtuigd dat geen enkel der hier tegenwoordige Ministers de Souvereiniteit van het Huis van Oranje ontkent. Nooit heb ik behoord tot hen die den Minister van Binnenlandsche Zaken in schotschriften verguisd hebben; doch achter hem zijn er, door wie openlijk eene Volkssouvereiniteit wordt verkondigd, welke den overgang naar communisme en socialisme vormt, en zoo . . . .

De Voorzitter zegt den spreker andermaal te moeten doen opmerken dat hij van het onderwerp in behandeling afdwaalt; hij verzoekt hem alzoo tot de orde der discussiën te willen terugkeeren,

daar hij anders, tot zijn leedwezen, zich in de noodzakelijkheid zou bevinden hem het woord te ontnemen.

Mag ik niet, even als de geachte spreker uit Breda, die heden ochtend het woord voerde, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken den lof geven, die hem toekomt? Te regt ziet de partij waartoe de Minister behoort, hem met vreugde in het Bewind; den man die aan politische ontwikkeling bevorderlijk is geweest, en wiens naam met eer zal worden genoemd, zoolang men hier te lande op wetenschap, scherpzinnigheid en degelijkheid prijs stelt. Dit getuigenis geef ik in zijn afzijn. Maar . . . .

De Voorzitter gaf de hoop te kennen dat de rede van den geachten spreker ten einde spoedde! Het voortgaan werd mij, door deze gestadige interruptie, onmogelijk. «Ces interruptions,» zeide een spreker in Frankrijk niet ten onregte, «brisent non seulement la parole, mais aussi la pensée.» — Afbrekende, bragt ik nog deze woorden uit:

Ik wensch zoo spoedig mogelijk eene transitoire wet op het onderwijs. Geeft wat gij geven *kunt!* en wanneer de tweede proefneming mislukt, zullen wij aannemen dat gij het goede wat gij niet kondet geven, gewild hebt. Wij zullen, als het Ministerie zijn loopbaan sluit, het Ministeriële graf sieren met het opschrift: *ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.*

Het ontbrak niet aan tegenspraak van hetgeen door mij, omtrent het onderwijs verlangd werd:

De Heer Anemaet zeide: «De geëerde spreker uit Harderwijk zal bemerken dat ik gestemd ben tegen de door hem gewilde transi-

toire maatregelen. — Ik zou vreezen dat, wanneer de Regering daaraan gehoor gaf, dit aanleiding zou geven, dat de daarstelling en invoering der wetten, door de Grondwet gewild, tot later tijdstip zullen worden verdaagd. Ik durf zeggen dat deze gewilde transitoire wetten daaraan niet bevorderlijk zullen wezen: bovendien het zoude ongrondwettig zijn.»

Ook de Heer VAN RIJCKEVORSEL was gansch niet voor de zaak gestemd. «Neen, geen van beide partijen moet de plaats vooraf innemen. Alles, het openbaar en bijzonder onderwijs, behoort bij eene algemeene wet geregeld te worden. Indien de Regering kon goedvinden het voorschrift van art. 3 der additionele artikelen der Grondwet, en de in het 2de artikel der algemeene schoolwet van 1806 voorkomende bepaling over het hoofd te zien, en alle aanvragen tot oprigting van bijzondere scholen inwilligde, dan zou die handelwijze tot velerlei bezwaren aanleiding geven. Ik voor mij verklaar mij ten stelligste tegen het denkbeeld om een transitoiren maatregel omtrent dit onderwerp tot stand te brengen, en dring alzoo aan op het vaststellen eener algemeene wet op het onderwijs, die het gansche onderwerp in al zijne bijzonderheden regelt. Ook ik verlang dat het bijzonder onderwijs vrij worde uitgeoefend, maar vorder tevens de noodige waarborgen, door middel van welke de Staat zijne regten op dit punt zal kunnen handhaven.»

Vooral de Heer VAN HOËVELL kwam tegen mij op. — «De afgevaardigde uit Harderwijk heeft gesproken van eene vesting, met eene sterke bezetting voorzien, met wallen en muren omringd, waarvan de poorten gesloten en de bruggen opgehaald zijn, terwijl dan van de muren dier vesting zij die binnen zijn, den buitenstaanden toeroepen: «Komt binnen!» Ik zou verlangen de comparatie nog wat uit te breiden en voort te zetten: ik zou eene transitoire wet op het particuliere onderwijs vergelijken bij iemand, die toch, op de eene of andere wijze, binnen die vesting wist te komen, en dan den brand in het kruid stak, zoodat de geheele vesting in de lucht sprong.»

Den volgenden dag sprak de Minister van Justitie aldus:

« Het geachte lid uit Harderwijk heeft zelf opgemerkt dat de waarborg door de Grondwet voor het onderwijs gegeven medebrengt, dat naast de bijzondere scholen oòk scholen van staatswege zouden worden ingerigt, en nu verlangt hij eene transitoire wet voor het bijzonder onderwijs, waardoor dus die gelijktijdige oprigting van bijzondere en openbare scholen niet zou plaats hebben en de waarborg door de Grondwet gegeven als 't ware zou ontnomen worden. Ik moet dus met ronde woorden verklaren dat het in de bedoeling der Regering niet ligt om zoodanige transitoire wet voor te dragen, maar dat zij de wet op het onderwijs, welke de Grondwet voorschrijft, zal aanbieden, ten einde het aan de beoordeeling van deze Kamer over te laten of zij al dan niet voor aanneming vatbaar is. »

Nu nog een enkel woord. Wanneer het den geachten spreker uit de residentie ernst is een Ministerie te ondersteunen, dan moet hij het niet herhaaldelijk toevoegen: ge zijt krachteloos en zoo de storm opkomt kunt ge u niet redden, omdat gij rust op verkeerde beginselen. Ik moet zeggen dat het mijne beginselen zijn de Grondwet, zoo als zij daar ligt, ten uitvoer te helpen brengen. Ik heb geene vraag die tot mij gerigt is ooit onopgelost gelaten. En nu meen ik dat de man die ons altijd toeroept: ge zijt krachteloos, het Ministerie niet kan, niet mag ondersteunen, maar dat hij het met open vizier moet bestrijden, tot dat hij zelf met zijne uitgelezen kudde op deze plaats kunne staan wanneer de storm loeit, en dan de bij hem berustende krachten aanwende om het vaderland te redden.»

Niemand der tegensprekers scheen begrepen te hebben dat het om geen partieel vooruitloopen op de algemeene wet, maar om vrijheid, naar den eisch der *bestaande* verordeningen, te doen was. De laatste opmerking van den Minister omtrent mijne, gelijk hij zich uitdrukte, *uitgelezene kudde*, had ik kunnen beantwoorden met het protest van den Heer Nedermeijer van Rosenthal in de zitting der Tweede Kamer van 26 Augustus 1848, tegen een soortgelijk gezegde van den toenmaligen Minister van Justitie. «Ik meen te moeten protesteren tegen

de stelling dat het een noodzakelijk gevolg van de afstemming van wetten, waarbij het groote beginsels geldt, zijn zou, dat zij, die gemeend hadden van de Regering te moeten verschillen, alsdan in de verpligting zouden wezen de Regering op zich te nemen. Elders moge dit zoo zijn; hier niet, waar men het voorregt geniet zijne individuële overtuiging vrij en onbelemmerd kenbaar te kunnen maken, zonder dat men daaraan verbonden gevolgen zou behoeven te vreezen. Ik protesteer dus tegen de gevolgtrekkingen, welke uit die stelling zouden kunnen worden afgeleid. Wanneer wij hier niet vrij kunnen stemmen, zonder op de gevolgen te letten, dan is zulks niet meer in overeenstemming met de vrijheid, die altijd in deze Vergadering heeft geheerscht.»

Ik liet dit gaarne achterwege en sprak aldus:

—

Ik begin met een misverstand weg te nemen. Wanneer dit bleef, zou ik het woord niet meer durven voeren. Gisteren avond gaf ik te kennen, niet gelijk sommigen gemeend hebben, dat mijne rede toen een vierde van een uur duren zou, maar dat er in het hoofdstuk van Binnenlandsche Zaken drie bijzonderheden voorkwamen, die ik gezamenlijk in één kwartier behandelen zou. Heb ik, door het belang van het onderwerp medegesleept, de beraadslagingen gerekt, ik verklaar mij tot vergeving-vragen bereid. Ik dank den Minister voor de welwillendheid waarmede hij mij geantwoord heeft, en voor de inlichting omtrent den geest en den zin der circulaire. Wat mij over het *onderwijs* en over mij, *persoonlijk*, nog op het hart ligt, zal ik in twee punten zamendringen.

De regeling van het onderwijs is eene der belangrijke quaestiën. Velen onzer landgenooten hebben, bij het gemis van de noodige vrijheid tot oprigting van scholen, zich ge-

noopt gevoeld het Vaderland te verlaten. Het zou mij tot innige droefheid verstrekken, zoo immer de meerderheid der Kamer niet meer homogeen was met het beginsel van vrijheid in de Grondwet opgenomen, of oordeelde dat art. 194, waarin velen met mij den waarborg der vrijheid meenden te vinden, zoo kon worden geïnterpreteerd, dat ieders godsdienstige denkwijs niet in waarheid geëerbiedigd, en dat er een gewijzigd monopolie ingevoerd werd. — Het zou mij innig leed doen, indien de uitdrukkingen aan het lid uit Zalt-Bommel ontvallen uit zijn hart waren gevloeid. Ik kan hem niet bewijzen dat hij mij gekwetst heeft, de smart voel ik. Dit zou het geval niet zijn, indien de zaak mij persoonlijk raakte. Ik heb, om de beginsels van wier deugdelijkheid ik overtuigd ben, zoovele beleedigingen verduurd, dat ik soms behoefte aan smaad voel, ten bewijze dat ik op het regte pad ben. Die uitdrukkingen hebben mij leed gedaan, omdat daarbij zoovele betrokken zijn, die men te lang verhindert hunne kinderen op te voeden naar het geloof en den eisch hunner Gezindheid. Die uitdrukkingen hebben mij getroffen, omdat men zoovelen, die zamenwoning verlangen, doch tevens vrijheid van opvoeding overeenkomstig het geloof dat zij belijden, voorstelt als personen die den brand wenschen te steken in het huis. — Den Minister zeg ik dank voor de zachte wijze waarop hij beantwoord heeft, hetgeen ik over het Ministerie gezegd heb. Ik waardeer dit, maar betreur dat, volgens zijne verklaring, geen *transitoire* wet op het onderwijs tot stand zal komen. Voorts verklaar ik mijne geringe ondersteuning, ook wanneer zij versmaad wordt, te zullen geven, en ik zal mij verheugen, indien men, in oogenblikken van crisis en ge-

vaar, tot redding van het vaderland meer krachten ontwikkelt, dan ik met de beginselen die het Ministerie gerekend wordt te belijden, mogelijk acht.

Een woord uit het hart tot het hart: Ik wensch dat elk lid mij, nu wij voor eenige weken uiteengaan, met ongeveinsdheid de hand reike. Minder voor mij zelven, dan om de zaak die ik voorsta. Wat ben ik, wat zijn wij allen, wat beteekent persoonlijk genoegen of leed, in vergelijking met de groote belangen van Kerk en Staat, waarvan het vertrouwen onzer landgenooten ons de behartiging opgelegd heeft? Wanneer ik dan, in het belang van het Vaderland, eensgezindheid begeer, zeg ik, op uwe billijkheid vertrouwende: blijft mijne speciale positie in het oog houden; vergeet niet dat ik mij op een eigen standpunt bevind; behandelt mij, niettegenstaande mijne feilen, met de goedheid die ge mij tot heden betoond hebt; onthoudt mij uwe welwillendheid, uwe teregtwijzingen niet. Het zal der Vergadering tot eer verstrekken, indien zij volledige vrijheid van spreken verleent aan iedereen; ook aan mij; vooral wanneer ik gevoelens verkondig die men als de opinie van weinigen beschouwt; vooral wanneer ik iets zeg dat aan sommigen uwer veel ergernis geeft. Één gevoel is er dat ons, naar ik acht, allen verbindt: de liefde tot het Vaderland, waarin, te midden der verdeeldheden van begrippen, eenheid tusschen de leden der Kamer onderling en met de leden van het Ministerie kan bestaan. Met die liefde in het hart, willen wij aan het welzijn van het Vaderland naar vermogen bevorderlijk zijn. Dit ook mag *homogeneïteit* heeten. Zoolang ze bestaat, wanhoop ik althans, niet aan Nederlands behoud.

BEGROOTING.

I.

HISTORISCHE GEDENKTEEKENEN.

ZITTING VAN 23 DECEMBER 1849.

Ik heb gisteren avond gezegd dat ik bij de beraadslaging over dit hoofdstuk op drie bijzonderheden de aandacht der Vergadering zou vestigen. Twee werden behandeld, de eene door het lid achter mij[1], de andere door het lid naast mij gezeten[2], zoodat ik in zooverre van mijn voornemen afzie. Ik dank het geachte lid uit Groningen voor hetgeen hij omtrent de *vaccine* gezegd heeft,[3] het geachte lid uit Drenthe voor het opnemen van het ontwerp eener veilige bergplaats voor het *Rijks-archief* onder de door hem aanbevolen openbare werken. Ik hoop dat het, blijkens zijne mededeeling, gereed liggende ontwerp van wet spoedig ter tafel zal komen. — Het eenige punt dat mij overblijft, is de post, nu in beraadslaging ge-

---

1 Dr. WESTERHOFF.

2 De Heer VAN RANDWIJK.

3 Omtrent de bij Koninklijk Besluit opgelegde verpligting tot vaccineren der kinderen die ter school gaan.

bragt. Ik wensch beter onderhoud van een onzer historische gedenkteekenen en slooping van een ander. Het eerstbedoelde is het voormalig verblijf van *Prins* Willem I te *Delft*, het meest nationale onzer uit vroeger eeuw afkomstige gebouwen. Het wordt voor kazerne gebruikt. Wanneer ik het ophouden van een zoo vergedreven utilitarisme begeer, herhaal ik een wensch, door velen onzer letterkundigen en dichters geuit. Het andere gedenkteeken, waarvan ik slooping verlang, is één gebouw in onze nabijheid, waaruit een der meest bekwame staatslieden van Nederland, ja van Europa, als offer aan de woede eener wraakgierige burgerij, ten doode gesleurd werd. Onmiddellijk na de gepleegde gruweldaad had de *Gevangenpoort* moeten worden geslecht.

De gelijktijdige voordragt der beide wenschen hecht zich in mijne bedoeling aan de gedachte dat voortaan, bij verschil van politieke meening, aan elk die op Nederlandschen bodem roemwaardig geweest is, hulde moet worden gebragt.

—

De *Minister van Finantiën* antwoordde dat mijn eerste wensch aan den Minister van Binnenlandsche Zaken zou worden overgebragt. Wat den anderen aangaat, de Gevangenpoort, als zijnde domein, behoorde onder het beheer van zijn departement; ook voor hem zelven, die dagelijks uit het gebouw van zijn departement op de Gevangenpoort ziet, was deze een steen des aanstoots; hij had dan ook aan het Stedelijk bestuur, bij hetwelk dit gebouw tijdelijk in gebruik is, voorstellen gedaan die tot slooping kunnen leiden.

POSTWET.

ZITTING VAN 6, 7, 8 EN 9 MAART 1850.

⁂ Reeds als Rapporteur werd ik eenigermate geroepen tot deelneming aan den strijd. Vooral om de zonderlinge lotwisseling van het ontwerp, hetwelk, bij een voorloopig onderzoek, over 't algemeen gunstig ontvangen, bij nader overleg, menigvuldigen wederstand en heftige afkeuring ontmoet had. — Aan eene verbetering in het Postwezen, hoewel gebrekkig en ongenoegzaam, gaf ik de voorkeur boven een verwerpen van de wet, waardoor het gewigtig onderwerp, om de veelheid van anderen arbeid, waarschijnlijk op den achtergrond zou geraakt zijn.

De wet evenwel was voor mij van zeer ondergeschikt belang, vergeleken met de constitutionele quaestie, waarvan het ter sprake brengen door mij bedoeld werd. Met het oog op eene spoedige voordragt der *organieke wetten* was de begrooting aangenomen als crediet-wet. Ter afdoening van al het werk waardoor de behandeling van *die* wetten later zou kunnen worden gestremd, was de Kamer tegen 15 Januarij verdaagd. Men wilde, zooveel doenlijk, aan het Gouvernement, ter voldoening aan het 5de der addit. artikelen, de hand bieden. Men verwachtte inlichtingen omtrent het voornemen en het vooruitzigt der Regering, met betrekking tot een regelmatig afwerken der bij de Grondwet opgelegde taak; mededeeling van Gouvernementswege nopens den vermoedelijken gang van het gemeen overleg. Wat gebeurt er? niets gebeurt er. De Kamer wordt, als of er overvloed van tijd en gebrek aan werk ware, eerst tegen 29 Ja-

nuarij, toen tegen 14 Februarij, verdaagd. Bijeengekomen, wordt ze met de Postwet, de Muntwet, het wijzen op de scheepvaartwetten, bezig en attent gehouden. Februarij gaat voorbij, en nu verneemt men, van de organieke wetten? niets, maar dat de Kamer eerstdaags wederom tot na Paschen, uiteengaat. Het was als of Art. 5 (bij de Ministers, toen ze opposanten waren, op den voorgrond) geenerlei waarschuwende kracht behield. — Het kwam mij voor dat, op die wijs, *schennis der bezworen Grondwet* onvermijdelijk werd.

Den eersten dag der discussie (6 Maart) sprak ik, ter verdediging van de wet, aldus.

—

Ik behoor tot degenen welke, na langen tijd geene bepaalde opinie gehad te hebben, het ontwerp van wet, zoo als het daar ligt, wenschen aan te nemen, behoudens de wijzigingen van ondergeschikten aard, die zij in sommige gedeelten welligt zouden verlangen aangebragt te zien. Ik weiger aan den Staat de uitsluitende bevoegdheid niet om brieven te vervoeren, ik eisch geen uniformport, en ook geen middelweg tusschen monopolie en geheel vrije mededinging, door de invoering van het stelsel, dat elke brief, door eene bijzondere onderneming verzonden, onderhevig is aan postzegel of poststempel. Ik ben een warm voorstander geworden van de wet. Veel zal ik, na hetgeen de spreker uit de residentie[1] gezegd heeft, achterwege kunnen laten, in het bijzonder omtrent het gebruik van het woord *monopolie*. Ik ben overtuigd dat dit woord op velen uwer geen schrikbarenden indruk gemaakt heeft, maar op het gros der menschen maakt het dien indruk wel; ik acht het daarom voorzigtig het niet te bezigen, waar het niet te pas

[1] De Heer WINTGENS.

komt. Hier verliest het veel van zijne kracht, daar de bevoegdheid tot brievenvervoer in andere landen, waar men ook vrijheid begeert, bij v. in België, Frankrijk, Engeland en Noord-Amerika, enkel aan den Staat is verleend. Bij mannen van de wetenschap is de ingenomenheid met vrije concurrentie eenigzins verflaauwd. Men vreest zelfs dat men door concurrentie naar monopolie zou kunnen worden geleid; zoodat men, in deze materie, bij v. in plaats van in de handen van den Staat, in die van A, van B, of ook van K[1], of wel van X, zou vervallen. Er is in de gewisselde stukken veel gesproken over de rapaciteit van den fiscus. Zoo er iemand afkeerig is van fiscale maatregelen dan ben ik het, en toch beweer ik dat in den Staat de schatkist, en eene welgevulde schatkist, een noodig ding is. Dit verliest men tegenwoordig te veel uit het oog. Zoo verkondigt men dat de heffing van *leges* niet te pas komt; volgens den Amsterdamschen handel, moet het *tonnegeld* afgeschaft worden; er is bij sommigen, naar het schijnt, bezwaar tegen de heffing van regten op het *Noord-Hollandsche kanaal*, en *ex analogia juris* zal ontheffing van regten op alle kanalen moeten plaats hebben. Het komt mij zelfs waarschijnlijk voor dat er geene belasting zal wezen, waarvan niet spoedig de afschaffing wenschelijk zal worden gekeurd. In onzen tijd wil men gaarne alles aan den Staat ontnemen, en te gelijk alles van den Staat vergen. De Staat moet alles behartigen zonder geld. Ik ben geen voorstander van het alvermogen van den Staat, maar, aldus voortgaande, zullen wij eindigen met een Staat zonder gezag en zonder geld, een Staat van anarchie. Ik acht dat de Staat eenig regt op eerbied en sympathie heeft.

[1] Deze letter was, in zaken van brievenvervoer, veelbeduidend.

Ik heb geen bezwaar om aan den Staat de uitsluitende bevoegdheid tot het brieven-vervoer toe te kennen, en toch ik zeide dat ik langen tijd geene bepaalde opinie gehad heb. Wat heeft mij tot eene beslissing geleid? Wij zijn hier te lande in exceptionelen toestand, door langdurige nalatigheid der administratie in het handhaven der bestaande wetten. Is het denkbaar, vroeg ik mij, dat wettelijke bepalingen als deze, ten uitvoer gelegd worden zonder schok? zal niet door den plotselingen overgang, groot misnoegen onder de ingezetenen ontstaan? Daaromtrent was ik niet gerust, en om die reden, bij de eerste overweging over dit onderwerp, helde ik over tot den middelweg, door vele leden voorgeslagen, ten einde aller belangen en aller begrippen zoo mogelijk te vereenigen. Ik ben gevallen voor de eenvoudige verklaring van den Minister, dat de middenweg tot geene bevredigende uitkomst leiden kan. Ik ben gewoon veel te hechten aan hetgeen door deskundigen gezegd wordt. Uit alles wat van regeringswege omtrent dit onderwerp is medegedeeld, blijkt dat wij met een deskundige te doen hebben. Ik ben evenzoo gevallen voor de verklaring des Ministers, dat de verlangde aanhechting van postzegels aan brieven al te bezwaarlijk is.

Er is meer. Het geneesmiddel is niet noodig, omdat, ten gevolge van eene andere verklaring, het kwaad grootendeels weggenomen wordt. Met de hem eigene juistheid is door den Griffier opgeteekend, wat in eene bijeenkomst tusschen de Commissie van Rapporteurs en den Minister te dezer zake is gezegd. De Regering rekent zich zedelijk verpligt om, door eigen verbetering van het postwezen, zorg te dragen, dat aan het publiek, in een redelijken zin, geenerlei gelegenheid tot brievenverzending worde ontnomen,

die het thans bezit. Indien ik de ministeriële verklaring wel begrepen heb, zal aan het gerief der ingezetenen niets ontnomen worden en zullen geene vervolgingen voor ongeoorloofd brievenvervoer plaats hebben, dan waar, door verbetering van het gouvernementale postwezen, het gemis van particuliere gelegenheden vergoed wordt. Dit komt overeen met het gevoelen, dat vele leden in mijne afdeeling met kracht hebben voorgestaan; met hetgeen de spreker uit Dordrecht[1] heden morgen heeft gezegd, namelijk, dat het regt om te vervolgen niet gelden zal dan op plaatsen, waar voor eene behoorlijke inrigting der post is zorg gedragen. Nu zal het mij aangenaam zijn dat het amendement van den afgevaardigde, waarop hij doelde, worde aangenomen; omdat alsdan de ministeriële verklaring in de wet komt. Maar, ook wanneer het niet gebeurt, zal ik berusten in de verklaring des Ministers. De afgevaardigde uit Alkmaar[2] gaf te kennen dat hij in een ministeriële verklaring nimmer eenig belang stellen zou. Ik misschien ook niet, met ééne uitzondering evenwel; wanneer ik niets anders verkrijgen kan. De verklaring wordt opgenomen in het *Bijblad* en wanneer de Minister aan zijne belofte niet gestand doet, zou men te eeniger tijd zich daarop kunnen beroepen.

Indien ik mij niet bedrieg, doet de verklaring van den Minister een geheel ander licht opgaan over sommige bezwaren hier in het midden gebragt. Bij voorbeeld, vele leden zijn bevreesd voor de vexatiën uit deze wet. Volgens de verklaring des Ministers, zijn geene andere vexatiën te

---

[1] De heer LOTSY.

[2] DE MORAAZ.

wachten dan uit elke andere wet. Geene wet is er die niet vexatiën te weeg brengen kan; omdat iedere wet door menschen wordt toegepast.

Men heeft gesproken van de onzedelijke strekking der wet, in welken zin? Iedere wet heeft eene strekking tot onzedelijkheid, in zoo ver zij aanleiding geeft tot overtreding; wanneer er geen wet bestond, zou er geen overtreding zijn. Dit is geen reden ter bestrijding van de wet. Dan toch zou, wat mij niet aannemelijk voorkomt, het *nec plus ultra* van losbandigheid voor het *nec plus ultra* van zedelijkheid worden vereischt.

Nog een woord, in verband met de omstandigheden waarin wij verkeeren en het eigenaardig karakter van de wet. Uit hoofde van den bijzonderen toestand waarin de Kamer zich bevindt, moeten wij aannemen wat eenigzins aannemelijk is: anders zou men over de Kamer spreken op eene wijze die den schijn van een welverdiend verwijt zou hebben. Men zou kunnen zeggen dat deze Kamer, en dat nog wel eene Kamer volgens het nieuwe stelsel van verkiezing gevormd, een ontzettend vermogen heeft, maar enkel en alleen negatief; dat zij vooral groote interpellerende kracht heeft; dat men echter tot heden weinig vrucht van het gemeen overleg tusschen de Kamer en de Regering ontwaart; dat er, ten gevolge der Grondwetherziening, nog weinig voortgang van zaken gezien wordt. Een Ministerie dat de zinspreuk « wacht op mijne daden, » bijkans tot een blijvend motto schijnt gekozen te hebben, en eene Kamer die, wanneer het Ministerie nu en dan blijk van leven en werkzaamheid geeft, wanneer het waarlijk goede wetten of althans verbeteringen aan-

biedt, de voorstellen altijd met strengheid en scherpheid afkeurt en verwerpt.

Een argument is er, waarvoor elke redenering zwicht. Indien deze wet niet aangenomen wordt, blijft alles gelijk het is. Hier wordt voorgesteld *verbetering*, dit zal niemand kunnen ontkennen; wordt deze wet verworpen, dan blijft de Fransche wet bestaan, dan verkrijgen we geen verlaging van briefport, geenerlei hervorming van het postwezen; dan blijft alles in *statu quo*, alle moeijelijkheden, alle bezwaren, blijven bestaan. De vraag is niet, of alle wenschen bevredigd zullen worden, of alle bezwaren zullen wegvallen; de vraag is, of niet de verwerping dezer wet aan erger toestand bestendigheid geeft. Er zullen misschien amendementen voorgesteld worden, waarvan ik de aanneming zou verlangen; maar, al wordt geen enkel amendement aangenomen, ook dan wensch ik de aanneming van het ontwerp. Men kan niet genoeg in het oog houden dat hier verbetering is, die naar verdere verbetering leidt. Omdat men het volmaakte wil, vergete men niet, dat, door de niet-aanneming, men het betere verwerpt en het slechtere houdt.

Nog ééne aanmerking. Genoodzaakt geweest eenige dagen uit de stad te gaan en gisteren terug gekeerd, las ik van ochtend, zonder nog iets van de zaak vernomen te hebben, in de nieuwspapieren het berigt, dat de Staten-Generaal, na de behandeling dezer wet, uit elkander zullen gaan tot na Paschen. Ik erken dat de waarschijnlijkheid, de mogelijkheid, mij verbaasd heeft. Indien het berigt waar is, zal welligt spoedig van deze Kamer, die men wel eens voor al te partijdig tegen het Bewind hield, gezegd worden dat zij nu al te partijdig voor het Gou-

vernement, al te toegeeflijk, onverschillig en lijdelijk wordt. Maar ik wil niet buiten de orde gaan, en spreek in verband met deze wet. Dan zeg ik: laat ons aannemen wat aannemelijk is; geen moeijelijkheden voor het Gouvernement doen ontstaan; zooveel doenlijk de bezwaren wegruimen, opdat de Regering spoedig de altijd aanstaande organieke wetten indiene; opdat, zooveel van ons afhangt, aan het Gouvernement de onbezorgdheid, de opgeruimdheid worde verleend, die het ter voortzetting van het gewigtige werk der organisatie behoeft. Ik verdedig de wet niet enkel op dien grond; ik zal ze aannemen, omdat zij eene wezenlijke verbetering tot stand brengt.

ZITTING VAN 7 MAART 1850.

*** De wensch naar « spoedige inlevering der organieke wetten » werd door den Heer VERWEIJ MEJAN kenbaar gemaakt. Onmiddelijk na hem, sprak de Heer DUYMAER VAN TWIST aldus: « Ik begin met op te nemen datgene, waarmede ook de laatste spreker zijne rede heeft aangevangen, een onderwerp, reeds in de zitting van gisteren, door een geacht medelid, den afgevaardigde uit Harderwijk, ter sprake gebragt. De spreker, die mij voorafging, gaf ook zijne meening te kennen, dat, ja de regeling der brievenposterij eene zeer nuttige zaak was, maar dat er nog andere zaken waren, waarvan de regeling bij de wet niet alleen nuttig, maar noodzakelijk, dringend noodzakelijk was. Die spreker bedoelde de zoogenaamde organieke wetten; en ieder weet wat wij daardoor verstaan. Ik vereenig mij geheel met het gevoelen van dien geachten spreker, en ik herhaal daarom in de hoofdzaak het door hem gezegde, omdat ik, gedurende zijne rede,

den Minister van Binnenlandsche Zaken heb zien binnenkomen. Mijn doel derhalve met die herhaling is, dien Minister in de gelegenheid te stellen ons de zoogenaamde inlichtingen te geven omtrent de vraag, hoever de zamenstelling der organieke wetten is gevorderd? alsmede omtrent de vraag, wanneer men rekenen mag, dat de wetten in dien toestand zullen zijn, dat ze aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal zullen kunnen worden aangeboden.»

Deze vraag naar de organieke wetten werd door den Minister van Binnenlandsche Zaken met eene mededeeling enkel omtrent de *kies-* en *provinciale* wetten beantwoord. Dit veelbeteekenend zwijgen omtrent de overige wetten, die *in allen geval* niet later dan in *deze* zitting ter tafel mogten worden gebragt, stond, naar mij voorkwam, bijkans met ter zijdestellen van Art. 5 gelijk. Ik trachtte dit met eenigen nadruk te doen uitkomen aan het einde mijner repliek.

—

Nu reeds zooveel ten voordeele dezer wet is gesproken, en na de uitvoerige rede van den Minister, is het welligt zonderling dat ik ten tweeden male het woord vraag. Doch, bij de resumtie der algemeene beschouwingen van den Minister, komt het mij voor dat deze *op zijn standpunt* niet al datgene heeft *kunnen* in het midden brengen, wat ten voordeele der wet strekt. Die omstandigheid beweegt mij nogmaals het woord op te vatten. De verdediging der wet concentreert zich in één argument; namelijk dat, zoo men de wet verwerpt, alles in het postwezen blijft gelijk het is. Ik heb met de meeste belangstelling de discussie bijgewoond; maar al wat ter bestrijding van het wets-voorstel aangevoerd is, strekt meer tot adstructie van amendementen dan ter verwerping van de wet. Nu en dan zijn redeneringen gebruikt, die ik minder juist acht. Met eene onbegrijpelijke faciliteit heeft men

aangenomen, dat het zoogenaamd monopolie van het brievenvervoer, aan den Staat toebehoorende, *jure* en *facto* niet meer bestaat; *jure* niet, omdat het feitelijk, door onbruik, afgeschaft is. Vooreerst is de gevolgtrekking gewaagd en onjuist; ten andere, ontken ik de hypothese, daar in sommige provinciën de handhaving van het regt plaats heeft. Uit een arrest van den Hoogen Raad is onlangs gebleken, dat op het afgeschaft zijn *jure* niet veel rekening kan worden gemaakt. Nu wil ik alle verklaringen des Ministers voor een oogenblik daarlaten; dit is onbetwistbaar, dat deze wet eene *verbetering* is. Het voordeel der schatkist kan bezwaarlijk worden ontkend. De wet is eene verbetering, die tot verdere verbeteringen leidt. Dit is eene opmerking welke de kracht van alle tegenwerpingen verbreekt. De Minister heeft, in het te gemoet komen aan de bezwaren der Kamer, veel inschikkelijkheid getoond. Desniettemin ben ik overtuigd, ofschoon het door hem zelven niet kon worden gezegd, dat hij de uitnemendheid zijner positie gevoelt, en tamelijk onbezorgd is. Inderdaad de Regering zal, tegenover de Kamer, bij de Natie winnen bij eene verwerping der wet. Al hebben wij geene ruggespraak met onze committenten, eenigzins toch mogen wij letten op de opinie dergenen, die bedachtzaam en welgezind zijn. Stelt dat de wet verworpen wordt. Degenen die ik bedoel, lezen de redevoeringen tegen de wet; zij vinden die fraai, krachtig, vol nuttige teregtwijzingen aan het Gouvernement; maar, bij nader overleg en vooral wanneer de port-verlaging achterwege blijft, komen zij tot het besluit dat deze wet toch eene *verbetering* was; de wet moest zijn aangenomen; de tegenstanders zijn bekoord door hetgeen buiten hun bereik

lag, en afgeschrikt door bezwaren wier wegneming òf terstond òf van lieverlede niet onmogelijk zou geweest zijn. De Minister wilde eene verbetering daarstellen; gelukkig land waar de Minister het betere begeert! ongelukkig land waar de Volksvertegenwoordiging den Minister het tot stand brengen van verbeteringen belet! — Thans is, voor dit ontwerp, de Kamer eigenlijk weerloos tegen de overmagt van den Minister. Daarom ben ik voor al wat hij geeft, en ook voor zijne geruststellende verklaringen, dankbaar. De afgevaardigde uit Alkmaar heeft gezegd dat, zoolang hij de eer zou hebben lid dezer Kamer te zijn, hij zijne stem vòòr of tegen een wetsontwerp nimmer zal laten afhangen van eene ministeriële verklaring ten aanzien van de uitvoering, uitlegging of wijze van toepassing. Ik gaf daarop te kennen dat zoo iets goed klinkt en misschien zeer prijselijk is in het algemeen, maar dat eene ministeriële verklaring, in het Bijblad opgenomen, wanneer men niets beters kan krijgen, niet ten eenenmale van waarde ontbloot is. Het doet mij leed dat ons geachte medelid hierover verstoord is geweest.[1] Ik heb

[1] *Verstoord* was niet te sterk. Immers had de Heer DE MORAAZ gezegd. « Mij is de hooge onderscheiding mogen te beurt vallen dat de afgevaardigde uit Harderwijk, meer bekend onder den naam van « de spreker uit de residentie » mij eene teregtwijzing gaf, waarvoor ik dat te regt zoo zeer geacht lid, dezen redenaar bij uitnemendheid, die alles zoo goed en fijn en zooveel beter dan elk ander weet, die het steeds beneden zich acht en er geheel wars van is om zijn onmiskenbaar talent te bezigen tot ironie, ten einde de gevoelens van anderen in een min of meer belagchelijk licht te stellen, waarvoor, zeg ik, ik hem niet genoeg dankbaar kan zijn. Ik heb nu, het ongeluk, het is helaas mijn gebrek, om maar zoo niet

niets gezegd waartoe ik niet volkomen regt had. Ik herinner mij door den Minister van Binnenlandsche Zaken beschuldigd te zijn geweest dat ik regts en links lessen uitdeelde; ik kwam toen met warmte tegen dit verwijt op.[1] Zeer ten onregte, want ik verloor uit het oog dat elke discussie is een gestadig les geven en ontvangen; een wederkeerig onderrigt, een *enseignement mutuel*. De afgevaardigde uit Alkmaar verwijt mij dat ik hem heb te regt gewezen. Ik neem dat verwijt aan; welnu, ik geef teregtwijzing en ontvang ze. Indien wij dit niet mogen doen, laat ons dan liever terugkeeren tot de geschreven redevoeringen; dan slaat men doorgaans niet op elkaâr, en raakt elkander niet ligt.

Een ander geacht medelid heeft gezegd, dat hij zich niet door magtspreuken liet verleiden. Ik ook niet, behalve wanneer ik in de magt ben van hem door wien de magtspreuk in het midden gebragt wordt. Ik acht zelfs dat wij den Minister in eene goede luim moeten houden, anders verzet hij zich tegen ieder amendement. Maar, zegt men, zoo de Kamer de wet verwerpt, zal eene andere, eene naar het oordeel der Kamer betere wet, worden voorgedragen. Mag ik vragen: *wanneer?* Raadpleegt uwe ervaring, zijn

---

dadelijk, gaaf en blindelings aan te nemen, wat mannen van zoo groote autoriteit in de Kamer, als de geachte spreker uit de residentie gerekend mag worden te zijn, mij voorstellen als boven allen redelijken twijfel verheven; die redenaar houde het mij ten goede, wanneer ik aan hem de bescheidene vraag rigt: waar het geschreven of te lezen staat, dat het Bijblad tot de Staats-Courant is, althans beschouwd moet worden te zijn, een officieel stuk, van gelijke kracht en wettelijke verbindtenis, als officiële stukken, uitgaande van de Regering.»

de wetten, die wij verworpen hebben, spoedig in een anderen vorm wedergekeerd? Ik wijs op de moedeloosheid die bij de post-administratie zal ontstaan. Als een bekwaam en verdienstelijk ambtenaar, sedert jaren met de specialiteiten van het postwezen bekend, na rijp overleg, met ijver en naauwgezetheid, als slotsom van kennis en ervaring, een wetsontwerp tot stand gebragt heeft, als de Kamer het veroordeelt, en als hij gedachtig is aan de verscheidenheid der meeningen die zich in de Kamer geopenbaard heeft, zal hij dan niet in het denkbeeld geraken dat het onmogelijk is aan de Vergadering te voldoen, en zijn ontslag nemen? — Dit is, zegt men, juist het middel om van de vooroordeelen eener routine, die met den postalen grondtoon van onzen tijd niet overeenkomt, ontslagen te zijn. Zijt ge hiervan overtuigd? laat ons zien. Dan zullen eensklaps in het vak gebragt worden personen, die geen dertig of veertig jaren, die welligt geen enkel jaar bij de post-administratie zijn werkzaam geweest, zonder eenig vooroordeel, geheel versche ambtenaren, mannen of jongelieden van dezen tijd. Het talent dezer nieuwelingen zal onverwijld in afbreken en opbouwen worden geopenbaard. De volmaakte wet zal komen. Ik blijf vragen: *wanneer?* Niet altijd valt de ten uitvoerlegging van fraaije ontwerpen zoo ligt als men zich aanvankelijk voorstelt. Wilt ge een voorbeeld? ik noem u het *Bijblad*. Altijd denk ik met medelijden aan de redactie, en verwonder mij dat zij met zoo weinige middelen zoo veel tot stand brengt. Hierom behoef ik onze teleurstelling niet te verbloemen. Hoe was het een jaar geleden! binnen vier en twintig uren moest de Natie bekend zijn, woordelijk, met hetgeen in deze Kamer gezegd werd. Men wees

op Engeland en Frankrijk, en begreep dat, bij goeden wil, onverwijld zou worden voorzien in deze levensbehoefte van een constitutioneel Volk. Hoe is het nu? in het midden van Maart, heb ik eene redevoering die ik in December uitsprak, nog niet ter inzage gehad.

Er is nog eene overweging die voor de wet pleit. De Kamer moet, zooveel doenlijk, den schijn vermijden als of van haar kant, door dwarsbooming van het Gouvernement, de indiening der organieke wetten vertraagd wierd. Ik breng hulde aan de verdiensten van den Minister van Finantiën, in beide Ministeriën een kundig en ijverig lid. Maar het is mij wel eens voorgekomen dat, wanneer hij aan de Staten-Generaal arbeid geeft, daarmede somtijds, ten gunste zijner ambtgenooten, met veel krijgskundig overleg, eene afwending gemaakt wordt. Daarvoor waren, in het vorige jaar, ontwerpen, als de macaroni-wet, en de Pharmacopoea Neerlandica genoegzaam; nu neemt hij belangrijker wetten, over munt- en postwezen, te baat. De Kamer toone, waar het mogelijk is, door aanneming der ontwerpen, waarmeê de behandeling der organieke wetten eenigzins ter zijde geschoven wordt, dat zij bespoediging, zooveel doenlijk, van dit voornaamste en bij de Grondwet voorgeschreven gedeelte van haar taak, begeert. Om die reden zou ik deze wet misschien goedkeuren, al was daartegen grooter bezwaar. Ik beroep mij op het oordeel van den geachten afgevaardigde uit Kampen[1], bij de behandeling der begrootingswetten. Ook toen drong hij aan op de indiening der organieke wetten. Heden deed hij het ook, ofschoon niet met die kracht waarmede hij

[1] De Heer Duijmaer van Twist.

het toen deed. Ik veroorloof mij hetgeen hij nu gezegd heeft, aan te vullen met hetgeen hij toen in het midden bragt. Er was sprake om, in plaats van de begrooting, een credietwet te willen. Ons medelid rekende het plan om slechts voor drie of zes maanden autorisatie te verleenen tot het doen van uitgaven, het meest van alle strijdig met het waarachtig belang des Vaderlands. Hij zeide:

« Het karakteristieke van het tegenwoordig oogenblik is de behoefte aan de organieke wetten. De Grondwet moet in het leven treden, daarmede mag geen dag langer worden gedraald. En al ware de begrooting oneindig slechter dan zij nu is, ik zou haar nog aannemen, wanneer zij werd voorgedragen door een Gouvernement, waarvan men het tot stand brengen der organieke wetten met grond mag verwachten. Het vorige Gouvernement heeft, mijns inziens, de dringende behoefte aan de organieke wetten niet genoeg ingezien, en ik voor mij heb daarin steeds gezien eene der eerste oorzaken van deszelfs val. Ik hoop dat het tegenwoordig Gouvernement zich voor die klip zal wachten, en ik dring er met den meesten ernst op aan, dat ze zoo spoedig maar mogelijk worden ingediend, opdat wij niet onder anderen ten tweeden male het schouwspel beleven, dat in Julij 1850 de oude Provinciale Staten, op de oude wijze verkozen, vergaderen, als of er in 1848 niets gebeurd ware. Ik hoop daarom dat het gerucht onwaar zal zijn, dat deze Kamer eerlang tot half Februarij of Maart uit een zal gaan. En hoogst aangenaam zal het mij zijn van de Regering de verklaring te ontvangen, dat daartoe, althans van hare zijde, geene aanleiding zal worden gegeven. »

Ook ik hoop niet, dat het gerucht van het aanstaande reces der Kamer zich zal bevestigen; want wij zouden alzoo van uitstel op uitstel, wel eens zonder organieke wetten de maand September bereiken.

Dit brengt mij op hetgeen de Minister van Binnenland-

sche Zaken heden ochtend gezegd heeft. Het doet mij leed dat hij zich thans niet in de vergadering bevindt. Waarschijnlijk is hij verhinderd te blijven, of heeft geen antwoord verwacht. Evenwel is het wenschelijk dat, wanneer een Minister zoodanige verklaring heeft afgelegd, hij in de vergadering blijve, opdat er ter beantwoording gelegenheid zij. De verklaring, in verband met den toestand waarin wij ons bevinden, komt mij ongenoegzaam voor. De Minister heeft veel gezegd dat juist en waar is: over den tijd, dien hij noodig had om zich met den gang van het bestuur bekend te maken; over de noodzakelijkheid om andere organen voor de zamenstelling der organieke wetten te scheppen; over de bijzonderheid, dat men hier te lande niet snel werkt. Doch wist men dit alles niet bij de vaststelling van het 5de der additionele artikelen der Grondwet, overgenomen uit het voorstel der Staats-commissie van Maart 1848, waarvan de Minister president was? De Minister heeft gezegd, in antwoord aan het geachte lid uit Almelo, dat hij nooit op spoedige aanbieding van wetsontwerpen aangedrongen had, op onbehoorlijke overhaasting voorzeker niet. Zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, heeft de Minister, toen hij nog niet Minister was, zich een warm voorstander betoond van betamelijken spoed. Nog een vraag: waarom heeft de Minister gewezen *enkel* op de kieswet en de provinciale wet? Ik wil niet wijzen op de lange lijst van wetten, die het uitvloeisel der gewijzigde Grondwet zullen moeten zijn: ik bepaal mij bij het 5de der additionele artikelen. Daar is sprake, niet alleen van de kies- en provinciale en gemeentewet, maar van de wetten op de ministeriële verantwoordelijkheid, op het onderwijs, de regterlijke organisatie, het armwezen, het regt van ver-

eeniging en vergadering. Voegt hierbij de evenzeer spoedeischende wetten op het Regentschap en de Voogdij. Kan de mededeeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken in verband met de bij de Grondwet voorgeschreven taak, eenigzins volledig worden genoemd?

Ik eindig met een woord van deelneming aan het Ministerie en van opbeuring voor de Kamer en het Bewind.

Van deelneming in den toestand van het Ministerie. Dat ook Ministeriën sterfelijk zijn is overbekend: hetzij ze aan eene slepende ongesteldheid of door een plotseling toeval bezwijken. Doch verbeeldt u de mogelijkheid dat er op den grafheuvel van een gevallen bewind niet anders dan het: « wacht op mijne daden » kon worden gesteld! Zou dit, bij het tragische van het tafereel, niet eenigermate een komische tint zijn?

Een woord tot opbeuring van allen. Men vergete niet dat dit Ministerie in November geboren is; het had te strijden met al de onaangenaamheden van het barre saizoen. Laat ons hopen dat, te midden van al de liefelijkheid der lente, ook dit organiek gewas welig zal uitbotten, en verblijden we ons dat juist dit jaar, om den datum der invallende feestdagen, het niet mogelijk is de Kamer bijeen te roepen tegen den *eersten April.*

De Heer Duijmaer van Twist vroeg onmiddelijk het woord en zeide: « Ik acht mij verpligt een kort antwoord te geven aan den geachten spreker, die het laatst het woord heeft gevoerd. Die spreker heeft gemeend, dat ik niet met genoegzame kracht bij den Minister van Binnenlandsche Zaken had aangedrongen om ons inlichting te geven omtrent de redenen, waarom wij tot nog toe niet ééne van de organieke wetten hebben ontvangen, die wij uit het Departement van dien Minister verwachten. Meent die spreker daar-

uit te kunnen afleiden, dat ik thans minder belang stel in de spoedige indiening dier wetten dan vroeger, dan moet ik hem antwoorden, dat hij zich bedriegt; integendeel, ik neem niets terug van hetgeen ik daaromtrent bij eene vroegere gelegenheid heb gezegd. Heb ik dezen morgen niet met genoegzame kracht gesproken; het doet mij leed, maar ieder spreekt hier naar zijn beste vermogen. Ik erken gaarne, dat de geachte spreker uit Harderwijk dit beter zou gedaan hebben dan ik. — Maar ik moet dien spreker nog daarenboven doen opmerken, dat ik het niet geweest ben, die dat onderwerp bij deze discussie ter sprake heb gebragt. Ik ben gewoon mij altijd zooveel mogelijk aan de orde onzer beraadslaging te houden, en had daarom het plan, bij eene andere gelegenheid, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken omtrent het bedoelde onderwerp eene vraag te rigten; maar ik voeg er terstond bij, dat het geenszins in mijne bedoeling lag, om ook dan den Minister of het Ministerie met eene uren lange interpellatie te bemoeijelijken, de strekking hebbende om òf het Ministerie openlijk te bestrijden òf bedektelijk te ondermijnen. Dezen morgen lag niets anders in mijne bedoeling, en heb ik ook niet anders gedaan, dan hoofdzakelijk *herhalen* hetgeen gisteren door ons geacht medelid uit Harderwijk, en heden door den geachten spreker uit Zuid-Holland (den Heer Verweij Mejan), omtrent de indiening van de organieke wetten was gezegd. Ik meende dat het ook in de bedoeling dier heeren lag, om een antwoord te hebben op hunne vragen, en toen ik den Minister van Binnenlandsche Zaken in deze Vergadering zag verschijnen, heb ik den weg willen openen om dat antwoord te verkrijgen.»

Ik vroeg daarop het woord voor een persoonlijk feit; maar de voortzetting der discussie werd bepaald op den volgenden dag.

ZITTING VAN 8 MAART 1850.

⁂ Het was mij schier onverklaarbaar dat de Kamer door het

antwoord van den Minister, in zijn onvolledigheid zoo veelbeduidend, schijnbaar althans, te vrede zou worden gesteld. Daarom besloot ik het onderwerp, bij de behandeling van het personele feit, naar aanleiding der woorden die de Heer VAN TWIST gebezigd had, weder op den voorgrond te brengen.

—

De Kamer heeft onberekenbaar verloren dat mij gisteren niet onmiddelijk het woord is verleend; niet aan hetgeen ik zou gezegd hebben, maar om hetgeen ik *niet* zou hebben gezegd. Toen ware de gansche zaak met een enkel woord afgedaan; thans heeft ze, indien ik mij zoo mag uitdrukken, eene meer statige houding. Ook ben ik nu verpligt en in de gelegenheid geweest het terrein te recognosceren; en ik heb gezien dat ons hoog geacht medelid, geheel tegen zijne bedoeling, dit spreekt van zelf, uitdrukkingen gebezigd heeft die ik moet opnemen, omdat ze, vereenzelvigd met de personele quaestie, inbreuk maken op de vrijheid der discussie en de behoorlijke behandeling van de meest gewigtige aangelegenheden van het Vaderland op het tegenwoordig oogenblik. Ik heb, daar ik het woord voer, krachtens art. 27 van het Reglement van Orde, naauwkeurig onderzocht hoever het regt en hoever dus de pligt gaat van dengene, aan wien het woord voor een persoonlijk feit verleend is, en dan komt het mij voor dat men volledig beantwoorden moet wat, naar onze overtuiging, antwoord verdient en behoeft. Nu heb ik, om mij stipt aan het Reglement van Orde te houden, geanalyseerd de woorden die door den geachten spreker gebruikt zijn. Hij heeft mij ten kwade geduid de wijze waarop ik sprak over hetgeen hij in de vergadering van gisteren gezegd heeft;

doch hij heeft ook eene offensive houding aangenomen; *vooreerst* op eene reeds afgedane zaak, mijne interpellatie van verleden zomer; *ten tweede* op hetgeen ik over de organieke wetten bij gelegenheid van de beraadslaging over de postwet in het midden gebragt heb. Hierdoor heeft hij tevens gepraejudicieerd de gewigtige quaestie of op de mededeeling, gisteren door den Minister gedaan, van wege de Kamer het stilzwijgen kan worden bewaard. Elk dezer punten zal ik kortelijk moeten behandelen; omtrent het laatste zal ik toonen: *vooreerst* dat de mededeeling van den Minister niet volledig geweest is; *ten andere* dat de Kamer daarover het stilzwijgen niet mag bewaren; *ten derde* dat, zoo men aan ons geachte medelid gehoor gaf, pligtbetrachting in dezen voor de Kamer onmogelijk zou worden gemaakt. Deze eenvoudige expositie reeds zal bij enkele leden weêrzin verwekken; omdat zij, zegt men, de orde verbreekt en tijdverlies berokkent. Ik kan dit niet toegeven; indien wij misschien 4 en 5 dagen besteden aan de postwet[1], is het niet te veel een halven dag te wijden aan de groote aangelegenheden des Lands. Het zal eene soort van verpoozing tusschen de algemeene beraadslaging en de behandeling der artikelen zijn. Voorts beroep ik mij op hetgeen de Minister gezegd heeft, dat het onderwerp, in engeren zin niet aan de orde, in onbekrompen zin altijd en bovenal moet gerekend worden aan de orde te zijn. Verwacht niet dat ik mijne zienswijze aan de Vergadering wil opdringen. Wel is waar, ik vraag geen verlof: want ik meen dat ik in mijn regt ben. Ik zou evenwel wenschen te weten, of de Vergadering dit regt erkent. Zoo sommige leden hier-

---

[1] De discussie heeft van 6 tot 14 Maart geduurd.

over anders denken, zal het mij aangenaam zijn eene beslissing te kunnen uitlokken. Ik zeg meer: het zal mij genoegen doen wanneer de Kamer vindt dat ik geen regt heb en dus niet verpligt ben de quaestie te behandelen. Dan evenwel zal men hebben geconstateerd: 1°. dat bij een personeel feit volledige beantwoording niet te pas komt; 2°. dat mij het woord ontzegd is over eene zaak, die ik het meest belangrijke incident sedert de opkomst van het nieuwe Gouvernement noem.

De tweespraak, toen met den Voorzitter ontstaan, is in het *Bijblad* aldus opgeteekend.

De Voorzitter doet den geachten spreker uit de residentie opmerken, dat thans aan de orde is de voortzetting van de beraadslaging over de algemeene strekking van het ontwerp der postwet, en dat aan hem alleen het woord is vergund ten einde te beantwoorden een personeel feit: zoodat hij zich verpligt acht den spreker te verzoeken zich bij zijn onderwerp te willen bepalen.

De heer Groen van Prinsterer zegt dat hij zijne overtuiging heeft medegedeeld omtrent regt en pligt. Is de Kamer van oordeel dat hij geen regt heeft, dan zal hij zich beperken binnen de grenzen door den Voorzitter aangewezen, maar hij vreest dat alzoo zou worden verkort het regt bij art. 27 van het Reglement van Orde gegeven tot *volledig* antwoord op een personeel feit.

De Voorzitter zegt dat het eenige regt dat het Reglement van Orde geeft, is het beantwoorden van een persoonlijk feit, en niet het regt om een onderwerp te behandelen dat vreemd is aan de beraadslaging die aan de orde is gesteld.

De heer Groen van Prinsterer wenscht met alle mogelijke bescheidenheid te doen opmerken, dat het juist de vraag is: *hoever* gaat het regt van antwoord op een personeel feit?

De Voorzitter merkt op, dat de spreker thans kan aantoonen dat

hem ten onregte of verkeerdelijk het een of ander feit is te laste gelegd, maar dat hij zich daarbij moet bepalen.

De heer GROEN VAN PRINSTERER zegt dat, indien hem niet vergund is een beroep op de Vergadering te doen, hem niets anders rest dan zich aan de zienswijze van den Voorzitter te onderwerpen. Spreker wenscht dan alleen te constateren dat het *van den Voorzitter afhangt* te bepalen, *in hoever* op een persoonlijk feit mag geantwoord worden; voorts zal hij slechts met een enkel woord opnemen hetgeen het geachte lid uit Kampen gezegd heeft.

De Voorzitter merkt op, dat het Reglement van Orde voorschrijft dat men zich moet bepalen tot het onderwerp in discussie, hetgeen hier is het wets-ontwerp betrekkelijk de brievenposterij. Indien te dier gelegenheid aan den heer GROEN VAN PRINSTERER feiten zijn toegeschreven, welke hij wenscht te wederleggen, dan zal hem daartoe de gelegenheid verschaft worden: maar, indien dat geachte lid wenscht te spreken over zaken die niet betreffen het tegenwoordige ontwerp, dan kan hem daartoe geen verlof worden verleend. Er heeft een incident plaats gehad ten aanzien van eene opheldering door den Minister van Binnenlandsche Zaken gegeven; dat incident is afgeloopen en men is thans weder teruggekeerd tot de beraadslaging die aan de orde is gesteld, en welke orde hij als Voorzitter verpligt is te handhaven.

De heer VAN DAM VAN ISSELT: « Ik deel het gevoelen van den geachten Voorzitter, en tevens deel ik het niet. Ik geloof dat de geachte Voorzitter met juistheid omschreven heeft wat eigenlijk is een persoonlijk feit, maar ik meen dat de geachte spreker, afgevaardigde uit Harderwijk, in zijn regt is wanneer hij beweert dat, indien er een verschil bestaat tusschen den Voorzitter en een der leden van de Kamer, niet de Voorzitter ingevolge zijne discretionnaire magt, maar de Kamer vonnis velt. Ik ben bereid te stemmen voor de zienswijze van den Voorzitter, maar tevens ben ik er ook voor dat het bijzonder regt van de leden om een beroep op de Kamer te kunnen doen, worde gehandhaafd. De spreker uit Harderwijk heeft zijne meening ontwikkeld, en nu geloof ik met hem, dat aan niemand dan aan de Kamer het regt toekomt, om te zeggen of hij wezenlijk is in de termen van

het Reglement van Orde. Ik ondersteun dus zijn verzoek, dat de Voorzitter de Kamer raadplege of zij van oordeel is dat de spreker goed omschreven heeft hetgeen is een personeel feit; maar ik geloof tevens dat, wanneer men handelt zoo als de spreker uit Harderwijk, dit het middel is om, onder den schijn van een persoonlijk feit, onderwerpen ter sprake te brengen, die vreemd aan de beraadslaging zijn. »

De Voorzitter zegt, dat hij den heer Groen alsnu zal vragen welk het voorstel is, waarover hij wenscht dat de Vergadering zal geraadpleegd worden.

Het was blijkbaar dat de uitwerking van de schets mij niet zou worden vergund. Ik trok mij onverwijld terug binnen de meest enge perken van het incident.

—

Daar het eenige lid dat mij heeft ondersteund, te kennen geeft dat hij zich niet vereenigt met mijn voorstel, wil ik onnoodig tijdverlies besparen en kom onmiddellijk tot de quaestie, zoo als zij door den Voorzitter is beperkt.

Ik zal zeer kort zijn in het beantwoorden van ons geacht medelid. Ik vraag hem geen vergeving; dit heb ik misschien om des lieven vredes wille reeds te dikwijls in deze Vergadering gedaan. Hetgeen mij het smartelijkste was in zijne opvatting, is dat ze *thans* heeft plaats gehad. Voor een jaar, toen hij mij niet kende, had zij mij niet verwonderd; maar nadat ik, bij elke gelegenheid, van de bijzondere hoogachting die ik hem toedroeg, heb doen blijken, heeft het mij leed gedaan dat hij in mijne uitdrukkingen eene beleedigende strekking vermoed heeft. Zoo men de woorden niet eenigzins in verband met de overbekende inzigten en bedoelingen der sprekers opneemt en uitlegt, zal er ieder oogenblik misverstand plaats grijpen. De Minister van Finantiën bij v. had, na hetgeen ik gisteren gezegd heb, welligt tienmaal

meer reden dan ons medelid uit Kampen om mij aan te vallen, indien hij letterlijk had willen opvatten hetgeen ik sprak. Dan kwam er geen einde aan de serie van personele feiten. Ik heb gezegd dat de Minister ons, door het telkens inschuiven van onverwacht werk, van de organieke wetten afleidt. Dit is waar; iedereen weet, dat de positie van het Ministerie niet gemakkelijk is; dat het in de redactie der organieke wetten bezwaren ontmoet, en nu komt telkens de Minister van Finantiën en maakt een tusschenbedrijf, en brengt gedurig weêr eene wet ter tafel, telkens belangrijker, naar mate de verlegenheid zijner ambtgenooten krachtiger afleiding bij de Kamer behoeft; eindelijk draagt hij er voor die het gansche Vaderland in rep en roer brengen. Wanneer nu de Minister mij had willen beschuldigen dat ik hem slinkschen toeleg te laste leg; wanneer hij daaruit allerlei gevolgtrekkingen had willen maken, het ware hem niet moeijelijk geweest. Waarom doet hij het niet? omdat hij mij kent; omdat hij nooit over mij te klagen heeft gehad; omdat ik prijs stel op zijne rondborstige verklaring, dat hij hooger verantwoordelijkheid kent dan die, welke volgens de Grondwet op hem rust; omdat ik gaarne als een ijverig voorstander van zijne ontwerpen optreed; omdat hij mijne bedoelingen kent en mijne woorden begrijpt. Waarover klaagt de geachte spreker uit Over-ijssel? Hij had zich beroepen op een mijner gezegden, namelijk dat wij eene dienst aan het Vaderland bewijzen, ook door het verwerpen van eene slechte wet. Wederkeerig heb ik mij op zijn gezegde beroepen, dat er omstandigheden zijn, waarin het aannemen van eene slechte wet pligt is. Mijn wanbedrijf ligt in het beweren dat hij gisteren, niet met dezelfde kracht als in December, over de vertraagde indiening

der organieke wetten het woord gevoerd had. Heeft hij niet opgemerkt dat dit eene transitie geweest is om gebruik te maken van de uitmuntende woorden, die wij voor drie maanden van hem gehoord hebben? Indien wij ook dit niet mogen doen, ware het beter de uitgifte van het *Bijblad* te staken; tijd en kosten zoude worden gespaard.

Misschien zegt men: is ook dit ernst, of is het ironie? En nu zeg ik dat de ironie waarmede men over mijne ironie begint te spreken, mij smartelijk is. Het is inderdaad als of ik geen enkel ernstig woord spreek; overal wil men zinspeling en toespeling, overal spotternij zien. Wat zal het gevolg wezen? dat men erkentelijk is aan iedereen die te midden van moeijelijke beraadslagingen nu en dan de rimpels ontplooit, en dat ik alleen genoodzaakt zal zijn mijne gedachten in de meest stroeve vormen te brengen; ieder bloem, op het doornige pad, te vertrappen; al wat kleur en leven geeft, te vermijden en ten laatste u met dorre geraamten te verschrikken, waardoor alle leden, behalve de ongelukkige voorzitter en de nog ongelukkiger spreker, naar een naastbij gelegen vertrek zullen worden gejaagd.

Aan onzen geëerden Voorzitter doe ik opmerken dat het altijd gevaarlijk is mij niet onmiddelijk het woord te verleenen voor een persoonlijk feit. Het geachte lid uit Overijssel verzoek ik, naar de warmte waarmede ik heb gesproken, de waarde te willen afmeten die ik hecht aan hetgeen door hem gezegd wordt. Ik ben niet voornemens ten gevalle van eenig lid dezer vergadering iets te verzwijgen, waaromtrent vrijmoedig spreken mij betaamt. Ook ligt het, noch in mijne gewoonte, noch in mijn karakter, aan iemand mijne vriendschap te willen opdringen; maar ik zal blijven waarderen de diensten die ons geacht medelid

aan het Vaderland bewijst; ik breng hulde aan zijne bekwaamheid en het zal mij tot genoegen en eer strekken, hem niet slechts mijnen hooggeachten ambtgenoot, maar ook mijn hooggeachten vriend te mogen noemen.

De heer Duymaer van Twist zeide: «Ons geacht medelid, de afgevaardigde uit Harderwijk, heeft mij te laste gelegd, dat ik inbreuk zoude willen maken op de vrijheid van onze discussiën. Ik kan gerustelijk de verklaring afleggen, dat iets dergelijks nooit in mijne bedoelingen heeft gelegen, en ik meen ook te mogen betwijfelen of het uit de door mij gesprokene woorden met grond kan worden afgeleid. Dat is eene vrijheid, die ieder van ons voor zich vordert, maar ook aan ieder ander toestaat. Maar de *wijze* waarop men van de vrijheid kan gebruik maken, is zeer verschillend. En nu moet ik erkennen, dat de wijze waarop het geachte medelid uit Harderwijk mij gisteren beantwoordde, mij zeer onaangenaam was. Maar ik meen dan toch ons geacht medelid te mogen herinneren, dat ik waarlijk niet de eenige ben, die mij door zijne redevoeringen gekwetst heb gevoeld; en wanneer er dan telkens zoo velen zijn, die tegen de wijze van behandeling van een geacht medelid opkomen, dan vraag ik hem of er dan toch niet eenige waarschijnlijkheid bestaat, dat de schuld althans ook voor een gedeelte bij hem ligt. Ons geacht medelid heeft inderdaad een bewonderenswaardig talent om de zaken te behandelen op eene wijze die zeer onderhoudend en voor allen misschien aangenaam is, maar dan toch altijd met ééne uitzondering, het individu namelijk, dat de spreker op dat oogenblik, als ik het zoo noemen mag, onder handen heeft. — Ik kan mij thans niet meer met volkomen juistheid herinneren wat ik gisteren heb gezegd. Maar heb ik toen op dat oogenblik uitdrukkingen gebruikt die grievend waren voor ons geacht medelid, ik neem die thans gaarne terug. En even gaarne geef ik hem de welgemeende verzekering dat ik niet alleen de meeste hoogachting heb voor zijne groote talenten, maar ook voor zijn persoon en zijn karakter.»

ZITTING VAN 8 MAART 1850.

Verscheidene leden waren, even als ik, van oordeel dat door te zwijgen op het antwoord van den Minister, de waardigheid der Kamer, in verband met haar eed op de Grondwet, gevaar liep. — Van daar dat, aan het einde der zitting van 8 Maart, de heer VAN HALL verlof verzocht om aan den Minister vragen te rigten over de werkzaamheden die nog van regeringswege aan de Vergadering moeten worden voorgedragen. Dit verzoek werd door den heer VAN DAM VAN ISSELT ondersteund.

De heer VAN HALL zeide niet direct eene interpellatie tot de Regering te willen rigten. » Het is er verre af dat hij het voornemen hebben zou, bepaaldelijk eene beschuldiging tegen den een of anderen Minister in te brengen: doch het is eene onbetwistbare waarheid dat men zoowel binnen als buiten de Kamer hoort zeggen, dat de Kamer zoo weinig goede en deugdelijke zaken verrigt. Uit dien hoofde zou het wenschelijk zijn, dat het op eene duidelijke en klare wijze blijke, of de Kamer nog werk te verrigten, nog ontwerpen van wet te verwachten heeft, en zoo niet, waaraan het dan is toe te schrijven dat zij den noodigen arbeid mist.»

Op grond van *gebrek aan werk*, kwam mij de motie niet verdedigbaar voor. Ik gaf te kennen dat het door beide sprekers bedoelde oogmerk beter zou bereikt worden door het eenigzins anders te formuleren. Ik verzocht verlof aan de Kamer, om, in verband met de mededeeling door den Minister van Binnenlandsche Zaken gedaan, eenige meer volledige inlichtingen aan den Minister te vragen nopens *de mogelijkheid der ten-uitvoer-legging van het* 5de *der additionele artikelen der Grondwet*. Ook met betrekking tot het op nieuw schorsen der werkzaamheden, was het voor de eer en de waardigheid der Kamer noodig, op die mededeeling terug te komen.

De Minister van Finantiën zeide zich niet te zullen verzetten tegen het voorstel *zoo als het door mij was gedaan*.. De bezorgdheid als of de Kamer geene werkzaamheden meer zou hebben, was op het minst

genomen overdreven is. De memorie van beantwoording was ingekomen op het verslag nopens het wets-ontwerp tot toezigt en regeling van de zaken der Munt. Er was een nieuw wets-voorstel ingediend, dat hij gaarne spoedig wenschte behandeld te zien. De beraadslagingen over de postwet zouden de Kamer nog een geruimen tijd bezig houden. De discussie over eene provinciale belasting in Friesland was reeds bepaald. Er zou alzoo genoeg werk voorhanden zijn om de Kamer tot het gewoon reces voor Paschen bezig te houden. Voor het oogenblik zou hem alzoo de interpellatie, nopens gebrek aan werk voor de Kamer, minder doelmatig toeschijnen.

In antwoord herhaalde ik den Minister dat mijne vraag niet steunde op gebrek aan werk. Mijn verlangen was dat de Minister van Binnenlandsche Zaken nadere inlichting gave. De Kamer zou zich in het oog der Natie niet kunnen verantwoorden zoo zij, na de op gisteren ontvangen mededeelingen, geene nadere ophelderingen vroeg.

De heer Duijmaer van Twist zeide: Ik houd er van om de zaken zonder omwegen, bij haren waren naam te noemen. Wat wil men eigenlijk? Ons geacht medelid, de afgevaardigde uit Harderwijk, is niet tevreden met de inlichtingen door den Minister van Binnenlandsche Zaken gegeven ten opzigte van de indiening der organieke wetten, en nu wil men hem in de gelegenheid stellen om op dat onderwerp terug te komen. Is dit het doel, waarom dit dan niet ronduit gezegd? Waarom dan gesproken van regeling der werkzaamheden, van inlichtingen van den Minister van Oorlog omtrent het comité van defensie enz.! Maar aangenomen dan nu, dat dit het doel is, zoo is de vraag, moet het verzoek worden toegestaan? Ik voor mij ben van gevoelen, dat het vrij wat voordeeliger is *en* voor het land, *en* voor het Ministerie, *en* bepaaldelijk voor den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat deze zaak, nu zij weêr wordt opgewarmd, niet worde gesmoord, maar dat er gelegenheid worde gegeven aan ieder om in het openbaar met zijne grieven voor den dag te komen, en daardoor tevens aan den Minister om zich te verdedigen. »

De beraadslagingen werden gesloten, en door de Vergadering, ter

stemming overgaande, beslist met 39 tegen 24 stemmen, dat het verlof tot het doen der vragen *niet zal worden verleend*.

Voor hebben gestemd de heeren: Boreel van Hogelanden, van Voorst, van Heiden Reinestein, Mutsaers, Scheltinga Winterberg, van Hall, Duijmaer van Twist, Groen van Prinsterer, van Hasselt, van Naamen, van Doorn, van Dam van Isselt, Wintgens, van Rijckevorsel, van Randwijck, de Villers de Pité, Donker Curtius, Costerus, de Lom de Berg, Schooneveld, Boxman, Borret, Leclercq en de Voorzitter.

In deze stemming waren niet tegenwoordig de heeren: Wichers, Wijnaendts en Verweij Mejan.

ZITTING VAN 9 MAART 1850.

. Kon men, na het antwoord van den Minister, omtrent de behoorlijke ten uitvoerlegging van het 5de additionele artikel gerust zijn? zoo niet, werd er geenerlei explicatie, geenerlei nader overleg vereischt? Alleen het levendig besef van het gewigt der zaak en van de verantwoordelijkheid der Kamer, gaf mij den moed om, gebruik makende van het laatste middel dat overig bleef, het onderwerp nogmaals ter sprake te brengen.

—

Ik heb het woord gevraagd, om gebruik te maken van het regt, dat aan ieder lid dezer kamer toekomt, om na het lezen der notulen het woord te voeren over een onderwerp dat, met den inhoud der notulen in verband, niet bepaaldelijk aan de orde van den dag is. Ik zal mij wel niet behoeven te beroepen op de menigvuldige antecedenten. Ik rigt een verzoek tot de Kamer. Ik vraag verlof, niet om de discussie over de postwet te verschui-

ven, ook niet om eene interpellatie aan het Ministerie te doen; eenvoudig om, na de behandeling der wet, mijne gedachten aan de Kamer te onderwerpen omtrent het punt, dat, naar mij voorkomt, de hoogste aangelegenheden van het Vaderland betreft. De Kamer heeft ten allen tijde regt om het woord aan een lid te verleenen. Ik vraag verlof om, op den eersten dag, volgende op dien waarop de behandeling der postwet zal zal zijn afgeloopen, *mijne bezwaren kenbaar te maken tegen de mededeeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken.* Naar mijn inzien is zij niet enkel onvolledig; in de onvolledigheid zelve ligt eene voor de rust en welvaart van het Vaderland hoogst nadeelige strekking. Ik kom niet terug op eene afgedane zaak. De Kamer heeft met 39 tegen 24 stemmen besloten dat de mededeeling voor haar voldoende was, dat zij door die mededeeling genoegzaam ingelicht was omtrent de organieke wetten; althans zij heeft geen meer volledige inlichtingen van den Minister verlangd. Nu zal ik meer preciseren wat ik eigenlijk wensch; welligt heeft de min duidelijke voordragt van mijn verzoek tot interpellatie ter weigering medegewerkt. Het was geenszins mijne bedoeling hét Ministerie traagheid te laste te leggen; ik heb mij zelfs wegens den overvloed van allerlei soort van wetten beklaagd, omdat hierdoor de indiening der organieke wetten, naar het voorschrift der Grondwet, vertraagd wordt. De geheele strekking van mijne interpellatie was om meer volledige inlichtingen te erlangen. Thans echter wensch ik alleen te toonen, welk licht het *niet geven van licht*, welk licht het *weigeren van licht* over den toestand van het Vaderland en van de Kamer verspreidt.

Ik zal aan de Kamer een schema geven van den eigen-

lijken loop mijner gedachten, ten einde met kennis van zaken over het al dan niet geven van verlof tot verdere ontwikkeling worde beslist. De Vergadering gelieve in het oog te houden dat ik *nu* niets ontwikkel of bewijs.

Ik neem mijn steunpunt in het besluit der Kamer, waarbij het verlof tot interpellatie is geweigerd, en wel in zooverre het met reden van wetenschap is genomen. De Kamer vergeve mij deze bijvoeging. De wijs waarop somtijds eene hoogst belangrijke en gewigtige zaak in een oogenblik wordt afgedaan, brengt in de verpligting eene beslissing te nemen zonder genoegzame reden van wetenschap. Sommigen onder die 39 leden welke het verlof tot interpellatie geweigerd hebben, zullen zelven, vertrouw ik, erkennen dat zij het votum — trouwens er was geen uitstel mogelijk, er moest onverwijld worden gestemd — niet rijpelijk hebben overdacht. Anderen deden dit wel. Er is nu in deze Kamer eene ministeriële partij; dit verheugt mij. Het verblijdt mij dat die partij mannen van uitmuntende talenten bezit. Ik heb nooit gewenscht eene zwakke tegenpartij. Iedereen moet wenschen dat eene zaak welke hij voor verkeerd houdt, op de best mogelijke wijze worde verdedigd. Dit is altijd voordeelig. Ik althans ben de gehechtheid aan mijne beginselen voor een groot gedeelte aan de menigvuldigheid en bekwaamheid der wederpartijders verpligt. Ik zeg, er is eene ministeriële partij, en, na te hebben opgemerkt dat haar cijfer niet kan geacht worden te zijn 39, neem ik mijn steunpunt in haar weigeren van interpellatie. De kracht van mijn argument ligt hierin, dat zij daardoor eene zeer groote politieke fout heeft begaan. Om twee redenen: de eerste ligt reeds in het woord dat ons geacht medelid uit Overijssel gebezigd heeft, *smooren*. Het is altijd in

Nederland, en vooral tegenwoordig, eene politieke fout wanneer men de beraadslaging smoort: men wordt van zwakheid en onbillijkheid verdacht. De tweede reden is, omdat zij daardoor partijdigheid tegen het vorige Ministerie getoond heeft. Ik onderzoek thans niet in hoe verre de Minister van Binnenlandsche Zaken en de zijnen bij het vorige Gouvernement nooit hebben aangedrongen op het spoedig aanbieden der organieke wetten; ik vlei mij desaangaande eenige herinneringen te kunnen bijbrengen, indien de Kamer mij het gevraagde verlof verleent.

Nu zeg ik, en dit is de loop mijner gedachten, wanneer zoovele bekwame menschen, zoovele mannen, wien het aan parlementaire taktiek niet ontbreekt, eene schijnbaar zeer groote politieke fout begaan, is daarvoor eene reden, misschien aan sommigen van de medestemmende leden onbekend en waarop zij, als het ware, instinctmatig hun votum gegrond hebben. Die reden meen ik gevonden te hebben in het onberekenbare voordeel van het door den Minister gekozen terrein. De Kamer gelieve in het oog te houden, dat er noodwendig iets onduidelijks in mijne voordragt zal zijn, van wege de kortheid. Het voordeel van den Minister ligt vooreerst in het *isoleren* van de provinciale- en kieswet uit het geheele zamenstel der organieke wetten, en ten andere, in de omstandigheid dat hij den *langeren weg* gekozen heeft, dien ons geacht medelid uit Almelo afkeurt. Die twee punten vereenigen zich in een enkel, dat der *regtstreeksche verkiezingen*. Nu lette men op welke wijze dit gewigtige punt is ter sprake gebragt bij de Grondwet-herziening, en in de Grondwet is gevoegd. Er was groot verschil van gevoelen. Twee partijen hebben eene transactie aange-

mer bij de Grondwet opgelegd is, ter zijde geschoven wordt. Waarom heeft de ministeriële partij dit niet gevoeld; waarom althans heeft de overtuiging hiervan op haar en op den Minister geen indruk gemaakt? Het is, omdat hij, door den aard zijner leer, tot die schijnbaar overdreven, maar in zijn systema noodwendige en consequente, naauwgezetheid gebragt wordt. Volgens ons, geeft of onthoudt de wet de kiesbevoegdheid, naar mate zij dit in het belang van goede keuzen wenschelijk acht. Volgens de tegenpartij, is de kiesbevoegdheid een regt van den staatsburger, waaraan de wetgever ondergeschikt is. Het kan de bedoeling der Kamer niet zijn aan dit gevaarlijke stelsel hulde te brengen.

De Voorzitter vroeg of ik mijne motie van orde genoegzaam ontwikkeld had, in welk geval hij mijn voorstel aan eene stemming zou onderwerpen.

Ik zeide dat ik, tot nadere toelichting, bij het gesprokene nog eenige opmerkingen wenschte te voegen. De Voorzitter verzocht mij bij de ontwikkeling mijner beschouwingen de kortheid te willen in acht nemen.[1]

De moeijelijkheid der positie van den Voorzitter, en ook van de mijne, gevoel ik, maar het belang der zaak dient op den voorgrond te staan. Dikwijls is over breedvoerigheid mijner voordragten geklaagd; maar indien ik ook thans, nu ik niets ontwikkel en slechts enkele punten van behan-

---

[1] Het komt mij minstens twijfelachtig voor of het in de rede vallen van een spreker, met de vermaning om « zich te bekorten, » krachtens art. 35 en 36 van het *Reglement van Orde*, aan den Voorzitter vergund zij.

deling opgeef, het verwijt van breedvoerigheid verdien, zal ik liever van het woord afzien. Ik tracht mijne denkbeelden zooveel mogelijk te concentreren. Op den duur is het niet doenlijk met het horologie in de hand, over aangelegenheden als deze, het woord te voeren, en wanneer men telkens in den loop zijner beschouwingen gestoord wordt, den draad der redenering, als of er niets gebeurd ware, telkens te hervatten. Indien men mij nog tien minuten gunt, geloof ik mijne opgaaf ten einde te kunnen brengen. Ik zal nu zeer kort zijn, en zoo ik mij van te sterke uitdrukkingen bedien, men wijte dit aan den wensch om in zeer weinige woorden, wat nog overblijft, zamen te dringen. — Mijn denkbeeld is, dat wij van November 1849 terugkeeren tot Maart 1848; dat wij in het Kabinet hebben een revolutionnair beginsel zonder reactie die het eerste in toom houdt; dat wij niet hebben een gemengd Ministerie, maar een, in den geest van den Minister van Binnenlandsche Zaken, homogeen bewind. Men ziet nu het gewigt van een ministerieel programma. Elders wordt de wijziging van een Ministerie, als eene zaak van het grootste belang, in de volksvertegenwoordiging ter sprake gebragt. Hier, omdat het stelsel van het Ministerie niet gepreciseerd is, kunnen wij, van lieverlede, gelijk de Franschen het zouden uitdrukken, met een *tour de passe passe*, een nieuw Ministerie erlangen, zonder dat iemand het bemerkt heeft, en terwijl de wijziging misschien aan de meeste leden van het Kabinet onbekend bleef. Zij wier bedoeling het was aan een Ministerie *de coalition* ondersteuning te verleenen, moeten zich afvragen of zij onder den exclusiven invloed van den Minister van Binnenlandsche Zaken begeeren te staan. Uit dit oogpunt wensch ik

de mededeeling van den Minister te beschouwen. Zal mij nu, door weigering van verlof, de mond worden gesnoerd? Ik kan het niet veronderstellen. Indien de Kamer het verlof verleent, zal echter geene discussie worden vereischt. Niet dat ik eene discussie vrees, verre van daar; maar noodig acht ik ze niet. Ik wil slechts de Vergadering op deze aangelegenheid doen letten. Ik wil niet dat er eene verandering plaats hebbe in het Kabinet buiten ons weten, en zonder te vernemen waarin die verandering bestaat. — Vraagt men of ik *casu quo* de tegenwoordigheid der Ministers verlang? Ik ben niet voornemens de Ministers te interpelleren; ik heb dus op hunne tegenwoordigheid geen regt. Na de mededeeling van den Minister had men kunnen verlangen dat hij zich niet aan het hooren van de beantwoording onttrok. Thans kan ik alleen zeggen dat het mij aangenaam wezen zoude hem te zien. En nu zal ik verzoeken mijn voorstel aan eene hoofdelijke stemming te onderwerpen. Mij is het wel, indien het verlof geweigerd wordt; de Kamer neemt de verantwoordelijkheid op zich. Evenwel, om de waardigheid der Kamer en in het belang van het Vaderland, zou ik het tegendeel verlangen. Mij dunkt dat, wanneer het enkel om behoorlijke toelichting van gewigtige aangelegenheden te doen is, alle verschil van partijen ter zijde moet worden gesteld.

Bij niemand vond ik steun.

De Heer VAN HALL meende dat het votum der Kamer waarbij mij het verlof ontzegd was, slechts de verklaring inhield « dat zij *op dit oogenblik* het niet gepast vond aan de zaak verder gevolg te geven. »

De Heer DONKER CURTIUS zeide onder anderen: « Het is de pligt van elk om de Grondwet hier toe te passen in den geest, waarin ze wette-

lijk is tot stand gebragt, en nu heb ik in meer dan ééne omstandigheid de strekking gezien, om terug te keeren tot andere denkbeelden, die vroeger hier en daar ingang hebben gevonden; maar die wij op zijde moeten stellen, omdat wij gebonden zijn aan de Grondwet, zoo als die is. De spreker heeft gezegd, dat de rede van den Minister hem beducht maakte, en ons gewezen op den weg, die gevolgd is om tot eene kieswet te komen, en zijne vrees te kennen gegeven, dat dit alles ten doel zoude hebben om niet, gelijk het werkelijk is, de regtstreeksche verkiezingen te beschouwen als een uitvloeisel van de wet, maar als een regt aanklevende alle burgers van den Staat. Ik veroordeel niemand vòòr dat het oogenblik daar zal zijn, waarin ik bewijzen kan dat die veroordeeling gegrond is, en het is daarom juist, dat ik thans eene verdere ontwikkeling niet noodzakelijk acht en liever niet zou wenschen, ofschoon het misschien goed is dat er op de aangevoerde zaak gewezen werd, ook ter waarschuwing van de Ministers, en opdat zij weten dat er bij sommigen onzer vrees voor bestaat. Wij moeten nu op dit oogenblik wachten, wij moeten zien tot welke uitkomst de weg zal leiden dien men gevolgd heeft, en voor 's hands niets goed-, noch afkeuren. Ik beoordeel thans nog niet de vermoedelijke uitkomst van den maatregel door den Minister van Binnenlandsche Zaken genomen; maar ik ben het met den spreker uit de residentie eens, dat het beter is spoedig eene minder goede kieswet te hebben, dan ons daarop nog langer te laten wachten. Het is echter te voorzien dat die wet, hetzij vroeger of later, in het vervolg zal worden ingediend, en dan zal het oogenblik geboren zijn om te beoordeelen of men zich aan den zin en den geest der Grondwet al dan niet gehouden heeft. Ik kan dus voor het oogenblik, ofschoon het nuttig oordeelende dat het gesprokene hier werd geuit, mijne stem niet aan het voorstel geven.

De heer VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT zeide, dat de afgevaardigde uit de hoofdstad hem noopte het woord op te vatten. Deze had zijns inziens niet juist uitgedrukt, welke zin aan het op laatstleden Vrijdag door de Kamer genomen besluit moet worden gehecht, toen zij be-

sliste, dat aan den afgevaardigde uit Harderwijk geen verlof zou worden verleend om vragen aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te rigten over de mogelijkheid der ten-uitvoer-legging van het 5de der additionele artikelen van de Grondwet. Zijns inziens was de eenige reden die de Kamer bewoog dat besluit te nemen, gelegen in de omstandigheid dat zij zich genoegzaam ingelicht achtte, en met de ontvangen mededeelingen genoegen nam. Er was alzoo geene quaestie om de discussie te smoren, gelijk door sommigen is beweerd. De spreker uit de residentie had te kennen gegeven dat het met de waardigheid der Kamer overeenkwam, om betrekkelijk dit onderwerp op nadere verklaringen bij den Minister van Binnenlandsche Zaken aan te dringen. Hij was van oordeel dat hetzelfde belang der Kamer medebragt het gedane voorstel van het lid uit Harderwijk te doen afstemmen; want, indien dit, na het op Vrijdag genomen besluit, ingang vond en wierd aangenomen, dan zou in die goedkeuring, zijns bedunkens, het bewijs opgesloten liggen dat de Kamer zich door één harer leden liet overheerschen.

De Heer VAN HEEMSTRA wilde, onder verwijzing naar Art. 15 van het Reglement (waarbij de Voorzitter, op verzoek van vijf leden, eene Vergadering kan beleggen) overgaan tot de orde van den dag.

Eene laatste, bijkans wanhopige, poging werd door mij beproefd.

Nog een enkel woord. Uit hetgeen nu gebeurd is, blijkt ten duidelijkste dat tusschen mij en mijne politieke vrienden — want ik heb immers in deze Vergadering politieke vrienden — geene boosaardige coalitie bestaat. Ik wensch mijn voorstel in omvraag te brengen, al zou ik alleen staan. Aldus zou ik, op de meest overtuigende wijs, den spreker uit Gelderland wederleggen, die bevreesd is dat de geheele Kamer zich door den invloed van één lid zou laten beheerschen.

Aan den geachten afgevaardigde uit Almelo verklaar ik, dat, naar mijne stellige overtuiging, waarvan ik in openbare geschriften heb doen blijken, naauwgezette trouw aan de bepalingen en aan de instellingen der Grondwet niet in het allerminste verpligt om, bij de interpretatie en toepassing, ons te voegen naar de beginselen van deze of gene partij. De strekking van mijn verzoek is miskend. Ik heb niet verlangd eene discussie te provoceren; ik heb slechts gelegenheid verlangd om het gewigt der zaak te doen uitkomen. Men heeft te weinig dit gewigt in het oog gehouden. Ook op de bepalingen en den aard van het Reglement van Orde is, dunkt mij, niet gelet. Juist art. 97, waarbij voor het interpelleren van de Ministers plegtige vormen worden vereischt, toont dat men met *gewone* mededeelingen geene zoodanige statelijkheid verlangt. De Kamer is altijd bij magte het woord te verleenen. Ook heeft de Kamer, wanneer zij het noodig oordeelt, ieder oogenblik regt tot wijziging of aanvulling, of exceptionele ter zijdestelling van een artikel uit het Reglement. Dit Reglement is geene wet waaraan de Kamer onvoorwaardelijk ondergeschikt is. De Kamer is niet om het Reglement, maar het Reglement om de Kamer. Zoo het thans van belang is iets meer omtrent de mogelijkheid der afdoening van eene bij de Grondwet voorgeschrevene taak te vernemen, mag het Reglement geen beletsel zijn. Anders zouden wij in het geval komen van een Koning in Spanje, zoo ik meen, die te midden zijner hovelingen verbrandde, niet dewijl hij niet kon worden gered, maar om de afwezigheid van hem, die, volgens het Reglement van Orde, alleen tot redden bevoegd was. Het geachte medelid uit Almelo heeft gezegd dat hij niet gaarne eene beschuldiging inbragt, die hij nog

niet kon bewijzen. Ik wist niet dat hij, in de gehoorzaamheid aan het «wacht op onze daden», zóo naauwgezet was. Hij heeft uitstel gewild tot de beraadslaging over de kieswet. Mijn bezwaar heeft op dit oogenblik betrekking, en ik wensch niet, over zes weken of meer, te verrigten wat nu te pas komt.

—

De heer DUIJMAER VAN TWIST zeide: «Ik zal mij verpligt rekenen tegen het voorstel van ons geacht medelid uit Harderwijk te stemmen, onverschillig in welken vorm dat voorstel wordt gedaan. Hetzij wij daaromtrent door *voor* en *tegen* ons gevoelen te kennen geven, of dat het voorstel van ons geacht medelid uit Friesland (den heer van Heemstra) wordt in omvraag gebragt, om namelijk tot de orde van den dag over te gaan. De vorm is mij onverschillig: maar het geldt hier de vraag of wij den afgevaardigde uit Harderwijk het verlof zullen geven zijne denkbeelden verder te ontwikkelen. Naar het mij voorkomt, is dit reeds eene besliste zaak. Ons geacht medelid heeft onder een anderen vorm, en, ik beken het, onder een zeer aardigen vorm, dezelfde zaak, die eigenlijk reeds beslist was, weder weten ter sprake te brengen, en tevens van die gelegenheid gebruik gemaakt, om zijne denkbeelden te uiten omtrent eene zaak, waaromtrent de Kamer reeds beslist had dat niet meer zou gesproken worden.

Ofschoon naar mijne overtuiging, hem zijn verzoek, op verleden Vrijdag gedaan, niet had behooren geweigerd te worden, eerbiedig ik te zeer de beslissing der Kamer, om aan een lid de bevoegdheid te kunnen geven tegen een besluit van de Kamer op te komen.»

Het stemmen zou nutteloos tijdverlies geweest zijn. — Ik eindigde daaromtrent aldus: «Blijkens de discussie, sta ik alleen. Mij schiet alzoo niet over dan aan de Natie te laten beslissen, of, in verband met het 5de additionele artikel, de door den Minister van Binnen-

landsche Zaken gegeven inlichting omtrent de organieke wetten als genoegzaam kon worden beschouwd. »

Even vruchteloos als mijne herhaalde poging, maar zeer opmerkenswaard was het krachtige woord van den Heer VAN NAAMEN, in de zitting van 15 Maart, bij de discussie over de *muntwet.*

« Aan deze tweede zitting der Staten-Generaal is bij de Grondwet eene bijzondere bestemming gegeven. — En nu geloof ik inderdaad, dat de Tweede Kamer, na de aanneming der begrooting, waarbij zij een votum van vertrouwen heeft gegeven, op dit oogenblik tegenover het Ministerie in deze verhouding is geplaatst, dat zij niet alleen moet waken voor de volledige uitvoering van het 5de additionele artikel der Grondwet, maar *dat zij toonen moet dat het haar ernst is* zulks te doen. Ik geloof dus, dat wij thans, *buiten volstrekte noodzakelijkheid*, geene wets-ontwerpen moeten goedkeuren, die geen dadelijk uitvloeisel zijn van evengenoemd art. 5.»

INHOUD.

REGISTER.

Holbrooke

)3

ADVIEZEN.

GEDRUKT BIJ J. ROELING TE 'S GRAVENHAGE.

ADVIEZEN

IN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL,

ZITTING VAN 1849—1850.

TWEEDE GEDEELTE.

April — Augustus.

DOOR

Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER.

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1851.

VOORBERIGT.

Deze Aflevering bevat mijne Adviezen *in de tweede helft der zitting van* 1849 *tot* 1850.

Eerst de Vereenigde Zitting, *toen de ontwikkeling mijner denkbeelden over het gevaar der* niet-herzienbaarheid van de Grondwet, tijdens een Regentschap, *mij naauwelijks vergund werd.*

Daarna de Kies- *en* Provinciale Wetten; *waarbij ik deel nam aan de discussie over de uitbreiding van het Kiesregt, naar mij voorkwam, verder dan de Grondwet gewild had; over de verdeeling der Kiesdistricten; over de ontbinding, zonder welke men eene, naar tweederlei rigtsnoer gekozen, Kamer zou gehad hebben; over het ongerijmde der Volks-*

souvereiniteit; over het jammerlijke eener vrijzinnige centralisatie welke, om eene, voor den Staat onmisbare, ondergeschiktheid te verkrijgen, geene, ter ontwikkeling der Gewesten, onmisbare onafhankelijkheid in eigen aangelegenheden (autonomie) *vergunt.*

Eindelijk de Wet op het regt van enquête; *waarbij zich de gelegenheid opdeed om in herinnering te brengen dat de Tweede Kamer niet regeert, veel minder alleen heerschappij voert; en dat zij, door het buitensporig uitbreiden van haar prerogatief, in gewone omstandigheden, omdat zij zelve voor haar onweërstaanbaarheid beducht is, magteloos wordt.*

VEREENIGDE ZITTING.

I.

REGLEMENT VAN ORDE.

ZITTING VAN 19 APRIL 1850.

*** Onmiddelijk nadat de Minister van Justitie de conceptwetten op het *Regentschap* en de *Voogdij* ter tafel gebragt had, deed de Voorzitter het voorstel om eene Commissie ter vervaardiging van een Reglement van Orde te benoemen. Hierdoor werd, naar mij voorkwam, de behandeling afgesneden der moeijelijke constitutionele quaestie of de geheele *behandeling* der wetten of wel enkel het *besluit nemen* in *vereenigde* zitting plaats hebben moet.

Door het voorstel van den Voorzitter aan te nemen, zal de Vergadering de quaestie, zoo even reeds door den Minister van Justitie aangeroerd, praejudicieren. Ik ben van een ander gevoelen dan de Minister. In artt. 36 en 41 wordt gezegd dat de Staten-Generaal *hun besluit* nemen in eene vereenigde zitting; wordt niet gesproken van *behandeling* der wets-ontwerpen in vereenigde zitting. Men moet zich met de meeste naauwgezetheid houden aan de Grondwet, zich door geenerlei argumenten van den

eenvoudigen en duidelijken zin laten afleiden. De vorige Grondwet heeft, waar van het regentschap en de voogdij gehandeld werd, de woorden *beraamd* en *voorzien* gebruikt: de veranderde redactie bij de laatste Grondwetherziening moet eenig doel hebben gehad.

Wordt onder de woorden in artt. 36 en 41 der Grondwet: « Over het ontwerp van wet *nemen* de Staten-Generaal *hun besluit* in eene vereenigde zitting, » de behandeling van het voorstel *van het begin tot het einde* verstaan? Dit is niet uitgemaakt. Door het benoemen van eene Commissie aan welke de zorg zal worden opgedragen om een reglement van orde te ontwerpen, zou dit worden gepraejudicieerd. De Tweede Kamer neemt omtrent eene voordragt haar *besluit*, nadat het onderzoek in de afdeelingen is afgeloopen en de openbare beraadslagingen hebben plaats gehad, wanneer de Kamer van haar regt van amendement heeft gebruik gemaakt en het laatste artikel is bediscutieerd. Dan eerst wordt omtrent de geamendeerde wet beslist en een *besluit* genomen. *Besluit*, het *einde* der zaak, is niet tevens het *begin*. Het nemen van een besluit kan slechts plaats hebben *na* gehouden overleg en *na* rijp beraad. Indien men eene juiste interpretatie der Grondwet wil, kan men door *besluit nemen* niet het geheele beraad verstaan. — De indiening der voorgelegde wetten in deze vereenigde zitting is eenigzins in strijd met art. 105 der Grondwet. De Regering heeft dit voorschrift voorbijgezien. Indien dit zoo is, mogen de Staten-Generaal op dien weg niet voortgaan. De loop der zaak, volgens artt. 36 en 41, zou deze moeten zijn: de wets-ontwerpen worden aan de Tweede Kamer verzonden; deze overweegt ze in de afdeelingen en in de openbare discussie, met ge-

bruikmaking *casu quo* van haar regt van amendement; maar dan wordt het nemen van een *besluit* omtrent het geheel der aldus artikelsgewijs behandelde wet uitgesteld; het ontwerp, als naar gewoonte, in de afdeelingen van de Eerste Kamer overwogen, en wanneer deze Kamer gereed is om haar *besluit* te nemen, dan eerst is het oogenblik gekomen om in vereenigde zitting de *finale* beraadslaging te houden en aldus gezamenlijk het BESLUIT *te nemen*. Hier is eene goede *ratio legis;* want de Tweede Kamer behoudt haar regt van amendement, en het kan de bedoeling niet geweest zijn minder, maar veeleer *meer* waarborg te geven van naauwkeurig onderzoek. Tevens is de Tweede Kamer in de gelegenheid om van het licht dat uit de Eerste Kamer opgaat, vóór de eindbeslissing partij te trekken. De geopperde quaestie zou gepraejudiceerd worden door de aanneming van het voorstel van den Voorzitter, weshalve ik mij daartegen verklaar.

Bij het opperen van bezwaren heb ik niet de bedoeling gehad eenige moeijelijkheden in den weg te leggen. Zoozeer als iemand verlang ik dat de thans medegedeelde wets-ontwerpen spoedig worden afgedaan. De quaestie is zuiver constitutioneel, en indien zij door de aanneming van het voorstel des Voorzitters niet gepraejudicieerd wordt, verklaar ik mij daarmede te kunnen vereenigen. Echter vraag ik of in de aanneming de verklaring niet zal opgesloten liggen dat de beide Kamers der Staten-Generaal in vereenigde zitting deze wets-ontwerpen *van het begin tot het einde* zullen behandelen, dat is te zeggen, te zamen onderzoeken en in overweging nemen. Men moet voorzigtig te werk gaan: uit vrees voor bezwaren is men welligt in vroeger tijd wel eens tot eene interpretatie der

Grondwet gekomen die naderhand bleek niet zeer grondwettig te zijn. Indien het uitgemaakt is dat door de aanneming van het voorstel des Voorzitters *niets gepraejudiceerd wordt*, zal ik gaarne de motie van orde ondersteunen.

Deze verzekering werd gegeven, de motie goedgekeurd en de Commissie tot het ontwerpen van een Reglement van Orde benoemd.

ZITTING VAN MAANDAG 22 APRIL 1850.

*** De vraag, door mij omtrent den zin der Grondwet geopperd, moest thans, bij de behandeling van het Reglement van Orde, nader ter sprake worden gebragt.

—

Ik ben in de onaangename verpligting om, door een prejudicieel bezwaar, het Reglement van Orde te bestrijden. Door de behandeling zelve, zal de moeijelijke constitutionele quaestie die ik bij eene vorige gelegenheid opperde, beslist worden, in strijd met mijn gevoelen. Men zal misschien tegenwerpen dat dit reglement bestemd is voor *alle* vereenigde zittingen; maar uit de memorie van toelichting blijkt dat het *bepaaldelijk* bestemd is voor deze vereenigde zitting, en slechts wanneer volgende vergaderingen zulks mogten goedvinden, algemeen zou *kunnen* worden. Hier zal dus de quaestie voor *deze* Vergadering bepaaldelijk uitgemaakt worden. Men zal zeggen dat er toch altijd een Reglement van Orde voor de vereenigde zittingen noodig is. Ik durf dit niet gaaf aannemen; dit

argument is in den geest van onzen tijd, die voor alles reglementen verlangt. Het zou ongelukkig zijn, wanneer een reglement van orde altijd voor iedere vergadering noodig was. Er zijn vergaderingen zonder reglement van orde. Er zijn algemeene regels, die, zonder reglement van orde (in elke vergadering waar men een geregelden gang van zaken wil) gevolgd worden, bij v. dat er een president is, dat niet allen te gelijk spreken, dat over een gedaan voorstel gestemd wordt, dat de meerderheid en niet de minderheid beslist, enz. In elk geval, is de vraag: *welk* reglement? In mijn systeem zal het genoeg zijn indien de Voorzitter, bij den aanvang der *finale* discussie voor het gezamenlijk te nemen *besluit*, voorstelt de regels te volgen, die bij de reglementen der beide Kamers zijn aangenomen. De vraag, of de wets-ontwerpen door de vereenigde vergadering zelve in de afdeelingen onderzocht zullen worden, zou door de aanneming van het reglement bevestigend beantwoord worden. Daarom stel ik, naar mijne opvatting der Grondwet, voor dat, met ter-zijde-stelling van het concept-reglement, de *Staten-Generaal besluiten, ten gevolge van de uitnoodiging namens het Gouvernement door den Minister van Justitie gedaan, de wets-ontwerpen te beschouwen als aan de* TWEEDE KAMER *verzonden, ter behandeling overeenkomstig de artt.* 36 *en* 41 *der Grondwet.*

Tot adstructie van dit voorstel overgaande, stel ik (ten einde niet een of ander woord, hetwelk mij ontvallen mogt, verkeerdelijk worde opgevat) voorop dat geen lid der Vergadering overtreding der Grondwet verlangt en dat niemand noodeloos oponthoud wil. — Allereerst wijs ik op de *mededeeling namens het Gouvernement door den Minister*

van Justitie gedaan. Het blijkt dat het Gouvernement de quaestie zeer moeijelijk acht, en nu zou het toevallig zijn, dat over die quaestie, zoo moeijelijk volgens het Gouvernement, in deze Vergadering geen verschil was. Bovendien, de Vergadering zou, al waren alle leden éénsgezind, na de mededeeling van den Minister, verpligt zijn de redenen voor haar gevoelen kenbaar te maken. Het is een last of een voorregt van de openbare behandeling, dat de Kamers haar besluiten voor de Natie motiveren. Zoo eene constitutionele quaestie met levendigheid buiten de Kamers is behandeld, zijn deze, al vinden zij geen bezwaar, geroepen aan de Natie inlichting te geven omtrent de gronden waardoor zij werden geleid. De Kamers zouden anders voedsel geven aan het vermoeden dat de quaestie niet gesoupçonneerd of dat ze geëcarteerd was. Het geldt niet eene van die praejudiciële quaestiën, die alleen strekken zouden om de Vergadering veertien dagen of langer op te houden. — Uit de mededeeling van den Minister is verder gebleken, dat het Ministerie de quaestie *niet heeft willen beslissen.* De ontwerpen zijn aan de Vereenigde Kamers verzonden *niet* bepaaldelijk ter gemeenschappelijke behandeling, maar opdat zij behandeld zouden worden, zooals de Staten-Generaal zullen meenen dat met de Grondwet overeenkomt. De uitdrukkingen, door den Minister gebezigd, zijn, volgens het *Dagblad van 's Gravenhage*, deze:

« De Regering heeft al hetgeen er voor het eene en het andere te zeggen valt niet uit het oog verloren. Voor zich zelve heeft zij een besluit genomen, maar aan den anderen kant is zij doordrongen van het grondwettig beginsel, dat de beide Kamers volkomen zelfstandig moeten zijn in de regeling harer eigene handelingen en werkzaamheden. In dien stand der zaak moest de Regering dus omzien naar een

middel, om geen inbreuk te maken op dat beginsel en om het onzijdig standpunt der Regering en de onafhankelijkheid der Kamer te handhaven.»

Men zal misschien zeggen dat dit van de zijde der Regering is eene *protestatio actui contraria;* dat door de overneming der wetsontwerpen de quaestie beslist, dat de vereenigde zitting nu eenmaal van de zaak gesaisisseerd is. Maar de Regering kon niet anders te werk gaan, indien zij onzijdig wilde blijven. Deze weg was het eenige middel om geene leiding aan de zaak te geven en alle botsing met de Kamers te vermijden. Hieruit blijkt dat de Regering reeds *bij voorraad goedkeurt*, wat de Vergadering beslist. De Regering heeft de Kamers uitgenoodigd de quaestie te onderzoeken en te beslissen; zij bewaart een onzijdig standpunt, en eerbiedigt de zelfstandigheid der Kamers. Het geldt dus geene ministeriële quaestie, en al wilde men anti-ministerieël wezen, dit zou heden onmogelijk zijn.

Overgaande tot de ontwikkeling van mijn systeem, kom ik in de eerste plaats tot de definitie, die de memorie van toelichting er van geeft:

«Hoewel de Grondwet in de artt. 36 en 41 enkel bepaalt, dat in eene vereenigde zitting *een besluit* moet worden genomen, heeft de Commissie die woorden niet zoo letterlijk kunnen opvatten, als of daardoor bedoeld zou zijn, *dat de Staten-Generaal zich tot eene bloote stemming over die ontwerpen zouden moeten bepalen.*»

Dit systeem is door niemand verdedigd. Ik weet niemand volgens wien de bedoeling der beide aangehaalde artikelen zich reduceren zou tot *eene bloote stemming*, tot stemming zonder spreken, zonder discussie. Geen onvoorwaardelijk voorstander van alles wat in 1848 geschied is, kan

ik toch niet aannemen dat men toen zoover is gegaan van een *système de mutisme* te willen. De gemeenschappelijke werkzaamheid der beide Kamers moet zich niet bepalen tot *stemming* in vereenigde zitting. Het verschil van gevoelen betreft den *modus quo* der beraadslaging die het *besluit* voorafgaat; of de Kamers, vereenigd, zich in afdeelingen verdeelen en daar de wets-ontwerpen onderzoeken, dan wel of de voordragten eerst aan de Tweede Kamer verzonden, daar in de sectiën onderzocht en in openbare beraadslaging genomen worden met uitoefening van het regt van amendement, om vervolgens op de gewone wijze in de Eerste Kamer behandeld te worden, tot het oogenblik om tot een besluit te komen daar is, als wanneer de vereenigde zitting, in art. 41 bedoeld, begint. Het was geenszins mijne bedoeling dat de Kamer een gezamenlijk besluit zoude nemen, zonder dat de wederzijdsche leden elkander gehoord hebben.

Men zegt: *ook uw* systeem gaat buiten de Grondwet. Dit impliceert de erkenning dat men aan de andere zijde buiten de Grondwet is. Mijnerzijds erken ik dit niet.

Om de ongrondwettigheid van mijn stelsel te betoogen, heeft men gewezen op twee artikelen, waarvan ook door den Minister gesproken is, de artt. 100 en 108. — Het eerste zegt: «De Kamers mogen, noch afzonderlijk, noch in vereenigde zitting, *beraadslagen* of besluiten, zoo niet meer dan de helft der leden tegenwoordig is.» Dit artikel spreekt in het algemeen van beraadslagingen, niet juist van beraadslagingen over wets-ontwerpen; ook in mijn systeem is eene finale beraadslaging der vereenigde vergadering niet uitgesloten. Maar, zegt men, ook die extensie van het woord *besluit* zou tegen de Grondwet zijn. Deze tegen-

werping stelt juist de kracht van mijn systeem in het licht. Ik houd mij niet aan de *letter*, maar aan den *zin*. Ik zeg: *zin* der Grondwet, niet *geest* der Grondwet; ik maak onderscheid en geloof dat men zich op een allergevaarlijkst terrein begeeft, wanneer men, gelijk men het noemt, den geest der Grondwet volgen wil; het is dikwerf de geest enkel van hem die de Grondwet interpreteert. Ik heb den zin geraadpleegd. Te letterlijke opvolging der Grondwet wordt overtreding der Grondwet. Als voorbeeld, wijs ik op het 5de der additionele artikelen. Daar is bepaald dat in de eerste zitting der Staten-Generaal na de afkondiging der Grondwet moesten *voorgedragen* worden ontwerpen van kieswet, provinciale en gemeentewet. Mag men ze nu *enkel* voordragen en niet behandelen? de Minister van Binnenlandsche Zaken, toen hij nog geen Minister was, heeft integendeel betoogd dat eene zòò late voordragt dier wetten dat de behandeling gedurende de eerste zitting onmogelijk zou zijn, eene overtreding was der Grondwet.

De tweede objectie was ontleend uit art. 108 der Grondwet. Dit behelst de formulieren voor de gewone toezending van wets-ontwerpen door de Tweede Kamer aan de Eerste. Nu zegt men, hoe zal èr gedaan worden bij de aanneming van het systeem dat de beide Kamers eerst afzonderlijk de wetsontwerpen behandelen; hoe zal in eene verzending als hier zou moeten geschieden, worden voorzien? De zwarigheid is gemakkelijk op te ruimen. Art. 108 bevat den *regel*; de regel moet eene exceptie ondergaan, als het voorgeschreven formulier, ten gevolge eener andere bepaling van de Grondwet, niet bruikbaar is; eene wijziging van het formulier is dan grondwettig, omdat de Grondwet zelve tot

de wijziging noodzaakt. Wij hebben hier een *principale* en een *accessorium*. De artt. 36 en 41 zijn de hoofdzaak, het *principale*, de *sedes materiae*, en daaraan moet het *accessorium*, het formulier, ondergeschikt zijn. Het formulier moet naar de stellige voorziening der artt. 36 en 41 gewijzigd worden, niet omgekeerd de voorziening naar het formulier. Het ontwerpen van een gewijzigd formulier zou niet zoo moeijelijk en de geheele zaak zou gevonden zijn, door te zeggen, bij v. (want *variis modis bene fit*): «De Tweede Kamer der Staten-Generaal zendt aan de Eerste Kamer het hiernevensgaande voorstel des Konings, ter voldoening aan de slotbepaling van art. 36 (of 41) der Grondwet.» Zoodanige wijziging van het formulier zou niet in strijd zijn met de Grondwet; want zij wordt, is mijn opvatting van de artt. 36 en 41 juist, door de Grondwet zelve *verlangd*, ofschoon deze haar niet *geformuleerd* heeft. Een voorbeeld van iets dergelijks heeft men — zonderling genoeg — juist in de nu voorgedragen wet betrekkelijk het Regentschap. In de memorie van toelichting spreekt de Regering van eene leemte in de Grondwet waarin nu tevens voorzien zou worden. Omtrent de daar bedoelde afwijking van art. 45 der Grondwet leest men: « wel verre van daardoor aan het voorschrift van art. 45 te kort doen, heeft de Regering gemeend de bedoelingen des grondwetgevers aan te vullen voor zoodanige gevallen, als hij bij het stellen van algemeene beginselen moeijelijk alle heeft kunnen voorzien.» Dit is ook mijn gevoelen, wat betreft de aanvulling der Grondwet met opzigt tot de formulieren voor de verzending van de wetsontwerpen.

Wat zal het verschil zijn van de resultaten der beide systemen, die hier tegenover elkander staan? *In casu* zeer

gering. Eene spoedige afdoening der zaak verlang ik ook. Niet alleen acht ik spoedige afdoening wenschelijk, maar meen dat de zaak lang afgedaan had behooren te zijn, dat men zich daarmede onmiddelijk bezig had moeten houden, gelijk in Frankrijk in 1842, zes weken na den dood van den Hertog van Orleans, eene wet op het regentschap tot stand gebragt was. Op die wijze alleen zou voldaan zijn aan de bepalingen der Grondwet. De beraadslagingen ook der afzonderlijke Kamers zouden spoedig afloopen en ik kan mij naauwelijks voorstellen dat door de Tweede Kamer van het regt van amendement gebruik zou worden gemaakt. Ook de discussie zal waarschijnlijk niet lang ophouden; ofschoon ik mij voorbehoud bij die gelegenheid een onderwerp ter sprake te brengen, van grooten invloed, zoo ik acht, op de toekomst van het Vaderland. Doch het verschil der resultaten is uit een algemeen oogpunt gewigtig. Men zal in het systeem dat ik voorsta, al de gewone waarborgen voor het erlangen van goede wetten hebben en nog een toevoegsel. Bij het systeem van de tegenpartij vermindert men de waarborgen. Men neemt het regt van amendement weg; de eigenaardigheid van het onderzoek in elke Kamer gaat verloren; men vernietigt den waarborg, die voor de Kroon in de zelfstandigheid der Eerste Kamer gelegen is. Het is een algemeen gevoelen, waarin ik evenwel niet deel, dat de Tweede Kamer uit den aard der zaak onrustig en woelziek, de Eerste Kamer meer bedaard is; de Eerste Kamer zou zich meer kenschetsen als Kamer van behoud, de Tweede als Kamer van vooruitgang. De waarborg nu van dit meer bedaarde der Eerste Kamer voor de Kroon gaat in het systeem der wederpartij geheel verloren. De Eerste Kamer

zou, ten gevolge van het minder getal leden, in de Tweede Kamer geabsorbeerd worden en men zou op die wijze eene *chambre unique*, met al de nadeelen daarvan, verkrijgen.

Het grootste verschil is daarin gelegen, dat alleen wanneer de zin der Grondwet, bepaald door vergelijking met vroegere Grondwetten en met de *ratio legis*, wordt opgevolgd, de naleving der Grondwet betracht wordt. Welligt doet de vrees voor vermeende bezwaren uit mijn systeem, voor de aanneming terugdeinzen; de zucht naar bespoediging, de wensch om den omslag eener dubbele beraadslaging en van amendementen te vermijden, schrikt af. Met die vrees voor omslagtigheid heeft men reeds drie dagen verloren, die men anders aan de wetsontwerpen zelve zou gewijd hebben. Men heeft gezegd, aan de zaak was zoo gemakkelijk een einde te maken door het voorstel des Voorzitters. Juist dit gemakkelijke maakt dat ik gevaar zie. Ik vrees dat men op die wijze, als ware het te luchtig, met de Grondwet omspringt, dat men zou doen wat de Franschen noemen: *sauter la difficulté à pieds joints*. Gemakkelijkheid is gevaarlijk, waar het de interpretatie der Grondwet geldt, eener wet waaraan de Vergadering ondergeschikt is; gevaarlijk om der gevolgen wille. Ik ben verlangend de argumenten der wederpartij te hooren, omdat in alle opzigten eene kalme en *uit*voerige — niet *breed*voerige — behandeling van dit onderwerp wenschelijk is.

De Heer VAN DAM VAN ISSELT en anderen bestreden het voorstel; vreezende dat daaruit velerlei moeijelijkheden zouden kunnen ontstaan. — Ik zeide nog slechts met een enkel woord kenbaar te willen

maken, welken indruk hetgeen door verscheiden redenaars in het midden gebragt was, op mij gemaakt had. «Zij hebben de bezwaren van hun eigen systema wat ligt, die van het mijne wat zwaar getild. Indien de Vergadering de wijze van behandeling, welke die redenaars voorstonden, met de Grondwet overeenbrengen kan, zal ik mij aan het besluit onderwerpen, maar het nog altijd twijfelachtig keuren dat het woord *besluit* beteekent: *einde*, *midden* en *begin*.»

De Heer VAN GOLTSTEIN verzette zich, ook namens de Commissie, tegen de motie, welke geen ondersteuning vond.

II.

REGT VAN AMENDEMENT.

ZITTING VAN 23 APRIL 1850.

*** Na het meesterlijke betoog van den Heer DUYMAER VAN TWIST, dat aan de Vereenigde Kamers geen regt van amendement toekomt, scheen mij verder adstructie overtollig. Ingeschreven zijnde, vergenoegde ik mij met de verklaring: « Ik was voornemens de overbrenging van het regt van amendement tot de vereenigde vergadering te betwisten. Thans, na het helder, uitvoerig, en mijns inziens, onwederlegbare betoog van het lid der Commissie, zie ik van het woord af. Elk woord daarbij gevoegd, zou iets ontnemen aan de kracht van hetgeen dat lid gezegd heeft. » — Doch, toen de Heer MUTSAERS gerepliceerd had, vroeg ik, ter korte adstructie van mijn gevoelen, het woord.

—

Nu het betoog van het lid der Commissie niet onbeantwoord is gebleven, wensch ik bij hetgeen het lid uit Almelo gezegd heeft, een enkel woord te voegen. Ik heb het lid der Commissie op één punt geheel anders begrepen dan de redenaar uit Noordbrabant. Volgens mij, heeft hij gezegd

dat de vrijheid dezer Vergadering, ten aanzien van de wijze der behandeling dezer wetontwerpen, zeer beperkt is. In het algemeen ben ik voorstander van het regt van amendement. Ik heb geene buitensporige vrees voor hetgeen men *questions brûlantes* genoemd heeft; de gevaarlijkheid neemt toe, naar mate zij angstvallig ter zijde worden gesteld. In het systema door mij omtrent art. 41 ontwikkeld, bleef het regt van amendement der Tweede Kamer behouden, en bij het bezwaarlijke der onderstelling, dat men voor deze wetten dien waarborg heeft willen doen wegvallen, lag daarin welligt niet geringe kracht ter aanbeveling van mijne interpretatie. — Hetgeen het lid der Commissie over het *gesaisisseerd zijn* der vereenigde zitting van de wet-ontwerpen betrekkelijk het regentschap en de voogdij, gezegd heeft, stemt niet overeen met de opinie van het Gouvernement. De Minister van Justitie heeft bij de indiening der ontwerpen met zorgvuldigheid het onderscheid doen gevoelen. De Regering heeft de Vergadering in de wijze van behandeling volkomen vrijgelaten. De vereenigde zitting is, volgens de uitdrukkelijke betuiging der Regering, van de wetten gesaisisseerd, *niet ter gemeenschappelijke behandeling*, maar ter behandeling *volgens de interpretatie die de Staten-Generaal aan artt.* 36 *en* 41 *der Grondwet zullen meenen te moeten geven.*

Eerst nu is door het lid uit Almelo het sterkste argument tegen de afzonderlijke behandeling door de Tweede Kamer bijgebragt; de opmerking, dat welligt het geheele regt van amendement met opzet voor deze wetten is ontnomen; omdat er in deze materie amendementen zouden kunnen zijn, wier aanneming nadeeliger ware dan de verwerping der geheele wet.

De discussie van heden heeft mij geleerd, dat eene wederlegging, schijnbaar overtollig, onmisbaar kan zijn. Na hetgeen door de Commissie gezegd is, kan ik met twee opmerkingen volstaan. — Vooreerst, het aanwezen van art. 107 der Grondwet is een bewijs, dat in Nederland geen regt van amendement bestaat, indien dit niet uitdrukkelijk door de Grondwet is toegekend. Het is niet genoeg, dat dit regt *niet ontzegd* is, het moet bij een speciaal artikel der Grondwet *toegekend* zijn. — Met veel belangstelling heb ik gevolgd wat omtrent de geschiedenis der grondwetherziening van 1848 is gezegd. Ik ben niet overtuigd dat van 1815 tot 1848 de Grondwet volkomen naar wensch bezield is, en ook met de bezieling van 1848 is mijne ingenomenheid niet groot. Ik zal dit onderwerp niet weder intreden, doch, als tweede opmerking, verklaren dat ik de geldigheid van die soort van *algemeene begrippen*, waarmede enkele sprekers het regt van amendement hebben verdedigd, niet erken. Men heeft gesproken van een aangeboren, van een natuurlijk, van een souverein regt van amendement, volgens het *jus commune* aan elke vertegenwoordigende vergadering inhaerent. Zulke beweringen zijn op dit oogenblik hier te lande niet gevaarlijk, vooral nu de Tweede Kamer vereenigd is met eene, zoo men beweert, meer bedaarde zuster; ik zou ze wel gevaarlijk achten in tijden van crisis, wanneer ze ook in ons Vaderland ingang zouden kunnen vinden. Dergelijke stellingen, getrokken uit een onbeschreven regt, een bron die mildelijk en naar welgevallen vloeit, zouden brengen, in zoodanige tijden, tot omverwerping van den Staat.

Ten slotte, wil ik mijn gevoelen eenigzins krachtig doen hooren, daar ook de tegenpartij met nadruk haar systeem

ontwikkeld heeft. De usurpatie van het regt van amendement door de vereenigde vergadering zou zoodanige overtreding, zoodanige miskenning der Grondwet zijn, dat het Gouvernement die niet onverschillig zou kunnen aanzien. Het Gouvernement zou in dat geval een constitutionneel middel moeten zoeken, om zich, ter handhaving van de Grondwet, te verzetten tegen dergelijk misbruik van gezag.

Het amendement, strekkende ter wijziging, op dit punt, van het voorstel der Commissie, werd, met 87 tegen 7 stemmen, verworpen.

III.

HET REGENTSCHAP.

VEREENIGDE ZITTING VAN 2 MEI 1850.

*** Bij gelegenheid dezer wet, leverde ik eene *Nota*, strekkende *ter herziening van A.* 41 *en A.* 198 *der Grondwet.*

De verkiesbaarheid van den Regent, ofschoon overgenomen uit de Grondwetten van 1814 en 1815, strijdt tegen den aard en het grondbeginsel der Constitutionele Monarchie. Daarom wenschte ik art. 41 gewijzigd te zien, overeenkomstig de natuur van het erfelijk Koningschap en de meest eenvoudige *analogia juris:* « Altijd, welke de » aanleiding zij tot het Regentschap, is de naaste meerderjarige » bloedverwant des Konings van regtswege Regent. »

Art. 198 wilde ik aldus lezen: « geene verandering in de erfopvolging mag gedurende een Regentschap worden gemaakt. » Vooral aan deze wijziging hechtte ik groot belang.

De bepaling dat tijdens een Regentschap geene verandering in de Grondwet mag worden gemaakt, is van *zeer bedenkelijken aard.* Door de *niet-herzienbaarheid der Grondwet tijdens een Regentschap* kan, welligt, voor eene reeks van jaren, de weldadige werking van art.

196, worden gestuit, een tijdelijke slagboom worden gelegd tegen elke verbetering, al mogt haar onmisbaarheid zonneklaar zijn.

In de openbare zitting voerde ik over dit onderwerp het woord.

Het is altijd hagchelijk voor eene talrijke en tevens aanzienlijke en achtbare Vergadering het woord te voeren, maar het is nog veel moeijelijker, wanneer de bevoegdheid om te spreken welligt aan sommige leden twijfelachtig voorkomt.

Ik wensch te spreken, enkel tot ontwikkeling van hetgeen door mij, in de *Nota* bij het Verslag, vooruitgezet en onder het oog van u allen gebragt is. Ik dank de Commissie van Rapporteurs, dat zij de Nota aan het Verslag heeft willen hechten; ik dank het Ministerie, hetwelk op deze Nota eenige acht heeft willen slaan. Maar ik lees in het Verslag:

«dat het overbodig kan worden geoordeeld, zich te dezer gelegenheid uit te laten over de meerdere of mindere wenschelijkheid eener poging tot gedeeltelijke Grondwetherziening, die uit haren aard tot den werkkring der gewone wetgevende magt, niet tot dien van deze vereenigde vergadering behoort.»

En ik lees in de Memorie van Beantwoording:

«Het gevoelen van een enkel lid in ééne der afdeelingen voorgestaan en in eene bij het verslag gevoegde Nota breeder ontwikkeld, kan ook naar het inzien der Regering geen onderwerp van behandeling in deze vereenigde zitting uitmaken.»

Alzoo: «kan geen onderwerp van *behandeling* in deze Vergadering uitmaken.» Wordt met deze woorden bedoeld, dat hieromtrent geene *beslissing* kan worden geno-

men, dan vereenig ik mij gereedelijk daarmede. Maar bedoelt men dat deze geheele zaak hier niet ter sprake mag gebragt worden, omdat zij ligt geheel buiten den werkkring van deze Vergadering, dan moet ik mij tegen deze opvatting vrijwaren. Dan bevind ik mij ongeveer in denzelfden toestand, als tien jaren geleden, in de Dubbele Kamer. Ook toen had ik mij verzet tegen het beweeren dat de Dubbele Kamer het regt van amendement had. Ook toen waren er enkele leden, die in naauwgezetheid nog verder begeerden te gaan: die meenden dat de discussiën bepaald moesten blijven tot punten, in regtstreeksche betrekking staande tot hetgeen waaromtrent beslissing te pas kwam, tot de ontwerpen van wet; zoodat de behandeling der hoogste aangelegenheden van het Vaderland, al zou de aard en strekking der ontwerpen daardoor in het regte licht worden gesteld, wanneer men niet tot eene stemming *voor* of *tegen* kon geraken, met zorg moest worden geweerd. Dit denkbeeld heeft destijds geen opgang gemaakt, en ik geloof dat het ook in deze Vergadering op bijval weinig kans heeft.

Wat is hier eigenlijk de vraag? ik meen der Regering te moeten zeggen: ik vereenig mij gaarne met uwe wet; zij komt mij goed voor, zoo goed als zij volgens de Grondwet kan zijn; maar diezelfde wet kan, ten gevolge juist van een artikel in de Grondwet, gevaarlijk voor het Vaderland worden. En wanneer nu dit bezwaar is gerezen, dan vraag ik of dit onderwerp niet, bepaaldelijk in deze Vergadering, welke bezig is met de overweging der wet, behoort ter sprake te worden gebragt? Of de beschouwing zelve juist is, doet niets ter zake; de vraag is of het onderzoek omtrent die juistheid, of althans de kennisneming der zaak,

bij deze Vergadering behoort. Indien nu de geachte Voorzitter, of een der leden, of een der Ministers, van oordeel mogt zijn, dat behandeling, ook in dien zin, niet te pas komt; wanneer men overtuigd mogt zijn dat de behandeling gereedelijk kan worden gemist, niet behoort, niet behoeft te geschieden, dan geloof ik dat het op dit oogenblik tijd is om daartegen op te komen. Dan onderwerp ik mij aan de meerderheid dezer Vergadering. Indien zij beslist dat ik op de behandeling geen regt heb en dat mij de toestemming niet kan worden verleend, dan ben ik ontheven van hetgeen ik als pligtbetrachting beschouw, en dan zal de discussie bekort worden. Indien dit het geval niet is, zal ik overgaan tot de ontwikkeling van hetgeen ik in mijne Nota gemeend heb te moeten voorstellen, tevens al datgene ter zijde latende wat niet regtstreeks tot het onderwerp behoort.

Nemine contradicente ging ik dus voort:

Ik zal geenszins in eene uitvoerige behandeling treden van de gronden welke in mijne *Nota* zijn aangevoerd. Bovendien zie ik, kortheidshalve, al aanstonds af van de geheele quaestie omtrent art. 41, nopens de wenschelijkheid dat altijd de naaste Agnaat Regent zij. Ik zie er geheel van af; niet omdat ik dit punt niet van het grootste gewigt acht, maar omdat hieromtrent geen *periculum in morâ* bestaat; omdat het, vergelijkenderwijs, ik zou bijkans zeggen, tot nietsbeduidendheid verlaagd word. Ik zal dus alleen het woord voeren omtrent het éene punt, het beginsel van *niet-herzienbaarheid der Grondwet gedurende het Regentschap*.

De Voorzitter zeide mij te moeten doen opmerken, dat de wet op het Regentschap aan de orde was, en alzoo het woord niet kon gevoerd worden omtrent punten, welke niet daartoe betrekking hebben.

Ik antwoordde slechts te willen behandelen het eene gedeelte van de Nota, betrekkelijk tot art. 198 en dat mij tot behandeling der geheele Nota de vergunning zoo even verleend was.

De Voorzitter zeide dat, naar het hem voorkwam, het thans door mij behandelde niet behoorde tot het onderwerp in beraadslaging.

Ik antwoordde:

« Inderdaad het bezwaar van den Voorzitter bevreemdt mij. Wel verre van misbruik te maken van mijn regt, maak ik slechts *gedeeltelijk* van het door de Vergadering *verleende verlof* ter behandeling mijner Nota gebruik. Deze Nota handelt over de artt. 41 en 198 der Grondwet, en nu bepaal ik mij, ter bekorting, bij het ééne art. 198. Ik meen dat ik regt heb, maar wil mijn gevoelen niet opdringen. Indien dus de Voorzitter de Vergadering daaromtrent raadplegen wil, zal ik mij gereedelijk aan haar beslissing onderwerpen.»

De Voorzitter merkte hierop aan, dat wanneer ik mij bepaalde bij de behandeling van het in beraadslaging zijnde onderwerp, ik in mijne rede niet zou gestoord worden.

Toen ging ik aldus voort:

Ik herhaal dus: het is enkel over de niet-herzienbaarheid van de Grondwet gedurende een Regentschap, dat ik, als over een onderwerp, naar mijn inzien, in deze beraadslaging van het uiterste gewigt, voor weinige oogenblikken het woord heb gevraagd.

Ik zal reeds veel voor mijn oogmerk gewonnen hebben, wanneer men de voortreffelijkheid van een ander artikel, namelijk van art. 196, waardeert. Dit artikel, waarbij men een eenvoudiger wijs van herziening aangenomen heeft, is niet eene op zich zelf staande bepaling, maar de

afkondiging van een geheel nieuw systema omtrent de natuur eener Grondwet. Daarbij heeft men aan het beginsel eener *traps- en stuksgewijze herziening* hulde gebragt, waarbij telkens, zonder al te buitengemeenen toestel en omslag, op geleidelijke wijze, die verbeteringen worden aangebragt, waarvan telkens òf de noodzakelijkheid òf de wenschelijkheid openbaar wordt. Ik geloof den aard van het artikel niet beter te kunnen uitdrukken dan in de volgende regels uit het voorloopig verslag der rapporteurs over de Grondwetherziening in 1848 :

« Wanneer het wijzigen der grondwettige instellingen aan al te veel vormen wordt verbonden, door al te veel voorzorgen wordt bemoeijelijkt, huivert men om de hand aan zulk een bezwaarlijk werk te slaan, — wordt daardoor uitstel, ook met opzigt tot veranderingen omtrent welker noodzakelijkheid allen het eens zijn, geboren, en hoopt zich ten laatste al wat tot deze zaak betrekking heeft, zoodanig op, dat de gebreken, welker bestaan de ondervinding heeft aan het licht gebragt, niet zonder schokken of ten minste niet zonder het ontstaan van algemeene spanning, uit den weg kunnen worden geruimd. Veel beter schijnt het daarom, telkens het gunstige oogenblik voor het tot stand brengen van noodzakelijke verbeteringen te baat te kunnen nemen. Ook hier weder kan men zich op het voorbeeld van Engeland beroepen, waar men, wel altijd zonder overijling, maar toch ook langs den gewonen weg, de bestaande instellingen met de behoeften van den tijd in overeenstemming weet te brengen. »

Nu zeg ik: is de voortreffelijkheid van artikel 196 blijkbaar, dan is het evenzeer duidelijk dat art. 198 eene jammerlijke anomalie is.

Ik voeg er bij, het is een *anachronisme*. De drie redenen welke men ter verdediging van het verbod, naar mij toescheen, zou kunnen bijbrengen, zijn allen uit ver-

warring van vroegere begrippen met den toestand onzer dagen ontleend. Doch ik moet tevens doen opmerken dat deze drie redenen in de Nota opgenoemd, gezochte redenen zijn: dat ik ze met moeite opgezocht heb, en dat ik eigenlijk, openhartig gesproken, onderstel dat de bepaling, zonder veel overleg als een traditioneel voorschrift uit de vroegere staatsregelingen in die van 1848 overgebragt is.

Doch men heeft mij gezegd dat de wijsheid van den grondwetgever door mij miskend werd: dat er nog eene geheel andere reden bestond. Dat namelijk het artikel niet *tegen* maar *ten behoeve* van den Regent was gemaakt, bepaaldelijk om hem te beschermen tegen het gevaarlijk en toenemend overwigt der Democratie.

Ik antwoord: de beveiliging is overtollig. De Regent maakt, zoo hij goedvindt, van het Koninklijk *veto* gebruik, en zoo die bepaling niet genoegzaam is, zoo de eerbied van dit regt ter zijde gesteld wordt, dan zal er in elke andere beveiligende bepaling der Grondwet evenmin eenige kracht zijn. Wilt ge een voorbeeld? Ik vraag u wat de eisch van *noodzakelijkheid* ter Grondwetherziening, wat dit tegen den stroom der driften bij uitnemendheid beveiligende woord, in Maart 1848, aan den Koning gebaat heeft? Neen, het is geene bescherming die ge den Regent geeft; maar, onder dien schijn, behoudt gij in uwe Grondwet een artikel waardoor de Regent zeer spoedig in onoverkomelijke moeijelijkheden kan worden gebragt.

Het Gouvernement, in de Memorie van beantwoording, zegt: de zaak is *voor velerhande beschouwing vatbaar*. Het zij mij vergund op de waarschuwing te wijzen van den Minister van Binnenlandsche Zaken, ik meen in de voorrede

zijner *Aanteekening op de Grondwet*, waar hij, en naar mijn inzien zeer te regt, ons wijst op het nadeel dat deze geliefde spreuk der Nederlanders bij de interpellatie der Grondwet gesticht heeft. — Zou nu inderdaad ook dit onderwerp vatbaar zijn voor *velerlei* beschouwing? of is het veeleer ontegenzeggelijk dat, door dit verbod van verbetering, ook wanneer iedereen van de onmisbaarheid der verbetering overtuigd is, en dat welligt gedurende eene reeks van jaren! een jammerlijk zaad van onrust en verdeeldheid in de Grondwet gelegd wordt?

Zooveel wat *de zaak zelve* betreft. Zij heeft naauwelijks tegenspraak ontmoet. Maar sommige leden dezer Vergadering, aan wier waarschuwende stem ik zoo gaarne gehoor geef, meenden dat het te berde brengen daarvan op dit oogenblik *ontijdig* moest worden gekeurd.

Ook *ontijdig* is een der geliefde woorden waarmede men in Nederland voorzigtig behoort te zijn. Aan de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Justitie werd dit, bijkans ter zelfder tijd, in 1845, door eigen ervaring bekend. De eerste had, met acht zijner medeleden, bij de Tweede Kamer eene algeheele Grondwetherziening verlangd; zij werd door de Kamer allezins *ontijdig* geacht. Daarna kwam de Minister van Justitie, en wenschte dat er, ten minste op één enkel punt, eene stuksgewijze herziening mogt zijn; ook dit voorstel werd door de Kamer, als evenzeer en allezins *ontijdig*, ter zijde gesteld. Door dergelijke voorbeelden geleerd, zal het, wanneer men *ontijdigheid* voorwerpt, vergund zijn te vragen,

Waarom?

De redenen, zegt men, zijn voor de hand.

Welk een vermeten op nieuw al den omslag en toestel eener *Grondwetherziening* te willen!

Ik antwoord: gij vergeet dat die omslag en toestel niet meer vereischt wordt; dat de verandering thans op zeer eenvoudige wijze geschiedt; gij vergeet dat juist hierom art. 198, en met dit artikel een geheel nieuw systema van herziening, in de Grondwet gebragt is.

Wilt ge dan, zegt men, geen *rust* en geene *stabiliteit?*

Voorzeker, ik begeer ze; maar de vraag is: welke rust en welke stabiliteit? en op hoedanige wijs zijn ze verkrijgbaar?

Welke rust? Gij verlangt immers geen doodsche rust? geen slaperige en droomerige en vadzige rust? geen rust der onbewegelijkheid? geen bedriegelijke, geen verderfelijke rust? geen rust die de voorbode en de voorbereiding is van den storm? geen rust gelijk gij in September 1827, of gelijk gij in Januarij 1848 gehad hebt? Ik verlang eene rust waarmeê ik op goede gronden kan gerust zijn. — Ziedaar juist waartoe art. 196, dat telkens de oorzaken van onrust kan doen ophouden, in de Grondwet gebragt is.

Gij wilt stabiliteit; ik ook: maar *welke?*

Eene stabiliteit, dunkt me, waarin zich groei en levenskracht openbaart. De stabiliteit, indien ik deze, naar mij voorkomt, niet onjuiste vergelijking mag gebruiken, van den boom waar de vastheid ligt in de wortels; ik wensch de Grondwet in Nederlandschen bodem geworteld te zien; dan meen ik, waar het op veranderingen aankomt, in het oog te mogen houden dat in den boom de stevigheid van de wortels met eene zekere mate van *flexibiliteit* gepaard is; dat, in de buigzaamheid zelve, een waarborg ligt tegen de gevaren van den storm. Waar het aan buigzaamheid

geheel ontbreekt, waar de onbewegelijkheid zich tot de takken uitstrekt, is de boom dood en dor, en ten gevolge dezer overdreven stabiliteit zelve, tegen den stormwind niet meer bestand.

Ik ontveins niet dat de stabiliteit, waarvan men, bij zooveel schroom voor de minste verandering, met eenigen ophef gewag maakt, mij van zeer zonderlinge natuur schijnt. — Zij geeft mij het denkbeeld van eene zeer bouwvallige woning, waarin men niets hoegenaamd verbeteren durft, omdat, door de poging om te verbeteren, het geheele gebouw ineenstort. Het is met die stabiliteit als met een persoon die geen schrede durft vooruitgaan, en die u toeroept: raak mij niet aan, of ik val omver!

Deze vergelijking acht ik niet dat op Nederland toepasselijk zij. Ik heb van mijn Vaderland, ook thans nog, betere gedachte. Ik meen dat er nog grondslagen voor de vastheid van het Staatsgebouw zijn in de overgebleven of terugkeerende gehechtheid aan de eigenaardigheden der Natie, aan het Vorstelijk Stamhuis dat ons regeert; in de niet uitgedoofde gehechtheid, ook thans nog onder alle gezindheden en standen, aan godsvrucht, zedelijkheid, verkregen regt; en, waar dergelijke grondslagen nog bestaan, ben ik niet met angstvalligheid voor de minste verandering, ook waar die op zich zelve heilzaam en onmisbaar geacht wordt, beducht.

De Voorzitter verzocht mij andermaal om mij bij het onderwerp te bepalen.

Ik meende andermaal te mogen opmerken dat ik mij, naar mijn inzien, met naauwgezetheid bij het onderwerp bepaalde. » Ik ben echter volkomen bereid om van het woord af te zien, indien de Vergadering, door eene stemming te dien opzigte, mij hetgeen ik meen pligtbetrachting te zijn, onmogelijk maakt. »

De Voorzitter zeide te dien aanzien de Vergadering te zullen raadplegen. Hij had, overeenkomstig het Reglement van Orde en de bepaling voorkomende in art. 2, mij verzocht mij te willen houden aan het onderwerp in behandeling, en wijl ik mij bezwaard had gevonden met die herinnering en verzocht had aan de Vergadering de beslissing der vraag te willen onderwerpen, of ik in dien geest zou kunnen blijven voortgaan, ja dan neen, zoo zeide hij aan mijnen wensch te voldoen, en noodigde alzoo de Vergadering uit te willen beslissen, of ik de behandeling van het door mij ter sprake gebragte onderwerp zou voortzetten, al dan niet.

Dit voorstel werd in hoofdelijke stemming gebragt en met 50 tegen 48 stemmen beslist dat mij vergund zou worden mijne rede te vervolgen in den geest als door mij was aangevangen.

Voor hebben gestemd de Heeren: Cost Jordens, Martens van Sevenhoven, Freseman Viëtor, van Voorst, Engelen, Diemont, Schiffer, van Zuijlen van Nyevelt, Taets van Amerongen, van Swinderen, van Doorn, Slicher van Domburg, Engelkens, Westerhoff, Verheij van den Bogaard, Bosch, Zijlker, Costerus, Schooneveld, Beerenbroek, Verweij Mejan, van Walchren, Ter Bruggen Hugenholtz, van Heiden Reinestein, de Jonge van Ellemeet, van Meurs, van Mierlo, de Villers de Pité, Groeninx van Zoelen, Scheltinga Winterberg, Hoffman, van Rijckevorsel, van Hasselt, Gevers van Endegeest, L. D. Storm, Corver Hooft, Boreel van Hogelanden, van der Beken Pasteel, Boxman, Mutsaers, Donker Curtius, van Randwijk, Fokker, Regout, van Heeckeren van Wassenaer, van der Lek de Clercq, van Verschuer, van Heloma, 't Hooft en van Naamen.

Ik vervolgde daarop aldus:

—

Het zal de Kamer niet bevreemden, indien ik mij thans zeer bekort, slechts aanduid wat ik gaarne eenigzins zou hebben ontwikkeld, en dus welligt, tegen wil en dank, in gebrek aan zamenhang en duidelijkheid verval.

Ik had gewenscht voornamelijk de onjuistheid te betoogen van hetgeen tegen mijn voorstel door de Regering ingebragt is; dat zij namelijk, zoolang de *gemaakte veranderingen* in de Grondwet niet volkomen ten uitvoer gelegd zijn, op geen *toekomstige veranderingen* haar aandacht vestigen kan.

Ik ben van een juist tegenovergesteld gevoelen. Ik acht, voor eene behoorlijke redactie der organieke wetten, volstrekt noodig dat de aandacht, ook onder het werk, op de mogelijkheid van veranderingen in de Grondwet gerigt zij.

Een enkel woord slechts, om tegen misverstand, ten minste eenigzins, gevrijwaard te zijn.

Eerst en bovenal, volgens eed en pligt, naauwgezette inachtneming der *Grondwet*. Betuigingen hieromtrent reken ik overtollig.

Voorts zamenwerking om, ter goeder trouw, de *organieke wetten* tot stand te brengen *volgens de Grondwet;* dat is, naar de bepalingen en den zin der Grondwet, niet naar hetgeen door sommigen de ziel en de geest der Grondwet genoemd wordt. Dit is raadzaam. Die zamenwerking mag worden verwacht, ook van hen die sommige der gemaakte veranderingen niet met ingenomenheid, en zelfs met eenigen weerzin, hebben aanschouwd. Over en weêr, in hetgeen ons lief of leed is, moet er zijn hetgeen de Engelschen noemen *fair play*. Geen bezwaren buiten de wet: daarom hebben wij terstond een goedkeurend votum aan de begrooting verleend. Geen bezwaren met opzet ter bemoeijelijking van de redactie der wet. Maar wanneer nu, te midden van het werken en sloven en zwoegen, de onvruchtbaarheid van het werk, en het onvermogen der werk-

lieden openbaar wierd; wanneer het bleek dat men aan de wortelen van den boom geraakt had; wanneer bij de voortgezette Grondwetherziening (want als zoodanig kan, in zeker opzigt, de bearbeiding der organieke wetten worden beschouwd) de schadelijkheid, de verderfelijkheid van een of ander artikel aan het licht kwam, dan moet de stuksgewijze herziening *mogelijk* zijn. Er is geen onvoorwaardelijke band. Het onderzoek is niet gesloten. De vrijheid der discussie moet bij voortduring voor alle partijen bestaan volgens de Grondwet, maar volgens eene Grondwet, voor verbetering vatbaar, volgens eene Grondwet *waarin*, niet enkel voor de leus, maar ter gebruikmaking, *ook een art.* 196 *gebragt is.*

Naar de redenering van het Gouvernement, men gelieve dit niet uit het oog te verliezen! zou eigenlijk, reeds op dit oogenblik, een supplement op art. 198 worden gemaakt. Art. 196 zou, *tot aan de afdoening der organieke wetten, worden geschorst.* Dit mag niet. Ook in 1848 kan de Grondwetgever gefeild hebben. De herstelbaarheid eener voor het Vaderland verderfelijke dwaling, de herstelbaarheid, *langs de vormen die de Grondwet bepaald heeft*, mag nooit worden betwist.

En nu keer ik de objectie der Regering om, en maak er, ten mijnen behoeve, een krachtig argument van. De vrijheid van onderzoek moet nimmer, jaren achtereen, door het onvoorwaardelijk beletten van verbetering, worden gestremd. En elke reden waarom, in de tegenwoordige gesteldheid van Nederland, de niet-herzienbaarheid der Grondwet dubbel gevaarlijk wezen zou, geldt evenzeer in volle kracht, *wanneer er een Regent is.*

Ik heb bij mijne voordragt niets te voegen, dan alleen het verzoek dat de Kamer zich de *mogelijkheid* voorstelle van datgene, wat, zoo ons aller wensch verhoord wordt, door hooger zorg, zal worden verhoed. Veel, dat thans luttel bezwaar schijnt te hebben, zou zich op geheel andere wijs vertoonen, zoo onverhoopt, morgen welligt, het Regentschap dààr was. Ik wensch dat de Vergadering zich voorstelle wat het gevolg zijn zou, indien, voor twee, vier, zes, acht jaren, eene volstrekte onmogelijkheid ook van de minste verbetering der Grondwet bestond.

Nog ééne aanmerking, omtrent het al dan niet gepaste eener *verdere behandeling* in deze discussie. Niet uit eigenliefde of eigenwijsheid, maar om de zaak, zou ik die wenschelijk achten. Om de zaak, waarvan de nuttige of schadelijke werking der wet afhangt, en die alzoo èn met de wet in onafscheidelijk verband is, èn in gewigt, naar mij voorkomt, de geheele wet op het Regentschap overtreft.

Ik herinner mij dat een onzer geachte medeleden, wiens wenken en voorbeeld ik mij gaarne ten nutte maak, in 1849, toen er een punt ter sprake gebragt was, waarin door hem groot belang gesteld werd, en waarover geen besluit, geen stemming nog te pas kwam, zijne medeleden verzocht heeft om, te dier gelegenheid, met een enkel woord, hun gevoelen kenbaar te maken aan het Gouvernement.[1] Ik doe hetzelfde, met dit onderscheid evenwel dat, zoo geen enkel lid mij kan ondersteunen, ik

---

[1] De Hr. DUYMAER VAN TWIST, den 19den Mei 1849. *Bijblad*, blz. 500.

(ten bewijze, zoo het moet zijn, van de onjuistheid mijner bezwaren) tegenspraak verlang.

Om *mij zelven*. Wanneer een lid dezer Vergadering een bezwaar aan de Kamer onderwerpt, waarin hij voor de welvaart van het Land gevaar ziet, mag hij vertrouwen dat, indien men van zijne meening verschilt, teregtwijzing en inlichting hem niet zal worden ontzegd.

Voor de *Natie*. Wanneer een dergelijk vraagpunt, dat hare dierbaarste belangen betreft, ter sprake gebragt is, kan de voordragt der wederzijdsche argumenten niet als overtollig worden beschouwd.

Eindelijk — en dit zij met nadruk gezegd — voor *den toekomstigen Regent*. Met genoegen hebben wij vernomen dat de Vorst zich tot eventuële aanvaarding van het Regentschap bereid heeft verklaard. Nu is het in dubbele mate voor deze Vergadering pligt met de meeste naauwgezetheid te zorgen dat elk bezwaar, waardoor zijne moeijelijke taak schijnt te kunnen worden belemmerd, althans met aandacht overwogen, en, zoo het grond heeft, uit den weg worde geruimd. Daarom meen ik te kunnen verwachten dat de aandacht van de Kamer en van het Ministerie eenigzins zal worden gevestigd op hetgeen ik beweer: »Zoo art. 198 blijft bestaan, bindt gij den Regent aan eene Grondwet waarmeê, welke voor het overige haar deugdelijkheid moge zijn, *op het oogenblik dat hij de regering aanvaardt, het regeren naar de behoefte der Natie* (althans zoo het systema van Art. 196 met de waarheid overeenkomt), *onmogelijk wordt.*»

—

Niemand, noch der leden van de Kamer, noch van de Ministers, sprak over Art. 198 een enkel woord. Was het, omdat niemand op

het bezwaar acht sloeg? omdat iedereen hieromtrent onbezorgd is? Ik vermoed dat het onverwachte en onoverdachte der zaak in rekening moet worden gebragt. Er kon niet wel die *vastheid van overtuiging* bestaan, welke ter openlijke adhaesie vereischt wordt. Ik heb reden om mij verzekerd te houden dat althans niet in iedereen het zwijgen een teeken van afkeuring en onverschilligheid geweest is. Nader overleg zal, vertrouw ik, in en buiten de Kamer, bij sommigen de overtuiging doen ontstaan dat de zaak niet ten onregte door mij voor de toekomst van het Vaderland belangrijk genoemd is.[1]

[1] De redevoering is afzonderlijk uitgegeven ('s Gravenhage bij J. Roering) met eenige aanteekeningen en met de *Nota*. In de *Voorrede* heb ik mij veroorloofd nog iets in het midden te brengen zoo omtrent het onderwerp zelf, als ook (in het belang eener vrije en doeltreffende discussie) omtrent de min aangename bejegening welke in eene Vergadering die evenwel onpartijdig wenschte te zijn, den spreker ten deel viel.

TWEEDE KAMER.

I.

KERKELIJKE GOEDEREN.

ZITTING VAN 3 JUNIJ 1850.

*** Op een adres van leden der Hervormde Kerk te *Haeften*, ter zake eener overeenkomst omtrent de kapittelgoederen aldaar, den 25 October 1849, gesloten door de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van de Hervormde Eeredienst en den Heer DUTRY VAN HAEFTEN, werd door de Commissie van petitiën geadviseerd « om het ter griffie neder te leggen, en een afschrift te verzenden aan het Gouvernement, met te kennisgeving dat de Kamer opheldering verlangt over de in het adres en bijlage vermelde feiten en handelingen van het Gouvernement. »

De zaak was van veel gewigt, vooral ook als een voor het regt der Kerk gevaarlijk *antecedent*.

Ik wensch een enkel woord in het midden te brengen ter ondersteuning van het voorstel der Commissie, ofschoon

ik de conclusie wel eenigermate anders gesteld en een eenvoudig renvooi aan den Minister zou gewild hebben. De Commissie was bij het stellen dezer conclusie eenigzins onder den indruk van hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken in eene vorige zitting gezegd heeft; dat de verzending aan de Regering in twee gevallen wenschelijk is: zoo de Kamer inlichtingen van de Regering verlangt of zoo zij meent aan de Regering inlichtingen te kunnen geven. Nog een derde geval is er waarin de verzending te pas komt, namelijk als waarschuwing, als teregtwijzing, als blijk van misnoegen der Kamer, wanneer zij acht dat eene wet niet behoorlijk ten uitvoer gelegd is, of dat er schennis van de Grondwet plaats gehad heeft. Niemand is meer dan ik afkeerig om de regten der Kamer buiten de grondwettige grenzen uit te breiden, maar op de regten die de Kamer heeft, ben ik naijverig: het is een regt en eene verpligting der Kamer om toezigt te houden op de naleving der wetten. Zoo het adres uit Haeften eenvoudig gerenvoyeerd wordt, zal de beteekenis dier verzending zijn, dat de Kamer, behoudens nadere inlichtingen van de Regering, zich eenigermate vereenigt met de klagt. Ik zou wenschen dat het renvooi die beteekenis had. Want, hoe goed de bedoeling der Ministers bij het sluiten der transactie moge geweest zijn, het komt mij voor dat zij hunne bevoegdheid zijn te buiten gegaan. Op mij maakte veel indruk, vooreerst het duidelijk en bondig betoog van den advocaat Philips omtrent het eigendomsregt der gemeente, ten anderen, de uitspraak van den vorigen Minister van de Hervormde Eeredienst, in de resolutie van 17 Februarij 1847, dat de bedoelde kapittel-goederen aan den heer van Haeften, niet in eigendom, maar in administratie

zijn overgegeven. Vooral ook de vergelijking tusschen dit stuk en de resolutie van 23 October 1849. De resolutie van 1847 wordt, nadat beide partijen door der Minister zijn gehoord, met belangrijke consideranten gemotiveerd. Volgens de resolutie van 1849 *beweert* de heer van Haeften, dat hij en zijne voorgangers sedert meer dan honderd jaren eigenaars waren van de bedoelde kapittel-goederen, en tusschen dit beweren en de conclusie welke hem als *vrij en onbezwaard eigenaar* erkent, vindt men niet, noch dat de partijen gehoord zijn, noch dat er iets bijgebragt is waardoor het *beweren* van den belanghebbende *bewijs* wordt. Niets vond ik dan een finantieel arrangement van *f* 25,000. — Men zegt, de Kamer is onbevoegd. Voorzeker, de Kamer mag niet over *mijn* en *dijn* beslissen: zij mag niet ingrijpen in hetgeen tot de kennisneming van den burgerlijken regter behoort; maar de Kamer is niet onbevoegd, zij is verpligt minstens inlichtingen te vragen, wanneer het schijnt dat de Ministers in eene eigendoms-quaestie, willekeurig en met voorbijzage der wetten van den Staat, hebben geïntervenieerd; wanneer dus de resolutie waarover geklaagd wordt, met de gewigtigste punten van het staatsregt in verband is.

Tot die handelingen schijnen de Ministers, in allen gevalle, onbevoegd te zijn geweest. Was de heer van Haeften eigenaar, dan moest hij als zoodanig, behoudens de daaruit voortvloeijende verpligtingen, worden erkend; was de Staat eigenaar, dan hebben de Ministers eigenmagtig de regten van den Staat vervreemd; was eindelijk de gemeente van Haeften eigenares, dan is tegen het regt der gemeente, tegen het regt der Kerk, over die goederen beschikt.

Met groote belangstelling heb ik de rede van het lid uit

Friesland[1] gehoord, maar het is voor de Kamer niet mogelijk in eene dergelijke quaestie over de waarde zijner argumenten onmiddelijk uitspraak te doen; in elk geval is rijp beraad wenschelijk, en juist hierom wordt de verzending naar den Minister vereischt.

Met 25 tegen 18 stemmen werd, in de zitting van 3 Junij, de conclusie aangenomen.

---

[1] De Heer VAN HEEMSTRA, die, als Minister van de Hervormde Eeredienst, de overeenkomst had geteekend.

II.

KIESWET.

A.

ALGEMEENE BEGINSELS.

ZITTING VAN 4 JUNIJ 1850.

*** *Eindelijk*, den 2den Mei, werd de *Kieswet* ter tafel gebragt. Het was als of, voor de langdurigheid van beraad der Regering, in de snelheid van afdoening bij de Kamer gedeeltelijke schadeloosstelling zou worden gezocht. Den 17den Mei was het *Verslag* gereed. Toen den 30sten Mei de *Memorie van Beantwoording* met vele bijlagen inkwam, werd geen nader onderzoek in de afdeelingen noodig gekeurd; werd de beraadslaging, zelfs zonder inachtneming van den in het *Reglement van Orde* voorgeschreven termijn, op 4 Junij bepaald. De Heeren SCHIFFER, VAN HALL, VAN RANDWIJCK en BACHIENE voerden het woord, doch het was blijkbaar dat er voor eene ernstige toetsing van deze bij uitnemendheid gewigtige wet weinig opgewektheid bestond. Waartoe, bij zekerheid der aanneming, *discussie*, vooral nu er spoed vereischt werd? strijd, nu men de ontwijfelbaarheid der overwinning had becijferd; of wel een breed uitmeten van bezwaren, nu men, om der omstandigheden wil, aan een ontwerp dat men voor afkeurenswaard hield, evenwel eene goedkeurende stem gaf?

Van het nut der beraadslaging, in het belang eener ware publiciteit en naar den eisch van een parlementair Gouvernement, overtuigd, achtte ik mij, ondanks veler voortvarendheid, verpligt eenige bedenkingen van ernstigen aard ter sprake te brengen. Het *ongrondwettige* der bepaling waarbij, in plaats van den bij Art. 76 bedoelden *middenterm*, het *laagste* cijfer voor den *census* ten regel gesteld was; het verderfelijke der van Gouvernementswege voorgestane theorie omtrent revolutionaire zamensmelting en ondeelbaarheid van den Staat; omtrent het organiseren eener volksmassa, in wier kiesbevoegd gedeelte men, door willekeurig goedvinden, *le pays légal* en de zoogenoemde *Natie* aanschouwt. Vooral ook, èn om het gewigt der zaak, èn om in de wisseling van gedachten meerdere levendigheid te brengen, deed ik, met het oog op de talrijke *conservatieven* en op hun antecedenten, de gevaarlijke strekking uitkomen eener toegeeflijkheid, die telkenmale aan het tot stand brengen van hetgeen zij misprijst, uit redenen van *convenientie*, door eigen medewerking bevorderlijk is.

—

Mijn eerste bezwaar, mijne eerste klagt, geldt de late indiening der wet. Ik vereenig mij geheel met het gevoelen door den Minister van Binnenlandsche Zaken in het vorige jaar geuit: « terwijl eene *wijze staatkunde* evenzeer als het *nationaal belang* scheen te vorderen, dat aan de Kamer de nieuwe kieswet *dadelijk* wierd aangeboden, was het *langdurig verwijl* reden van *billijk nationaal beklag* geworden.»[1] Is het beter laat eene goede, dan spoedig eene slechte wet te ontvangen? dit is twijfelachtig. In elk geval schijnt de Minister het doel niet bereikt te hebben; want al wat in de wet hoog gewaardeerd wordt, het stelselmatig geheel, de voortreffelijkheid der redactie, had binnen

[1] *Verslag der Tweede Kamer over de Kieswet in* 1849.

korten tijd door den Minister geleverd kunnen worden; weshalve velen beweerden dat hij al de organieke wetten gereed had; en daarentegen hetgeen hij met langdurig uitstel beoogde, schijnt hij, althans indien de helft der bedenkingen dezen morgen ingebragt eenigermate juist zijn, niet te hebben bereikt. Zoo we dus niets hebben gewonnen, hebben we ongetwijfeld veel verloren. Vooreerst is, dien ten gevolge, maand op maand voor de althans gedeeltelijke ten-uitvoer-legging van het 5de der additionele artikelen van de Grondwet verloren gegaan. Ten andere, is behoorlijke discussie bijkans onmogelijk geworden. Ik vereenig mij geheel met hetgeen omtrent het oversnelle drijven der beraadslagingen gezegd is, en moet bovendien opmerken, dat al de gewigtige quaestiën, die zich bij de behandeling van dit onderwerp voordoen: omtrent de verdeeling van het *Rijk* of van de *provinciën*, omtrent de *groote* kiesdistricten, omtrent den zin van art. 139 der Grondwet, omtrent de *verdeeling* der kiesdistricten, onder den indruk der noodzakelijk geworden overhaasting, bij het naderen der maand Julij, bij de vrees voor het wederkomen der oude Provinciale Staten, niet met het rijp beraad tot de behoorlijke discussie van zoodanige wet vereischt, kunnen worden onderzocht. De wet wordt dus in menig opzigt niet alleen voorgelegd, maar opgelegd, en dan vraag ik, is dit het gewenscht gemeen overleg, hetgeen tot de eigenaardigheid van ons staatsregt behoort? Ik ben tegen de wet. Ik geloof niet dat zij door amendementen voor mij aannemelijk kan worden gemaakt. — Eene preliminaire reflexie zij mij vergund. Mij is tegengeworpen, dat ik bij eene vorige gelegenheid omtrent den lagen census gezegd had, dat, zoo het om eene weddingschap te doen

was, ik wel altijd een gulden onder den Minister zou blijven.[1] Ik heb de weddingschap verloren; ik heb mij nooit kunnen voorstellen, dat de Minister in het verlagen zoover zou gegaan zijn. Bovendien, ik heb toen reeds gesproken van den lagen census, in verband met de theorie, op grond waarvan de Minister verlaging verlangt. Evenzoo zou mij welligt tegengeworpen worden dat ik, in mijne afdeeling, mij een warm voorstander had betoond van de verdeeling van het Rijk en van de groote kiesdistricten. Ik heb dit gedaan, omdat, naar mijn inzien, op die wijs, het algemeen belang met de provinciale belangen in verband zou kunnen worden gebragt; omdat alzoo het belang van elke provincie, met het oog te gelijk op het groot geheel, zou kunnen worden behartigd. Ik protesteer ten sterkste tegen de beginselen, die in het Verslag als het gevoelen der meerderheid schijnen ter nedergelegd: tegen het denkbeeld eener zamensmelting van de Natie tot één groot geheel, zoodat de provincien zouden worden vernietigd en, onder den naam van *nationaal* belang, al hetgeen de Natie in haar historische eenheid ter harte gaat, ter zijde zoude worden gesteld.

Een staatsman, voor wien ik meen dat Nederland nog hoogachting gevoelt, R. J. Schimmelpenninck, heeft van dergelijke staatseenheid, *la république une et indivisible*, ook onder eenhoofdigen vorm, gezegd dat zij tot eene centralisatie leidt, waardoor men tot *een Oostersch despotisme, in Nederland ondragelijk*, zou worden gebragt.

Ik ben dus tegen de wet om den lagen census, *in verband met de theoriën, waarmede die verlaging aangeprezen*

[1] *Adviezen*, 1849—1850. I. blz. 42.

wordt. — Indien het enkel om mijn eigen votum te doen ware, zou ik zeer kort zijn. Indien ik de voorstanders der regtstreeksche verkiezingen moest overtuigen, zou ik zwijgen. Ik heb een ander doel. Ik wensch te toonen dat *de tegenstanders der regtstreeksche verkiezingen*, indien ze prijs stellen op zelfstandigheid van politiek karakter, *gehouden zijn tot verwerping van de wet.* Dit acht ik het decisive punt.

Het zal mij aangenaam zijn, indien de Vergadering mij haar aandacht wil schenken, maar aan degenen, die hoog ingenomen zijn met het regtstreeksche kiesregt, moet ik verschooning vragen, indien ik met eenige forschheid van afkeuring mij uitlaat over hetgeen bij hen in hooge gunst is. Uit den aard der zaak zijn mijne woorden vooral gerigt tot hen, die menigwerf in redevoeringen en gesprekken met ongemeene kracht hebben betoogd, dat het regtstreeksche kiesregt de meest gevaarlijke strekking voor het Vaderland heeft. Ik wensch hen en mij zelven in die overtuiging te versterken. Dit is noodig om met onbevangen gemoed te kunnen oordeelen over hetgeen al dan niet pligt voor ons is. De atmospheer is tegenwoordig bijzonder gunstig voor de aanneming der wetten; geheel anders dan in het vorige jaar: toen kon men met ongemeene scherpheid zien al wat tegen, thans al wat vòòr eene wet pleit. Wij zijn bovendien in een zeker gevoel van afgematheid. De wensch is algemeen, dat eene kieswet, hoe dan ook, tot stand kome. In dergelijke gemoedsstemming zou het kunnen plaats hebben, dat men op groote bezwaren weinig, en op bezwaren van ondergeschikt belang veel acht gaf. De wegneming dezer laatste zou voor den Minister ligt zijn: na het uitbrengen der stemmen, zouden de groote

bezwaren voor den geest komen; en men zou zich alsdan, misschien met bitter naberouw, verwijten, dat men, ten gevolge der overhaasting, waarbij het wel eens schemert, onberekenbaar nadeel aan het Vaderland had berokkend.

Ik wil dus aan die leden, die ik bedoel, kortelijk herinneren hunne eigen bezwaren, in een soort van memorandum van hetgeen zij zelven hebben gezegd. De bezwaren zijn voornamelijk vier:

Het *eerste* bezwaar is dat de census te *laag* is. Ik vereenig mij te dezen opzigte met het Verslag. Ik weet niet of men, binnen de 24 uren, die wij ter overweging der laatst ingekomen stukken gehad hebben, van het niet gevaarlijke van het te lage is overtuigd, en of hetgeen het lid uit Drenthe[1] omtrent de plaatselijke gesteldheid in het midden gebragt heeft, zonder indruk is gebleven; zoo het bezwaar niet is weggenomen, vraag ik: kunnen die leden eene wet aannemen met een census, die volgens hen gevaarlijk voor het Vaderland is?

Het *tweede* bezwaar is, dat de wet handelt tegen art. 76 der Grondwet, en den daarbij bepaalden *middenterm* niet in het oog houdt. Ik weet niet of de leden, die dit bezwaar met kracht hebben ontwikkeld, door den Minister zijn overtuigd. Ik niet; ik meen dat de geschiktheid van den kiezer juist het punt van quaestie uitgemaakt heeft; dat sommigen de bepaling zoo hoog, anderen zoo laag mogelijk wilden stellen, en weder anderen meenden dat de zin van het artikel geweest is, den middenterm te nemen tot regel, waarvan uitzondering zou worden vergund, en dat de argumentatie van den Minister in dat geval eene

---

[1] De Heer VAN RANDWIJCK.

petitio principii mag worden genoemd. Zoo de leden door zijne redenering niet zijn overtuigd, vraag ik op nieuw: kunnen zij eene wet aannemen, waarbij, volgens hen, een artikel der Grondwet verkeerdelijk uitgelegd wordt?

Het *derde* bezwaar is, dat de wet *den zin der Grondwetherziening van* 1848 *miskent.* — De herziening is eene transactie geweest tusschen twee partijen, waarbij de eene met grooten weêrzin in het regtstreeksche kiesregt berust heeft, het aannemende als instelling, als kiesvorm, onder gestadig protest tegen een objectief kiesregt, tegen het staatsburgerschap en de Volkssouvereiniteit, en al de geliefkoosde theoriën der tegenpartij. En nu wordt de verlaging van den census aangeprezen, als of gehoorzaamheid aan diezelfde begrippen, welke ten stelligste door de eene partij tegengesproken zijn, verpligtend zoude zijn voor ons allen! Ik moet eene merkwaardige aanhaling in het midden brengen uit de brochure van ons geacht medelid uit Winschoten.[1] Ik meen, volgens mijn regt en volgens zijne bedoeling, de brochure te mogen beschouwen als een preliminair gedeelte van de discussie. Ons medelid zegt: «De grondwetherziening van 1848, ofschoon nog niet geheel «verre van dien! «den onnatuurlijken toestand opheffende, waardoor de volksstem gesmoord werd» «zoo lijdt het evenwel geen twijfel» wij mogen het niet eens betwijfelen « of wij zijn hierdoor het ideaal van volkssouvereiniteit eene zeer belangrijke schrede genaderd.» Ik ben het met hem eens; men heeft toen belangrijke positiën prijs gegeven, waardoor het naderen tot dit *ideaal* —

---

[1] De toen juist in het licht verschenen brochure van den Heer Zijlker, *Volkssouvereiniteit en Census.*

het woord kan in tweederlei zin worden gebruikt — voor de zijnen gemakkelijker wordt. Ik verzet mij alleen daartegen, dat dit voortdurend naderen aan ons allen tot pligt zou worden gesteld; dan zouden we eensklaps van 1850 in 1795 worden overgebragt. Toen was men onderworpen aan het geloof van ééne partij. Om die onderwerping te handhaven, had zij meer dan één middel bij de hand. Die met de Volkssouvereiniteit het niet eens waren, behoorden niet tot het Volk; die de constitutie in een anderen zin begrepen, werden — in verband met het eerste middel te regt — als meineedig beschouwd. En wanneer bij het Nederlandsche volk tegenstand voorzien of ook reeds ontmoet werd, zag men over de grenzen naar hulp om dien tegenstand, welke antinationaal genoemd werd, te bedwingen. Ik ben overtuigd dat geen enkel lid dezer Vergadering den terugkeer tot dat tijdperk of het gebruik van die middelen verlangt. Zouden dan zij onder ons, door wie over de miskenning van den zin der transactie geklaagd wordt, zelven, door het aannemen dezer wet, de hand leenen aan datgene, waardoor de stand der partijen omgekeerd wordt?

Het *vierde* en voornaamste bezwaar geldt het verband tusschen kiesregt en Volkssouvereiniteit, hetgeen overal in de aanprijzing dezer wet van Gouvernementswege openbaar is. — Ik ben hier wel genoodzaakt, met een enkel woord, te spreken over de beginselen van den Minister. Ik heb dit menigwerf gedaan en zal dus zeer kort zijn. Naar het gevoelen van velen der leden, tot wie ik mijne woorden thans voornamelijk rigt, is met zijne denkbeelden omtrent een staatsburgerschap niet vereenigbaar hetgeen ons ter harte gaat, de getemperde Nederlandsche

monarchie, en leiden zijne begrippen niet slechts tot het mederegeren van het volk, maar tot eene zuivere *volks-regering*, altijd onder monarchalen vorm. Voorts ziet men met onbezorgdheid soms te zeer voorbij, dat deze meening, en ook de verdere ontwikkeling dezer meening, in ons land zeer bekwame woordvoerders heeft; ik wijs bij v. op den hoogleeraar, dien ik ook eershalve noem[1], die met ongemeene scherpzinnigheid, voortgaande op het aangewezen pad, gekomen is tot hetgeen wij gewoon zijn in onze eenvoudigheid *radicalisme* te noemen. Ons medelid uit Winschoten behoort, na de uitgave zijner brochure, tot de meest gedecideerde organen van deze rigting. Hij bedient zich van eene uitdrukking die een ongemeen licht werpt op den aard van het gevaar, hetgeen uit de verwantschap dezer theoriën gevreesd wordt. Hij betuigt dat hij zich in de geschriften van Thorbecke en Opzoomer het meest *te huis gevoelt*. Mij dunkt, dat deze uitdrukking den familietrek der theoriën openbaart. Ik ben gedrongen nog een schrede verder te gaan. Ons medelid is, blijkens zijne brochure, anticommunist. Ik heb er nooit aan getwijfeld; ik ben overtuigd, dat hij, ten aanzien van zijn eigendom, conservatief is: evenwel een communist, hoe onaangenaam het voor ons medelid zij, zal na het lezen der brochure, het getuigenis afleggen: «ik gevoel mij daar het meest te huis.» Ziedaar den familietrek des theoriën, somtijds en dikwerf aan de nabestaanden onbekend. Nu vraag ik op nieuw aan de leden, die met mij het regtstreeksche kiesregt als gevaarlijk beschouwen, of zij eene wet kunnen aannemen, waarbij, althans wanneer zij

---

[1] Opzoomer.

in concreto met de motiven beschouwd wordt, aan zoodanige theoriën hulde gebragt is? Ik zie het antwoord te gemoet: «ja het is alles waar, maar wij zijn door de omstandigheden gedwongen ditmaal eenigzins toegefelijk te zijn.» Mag ik vragen: waar zal uwe toegefelijkheid ophouden? herinnert ge u den weg, welken gij reeds door concessie op concessie afgelegd hebt? — Ik begin met het Verslag van 16 Maart 1848; met het gevoelen der overgroote meerderheid van de Tweede Kamer, welke, ofschoon er verandering van personeel plaats gehad heeft, zich ook nog in deze Tweede Kamer heeft geperpetueerd. In dat Verslag werd gezegd: «de zeer groote meerderheid heeft zich tegen het aannemen van regtstreeksche verkiezingen verklaard,» en dan nog bijgevoegd: «Enkele leden, die zich vòòr regtstreeksche verkiezingen gestemd toonden, hebben te kennen gegeven, zich, wanneer hun gevoelen geen genoegzaam weêrklank vond, wel met verkiezingen met éénen trap te kunnen vereenigen.» Zoo was het in Maart; weinige maanden daarna was het blad gekeerd. Dezelfde meerderheid zou zich vereenigen met het stelsel; voorzeker eene concessie van belang, maar de voorwaarde werd er bijgevoegd dat er eene, in alle opzigten deugdelijke, Eerste Kamer moest zijn, waarvan de vereischten met uitvoerigheid werden ontwikkeld. Ik wacht mij, althans op dit oogenblik, iets tegen de zamenstelling der Eerste Kamer in het midden te brengen. Dit slechts herinner ik, dat de opgegeven vereischten ontbraken en dat de meerderheid, aan de door haar gestelde voorwaarden niet gedachtig, desniettemin in de concessie volhard heeft. Mag ik u, daar het om historische herinneringen te doen is, wijzen op de successive verlaging van den census? De Minister heeft de goedheid gehad

ons mede te deelen dat in de Commissie van 17 Maart het maximum *f* 225 in het eerst te laag scheen. Naderhand heeft men den census op *f* 160 gebragt; daarna is de transactie ten aanzien van het middencijfer geschied, en nu hebben wij als regel *f* 20, de uiterste limiet. Voorwaar wij hebben de juistheid ondervonden der opmerking van den Minister, dat «de census altijd streeft naar verlaging;» en dat wij, eenmaal het systema aangenomen zijnde, ons bevinden op een hellend vlak. Op den duur kan er geenerlei limiet worden gesteld. De census is niet alleen, gelijk ons medelid uit Winschoten zegt, een noodzakelijk kwaad, maar, in zijn systema, een ondragelijk onregt. Voor den vrijen staatsburger moet het niet van de willekeur zijner medeburgers afhangen, of hij al dan niet geschikt wordt gekeurd tot het uitbrengen zijner stem. Als ik voorstander was van het stelsel, zou ik ingenomen zijn met het denkbeeld van ons medelid, om den staatsburger te doen examineren of hij lezen en schrijven kan, en bekend is met de namen der collegiën, waarvoor de keuze geschiedt; ten ware misschien ook het lezen en schrijven behoort tot die overtollige en schadelijke geleerdheid, welke de zuiverheid der inzigten van den staatsburger ligt benadeelen zou. — Ik moet nog een argument opnemen, waaraan de Regering veel waarde hecht. «Juist door zoo laag mogelijk te gaan, zal, in deze wet zelve, de verdere aandrang worden gestuit.» — Vooreerst is, bij den regel van den laagsten census, dien men aangenomen heeft, nog veel reductie denkbaar. Ten andere steunt het argument op onvoorwaardelijk vertrouwen in de kracht eener Grondwet, hetgeen met den geest en de omstandigheden onzes tijds niet vereenigbaar is. Grondwetherziening is spoedig weder aan de orde van den dag. Ons

medelid uit Winschoten maakt nu reeds kenbaar, dat de grondwettelijke census eigenlijk niet laag genoeg is; wij leven in een tijd, waarin, bij het veldwinnen der theoriën die ik bestrijd, niet enkel grondwetherziening, maar grondwet-verbreking zeer mogelijk is.

Zoo de Kamer het vergunt, zal ik met een voorbeeld uit een naburig land[1] toonen, hoedanig, na de aanneming dezer wet, het oordeel van velen zal zijn, over ons kiesregt; over de duurzaamheid der suprematie van den middelstand, die men beoogt; over de verdeeling in betalenden en niet-betalenden, en over de Kamer, welke het product der aanstaande verkiezingen zal zijn. Over uwe *wet* zal worden gezegd:

« Ainsi à l'aristocratie fondée sur le droit de la naissance, a succédé une aristocratie fondée sur le droit de l'argent. Tout un système de prérogatives a été, sur cette base, organisé par les lois électorales, qui ravissent à la masse du peuple, et à sa portion même la plus éclairée, aux savants, aux magistrats, aux avocats, aux artistes non propriétaires, toute influence quelconque dans les affaires du pays. Pour eux aucuns droits politiques. Sous d'autres formes et d'autres noms, le corps des électeurs est aujourd'hui ce qu'était, dans la vieille monarchie, la noblesse féodale. Les avantages particuliers dont le pouvoir qu'ils exercent leur assure la possession, ne sont ni moins nombreux, ni moins étendus, ni certainement moins à charge au reste de la nation, à la nation véritable réduite à une sorte de nullité qu'elle endure avec impatience, en même temps que ses intérêts, sacrifiés à ceux des classes investies de la puissance et qui en abusent à leur profit, la sollicitent à se créer une position moins humili-

[1] De volgende aanhalingen zijn uit een geschrift van La Mennais, *Politique à l'usage du peuple.*

ante, et où elle trouve les garanties qui lui manquent complètement. Jamais l'État ne sera tranquille que ce juste voeu ne soit satisfait. »

Over de tijdelijke, ook door deze wet beoogde, overmagt van den *middenstand:*

« Cette prédominance sera courte. »

Wanneer gij zult beweren, overeenkomstig het doel der Regering met de tegenwoordige voordragt:

« La loi a mis un frein aux ambitions des classes inférieures, *elle a posé la limite entre ces classes et la bourgeoisie,* »

zal men u antwoorden:

« Il est trop tard pour prononcer, avec quelque espérance d'inspirer un autre sentiment que celui de la douleur et du dégoût, de telles paroles. Ce sont là des paroles pleines de tempêtes. Et qui donc a le droit de créer des classes et d'en poser les limites? Que celui-là, s'il en est un, se lève et ose dire: c'est moi! Vous voulez séparer la bourgeoisie du peuple: mais si le peuple à son tour se séparait de la bourgeoisie, qu'arriverait-il? Où serait l'état, la société? Où serait la nation? Malheureux insensés! Sachez au moins vous taire; c'est bien assez que puissance vous ait été donnée quelques instants, donnée pour agir. »

En wilt ge vernemen welke waarde aan de *nieuwe Kamer* en aan haar uitspraken zal worden gehecht? Zie hier het antwoord:

« La chambre élective, émanée d'un corps privilégié presque imperceptible dans la masse du peuple, ne représente de droit et de fait que ce corps dont elle émane, et ses intérêts propres. De quel poids donc peuvent être ses pensées, ses jugements, ses actes, sous le point de vue de leur tendance, quant au reste de la nation? »

Oordeelvellingen van dergelijken aard zullen ook hier worden verkondigd. Het zal niet ontbreken (ieder Souverein, ook het Souvereine Volk, heeft vleijers) aan beschaafde mannen wier talenten aan het verspreiden van dergelijke begrippen onder het opschrift: *politique à l'usage du peuple*, zullen worden misbruikt.

Mijne Heeren, wij zijn overal van waarschuwingen omringd; de laatste jaren zijn in leeringen rijk: de meest begaafde tegenstanders der regtstreeksche verkiezingen hebben de verderfelijkheid van het systema aan allen, die in de rust der maatschappij belang stellen, op het harte gelegd. Ik zal u niet met vele aanhalingen uit de schriften van STAHL en van andere merkwaardige mannen van onzen leeftijd ophouden. Ik vergenoeg mij met eene zinsnede van een staatsman, die om zijne uitnemende bekwaamheid en veelsoortige ervaring bevoegd is, naar ik meen, om menige les te geven die behartiging verdient, van GUIZOT:

« Je n'ai pensé qu'à la situation de mon pays. Plus j'y pense, plus je demeure convaincu que son grand mal, le mal qui est au fond de tous ses maux, qui mine et détruit ses gouvernements et ses libertés, sa dignité et son bonheur, c'est le mal que j'attaque; l'idolatrie démocratique. — Le chaos se cache aujourd'hui sous un mot: *Démocratie* — C'est cette idée qu'il faut extirper, la paix sociale est à ce prix. Et avec la paix sociale, la liberté, la sécurité, la prospérité, la dignité, tous les biens, moraux et matériels, qu'elle peut seule garantir. »

We hebben ook kunnen leeren uit de openhartigheid der tegenpartij. Merkwaardig is, in dit opzigt, de jongste discussie in Frankrijk, over het kiesregt. Dààr heeft men zich beklaagd, dat de voorwaarde van het domicilie aan

het kiesregt gehecht werd. Men heeft gesproken van de verfoeijelijke *caste des domiciliés*, en een zeer begaafd redenaar heeft zich uitermate beklaagd dat, wanneer er eene uitzondering ten nadeele der vagabonden gemaakt wierd, het souvereine volk een *souverain mutilé* was. Voorzeker indien gij, door het aannemen dezer wet, de dierbaarste belangen van het Vaderland op het spel zet, zal men niet knnnen zeggen dat gij in de jaren 1848, 1849 en 1850 geene waarschuwingen gehad hebt.

Ik mag zoodanige wet niet aannemen, ik mag geen Ministerie ondersteunen, dat in dien zin en dien geest wetten aan onze beraadslagingen onderwerpt. Ik vraag aan de leden, die ik bedoel, voor zoover zij weifelend mogten zijn: wat is het eigenlijk waarvoor gij beducht zijt? Meent gij dat de kieswet, hoedanig ook, volstrekt op dit oogenblik tot stand moet worden gebragt, en vreest gij dus de verwerping van de wet? vreest gij die in goeden ernst? meent gij dat hetgeen sommige leden met mij daartegen zouden inbrengen, genoegzaam zal zijn om, in dezen stand der zaken, de wet te doen afstemmen? Wat mij betreft, illusiën van dien aard, zoo ik ze ooit mogt gehad hebben, had ik, na acht dagen in de Kamer geweest te zijn, niet meer. Indien uit de discussie mogt blijken, dat er inderdaad bij u vrees voor de verwerping bestaat, ben ik om u nader gerust te stellen volkomen bereid. Op dit oogenblik neem ik, ter bekorting, aan, dat ook gij de verwerping niet verwacht en dus uwe stem niet behoeft te geven om de schadelijke gevolgen af te wenden, welke gij uit zoodanige onverhoopte verwerping te gemoet ziet. Dan vraag ik: waarom zoudt gij uwe goedkeurende stem geven? wie zal er u dank voor weten? Iedereen zal het te regt of ten

onregte als zwakheid beschouwen. De Minister zelf zal zeggen: zoodanige ongelijkheid aan uw systema heb ik nooit verlangd; en wanneer hij, zoo als ik wensch, eenmaal eene tweede editie van zijne *Bijdrage tot de herziening der Grondwet* in het licht geeft, zal hij op de bladzijde, waar van het offerfeest der politische overtuigingen wordt gemaakt, *in margine* laten drukken: «zie ook de discussie der organieke wetten in 1850.»

Een lid uit Zeeland[1] heeft gesproken van reactie. Ik antwoord: het verwerpen van de wet is enkel een niet medegaan met de revolutie. Hetzelfde lid heeft ons tot voorzigtigheid vermaand. Ik dank hem, ofschoon het mij niet regt duidelijk is wat hij eigenlijk bedoelt. In Nederland zijn de regtstreeksche verkiezingen op dit oogenblik niet meer bij uitnemendheid in trek: men onderwerpt zich daaraan uit afgematheid. Een aanmerkelijk gedeelte der Natie is ganschelijk niet ingenomen met de begrippen, welke daarmede in verband worden gebragt: een zeer groot gedeelte onzer landgenooten is dagelijks meer verontwaardigd over de stoutmoedige verkondiging van wanbegrippen, waarmede geen enkel Gouvernement, hoedanig ook, kracht en duurzaamheid kan bezitten.

Men spreekt ook van eensgezindheid. O, ik ken ze, die zoogenaamde, die gedwongen, die schadelijke, die verderfelijke eensgezindheid, die reeds zoo menig onheil aan het Vaderland heeft berokkend. Ik althans hoop mij nooit schuldig te maken aan de soort van eensgezindheid waardoor men, uit moedeloosheid, wanneer men de overwinning der tegenpartij voorziet, zich gaat scharen onder haar vlag.

---

[1] De Heer BACHIENE.

Men heeft gezegd dat het aannemen dezer wet, hoe verkeerd op zich zelf, politiek was. Men heeft zijdelings, buiten de Kamer, gewezen op de waarschijnlijke gezindheid der toekomstige kiezers. Ook ik verlang, ofschoon niet met buitengewoon heftig begeeren, zoo mij de krachten en het vertrouwen mijner medeburgers worden verleend, nog verder met vrijmoedigheid alhier te getuigen tegen hetgeen ik voor het Vaderland schadelijk acht, en het zal mij eene groote eer zijn, indien ik immer den naam van een echt Nederlandsch staatsman verdien; maar, zoo mij als voorwaarde wordt opgelegd het verzaken der beginselen die ik belijd, wensch ik geene zitting in deze Kamer te hebben en op de rij van zoodanige staatslieden niet te worden gebragt.

KIESWET.

B.

VOLKSSOUVEREINITEIT.

ZITTING VAN 6 JUNIJ 1850.

*** De Heer ZUILKER scheen over mijne aanhaling van zijne brochure (blz. 44) eenigzins verstoord. Althans, bij het wederopenen der discussie, vroeg hij het woord over een personeel feit, en hield eene vrij uitvoerige rede, waarin, bij de apologie der leer, menige uitdrukking van misnoegen over mijne voordragt gemengd werd. Repliek scheen mij, tegenover zóó gevaarlijke theoriën, onmisbaar. Van mijn regt tot zelfverdediging was ik, op grond van het, mijns inziens, zeer *personele* van den aanval, overtuigd. De Voorzitter niet. Ook was hij misschien voor te groote levendigheid der gedachtewisseling beducht. Van daar het volgende, uit het *Bijblad* overgenomen, *incident*.

De Heer GROEN VAN PRINSTERER vraagt het woord voor een persoonlijk feit.

De Voorzitter. Ik moet opmerken dat de rede van den vorigen spreker geene gronden bevat om daaruit voor den Heer GROEN het

woord te vragen voor een persoonlijk feit en moet derhalve dit ook weigeren. Er is eene beschouwing geleverd door den Heer Groen ter beoordeeling van de beginselen welke in eene door den Heer Zuylen geschrevene brochure voorkomen, en welke beschouwing thans door den schrijver is weêrlegd, zonder dat in deze wederlegging iets personeels voorkwam voor den Heer Groen; daarbij werden alleen bestreden de gevoelens welke door hem waren geuit, terwijl zijn persoon daarbuiten is gebleven. Indien dus de Heer Groen verlangt het woord te voeren wegens een personeel feit, kan ik tot mijn leedwezen hem dit niet toestaan.

De Heer Groen van Prinsterer: « Ik beroep mij op uwe billijkheid en op die der Kamer. Het kan twijfelachtig zijn of de vorige spreker regt gehad heeft om het woord voor een personeel feit te vragen, maar niet of ik tot het beantwoorden bevoegd ben. Ik laat gaarne iedereen beslissen wie het meest *personeel* geweest is, van mij zelven of van den steller der aanmerkingen die zoo even tegen mij gerigt zijn. Ik zou gaarne afstand doen van het woord, indien het mij alleen betrof. Doch het geldt theoriën die in de naauwste betrekking staan tot de kieswet. Nog meer. De theoriën door den spreker in zijne brochure ontwikkeld, en heden in zijne toespraak herhaald, zijn van dien aard, dat de onmiddellijke beantwoording daarvan, naar mijn inzien, in eene Nederlandsche Vergadering betaamt. »

De Voorzitter zegt daarop: « Ik beken dat de aangevoerde stellingen door den vorigen spreker in eenige betrekking staan met het aanhangig wetsontwerp; maar ik leid daar ook uit af dat hier geen sprake is van een personeel feit, maar van eene bloote beschouwing dier theoriën; om daarover te kunnen spreken zal er gelegenheid bestaan wanneer aan alle sprekers, die zich ingeschreven hebben om over dit wets-ontwerp het woord te voeren, het woord is verleend. Ik zou nu aan die ingeschreven sprekers onregt doen, indien ik den heer Groen het woord verleende, daar het hier volstrekt geen personeel feit geldt, maar enkel eene beoordeeling van theoriën. Tot

mijn leedwezen moet ik dus dat woord weigeren en het geven aan den Heer VAN TWIST, als de eerste ingeschrevene zijnde.

De Heer GROEN VAN PRINSTERER: «Dan beroep ik mij op de Kamer. Ik beloof haar in geene beantwoording te komen van al hetgeen door den vorigen spreker gezegd is; dan toch zou ik een cursus van staatsregt, geschiedenis en *économie politique* dienen te houden. Maar ik kan in dezen geen afstand doen van mijn regt. Ik voorzie wel dat, ten gevolge van de wijs waarop ik in de vorige zitting niet personen maar theoriën aangerand heb, ik later gedwongen zal zijn tot eenige repliek, en de Kamer zelve gevoelt dat het alsdan niet doenlijk wezen zou tevens den vorigen spreker te beantwoorden met dien nadruk welken de aard van het tegenwoordig incident vereischt.»

De Voorzitter zegt daarop aan het verlangen van den heer GROEN VAN PRINSTERER te zullen voldoen, en stelt nu aan de Vergadering voor de vraag, of aan dien heer thans al dan niet het woord zal worden verleend.

Met 48 tegen 15 stemmen wordt beslist dat aan den heer GROEN VAN PRINSTERER thans het woord zal worden verleend.

Tegen het verleenen van het verlof hebben gestemd de heeren: van Rijckevorsel, Duijmaer van Twist, Dommer van Poldersveldt, Ter Brugghen Hugenholtz, Storm van 's Gravesande, Boreel van Hogelanden, Backer, van Dam van Isselt, de Fremery, Poortman, Dullert, Bachiene, van Hall en de Voorzitter.

Bij deze stemming waren afwezig de heeren: Boxman, Borret en Meeussen.

—

Ik stel terstond, zooveel doenlijk, ter zijde al wat personeel is. Ik hou ons medelid uit Winschoten voor een welmeenend man, maar onder den invloed van theoriën die ik in hooge mate verderfelijk acht. Ik heb niet gesproken tegen zijn *persoon;* ik werp in dit opzigt van mij af de menigvuldige hatelijke uitdrukkingen door hem gebruikt:

ik heb mij tegen de *leerstellingen* verzet. En ik verklaar dat er geene uitdrukking zoo scherp, en geene ironie zoo bitter kan zijn, die ik niet gaarne bezigen zou, zoo dikwerf dergelijke wanbegrippen in deze Vergadering te berde zullen worden gebragt.

Ik bepaal mij bij enkele opmerkingen.

In één opzigt heb ik aan ons medelid onregt gedaan. Sprekende van het *examen* der kiezers, zeide ik dat enkel kennis van de *namen* der politieke collegiën door hem verlangd was. Hij verlangt ook kennis aan hun aard en werkkring. Maar nu moet ik doen opmerken dat, wanneer degenen die hij reactionnairen noemt, hiervan partij wilden trekken, zij het van lieverlede tot een volledig examen in het staatsregt zouden kunnen brengen; waardoor, dunkt mij, het denkbeeld van ons medelid ten onderst boven zou worden gekeerd.

Het heeft hem vooral geërgerd dat ik, zoo hij meende, zijn *anticommunisme* uit *eigen gegoedheid* afgeleid had. Dit behoefde zoo euvel niet te worden geduid. Dit is bij ons allen het geval. Er zijn *zeer vele* redenen waarom wij afkeer hebben van het communisme; onder die redenen behoort *ook* dat wij tot het laten wegrooven van ons eigendom niet bereid zijn.

Het schijnt ons geacht medelid hard te zijn gevallen dat de communist, naar mijn beweeren, zich *t' huis zou voelen* in zijn geschrift. Ik kan wel begrijpen dat hem dit niet aangenaam is. Evenzoo geloof ik bij v. dat de Minister van Binnenlandsche Zaken ganschelijk niet te vreden is met de betuiging van ons medelid dat hij zich *te huis gevoelt* in de schriften van Thorbecke. Ik vermoed zelfs dat, indien den Minister raad gevraagd was, hij zou gezegd

hebben: wacht met de uitgave tot na den afloop der discussiën. Ik ben overtuigd dat de communist door ons medelid uit zijn huis zou worden gejaagd; dit neemt niet weg dat hij zeggen zou: ik gevoel mij bij Zijlker te huis; daargelaten dat de communist zich overal te huis voelt in een ander zijn huis.

Ons medelid verwijt mij dat ik het woord *ideaal* uit het verband heb gerukt; het verwijt heeft minder kracht, nu hij zoo even gezegd heeft, dat hij de uitdrukking in zijne eigene brochure niet heeft kunnen terugvinden. Ik bepaal mij met hem te verwijzen naar blz. 33, waar de uitdrukking, in hetzelfde verband, waarin ik ze gebezigd heb, staat[1].

Nog twee aanmerkingen:

Bij de eerste stel ik weder geheel ter zij alles wat den *persoon* betreft. Ik heb met N. N. te doen. — N. N., zoo ik het argument wel gevat heb, beweert dat geleerdheid en wetenschap bij de politiek niet te pas komt; dat ze zelfs zeer ligt schadelijk zou kunnen werken, en dat, reeds terwijl men eerst zelf begint te leeren, men tot het geven van onderwijs aan anderen bevoegd is. Dit ontken ik. Iedereen mag schrijven wat hij verkiest, de drukpers is vrij. En toch de stelling, in den zin dien N. N. er aan geeft, ontken ik. Er zijn twee dingen waartoe iedereen meent regt te hebben; een vers te maken en eene politieke brochure in het licht te zenden; maar, in die algemeenheid, is het eene

---

[1] « Door de Grondwetherziening van 1848, ... ofschoon antidemocratische voorschriften haar nog altijd ontsieren, zijn wij het ideaal van Volkssouvereiniteit eene zeer belangrijke schrede genaderd. »

verderfelijk voor de dichtkunst en het andere voor het land.

De tweede nog gewigtiger aanmerking geldt de theorie. Dezen morgen heeft ons medelid haar dus geformuleerd: «*de wil der meerderheid van het souvereine volk moet tot wet worden verheven.*» Nu ben ik toch verlangend te hooren of ik weder in deze Vergadering de eenige zal zijn bij wien zoodanige leer tegenstand ontmoet. Intusschen neem ik de vrijheid met eenigen ernst aan ons medelid te doen opmerken, dat zoodanige leer, al is het tegen zijne bedoeling, niet vereenigbaar is met den *eed* dien hij, even als wij, op de *Grondwet* afgelegd heeft. Met zoodanige leer is handhaving van de Grondwet niet bestaanbaar. Ons medelid schrijft: «De magt van Koningen en hooggeplaatste personen berust maar alleen op de gehoorzaamheid en onderwerping van het volk, en dit houdt dus op *zoodra het volk zulks niet langer wil.*» De Grondwet moet dan wijken, zoodra het souvereine volk het verkiest. Met de leer van ons medelid valt niet slechts de Nederlandsche Grondwet, maar houdt geen enkel Gouvernement stand. En ik zie thans geene zwarigheid te verklaren dat ik vooral die leer op het oog had, toen ik eergisteren gezegd heb, dat een zeer groot gedeelte van het Nederlandsche Volk met verontwaardiging de voordragt van wanbegrippen zou vernemen, die gerigt zijn tegen het wezen van elken Staat en van elke maatschappij.

Ik zwijg over hetgeen ons medelid van onze voorvaderen gezegd heeft. Ik ben dikwerf genoeg in de gelegenheid geweest te toonen dat zij niet medepligtig waren aan de dwalingen waarin de oorzaak ligt der veelsoortige jammeren van den tegenwoordigen tijd.

Ik verzoek de leden der Kamer zelven de brochure te willen lezen; dan zal het pleit tusschen ons, met kennis van zaken, worden beslist.

—

Hiermede liep het incident af. Ook de Heer ZIJLKER was, geloof ik, na deze inlichting, volkomen overtuigd dat ik geenerlei beleediging had bedoeld, en dat de strijd een gewigtiger onderwerp dan (gelijk hij zich uitgedrukt had) « voor het Vaderland toch onvruchtbare kibbelarijen over personele quaestiën » betrof.

KIESWET.

C.

REPLIEK.

ZITTING VAN 8 JUNIJ 1850.

⁂ Verscheidene leden, tegenstanders van de regtstreeksche verkiezingen, zelfs in Maart 1848, werden genoopt tot beantwoording van hetgeen ik over de onaannemelijkheid der wet *bepaaldelijk voor hen* gezegd had. Van daar zeer belangrijke beschouwingen omtrent politieke beginsels bijv. door de Heeren Duymaer van Twist, van Hall, van Dam van Isselt, enz. Een menigvuldigheid van antwoord waardoor ik, aan het einde der algemeene discussie, bij den termijn van *repliek*, schier in verlegenheid gebragt werd.

Ik heb eerst nu het woord gevraagd, in de onderstelling dat welligt ook de Minister van Binnenlandsche Zaken voor het lid uit Harderwijk eene teregtwijzing zou hebben, en dat gelijktijdige beantwoording van hetgeen tegen mij in het midden is gebragt, het meest aan den wensch der Kamer zou voldoen. In den loop der belangrijke discussie zijn mijne denkbeelden eenigzins gewijzigd; namelijk, wat

de conclusie mijner gedachten betreft, gelijk aan de Kamer zal blijken uit de opgaaf van hetgeen ik in het midden te brengen heb. Ik wensch, vooreerst, naar de regelen der parlementaire beleefdheid, kortelijk op te nemen hetgeen door sommige leden, met hunne gewone goedwilligheid jegens mij, gezegd is. In de tweede plaats, doe ik uitkomen mijn voornaamste bezwaar tegen dit ontwerp, omdat het in den loop dezer discussie, naar mijne innige overtuiging, is miskend geworden. Ten derde, betoog ik dat de verwerping van deze wet groote nadeelen zal aanbrengen, maar het aannemen nog veel grooter. Eindelijk, daar wij een middel vinden moeten om uit dezen toestand te geraken, en daar iedereen die meent eene bijdrage te kunnen leveren, in gemoede daartoe verpligt is, zal ik mij veroorloven een denkbeeld te dien aanzien aan de Kamer te onderwerpen.

I. Ik zal kortelijk opnemen hetgeen door verschillende leden tegen mij is in het midden gebragt.

Ik zeg kortelijk. Hoe zal dit mogelijk zijn? Zoovelen hebben de goedheid gehad zich bezig te houden met hetgeen ik gezegd heb. Ik heb daarvan eene lange lijst naast mij liggen, maar mag immers niet met een beantwoording beginnen, waaraan ik geen einde voorzie? Ik heb dus de voorname punten van bezwaar opgeteekend. Men heeft mij bij v. rekenschap gevraagd van het contrast zoo het heette: tusschen mijn gevoelen *nu* en dat mijner vrienden in 1848[1]; men heeft mij verweten het ongunstige oordeel, op hoogen toon — ik dacht op stelligen toon,

---

[1] * *Grondweth. en Eensgezindheid*, blz. 45—50.

* Zie het doel der aanhaling hier achter; blz. 65, r. 1.

met vastheid van overtuiging — omtrent de vorige Tweede Kamer.[1] Men heeft gezegd dat de tijden van het *droit divin* voorbij zijn[2]; dat ik ten onregte anderen reactionair noem.[3] Sprekende van een argument waaraan door het Gouvernement veel waarde gehecht wordt, en dat, naar mij voorkomt, eigenlijk beteekent: « Geef mij alles wat gij hebt en dan zal ik u niet meer lastig vallen, » had ik op de mogelijkheid gewezen, dat, wanneer men voor den census de laagste limiet der Grondwet nam, de aandrang tegen de Grondwet zelve zoude plaats hebben. Een lid heeft mij daarover, als of ik de Grondwet aanviel, met warmte ter verantwoording geroepen[4]; een ander heeft gevraagd wat ik eigenlijk zelf verlangde, welke grenzen mijne politiek had.[5] Een ander heeft mij gewaarschuwd om niet onregtvaardigd te zijn tegen een Ministerie van vooruitgang.[6] Ziedaar eenige hoofdpunten. Nu ben ik eigenlijk niet verder: want indien ik die punten behoorlijk wilde nagaan, zou ik moetèn doen zoo als een lid uit de Fransche vergadering in 1848, welke ter uiteenzetting van zijne beginsels drie zittingen *ad hoc* verzocht.

Ik heb een middel uitgedacht, dat aan de Kamer genoegen zal doen. Eigenlijk eene dwaasheid, is het, in verband met mijne positie, de eenige wijze praktijk. Wanneer men geen tijd of lust heeft iemand te hooren, zegt

1 *Grondweth. en Eensgezindheid*, blz. 38—45.

2 *Ongeloof en Revolutie*, blz. 48—56.

3 *Grondweth. en Eensgezindheid*, blz. 133.

4 *Bijdrage tot herziening der Grondwet in Nederl. zin*, bladz. 40, *Grondweth. en Eensgezindheid*, blz. 4.

5 *Grondweth. en Eensgezindheid*, blz. 178—192.

6 *Verscheidenheden over Staatsregt en Politiek*, blz. 314—319.

men: geef mij uwe aanmerkingen *op schrift*. Nu zal ik in het Bijblad bij iedere objectie de verwijzing laten drukken naar eene of andere plaats, waar ik meen die zwarigheden uit den weg te hebben geruimd. Niet om tot het naslaan der citatiën te dwingen; maar ieder heeft dan een antwoord *op schrift*, en ik ben gered uit het alternatief van óf geheel te zwijgen dat niet aangenaam is, of te veel te vergen van uw geduld.

Geen regel zonder uitzondering. Ik wil dus een paar aanmerkingen opnemen. Men heeft mij eenigzins harde uitdrukkingen toegeschreven; ik acht dat men veeleer hard tegen mij geweest is. Ik neem slechts één voorbeeld. Ik heb gezegd dat de tegenstanders van de regtstreeksche verkiezingen die deze wet zouden aannemen, *zelfs geen dank zouden behalen bij den Minister van Binnenlandsche Zaken*. Dit is de uitdrukking, waarover gij u het meest geërgerd hebt, niet waar? Ik vraag, was uwe opvatting billijk? Kondet gij in goeden ernst daarin een verwijt zien, als of gij zoudt stemmen in strijd met uwe overtuiging, met uwe beginselen, om dank te behalen bij den Minister? Die dank was immers een toevoegsel, eene bijkomstige zaak. Als zoodanig, weet ik niet waarom die dank uit de hoogte verwerpelijk gekeurd wordt. Wat heeft de Minister u gedaan, dat ge hem niet gaarne, *behoudens uwe beginselen*, genoegen zoudt geven? Ik behoor niet tot de stoïcijnsche wijsgeeren. Ik doe gaarne iets, waar ik het doen mag, om dank te behalen, hetzij van een onzer medeleden, hetzij van een der leden van het Gouvernement.

Een enkel woord aan ons geacht medelid uit Arnhem.[1] Ik

[1] VAN DAM VAN ISSELT.

heb met groote belangstelling zijne rede gehoord. Een punt is mij nog duister; de homogeneïteit zijner politiek. In vele bedoelingen en gevoelens, zijn wij eensgezind; in velen is er tusschen ons eenig verschil. Doch ik voel mij nu gedrongen hem vooral dank te zeggen. Hij is de eerste, die in deze Vergadering verklaard heeft mij te ondersteunen in een punt, dat mij zeer ter harte gaat: in al wat betreft de souvereiniteit van het Huis van Oranje en het regt der Kroon. Door dit ééne woord is al het overige bijkans uit mijn geheugen gewischt.

Ik kom hier met bescheidenheid tot den Minister van Binnenlandsche Zaken. Niemand kan meer dan ik prijzen, dat hij uit zijne redevoeringen heeft weggelaten wat personeel is. Maar omtrent dit punt, waarover ons geacht medelid uit Arnhem met zooveel kracht gesproken heeft, had ik eigenlijk ook van den Minister eenige ophelderingen verwacht. Een geacht hoogleeraar[1], die niet van mijne kleur is, heeft gezegd, dat op dit punt de Minister nog wel eens eene lans met mij zou breken, zoo als hij het door een krijgshaftigen term uitdrukt. Ik dacht dat juist nu de gelegenheid daar was. De vraag is van hoog gewigt; in en buiten de Kamer heb ik het onderwerp telkens ter sprake gebragt. Blijft de Minister ontkennen dat in art. 11 der Grondwet *Kroon* niet anders beteekenen *kan* dan *souvereiniteit?* — Ik moet er bijvoegen: in verband met eene wet als deze en met de discussie, had ik in de rede van den Minister in 't algemeen eenige mededeeling omtrent zijne politieke denkwijs verwacht. Bij de optreding van dit Ministerie is een *programma* geweigerd; maar het hoofd van

[1] De Hoogleeraar VREEDE.

een Gouvernement is, dunkt me, tot eenige mededeeling omtrent zijne beginselen gehouden. Wanneer men, op grond van openbaar gemaakte begrippen over *staatsburgerschap* en *algemeen stemregt*, al is het ook verkeerdelijk, voor de strekking der maatregelen van den Minister beducht is, komt, althans in de Kamer, eenige explicatie of teregtwijzing te pas. Een Minister mag, dunkt me, ook niet zwijgen wanneer het Staatsregt wordt aangerand, wanneer in de Vertegenwoordiging des lands verderfelijke theoriën worden gebragt. Dit zwijgen is, vrees ik, verklaarbaar uit eene min juiste voorstelling van hetgeen tot de roeping der Kamer behoort: als of zij daar was enkel om wetten te helpen maken, en niet om door gemeen overleg met de Regering, omtrent den geheelen toestand der zaken, gezamenlijk het zedelijk overwigt te verkrijgen en te behouden in de behartiging der regten en de belangen van het Land.

Ik kom thans terug tot de leden, die ik in mijne vorige rede inzonderheid in het oog had. Ik neem ze *collective*, gelijk zij zich ook nu tegen mij eenigermate als partij, in hunne ergernis, hebben geconfedereerd. Er is in deze Kamer reeds zeer veel over *partijen* gesproken; ik vraag dus vergunning om haar voor te leggen eenige regelen, waarin ik mijne meening op inderdaad onovertrefbare wijs uitgedrukt terugvind. Het zijn de woorden van iemand, voor wien men eerbied in deze Vergadering heeft, van GUIZOT:

« Pour qu'une assemblée populaire puisse être un moyen habituel de gouvernement fort et régulier, il faut qu'elle soit elle-même fortement organisée et gouvernée, ce qui ne se peut qu'autant qu'elle contient de grands partis unis par des principes communs, et mar-

chant avec suite et discipline, sous des chefs reconnus, vers un but déterminé. Or, de tels partis ne se forment et ne subsistent que lorsque des interêts puissants et des convictions fermes et longues rallient et retiennent ensemble les hommes. Une certaine mesure de foi aux idées et de fidélité aux personnes est la condition vitale des grands partis politiques, comme *les grands partis politiques sont la condition du gouvernement libre.* »

Een enkel woord aan die partij, waarvan ik sprak en die ik met eene omschrijving noem « de partij, die met weêrzin vooruitgaat. » In mijne afdeeling heb ik terstond beweerd, dat voor de niet-ministeriële partij en voor de tegenstanders der regerings-voordragt nu althans het oogenblik daar was om twee punten op den voorgrond te stellen: ten eerste, regtmatige klagt over de late indiening van deze organieke wet, in verband met de ten-uitvoerlegging van het 5de additionele artikel en de verantwoordelijkheid ook van de Kamer. Ten tweede, onderwerping aan de regtstreeksche verkiezingen, enkel als aan een *kiesvorm*, aan eene *door de wet geschonkene kiesbevoegdheid*, met betuiging van afkeer tegen de anarchieke begrippen, die met dien staatsvorm in verband worden gebragt.

Hiervan komt niets voor in het Verslag. Natuurlijk; want ik was, even als in 1849 de geachte spreker uit Almelo, in eene speciale positie. Doch men verwijte mij dan ook niet, dat ik, alleen staande, mijne medeleden niet met de breedvoerige ontwikkeling van al wat ik misschien in de openbare discussie zou kunnen zeggen, opgehouden heb. Men kon immers, indien ik mij van eene militaire uitdrukking mag bedienen, niet vergen dat ik mijne batterijen ontwikkelen zou, wanneer het steunpunt waarop ze moesten staan, mij ontzegd werd?

II. Ik zeide dat ik, ten tweede, mijn voornaamste bezwaar tegen de wet zou toelichten, omdat het miskend was. Het is, zegt men, doch ik ontken het, tegen *de Grondwet* gerigt.

Ik beantwoord het eerste punt van den Minister.[1] Zoo hij niet gelukkiger is geweest in de behandeling der drie andere punten, twijfel ik of zijne rede doeltreffend is ter aanneming van de wet.

Mijn argument kwam, volgens hem, eerst *casu quo* bij eene Grondwetherziening te pas. Voorzeker, indien het om Grondwetherziening te doen ware, zou ik op zeer gunstig terrein staan. Ik zou mij bijkans durven vleijen, dat de Minister zou terugkeeren tot de denkbeelden, die hij vroeger met zooveel nadruk tegen het regtstreeksche kiesregt heeft ontwikkeld.[2] Zelden heb ik eene bladzijde gelezen, waarin met zooveel juistheid en kracht de willekeur en gevaarlijke strekking van het systema ten toon gesteld is. Het kon niet anders zijn dan een vorm van *overgang*, en waarschijnlijk was hij zoo ingenomen tegen het stelsel, juist omdat hij toen voorzag, waarheen men door dien overgang geleid wordt. De reden zijner veranderde denkwijs is enkel in het argument der noodzakelijkheid geweest: de *geest* der eeuw zegt; het *moet* zijn. De *geschiedenis* der eeuw, naar mij voorkomt, zegt: het *moet niet* zoo zijn, en ook op de leerrijke gebeurtenissen van den laatsten tijd vestig ik de hoop, dat, wanneer het om

[1] «In de *eerste* plaats,» zeide de Minister, «zijn de bedenkingen tegen de wet ontleend van een gevoelen of van eene gezindheid tegen de regtstreeksche verkiezingen.»

[2] *Aanteekening op de Grondwet*, I. blz. 212.

Grondwetherziening te doen ware, de Minister, evenzeer als ik, tegen het regtstreeksche kiesregt ijveren zou. Dit komt nu niet te pas. De Minister heeft, zeer te regt, al wat daartoe betrekking heeft, ontijdig genoemd.

Ik onderwerp mij aan de Grondwet. De betuiging, dat ik dit ter goeder trouw doe, en dus, waar geen terugtred mogelijk is, ontwikkeling verlang, acht ik overtollig. Het is juist omdat ik ze verlang, dat ik de bepalingen en de strekking dezer wet bestrijd.

Niet onopgemerkt mag ik voorbijgaan hetgeen een ander lid[1] gezegd heeft, dat mijne rede omtrent de laagte van den census eene *petitio principii* was. Al hetgeen omtrent het ongenoegzame van den waarborg in menige belangrijke bijzonderheden in het midden gebragt is, kan geenerlei invloed hebben op de waarde van mijn argument; omdat ik niet wijs naar het gevaarlijke van den lagen census op zich zelf, maar op de ongrondwettigheid en verderfelijkheid der beginselen, volgens welke de verlaging verlangd, en, met verandering van de natuur der kiesbevoegdheid, doorgedreven wordt.

De *wet* schijnt mij *ongrondwettig*, omdat zij, vooreerst, eene *bepaling der Grondwet* ter zijde stelt; ten tweede, den *zin der Grondwetherziening* miskent; ten derde, met beginselen in verband gebragt is, waardoor de *natuur der Grondwet* veranderd en omgekeerd wordt.

Terzijdestelling van hetgeen art. 76 bepaald heeft. Dit artikel wil, gelijk ik zeide, een *middenterm*. Men mistrouwt mij welligt, omdat ik bij de beraadslaging niet tegenwoordig ben geweest. Ik heb mij toen, zoo als een

---

[1] De Heer VAN HALL.

onzer medeleden het uitgedrukt heeft, stil gehouden, ofschoon ik, naar mijne wijze, heb geijverd; dat ik dit enkel in het boekvertrek deed, was mijne schuld niet. Maar nu wil het geval, dat een lid, van wiens naauwgezetheid wij allen overtuigd zijn, en die de beraadslaging heeft bijgewoond[1], in deze discussie, door zijne herinneringen geleid, de juistheid mijner opmerking erkent. Ik wil aan hen, door wie zoo menigwerf van naauwgezette uitlegging der Grondwet gewag wordt gemaakt, eene vraag voorleggen. Zoo men, in 1848, bij het maken van dit artikel, gevraagd had: kan de meening zijn, dat de laagste term (*f* 20) regel, het overige uitzondering zij, zou men het denkbaar hebben gekeurd? Ik voeg er een tweede vraag bij: zoo iemand had beweerd de hoogste term (*f* 160) moet regel zijn, al het overige exceptioneel, zou men niet een kreet van verontwaardiging hebben gehoord?

Miskenning van den aard der Grondwetherziening. Iedereen weet, dat zij eene *transactie* is geweest, en van de transactie maakt men eene *transitie.* Er is eene overeenkomst geweest tusschen twee partijen, dat men de regtstreeksche verkiezing als staatsvorm in de Grondwet zou brengen, en nu wil men ons, door verlaging van den census, krachtens eigen theorie, onderwerpen aan het juk der ééne partij.

Verband met theoriën waardoor de geheele Grondwet, in haar wezenlijke bestanddeelen, omgekeerd wordt. Met het argument van het geachte lid uit Almelo tegen het, gelijk hij zich uitdrukte, *fameuse* artikel over de *onderkiesdistricten*, ben ik, tot dusver, niet zoo uitermate be-

[1] De Heer VAN NAAMEN.

zwaard. Ik beaêm veel van hetgeen hij gezegd heeft; vooral dat er geen Minister *boven en tegenover den Koning* behoort te zijn. Welligt zou ik het nog eenigzins anders uitdrukken: een Minister behoort te gevoelen dat hij *tegelijk zelfstandig en ondergeschikt dienaar van de Kroon is*. Wat de verkeerde strekking dezer wet betreft, ga ik verder dan hij, en beweer dat de theorie waarmede de Minister haar in verband brengt, althans van mijn eigenaardig en, gelijk men weet, individuëel standpunt beschouwd, tot ondermijning en vernietiging der constitutionele Monarchie leidt. Ik wil niet herhalen wat ik met, zoo ik acht, pligtmatigen nadruk gezegd heb. Ik moet echter verschooning vragen aan een geacht medelid[1], volgens wien het eigenlijk in deze Kamer niet is toegelaten het verbreken der Grondwet voor mogelijk te houden. Volgens hem, moest men hier onderstellen dat hetgeen elders gebeurt, in Nederland tot de onmogelijkheden behoort; dat bij ons er ten allen tijde slechts ééne Grondwet onder alle wisselingen stand houdt. Ik vrees echter dat wij dan ons reglement van orde zouden moeten ampliëren, meer dan met de vrijheid, en ook met de deugdelijkheid der discussie overeenkomt, en dat wij ligt zouden geraken, wat het staatsregt betreft, in een systema van constitutionele fictiën, *fictiën* in den eigenlijken zin van het woord, en ten aanzien der historie, van 1795 tot 1848, in eene soort van voorstelling die wat sterk mythologisch zou worden gekleurd.

Mijne belangstelling in de wet op het onderwijs noodzaakt mij even gewag te maken van hetgeen het geachte

---

[1] De Heer VAN HALL.

lid uit Sneek gezegd heeft. Vooreerst, is hij voor het *vôte universel* zoo verbazend bang niet. Dan moet hij geheel andere inzigten dan ik hebben in de geschiedenis van den tegenwoordigen tijd. Ik vlei mij dat ik, evenmin als hij, onder de bij uitnemendheid vreesachtigen behoor; maar ik heb altijd gemeend dat niet al te gerust te zijn, eer het gevaar komt, het beste middel is om moed te houden, wanneer het gevaar overvalt. Maar nu de wet op het onderwijs, wier voordragt hij, en met reden, verlangt. In den aandrang daaromtrent heeft hij zich, dunkt mij, drie illusiën gemaakt; drie waardoor eene *climax* gevormd wordt. Eerste illusie, dat de voordragt weldra zal worden ingediend. Tweede illusie, dat de voordragt, ter tafel gebragt zijnde, spoedig zal worden verheven tot eene wet. Derde illusie, de ergste, dat er immer eene wet op het onderwijs tot stand zal komen van zoo voortreffelijke werking, dat de gansche bevolking, zonder gevaar, tot het algemeen stemregt zal kunnen worden geadmitteerd. Het is opmerkelijk dat hij dit een en ander gezegd heeft, juist na ons op vernuftige wijze gewaarschuwd te hebben van niet door illusiën en idealen te worden medegesleept.

Doch, zegt men, Nederland heeft eene exceptionele bevolking. Hier kan men, ook met deze wet, gerust zijn. Onze landgenooten zijn niet wild, niet woest; eene stille, vreedzame bevolking, of, om het met een min gunstig woord, dat veel gebruikt wordt, te schetsen, een Volk dat, ten aanzien der staatkunde, in *apathie* verkeert. Hebt gij overdacht waarheen dit argument leidt? Voor de niet-gevaarlijkheid uwer kieswet, wordt voortduring van die loomheid en logheid, wordt onderdrukking der veêrkracht van de Natie vereischt. Ik zou gemeend hebben dat wij

wetten behoorden te maken, geschikt om, door veêrkracht der Natie, ten goede te worden bezield.

Ik heb de tegenwerping gehoord: al de theoretische bespiegelingen raken ons niet, wij *isoleren* de kieswet, wij hebben enkel met de specialiteiten van de kieswet te doen. — Ik wil gelooven dat gij ze isoleert, wat u zelven betreft; ze blijft desniettemin in verband met de theoriën waardoor wij van alle kanten worden bedreigd. Het gevaar zal niet weggenomen worden, omdat *gij* het niet in rekening brengt. Gij protesteert met kracht tegen de medepligtigheid aan die wanbegrippen; mag ik u openhartig, met het oog op hetgeen reeds gebeurd is, wijzen op den aard en de uitkomst van uw gestadig protest? Gij protesteert tegen het beginsel der wet en geeft uwe stem. Uw protest wordt gehoord en ter zijde gelegd; uwe stem telt mede. En dan wordt de aldus aangenomen wet, ik zeg niet door de meerderheid, maar door eene minderheid, welke de meerderheid heeft gedwongen, tot een wapen gebruikt, waarmede men, kort daarna, wederom een wet voordraagt in eigen zin en geest; dan protesteert gij weer, en geeft weêr uwe stem, en de voordragt wordt, wederom door uwe medewerking, tot wet, en met dit noodlottig vertrouwen op een, bij de uitkomst nietsbeteekenend, protest, gaat gij op eene reeks van concessiën vooruit, waardoor gij in de magt uwer tegenpartij overgeleverd wordt.

Thans zal de Minister overtuigd zijn dat mijn bezwaar gerigt is, niet tegen de Grondwet, maar tegen *de wet*; dewijl de wet *met de Grondwet in strijd is*.

En nu rigt ik, als vertegenwoordiger van het volk, met den meesten ernst, eene vraag aan het Bewind, die voor de geheele natuur van het constitutioneel staatsregt gewigt

heeft. In het begin zijner voortreffelijke *Bijdrage tot herziening van de Grondwet*, heeft de Minister met naauwkeurigheid de verschillende vraagpunten opgenoemd, waartoe de verhouding tusschen de Kroon, het Ministerie en de Ministers onderling, aanleiding geeft. Eenigermate althans, wordt nu de practicale oplossing dezer politieke vraagstukken vereischt; en ik meen, ten aanzien van deze wet, voor het vaderland zoo belangrijk, en, naar het oordeel van sommigen, van zoo bedenkelijke strekking, te mogen vragen: is het eene voordragt van het *Ministerie* of van den *Minister?* Van het Ministerie, dan zeg ik: «omnia jam fiunt fieri quae posse negabam.» Van den Minister, dan moet ik opmerken dat de uitzigten der Grondwetherziening op eenheid en homogeneïteit van het Bewind, niet, althans niet op de wijs welke men toen bedoeld heeft, vervuld zijn.

III. Ik zou in de derde plaats aantoonen dat de *verwerping der wet nadeelig*, en de *aanneming* der wet *veel nadeeliger* is.

Omtrent de nadeelen der verwerping meen ik, kortheidshalve, met hetgeen door anderen gezegd is, te kunnen volstaan. Ik ga terstond over tot de schadelijke strekking van de *aanneming* der wet.

Zelden zal er eene wet geweest zijn waaromtrent met zooveel kracht het dikwerf gemaakte verwijt geldt, dat men tegen de wet spreekt, en voor de wet stemt. Dit valt te meer in het oog, omdat de ministeriële partij, die wij thans het geluk hebben (want ik erken het als een voorregt) in deze Kamer te bezitten, bijkans het stilzwijgen bewaard heeft. Door één lid slechts, zoover ik mij herinner, is met geestdrift gesproken, en eigenlijk niet over de wet; hij is

gevallen in eene krachtige waarschuwing tegen hen, door wie terugkeering tot de oude orde van zaken verlangd wordt; eene waarschuwing, met zooveel nadruk ontwikkeld, dat ik dikwijls daarbij gedacht heb: « hoe gelukkig ben ik, dat ik niet tot die partij der reactionairen behoor! » Niemand der voorstanders van de wet heeft zich, ik ben verpligt het te doen opmerken, aan dit schadelijk spreken tegen de wet zoozeer als het geachte lid uit Kampen schuldig gemaakt. Niemand zal betwisten, dat zijn merkwaardig betoog over de verdeeling der *provinciën* en niet van het *Rijk*, grooten indruk op de Kamer gemaakt heeft. Hij stemt voor de wet. Waarom dan een zoo gevaarlijk betoog; vooral daar het, naar eigen verklaring, eerst over vijf jaren te pas komt? Hij heeft het nog erger gemaakt. Hij zou zijne overige bezwaren niet in het midden brengen, omdat hij daaromtrent aan den regel, van geen wet die men aanneemt, te bestrijden, getrouw verlangde te zijn. Hier heb ik zijne gewone scherpzinnigheid gemist. Wanneer een lid, wiens krachtige redenering doorgaans zooveel invloed op mij heeft, mij betuigt: ik zeg u de bezwaren niet, die ik tegen de wet heb, ik wil ze u niet zeggen, ik durf ze u niet zeggen, omdat ik vrees dat, indien gij ze wist, gij de wet niet aannemen zoudt; wel (ik beroep mij hierop ons medelid zelf) ik geloof niet ligt, dat ik immer eene wet, waaromtrent *hij* zich dus uitgelaten had, aannemen zou.

Een andere tegenstander der regtstreeksche verkiezingen heeft eene uitdrukking, die mij getroffen heeft, gebruikt. Ook dit geachte lid had een veeltal zwarigheden, maar eindigde met de betuiging, dat de natie niet langer van de kieswet mag worden *beroofd*. Nu zou ik toch, indien ik de natie was, of voor de natie het woord voeren mogt, zeg-

gen: het is een zonderling geschenk, dat ik ontvang. Eerst hebt gij de nadeelen breed uitgemeten van het regtstreeksche kiesregt; nu ontwikkelt gij, met veel nadruk, de nadeelen der wijs, waarop in deze wet dit opgedrongen kiesregt in toepassing gebragt is. En ik zal u welligt nog erkentelijk moeten zijn voor uwe gave, waarvan niemand beter dan gij de schadelijke natuur betoogd heeft!

Het aannemen van deze wet moet eigenlijk ondoenlijk *voor ons allen* worden gekeurd. Wij staan hier voor eene reeks van bezwaren: niemand zal het, na deze gewigtige discussie, ontkennen; van bezwaren, waaronder vele, die elk op zich zelf, indien ze gegrond zijn, genoegzaam zouden wezen ter verwerping. Een behoorlijk onderzoek naar de gegrondheid is, om de wijs waarop de wet is behandeld, onmogelijk geweest. Alle bezwaren beantwoordt men met één argument, of liever, met één woord, *spoed*. — De grenzen der provinciën hadden bewaard moeten zijn. Het kan wezen, doch er is nu, ter wijziging van de wet, geen tijd. De groote kiesdistricten kunnen voor de rust en eendragt der bevolking schadelijk zijn. Welligt; maar voor de omwerking is, in elk geval, geene mogelijkheid van overleg meer. Art. 139 van de Grondwet kan en moet op geheel andere wijs in toepassing worden gebragt. Het zou een disputabel punt zijn, maar het is heden reeds 8 Junij; de oude Provinciale Staten gaan al op reis. *Spoed* is het tooverwoord waarmeê men de Kamer voortdrijft. Uit afgematheid, omdat er toch eindelijk eene kieswet moet zijn, zal men *de guerre lasse* eene wet aannemen, waarvan ieder van ons (met uitzondering van een of twee geachte leden die, naar het schijnt, in een exceptionelen toestand verkeeren) belijdt dat een behoorlijk onderzoek aan deze Ka-

mer onmogelijk is geweest. Zou dan de eventuële aanneming dezer wet niet een treurig verschijnsel mogen worden genoemd? Aan de verwerping zijn groote nadeelen gehecht, en toch, vergelijkenderwijs met de aanneming zijn die nadeelen gering. Is het dan niet wenschelijk, dat met ernst naar een middel worde gezocht, waardoor wij uit de hagchelijkheid eener zoodanige keuze worden gebragt?

IV. Mijnerzijds wil ik beproeven desaangaande een denkbeeld aan de Kamer te onderwerpen. Mij dunkt dat, met eenige wijzigingen welligt, *het voorloopig kiesreglement* zou kunnen blijven bestaan, voor zoover de opgaaf van den *census* en van de *kiesdistricten* betreft.

Vergunt mij dat ik kortelijk de voordeelen ontwikkel die daarvan het gevolg zijn.

Vooral met betrekking tot *a.* deze *discussie*, *b.* de *wet*; *c.* de behoorlijke ten uitvoerlegging van het *vijfde additionele artikel*; *d.* het *Ministerie*; *e.* de eenige op dit oogenblik in Nederland wenschelijke *politiek*.

a. Voordeel met betrekking tot deze *discussie*. Alsdan worden afgesneden alle moeijelijkheden over de verdeeling der kiesdistricten en vele andere punten in den loop dezer discussie te berde gebragt. Ik sidder voor de uitbreiding der discussie op het ingeslagen pad. Alsdan ontwijkt men ook al de moeijelijkheden omtrent art. 119. Wij loopen geen gevaar meer eene Vergadering te zien optreden, gekozen voor de helft volgens de nieuwe kieswet, voor de helft naar het voorloopig kies-reglement.

b. Voordeel met betrekking tot de *wet*.

Eerstelijk *is* er dan eene kieswet. Er is nog dezen morgen gezegd, dat de Natie met ongeduld naar de kieswet

verlangt. Naar *de* kieswet, naar *eene* kieswet, dit kan zijn; naar *deze* kieswet, dit ontken ik.

Ten andere, is er dan eene *vrij goede* kieswet. Iedereen erkent, wanneer hij zich zelven uitzondert, dat de eerste proefneming tamelijk wel uitgevallen is. Er is dan ten minste eene bruikbare kieswet; eene wet, omtrent wier werking en uitkomst men niet geheel in het onzekere verkeert.

Ten derde, er is dan eene wet, in menig opzigt *beter* dan deze voordragt. Ook deze discussie versterkt mij in die overtuiging. Aan de verdeeling van het *Rijk* en aan de *groote* kiesdistricten, zou ik welligt, door eene soort van liberaliteit, niet liberalisme, mijne goedkeuring hebben gehecht. Ik heb er voor gestreden in de sectie. Doch nu zijn er juist hierover drie redevoeringen gehouden, waarvan niemand zal ontkennen, dat ze grooten indruk op de Kamer hebben gemaakt, van medeleden uit Noord-Brabant, Limburg en Overijssel, alle drie tegen die vermeende uitnemendheden gerigt. In de rede van het lid uit Kampen was inzonderheid het betoog opmerkenswaardig, dat het doel van hen, die door de ineensmelting van gewesten *nationale* verkiezingen wenschen te verkrijgen, verijdeld zal worden, juist door het middel dat aangeprezen wordt.

Eindelijk, en dit voordeel reken ik zeer groot, er zal niet meer naar eene *volmaakte* wet worden gezocht. De poging om eene volmaakte kieswet te leveren, is grootendeels de oorzaak geweest van ons leed. De ervaring van het dagelijksche leven doet het ons in zoovele opzigten zien dat men vaak, met het jagen naar het volmaakte, het ellendige bereikt.

c. Voordeel met betrekking tot de behoorlijke uit-

voering van het *vijfde additionele artikel der Grondwet.* Ook deze wet zal hebben getoond dat het verkieslijk is te verbeteren wat men bezit, dan telkens aan eene geheele omwerking de handen te slaan. Die regel zou, in elk der gewigtige onderwerpen, wier behandeling wij te gemoet zién, met vrucht worden gevolgd. Men zou naar de verbeteringen omzien, waarvan het nut aan het licht gekomen is, en de grondslagen zouden niet, telkens op nieuw, met zeer twijfelachtigen kans, omver worden gehaald. Moet dit laatste, ten aanzien der reeks van aanstaande voordragten, worden verrigt, dan meen ik, met een geacht Hoogleeraar,[1] te kunnen zeggen: er wordt voor het 5de Artikel minstens de helft eener eeuw vereischt; en ik voeg er bij: in die helft eener eeuw zal, naar allen schijn, Nederland niet ééne goede wet tot stand hebben gebragt.

d. Voordeel met betrekking tot het *Ministerie.* — Vooreerst, er blijft veel in de wet, haar zamenstelling en redactie, dat, werk van den Minister, door ons allen gewaardeerd wordt. Ten andere, er zal verzoening plaats kunnen hebben tusschen den Minister en een gedeelte der bevolking, dat hij, vooral door de verdeeling der kiesdistricten, in het harnas gejaagd heeft. Ten derde, hij wordt bewaard voor de verwerping der wet. Ook bij de Eerste Kamer is zij niet ondenkbaar. Hebt gij wel bedacht, wanneer de wet hier doorgaat, welke magnifieke positie aan de Eerste Kamer gemaakt wordt? Zij kan zich de achting en dank der Natie verwerven door een afkeurend votum, al was het alleen op grond dat eene wet, zoo gewigtig, door de Tweede Kamer niet behoorlijk heeft *kunnen* worden

---

[1] Star Numan.

onderzocht; dat zoodanig overleg als de Grondwet tot een waarborg der Natie verlangt, onmogelijk geweest is. Ten laatste, zal het Ministerie bewaard worden voor de aanneming van de wet. Die aanneming is, naar mij toeschijnt, het ergste voor het bewind zelf. Zoo de Minister, in den goeden zin van het woord, ten aanzien dezer wet, eene transactie met de Kamer sluit, indien hij aldus den aard zijner verdere staatkunde karakteriseert, wie zou dan niet wenschen dat zijne uitnemende bekwaamheden, bij voortduring, aan de dienst van het Vaderland wierden gewijd? Daarentegen, zoo hij de strekking openbaart om, door de omstandigheden begunstigd, in alles zijn eigen wil te doen gelden, iedereen te dwingen om zich te onderwerpen aan hetgeen met zijn individuëel standpünt overeenkomt, acht ik dat er geen zekerder middel kan zijn tot ondermijning van zijn bewind. Ik reken de aanneming der wet ook daarom schadelijk voor het Ministerie zelf, omdat zij eene gevaarlijke strekking voor de belangen van het Vaderland heeft; ik twijfel er niet aan of deze beschouwing zal voor den Minister nog meer indrukmakend zijn, dan de zorg der instandhouding van zijn eigen Gouvernement.

e. Voordeel, ten slotte, met betrekking tot de thans in Nederland *alleen wenschelijke politiek*. Er wordt vereischt vrijheid voor iedereen wat de *beginselen* betreft; transactie ter verbetering van de *vormen;* terzijdestelling, zooveel mogelijk, van al hetgeen aan dit overleg, door den strijd van *personen*, hinderlijk is.

En hier voel ik mij gedrongen tot eene algemeene opmerking, die ik aan de zoo belangrijke rede van het hooggeachte lid uit Almelo ontleen. Ik zal spreken met dezelfde

cordaatheid waaraan hij ons gewend heeft. Voorzeker ik begeer niet te kwetsen. En waarom zou ik den man willen kwetsen, die zijne beginselen, al zijn het beginselen die ik afkeur, met opregtheid, met volharding, opengelegd heeft? Door persoonlijke miskenning te kwetsen verlang ik nooit: het is niet parlementair; het komt niet overeen met het geloof dat ik belijd, het is ook niet in mijn hart.

Ons medelid heeft gezegd dat de oorzaak van den toestand waarin het Vaderland verkeert, moet gezocht worden in de opkomst eener partij, die zich exclusief de partij van den *vooruitgang* genoemd heeft. Ik ontken niet dat de opkomst eener zoodanige partij schadelijk geweest is. Het nadeel echter, dat ons medelid bedoelt, heeft nog anderen grond. Niet dat die partij zich gevormd heeft, maar dat er in die partij verdeeldheid is ontstaan.

Zij heeft zich gesplitst, dit kon niet anders, in Gouvernement en oppositie. Er is meer; men heeft uit het Gouvernement geweerd den man, die om bekwaamheid, om betrekking tot de Grondwet, algemeen gerekend werd regt te hebben lid van zoodanig Gouvernement te zijn, en deze, in zijne regtmatige of onregtmatige verbolgenheid, heeft in de schaal der oppositie een gewigt gelegd, waardoor zij het overwigt gehad heeft. Indien nu deze wet, hetgeen ik niet voor waarschijnlijk houd, ten gevolge der rede van ons medelid, afgekeurd, en dit Ministerie op nieuw ter zijde gesteld wierd, zou de loop en afloop dezer tweejarige zitting, tot onberekenbaar nadeel van het land, zich eigenlijk oplossen in een *dubbel personeel feit*. Dit kan, wil men de algemeene belangen niet op het spel zetten, niet langer worden geduld. Aldus zouden onze meest uitnemende capaciteiten, in plaats van

nuttig, schadelijk worden voor de behartiging der gewigtigste aangelegenheden van het land. Ik zou bijkans begrijpen hetgeen mij schier onverklaarbaar geweest is, dat in de gemeenebesten der Oudheid somtijds het ostracisme te pas kwam. Maar onze wensch is het niet begaafde medeburgers te verbannen; verzoening en zamenwerking wordt begeerd. Laat de partij van den vooruitgang, hereenigd, wederom naar de leer die zij voor goed houdt, te werk gaan. Laat ze tegenspraak ontmoeten, en door veelzijdig onderzoek naar hetgeen oorbaar is voor het algemeen, de weg tot betere uitkomsten worden gebaand.

Voorwaar het is tijd dat er iets worde verrigt; dat er iets ten einde worde gebragt, of, om juister te spreken, dat er, met de meest gewigtige onderwerpen van wetgeving en bestuur, althans een begin worde gemaakt.

De tijd moge niet dáár zijn om met rijpheid van oordeel vonnis te vellen over hetgeen ons omringt; doch hetgeen wij beleven, behoort tot onze leering en waarschuwing te worden gebruikt. Ik mag niet ontveinzen dat de opteekening van hetgeen door ons in de twee verloopen jaren geschied is, in de gedenkschriften van Nederland geen bij uitnemendheid glansrijke bladzijde zal beslaan. Het is hoog tijd, door gemeen overleg, zooveel mogelijk, van allen, en door aanneming van wetten waarin geen zaad van nieuwe woeling en tweedragt opgesloten zij, eindelijk tot rust te geraken. Tot eene rust, waardoor de gelegenheid van doeltreffend arbeiden ontsta, en ten laatste, na zooveel werkeloosheid of nutteloos werk, voor de materiële en inzonderheid voor de hooger belangen van Nederland worde gezorgd.

—

De Heer Donker Curtius zeide onmiddellijk : « Gij gevoelt ligtelijk, mijne Heeren! dat ik op dit oogenblik niet voorbereid ben, om te antwoorden op het slot der redevoering van den vorigen spreker. Ik wil op dit tijdstip het denkbeeld, door hem geopperd, noch verwerpen noch beaêmen, maar ik acht het toch een punt van het hoogste gewigt, ik acht het uwer rijpe overweging overwaardig, en ik hoop, dat na het sluiten van deze algemeene beraadslaging er tijd zal zijn èn voor de Regering èn voor de Kamer, om het denkbeeld door hem aangegeven in overweging te nemen. »

De Heer van Heemstra vroeg daarna het woord en zeide: « Ons geacht medelid uit Harderwijk heeft beweerd dat het gevaarlijk was deze wet te verwerpen en nog gevaarlijker die aan te nemen en heeft daarop een middel voorgeslagen om tot eene goede uitkomst te leiden, en dat middel nu is het dat ik moet bestrijden, omdat ik dat acht te zijn het gevaarlijkste van allen, en wel om deze korte maar alles afdoende reden, dat het is in strijd met de Grondwet. De Grondwet eischt, dat in de vast te stellen kieswet de census bepaald worde naar *de plaatselijke gesteldheid* en dat de *directe belastingen* den grondslag van dien census zullen uitmaken: aan deze beide vereischten kan door het voorstel van ons geacht medelid niet worden voldaan, omdat die in het voorloopig kiesreglement ontbreken. Het voorloopig kiesreglement heeft niet den census geregeld naar *plaatselijke gesteldheid*, het heeft bevoegd verklaard degenen die het bevoegd vond en niet eens naar vasten maatstaf. Het heeft genomen de kiesbevoegden in de steden, de stemgeregtigden ten platten lande. Onevenredigheid was daarvan het gevolg, maar het kon niet anders, men moest zich redden met hetgeen men had. De *directe belastingen* strekten daarbij niet ten grondslag, dat is niet *alle* directe belastingen: nergens toch kwam het patent-regt in berekening, op de meeste plaatsen grondbelasting en personeel, maar in het gewest waaruit ik ben afgevaardigd de grondbelasting alleen, en dit alles al wederom om dezelfde reden, men moest zich redden met hetgeen men had. Nu waren alle deze bepalingen van het voorloopig kiesreglement zeer wel als exceptionele

en transitoire maatregelen te verdedigen, en niet zoo als ze daar stonden van ongrondwettigheid te beschuldigen, want ze stonden als overgangsmaatregel in de Grondwet naast het voorschrift, en als 't ware als tijdelijke aanvulling van art. 76; maar als uitvloeisel van dat art. 76 kunnen ze nimmer gelden, omdat ze de hoofdvereischten missen.»

Hierop werd door mij gerepliceerd: «De Kamer zal begrijpen dat ik, op dit oogenblik en bij het verstreken uur, in geene uitvoerige beantwoording kom van hetgeen de vorige spreker gezegd heeft. Dit zou een onderwerp van nader onderzoek moeten zijn. Voor alsnog kan ik niet aannemen dat bij het voorloopig kiesreglement op de *plaatselijke gesteldheid* geenerlei acht is geslagen; dat deze overgangsmaatregel zou gerigt wezen diametraal tegen de Grondwet. Maar ook dan nog zou de opmerking niets doen vervallen van hetgeen ik omtrent de noodwendigheid van een *tertium quid* aan de Kamer voorgesteld heb. Eene transactie namelijk, waardoor wij uit het treurig alternatief eener schadelijke verwerping en nog veel schadelijker aanneming worden gered. Ik heb mijne gedachte als proeve medegedeeld. Ik wensch dat onze medeleden, voor zoover zij daarin bezwaar hebben, zich beijveren zullen om hetzelfde doel op andere wijs te bereiken; terwijl ik in het hoofddenkbeeld, door mij voorgedragen, volhard.»

KIESWET.

D.

KIESDISTRICTEN.

ZITTING VAN 14 JUNIJ 1850.

⁎ Het voorstel om, met eenige wijzigingen welligt, het voorloopig kiesreglement, voor *census* en *kiesdistricten* te behouden (blz. 78), was door den Hr. DONKER CURTIUS en anderen allezins behartigenswaardig gekeurd. Ik achtte mij des te meer verpligt om het te formuleren in een amendement. Daarbij viel mij de zamenwerking van den Hr. VAN DAM VAN ISSELT te beurt.

Bij de beraadslaging over Art. 99 zeide ik: « De bijval, dien het denkbeeld omtrent de bestendiging van het voorloopige kiesreglement verworven heeft bij leden, op wier oordeel ik veel prijs stel, heeft mij aangespoord om, met mijn geachten ambtgenoot uit Arnhem, een amendement ten aanzien der districtsverdeeling te ontwerpen. Ook ik wenschte iets ten behoeve van deze wet te doen, en daarom stel ik thans met mijn ambtgenoot een amendement voor, hetwelk ik veronderstel dat bij de Kamer ingang zal vinden. »

Het amendement was: « Het Rijk blijft verdeeld in de kiesdistricten, zoo als die ten gevolge van het voorloopig kiesreglement zijn

vastgesteld, met uitzondering van de steden Amsterdam, Rotterdam en 's Hage, die elk één kiesdistrict zullen uitmaken. De Gedeputeerde Staten zullen in die districten, onder Onze goedkeuring, de noodig bevonden wijzigingen kunnen maken."

—

Het amendement kan genoemd worden een *radicaal* amendement; maar het is ook het gevoelen van mijn geachten medevoorsteller en van mij, dat art. 99 eene radicale genezing behoeft. Ik zal trachten eene korte apologie van ons amendement te geven; wij gaan te werk naar den bekenden regel der taktiek, volgens welke de meest geoefende krijgslieden gespaard worden tot het moeijelijkste van den strijd, ten einde op het beslissend punt de overwinning te bevechten. Daarom wordt het eerst door mij het woord gevoerd.

Het eerste voorregt van dit amendement is, dat het met de *Grondwet* overeenkomt. Want dat de Grondwet veroorlooft, naar goedvinden, of het Rijk of de provincien te verdeelen in kiesdistricten, is een punt, hetwelk uitgemaakt is; uitgemaakt door ons geacht medelid uit Kampen, na wiens rede er in dat opzigt niet veel verandering zal komen in de overtuiging der leden.

Een tweede voorregt is, dat het behoud van de kiesdistricten volgens het voorloopig kiesreglement, althans een *tamelijk goede* verdeeling geeft. Geen lid der Kamer, wanneer hij zijn eigen kiesdistriet uitsluit, zal dit ontkennen.

Het grootste voorregt van ons amendement is *negatief*. Het behoedt tegen de gevaarlijke strekking van het wets-ontwerp. Vooreerst tegen de districts-verdeeling van het Gouvernement. De bezwaren tegen die verdeeling zijn

menigvuldig, en ze zal desniettegenstaande worden aangenomen, om de eenvoudige reden dat de Kamer onmogelijk met kennis van zaken, waar het Gouvernement weêrspreekt, de amendementen goedkeuren kan. Dit is niet denkbaar. De leden dus, die eenig amendement hebben, gelieven in het oog te houden dat het eenige middel om hun wensch, verandering in de voorgestelde indeeling, te verkrijgen, de aanneming is van ons amendement.

Twee zuilen zijn er, waarop het systema van het Gouvernement rust: verdeeling in *groote kiesdistricten*, en het *niet ontzien der provinciale grenzen.*

Nu zal ieder, die met aandacht de discussie gevolgd heeft, erkennen dat juist die beide zuilen door de discussie zijn aan het wankelen gebragt.

Het eerste punt is *groote kiesdistricten.* Wie herinnert zich, om er ééne te noemen, de rede niet van ons medelid uit Limburg? Hij bewees het wenschelijke van te hebben districten groot genoeg (45000 zielen) en toch niet te groot. Hij herinnerde dat, in plaats van nationale verkiezingen, men zou verkrijgen de uitdrukking der meerderheid van de tijdelijke openbare meening. Hij heeft met veel kracht betoogd dat belangrijke minderheden een orgaan moeten hebben in de Kamer. Minderheden, volgens den Minister, moeten langzamerhand aangroeijen en zich tot meerderheid vormen. Voorzeker; doch vooreerst, is hier sprake van minderheden *in de Kamer;* zullen die aangroeijen, dan moeten ze eerst bestaan; wanneer men jaren achtereen uit de Kamer geweerd wordt, is het onmogelijk daar te groeijen. Ten andere, heeft ons geacht medelid de noodzakelijkheid van organen der minderheden bepleit, in het belang niet enkel van die minderheden zelve, maar van

het Rijk, opdat er veelsoortige beschouwing en onderlinge teregtwijzing zou kunnen zijn hier in deze Kamer. — Het tweede vermeende voorregt van het wets-ontwerp is: *het niet ontzien van de provinciale grenzen.* Ik behoef niet te herhalen de menigvuldige bezwaren, die onderscheidene leden daartegen aangevoerd hebben: de onbillijkheid, de aanleiding tot tweedragt of lijdelijk berusten, de veelsoortigheid van willekeur en verwarring. Treffend was vooral ook de opmerking van het lid uit Kampen: « gij zult *provinciale* verkiezingen verkrijgen, wanneer gij op *die* wijs *nationale* verkiezingen begeert. »

Wij bevinden ons onder dien indruk. Velen misschien zullen ondervonden hebben wat mij gebeurd is. In de afdeeling ben ik een verdediger der verdeeling van het Rijk in groote districten geweest: nu eerst ben ik van de gevaarlijke strekking, door de redevoeringen mijner medeleden, overtuigd. Weinig is tegen hun krachtige aanvallen gezegd. De Minister heeft gesproken, als gewoonlijk, kort en kernachtig; doch, naar mij voorkomt, beleefdheidshalve, om niet te zwijgen; geenszins met de uitvoerigheid en volledigheid, welke, om het gewigt der zaak, van hem kon worden verwacht.

En de meer bijzondere vrienden van het Ministerie? Wel, deze hebben ook al zeer weinig gesproken. Misschien om onderscheidene redenen. Vooreerst zijn die leden zeer *gepresseerd;* zij zullen in de bijeenkomst, waarvan sprake was[1], en omtrent wier goed- of afkeurenswaardigheid ik in

[1] Meermalen reeds had de Ministeriële partij over haar afspraken in een bijeenkomst die men in de wandeling *de Club* heette, aanvallen verduurd.

geen onderzoek treed, eenigzins, naar ik mij voorstel, verlegen zijn geweest. Men zal gezegd hebben: het is wenschelijk op zulke argumenten iets te antwoorden, maar, als het geschieden zal, waar blijven wij dan met hetgeen boven alles vereischt wordt, *spoed?* het is de helft der maand: de oude Provinciale Staten gaan al op reis! Ik gis bovendien dat er welligt niet veel in te brengen was; niet veel althans dat ons zou hebben bevallen. Eigenlijk heeft men, mijns inziens, gevoeld dat er reeds te veel gezegd was, namelijk in het *verslag;* dat men te veel had voorop gezet het denkbeeld eener eenheid uit zamensmelting. Volgens den Minister van Binnenlandsche Zaken is het *volk* eene menigte van *individuën,* eene volksmassa; een volkshoop — als ik mij, van het volk sprekende, zoo oneerbiedig mag uitdrukken — die door wetten moet worden georganiseerd. Ik stel nu tegenover dit denkbeeld het gevoelen van een staatsman, wiens oordeel door deze Kamer wordt op prijs gesteld en voor wien ook de Minister eerbied gevoelt. Wat zegt GUIZOT? (want hij is het dien ik bedoel)

«Un peuple n'est point une immense addition d'hommes, tant de milliers, tant de millions; comptés dans un certain espace de terre, et tous contenus et représentés dans un chiffre unique qu'on appelle tantôt un roi, tantôt une assemblée.»

Bij hem is dus niet *un peuple,* als voor den Minister van Binnenlandsche Zaken, eene verzameling van individuën. Neen! zegt GUIZOT:

«Un peuple est un grand corps organisé formé par l'union, au sein d'une même patrie, de certains éléments sociaux qui se forment et s'organisent eux-mêmes naturellement, en vertu des lois primitives de Dieu, et des actes libres de l'homme.»

Ziedaar de NATIE; eene omschrijving die wel mag voor oogen worden gehouden bij de vaststelling van elke organieke wet. GUIZOT waarschuwt tegen de numerieke staatseenheid, tegen valsche volkseenheid, als tegen: «*l'idée révolutionnaire et despotique par excellence.*»

De Minister gewaagt van de eenheid van den Nederlanschen Staat, van de nationaliteit, van nationale verkiezingen en dergelijke meer. Deze woorden klinken goed; zij worden door ons allen gebruikt. De eenheid van Nederland wordt door allen begeerd; maar *welke?* Diezelfde klanken zijn dikwerf gebruikt. Op twee voorbeelden wijs ik. Nederland in 1795. Men wilde toen ook *nationaliteit,* algemeenheid van den Staat, wegneming van het provincialismus. Hetzelfde denkbeeld van staatseenheid zat, in 1848, in het Duitsche parlement vòòr. Die eenheid heeft de eigenschap, dat hoe meer men tracht ze te bereiken, hoe meer men vervalt in verdeeldheid, tweedragt, burgertwist en burgerkrijg.

Nu zegt men welligt: gij zelf zijt veranderd van opinie: de zaak is twijfelachtig. Ik antwoord: juist omdat ze twijfelachtig is, *mogen* wij aan *zoodanige* veranderingen onze toestemming niet geven. Misschien bewijst men later dat wij ongelijk hebben; dan is het tijd voor hetgeen men, met tegenspraak van velen, als verbetering beschouwt. België heeft reeds zes kieswetten gehad, en ik voorzie dat deze niet de laatste voor Nederland zal zijn.

Ik besluit, in den geest der opmerkingen die gisteren, bij art. 98, door een geacht lid uit de residentie[1] met veel juistheid gemaakt zijn. De meerderheid dezer Kamer zou,

---

[1] De Heer SCHOONEVELD.

indien het amendement *op zich zelf* kon worden beschouwd, voor het amendement zijn. Welligt zal ze gebruik maken van haar kracht; zij is thans, meer dan in het begin der discussie, met die kracht bekend, dus ook meer met den omvang van haar verantwoordelijkheid. Wij zijn thans op den goeden weg. Het amendement is aangenomen op de geheime stemming; het amendement, waarbij art. 98 vervalt; het belangrijke amendement waarbij de uitlegging van art. 139 der Grondwet facultatief blijft. Nog drie of vier amendementen in denzelfden geest als dat, hetwelk nu door ons voorgedragen wordt, en ik zie nog gebeuren dat ik zelf een ijveraar word voor deze wet. Doch indien ons amendement ter zijde gelegd wordt, indien men afweert al wat, naar het inzien van een groot gedeelte dezer Kamer, tot verdere verbetering zou kunnen strekken, dan — en dit gelieve men in het oog te houden — zou de wet, hoe zeker men van de aanneming meent te zijn, nog wel eens in gevaar kunnen worden gebragt. Men is te dien opzigte misschien wat al te onbezorgd geweest: ik heb echter, gisteren vooral, teekenen bespeurd dat die gerustheid niet zoo volkomen meer schijnt. Ook valt er nog wel iets af te dingen omtrent het schrikbarende der verwerping. Herinnert gij u dat de eerste kieswet in België afgekeurd werd? Vreesselijk oogenblik, niet waar? te midden van het woelen der driften in den pas gevormden Staat. En weet ge hoe lang het geduurd heeft, eer de gewijzigde kieswet inkwam? den 22sten Februarij 1831 werd de wet verworpen, en over de gewijzigde wet werd den 28sten Februarij gerapporteerd. Het spoedig inkomen eener nieuwe voordragt zou, ook hier te lande, niet onmogelijk zijn. Daarbij, op wiens rekening zou de schuld

der verwerping worden gebragt? van de Kamer, die toenadering gewild, of van den Minister, die elke poging tot wezenlijk gemeen overleg van de hand gewezen had? Doch nu zal de Minister mij te gemoet voeren, wat hij ook reeds gisteren gezegd heeft: ik zou wenschen toegeeflijkheid te bewijzen; met beginselen wordt niet getransigeerd. Dit is eene uitspraak die ik van ganscher harte beaêm; maar, wanneer het een verschil van zienswijze geldt over zoodanige onderwerpen als waarvan hier spraak is, wordt, bij veelzijdige beschouwing, indien er voortgang in de zaken zal worden bespeurd, gedurige transactie vereischt. Anders komt er in het geheel geen wet tot stand. En dan, wanneer de wet afgestemd is, kan men wel zeggen: ja, maar het was toch eene goede, eene uitmuntende wet, en in dagbladen en vlugschriften kan wel worden herhaald: de wet was goed, en de Minister had gelijk, en de Tweede Kamer heeft eene verkeerdheid begaan; intusschen komt de wet niet tot stand, en als dit van wet tot wet op dezelfde wijs door de Kamers ontkend, en door de Minister en de zijnen beweerd wordt, is het Vaderland met die volharding niet gediend. Ik behoef waarlijk den Minister niet te wijzen op den wetgever der oudheid, die zeide: Ik geef aan mijne medeburgers niet de beste wetten, maar de beste voor hen. Het is nu, zoo een wet goed heeten zal voor het volk, een onmisbaar vereischte dat goedkeuring door de volksvertegenwoordiging worde verleend. Iedereen meent dat hetgeen hem goed dunkt, goed is. Ieder Minister vindt zijne wet, ieder lid der Kamer zijn amendement goed, en bij dit verschil der beschouwing, wanneer men elkander niet overtuigt, dient men, om tot eene uitkomst te geraken, door

wederzijdsche toenadering te worden gered. Een geacht medelid was dezer dagen over de mogelijkheid zeer bekommerd dat er eenmaal in deze Kamer 68 leden elk op hun individuëel standpunt zouden blijven staan. Hieromtrent ben ik niet ongemeen bezorgd; doch kan mij eer voorstellen een Minister en eene meerderheid der Kamer die in gewigtige aangelegenheden zouden volharden, elk in hunne eigen zienswijs, meer dan voor het welzijn van het Vaderland wenschelijk schijnt.

Het zij mij gegund, met bescheidenheid, aan den Minister te doen opmerken dat hij in de Kamer en bij de Natie op dit oogenblik de meerderheid heeft, indien hij in een vastberaden en transigerenden geest te werk gaat; indien hij de overeenkomsten van 1848 in het oog houdt; maar dat hij èn in de Kamer èn bij de Natie die meerderheid verliest, zoo hij eene schrede verder dan de grondwetherziening, in den zin waarin zij tot stand gebragt is, begeert te gaan. Men maakt zich dikwerf zonderlinge voorstellingen van hetgeen het Nederlandsche volk begeert. Ik moet terugkomen op hetgeen dezer dagen door een onzer medeleden uit Zeeland gezegd is. Ik heb het niet gehoord; indien ik het gehoord had, ik zou het waarschijnlijk niet hebben opgenomen, bij de gedachte dat aan een spreker somwijlen het een of ander, dat hij, bij nader overleg, liefst niet gebezigd zou hebben, ontvalt; maar de woorden zijn gedrukt; zij staan in het *Bijblad*; en nu acht ik mij verpligt daarvan melding te maken, in het belang van den spreker zelven; of welligt door eene rectificatie, tot aanwijzing van eene drukfeil misschien, hetgeen mij daarin getroffen heeft zou kunnen worden verzacht. «Het Nederlandsche volk is wel geduldig en afkee-

rig van *strafoefening*» (in dit woord bijv. dacht ik dat eene drukfout kon ingeslopen zijn) — «doch men kan toch ook het meest lijdzaam volk te lang tergen, en dan weet men nog niet waarheen eene uitbarsting zou voeren.» In de Kamer zie ik van dergelijke woorden geen gevaar; buiten de Kamer zouden zij eene zeer gevaarlijke strekking kunnen hebben, niet voor het land, doch hier en daar voor enkele personen, die door het denkbeeld van een volk, hetwelk tot strafoefening regt heeft, van eene Kamer die in hare beraadslagingen niet vrij is, tot strafbare opgewondenheid gebragt, in het ongeluk zouden kunnen worden gesleept.

Als dergelijke woorden geuit worden, acht ik althans mij tot tegenspraak verpligt; al zou ik, wanneer de dag der strafoefening aanbreekt, de eerste zijn die daarvoor zou moeten worden gestraft.

Indien ik (wat thans iedereen doet) mag zeggen, wat, naar mijn inzien, de Natie verlangt, dan meen ik dat zij de aanneming eener kieswet begeert, niet om de ingenomenheid met het regtstreeksche kiesregt, maar omdat zij een eind aan den toestand van ongewisheid verlangt. En tevens wil zij, voor dat die wet aannemelijk worde gekeurd, uitzuivering der revolutionnaire bestanddeelen, waarvan de gevaarlijke strekking haar niet meer onbekend is.

Den Minister druk ik de wenschelijkheid op het hart, dat hij niet te zeer aan eigen inzigten gehecht zij. Welligt ten gevolge daarvan is hij, na 1845, te zeer van den invloed verstoken geweest waarop zijne bekwaamheid hem regt gaf: in 1848 is hetzelfde, nadat de maand Maart verstreken was, gebeurd. Ik zou niet wenschelijk achten dat in 1850 eene soortgelijke uitkomst zijner pogingen gezien

wierd. Die betuiging kan mijnerzijds volkomen opregt zijn. Tot de eigenaardigheid van mijn standpunt, gelijk ik het menigwerf aangewezen heb, behoort dat ik de bekwaamheden en krachten der eene partij altijd tegen die der andere behoef. Daarom verzoek ik den Minister, met ernst, niet in zijn eigen belang, waaraan minder door hem zou worden gehecht, maar in het belang van het Vaderland, dat hij tot transigeren, waar transactie mogelijk is, niet ongezind zijnde, het bewijs er van geve door het niet tegenwerken van ons amendement.

De Heer Bachiene zeide: « De woorden door den geachten spreker uit Harderwijk, zoo even geüit, geven mij aanleiding om met een enkel woord terug te komen op het vroeger door mij gesprokene.

Ik moet vooraf zeggen dat ik niets van dit gesprokene kan terugnemen, want het drukt mijne volle overtuiging uit. En wat die berispte zinsnede betreft, het lag daarbij niet in mijne bedoeling om bevreesd te maken voor eene *dadelijke* uitbarsting in geval van verwerping dezer wet, maar alleen om eene algemeene waarheid voor te houden, in verband met eene bestendige weigering van verwezenlijking van de uitzigten die in 1848 geopend en de beloften die toen gedaan zijn. Men heeft toen het uitzigt geopend op eene veel ruimere medewerking der burgerij: het op den duur niet of traag vervullen van die belofte zou leiden tot ontevredenheid, en van die ontevreheid, wanneer die langeren tijd bestendigd wierd, zouden de gevolgen niet te berekenen zijn. Het is in dezen zin dat ik gesproken heb, en hetgeen ik bedoelde, was geenszins om iemand vrees aan te jagen, door eene uitbarsting als zoo aanstaande voor te stellen. De spreker uit Harderwijk voorspelt zelf de nadeeligste gevolgen van de aanneming der wet, en wel op eene wijze, dat daarin veeleer eene bedreiging of vreesaanjaging zou kunnen worden gezocht die ik bij mijne rede volstrekt niet heb bedoeld.»

Hierop werd door mij gerepliceerd: « Ik heb alleen het woord gevraagd om te betuigen dat ik geen oordeel over bedoelingen vel, maar niet één woord terugneem van hetgeen ik gezegd heb. »

Het amendement werd herhaaldelijk tegen de bezwaren van verscheidene leden verdedigd door den Heer VAN DAM VAN ISSELT. Aan het einde zijner tweede rede zeide hij: « Ik laat het verder aan mijnen ambtgenoot uit Harderwijk, wiens gevoelens speciaal aangevallen zijn, over om zich te verdedigen. » Aldus weder in het strijdperk geroepen, resumeerde ik hetgeen mij nog overbleef, aldus.

Na de uitnoodiging van den vorigen spreker, mag ik niet nalaten nog een enkel woord in het midden te brengen, over: 1°. de *ministeriële partij*, 2°. *mij zelven*, 3°. *de Kamer*, en 4°. *het amendement*.

1°. Over de *ministeriële partij*. — Ik hoor steeds met bijzonder veel genoegen ons geacht medelid uit Ruurlo[1], vooral ook als hij den stand en de pligten der partijen beschrijft. Nu echter dunkt mij dat hij zich in twee opzigten vergist heeft. Vooreerst, als hij beweert dat de ministeriële partij, wanneer zij het eens is met de voordragt (dat doorgaans het geval is), de verdediging moet overlaten aan den Minister. Dit systema is voor een Minister niet zeer aangenaam; die, vooral bij eene moeijelijke en ingewikkelde discussie, als eene voordragt hevig aangevallen wordt, te regt op eenige ondersteuning, al ware het enkel ter verpoozing, rekening maakt. De tweede grond waarmeê ons medelid het stilzwijgen der zijnen verdedigt, komt mij niet krachtiger voor. De argumenten schenen hem, zegt hij, niet zeer belangrijk. Ik geloof het gaarne. De ministe-

[1] De Heer VAN ZUIJLEN VAN NYEVELT.

riëlen hechten zelden groote waarde aan de redeneringen hunner wederpartij. De wederlegging is evenwel niet overtollig, wanneer die argumenten op een aanzienlijk deel der Kamer blijkbaar grooten indruk hebben gemaakt.

2°. Een woord over *mij zelven*. Men heeft ook nu weder gezegd dat ik geen voorstander ben van het *juste milieu*. Met onderscheid. Ik erken gaarne dat het *dikwerf* aanprijzenswaard is; ik verzet mij enkel tegen die soort van redenering, waarmeê men, bij verschil van meening, beweert dat de waarheid *altijd* in het midden der strijdige opiniën ligt.

3°. Een woord over de *Kamer*. Er is van bijkans *stelselmatige vertraging* eenige melding gemaakt. Voorzeker er zijn oogenblikken, er zijn dagen in onze discussie geweest, waarin, bij oppervlakkige beschouwing, dergelijk vermoeden heeft kunnen ontstaan. En toch ben ik overtuigd dat de gerekte discussie uit andere oorzaken is ontstaan. Het zij mij vergund twee denkbeelden daaromtrent in het voorbijgaan aan de Kamer te onderwerpen. Vooreerst zouden bij de redactie der wetten, eer ze ons voorgelegd worden, door raadplegen met deskundigen sommige punten tot klaarheid kunnen worden gebragt, waaromtrent bij de Kamer zelve een oordeel, met genoegzame kennis der zaak, onmogelijk is. Ten andere zal, naar mijn inzien, de beraadslaging meer tot de groote hoofdtrekken van het onderwerp moeten worden gebragt; en ik aarzel niet te verklaren (ofschoon ik nader hoop te toonen dat ik hierom nog geen schuld in hetgeen ik vroeger te dier zake verrigt heb, belijd) dat, naar mijne overtuiging, de proef om het oude *Reglement van Orde* met het regt van *amendement* in vereeniging te brengen, mislukt is.

4°. Een woord over het *amendement*. Men heeft gezegd

dat ik het te laat heb ter sprake gebragt, doch men vergat dat ik reeds bij de algemeene beschouwingen het denkbeeld in het licht heb gesteld; met den wensch dat een der leden, meer gewoon dan ik aan het formuleren van een uit den aard der zaak moeijelijk amendement, zich met de taak zou belasten. Dit niet geschied zijnde, heb ik mij over het aanbod van bondgenootschap van het geachte lid uit Arnhem uitermate verblijd. Het geachte lid uit Gouda heeft zwakheid van overtuiging omtrent de deugdelijkheid onzer zaak bespeurd, omdat wij de mogelijkheid hebben verondersteld dat, zoo de uitkomst met onze vooruitzigten niet overeenkwam, men op de beslissing terugkomen zou. Mij dunkt ten onregte. Ook bij vastheid van overtuiging in zaken van dien aard, erkennen wij gereedelijk dat dwaling mogelijk is, en zouden niet gaarne den schijn hebben van, door overmatig zelfvertrouwen, in eigen oog met een bedriegelijken glans van onfeilbaarheid te worden omhuld. Hetzelfde lid heeft met eenigen nadruk gesproken van hetgeen hij, indien ik het woord wel verstaan heb, mijne *bangmakerij* noemt. Ik bedien mij liefst van eene andere uitdrukking, en acht dat eene eenigzins opmerkzame beschouwing van hetgeen hier en elders gebeurt, aanleiding geeft tot *regtmatige bezorgdheid.* Daarbij wil ik nog eenigzins preciseren wat ik eigenlijk bedoel. Ik zeg niet dat de jammeren die ik voorzie, terstond daar zullen zijn. Ik zeg niet dat zij het gevolg zullen wezen bepaaldelijk en uitsluitend van deze wet. Ik ga verder en geef toe dat er welligt, voor de eigen belangen van velen onzer, geen reden tot overmatige angstvalligheid bestaat; maar dit zeg ik: dat, indien de beginselen, waarop ook deze wet rust, bij voortduring worden gevolgd, het verderf van het

Vaderland onvermijdelijk is. En nu heb ik nog, indien ik mij wel herinner, van een onzer oudste medeleden de betuiging vernomen: wij, menschen van jaren, van veelsoortige ervaring, wij hebben dikwerf overdreven voorstellingen gehoord, wij blijven onder zoodanige beraadslagingen tamelijk kalm. Die gemoedsstemming is ongetwijfeld, in sommige opzigten, benijdenswaard. Het zij mij echter geoorloofd hem twee historische wenken uit hetgeen ook wij, minder bedaagden, beleefd hebben, onder de aandacht te brengen. Ik heb menschen gekend die volkomen kalm en onbezorgd waren, ook in 1830, ook in 1848; namelijk tot aan den 24sten Augustus, en tot aan den 24sten Februarij.

Ik eindig met eene opmerking aan ons geacht medelid uit Dordrecht. Hij is in zijne overtuiging voor de wet, gelijk hij ons bekend gemaakt heeft, bijkans onschokbaar. Ik wil echter beproeven of hij nog aan het wankelen kan worden gebragt, en vraag hem: of hij, onder al de voortreffelijkheden dezer wet, ook opgemerkt heeft dat in art. 2[1], gelijk het na de verwerping van het amendement van den Heer VAN HALL, stand gehouden heeft, de zijdelingsche invoering ligt van het *vôte universel?*

In de avond-zitting werd het amendement verworpen met 53 tegen 13 stemmen.

Voor hebben gestemd de Heeren: Leclercq, van Nispen van Sevenaer, Schiffer, de Lom de Berg, van Dam van Isselt, Donker Curtius, van Randwijck, van Doorn, Boxman, Bots, van Hall, Groen van Prinsterer en de Voorzitter.

---

[1] Waarbij het *aangeslagen zijn*, niet het *betaald hebben*, in den stemgeregtigde vereischt wordt.

KIESWET.

E.

ONTBINDING.

ZITTING VAN 15 JUNIJ 1850.

⁂ In het *Verslag* was bij Art. 119 door sommige Leden aangedrongen op de noodzakelijkheid eener *ontbinding* van de Kamer. Men achtte het ongerijmd dat de Kamer, ten gevolge eener *partiële* aftreding, zou bestaan deels volgens de nieuwe *kieswet*, deels volgens een buiten werking gebragt voorloopig *kiesreglement*. Bij de *Memorie van Beantwoording* bleef dit bezwaar onbeantwoord en onvermeld. Ook om dit veelbeteekenend zwijgen, vond ik mij te meer genoopt tot een amendement; vooral omdat het, naar mij toescheen, de nadeelen voorkwam die men van eene ontbinding te gemoet zag. Het amendement luidde: «De aftreding van de leden der beide Kamers heeft plaats met den derden Maandag in September.»

—

Het is eene gewigtige, moeijelijke en teedere vraag, waarover dit amendement loopt. Ik wensch bij de ontwikkeling drie punten te behandelen: vooreerst de ont-

binding der Kamer; ten andere het stilzwijgen der Regering; ten derde het verband van dit zwijgen tot het amendement, hetgeen, buitendien reeds wenschelijk, dien ten gevolge noodzakelijk wordt.

Het punt eener eventuële ontbinding van de Kamer werd met eenige uitvoerigheid behandeld in de afdeelingen. — Doch heb ik het regt daarover te spreken? geldt het hier niet een Koninklijk praerogatief?

Velen zijn nu zeer naauwgezet omtrent de regten der Kroon; dit wensch ik ook te zijn, maar te gelijk naijverig op de regten der Kamer, waarvan de handhaving van belang is ook voor de Kroon. Hoe, men zou niet mogen spreken over de ontbinding van de Kamer, omdat het geldt een Koninklijk praerogatief? Dit argument zou ons ver brengen; want, wanneer wij over geen der punten, opgenoemd in de zesde afdeeling der Grondwet: « *Van de magt des Konings* » en die behooren tot het praerogatief der Kroon, onze denkbeelden en wenschen, op zoodanige wijze als in het Verslag, in het midden mogen brengen, zal de werkkring der Kamer meer beperkt worden dan met de Grondwet of met de bedoeling van iemand onzer overeenkomt. Niemand zal het regt betwisten, om ons naderhand, wanneer geen gebruik van het praerogatief gemaakt is, te beklagen en te zeggen: dit had behooren te zijn geschied; is dan niet een waarschuwen, als het tijd is, beter dan bitter beklag, als het te laat is?

Wanneer men ons betwist over het praerogatief der Kroon zelfs op die wijze te spreken, doodt men eigenlijk alle discussie. Niet alleen de Kroon heeft een praerogatief, in zeker opzigt ook de Kamer: en elke discussie heeft ten doel òf de Kroon òf de Kamer te bewegen al of niet gebruik te ma-

ken van het regt dat eene der twee redenerende partijen bezit. De poging om elkander, niet te dwingen, maar te overtuigen, is de inhoud der discussie, de ziel van het gemeen overleg.

Welke zijn de bezwaren tegen eene ontbinding? Ik lees ze enkel in het verslag. Het eerste is: het zoude *ongrondwettig* zijn; het tweede het zou *tijdverlies* veroorzaken.

« Wat hier alles afdoet, » lezen wij in het Verslag, « en wat meer moet gelden dan in andere rijken gevolgde constitutionele beginselen, is, dat onze Grondwet geene ontbinding der Tweede Kamer, na het vaststellen der kieswet, op het oog heeft gehad. Dit bleek uit het 6[de] der additionele artikelen der Grondwet. »

In dit artikel wordt bepaald: « dat de eerste aftreding van de helft der leden van de Tweede Kamer met den derden Maandag in September 1850 zal plaats hebben. »

Eerste opmerking. Indien dit argument doorgaat, mag ook de *Eerste Kamer* niet ontbonden worden. Toch gis ik dat bij de Regering het voornemen bestaat om de Eerste Kamer te ontbinden, opdat zij niet gedeeltelijk gekozen zij volgens het voorloopig kies-reglement en gedeeltelijk door de Provinciale Staten. Indien het argument geldt voor de Tweede Kamer, geldt het ook voor de Eerste en omgekeerd.

Tweede opmerking. Welke is de zin der bepaling van art. 6? De kieswet kon, zegt men, ligtelijk verworpen worden, en opdat, ook in dit geval, de helft der bij het voorloopig kiesreglement gekozene Kamer zou aftreden, is de bepaling in het 6[de] additionele artikel gebragt. Dit acht ik niet juist, en waarom niet? omdat aan het slot van dat art. 6 staat: « volgens een rooster, te regelen *door de*

wet, in art. 5, *n.°* 1, *vermeld.*» Dit is, door de kieswet. Er kan dus niet anders bedoeld zijn dan de Kamer volgens de nieuwe kieswet gekozen. Nu houde men in het oog, dat, toen dit artikel gemaakt werd, het de tijd der illusiën was. Het maken eener kieswet zou zeer gemakkelijk zijn. Voor het eerste jaar had men aan kies-, provinciale- en gemeentewet niet genoeg. De mogelijkheid voorzag men dat ook nog de wetten op de verantwoordelijkheid der Ministers, de nieuwe regterlijke inrigting, het onderwijs en armbestuur, en het regt tot vereeniging zouden worden voorgesteld. « *In allen gevalle niet later dan in de tweede zitting* »; terwijl in het derde jaar de overzeesche bezittingen zouden zijn georganiseerd. De kieswet zou zeker in 1849 tot stand komen. Maar dan was het zeer natuurlijk dat de helft van de leden der nieuwe Kamer met September 1850 zou moeten aftreden. Dat artikel is dus een *corollarium* der rigtige uitvoering van art. 5. En nu vraag ik: van waar die angstvalligheid ten opzigte van art. 6, en tevens een volslagen gebrek aan naauwgezetheid ten aanzien der bepaling waarvan dit artikel een uitvloeisel is?

Het is nu blijkbaar dat de rigtige uitvoering van het additionele art. 5 onmogelijk is. Ik heb mij meermalen veroorloofd de aandacht der Kamer op dit punt te vestigen; het heeft mij niet mogen gelukken. Ook de aandacht van het Ministerie zou ik gaarne bij de verantwoordelijkheid van het Bewind en van de Kamer, om uitvoering aan dat artikel te geven, hebben bepaald: de Kamer heeft het niet gewild. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft zeer te regt den 16den Mei 1849, toen hij nog geen Minister was, doen opmerken dat in art. 5 *voordragen* van wets-ontwerpen beteekent: voordragen tijdig ge-

noeg om vòòr den afloop der zitting het ontwerp, na rijp beraad, tot wet te verheffen. Het blijkt dus dat men die rigtige uitvoering van het 5de artikel, waarvan art. 6 een gevolg is, onmogelijk heeft gemaakt.

Nu kom ik tot het tweede bezwaar. Een aanmerkelijk *tijdverlies* zou uit de ontbinding voortspruiten; een tijdverlies allermeest onder de bestaande omstandigheden te betreuren, nu de wetgeving voortdurend met gewigtige en veelomvattende werkzaamheden als overladen zal blijven. Eene bedenking die van groote activiteit getuigenis draagt. Doch het onmogelijke moet niet van de Kamer worden gevergd; geen onophoudelijk doorwerken, zonder zich eenige rust te mogen gunnen.

Is dit een ernstig argument? Wij hebben nu voor ons liggen de provinciale wet, de wetten op de scheepvaartregten, de wet op de *enquête*. Kan de Kamer zich voorstellen, dat, als wij deze gewigtige onderwerpen behoorlijk zullen hebben afgehandeld, wij voortdurend kunnen blijven werken tot aan September, ten einde te voldoen aan de rigtige ten uitvoer legging van het 5de der additionele artikelen? Is dit mogelijk? is dit denkbaar? Wetten, als die op het onderwijs, het armwezen, de regterlijke organisatie, zijn niet vatbaar om op eene behoorlijke wijze, in een korten termijn te worden behandeld. Een van beide: of de voordragten, indien zij inkomen, zullen, als een voorwerp van latere zorg, ter zijde worden gelegd; of de behandeling en aanneming zal doorgedreven worden met eene voortvarendheid en met een spoed, waarmede zelfs hetgeen wij bij de kieswet hebben aanschouwd, naauwelijks vergelijkbaar zal zijn.

De bezwaren tegen de ontbinding vervallen, de redenen

daarvoor in het verslag ontwikkeld, blijven, en nu is de vraag, zal er eene ontbinding van de Kamer plaats hebben of niet? De Regering heeft zich daarover niet uitgelaten, en dit brengt mij tot het tweede punt: het stilzwijgen van het Gouvernement.

Toen ik sprak over het teedere van de zaak, had ik ook dit gedeelte van mijne voordragt op het oog: het stilzwijgen, het volkomen stilzwijgen van het Gouvernement, niettegenstaande dit punt in het verslag der Kamer, ten gevolge van het verlangen van een aantal leden, met uitvoerigheid is ontwikkeld. Ik neem de gelegenheid waar om terug te komen op een punt, hetwelk ik niet geheel onaangeroerd mag laten: het stilzwijgen, ook in deze discussie, door het Gouvernement in acht genomen omtrent al wat te gelijk de kieswet en de algemeene aangelegenheden van het Vaderland betreft. Ik zal geen hard woord gebruiken. Ook de Minister zeide dit niet te zullen doen. Een ernstig woord wel. De Minister heeft gezegd zich te kunnen voorstellen, dat een zwak betoog sterke kleuren noodig had, om die zwakheid te bedekken; deze uitdrukking zou ik hard kunnen noemen; ofschoon zij de perken niet te buiten gaat van hetgeen in de parlementaire discussie vergund is. Ik zal er enkel *dit* op antwoorden, dat in redeneringen somtijds eene kleur opgemerkt wordt, die blanketsel zou kunnen worden genoemd; maar dat er ook eene kleur is, die, bij vastheid van overtuiging, warmte van gevoel openbaart; vooral wanneer onderwerpen ter sprake komen, die met de dierbaarste belangen van het Vaderland in verband staan. Ik zal niet spreken in 't algemeen over de geheimzinnigheid van het Ministerie, sedert zijn optreding tot op den huidigen

dag, omtrent de beginselen, die als rigtsnoer door het Gouvernement worden gevolgd. Ik heb hooren beweren dat door dit zwijgen de Minister den naam van staatsman had verbeurd; zoo ik hiervan overtuigd ware, ik zou over dit zonderlinge zwijgen minder ongerust zijn. Ik vrees één van beide: of het behoort tot het systema van transitie, of het leidt tot de routine van het vorige Gouvernement, die thans door iedereen afgekeurd wordt; namelijk om zich te bepalen bij het administreren, bij het organiseren, bij het maken van wetten, zonder zich ooit uit te laten omtrent de *questions de principes*. Aldus zouden op nieuw én het Gouvernement én de Kamer den invloed verliezen, dien zij op de Natie moeten uitoefenen. Hier voorzeker geldt het: «*Quid vanae sine moribus leges proficiunt!*» Wat zullen de wetten u baten, wanneer gij het zedelijk overwigt op het volk niet verkrijgt of behoudt?

Ik zal niet met uitvoerigheid terugkomen op hetgeen plaats heeft gehad in de zitting van den 10[den] Junij, toen ik ophelderingen omtrent eenige punten heb gevraagd. Ik wensch slechts te doen uitkomen waarover eigenlijk ik mij beklaag: want, in zeker opzigt, heb ik reden om over het zwijgen van het Ministerie tevreden te zijn.

Over drie punten sprak ik. —Eerst, *de souvereiniteit van het Huis van Oranje*. Zich ten dien opzigte eindelijk te verklaren, kwam nu althans, naar veler oordeel, te pas. Door het *zwijgen* van den Minister is deze zaak eigenlijk vereffend, en het kan opwegen tegen hetgeen bij eene vorige gelegenheid op dit punt *gezegd* was. — Ten tweede heb ik gevraagd of deze wet is voorgedragen door *het Ministerie* of door *den Minister*. Ook op dit punt verkreeg ik geen antwoord. Dus moet ik aannemen dat, volgens den gewo-

nen regel van het constitutionele staatsregt, het ontwerp eene voordragt is van *het Kabinet;* dat inzonderheid ook de Minister van Justitie en de Minister van Buitenlandsche Zaken zich daarvoor verantwoordelijk stellen; dat zij deze wet, die door sommigen als zoo gevaarlijk voor het Vaderland beschouwd wordt, uit overtuiging en met zekere geestvervoering, toen zij gezamenlijk besproken is, hebben ondersteund. — Ten derde, wees ik op het verband tusschen de vroeger openbaar gemaakte beginselen van den Minister en de leer der volks-souvereiniteit. In het zwijgen desaangaande zullen velen, naar ik acht, geen bewijs zien dat ik in mijne bezorgdheid ongelijk heb.

Doch waarover is het dat ik mij beklaag? Als een lid van de Kamer, een vertegenwoordiger van het Volk, dergelijke punten met ernst en uitvoerigheid behandelt, moet de Minister, dunkt mij, zoo hij verlangt de zaak te laten rusten, ten minste verklaren dat hij niet antwoorden kan, of mag, of wil; maar te doen als of de Minister het gesprokene ganschelijk niet gehoord had, dit strijdt, naar ik acht, tegen den aard van het gemeen overleg en zelfs van die parlementaire convenances waarop door ons allen prijs gesteld wordt. Daarom heeft dit zwijgen, en ook het zwijgen op art. 119 in de Memorie van beantwoording, bij velen, geloof ik, een niet zeer aangenamen indruk gemaakt.

Thans moet ik nog toonen hoe, ten gevolge van dit zwijgen, het amendement, buitendien reeds wenschelijk, noodzakelijk wordt.

Mijn voorstel is *wenschelijk*, omdat tegen de ontbinding groote zwarigheden bestaan. Éene reden slechts zou er bij mij wezen om de ontbinding te verlangen; namelijk (ik spreek er slechts even van; want de Kamer wil er niet

van hooren) wanneer zij met art. 198 in verband kon worden gebragt. Hiertoe zie ik geen kans; maar nu zou ik, al verklaarde het Gouvernement de Kamer te willen ontbinden, de aanneming van het amendement verkieslijk achten. Het is beter voor alle eventualiteiten dat er steeds tot bijeenroeping van de Staten-Generaal mogelijkheid zij. Maar het Gouvernement zwijgt. Nu wordt het amendement *noodzakelijk*. Er moet een waarborg zijn tegen eene zamenstelling der aanstaande Kamer, die reeds nu algemeene afkeuring ontmoet. Ik wijs op de argumenten in het Verslag. Niet ligt zou in een constitutioneel Rijk, na eene dergelijke verandering der kieswet, de vertegenwoordiging blijven bestaan. Het zoude eene zeldzame anomalie zijn; voeg hierbij de twee categoriën der aftredende en der overblijvende helft; de verandering en dooreenmenging der districten. Eindelijk nog iets; het zal niet ontbreken aan leden, die, om zoodanige zamenstelling, zooveel in hen is, te beletten, en uit naauwgezetheid jegens de kiezers, hun ontslag zullen nemen. Reeds één voorbeeld hebben wij in deze discussie gehad, en wil men een tweede, ik ben het zelf. Misschien zou niemand meer dan ik reden hebben om zijne positie als exceptionneel te beschouwen. Ook vermoed ik dat mijne verklaring door enkelen mijner vrienden, althans bij den eersten indruk, zal afgekeurd worden. Waart gij dan reeds vergeten met hoeveel moeite men u in de Kamer gebragt heeft; in één district, na herstemming op herstemming? Ook gold het hier uw belang niet, maar het belang van eene der minderheden, van wier regt op vertegenwoordiging gij zelf een verdediger geweest zijt. Gij zelf hebt het gezegde van den Heer Borret herhaald en geroemd, dat het regt der minderheden ten behoeve

van het geheele Vaderland moet worden gehandhaafd. Ik weet het, ik erken het, ik beaêm het. Maar er is iets in het hart, iets dat sterker dan alle redeneringen spreekt. Indien ik in de Kamer blijf, behoort mijne positie zuiver te zijn. Het moet niet kunnen gebeuren dat eenig lid meesmuilende mij te gemoet voere: gij zijt een man van het voorloopig kiesreglement, niet waar? Ik ben van het meer zuiver systema: gij zijt van 1849, ik behoor tot het gewas van 1850.

Ik eindig met nog éène aanmerking. Het geldt hier geene individuele quaestie, verschil van ministerieel of antiministerieel komt hier niet te pas. Voorzeker zal, bij het meeste onderscheid van politieke meening, het gevoel van kieschheid even sterk zijn. Doch voor een iegelijk onzer is het niet genoeg van eigen regt afstand te doen: het publiek belang is op het spel. Indien wij overtuigd zijn dat het zamenkomen eener Kamer uit zoo heterogene bestanddeelen ergerlijk zou mogen worden genoemd, kunnen wij niet volstaan met een offer van eigen regt; dan is er bovendien een pligt die op dit oogenblik in de goedkeuring van het amendement moet worden betracht.

—

De noodzakelijkheid der *ontbinding* werd door verscheidene leden op den voorgrond gesteld; tegen het *amendement* was velerlei bezwaar. De Minister, zich tot de vorige adviezen refererende, zeide: «Ik zal over het amendement geen woord behoeven te spreken.» — Aard en doel der wijziging werd door mij nogmaals toegelicht in de volgende repliek.

—

Ik zal te gemoet komen aan den wensch van eenige

leden, door mijn amendement dus te lezen: «De aftreding van de leden der tegenwoordige beide Kamers heeft plaats op den 3den Maandag in September 1850.» *Quod abundat non nocet.*

Er is bijna niemand aan wien ik met meer schroom repliceer dan aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, maar heden is mij, daar hij van het amendement niet gesproken heeft, de repliek al te gemakkelijk gemaakt. De vragen die ik deed, zullen vermoedelijk tot de categorie behooren van degene, niet die den Minister ontgaan zijn, maar die hem toeschenen buiten de orde van den dag. Anderen zullen met mij hieromtrent van den Minister verschillen; hoe dit zij, het neemt den eigenlijken grond niet weg van het beklag. De klagt gold minder het weigeren van antwoord en inlichting, maar het zwijgen als of er geen antwoord en inlichting gevraagd was.

Ik mag niet ontkennen dat ik het amendement als zeer gewigtig en, ook na de discussie, als allezins aannemelijk beschouw. Men wijst mij op art. 6 der additionele artikelen der Grondwet. Het zal niet ongepast zijn te herinneren wat dezer dagen alhier gezegd is:

« Wij moeten, geloof ik, niet vergeten, dat de Grondwet in bewogen tijden en met zekere overhaasting gemaakt is, dat hare ontwerpers in vele gevallen de geheele *portée* hunner bedoeling niet hebben ingezien. En wanneer het nu naderhand blijkt dat die bedoeling verkeerd was, dat zij tot ongerijmde resultaten leidt; wanneer het tevens blijkt, dat ze zoo onduidelijk zijn uitgedrukt dat men, zonder de letter noch den geest der Grondwet te schenden, daarvan kan afwijken, dan zie ik voor mij hierin eene zeer gelukkige omstandigheid en behooren wij, mijns inziens, gretig de gelegenheid aan te grijpen om een beteren weg in te slaan. »

Ik ga zoo ver niet. Ik verzet mij tegen eene te letterlijke opvatting, waardoor de zin der wet en de bedoeling van den wetgever zou worden miskend. Toen de Grondwet gemaakt werd, was het de tijd der illusiën niet slechts, maar ook der zuiverheid van liberale begrippen. Als men toen gevraagd had: zullen wij nog langer van een homogeen ministerie, gelijk het sedert jaren begeerd werd, verstoken kunnen zijn? die twijfel zou onverklaarbaar zijn geweest. Als men gevraagd had: zoo de kieswet groote veranderingen maakt, zal de helft der Kamer blijven volgens het voorloopig kiesreglement? verbazing en verontwaardiging zou zich geopenbaard hebben over de onderstelling eener zoo verregaande afwijking van hetgeen de liberale theorie voorschrijft. Neen, men was overtuigd dat, de kieswet in 1849 tot stand gekomen en de Kamer vernieuwd zijnde, de bepaling van art. 6 in 1850 behoorlijk zou kunnen worden ten uitvoer gelegd. Een geacht medelid uit Friesland heeft mij in eene zonderlinge positie geplaatst, als of ik beweerd had dat wij, omdat art. 5 niet nageleefd is, ons aan art. 6 moesten onttrekken, als of het reeds verrigte kwaad eene aanmoediging moest zijn om nog meer kwaad te verrigten. Hij zou zich met dit argument minder vrolijk hebben gemaakt, zoo hij zich had herinnerd dat ik van art. 6 gesproken heb, als van een *corollarium* van art. 5; zoodat, om het verband der artikelen, de ten uitvoer legging van art. 6 door de niet ten uitvoer legging van art. 5 onmogelijk wordt.

Nu hetgeen men over de *ontbinding* gezegd heeft.

Ik heb twee fouten begaan. Ik had het amendement vroeger moeten indienen, vooral bij de ervaring dat ik de wijziging, hoe meer ik er over nagedacht heb, te hoo-

ger heb gewaardeerd. Voorts heb ik (altijd met het oog op art. 198 der Grondwet) te veel van ontbinding gesproken, en sommige leden op de gedachte gebragt, dat in het amendement eene ontbinding voorgesteld of althans bedoeld wierd.

Ik ben het eens met den Minister, dat de Kroon in de uitoefening van haar praerogatief vrij behoort te zijn. Gelijk het geachte lid uit Almelo zou ik, als de eerbiediging van dit regt twijfelachtig was, aan de zijde der Kroon staan. Maar zegt men, het amendement is eene *geheime ontbinding*. Ik acht dat er groot onderscheid bestaat, in uitkomst zoowel als in strekking en beginsel. Volgens het amendement worden de leden onderworpen aan herkiezing; de Kamers worden *niet* ontbonden: *qui bene distinguit, bene docet:* zij blijven bijeen, en de inderdaad groote bezwaren vallen weg die van de ontbinding der Kamer onafscheidelijk zijn.

Het is een eenvoudige *overgangs-maatregel*, in overeenstemming met de twee andere takken van de wetgevende magt, die aan het Koninklijk praerogatief niets hoegenaamd ontneemt. Men heeft van *dwang* gesproken; zoo de Tweede Kamer dwingt, wanneer de Eerste Kamer kan verwerpen en de Koning zijne sanctie weigeren kan, spreke men voortaan van dwang bij ieder amendement. Nog een argument is er van een geacht medelid, dien ik gaarne tot bondgenoot zou hebben, en in wien ik dikwerf eene wederpartij heb. Het geachte lid uit Kampen heeft het bezwaar omtrent de gedeguiseerde ontbinding slechts in 't voorbijgaan vermeld. Bij hem weegt vooral, dat de Grondwet niet toelaat *geheele* aftreding van de Kamer; zij wil altijd aftreding van *de helft*. Nu moet ik toch

vragen: indien dit voor den gewonen en regelmatigen gang der zaken bepaald is, zal er in een exceptionneel geval, bij transitoiren maatregel, waar de nieuwe organieke wetten ingevoerd worden, in gemeen overleg met de Eerste Kamer en met den Koning, geen artikel omtrent algemeene onderwerping aan eene herkeuze in de wet mogen worden gebragt? *Ex analogia juris;* want de *geheele* Kamer wordt getroffen, ook wanneer men de Kamer ontbindt. Het geachte lid heeft van het amendement gezegd dat daardoor, zonder een enkel der bezwaren van de ontbinding, het doel der ontbinding zou bereikt worden. Ik ken geene krachtiger apologie. Ons geacht medelid zou evenwel, onder afwachting der finale beslissing van het Gouvernement, in de mogelijkheid der ontbinding berusten. Die politiek heeft een gevaarlijke strekking, vooral wanneer men slechts de mogelijkheid inziet, terwijl men de noodzakelijkheid erkent. Het geachte lid heeft met nadruk en met warmte de noodzakelijkheid aangetoond. Er moet geen fictive vertegenwoordiging zijn, het regt der kiezers moet niet worden miskend. Het geacht medelid verlangt eene ontbinding; ik, zoo zij voorgekomen kan worden, verlang ze niet. De nadeelen der ontbinding te vermijden, is het oogmerk van het amendement.

Ten besluite, ééne aanmerking nog. Er is hier zonderlinge wisseling van positie. Men heeft mij steeds eenigen ijver en volharding toegeschreven in het verdedigen der regten van de Kroon: thans misken ik, naar men beweert, het Koninklijk prerogatief. Terwijl ik die blaam verre van mij afwerp, moet ik opmerken dat ik, bij het systema nu eenmaal doorgedreven, opkom voor die zuiverheid van representatie, vroeger zoo dierbaar aan de

voorstanders der vrijzinnige begrippen. Het schijnt bijkans dat ik erfgenaam word, wel niet van hunne beginsels, maar van de sieradiën waarmede zij zich jaren achtereen hebben getooid. Ik wensch dat het Ministerie en de Kamer zich mogen verstaan om ons te behoeden tegen het zamenkomen eener Kamer zoo als verscheidene leden haar in onze discussiën hebben geschetst. Ik wensch dat men bij de stemming in het oog houde: het amendement is *geen ontbinding*, het is *beter dan eene ontbinding*.

—

De heer DUIJMAER VAN TWIST zeide: « Ik vraag eenvoudig het woord om te rectificeren een feit door ons geacht medelid uit Harderwijk in zijne rede opgenomen. Die geachte spreker heeft gezegd, dat ik zou hebben verklaard te berusten in de ontbinding of niet-ontbinding. Ik meende juist het tegenovergestelde te hebben gezegd. Ik heb beweerd dat elk Koninklijk praerogatief, elk regt dat aan de Kroon is gegeven bij het 6de hoofdstuk van de Grondwet, niet anders werd uitgeoefend dan onder guarantie van de ministeriële verantwoordelijkheid, die in het 1ste artikel dier afdeeling op den voorgrond staat. Ik heb dus niet gesproken bij die gelegenheid van berusten in de ontbinding of niet-ontbinding, ik heb niet gesproken van goedkeuren hetgeen de Minister doet of niet. Hetzij de ontbinding hebbe plaats gehad of niet, de Minister zal deswege later ter verantwoording kunnen worden geroepen. Ik heb niet anders van *berusten* gesproken dan bij gelegenheid dat ik heb gezegd, dat, wanneer de Regering mogt verklaren dat zij zich op dit oogenblik nog niet kon uitlaten over den raad dien zij aan den Koning omtrent de ontbinding zou geven, ik in dit antwoord op dit oogenblik zou berusten. Ziedaar alleen wat ik gemeend heb te moeten doen uitkomen. »

Ik antwoordde: « Juist dat heb ik gemeend te moeten opnemen. De afgevaardigde uit Kampen heeft gezegd dat hij kon berusten

daarin, dat door het Gouvernement nog geen definitief besluit genomen was; indien dit niet genomen is, blijft de *mogelijkheid* bestaan van tweederlei gewas.[1] Hiertegen is het amendement gerigt.»

Het amendement werd verworpen met 52 tegen 13 stemmen.

De wet werd denzelfden dag aangenomen met 46 tegen 19 stemmen.

[1] Hierboven, blz. 110.

III.

PROVINCIALE WET.

A.

ALGEMEENE BEGINSELS.

ZITTING VAN 18 JUNIJ 1850.

*** Na de wijs waarop het onderzoek en de aanneming der *kieswet* geschied was, kon het lot der *provinciale wet* niet twijfelachtig en de strijd niet levendig zijn. Dit was bij de algemeene beschouwingen blijkbaar. Eenige aanmerkingen omtrent de *waterschappen*, de suprematie van *Amsterdam* over *Noord-Holland*, de verhouding van *Provinciale* en *Gedeputeerde* Staten; daarmede scheen het einde der gedachtenwisseling daar, toen ik, doch te vergeefs, de belangrijke vraag omtrent de zamenstelling en magt van de Provinciale Staten op het terrein der *beginselen* poogde te brengen.

Drie vragen heb ik mij ter beantwoording voorgesteld:

1°. is eene *provincie* in deze wet, hetgeen zij volgens het op den voorgrond gestelde beginsel van *zelfstandigheid*, behoort te zijn?

2°. zoo niet, ben ik verpligt *uit dien hoofde* de wet te verwerpen?

3°. indien ik de wet evenwel kan aannemen, zijn er uit mijn standpunt *andere gronden*, waarom ik tot een *afkeurend votum* verpligt ben?

Is in dit onderwerp van wet eene provincie hetgeen zij, volgens het beginsel van zelfstandigheid der gewesten, zijn moet? — Wat is *zelfstandigheid?* ik weet geen eenvoudiger antwoord dan dit: zelfstandigheid is *onafhankelijkheid in eigen kring;* zelfstandigheid kan, buiten dien kring, met eene groote mate van ondergeschiktheid en afhankelijkheid gepaard zijn; binnen den eigen kring moet er, zoo men zelfstandigheid begeert, onafhankelijkheid zijn. Bij voorbeeld: de zelfstandigheid der familie bestaat hierin dat de huisvader geene bevelen ontvangt in de aangelegenheden van het gezin. Desniettemin is de familie, in de plaatselijke belangen, aan het gemeentebestuur ondergeschikt. Ik wil zelfs aannemen dat er, in het belang der gemeente, toezigt over de familiën zij; noem het voogdijschap of curatele; somtijds, bij uitzondering, tusschenkomst van het bestuur, waar onregt en misdrijf moet worden gekeerd; maar, wierd de tusschenkomst regel, dan zou de zelfstandigheid der familie gevaar loopen en de aangenaamheid van het familieleven niet worden verhoogd. Zelfstandigheid der deelen, bij ondergeschiktheid aan het geheel, is de *conditio sine quâ non* van een wel georganiseerden Staat. Immers de Staat behoort te zijn een zamenstel van leden, wier persoonlijkheid, eigenaardigheid en verkregen regt, in verscheidene opzigten, buiten bereik van het centraal gezag ligt.

Wanneer ik nu aan dit denkbeeld van zelfstandigheid

toets hetgeen hier te lande plaats heeft gehad, en mij afvraag: hoedanig is van 1795 tot 1850 de zelfstandigheid der provinciën geweest? is de uitkomst der beschouwing deze: *die* zelfstandigheid heeft nooit bestaan. Zij werd in 1795 zooveel doenlijk, vernietigd; ten gevolge der staatseenheid bij ineensmelting, waarvan ons door sommige leden in de vorige discussie een zoo welgelijkend schrikbeeld voorgehouden werd. Neemt de geheele reeks van constitutiën van 1798, van 1800, van 1805, van 1814 en daarna: nergens zult gij vinden wat naar zelfstandigheid, in de ware beteekenis van het woord, gelijkt. Men kan wel den naam van provincie behouden of, waar die ontnomen was, teruggeven; men kan aan de zoogenaamde provinciën wel attributen toekennen, en aan zoogenaamde Staten menigvuldige verrigtingen opleggen; dit is min of meer bij de verschillende constitutiën gedaan, maar het denkbeeld zelfs van historische en organieke zelfstandigheid is bijkans verloren geraakt. De provincie is niet anders dan eene *afdeeling*, een *departement* van den *Staat*. Aan die afdeeling kan veel van staatswege bij gunste, in een vermeend algemeen belang, uit convenientie, worden verleend; eigen regt en eigen bestaan is er niet meer.

Deze opmerking geldt tot op den huidigen dag. Wil men twee voorbeelden uit den laatsten tijd? ik wijs op de memorie van beantwoording aan de Tweede Kamer bij de grondwetherziening. Daar vindt men, bij het IV^de^ hoofdstuk, eene opeenstapeling van uitdrukkingen, waardoor de goedgunstig verleende zelfstandigheid in haar eigenlijk karakter ten toon wordt gesteld. Er wordt gesproken van aan de provinciën en gemeenten *zekere zelfstandigheid te schenken*, ten gevolge daarvan bijzondere gewigtige reg-

ten aan dezelve *toe te kennen*, en ter uitoefening van die regten, aan de ingezetenen van die provinciën en van die gemeenten eene afzonderlijke vertegenwoordiging te *gunnen*. De andere aanhaling is van nog later tijd. Het zijn de woorden van den Minister van Justitie onlangs in de Eerste Kamer: «Meermalen is gezegd dat eene der grondzuilen van onze vrijheid daarin bestaat»; welnu, mijne Heeren, waarin bestaat die grondzuil? «dat die *afdeelingen*, die men *provinciën noemt*, *die afdeelingen, die den naam van gemeente dragen*, eene zekere mate van zelfstandigheid hebben tegenover eene gehate centralisatie.» Derhalve *dusgenoemde* provinciën, die slechts afdeelingen zijn.

Hoedanig is de zelfstandigheid der provinciën bij *dit wets-ontwerp?* dezelfde als tot dusver, nietsbeteekenend. Veel is er in vorm en redactie, dat ik goedkeur; ik wil het gaarne een stelselmatig geheel noemen. Ik erken dat deze wet veel beter is dan die van 1849. Doch laat ons zien wat zij omtrent de zelfstandigheid der provinciale Staten bepaalt. Hun werkkring, zegt men, is uitgebreid. Zij komen *twee maal* in het jaar bijeen. En wat verder? nog eene belangrijke zaak, in hooge mate opmerkenswaardig. De titel van *Gouverneur* is weggevallen. Dit is van zeer veel gewigt. De Gouverneur zal heeten: *commissaris des Konings*. Deze verandering van titel zal voorzeker, dunkt u niet? veel bijdragen om de Provinciale Staten zelfstandig te doen zijn. Doch laat ons onderzoeken in hoever die zelfstandigheid wordt getemperd. Ik herhaal niet wat door een onzer medeleden omtrent de Gedeputeerde Staten en hun niet geringen invloed gezegd is. Ik let op de betrekking tot een centraliserend Gouvernement; want, al hebben wij geen Gouverneurs, het ontbreekt niet in deze wet aan de repres-

sive tusschenkomst van een gouvernementaal gezag. Naast bijkans elke vrijheid aan de Staten toegekend, is voorzigtigheidshalve het woordeken *Ons* gesteld: « onder *Onze* goedkeuring, onder *Onze* bekrachtiging.» Als men het ontwerp uit dit oogpunt beschouwt, zou ik bijna denken dat men tot de uitkomst zal geraken: de Provinciale Staten zijn bevoegd al datgene te doen wat de Koning, dat is de Minister, goedvindt.

Nu kom ik tot de tweede vraag: Ben ik, omdat het onderwerp zoo weinig beantwoordt aan het denkbeeld eener ware zelfstandigheid, uit dien hoofde verpligt de wet te verwerpen? Ik geloof het niet; want ik meen uit de wet te kunnen bewijzen dat hetgeen verderfelijk is, volgens het juiste en historische standpunt, bij den tegenwoordigen stand der zaak, een voorregt is, dat moet worden gewaardeerd. En waarom? omdat de Provinciale Staten, die wij nu ontvangen, geen Provinciale Staten zijn, geene Staten der Provincie: dit is een gevolg van het beginsel eener representatie naar het zielental. Wij hebben geen wezenlijke representatie der provincie, der provinciale regten en belangen; hier is toepasselijk al hetgeen gezegd is bij de discussie over de kieswet. De zoogenaamde provinciale verkiezingen zullen evenmin provinciaal zijn als de nationale verkiezingen nationaal. Geen vertegenwoordiging der *Provincie*, evenmin als gij eene vertegenwoordiging der *Natie* verkrijgt. Gij zult ook in de provincie enkel hebben de vertegenwoordiging eener numerieke meerderheid, gelijk die onder den invloed van opgewondenheid en partijgeest zal worden gevormd. Gij brengt de provincie niet slechts onder eene *fictie*, maar ook (ik gebruik het woord om de eigenaardigheid der uitdrukking) onder

eene *factie*. Het zullen kleine departementale parlementen zijn; ik mag er zóó over spreken, althans nu ze nog niet bestaan, eene soort van *provinciale clubs*, uit de toevallige combinatiën eener keuze naar het zielental te voorschijn geroepen, en waarvan de werking niet wel te berekenen valt. Dan zeg ik: zou tegenover zoodanige vergaderingen, hetgeen anders nadeel zou wezen, niet als wezenlijk voordeel mogen worden beschouwd?

Ik zou de vrijheid en zelfstandigheid van provinciën en Provinciale Staten, namelijk zoo als ze ook bij deze wet worden gevormd, vergelijken bij de vrijheid en zelfstandigheid van een lief en veelbelovend, en toch soms onvoorzigtig en ondeugend kind, dat schijnbaar zijn eigen gang gaat, doch hetwelk de zorgvolle moeder aan den leiband vasthoudt, opdat de vrijheid en zelfstandigheid geene losbandigheid zij.

Het zij mij vergund die denkbeelden, het nadeel en het voordeel van dit gebrek aan zelfstandigheid, nogmaals zamen te vatten in twee citaten uit hetgeen over de departementale wet in Frankrijk, in 1829, is gezegd. Vooreerst:

« Ce n'est pas la peine d'organiser une administration provinciale » élective, si elle doit toujours être inféodée à un point central qui » ne lui permettra d'être que ce qu'il voudra qu'elle soit. »

Daar werd dus de aanmerking gemaakt: « wat heeft men aan Provinciale Staten, indien overdreven centralisatie niet ophoudt, indien de vergadering, door de burgerij gekozen, bij voortduring niets doet dan hetgeen het centraal Gouvernement wil? Maar nu ook het contra-citaat van den tegenwoordigen president der wetgevende vergadering van Frankrijk, den Heer Dupin:

« Si au lieu de contenir la liberté dans de justes limites, vous
» eussiez organisé la tyrannie qui viendrait ainsi s'établir dans nos
» foyers, elle ferait regretter la centralisation elle-même. »

Daarin ligt het gevaar; wanneer de Provinciale Staten de vertegenwoordigers eener politieke kleur zijn, zullen de ingezetenen, zoo het Gouvernement niet tusschen treedt, aan eene verdrukking blootgesteld worden, erger dan die van het centraal gezag.

Nu laat ik, om die veelsoortige strekking naar overheersching te doen gevoelen, de politieke quaestie voor een oogenblik ter zijde, en spreek over materieel belang. Dezen morgen zijn reeds krachtige aanmerkingen gehoord omtrent de nadeelen, ook in dit opzigt, eener toepassing van het zielental. Wanneer de Provinciale Staten op den voet dezer wet zullen georganiseerd wezen, zal de minderheid, in al wat der meerderheid behaagt, moeten zwichten, en menigvuldig onregt tegen den magtelooze worden gepleegd. Dikwijls ter goeder trouw. Om mij bij het voorbeeld door geachte medeleden dezen morgen bijgebragt te houden, ik ben verzekerd dat de afgevaardigden in de Provinciale Staten van Noordholland uit Amsterdam, somtijds, terwijl zij wenschen en meenen zuiver Noordhollandsch te zijn, zoo te werk zullen gaan, dat door den onbevangen toeschouwer, zoo niet een Amsterdamsche kleur, toch eene Amsterdamsche tint, worde bemerkt. Dus zal het in vele gevallen zijn. Daarom is er voor aldus georganiseerde gewesten groote behoefte aan de krachtige hand van het Gouvernement. Een aldus centraliserend beheer, hoe afkeurenswaard op zich zelf, is een voordeel in het stelsel van deze wet.

Nu het derde en laatste punt: Zijn er, van mijn stand-

punt, *andere redenen* waarom ik tot een *afkeurend votum* verpligt ben? Die redenen zijn in ééne opmerking vervat. Deze wet maakt een zamenhangend geheel uit met de kieswet. Hier ligt hetzelfde beginsel van organisatie ten grondslag, dat ik in de kieswet geschetst heb; hier is dezelfde gevaarlijke strekking; ook hier vind ik democratische rigting en anarchieke begrippen. Deze provinciale wet zal in de practijk erger zijn dan de kieswet; omdat zij nog meer zal ingrijpen in het leven van het volk.

Ik eindig, maar zal vooraf aan de Kamer voorlezen een motto voor deze provinciale wet, dat mijne meening teruggeeft. Het is in de Fransche taal. Dit is mijn derde citaat, en dus vraag ik verschooning aan een onzer medeleden, die mij verleden week te regt wees en deed gevoelen dat het zonderling was telken reize de woorden van anderen te gebruiken. Dit lid, dien ik als een der ijverigste medestanders van het Ministerie waardeer, is dezelfde die, bewust dat het wijzen op de treurige tafereelen van den tegenwoordigen tijd en op de leerrijke gebeurtenissen waarvan wij omringd worden, indruk maakt op de Kamer, onlangs van mijne bangmakerij sprak. Nu zou hij gaarne mij een ander wapen ontrukken; het beroep op vermaarde autoriteiten. Ik neem de vrijheid hem te doen opmerken dat ik mij hieraan gewend heb, omdat ik veel vertrouwen in de waarheid en weinig op mij zelven heb. Dan ga ik ook wel eens buiten de grenzen van ons land en van onzen tijd. De reden weet ik aan de Kamer niet beter te openbaren dan door het drieledig gebruik van een triviaal spreekwoord. Ik meen dat ik de wijsheid niet in pacht heb, dat Nederland de wijsheid niet in pacht heeft, en dat onze tijd de wijsheid niet in pacht heeft.

Ik kan mij zeer goed begrijpen dat het citaat, in eene vorige zitting door mij gebruikt, aan ons geacht medelid weinig genoegen gaf: die soort van staats-eenheid welke hem behaagt, «l'idée révolutionaire et despotique par excellence» te hooren noemen, en dat nog wel door Guizot, kon hem niet aangenaam zijn, en het is te begrijpen dat hij gaarne voor altijd aan dergelijke citaten een einde zou willen maken. Het citaat dat ik als motto voor deze wet kies, zal hem ook niet behagen, het luidt aldus:

« L'oppression démocratique qui depuis quelque temps pèse sur les sommités de la société, va s'étendre à toute la surface du royaume, et la discorde qui nous dévorait au centre, se dispose à propager dans les plus petites localités les dissensions intestines. »

Wanneer de beginsels dezer beide wetten worden ontwikkeld, zullen ze leiden tot tweedragt, tot de overmagt van het gepeupel. Ik ben geen voorstander, bij uitsluiting, der aristocratie; ik waardeer den middenstand, en waar ik ellende en onregt der lagere standen aanschouw, ben ik niet onverschillig. Het eerbiedigen der natuurlijke verhouding van alle standen, behoort tot het eigenaardige van elken wel ingerigten Staat. Het is het ongeluk van onzen tijd, dat men de democratie isoleert. Het zal ons niet baten, dat wij aan den middenstand het gezag verleenen. Ook dit is eene nieuwe aristocratie en een nieuw privilegie, en zal slechts een overgang zijn. Dit is de strekking dezer wetten. Of Nederland in de tegenwoordige of aanstaande omstandigheden en in het karakter der bevolking waarborgen daartegen zal hebben, reken ik minstens twijfelachtig. Zoo niet, ik herhaal het, vervallen wij in de numerieke overmagt van het gepeupel, in eene anarchie,

waartegen wij, eer ze komt, door gouvernementale willekeur, of, wanneer zij gekomen is, door nog erger despotisme zullen worden behoed. Op deze gronden zal ik tegen de wet stemmen.

—

De Minister, mijne bezwaren opnemende, zeide:

«Een spreker heeft gevraagd, of de provinciën en hare vertegenwoordiging volgens dit wets-ontwerp wel zelfstandig zullen zijn. Hij heeft gezegd, met genoegen te hebben gezien, dat van *gouverneur* niet meer wordt gesproken, dat er enkel sprake is van commissaris des Konings. Maar, zeide hij, eigenlijk zelfstandig is de provincie en hare vertegenwoordiging niet. De spreker heeft dat verzekerd, maar hij is, zooveel ik gehoord heb, het bewijs schuldig gebleven. De vraag is niet, of de provinciën volgens dit wets-ontwerp zijn volstrekt zelfstandig, maar of zij, volgens dit wets-ontwerp, zoo zelfstandig zijn, als zij het zijn kunnen, als zij het zijn moeten volgens de Grondwet. De spreker heeft in zijne rede de Grondwet ter zijde gesteld. Ik meen, dat het ontwerp juist van die zijde beschouwd moet worden; en dan blijft het, geloof ik, binnen de grenzen, die de Grondwet voorschrijft, maar gaat ook zoo ver als die grenzen eenigzins toelaten. De spreker heeft gezegd, dat er is een gebrek aan zoodanige zelfstandigheid als hij zou verlangen, maar dat dit voor hem geene reden zou zijn om het ontwerp af te keuren, want dat die gouvernementale voogdij over de provinciën en hare vertegenwoordiging, die in het ontwerp bedoeld is, noodzakelijk is bij den grondslag, waarop het ontwerp berust. Hij zal echter het ontwerp afkeuren op denzelfden grond, waarop hij zich tegen het ontwerp van kieswet verklaarde; op grond namelijk dat de te verkrijgen provinciale vertegenwoordiging slechts vertegenwoordiging van numerieke meerderheid zal zijn en geene vertegenwoordiging van belangen. Ik kan en mag daarop alleen dit antwoorden, dat die vertegenwoordiging, zoo als zij is opgebouwd bij dit wets-ontwerp, *naar mijne meening*, is de

vertegenwoordiging, die de Grondwet vordert. Het stelsel van vertegenwoordiging dat die geachte spreker zou wenschen, is, geloof ik, niet in de Grondwet, het ligt er buiten. Ik geloof, dat de oorlog, dien hij in de laatste plaats aan het ontwerp heeft verklaard, inderdaad is een oorlog tegen de Grondwet. Het is een verschil van denkwijze niet over hetgeen de Grondwet verlangt, maar over de beste staatsregeling, met betrekking tot de wijze van zamenstelling der vertegenwoordiging. Ik wil aannemen, dat de Grondwet is het voortbrengsel van « revolutionnaire ideën, » zonder verder te vragen of die revolutionnaire ideën heilzaam zijn of niet. Kan hierin een grond liggen om zich niet aan de Grondwet te houden? Mogt de Regering dit doen? Neen, zij moest zich aan de Grondwet houden, zij moest een ontwerp voordragen tot ontwikkeling der Grondwet, zooverre deze aan den gewonen wetgever is overgelaten. Ik zal het betoog afwachten, dat hetgeen hier is voorgedragen, met de Grondwet niet overeenkomt; dat de Grondwet meer of minder vordert, dan het ontwerp geeft. »

Mijne repliek bepaalde zich kortheidshalve bij hetgeen volgt:

« Ik antwoord den Minister, dat zelfstandigheid, zoover zij in het stelsel mogelijk is, niet veel beteekent, wanneer, door het stelsel zelf, ware zelfstandigheid onmogelijkheid wordt; dat ik geenszins, wegens toepassing van een in de Grondwet opgenomen systeem, de wet verwerpelijk keur, en mij, te dien opzigte, op niet dubbelzinnige wijze verklaard heb; dat ik de wet, wegens hare *ongrondwettigheid*, bestrijd, omdat zij den middenterm van art. 76 ter zijde stelt, den aard der transactie, bij de grondwets-herziening van 1848, miskent, en aangeprezen wordt in verband met theoriën, waardoor het gansche zamenstel der grondwettelijke inrigting bedreigd wordt. »

PROVINCIALE WET.

B.

BENOEMBAARHEID VAN EEN GEESTELIJKE.

ZITTING VAN 18 JUNIJ 1850.

*** In Art. 21 werd gelezen:

« Het lidmaatschap der Staten is onvereenigbaar met de betrekking van geestelijke of bedienaar van de Godsdienst. » — Eene wijziging van redactie, scheen mij, in verband met Art. 91 der Grondwet en met een antecedent der Kamer (Adviezen van 1849—1850, 1e ged. blz. 24) niet overtollig.

Een enkel woord om, zoo ik hoop, het amendement ook aan den Minister aannemelijk te maken. Zoo als het artikel nu gesteld is, schijnt er twijfel te kunnen ontstaan of een bedienaar van de godsdienst, niet meer, om het dus uit te drukken, in *active dienst* zijnde, admissibel is. Ik zou mij niet onvoorwaardelijk vereenigen met het gezegde in de memorie van toelichting: « het lidmaatschap der Staten wordt ontzegd aan geestelijken of bedienaren der godsdienst van wege hunne niet geheel politische roeping. » — De ervaring leert dagelijks meer, dat de godsdienst, uit den aard der zaak, dikwerf bij de behandeling van politieke quaestiën niet kan worden ter zijde gesteld; dat het regt der gezindheden, als corporatiën niet

enkel *juris privati* maar ook *juris publici*, in politieke vergaderingen verdediging behoeft, en dat het beter is de geschillen rondborstig in discussie te brengen, dan wanneer zij op eene, wel niet bewijsbare, maar allezins merkbare manier,[1] in beschouwingen en beslissingen worden gemengd. Hetgeen door sommige leden bij het verslag en ook nu door mij verlangd wordt, is, dat de redactie van het artikel in overeenstemming worde gebragt met art. 91 der Grondwet.

Bij de toelating van ons geacht medelid uit Zalt-Bommel is omtrent dit artikel beslist, dat een bedienaar van de godsdienst, niet in active dienst, wel verkiesbaar is, en dat (daar er geen inbreuk op de grondwettige gelijkstelling der gezindheden mag zijn) het woord *geestelijke* niet in streng-kerkelijken zin kan worden opgevat. — Dienovereenkomstig neem ik de vrijheid het volgende amendement voor te stellen:

« Geen lid der Staten kan te gelijk zijn lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, of van de Staten eener andere provincie, hoofd van departementen van algemeen bestuur, commissaris des Konings in de provincie, griffier der Staten, ambtenaar in de dienst der provincie werkzaam of met de ontvangst of uitgave van gelden voor de provincie belast, geestelijke of bedienaar der godsdienst. »

Na eenige woordenwisseling met den Minister, werd het amendement verworpen, met 41 tegen 18 stemmen.

---

[1] Bijv. bij de beraadslagingen over een amendement van den Heer VAN NISPEN op een artikel van de *Kieswet*.

PROVINCIALE WET.

C.

ZELFSTANDIGHEID. ONDERWIJS.

AVONDZITTING VAN 20 JUNIJ 1850.

⁂ Mijne rede had eene tweeledige strekking. Vooreerst, *repliek* aan den Heer Wintgens, die tegen eene provinciale *zelfstandigheid*, gelijk hij meende dat ze door mij bedoeld werd, bewijzen uit mijn *Handboek der geschiedenis van het Vaderland* (bijv. § 197, 222, 321, 345, 531) ontleend had. Ten anderen, *adstructie* van een amendement, op Art. 127, strekkende om de wet op het *onderwijs* niet te brengen onder de wetten die door de Provinciale Staten worden ten uitvoer gelegd.

Het is waarlijk eene al te moeijelijke taak, om 's avonds op slag van 10 uren te spreken tot eene Kamer die, sedert 's morgens 10 uren, met ijver de aangelegenheden van het land behartigd heeft. Indien evenwel de Kamer verlangt dat ik het woord zal voeren, houde zij goedgunstig mijne moeijelijke positie in het oog; inzonderheid nu ik spreken moet over een hoofdstuk, hetwelk mij voorkomt een der gewigtigste der geheele wet te zijn en in verband staat met de moeijelijkste en teederste punten van ons vaderlandsch staatsregt. Ik wensch kortelijk te spreken over het hoofd-

stuk *in het algemeen*, en daarna het *amendement* te adstrueren.

Als voorloopige reflexie, doe ik opmerken dat ik een warm voorstander ben van centralisatie, dat ik een krachtig centraal gezag onmisbaar reken voor den bloei en zelfs voor het leven van elken Staat. Ik heb met genoegen gehoord, hetgeen over centralisatie door den geachten afgevaardigde uit Delft is gezegd. Met genoegen; vooreerst, omdat ik hem altijd gaarne hoor, ten andere omdat hij de quaestie terug heeft gebragt tot die hoogere sfeer van geschiedenis en staatsregt, die met wetten gelijk deze in onafscheidelijk verband is. En eindelijk, omdat ik meestal in den tegenstander een bondgenoot aangetroffen heb; want ik vermoed dat wij bijkans eensgezind zijn.

Ons geacht medelid heeft ééne zaak voorbijgezien: de definitie namelijk die ik van zelfstandigheid gaf. Ik heb gezegd: zelfstandigheid is onafhankelijkheid *in eigen kring*. Hoe heeft hij kunnen meenen dat ik nu zou goedkeuren wat ik altijd heb afgekeurd? dat ik, onder den naam van zelfstandigheid der gewesten, zou bedoelen eene verbrokkeling van den Staat, gelijksoortig aan hetgeen de Republiek tijdens de Unie van Utrecht geweest is; eene politieke zamenleving van zeven républieken, waarbij het onmogelijk was veerkracht van beraadslaging en eenheid van besluit te verkrijgen. Ons geacht medelid heeft twee vragen gedaan. Of de Republiek niet, *in weerwil* van de zelfstandigheid der gewesten, groot geworden was? ik zeg met hem: ja. In weerwil van hetgeen door hem zelfstandigheid en door mij onafhankelijkheid genoemd wordt, is de Republiek groot geweest. De tweede vraag was: of de zelfstandigheid, namelijk die welke hij bedoelt, niet het

verval der Republiek heeft ten gevolge gehad? voorzeker, en nu voeg ik er eene derde vraag bij: is het niet wenschelijk, dat wij, door de ervaring geleerd, ons tegen dergelijk gebrek aan zamenhang in den Staat verzetten? zonder eenigen twijfel; juist dit is mijn wensch, een wensch, die van de eigenaardigheid der school waartoe ik behoor, het gevolg is, dat er een middel moge gevonden worden om weder een welingerigt verband te hebben der zelfstandigheid van de Gewesten met ondergeschiktheid aan den Staat. In zelfstandigheid der Gewesten ligt, gelijk het in deze Vergadering met zooveel nadruk gezegd is, de kracht van den Staat. Het is verkeerd *provincialen geest* en *volksgeest* tegenover elkander te plaatsen. Provinciale geest is volksgeest, door het speciale der provincie gewijzigd; volksgeest, gelijk die zich in de eigenaardigheid der gewesten openbaart. Ons geacht medelid heeft gezegd dat het denkbeeld eener *generale regering* onder de republiek bijv. door SLINGELANDT was aangeprezen. Het was het denkbeeld van bijkans al de voortreffelijke staatslieden van het gemeenebest, vooral toen schier elke stad naar onafhankelijkheid begon te dingen. Zij wilden zelfstandigheid der deelen met zamenhang van het geheel. Het is de politiek, niet van SLINGELANDT alleen, maar van de FAGELS, van VAN DE SPIEGEL, van al de Vorsten uit het stamhuis van Oranje geweest. Doch wat is er in 1795 gebeurd? wat is er toen, na het langzamerhand veld winnen en eindelijk triomferen der revolutionaire wanbegrippen, van dit heilzame denkbeeld eener behoorlijke staats-eenheid geworden? Gelijk zoo menige heilzame gedachte, is zij op een verkeerd terrein overgebragt, en in eene gevaarlijke dwaling ontaard. Toen is men gekomen tot die valsche

staats-eenheid, welke, met stelselmatige miskenning van elk zelfstandig aanzijn, uitloopt op de onweêrstaanbaarheid van centralen dwang. Laten wij nooit vergeten dat die staats-eenheid hier is ingevoerd onder Fransche vlag, en dat wij die betaald hebben met honderd millioen. Laat ons in het oog houden dat die staats-eenheid alles administreert, organiseert, reglementeert; gewesten, gemeenten, corporatiën, de school, de kerk; dat zij den huisselijken kring, kon het zijn, in haar staatszorg zou willen omvatten. Zij zou het geweten reglementeren, indien zij niet door hoogere wetten gestuit werd.

Ons geacht medelid uit Delft heeft bijgebragt zeer belangrijke citaten; ik moet evenwel opmerken dat die citaten anoniem waren. Ik heb nog altijd zeker aristocratisch vooroordeel, waarvan ik mij niet kan ontdoen; ik admitteer, wat aanhalingen betreft, geen volkomen gelijkheid; ik weet gaarne niet enkel *wat* er gezegd is, maar *wie* het gezegd heeft. Het was Guizot die van deze staats-eenheid zeide: «c'est l'idée révolutionnaire et despotique par excellence.» Ook zoude ik hier nog veel kunnen bijbrengen uit een merkwaardig boek van een bij uitnemendheid schranderen staatsman; ik bedoel Tocqueville in zijn werk *sur la démocratie en Amérique*. Hij onderscheidt te regt *une centralisation gouvernementale* en *une centralisation administrative*, de eene onmisbaar, de andere doodelijk voor de ware belangen van den Staat.

Indien de Kamer het mij vergunt, zal ik den geachten spreker uit Delft zijn eigen citaat teruggeven. Hij heeft, en het was als bij wege van climax, op het eind van zijne redevoering een inderdaad treffend tafereel van de kracht der centralisatie geleverd. «Au même instant, le gouverne-

»ment veut, le ministre ordonne, le préfet transmet, »etc., et la France est debout.» Vooreerst, is dit voorregt, door al hetgeen met de centralisatie gepaard gaat, zeer duur gekocht. Ten andere, heeft men in Frankrijk ondervonden dat van Engeland, waar men van de administrative centralisatie een afkeer heeft, soortgelijk tafereel zou kunnen worden opgehangen, met het indrukmakend slot: «l'Angleterre est debout!»

In de zelfstandigheid, niet in het streven naar onafhankelijkheid der gewesten, lag voor de Nederlandsche Natie het steunsel van haar kracht. De beste centralisatie is die, waarmeê men, door den invloed van een beginsel, over de roersels van het gemoed en over den geest der volken beschikt. Dan rigt eene Natie, die magteloos of moedeloos was, die door administrative en despotieke banden ten onder gehouden werd, zich onverwachts weder op. Ook het Nederlandsche volk stond somtijds als met tooverslag overeind; om één voorbeeld te noemen, in 1672; ook in onzen leeftijd, in 1813 en 1830.

De geachte spreker gaf te kennen dat wij niet zoo dikwijls over Frankrijk behoorden te spreken. Wanneer ik over niets anders spreken mogt dan waartoe mij door alle leden der Kamer verlof wierd verleend, zou ik geen gevaar loopen in breedvoerigheid te vervallen. Doch waarom zouden wij over Frankrijk liefst moeten zwijgen? Omdat, zegt men, de denkbeelden omtrent overdreven centralisatie, daar allezins juist, niet gelden omtrent onzen toestand; evenmin als de waarschuwing tegen communismus en socialismus; want het een noch het ander is in onzen maatschappelijken toestand aanwezig. Ik antwoord, als een thesis, die ik evenwel hier niet ontwikkelen zal: commu-

nisme en socialisme is niet anders dan de zeer geleidelijke, zeer eenvoudige, zeer logische gevolgtrekking uit de beginselen, welke men sedert 1795 hier te lande in practijk gebragt heeft.

Ik heb gezegd dat dit wets-ontwerp niet eerbiedigt de zelfstandigheid van de provinciën, en de Minister heeft aangemerkt dat ik dit gezegd had zonder eenig bewijs. Welnu! het eerste bewijs ligt in de eigenaardige strekking der beginsels. Het tweede, in het door mij reeds aangevoerde eenstemmige getuigenis der practijk. Het derde in den geheelen inhoud van deze wet; en zoo gij een voorbeeld van dit laatste verlangt, let op de provinciale begrooting. De Provinciale Staten mogen geen enkelen gulden uitgeven zonder toestemming van het Gouvernement, en echter heet dit, dat aan de Provinciale Staten de *provinciale huishouding geheel en al wordt overgelaten*. Nu vraag ik, indien gij in uwe huishouding geen penning mogt uitgeven zonder goedvinden van een ander, of de zelfstandigheid van uw huishouden door u genoegzaam zou worden geacht?

Mijn laatste bewijs ligt in hetgeen de Minister zelf gezegd heeft: de Provinciale Staten zijn zoo zelfstandig als volgens onze tegenwoordige staatsinrigting mogelijk is. Zelfstandigheid en vrijheid *zooveel mogelijk* beteekent: *indien het noodig is*, slavernij: een slaaf is zoo zelfstandig en vrij, als behoudens de betrekking tot zijn meester mogelijk is.

Nu wensch ik eene algemeene aanmerking te maken over dit hoofdstuk, in verband evenwel met het voorgedragene amendement.

Het geldt hier eene zeer speciale en eenigzins zonderlinge bepaling van de Grondwet. Zij bestond reeds in de

Grondwet van 1814, en is, meen ik, uit een niet wenschelijk provincialisme ontstaan. De uitvoering der wet over te laten aan eene vergadering, — hierin ben ik het met den Minister eens, — is een zeer ongelukkig denkbeeld. Daaruit leid ik af dat men in de toepassing van dit artikel voorzigtig, zoo beperkend mogelijk, moet zijn, èn wat betreft den aard van de wet waaraan de Staten uitvoering geven, èn ten aanzien van de wijze waarop die uitvoering wordt toevertrouwd. Te regt is aangemerkt dat hun de uitvoering van de wet niet wordt opgedragen uit aanmerking van het *provinciaal belang*, maar van de *geschiktheid:* men houde dan in het oog, dat over het algemeen vergaderingen zeer ongeschikt zijn voor de uitvoering van de wetten, en dat zij dus niet ligt en niet zonder blijkbaar nut aan de Staten moet worden verleend.

De tweede aanmerking, of liever de vraag die ik tot den Minister wensch te rigten, is: welke is omtrent deze wetten de betrekking van den commissaris des Konings tot de Staten? Ik zou hier gaarne gebruiken het woord *Gouverneur*. Ik moet mij niet duidelijk hebben uitgedrukt, daar de Minister begrepen heeft dat ik mij over de weglating van dien titel zou hebben verblijd. Dit is het geval niet; ik zou met den Minister van Binnenlandsche Zaken van het vorige jaar den titel gaarne behouden hebben, niet in zooverre de commissaris des Konings toezigt heeft op de verrigtingen der Staten, maar in zooverre hij vertegenwoordigt de Kroon, het Gouvernement. Nu vraag ik: welke is zijne betrekking tot de Staten, voor hetgeen in dit hoofdstuk bedoeld wordt? Zal men uit de plaatsing van art. 37 der Grondwet, aan het einde van het hoofdstuk, afleiden, dat hij ook over deze wetten niet anders dan toezigt heeft?

dat alles afgedaan is met de artt. 128 en 129 der wet; dat de Koning zal kunnen geven algemeene voorschriften en bevelen aan de Vergadering, en dat, indien zij ze niet uitvoert, de commissaris des Konings tusschentreedt, verzuim en misstap herstelt? ik twijfel of dit met den aard onzer Grondwet overeen kan worden gebragt.

De Provinciale Staten zijn belast met de uitvoering der wetten, maar in welke qualiteit? volgens den Minister als *agenten van de uitvoerende rijksmagt.* Het woord *uitvoerende rijksmagt* was mij onbekend; in de Grondwet vind ik het niet. Ik ken alleen als uitvoerende magt de Kroon, ingevolge art. 54 der Grondwet. Ik wensch nader ingelicht te worden omtrent hetgeen men door die uitvoerende rijksmagt verstaat.

Eene derde aanmerking geldt te gelijk het hoofdstuk en de geheele wet. Ik mis geheel en al de werking van dat centraal gezag, hetgeen de Grondwet aan de Kroon geeft. Ik zie wel een gezag dat in buitengewone gevallen tusschentreedt, ik vind geen leiding van het Gouvernement. De Minister heeft gezegd dat hetgeen daartoe betrekking heeft, dat al hetgeen de commissaris des Konings zal doen als representerende de Kroon of het Gouvernement, bij instructie wordt geregeld. Deze regeling, dunkt mij, mag niet aan den Minister overgelaten worden; zij behoort *in de wet.* Er is anders een groot onderscheid tusschen hetgeen de Grondwet voorschrijft en deze wet. Het valt in het oog, reeds bij vergelijking van den tweederlei titel, in art. 5 der additionele artikelen en in dit ontwerp. Het is eene voordragt over *de zamenstelling en de magt der Provinciale Staten.* Het is niet, gelijk de Grondwet voorschrijft, de *provinciale wet.* Daarin moet nog iets meer,

iets hoogers zijn dan bepalingen omtrent de zamenstelling en de magt der Provinciale Staten; er moet in die wet zijn al hetgeen de organisatie van de provinciën betreft.

Ten slotte eenige woorden omtrent het *amendement*. — Ik heb gesproken over *gouvernementale* en over *administrative* centralisatie. Maar er zijn, bij uitzondering, onderwerpen waaromtrent administrative centralisatie te pas komt: onderwerpen van zoodanigen aard dat zij niet overgelaten kunnen worden aan gemeentelijken of gewestelijken invloed: bijv. degene die opgenoemd waren in art. 124 van het eerste ontwerp: het regtswezen, de geldmiddelen, het algemeene bestuur van den waterstaat, de militie. Daarvoor wordt ook in de localiteiten een rijks-toezigt vereischt. Ik beweer dat het onderwijs tot die soort van onderwerpen behoort. Wanneer de Provinciale Staten de wetten op het onderwijs ten uitvoer moeten leggen, vrees ik dat die ten-uitvoer-legging te zeer eene provinciale kleur zal verkrijgen. Wij hebben dit ondervonden in 1830, toen het Gouvernement meende eene weldaad te bewijzen, door de autorisatie, die aan den Minister moest worden gevraagd, te laten geven door de Gedeputeerde Staten. Het was eene weldaad voor sommige deelen van ons land, voor andere was het een onheil. Wij hebben het ondervonden bij de zoogenaamde ten-uitvoer-legging van het besluit van 2 Januarij 1842, ten gevolge waarvan in de eene provincie eene behoorlijke vrijheid van onderwijs was, in de andere niet.

Ik eindig met twee opmerkingen. De eerste is eene vraag aan den Minister, naar het voorbeeld dat hij zelf ons ten vorigen jare gaf: namelijk of art. 5 van de additionele artikelen niet vordert dat in deze zitting de voordragt op

het onderwijs ter tafel worde gebragt? of het Gouvernement voornemens is weldra aan dien eisch der Grondwet te voldoen? Ik vraag dit, niet uit nieuwsgierigheid, of omdat ik overhaasting begeer; ook niet omdat ik de afdoening eener zoo moeijelijke en gewigtige zaak in deze zitting wenschelijk of mogelijk acht, maar omdat de Kamer regt heeft van den Minister inlichtingen te verwachten; in het algemeen, en vooral omdat voor de behoorlijke naleving van de Grondwet ook de Kamer verantwoordelijk is.

Mijn laatste aanmerking is deze. Indien hetgeen ik gezegd heb omtrent het nadeelige van den provincialen invloed op het onderwijs overweging verdient; indien het nut eener opdragt van dit onderwerp aan de Staten twijfelachtig is, waarom dan de gelegenheid ontnomen tot rijp overleg, waarom aan de regeling van het onderwijs gepraejudicieerd door eene bepaling in deze wet? Ik vlei mij, vooral uit dien hoofde, dat de Minister, ten aanzien van dit amendement, weder een bewijs zal geven, dat, wanneer het zamenstel der wet niet verbroken of ontsierd wordt, hij tot toegeeflijkheid en medewerking bereid is.

De vraag omtrent de wet op het *onderwijs* werd door den Minister (wiens redevoering in het Bijblad *nader zal worden medegedeeld*) met eene algemeene verwijzing naar de menigvuldigheid van werkzaamheden, bijkans als ware zij ongepast, ter zijde gesteld; voorts bestreed hij het amendement. Hierop inzonderheid mogt ik niet zwijgen; te minder omdat mijne meening door het oordeel en gezag van bij uitnemendheid deskundigen gestaafd werd.

Het bevreemdt mij dat ik op de vraag, zoo ik meen, met bescheidenheid, gedaan omtrent de voordragt op het

onderwijs, geen ander antwoord van den Minister heb mogen ontvangen.

Ik zou wenschen te weten wat hij in 1849 zou gerepliceerd hebben, zoo een Minister aan hem opposant dergelijk antwoord had gegeven. Doch wij behoeven daaromtrent niet in twijfel te zijn. Het zij mij vergund voor te lezen hetgeen hij, in de zitting van den 16den Mei 1849, omtrent de wetten die toen moesten inkomen, gezegd heeft:

« Aangenomen nu, deze wetten wierden ons morgen voorgesteld, en zij hielden ons niet langer dan het thans behandelde ontwerp bezig, nog zouden zij naauwelijks vòòr den afloop dezer zitting tot stand kunnen komen. Hoe nu, indien zij, hetgeen meer dan waarschijnlijk is, langer tijd eischen? De Grondwet schrijft het aanbieden dier ontwerpen in de eerste zitting voor, *opdat* zij nog voor het eind der zitting tot wetten kunnen worden verheven. Eene aanbieding zòò laat, dat dit niet meer mogelijk ware, zou dus den eisch der Grondwet geenszins vervullen. Ik geloof niet dat hierover eenig verschil bij de Vergadering of bij het Ministerie kan bestaan. Ik meen nu aan de Ministers te moeten vragen, binnen welken termijn de wetten, regelende het kiesregt en de provinciale en gemeente-wetten aan de Kamer zullen worden voorgedragen. Ik hoop gedurende deze beraadslagingen een voldoend antwoord op deze vraag te bekomen. Mogt dit het geval niet zijn, dan zal ik, op het einde der discussiën, aan de Kamer verlof verzoeken, om op een te bepalen dag de vraag, die inderdaad niet langer vraag mag blijven, andermaal aan de Ministers te rigten. »

Ook thans geldt, en veel meer dan toen, wat de Minister *toen* zeide, dat *de vraag inderdaad niet langer vraag mag blijven.*

Met betrekking tot het *amendement*, moet ik herinneren aan hetgeen, toen de wet op het onderwijs van het jaar

1833 ontworpen werd, in Frankrijk geschied is. Dezelfde vraag omtrent het wenschelijke van den localen invloed op het onderwijs is daar behandeld. De Regering droeg de wet voor in den geest van het amendement. De Kamer der Gedeputeerden bragt eene wijziging in het ontwerp ten behoeve van den gemeenteraad. De Kamer der Pairs daarentegen, ten gevolge van een zeer belangrijk rapport, keerde tot het oorspronkelijk ontwerp terug; omdat het toezigt over de scholen is «une fonction spéciale d'instruction publique qui réclame une autorité spéciale, tant dans la commune que dans l'arrondissement.» De Minister die het ontwerp voordroeg, was GUIZOT, de rapporteur bij de Pairs was COUSIN. Vindt gij, M. H., u genoegzaam ingelicht, om thans, tegen het gevoelen van deze twee mannen, een punt te beslissen, waarmeê, zonder noodzaak, de zoo gewigtige wet over het onderwijs gepraejudicieerd wordt?

Waarschijnlijk dacht de Kamer overvloedig ingelicht te zijn. Althans, met 49 tegen 11 stemmen, verwierp zij het amendement.

Voor hebben gestemd de Heeren: Wintgens, Luijben, van Heiden Reinestein, Borret, Verweij Mejan, Groen van Prinsterer, van Nispen van Sevenaer, van Randwijck, Dommer, van der Heiden, en de Voorzitter.

In de zitting van 24 Junij werd de wet aangenomen met 58 tegen 6 stemmen; van de Heeren: Scheltinga Winterberg, de Moraaz, van Nispen van Sevenaer, Groen van Prinsterer, v. Randwijck, en Wintgens.

IV.

SCHEEPVAARTWETTEN.

A.

ZITTING VAN 29 JUNIJ 1850.

⁂ De verandering in de scheepvaartwetten was het onderwerp van levendigen strijd. Naauwelijks was er een maatregel denkbaar, meer gewigtig voor de materiële belangen van het Land. Onberekenbaar kon op handel, nijverheid, koloniën, het voordeel of de schade van dergelijke hervorming of omkeering zijn. Ook hier, gelijk in Engeland, was er tusschen *deskundigen, freetraders* of *protectionisten*, de meest uiteenloopende beschouwing. Wat door den eenen behoud en ontwikkeling genoemd werd, was voor den ander onvermijdelijke achteruitgang en bederf. De oppositie van vele leden was, in dezen stand van zaken, niet tegen den maatregel, maar tegen de wijs van behandeling gerigt. Wij meenden dat, zoo immer, dan hier eene *enquête*, een regelmatig verhoor dergenen wier belangen op het spel raakten, te pas kwam; dat, voor als nog, de gewone behandeling in de Kamer geen genoegzamen waarborg omtrent volledigheid van onderzoek en rijpheid van beraad gaf.

Ik zou liever het woord gevraagd hebben nadat de Minister gesproken had. Ik zou daarvoor in het eigenaardige van mijn betoog eene reden van verontschuldiging gehad hebben. Ik ben geen *free-trader* en geen *protectionist*;

o neen, ik ben noch het een noch het ander, ik wensch met beide partijen te blijven op een goeden voet, door beide partijen ingelicht te worden. Ik ben geen deskundige, niet eens een dilettant, ik ben een lid van deze Kamer, die over gewigtige ontwerpen moet stemmen, en bij de verdeeldheid der Vergadering welligt een *beslissende* stem moet uitbrengen. Ik wenschte aan het einde van de discussie te spreken, om weêr te geven den indruk, den *Totaleindrück*, zouden de Duitschers zeggen, die zij op mij, onkundige, gemaakt heeft.

Ik wil evenwel niet te veel betreuren dat ik vóór den den Minister spreek, dewijl, indien het argument, dat ik op den voorgrond stel, waar en juist mogt bevonden worden, de latere discussie en ook het betoog van den Minister (en naar mate dit uitnemender zal zijn, des te meer) zal strekken tot versterking van de meening die ik uitbreng. Ik ben geen tegenstander van deze wetten; ik beoordeel ze niet, maar ik ben nog niet op de hoogte om ze te bekrachtigen, met het oog op de verantwoordelijkheid, die jegens het vaderland op mij rust. Van de *ontijdigheid* der voordragt ben ik overtuigd, in verband niet alleen tot mij zelven, maar tot de meerderheid dezer Kamer. Ik acht nader onderzoek volstrekt noodig. Over het punt der *enquête*, is reeds zooveel met juistheid gezegd, dat ik het niet noodig reken er iets bij te voegen, te minder omdat het welligt een punt is van latere zorg. Ik zou mij kunnen vereenigen met eene motie van orde (indien zoodanige motie mogelijk ware), waarbij eenvoudig de verwerpelijkheid der wetten, op grond van ontijdigheid, gevraagd werd. De enquête zou dan het gevolg zijn. — Één punt staat bij mij vast, dat ik mij niet zal laten bewegen tot het *nu* aanne-

men van deze wetten. De *wenschelijkheid van uitstel* is het eenige onderwerp van mijn betoog.

Eerst wil ik defensief ageren. Sommige bewonderaars van deze wetten zeggen op stouten toon: uitstel is *noodeloos*, is *ongerijmd;* die wetten zijn zoo goed en voortreffelijk, dat ze onverwijld in werking moeten komen. Bij zoodanigen drang, is voorzigtigheid niet ongepast. Daarom zou ik gaarne ter zijde stellen eenige schitterende woorden, die veel invloed op sommigen hebben, ook wel op mij.

Het woord *concurrentie*. Hierover is ontzagchelijk veel gesproken en geschreven, in redevoeringen en brochures. Na al hetgeen ik gehoord heb, ben ik nog van oordeel dat voor concurrentie zekere gelijkheid van krachten moet bestaan. De reus kan concurreren met den dwerg, de dwerg niet met den reus. Dit heeft de geachte spreker uit Rotterdam uit het oog verloren; hij sprak van den prikkel der concurrentie; al prikkelt men den dwerg, al zegt men, « ontwikkel uwe veerkracht, uwe energie, » hij blijft een dwerg, en, als hij zich niet uit de voeten maakt, loopt hij gevaar van door den reus te worden vertrapt. Volgens de fabel concurreerden de aarden en ijzeren pot; zij waren zelfs vriendschappelijke concurrenten; bij den vierden tred lag de een in stukken en de ander ging rustig haar gang. Nu ik over concurrentie spreek, moet ik in het voorbijgaan opmerken, dat ik nog niet de argumenten heb hooren wederleggen, bijv. dat de concurrentie met Engeland door gebrek aan *uitvoeren* onmogelijk wordt, dat in de Engelsche koloniën vele belemmeringen zullen blijven bestaan, dat wij, tegen opofferingen van onberekenbaar gewigt, een regt tot mededinging zullen hebben *op het papier*.

Een tweede glansrijk woord is het woord *wetenschap*.

Ik ben altijd verlegen, wanneer ik, in eene zaak waarvan ik niets weet, tegenover een man der wetenschap sta, vooral wanneer hij zoo uitnemende begaafdheden bezit als waarvan reeds dikwerf, en gisteren misschien meer dan ooit, ons geacht medelid uit Ruurlo het bewijs gaf. Dan heb ik herinnering noodig dat ik de wetenschap wel eens op een ander terrein ontmoet heb, en het mij naderhand bleek, dat het geene proefhoudende wetenschap, dat het eenzijdige voorstelling, dat het althans *de* wetenschap niet was. Ik verwonder mij, dat de bestrijders van monopolie en privilegie zoo inconsequent zijn, en dikwijls de wetenschap monopoliseren, en er voor zich een privilegie van maken. Al ben ik tot eigen oordeel onbevoegd, mag ik niet onbeziens aannemen dat *hunne* wetenschap *de* wetenschap is. Zoo sprak ons geacht medelid uit Ruurlo over het *politiek doorzigt* der Engelsche staatslieden, alsof het enkel bij de *free-traders* bestond. Ontbreekt aan al de Engelsche staatslieden, die niet met het tegenwoordige Engelsche handelsysteem instemmen, politiek oordeel? is er enkel doorzigt aan den eenen, enkel kortzigtigheid aan den anderen kant?

Zoo verwijt men bekrompenheid, eigenbelang, en wat dies meer zij. Doch er komt in dergelijke woorden een stelsel van reciprociteit en van represaille, waardoor men, ten laatste, in de vastheid en warmte zijner overtuiging, gebragt wordt tot het alternatief van aan zijne tegenstanders toe te schrijven, of gebrek aan kennis en wetenschap, of kwade trouw; en dan gebeurt het dat aan een Minister van wiens eerlijkheid en regtschapenheid wij allen overtuigd zijn, het verwijt wordt gedaan dat hij, door de indiening van deze wets-voorstellen, landverraad gepleegd heeft.

Nog een woord, in deze discussie dikwerf gebezigd, het woord *Engeland*.

Ik ben *Anglomaan;* ik hecht veel aan de gemeenschap van politiek met Engeland. Ik voeg er bij dat er tijden zijn geweest, waarin, onder den kleingeestigen invloed der stedelijke oligarchie, het regt van Engeland door Nederland werd miskend, met een kwade trouw en schennis der tractaten, die door de onpartijdige geschiedenis moet worden gebrandmerkt. Ik weet dat Engeland in de laatste tijden op gelijksoortige wijs tegen ons te werk ging; het is dezelfde partij welke ons regt in 1832 vertrad en die ons thans, met al de vriendelijkheid van *free-trade*, te gemoet komt. — Men spreekt van Engelands *voorbeeld*, van Engelands *raadgevingen*, en ook eenigzins in de verte van Engelands *bedreiging*.

Engelands voorbeeld. De positie is niet aan de onze gelijk. Een spreker die het houden eener enquête heeft bestreden, zeide: die enquête is reeds in Engeland gehouden. Het is eene enquête, speciaal in betrekking tot Nederland, die voor ons vereischt wordt.

Engelands raadgeving. Engeland zegt, met hartelijke belangstelling: ik ben in handels-politiek ervaren; ik heb de zaak goed onderzocht; ik geef u raad, vooral om uwentwille; gij zult er u wel bevinden, indien gij die wetten aanneemt. Nu houde men in het oog dat Engeland, ook wanneer het edele drijfveeren heeft, de drijfveer *eigenbelang* behoudt; dat de zorg voor anderen aan de zorg voor zich zelven ondergeschikt blijft.

Wat het dreigen van Engeland betreft, ik geloof er niet aan. Meer dan ééne rede is er thans voor het Engelsche Gouvernement om niet onregtvaardig te zijn tegen Mogend-

heden van minderen rang. En indien het waar was, indien het zoover was gekomen, dat wij in deze Vergadering niet vrij zouden mogen beraadslagen, niet zouden mogen doen wat het Engelsche parlement gedaan heeft; niet met rijp beraad, waar het de belangen van zoo velen onzer landgenooten geldt, te werk zouden mogen gaan, het zou voor mij eene rede te meer zijn om mijne stem niet aan deze wetten te geven. Laat dan ten minste Nederland niet door onze zwakheid een wingewest van Engeland wezen, eer Nederland het door geweld wordt. *Uitstel,* zeide men, wordt *afstel.* Dikwerf, in Nederland vooral, ik erken het: de enquête zal hiertegen een behoedmiddel zijn. Men heeft de nadeelen uitgemeten van het *status quo*. Te regt; maar velen waarschuwen ons dat wij door deze wetten naar een afgrond worden geleid, en het *status quo*, hoe lastig en ellendig, heeft, aan den rand van een afgrond, eene betrekkelijke waardij.

Tot dusver heb ik defensief geageerd, nu wensch ik *offensief* te bewijzen dat het uitstel is *onmisbaar;* dat het *gebiedend* vereischt wordt; dat de leden dezer Kamer niet verantwoord zijn, indien ze zonder verder onderzoek deze wetsvoorstellen aannemen. Ik stel op den voorgrond, wat misschien tot nog toe niet genoeg in aanmerking is genomen, namelijk dat de wetten *een geheel* vormen, niet slechts zoo als ze voor ons liggen, maar met de verdere oogmerken van het Gouvernement. Ik heb de *overzeesche bezittingen* op het oog. Bedenken wij, om het geheele gewigt van deze voordragt te gevoelen, dat wij, zoo als gisteren werd betoogd, ons hier bevinden op een *keerpunt*, aan het begin eener *reeks*, ik zou er bij willen voegen, eener onafzienbare reeks van *hervormingen;* be-

denkt dat het om een beginsel te doen is, waarvan later de consequente ontwikkeling zal worden verlangd.

Herinnert u, wat op politiek terrein gebeurd is. De aanneming van deze wetten zou wezen eene grondwets-herziening van 1848, en naderhand zou u de kieswet en de provinciale wet voorgelegd worden. Men zou u met kracht van redenen bewijzen uwe verpligting om getrouw te zijn aan het eenmaal aangenomen beginsel; om niet halverwege te blijven staan : u dringen en dwingen om der gevolgen wille, om der omstandigheden wille: de goedkeuring der volgende wetten, omtrent de Oost-Indische bezittingen, zou worden gewacht en geëischt. Dit is het standpunt waaruit de wetten moeten worden beoordeeld. Niet enkel de reederijen, niet enkel de scheepsbouw, niet enkel velerlei trafieken, ofschoon dit reeds ter behoedzame behandeling genoeg ware, maar de gansche finantiële, commerciële en koloniale huishouding van Nederland is op het spel.

En nu wensch ik aan de Kamer te bewijzen. Vooreerst, met bescheidenheid gezegd, het Gouvernement bevindt zich *niet* op de hoogte van het onderwerp. In de tweede plaats: de Kamer is *niet* op de hoogte van het onderwerp. In de *derde* plaats: het onderwerp zelf is nog niet tot die hoogte gebragt, dat het in deze Kamer ter tafel had *mogen* worden gelegd. Eindelijk, de wijze, waarop deze wet aangeprezen en doorgedreven wordt — de wetten zelve beoordeel ik niet — is een overbrengen der *revolutionaire* staatkunde op *materieel* terrein en strijdt tegen de eischen van een waar *constitutioneel gouvernement*.

1. Ik sprak van het *Gouvernement*. Wat is in Nederland een gouvernement, en wat is het in Engeland? Laat ik hier in

geene bijzonderheden treden; de Kamer zal mij begrijpen, wanneer ik zeg: in Engeland is een minister het hoofd van een zelfwerkend personeel; in Nederland, uit den aard van onze tegenwoordige administratie, de autocraat in een bureau. Er is nog een onderscheid, in verband met het verschil tusschen een land dat niet, en een land dat wel, voor den invloed der moderne revolutie-begrippen bezweek. In Engeland bestaat, als ik mij zoo mag uitdrukken, eene *pensée gouvernementale*, welke in vele gewigtige aangelegenheden, eene gansche reeks van ministeriën, hetzij Whigs of Torys aan het bewind zijn, bezielt en overleeft. Hier niet alzoo. Deze discussie zelve geeft er een treffend bewijs van. De *pensée gouvernementale* brak in twee: de een bleef niet Minister, en de ander werd het; en nu heeft de een met uitstekende bekwaamheid de wetten bestreden, die straks de ander op uitnemende wijs verdedigen zal. Wij hebben dus — als wij van ons Gouvernement spreken — enkel te doen met den Minister van het oogenblik, met het *individu*, en welken eerbied wij mogen koesteren voor een persoon, het is de individuële zienswijze van den Minister, die men, onder den statelijken titel van *het Gouvernement*, bestrijdt.

In de stukken, die door het Gouvernement aan de Kamer zijn geleverd, hoe uitnemend gesteld — de redactie is uitnemend — heerscht een toon van vooringenomenheid, van opgewondenheid, van toegeven aan eene zeer werkzame verbeelding, welke somtijds de wezenlijkheid uit het oog deed verliezen. Ofschoon ik hiervan menig voorbeeld gevonden heb, zal ik, om kort te zijn, de Kamer daarvan slechts een enkel toonen. De Memorie van toelichting zegt: « De Regering heeft, door eene raadpleging

der onderscheidene Kamers van koophandel en fabrieken, volkomen zekerheid erlangd.» Getuigt dit gezegde niet van een toestand van opgewondenheid? want het zijn niet geweest *de* kamers van koophandel, alleen *sommige* kamers van koophandel, die gehoord waren. Eenige regelen later zegt zij, bouwende op het oordeel *der* kamers van koophandel: «Mogt het derhalve noodig zijn, eene nieuwe drangreden te voegen bij de vele die door vooraf-gaand onderzoek zijn aan de hand gegeven, de Regering zoude zich in dezen op het *eenparig gevoelen van den Nederlandschen handelstand* kunnen beroepen.» Ofschoon nu de Amsterdamsche kamer van koophandel verklaard heeft niet te zijn het orgaan van den Amsterdamschen handel, ofschoon slechts *sommige* kamers zijn gehoord, vermeent de minister zich te mogen beroepen op het *eenparig* gevoelen van den Nederlandschen handel, en voegt er bij: «dat de raadzaamheid van dien maatregel zelven *boven allen twijfel* verheven magt geacht worden.» Dit is nu de conclusie. Ik vraag het u, getuigt dit alles niet van de soort van opgewondenheid, van welke ik sprak? eerst *de* kamers van koophandel, waar men had behooren te zeggen *sommige;* daarna «het *eenparig* gevoelen» van den Nederlandschen handel, waar een voornaam gedeelte van dien handel zich verzet tegen den maatregel; en eindelijk het raadzaam achten van den maatregel, *als boven allen twijfel verheven,* terwijl er zoo menige twijfel bestaat.

Een tweede voorbeeld vind ik in de Memorie van beantwoording, een stuk, insgelijks fraai geredigeerd, doch waarin men, met groot gemak, zeer luchtig over alle bezwaren, ik zou bijna zeggen heengehuppeld heeft.

Een niet onaanzienlijk getal leden van de Kamer had zich, volgens het verslag, vòòr eene enquête verklaard: de Regering zegt: « gaarne heeft zij ontwaard, dat het verlangen *van enkele leden* om het vraagpunt tot onderwerp eener parlementaire enquête te maken» enz. Over den scheepsbouw, en den maatregel om aan vreemde schepen Nederlandsche vlag te verleenen, waaromtrent veel oppositie geweest was, leest men: « Met genoegen » — over 't algemeen schijnt men bij het stellen dezer memorie veel genoegen te hebben gehad — « heeft de Regering ontwaard, dat de noodzakelijkheid, om ook voor elders gebouwde schepen de gelegenheid tot het verkrijgen van Nederlandsche zeebrieven open te stellen, *door de Kamer over het geheel* schijnt erkend te zijn. » Inderdaad een treffend blijk, hoe ingenomen de Regering was met het ontwerp, toen zij de bedenkingen der Kamer las.

Er is nog eene andere merkwaardige plaats in de memorie van toelichting, eene zinsnede waaruit de geest blijkt in welken zij gesteld is. Na eene opmerking over gedeeltelijke opheffing der differentiële regten leest men:

« Beter voegt eene andere *min halfslachtige* handelwijze, eene *volkomen* en *onherroepelijke* afstand van de beschermende bepalingen, welke in onze handelswetgeving zijn binnengeslopen; eene *onverwijlde* en *onvoorwaardelijke* huldiging van het beginsel der vrije scheepvaart. »

Maar de ergste misgreep is deze:

« Hetzelfde beginsel, omtrent den aanvoer uit de overzeesche bezittingen in het Moederland aangenomen, behoort voorts, naar het oordeel der Regering, ook in die bezittingen zelve, zoo bij den in- als uitvoer, te worden toegepast. De verschillende differentiële

regten derhalve, welke ter bescherming, hetzij der Nederlandsche vlag, hetzij van den regtstreekschen aanvoer naar Nederland, in de koloniale tariven zijn opgenomen, zullen daaruit moeten verdwijnen.

Zoodra dan ook de beide Kamers der Staten-Generaal door de aanneming der haar thans aangebodene wets-ontwerpen getoond zullen hebben de vrijzinnige handels-politiek der Regering te deelen, zullen onverwijld de nodige maatregelen getroffen worden, om hetzelfde stelsel in de koloniën ter toepassing te brengen. »

Ik wil niet gebruiken het woord *ligtzinnigheid*. Neen, ik wil (en slechts in de grammaticale beteekenis) het woord *ligtvaardigheid* gebruiken. Het Gouvernement ging te werk met die ligt-vaardigheid, welke spoedig gereed meent te zijn, die zich aan het einde van het onderzoek waant, als zij niet halver weg is.

2. *De Kamer* is niet op de hoogte van het onderwerp. — Hier wijs ik op mijn *eigen onderzoek*. Men zegt en verhaalt dat, zoo wij niet ingelicht zijn, het onze schuld is. Wat had ik dan behooren te doen? Ik heb vele petitiën gelezen, vele brochures, vooral de memoriën van het Gouvernement. Ik heb het voorregt gehad, mij in betrekking te stellen met ervarene handelaren die mij belangrijke inlichtingen hebben medegedeeld. Ik heb het fameuse Engelsche *Report* in huis gehad; vragen en antwoorden (niet alle evenwel) gelezen en overwogen; met welke uitkomsten? dat ik er eigenlijk niet veel van weet en niet veel van begrijp. — Ik wijs op het *onderzoek van de Kamer*. Deze wetten zijn voorgedragen of behandeld te gelijk met de *organieke* wetten. Een spreker zeide dat het zeer goed was. Ik wil het aannemen; het was zeker niet goed voor de behandeling van deze wetten. Belangrijk was het voorloopig verslag, maar het was *voorloopig*. Ik had mij gevleid dat, uit den aard dezer zake,

het tweede onderzoek in de sectiën gewigtiger zou geweest zijn dan het eerste; ik had gedacht dat de vertegenwoordigers van de twee systemas toen vooral elkander zouden bestrijden. Geenszins; de vergadering was verdaagd; vele leden reeds huiswaarts gekeerd; het getal opmerkingen zoo gering dat zelfs het een en ander dat ik, onkundige, te berde gebragt had, in het algemeen verslag opgenomen werd. Nu scheen het billijk dat wij vòòr de discussie genoegzamen of althans eenigen tijd ter voorbereiding zouden hebben. Neen; onmiddelijk na de beraadslagingen over de kieswet, over de provinciale wet, moesten wij met de scheepvaartwetten beginnen. De Minister van Finantiën had reeds te voren beslag op ons gelegd. Hij heeft gezegd: gij zult niet naar huis gaan. Gij zijt drie weken met den Minister van Binnenlandsche Zaken bezig geweest, blijft nog drie weken voor mij.

Nu vraag ik, met allen ernst, is dat eene wijze waarop een onderwerp, zòò gewigtig en moeijelijk als het tegenwoordige, in deze Kamer behoort behandeld te worden? — Ik kom tot de *discussie*. — Uitnemende redevoeringen heb ik gehoord; ik ben daardoor hoe langer hoe meer in de zaak verward geraakt. De geachte spreker uit Rotterdam heeft mij meer dan ooit doen inzien, dat ik niet op de hoogte der zaak sta. Hij heeft gezegd: de cijfers bedriegen u. Ik had berekeningen gemaakt, ik had mijn gevoelen daarop gebaseerd, en nu hoor ik dat cijfers bedriegen. Het is zonderling dat die spreker naderhand zelf met cijfers te berde kwam. — Voorts is het hier argument tegen argument, betoog tegen betoog, cijfer tegen cijfer, en ik mag er wel bijvoegen, zelfvertrouwen tegen zelfvertrouwen: iedereen weet alles even stellig, ieder-

een zegt met apodictische kracht dat er geen twijfel bestaan kan, iedereen is vast overtuigd dat hij de zaak weet en begrijpt. En dit zien wij niet alleen in, maar ook buiten de Kamer gebeuren. Een voorbeeld: iedereen kan het door zijn eigen ervaring aanvullen en versterken. Dezer dagen had ik de eer te zitten tusschen een *freetrader* en een *protectionist*. De een zeide: « ik ben wel liberaal, evenwel niet zòò dat ik aan anderen het regt geef om vrijelijk in mijn huis te komen eten, terwijl ik zelf gebrek lijd. » De *freetrader* antwoordde: « Gij zult geen gebrek hebben, het zal overvloed brengen in uw huis: » waarop hem de ander te gemoet voerde: « In mijn omtrek althans zullen tien duizend menschen zonder brood zijn. » « Naar mijne vaste overtuiging, » sprak de *freetrader* toen, « zullen niet alleen die tien duizend het brood niet verliezen, tien duizend zullen brood hebben bovendien. » De *protectionist* toen, met eene warmte die zijn hart eer aandeed, riep uit: « Ik zal de uitbreiding van Veenhuizen verzoeken aan het Gouvernement; » waarop door den *freetrader*, met ongemeene gevatheid, gerepliceerd werd: « en ik zal aan het Gouvernement vragen het afschaffen van ieder bedelaarsgesticht. » — Dit is een welgelijkend beeld onzer gansche discussie. Wij worden geslingerd tusschen allerlei strijdige gevoelens, zoodat ik mij bijkans wanhopend vraag: hebben zij allen gelijk of ongelijk? Ik geloof bijna dat ze allen ongelijk hebben; dat van weêrskanten overdrijving is; en hierop grond ik het derde punt van mijn betoog.

3. Het *onderwerp zelf* is niet op die hoogte om in deze Kamer ter tafel te worden gebragt. Men heeft meermalen gezegd: de zaak is reeds zes maanden in overleg: er is zoo veel over geschreven, er zijn zoo veel petitiën en brochures

uitgekomen dat zij in staat van wijzen gebragt is. Neen! ik beweer dat eene quaestie van dit gewigt, eene quaestie van dien aard, vereenzelvigd met de geheele huishouding van Staat, niet in zes maanden, soms niet in twee jaren, tot rijpheid geraakt.

Dit heeft de geachte spreker uit Arnhem ons ten overvloede gisteren herinnerd door een citaat uit een werk van den Minister van Binnenlandsche Zaken. In Engeland zegt men niet dat zes maanden genoeg zijn om zoodanige zaak te beoordeelen en te beslissen. Men vraagt of er eene wezenlijke discussie heeft plaats gehad. De discussie van deskundigen *begint* hier. Wij zijn in het eerste tijdperk van den strijd. Van weêrszijden worden, zonder keus, met hartstogtelijkheid, allerlei soort van redeneringen in het midden geworpen. Het is een doolhof, een bajert. Het is begrijpelijk dat het geachte lid uit Friesland niets meer met al die petitiën en brochures te doen wil hebben, dat hij voornemens is enkel op de wetten zelve te staren. Het zal hem niet baten. Het eenige redmiddel ligt in de discussie der bevoegden. Die zal geen vermeerdering, maar vermindering in den stapel der argumenten te weeg brengen, schifting van kaf en graan. Er zal zich langzamerhand eene publieke opinie vormen, die wel niet tot eensgezindheid zal leiden, maar ten gevolge zal hebben dat de verschillende systemas meer zuiver zullen te voorschijn treden en dat men met meer kennis der zaak zal kunnen te werk gaan.

4. Ten laatste, de wijze waarop de wetten worden aangeprezen en doorgedreven, brengt de *revolutionaire* politiek op *materiëel* terrein en miskent den eisch van een wel ingerigt *constitutioneel gouvernement*. Het geachte lid uit

Ruurlo sprak van de verwantschap tusschen protectionisten en socialisten. Ik ben genoodzaakt over vele bijzonderheden van zijn betoog te zwijgen. Anders zou ik het gaarne opnemen voor Koning Lodewijk Philips, die bezweek, niet omdat hij *par les intérêts* geregeerd heeft (moest het welligt *sans* of *contre les intérêts* zijn?) maar ten gevolge eener verdere ontwikkeling van dezelfde theorie, die hem op den troon gebragt had. Voorts herinner ik aan het naïf en voor ons zeer opmerkenswaard gezegde van een redenaar in Engeland omtrent het systeem van *freetrade:* dat hij er vrede meê had, omdat bij de uitkomst, Engeland toch altijd het deel van den leeuw hebben zou. Die leeuw, vrijzinnig en vrij genoeg in alles en voor allen, maar die zijn alvermogen ter regeling van de gemeenschap gebruikt, is mij het ideaal van den communist en socialist te gelijk. Niet de leeuw alleen, ook de luipaard gaat dus te werk, als hij in gemeenschap met zwakkere diersoorten verkeert. Ons geacht medelid heeft gezegd dat de broederschap tusschen de protectionisten en socialisten daaruit ontstaan was, dat beide vragen om bescherming. De socialist vraagt bescherming voor een regt, dat *geen regt is.* Het bescherming-vragen zelf, is geen kwaad; iedereen vraagt bescherming van zijne regten en belangen aan de maatschappij.

Ik veroorloof mij tevens de opmerking, dat sommige bekwame en talentvolle landgenooten, die behoord hebben tot de voorstanders van liberale begrippen, die wel geene socialisten waren, maar toch op het hellend vlak stonden, die wel niet Proudhon voor een financier, maar toch zeker Lamartine voor een staatsman hielden, daarna, door de gebeurtenissen geleerd, op uitnemende

wijs betoogd hebben dat eene hervorming, om waarlijk hervorming te zijn en duurzaamheid te hebben, niet onverwijld en onvoorwaardelijk, maar langzamerhand en met eerbied voor het bestaande, tot stand moet worden gebragt. En dat er onder die berouwelingen zijn, welke zich thans op het gebied der materiële belangen werpen en daar de les wederom schijnen te vergeten, die zij aan eene duurgekochte ervaring hebben ontleend.

Eene eenigzins revolutionaire strekking, ik moet het erkennen, vind ik in de geheele wijze van handelen van het Gouvernement, in het op den voorgrond stellen en doordrijven eener theorie, met een zelfvertrouwen dat naauwelijks twijfel vergunt; vooral ook in de geringschatting der *bijzondere belangen*. Zoo lees ik, in de Memorie van antwoord, de opmerkelijke zinsnede:

« Het is de roeping, zoowel van elke volksvertegenwoordiging als van elke Regering, zich, waar het vragen van algemeen belang geldt, op een onzijdig standpunt te plaatsen, en zich buiten den altijd beperkten kring der bijzondere belangen te verheffen. »

Dus ook hier ligt het algemeen belang in de geringschatting en ter zijde stelling van de bijzondere belangen; ook hier verheft men zich in die hooge spheer, waarin men bijzondere belangen geringschat. Dit is een allergevaarlijkst systeem. Het geheele weefsel der maatschappij bestaat uit bijzondere belangen; het algemeen belang is de slotsom van bijzondere belangen, en bijzondere belangen zijn tevens verkregen regten. Verkregen regten, niet in den zin, dat zij niet somtijds aan hooger eisch zouden moeten worden ondergeschikt: maar, ook wanneer zij wijken moeten, komt in de hoogste mate overleg te pas,

behoedzaamheid en zucht om, zooveel mogelijk, te sparen en te ontzien. Dan vooral moet men zich wachten er in te grijpen met eene roekelooze en vermetele hand.

Men miskent, zeide ik, den eisch van een welingerigt *constitutioneel gouvernement.* Men heeft reeds groote stappen afgelegd op eene gevaarlijke baan. Men heeft de vertegenwoordiging der belangen voor die van het zielental ter zijde gesteld; wat zal het zijn, wanneer men aan die belangen welke geen regt van representatie meer hebben, zelfs geen gehoor gunt? Dan loopen wij gevaar in uitersten te vallen, die het vaderland ten verderve zouden slepen, en in *dit* geval noodlottig zouden zijn voor den Nederlandschen handel.

De Nederlandsche handel is door de Kamer over deze wetten niet naar behooren gehoord. « De Nederlandsche handel, » heeft de spreker uit Rotterdam, bij den aanvang zijner redevoering, gezegd, « verlangt en behoeft geene bescherming. » Indien dit juist en waar is, was de zaak beslist. Maar nu vraag ik: wat is *de* handel? ons geacht medelid is niet *de* handel; de kamer van koophandel is niet *de* handel; geheel Rotterdam zelfs is niet *de* handel; ik geloof dat er velen in *den* handel zijn die geenszins zullen toegeven dat *de* handel geen bescherming verlangt noch behoeft.

De geächte spreker heeft eene zinsnede gebruikt, die alle mijne denkbeelden heeft gebouleverseerd: « de Amsterdammers verstaan hun eigen belang niet. » Dit komt mij onbegrijpelijk voor. Om dit te bewijzen, wordt wel eene enquête vereischt; de Amsterdammers moeten tegen de Rotterdammers worden gehoord; misschien worden ze te regt gewezen en leeren hun eigen belangen verstaan.

De Nederlandsche handel is in deze Kamer niet naar behooren gehoord. Of is het genoeg dat er op een aantal petitiën rapport is ingebragt en dat zij ter griffie zijn nedergelegd? Is dat het hooren van den handel? wordt er niet een regelmatig verhoor der partijen vereischt? Roep over eene moeijelijke quaestie, die tot strijd van inzigten, belangen, hartstogten, vooroordeelen, aanleiding geeft, honderd deskundigen bijeen; vraag hun gevoelen: hooren en zien, gelijk men zegt, zal u vergaan. Wat zult ge doen? ziende dat men op die wijze tot geene uitkomsten geraakt, zoudt ge een geregeld onderzoek instellen; leiding geven aan het wisselen der gedachten; alles tot eenige hoofdpunten, van waar gij tot de bijzonderheden zoudt afdalen, terugbrengen. Gij zoudt erkennen dat er eene enquête vereischt werd.

Men spreekt veel van *vrijheid* van handel, en er is in deze dagen meermalen over gesproken: ik ook wensch en verlang die. Weet gij wat ook tot de ware vrijheid van handel behoort? dat de wetgeving niet eigendunkelijk en voorbarig ingrijpe in de belangen van den handel, maar zorge dat het gevoelen en verlangen van den handel, wanneer groote commerciële veranderingen ter sprake worden gebragt, behoorlijk worde geconstateerd.

De handel moet gewaarborgd zijn tegen willekeur, en laat ons niet vergeten dat het hier alle vrijheden geldt. Want, indien deze Kamer met minachting omtrent deskundigen en bijzondere belangen te werk gaat, komen wij tot het despotisme eener meerderheid in wetgevende vergaderingen, voor het Vaderland heilloos en hetwelk niemand onzer verlangt.

Ik eindig met de opmerking dat de verdere discussie in

het standpunt, waarvan ik de zaak beschouwd heb, geen verandering kan te weeg brengen. Laat de beraadslaging duren dagen en weken achtereen; men luistere, met gespannen aandacht en onafgewend oog, naar ieder die het woord heeft. De meerderheid der Kamer zal evenwel niet met reden van wetenschap kunnen beslissen over deze wetten, waarvan het bestaan van duizenden, en welligt, ten aanzien der materiële belangen, de toekomst van het Vaderland afhangt.

SCHEEPVAARTWETTEN.

B.

ZITTING VAN 3 JULIJ 1850.

*** Ook in mijne repliek was het betoog enkel tegen de *voorbarigheid* eener beslissing gerigt.

Ik spreek niet om den Minister te beantwoorden. Dit zou voor mij ten eenen male ongepast zijn. Ik sta buiten de discussie. Ik ben geen bestrijder van de wet: al is het dat ik ze om *ontijdigheid* verwerp. Een bestrijder van de wet, om den *inhoud*, ben ik *niet*.

Ik zal, zonder bepaaldelijk de vraag der enquête te behandelen, mijn voorname argument nader toelichten: eene stelling, zoo ik geloof, door een groot deel der Kamer beaemd, de *noodzakelijkheid van uitstel*. Er is hiertegen eigenlijk maar ééne goede objectie denkbaar: dat een uitstel gevaarlijke gevolgen zou kunnen hebben.

Men heeft op de toepasselijkheid dezer objectie weinig vertrouwen gehad. De eenige die er met kracht over heeft gesproken, is de afgevaardigde uit Zwol. Met nadruk heeft hij gevraagd, of het eene laakbare politiek van Engeland

zou zijn represailles te nemen, indien wij weigerden toe te staan, wat het ons gaf? Ik antwoord; indien Engeland ons den noodigen tijd niet zou willen gunnen, om te wikken en te wegen wat te besluiten; indien het ons niet toestond hier, in deze Kamer, de zaak naauwkeurig te onderzoeken, ook in verband met de tractaten, die met Engeland zijn gesloten, ja, dan mag dit niet slechts eene laakbare, maar eene schandelijke staatkunde genoemd worden.

Ik ben daarvoor niet bevreesd. Wij behoeven zoodanige schennis van de tractaten niet te duchten, op het oogenblik dat de buitenlandsche staatkunde van lord PALMERSTON door het Hoogerhuis als roekeloos, trouweloos, en schadelijk voor Engeland zelf, is gebrandmerkt, en er slechts weinige stemmen aan hebben gefaald of dit vonnis zou door het Lagerhuis zijn bevestigd. Dergelijke argumenten behooren tot het stelsel, ik weet het anders niet uit te drukken, van *bangmakerij*. Men maakt er grooten ophef van, en wanneer zij op het votum van de Kamer invloed hebben gehad, lacht men er meê.

Ik kom terug op mijn argument; *uitstel* wordt, voor een groot gedeelte dezer Vergadering, *gebiedend vereischt*. Het geachte lid uit Zalt-Bommel heeft, na mij lof gegeven te hebben, waarvoor ik hem gaarne mijne erkentelijkheid betuig, er bijgevoegd, zoo ik hem wel verstaan heb, dat, bij nader onderzoek, mijne argumenten hem gebleken waren aan *speldeprikkels* gelijk. Ik heb die uitdrukking met ongemeen genoegen gehoord. Wanneer een lid, twee dagen nadat wij gesproken hebben, daarop terugkomt; wanneer hij hetgeen wij gezegd hebben prijst; wanneer hij betuigt dat, bij nader onderzoek, hetgeen door ons te

berde gebragt werd, hem weinigbeduidend voorkwam, kunnen wij overtuigd zijn, dat we goede argumenten hebben gebruikt; dat zij indruk op den spreker hebben gemaakt; dat hij het wegnemen van den indruk bij anderen noodig geacht heeft. Het is de proef op de som. —Daarbij voeg ik een tweede opmerking, die mij, ten aanzien van de kracht mijner redenering, moed geeft. Het is het stilzwijgen van den Minister omtrent het argument dat ik uit mijne onbevoegdheid en die van anderen ontleen. Dit zwijgen is voorbedachtelijk geschied, want het is ondenkbaar dat hij den invloed, die deze opmerking op een deel der Vergadering zou kunnen hebben, niet in rekening gebragt heeft. Er is meer. Het is nu ongeveer een jaar, dat ik, in de beraadslaging over de Handel-maatschappij, aan de zijde van den Minister gestaan heb; ik heb toen hetzelfde argument gebruikt, en herinner mij dat het hem zeer krachtig scheen en ongemeen welgevallig is geweest.

Inderdaad hetgeen ik mij veroorloofd heb, ter afweering van de tegenpartij, in het midden te brengen, had eenige kracht. De voorstanders der wetten hebben terstond geproclameerd dat de aanneming door *de* wetenschap en door *den* handel voorgeschreven werd. Dit zoo zijnde, was de zaak beslist. Ik heb die twee bolwerken een weinig aan het wankelen gebragt, door de eenvoudige opmerking dat, in de hedendaagsche spraakmanier, wanneer men van *de* wetenschap, *den* handel, of ook van *de* natie met ophef gewag maakt, deze uitdrukking dikwerf tot een zeer klein getal personen, somtijds tot één geleerde, één handelaar, of wel één dagbladschrijver, moet worden gereduceerd.

Men heeft veel gesproken van de veerkracht die bij onze Natie moet worden gewekt. Reeds heeft het geachte lid uit

Arnhem doen opmerken, dat de veerkracht van een zieke, van een zwakke, met omzigtigheid moet worden gewekt. Ik voeg er bij dat, wanneer men van de veerkracht te veel vergt, de veer verlamd wordt.

Men heeft in vorige tijden, in het begin van het Koningrijk der Nederlanden, ook rekening gemaakt op de veerkracht van onze kooplieden; maar, uit hoofde van gebrek aan veerkracht, was men in 1824 genoodzaakt toevlugt te nemen tot het schadelijke systema van bescherming, tot het oprigten van die hatelijke Handel-maatschappij, over wier verderfelijke werking men zoo billijkerwijze zucht en klaagt. Men heeft gesproken van *concurrentie*, en een geacht spreker heeft mijne vergelijking tusschen een reus en een dwerg overgenomen, en onder anderen melding gemaakt van een reus die goedaardig was, en aan wien men een slaapmiddel ingaf. Indien men een waarborg kan geven der bestendige goedaardigheid van den reus, of een middel aanwijst waarmeê hij bij voortduring in slaap kan worden gewiegd, vele bezwaren zouden weggenomen zijn. Ik ben op de concurrentie met Engeland zoo gerust niet. Een geacht lid uit Amsterdam heeft met nadruk gewezen op hetgeen waarschijnlijk het gevolg eener concurrentie der handeldrijvende natiën zal zijn, monopolie van Engeland: dit is, dunkt mij, eene blik in de toekomst geworpen. De Minister heeft dezen morgen Nederland en Engeland vergeleken bij een Frieschen harddraver en een Engelsch renpaard. Er zijn tijden geweest in onze historie, waarin deze vergelijking juist was; ik laat gaarne aan het nader oordeel van den Minister zelven over, of de tegenwoordige verhouding door dit beeld met juistheid uitgedrukt is.

Uitstel is het eenige wat ik vraag, omdat wij nog niet op de hoogte van het onderwerp zijn. De Kamer is niet op de hoogte. Er zijn sommige sprekers geweest die dit opgevat hebben, als of ik alle leden voor onbevoegd hield. Geenszins. Ik heb bedoeld *althans de meerderheid van de Kamer*, een gedeelte der Kamer dus, maar eèn gedeelte hetwelk over de wet beslist. Ik classificeer niemand: ieder rangschikke zich zelf; ik maak drie categoriën. Enkele leden zijn op de hoogte van het onderwerp, zoodat zij een eigen gevoelen kunnen uiten. Anderen meenen op de hoogte van het onderwerp te staan. Nog anderen gevoelen levendig dat zij er niet op zijn: deze is de categorie waartoe ik behoor. Wij die ons in deze categorie rangschikken, *wij* zijn niet op de hoogte, omdat wij niet gehad hebben de *voorbereiding* welke noodig is om uitspraak te doen; niet de voorbereiding door studie en praktijk; niet die voorbereiding *in de Kamer*, bij het onderzoek in de afdeelingen, welke ter behandeling van een voor het Vaderland vitaal vraagpunt mag worden verlangd. Wij zijn niet op de hoogte, met betrekking tot hetgeen *buiten deze Kamer* ter bestrijding van de wetten te berde gebragt is. Ik wil gaarne aannemen dat de voorstanders van de wet alles hebben gezegd wat er voor te zeggen is; maar, in naam der tegenstanders, zou ik wel durven verklaren dat zij, bij den korten tijd welke, in vergelijking met den omvang van het ontwerp, beschikbaar is, slechts een zeer gering gedeelte der menigvuldige beschouwingen en argumenten welke in dagbladen en vlugschriften aan het licht gebragt zijn, aan de Kamer kenbaar hebben gemaakt.

Nu plaats ik mij op het terrein van onbevoegdheid. Ik beweer niet, gelijk een lid gemeend heeft, dat ik pot-

doof of stekeblind ben; ik heb het licht niet hetwelk voor mij noodig is, ter verantwoording als vertegenwoordiger des volks, om zonder nader onderzoek, een goedkeurend votum uit te brengen. Ik neem eenige proeven uit de discussie zelve, om te toonen dat zij ons onbevoegden niet op de hoogte gebragt heeft. Ik durf deze argumentatie, daar men van speldeprikkels heeft gewag gemaakt, vergelijken bij een hakmes, waarmeê ik alle redeneringen en redevoeringen wegsnijd. Wat meer is, hoe voortreffelijker van weêrskanten de redevoeringen zijn, des te méer stellen zij de kracht van mijn argument in het licht.

Ik zal mij veroorloven iets in het midden te brengen omtrent den indruk welken sommige redeneringen op mij hebben gemaakt. — Eerst de drie redevoeringen van ons hooggeacht medelid uit Amsterdam.[1] Het heeft mij vermaakt te zien hoe men er op uit is geweest om ook aan mij, die van de zaak bijna niets weet, te beduiden dat ik eigenlijk nagenoeg zooveel zou weten als hij; de kunde en ervaring in zijn langdurige en gewigtige loopbaan verkregen, moest als zeer weinig beteekenend worden beschouwd. Juist hierdoor bragt men, naar mij toescheen, hulde aan de uitnemendheid van zijne kennis. Men vermoeide zich om eene autoriteit te verzwakken, waarvan het gewigt gevoeld werd. Ik vraag aan de leden die met mij in dezelfde categorie zijn, of, na al hetgeen ter gelijkstelling van onze kunde met de zijne gezegd is, zij ten aanzien van die drie redevoeringen tot wederspraak of oordeelvelling zich bevoegd achten?

Nu wil ik nemen een voorstander van de wetten: ons

---

[1] Van Hall.

geacht medelid uit Leiden[1]. Die heeft ons een aantal cijfers voorgehouden. Iemand die met cijfers redeneert, heeft bij eene vergadering altijd veel voor, omdat niemand hem kan tegenspreken. De geheele vergadering staat weerloos tegenover hem. Bovendien spreekt hij met ongemeene en indrukmakende vastheid van overtuiging. Hij steunt op cijfers, hij gaat, zoo hij acht, met mathematische zekerheid te werk. Ik weet niet hoe het anderen gaat; als ik mij, met onbeschrijfelijk veel moeite, 20 cijfers in het hoofd geprent heb en ik voeg er nog 20 bij, ontvallen de eerste 20 mij terstond. Daarom maken zij op mij minder indruk, en dat gedeelte der redevoering waarin de spreker, en te regt, het meeste belang stelt, gaat voor mij verloren.

Nu kom ik tot ons geacht medelid uit Zwol[2]; een speciaal man in het vak, die eene redevoering gehouden heeft, uitnemend, naar ik onderstel, doch waaruit ik niet zooveel als ik zou gewenscht hebben, nut heb kunnen trekken. Hij heeft opgeteld vele beroemde mannen die over staathuishoudkunde geschreven hebben. Ik weet van de staathuishoudkunde zeer weinig: maar het is zeker dat, wanneer men auteurs noemt, men, om de waarde te beoordeelen, die daaraan kan gehecht worden, eene *historia critica* zou moeten geven, en ook weten in hoeverre zij, omtrent dit speciale punt, in het gevoelen van ons medelid zouden hebben gedeeld. Dit blijft twijfelachtig. Hij heeft ons een lang citaat voorgelezen uit een allezins merkwaardig geschrift; ik vraag aan allen die tot mijne categorie behooren: hebben zij het citaat gevolgd, den inhoud en de strekking begrepen, en is het een en ander, met betrekking

[1] De Fremery. [2] Sloet.

tot het votum over deze wetten, hun levendig voor den geest? Ik mag den afgevaardigde uit Zalt-Bommel[1] niet voorbijgaan; want ik heb hem, even als altijd, met ongemeen genoegen gehoord. Intusschen heb ik mij veroorloofd ten zijnen opzigte, uit hoofde van den toestand waarin ik verkeer, omzigtigheid te gebruiken; want hij is niet enkel eene *specialiteit*, hij is ook een *universeel* man. Nu ben ik voor universele menschen (ik spreek van het soort) altijd eenigzins bevreesd. Om te weten in hoever ik mij op hen verlaten kan, tracht ik te ontdekken of zij, in datgene wat binnen het bereik van mijne beoordeeling ligt, al dan niet gelijk hebben. Aan ons medelid is ontvallen een gezegde waarvan mij de onjuistheid bekend is. Hij heeft herinnerd: de vroegere Oost-Indische Compagnie is geëindigd met een tekort; en daaruit de conclusie getrokken dat onze voorvaderen waarschijnlijk in de stichting van die Compagnie gedwaald hebben; dat zij te zeer monopolisten waren, en helaas! lang niet op de hoogte, welke thans de *freetraders* hebben bereikt Ik herinner mij een uitmuntend betoog van den heer VAN ALPHEN, in zijne redevoering over de Oost-Indiën, die ons medelid zeker kent en die ik hem ter lezing aanbevelen zou, indien hij er niet mede bekend was; voorwaar een aanbevelenswaardig stuk (waardoor de uitvoering van het grootsche plan om Java aan de Engelschen te verkoopen verhoed werd). Daarin wordt getoond dat het tekort aan geheel andere oorzaken moet worden toegeschreven dan aan het stelsel van de Compagnie. Ik kan dus, ook in andere punten, niet onbeziens aannemen al wat, in het oog en in de voordragt van ons

[1] VAN HOËVELL.

medelid, eene uitgemaakte zaak is. Het is als wanneer men mij, die met de particulariteiten der verschillende landen niet zeer bekend ben, een atlas voorlegt; dan begin ik met de kaart van het Vaderland, en, wanneer ik zie dat Scheveningen even ver van den Haag is als Leiden, en dat Amsterdam aan het Haarlemmermeer in plaats van aan het IJ ligt, dan zeg ik dat die atlas niet volkomen getrouw bewerkt is: dan kan het mij niet ten kwade worden geduid, indien ik de overige kaarten met omzigtigheid gebruik. Voorts moet ik opmerken dat veel van hetgeen het geachte medelid gezegd heeft is eene *petitio principii.* Bij voorbeeld dat hij, die reeds een gedeelte van den weg afgelegd heeft, veel boven zijn mededinger vooruit had. Wel zeker, indien hij op den goeden weg is; is hij op den slechten, en moet hij terugkeeren, dan is degene die staan bleef, hem vooruit. Nog een woord over de vergelijking met het in de branding geslingerde schip; een beeld waarmede de spreker uit Bommel zijne rede besloot: « ik zal doen als de kapitein en stemmen voor de wet. » Ik wil dit prozaïsch beschouwen, geheel buiten den indruk der welsprekendheid waarmeê het voorgedragen werd. Het was te doen, niet om *in* den stroom, maar om er *uit* te komen, en dit is ternaauwernood en met groote moeite geschied. Wanneer we ons voorstellen dat ons medelid gemeend had in dien stroom eene open baan naar een Eldorado te aanschouwen; wanneer hij daarop voortgeredeneerd, wanneer hij, met de beste bedoelingen, den kapitein overreed had om met volle zeilen zich in den stroom (wij willen het den stroom der concurrentie noemen) te werpen, nooit hadden wij ons medelid hier mogen zien, nooit had ik het genoegen dat zijne voordragt doorgaans mij geeft, gesmaakt.

Voorzeker ook het geachte medelid uit Rotterdam die gisteren sprak, heeft ons veel wetenswaardigs medegedeeld, voor mij evenwel uit den aard der zaak minder leerrijk dan het voor anderen heeft kunnen zijn. Hij heeft zich laten ontvallen, indien ik het zoo mag noemen (het woord is niet te sterk) een geweldigen uitval tegen ons geacht medelid uit de hoofdstad, over de onzekerheid, waarin ook hij, door bevordering van uitstel, den handel zou brengen. Dit verwijt kwam mij ongemeen zonderling voor. Als iemand mij een in mijn oog verderfelijken maatregel voorstelt, aanprijst, en opdringen wil, en ik vraag eenig uitstel ter nadere overweging; is het dan billijk wanneer hij mij te gemoet voert. dat ik, door mij niet onverwijld aan zijn wensch en begrip te onderwerpen, alles in onzekerheid breng? Onzekerheid is altijd beter dan de zekerheid van verderf. De ergste onzekerheid voor den handel zal ontstaan, wanneer de gewigtigste commerciële belangen van het Vaderland, zonder naauwgezet onderzoek en rijp beraad, aan de wisselvallige denkbeelden eener, naar het zielental gekozene, volksvertegenwoordiging overgeleverd zijn.

Een woord omtrent de rede van den Minister. Zooveel weet ik dat het eene meesterlijke redevoering was, merkwaardig om hetgeen de Minister zeide en om hetgeen hij verzweeg. Wanneer ik echter eene analyse moest geven, zou ik verlegen zijn; vooral hetgeen uit statistieke opgaven en becijferingen bestond, is mij, ik erken het, grootendeels ontgaan. Doch hetgeen mij vooral opmerkelijk is voorgekomen, was de tegenstelling tusschen den gewezen en den tegenwoordigen Minister van Financiën. Beiden mannen van langdurige ervaring, beiden

kundig en bekwaam, beiden welsprekend met vastheid en warmte van overtuiging; en, in de uitkomsten van onderzoek en overleg, telkens met elkander in strijd. Welken indruk moet dit contrast maken op ons, leeken in het vak? moet hetgeen hen, die er zooveel van weten, verdeeld houdt, door ons, die er bijna niets van weten, worden beslist? — Ik eindig met den indruk kenbaar te maken, dien ik onder het aanhooren van het geachte medelid uit Almelo gehad heb; onder die schijnbaar voor iedereen bevattelijke voordragt, welke men lief, eenvoudig, kinderlijk genoemd heeft. Dit was nu zoo duidelijk, dat iedereen moest zeggen: wel dit is ontegenzeggelijk waar! Evenzoo toen de Minister van Finantiën over de concurrentie dezen morgen de vergelijking maakte met den winkelier, die zijne woning voor de toevloeijende kalanten sluit. Ieder moet uitroepen: hoe is het mogelijk dat over eene zoo eenvoudige zaak getwist wordt! Tegen die eenvoudigheid heb ik één bezwaar. Zij is al te eenvoudig. Het is een eenvoudigheid welke de complicatiën der quaestie miskent. Het is een gulden spreuk: « de waarheid *is* eenvoudig; » eene andere spreuk is ook veel waard: « de dwaling *schijnt* eenvoudig. » Nooit is welsprekendheid zoo gevaarlijk, als in den schijn van eenvoudigheid gehuld. Ons geacht medelid zeide: een Nederlander van geboorte, zoolang in Nederland woonachtig, moet, koopman als ware het, bij ingeving zijn. Dit zou te ver brengen; ook in andere opzigten. Omdat men liefde voor het vaderland gevoelt en eene doeltreffende verdediging van den geboortegrond verlangt, zou men bij ingeving militair, of omdat men in het landsbestier belang stelt, staatsman bij ingeving zijn. Wanneer wij hier een koopman konden brengen,

niet de beide leden uit Rotterdam, maar een koopman, die tegen de wet gestemd was, ook geen koopman alleen op eigen belang bedacht, zoo als men ze hier gedurig afschildert, maar die gaarne het algemeen belang van het vaderland in het oog houdt, een man van langdurige commerciële studie en practijk, en hij moest zich tegen ons geacht medelid en zijne eenvoudige voorstellingen verzetten, welligt, waarschijnlijk, zou hij *ad terminos non loqui* worden gebragt; maar, zoo men hem vertrouwelijk aan huis of op het kantoor sprak, en vroeg hem dan, wát hij dacht van een koopman bij ingeving, hij zou u antwoorden: het is een gevaarlijk persoon voor kooplieden van studie en practijk. Nederland zou geen magtige handelsstaat zijn geworden, geen koloniën in Oost en West hebben gevestigd, indien in vroeger dagen de kooplieden bij ingeving de overhand hadden behaald op de kooplieden van studie en practijk.

Ik heb dit gezegde met eenigen nadruk vermeld, omdat de geheele redènering van de voorstanders der wetten, in zoover zij tegen mijn argument gerigt is, hierop neêrkomt, dat door de meerderheid, ofschoon met commerciële zaken niet van nabij bekend, als of zij *een koopman bij ingeving* ware, over deze wetten moet worden beslist.

Ons geacht medelid uit Ruurloo vreest dat ik de zaak niet zou *willen* begrijpen. Zeer gaarne zou ik haar begrijpen; maar hij zelf zal erkennen dat in deze discussiën alles tegen elkander overstaat, tegen elkander opgaat. Cijfers, zeide men, zijn bedriegelijk; cijfers, zeide men ook, zijn onmisbaar; hoe zullen wij, onkundigen, onderkennen wanneer zij bedriegelijk zijn, en wanneer niet? Men sprak met nadruk van het *voorbeeld der vade-*

ren; ook bestrijders van de wetten meenden van de vaderen niet te zijn ontaard. Men sprak van *handelsvrijheid;* ook onder de bestrijders zijn kundige mannen, (wil men onder velen dat ik één noeme?) de heer ELINK STERK, b. v., die sedert lang tot de algemeen bekende warme voorstanders eener betamelijke handelsvrijheid hebben behoord.

Men heeft ter verdediging dezer wetten het gezag van GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP ingeroepen; welligt zullen anderen hetzelfde gezag inroepen in tegenovergestelden zin. Hartstogtelijkheid is ook van weêrskanten gelijk.

Ons geacht medelid uit Gouda, met anderen, verheugt zich in de gelegenheid te zullen zijn tot aanneming van deze wetten; anderen zal het innig leed doen, zoo de aanneming plaats heeft. Sommige leden (meer dan iemand, een onzer medeleden uit Rotterdam) zijn zeer moedig; anderen daarentegen zeer voor de gevolgen bevreesd. In één woord, de geheele discussie, met argumenten, voorstellingen en hartstogten, is niet anders geweest dan redenering tegen redenering, cijfer tegen cijfer, betoog tegen betoog.

Ons geacht medelid uit Ruurlo zegt: dit geldt van *elke* discussie. Dit betwijfel ik. Voorzeker geene discussie, waar niet tegenstelling van argumenten bestaat. Maar, wanneer iemand ter beoordeeling van een onderwerp genoegzaam voorbereid is, discuteert hij zelf, onder het hooren der redevoeringen, meê; wikt en weegt de gronden, naarmate zij in het midden worden gebragt; komt voor zich zelven, ten gevolge der successive voorstellingen, tot een resultaat; er is discussie *ook voor hem*. Hier *blijft het*, betoog tegen betoog, omdat ons, voor zoover de leden in mijn ge-

val zijn, de noodige kracht om de argumenten te vatten, te schiften, te verwerken, tot een zamenstel van eigen inzigt en overleg te herscheppen, bijna ten eenen male ontbreekt. — Wij worden heen en weder geslingerd, en zoo zijn wij eenigermate in denzelfden toestand, als, naar men verhaalt, vroeger de boeren die tot regterlijke uitspraak werden geroepen, brave en eerzame lieden, die met aandacht luisterden naar al wat er gesproken werd; maar, zeiden zij: het is zonderling, wij weten niet welke de reden mag zijn; die het laatste spreekt heeft altijd gelijk! Zoo, vrees ik, is het met sommigen onder ons, althans met mij. Wanneer ik mij niet achter mijne onbekendheid verschanst had, ik zou, indien ik telkens tot het uitbrengen van een votum genoodzaakt was geweest, meermalen vòòr en tegen hebben gestemd. Na de eerste rede van het lid uit Amsterdam, had ik mij terstond tegen de wetsontwerpen verklaard. Onder den indruk der cijfers van den spreker uit Leiden, zou mij de moed tot afkeuring zijn ontschoten. Na het lid uit Arnhem te hebben gehoord, zou ik weder tot afstemming hebben overgeheld. Na de voordragt van het lid uit Zalt-Bommel, zou ik vòòr gestemd hebben, al ware het enkel om de vergelijking van het schip; en het spreekt van zelf dat de zoo eenvoudige voorstelling van het lid uit Almelo mij tot hetgeen door hem verlangd werd, zou hebben overgehaald. Zoo kunnen wij het niet verder brengen dan tot eene *meening*, die telkens voorbijgaat, omdat zij geen grond in eigen kennis en onderzoek heeft, eene meening van gisteren, niet die van heden, morgen anders dan van daag.

Vraagt men of dit niet dikwijls in deze Kamer het geval is, — ik antwoord: neen! zelden oordeelt deze Kamer

over eene zaak, waarover zoo weinigen ter beslissing bevoegd zijn.

Het bezwaar kan door eene enquête grootendeels uit den weg worden geruimd. Het nut ligt niet enkel en voornamelijk in eene lange reeks van vragen en antwoorden, in het dikke boek dat de Kamer *casu quo* in het licht zendt. Het nut ligt vooral in de *impulsie* die het onderzoek geeft, zoodat in het gansche land het onderwerp aan de orde van den dag gesteld wordt.

Wanneer men de Engelschen afvraagt of het hun bij eene enquête alleen om een paar duizend antwoorden te doen is, zullen zij het parlementair onderzoek in verband brengen met de wrijving en botsing der gedachten, welke overal, in de periodieke drukpers en in het parlement, plaats heeft. De discussie der deskundigen, gelijk ik zeide, *begint* eerst; het is de *voortzetting* die wij ter voorbereiding behoeven.

Terwijl wij naauwelijks een enkel argument kunnen verslaan, zal dan misschien in één dag eene ontzagchelijke slagting van argumenten plaats hebben; veel zal wegvallen ter linker en ter regter zijde, en de sustenuën zullen vereenvoudiging en zuivering ondergaan. Zoo zal het onderzoek de voorbereiding zijn der parlementaire discussie. Aldus gaat men in Engeland te werk, en, volgens de juiste opmerking van den Minister van Binnenlandsche Zaken, van de Engelsche vertegenwoordiging kan in Nederland nog wel iets worden geleerd.

Ik heb nog eene opmerking die mijn hoofd-argument versterkt; *het gewigt der zaak.*

De Minister van Finantiën zeide dat men in de waardering van dit gewigt wel eenige overdrijving gebruikt

had. De aard en de omvang van dit onderwerp schijnen mij voor overdrijving naauwelijks vatbaar. Scheepvaart, handel, het bestaan van duizenden, hangt er grootendeels van af. Er is nog iets: deze wetten staan in verband met de maatregelen, die het Gouvernement ten aanzien onzer *Oost-Indische* bezittingen bedoelt. Het is merkwaardig dat dit punt, in de memorie van toelichting op den voorgrond, langzamerhand ter zijde is geraakt.

Terwijl sommige leden aanvankelijk met rondborstigstigheid deden opmerken dat men hier aan het begin eener reeks van hervormingen stond, hebben wij den omvang der zaak naderhand al kleiner en kleiner zien worden, met eene kracht van elasticiteit, die verwonderlijk was. Evenwel de eenzelvigheid dezer ontwerpen met de maatregelen die men in onze koloniën voor heeft, zal bezwaarlijk worden ontkend.

Is éénmaal de wet aangenomen, dan zal men beweeren dat er een beginsel vastgesteld is; dan zal men telkens dringen om van gevolgtrekking tot gevolgtrekking te gaan, ten einde aan het beginsel getrouw te blijven. In den grond der zaak is hier de herhaling in het groot van dezelfde discussie, die wij ten vorigen jare over de Nederlandsche Handel-maatschappij hebben gevoerd.

Ik vrees dat de Minister, door de voordragt, meer dan hij nu berekent, eene partij, ik gebruik het woord zonder hatelijke beteekenis, in de hand werkt, die omtrent onze Oost-Indiën bedoelingen koestert, welke voorzeker niet zijn die van den Minister. In Oost-Indie hebben wij, ook in de laatste tijden, die *pensée gouvernementale* gehad op wier wenschelijkheid ik wees. Daar bragt zij, onder opvolgende besturen, groote dingen, waarvoor

het Vaderland dankbaar is, of behoort te wezen, tot stand. En nu verwijt ik aan die partij, niet dat zij theoriën met kracht en ingenomenheid voordraagt, maar dat zij weinig de verdienstelijkheid van anderen in het oog houdt, en dat zij ons zou willen dwingen reeds nu veel in haar zin te beslissen, waartoe wij dan eerst vrijheid zullen hebben, wanneer zij ons omtrent de deugdelijkheid van haar inzigten zal hebben overtuigd. Al heeft de Minister hierover gezwegen, laat ons niet vergeten wat in de memorie van toelichting dienaangaande gezegd is: « Zoodra de beide Kamers der Staten-Generaal door de aanneming der haar thans aangebodene wets-ontwerpen getoond zullen hebben, de vrijzinnige handels-politiek der Regering te deelen, zullen, onverwijld, de noodige maatregelen getroffen worden, om hetzelfde stelsel ook in de koloniën ter toepassing te brengen. » Ik weet wel dat dit *onverwijlde* thans eene onmogelijkheid is geworden; deze zinsnede geeft toch het bewijs der bedoeling; zij toont waarheen wij door de aanneming van deze wetten worden gevoerd.

Ik sluit met eene opmerking omtrent hetgeen ik de revolutionaire politiek, kenbaar ook in de wijze waarop men deze wetten zonder nader onderzoek *doordrijft*, genoemd heb. Men miskent de bijzondere belangen en de bescherming waarop zij regt hebben. De bescherming die ik bedoel, heeft met het systema der protectionnisten niets gemeen. Ik wijs op de vereenzelviging der bijzondere belangen met het geheele zamenstel der maatschappij, en op het regt om tegen plotselinge, roekelooze en willekeurige tusschenkomst van gouvernement of wetgevende magt vrijgewaard te zijn. Dit beginsel wordt miskend ten aanzien van den Nederlandschen handel. Er moet ten

minste eenigzins geconstateerd worden wat de handel verlangt. Ik zou wenschen dat men ons statistieke tabellen omtrent den aard van handel, welke door de voor- en tegenstanders der wetten gedreven wordt, konde overleggen: uit eene proeve van dergelijke opgaaf omtrent een van onze groote koopsteden, waarvan mij de inzage vergund werd, ben ik overtuigd dat wij alzoo tot zeer curieuse uitkomsten zouden worden geleid. Wanneer men in aanmerking neemt wat het lid uit Arnhem heeft gezegd, dat alleen te Rotterdam $^4/_8$ van den tonnelast *tegen* de wet is gestemd, prijst men den nadruk waarmede hij gevraagd heeft, of wij *regt* hebben, zonder nader verhoor, tot afdoening van de zaak. Mij dunkt dat, waar men voor handels-vrijheid ijvert, het acht geven op die hoogere handels-vrijheid, waarvan ik sprak, te pas komt.

Ik heb mij gevraagd: wat kan de reden zijn van die overhaasting? Een duister gevoel welligt van het *aut nunc aut nunquam:* indien de scheepvaartwetten *nu* niet worden doorgedreven, komen zij *niet* tot stand. Door velen wordt beweerd dat dagelijks meer in onze voorname handelssteden de opinie *tegen* de wetten veld wint. Althans de opinie tegen de overhaasting waarmede men te werk gaat. Vooral tegen de vertegenwoordigers, die, met het onderwerp, met de belangen en geheimen van den handel niet bekend, de enquête weigeren welke juist voor hen als onmisbaar beschouwd wordt. Laat ons in het oog houden dat, als de mogelijkheid van onderzoek voorbij is, de waarschijnlijkheid van naberouw begint. Ik wensch aan niemand uwer, nu of later, eenig verwijt te doen; nog minder uwe bedoelingen in twijfel te trekken; maar, wat mij zelven betreft, indien ik, als vertegenwoordiger van

het volk, reeds nu mijne toestemming aan deze wetten gaf, zou ik mij, niet aan ligtvaardigheid slechts, maar aan onverantwoordelijke ligtzinnigheid schuldig hebben gemaakt.

De wet werd, na langdurige beraadslaging, aangenomen met 49 tegen 15 stemmen.

V.

REGT DER GEZINDHEDEN.

ZITTING VAN 9 JULIJ 1850.

*** Naar aanleiding van een request van ouderlingen en diakenen der afgescheidene gereformeerden te *Delfzijl* en *Farmsum*, ontstond er eene levendige discussie over de bepalingen *c*. en *d*. van het Besluit van 9 Januarij 1841, volgens welke de Regering, om eene gemeente der Afgescheidenen te erkennen, eene verklaring vergt dat zij in de kosten der eeredienst en in het onderhoud der behoeftigen, zonder bezwaar voor het Rijk, zal voorzien.

De meerderheid der Commissie concludeerde tot nederlegging ter griffie, en verzending naar den Minister voor de Zaken van de Hervormde Eeredienst, met den wensch der Kamer dat aan het verzoek der adressanten, tot vrijstelling van die bepalingen, als nog zou worden voldaan. De minderheid verlangde hoogstens nederlegging ter griffie.

Nadat de heer Engelen, de Minister voor de zaken der Hervormde Kerk, de heer Heemstra en, zeer ten nadeele van de adressanten, de heer van Voorst, hadden gesproken, deed de heer Wintgens eene motie van orde om de discussie te sluiten. — Ik meende daartegen te moeten opkomen en zeide: « Ik verzet mij met eenigen nadruk tegen deze motie van orde. In 't algemeen, omdat, zoo ooit eene zaak de aandacht der Vergadering verdient, het deze is, die de

gewetensvrijheid der ingezetenen en de handhaving der Grondwet betreft. Daarbij acht ik de motie op dit oogenblik ontijdig. Wanneer de geachte voorsteller die gedaan had, onmiddellijk nadat de Minister van Justitie gesproken had, dan had ik dit kunnen begrijpen; maar naderhand is er tegen de adressanten en over den aard van het besluit veel gezegd, dat niet onbeantwoord mag blijven. Misschien zal op dien grond de geachte voorsteller zelf tot intrekking der motie kunnen besluiten. Nog eene reden, die mij persoonlijk betreft, is: dat ik, sedert meer dan twaalf jaren als verdediger der afgescheidenen bekend, ongaarne door de goedkeuring dezer motie van orde mij de gelegenheid zou zien ontnomen, om in het midden te brengen, wat naar mijn inzien te pas komt. »

De motie werd verworpen met 39 tegen 16 stemmen. Daarop verkreeg ik het woord.

—

Ik had, in het begin der discussie gemeend dat ik mij zou kunnen bepalen bij dankbetuiging. Dank aan de meerderheid van de Commissie van de Petitiën; dank aan ons geacht medelid uit Gelderland, die met edele verontwaardiging het verzoek der adressanten en het voorstel der Commissie heeft ondersteund; dank aan den Minister van Justitie, die te kennen gaf dat hij het Koninklijk besluit van 9 Januarij 1841 tijdelijk moest handhaven om het 3de additionele artikel der Grondwet; dank ook aan ons geacht medelid uit Friesland, die gezegd heeft dat, toen hij, als Minister van Eeredienst, eene resolutie genomen heeft ten nadeele der adressanten, dit alleen ten gevolge van dit artikel geweest is. Ofschoon ik in 't voorbijgaan, ten gunste van de adressanten, opmerk dat geene melding werd gemaakt van art. 3; maar dat zij alleen werden verwezen naar het besluit van 1841. Indien men aan de

adressanten, van wie men in het algemeen niet kan onderstellen dat zij met de bepalingen van het Staatsregt zeer bekend zijn, dit motief kenbaar had gemaakt, zou de zaak welligt een anderen loop gehad hebben. — Doch de discussie heeft zich niet bij blijkbare belangstelling in de adressanten, blijkbare afkeuring van het besluit van 1841, bepaald. Ons geacht medelid uit Haarlem is in vele bijzonderheden en ook in vele algemeenheden getreden, waarin ik de vrijheid nemen zal hem niet te volgen; want indien ik al de onderwerpen, die hij betrekkelijk den toestand van de Hervormde Kerk heeft ter sprake gebragt, hier zou willen behandelen, zou iedereen zich beklagen dat de motie van orde niet is aangenomen.

In eene soort van geestvervoering over het besluit van 1841 geraakt, heeft hij het verdedigd, omdat de Regering tot het nemen van preventive maatregelen verpligt is. Het zij zoo; die maatregelen mogen toch nooit strijden tegen de Grondwet. — Van hem, dien ik steeds voor een vriend van vrijheid en verdraagzaamheid heb gehouden, heb ik sommige argumenten gehoord, die mij zeer hebben bevreemd.

Ik moet even spreken over het besluit, juist omdat men er met zooveel ingenomenheid gewag van heeft gemaakt. Men heeft het in ons medelid uit Gelderland afgekeurd, dat hij den afgescheidenen de onderwerping als eene *laakbare zwakheid* toegerekend heeft. Ik beaêm deze uitdrukking ten volle; ook ik noem dit eene laakbare zwakheid; van den beginne af, heb ik den afgescheidenen ten sterkste ontraden zich te onderwerpen; vooreerst, omdat zij hun regtmatig standpunt in de Hervormde Kerk prijs gaven, en ten tweede, omdat zij zich niet behoorden te voegen

naar een besluit zoo duidelijk tegen de Grondwet in strijd.

Ik betuig gaarne mijne achting voor den Minister, die dit besluit heeft onderteekend, en ik ben overtuigd dat hij niet de minste bedoeling had om de Grondwet te overtreden; juist hierin ziet men weder hoe, in tijden van vooringenomenheid, men somtijds, zonder het te willen of te weten, tot afkeurenswaardige maatregelen gebragt wordt. Wanneer ooit een besluit ongrondwettig was, dan is het dit besluit.

Ongrondwettig: om de renunciatie welke in art. *d* gevergd wordt.

Ik heb mij reeds bij eene vorige gelegenheid veroorloofd te zeggen: dat de Regering van 1816 af tot op den huidigen dag, in plaats van de Hervormde Gezindheid in haar eigenaardigheid te beschermen, of althans bij de verdeeldheden met onpartijdigheid te werk te gaan, *altijd geïntervenieerd heeft ten behoeve van ééne partij*, altijd haar overwigt in de schaal dergenen, door wie dat regt miskend werd, heeft geworpen. Hier hebben wij daarvan een treffend voorbeeld. Ik wil voor een oogenblik aannemen dat degenen, die zich met naauwgezetheid houden aan de grondslagen van de Hervormde Kerk, niet uitsluitenderwijs de Kerk uitmaken; men zal niet ontkennen dat zij er een gedeelte van zijn; mede-eigenaren in het collective huis; en wat doet nu de Regering? Aan hen, die, ten onregte verdreven uit het huis, verzoeken eene andere woning te mogen oprigten, weigert zij de vergunning, indien zij niet voor altijd afstand doen van hun eigendomsregt.

Daarbij komt de *speciale positie*, welke aan de afge-

scheidenen opgelegd wordt in strijd met de grondwettige gelijkstelling der gezindheden; eene positie zoo anormaal, dat het contrast met de Grondwet terstond in het oog valt.

Ons geacht medelid uit Friesland, en, als ik wel heb, ook een ander, hebben gevraagd: «wat is er in de laatste 10 jaren gebeurd? welke vervolgingen hebben er plaats gehad! Gij spreekt van een vervlogen tijd! sedert lang worden de afgescheidenen met de meeste onpartijdigheid bejegend!» Vergelijkenderwijze is dit juist. Zij worden niet meer in de gevangenis gezet; de vergaderingen worden niet meer door soldaten uiteengejaagd. Evenwel, nu men vraagt: is er in de laatste 10 jaren iets gebeurd dat naar vervolging gelijkt? wil ik met vele voorbeelden de Vergadering niet lastig vallen; met twee kan ik volstaan.

Het eene is van het jaar 1846, dus geen 10 jaren geleden. Toen is het gebeurd, dat eene weduwe van zestig jaren, in wier woning zonder stoornis reeds bij haar ouders en ook in den Franschen tijd, geregeld godsdienstoefeningen waren gehouden, voor dit wanbedrijf herhaaldelijk voor de regtbank is gedagvaard, herhaaldelijk, en met animositeit en acerbiteit. En toen zij zich aan het Gouvernement wendde, wat is het antwoord geweest? door *twee* ministers onderteekend, staatslieden, voor wie ik hoogachting gevoel, en op wie ik het straks gezegde toepasselijk maak. Wat was het antwoord? op welke gronden berustte het?

« Overwegende dat de begeerte der adressante ter godsdienstige stichting, voor hare subjective behoefte berekend, bevrediging zou kunnen vinden, zonder iemand aanstoot te geven of eenige wet te overtreden, vermits niets haar verhindert binnen de besloten wanden

van hare woning voor zich en hare huisgenooten godsdienstoefeningen te houden. »

Ziedaar de verdraagzaamheid, welke men in het jaar 1846 in Nederland heeft in practijk gebragt. Dit is nu wel geene vervolging in den eigenlijken zin; maar het is ook niet de gelijkstelling, welke de Grondwet bedoelt.

Het tweede voorbeeld neem ik uit het adres zelf. Wat is de positie van de adressanten, ten gevolge van het Besluit? Even als alle andere ingezetenen, moeten zij bijdragen tot alle gemeenschappelijke, provinciale en rijks-belastingen, waaruit, voor een groot deel, de armen van alle gezindten worden onderhouden; voor *hunne* behoeftigen wordt geen penning uit die opbrengst afgezonderd. Alle andere gezindten mogen collecten doen — en ook tot deze collecten dragen de afgescheidenen bij — zij zelven mogen niet onderstaan hulp voor hunne behoeftigen in te roepen. En wil men nog sprekender bewijs? Het is de gewoonte dat er, bij het begraven, eene bus wordt geplaatst, en nu wordt, volgens berigt der adressanten, het geld gestort in de kas hunner tegenpartij! Ziet, wanneer men nu vraagt, welk onregt is er sedert 10 jaren gebeurd? geef ik antwoord. Het additionele art. 3 der Grondwet, waarachter men zich zoo gelukkig verschanst, heeft immers niet altijd bestaan?

Ik heb met leedwezen van den spreker uit Haarlem vernomen, dat hij bij de afgescheidenen den toeleg vermoedt om in deze vergadering een *twistappel* te werpen. In dergelijken toestand, verdient men dergelijk verwijt niet, omdat men zich tot deze Vergadering wendt, om regt te verkrijgen.

Inderdaad het is in ons aller belang, met het oog op de

omstandigheden waarin wij verkeeren, waarin het Vaderland verkeert, in het land te behouden, en niet naar gene zijde van den Oceaan te verbannen, landgenooten, die goed getuigenis hebben, en aan wie geen ander verwijt gedaan wordt, dan dat zij, met naauwgezetheid, naar hunne overtuiging, God wenschen te dienen.

Ik verheug mij alzoo hartelijk in de conclusie der Commissie, en ik moet er des te meer op aandringen, na hetgeen de Minister van Binnenlandsche Zaken gezegd heeft. Het is mij voorgekomen dat er eenig verschil bestond met hetgeen door den Minister van Justitie was verklaard. Volgens dezen, moet het besluit voorloopig gehandhaafd worden, tot aan de wet op het regt van vergadering; vroeger is er niets aan te doen, om het 3de der additionele artikelen. De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft daarentegen verklaard dat hij geene zwarigheid zou maken, om reeds vòòr de vaststelling der bedoelde wet, den Koning de intrekking voor te stellen van die twee punten van het besluit, welke reden tot beklag geven.

Welligt zou, in verband met hetgeen van regeringswege gezegd is, de *eenvoudige verzending* van het verzoekschrift aan den Minister genoeg zijn. Ik wenschte dit in consideratie te geven aan de Commissie. De aard en het doel der verzending zouden door de discussie toegelicht zijn.

—

Op eenige aanmerkingen van den heer VAN DAM VAN ISSELT, gaf ik ten antwoord :

« Hetgeen de geachte spreker uit Arnhem gezegd heeft noopt mij tot korte repliek. Vooreerst heeft hij in deze discussie gemengd wat, dunkt mij, minder te pas kwam. Niemand heeft eene algemeene apologie van de afgescheidenen gemaakt; niemand heeft gezegd, dat

zij *allen* en *altijd* brave en onberispelijke menschen geweest zijn. Daarbij zou ik mijnerzijds de vraag willen doen: wanneer heeft in de laatste tien jaren iets plaats gehad van datgene, waarop *gij* thans nog terugkomt? De spreker uit Arnhem misprees dat ik de afgescheidenen van *onvergeeflijke* zwakheid had beschuldigd, dewijl zij zich aan het bedoelde besluit hadden onderworpen. Ik sprak niet van onvergeeflijke zwakheid; integendeel, uit hoofde der omstandigheden was zij allezins vergeeflijk, ofschoon *laakbaar.* Ik heb hun aangeraden zich niet te onderwerpen, en ons geacht medelid vindt dit zeer vreemd. Hij heeft een moeijelijk punt van Staatsregt aangeroerd, hetwelk ik thans niet behandelen zal; namelijk, of men zich ten allen tijde behoort te onderwerpen aan besluiten, wanneer men stellig weet dat zij tegen de Grondwet in strijd zijn. Doch het gold hier geen *handelen,* maar *lijden,* en ik heb gezegd: gij doet beter met bij voortduring boete te betalen en u te laten inkerkeren, dan gebruik te maken van een aangeboden voorregt, dat te duur zou worden gekocht.

Ons medelid uit Arnhem heeft geëindigd met eene schildering van de wijs waarop de afgescheidenen, indien zij naar het huis terugkeerden, met alle liefde zouden worden ontvangen. Nu weet ons geacht medelid, even goed als ik, dat de afgescheidenen uit het huis gegaan zijn en daarin niet kunnen terugkeeren, omdat zij, naar hunne meening, om den toestand waarin het zich *nu* bevindt, daarin niet kunnen wonen, zonder zich aan voorwaarden te onderwerpen met hun geweten in strijd. »

De *nederlegging ter griffie* werd met 51 tegen 5 stemmen, de *eenvoudige verzending* naar den Minister, met 31 tegen 27 stemmen goedgekeurd.

VI.

REGT VAN ENQUÊTE.

ZITTING VAN 13 JULIJ 1850.

⁂ Bij de regeling van het regt van *Enquête*, volgens Art. 90 der Grondwet, maakten sommigen met ingenomenheid van het regt gewag, als van een onschatbaar voorregt, waaromtrent naauwelijks eenige beperking vergund was.

—

Vooral na hetgeen door onze medeleden uit Arnhem en Delft gezegd is, zal ik kort kunnen zijn, bij de behandeling dezer gewigtige organieke wet. Ik wensch te ondersteunen en toepasselijk te maken op al de specialiteiten der wet, en op al de eventuële amendementen, hunne waarschuwing tot groote behoedzaamheid. Ik vereenig mij niet met de meening van den spreker uit Arnhem, dat art. 90 ons een *onschatbaar* voorregt heeft toegekend. Het is een twijfelachtig voorregt, een gevaarlijk voorregt, een voorregt waarvan ik niet weet of het een voorregt is, een voorregt hetwelk ik liever in de Grondwet zou hebben gemist. Ik wensch, opdat van het raadzame der behoedzaamheid blijke, te doen zien dat art. 90 in de Grondwet opgenomen is zonder genoegzaam overleg, en niet overeenkomt met

den aard en geest van onze grondwettige instellingen; dat het in onze Grondwet eene anomalie is. Men wane evenwel niet dat ik voor de uitbreiding die men bij deze wet aan het regt van enquête zou kunnen geven, uitermate bevreesd ben; hetgeen mij voor de toekomst van het Vaderland bezorgd maakt, is zoodanig dat deze zaak, op zich zelf allezins gewigtig, vergelijkenderwijs voor mij een punt wordt van ondergeschikt belang. — Voorts zou men ten onregte, uit hetgeen ik ter ondersteuning van mijn argument in het midden zal moeten brengen, één regtstreekschen of zijdelingschen aanval op de Grondwet afleiden. Mijn betoog heeft de strekking, niet om verder te gaan dan de Grondwet gedoogt, maar om ten volle de behoedzaamheid in acht te nemen welke zij vergunt.

Artikel 90 werd op zonderlinge wijze in de Grondwet gebragt, zonder genoegzaam overleg. Ik heb dit reeds in mijne afdeeling gezegd, waarover ik toen eene vrij ernstige teregtwijzing ontving. Bij nader overleg heb ik gezien dat ik gelijk had. De toedragt van de zaak wordt in de memorie van toelichting herinnerd. Eenige, misschien enkele, leden kwamen in de afdeelingen der Tweede Kamer op het denkbeeld: zou, bij al hetgeen de Tweede Kamer reeds heeft, — men ging van de onderstelling uit, dat de Tweede Kamer nooit genoeg of althans nooit te veel had, — het regt van enquête niet kunnen gevoegd worden? Het Gouvernement heeft geantwoord: wel zeker! indien ik slechts een bepaald verzoek ontvang. En toen heeft de Kamer verklaard dat zij gaarne ook dit regt onder haar regten zou opgenomen zien. Verder is daarover niet gesproken. Dit is de geschiedenis van de wijze waarop het in de Grondwet kwam.

Nu spreek ik niet van enkele leden die met de inrigtingen van Engeland en andere landen bekend waren; doch ik durf onderstellen dat over 't algemeen de Kamer zich van hetgeen zij vroeg en verkreeg, geen juist denkbeeld had gevormd. Mij dunkt dat het uit de memorie van toelichting blijkt. De Minister zegt: «de uitdrukking *regt van enquête*, levert op zich zelve geenen bepaalden zin.» Men vroeg dus iets dat op zich zelve geenen bepaalden zin had. De Minister voegt er bij: «dat bij de verschillende takken der grondwetgevende magt geene weifeling of verschil van gevoelen over de beteekenis dier woorden heeft bestaan, zoodat veilig kan worden aangenomen, dat men bij stilzwijgende overeenkomst *dat regt* van onderzoek heeft op het oog gehad, dat elders door wetgevende vergaderingen wordt uitgeoefend.» Zeker, men had het regt van onderzoek op het oog dat *elders* door wetgevende vergaderingen wordt uitgeoefend; maar *welk regt* wordt elders uitgeoefend? Dit was, naar mij voorkomt, wat men nog niet wist! De memorie van toelichting bewijst het. Want, *na* dat het artikel in de Grondwet gebragt was, heeft de Minister (en wij zijn er hem dankbaar voor) overal rondgezien wat toch dat fameuse regt van enquête beteekent. Derhalve schijnt men, te voren en toen het artikel gemaakt werd, omtrent den aard en omvang van het onschatbare voorregt geene bepaalde en heldere denkbeelden te hebben gehad.

Aldus heeft men in de Grondwet gebragt een artikel, dat niet met den geest onzer grondwettige instellingen overeenkomt, dat in onze Grondwet eene anomalie is.

In betrekking tot mijn betoog heeft de vergelijking met Frankrijk, met België, met Engeland geen kracht.

Met *België* niet, omdat de grondslag van de staatsrege-

ling is : «tout pouvoir émane de la nation.» Met *Frankrijk* na 1848 niet, om redenen waarvan ik de uitvoerige ontwikkeling overtollig houd. Ook met *Engeland* niet. Het regt van enquête zal hier, in toepassing en practijk, niet dezelfde werking en beteekenis hebbeu, die het in Engeland heeft. Men spreekt van parlementaire en gouvernementale enquête; maar in Engeland is het Gouvernement, waar de groote aangelegenheden van het land moeten worden behartigd, somtijds zoozeer in verstandhouding met de oppositie; de oppositie zelve en al wat parlementair mag heeten, is er, in zeker opzigt, zoo gouvernementaal; de scherpe tegenstelling ten aanzien van grondslagen en beginsels, welke uit het wezen der nieuwere theoriën ontstaat, is daar zoo vreemd aan de historische organisatie van den Staat, dat het doordrijven van eene enquête tegen den wil der Regering in het huis der gemeenten, naauwelijks denkbaar kan worden geacht. Het Lagerhuis zou doorgaáns ontbonden zijn, dunkt mij, eer aan de mogelijkheid van zoodanig verschijnsel gedacht werd. Als men zich op de instellingen van Engeland beroept, houde men in het oog dat wij naar het vaste land de benamingen en vormen, niet het wezen en de grondslagen, der Engelsche instellingen hebben overgebragt. Eene constitutionele quaestie is eene speciale quaestie voor ons land. Zij moet beoordeeld worden volgens ons eigen constitutioneel staatsregt.

Nu zal ik mij plaatsen — niet op mijn terrein, ik zal niet spreken van *souvereiniteit;* noch van *de Kroon;* noch van zelfstandigheid, onmisbaar voor het centraal gezag; — ik zal mij plaatsen op het terrein der milde en vrijzinnige begrippen, van het zòò hoog geroemde evenwigt der

staatsmagten, en dan vraag ik: zal het regt van enquête, uitsluitend aan de Tweede Kamer toegekend, eene bijdrage zijn om het dierbaar evenwigt in stand te kunnen houden? Eene allezins juiste opmerking was het, die ons geacht medelid uit Delft met de woorden van een Franschen publicist heeft medegedeeld, dat namelijk, in eene constitutionele monarchie, en dus ook naar den geest onzer staats-instellingen, het bepalen eener enquête plaats behoort te hebben met gemeen overleg van de geheele wetgevende magt. Voorzeker, omstandigheden zijn er waarin eene enquête groot nut zou kunnen hebben. Maar vooreerst, iedere vergadering heeft het regt zich door eigen middelen en op gewone wijs die inlichtingen te verschaffen, welke zij behoeft, en ten andere vergete men niet dat, ook zonder art. 90, eene enquête, met de scherpe dwangmiddelen dezer wet, plaats zou kunnen hebben, op de gewone manier, waarop eene wet tot stand komt. De Tweede Kamer had het initiatief kunnen nemen. Het regt, uitsluitend aan de Tweede Kamer verleend, noem ik strijdig met den algemeenen geest van onze instellingen; het heeft eene gevaarlijke strekking.

Nog drie opmerkingen. — De eerste, dat eene enquête doorgaans gerigt zal zijn tegen de Regering. Wij hebben daarvan reeds een voorbeeld gehad bij de deliberatiën over de scheepvaartwetten. Ik wil niet opnemen de handschoe, door een geacht medelid aan de toenmalige voorstanders eener enquête toegeworpen, daar hij de voorbereiding der scheepvaartwetten in het brein van den Minister en het ontzagchelijke licht, dat vooral uit *de* (want hij blijft het *de* behouden[1]) kamers van koophandel opgegaan is, hoo-

[1] Hierboven, blz. 150.

gelijk geroemd heeft. Ik gebruik het voorbeeld alleen om te doen zien dat eene enquête veelal eene bestrijding zal wezen van het Gouvernement. Zij is reeds, op zich zelve, eenigermate een verwijt aan de Regering, dat zij niet is op de hoogte van het onderwerp, of de Kamer niet op de hoogte heeft willen brengen. De bouwstoffen worden gerekend doorgaans bij de Regering voor handen te zijn, om elk onderwerp toe te lichten en datgene te geven, wat de Kamer, bij gebreke er van, zoekt door eene enquête.

Eene tweede opmerking, reeds door andere leden gemaakt, is, dat de enquête eene ontzettende kracht geeft aan de Tweede Kamer. Het is geene geringe zaak te roepen dien zij wil, en tot antwoord te verpligten: een onderwerp op die wijze aan de orde te stellen, eene algemeene impulsie te geven aan vooroordeel, driften, belangen, en hartstogten: het geheele Land, onder haar leiding en opwekking, in beweging te brengen.

De laatste opmerking is: van dit regt zal weinig gebruik worden gemaakt in gewone tijden, maar juist in dagen van opgewondenheid. Mijne conclusie is: wees behoedzaam bij het overwegen van de bijzondere bepalingen dezer wet en van de eventuële amendementen.

Men heeft eene tegenstelling gemaakt tusschen art. 90 der Grondwet en art. 10 omtrent de wet op vereeniging en vergadering. Art. 90, zegt men, spreekt enkel van *regeling*, Art. 10 van regeling en *beperking*. Ik ben geen vriend van overdreven beperking van het regt van vereeniging geweest; ik heb in het vorige jaar de voordragt bestreden, omdat het regt niet kon worden uitgeoefend dan onder stilzwijgende goedkeuring van het Gouvernement. Indien nu het regt van enquête eveneens wierd

onderworpen aan de stilzwijgende goedkeuring van het Gouvernement, zou ik dit zeer verkeerd vinden; maar de tegenstelling van *regelen* en *beperken*, waardoor men het regt van enquête grenzenloos zou maken, kan ik, zelfs uit een grammaticaal oogpunt, niet toegeven. Ik wenschte wel een voorbeeld te vernemen van *een regel die niet beperkt.*

Ik eindig met te betuigen dat ik voorzeker niet wensch de Tweede Kamer tot een onbeduidend ligchaam in den Staat te maken; maar, wanneer men aan de Tweede Kamer te veel magt geeft, zal men juist daardoor te weeg brengen (uit den aard der zaak en ook van onzen landaard) dat de Kamer, in onrustige tijden te veel, en in gewone tijden zeer weinig magt uitoefenen zal: door overmaat van magt zal zij magteloos zijn.

De wet werd aangenomen met 38 tegen 9 stemmen.

INHOUD.

REGISTER

Van denzelfden Schrijver zijn de navolgende werken alom te bekomen :

Prosopographia Platonica, Lugd. Bat. 1823 . . . . *f* 2,75.

Nederlandsche Gedachten. (Verzameling van politieke beschouwingen, 1829—1832), 3 deelen en 4de deel n.° 1 en 2 . . . - 4,00.

Archives ou Correspondance inédite de la Maison d'Orange-Nassau. Recueil publié, avec autorisation de S. M. le Roi. Supplément; — et table de matières par J. T. Bodel Nyenhuis. Avec des Facsimilés. Première Série. 1835—1847. 10 vols. (1r vol. deuxième édition) . . . . - 68,80.

Beschouwingen over Staats- en Volkerenregt, 1834 . . . - 3,00.

De Maatregelen tegen de Afgescheidenen aan het Staatsregt getoetst, 1837 . . . . - 0,70.

Bijdrage tot de Herziening der Grondwet in Nederlandschen zin, 1840 . . . . - 1,40.

Adviezen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal in dubbelen getale, 1840[1] . . . . - 1,60.

Kort overzigt van de Geschiedenis des Vaderlands, 2de of schooldruk, 1842[2] . . . . - 0,35.

Vaderlandsche Zangen, 1842 . . . . - 1,00.

Redevoering over Willem I, gelijk hij uit zijne Briefwisseling nader gekend wordt, 1843 . . . . - 0,50.

Antwoord aan Mr. M. C. van Hall (over *a.* Hendrick, Graaf van Brederode; *b.* Uitgave van brieven; *c.* Historische kritiek), 1844 . . . . - 1,00.

Stukken betreffende de afwijzing eener bijzondere school der 1e klasse te 's Gravenhage, 1844 . . . . - 0,40.

Verzoekschrift aan de Leden der Provinciale Staten van Zuid-Holland, 1845 . . . . - 0,25.

Het Parijsche Zendelinggenootschap, werkzaam in Zuid-Afrika, vooral ook in Nederland aanprijzenswaard, 1847 . . - 0,50.

---

[1] Deze vier Geschriften te zamen voor *f* 5,00.

[2] Van *het Handboek der Geschiedenis van het Vaderland* wordt eerlang eene nieuwe Uitgave verwacht.

Ongeloof en Revolutie, eene reeks van Historische Voorlezingen, 1847 . . . . - 4,20.

Het Nederlandsche Zendelinggenootschap, 1848 . . . *f* 0,80.

Het Regt der Hervormde Gezindheid, 1848 . . . . . - 2,10.

Aan G. *Graaf* SCHIMMELPENNINCK, over de Vrijheid van Onderwijs, 1848 . . . . - 0,95.

Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap. Toelichting der Revolutiespreuk, 1848 . . . . - 0,80.

Grondwetherziening en Eensgezindheid, 1849 . . . . . - 5,80.

Verscheidenheden over Staatsregt en Politiek, 1850 . . - 3,75.

Art. 198 der Grondwet of de niet-herzienbaarheid tijdens een Regentschap, 1850 . . . . 0,30.

Adviezen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zitting van 1849 . . . . - 2,25.

Idem Idem. Zitting van 1849—1850. Eerste gedeelte. September—Maart . . . . - 2,25.

7

